ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1-2
SAMEDI - DIMANCHE
1er-2 AOUT
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.432 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.432

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՏՈԿԱԼ

— «ՅԱՌԱՋ»Ի 73-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ. —

Տարի մը եւս ու «Յառաջ» այսօր հասած է իր 74-րդ տարեդարձի սեմին։

Պատկառելի տարիք մը, արեւմտեան սփիւռքի հայերէն օրաթերթի մը համար որ դեռ կը գոյատեւէ այս լքրծուն, ինչպէս կը սիրէր ըսել իր հիմնադիրը, պողոտաներուն վրայ, հակառակ օրէ օր ծաւալող դժուարութեանց։

Նման տարեդարձներ, անխուսափելի կերպով կը մղեն կրկնութիւններու որքան ալ, տարուէ տարի, ուզենք նոր բան մը ըսել։

Բայց, ի՞նչ նոր բան կարելի է ըսել, երբ տարիներու երկայնքին հայերէն անկախ օրաթերթի մը առօրեան կը կայանայ փորձել լուսաւոր մնալու մէջ, անտեսելով ինչ որ իրաւացի կերպով կրնայ առաջնորդել որոշ թերահաւատութեան մը, երբ հայատառ մամուլը կ'ապրի տագնապալի շրջան մը։ Միացեալ Նահանգներու մէջ, ուր վերջին տարիներուն հայախօս գաղութներէ բազմութիւններ ժամանեցին հայութեան թիւը մէկ միլիոնի բարձրացնելով, կուսակցական երկու օրաթերթեր — «Հայրենիք» եւ «Պայքար» — անձնատուր եղան, մէկը վերածուելով շաբաթաթերթի, միւսն ալ այդ եւ յաջորդ՝ ամսաթերթի հանգրուանն ալ անցնելով բոլորովին անհետացաւ։

Սփիւռքի մէջ, բազմապիսի օտար լեզուներով թերթեր, թերթիկներ, տեղեկատուներ, պարբերականներ բանակ մը կազմեն ու երբ փոքրիկ հայկական բաժին մըն ալ ըլլայ, շատ յաճախ կը հրամցուի հայաստանեան ուղղագրութեամբ։ Անկախութիւնը, փոխանակ Մեսրոպեան ուղղագրութեան ներգաղթը ապահովելու, խորհրդահայ սխալագրութիւնը արտածեց մեր գաղութներուն մէջ։

Այս պայմաններու մէջ, պէտք է բաւական հաւատք եւ յամառութիւն ունենալ շարունակելու համար աշխատանք մը որու ձեռնարկեց Շաւարշ 73 տարիներ առաջ, որպէսզի արմատախիլ բազմութիւնները բոլորովին չօտարանան, լեզուն չկորսուի եւ մշակոյթին հետ, այդ ոգիով դաստիարակուին հասնող սերունդները։ Պէտք չէ որ, 83 տարիներ ետք, յաղթէ այն միւս սպանդը որ կը վերաբերի արեւմտահայերէնին եւ իր մշակոյթին, որու միակ ժառանգորդը, դժբախտաբար, Սփիւռքն է։ Լեզուն ապրեցնողը, գլխաւորաբար հայերէն օրաթերթն է, որու առօրեայ, թէկուզ մասնակի ընթերցումը, կը ծառայէ մայրենիին հետ կապը չխզելու։

Այս համոզումներով է որ «Յառաջ» կը շարունակէ իր առաքելութիւնը, գիտակցելով որ իրաւունք չունի անձնատուր ըլլալու հոսանքին, տեղի տալու լեզուին սիրաշահելու համար սերունդ մը, որ ամենայն դիւրութեամբ կը սորվի որեւէ օտար լեզու, բայց ճիգը չուզեր թափել իր հարազատ լեզուն սորվելու համար։

«Յառաջ»ի տարեդարձը չէր կրնար վրիպիլ այս դառն խորհրդածութիւններուն։ Բայց, ինչպէ՞ս կարելի է ցաւով չհաստատել որ Սփիւռքի «հայ» մամուլի ամէնէն նախանձելի տպաքանակը կը պատկանի շաբաթաթերթի մը որու 12 էջերէն միայն 2-3-ը յատկացուած են հայերէնի ու մնացեալը թրքերէն է, ան ալ Պոլսոյ նման գաղութի մը մէջ, որ հայերէնի մեր երբեմնի բերդերէն էր։

Այս ամբողջը կը փաստէ հայերէնի նահանջը եւ հայերէն մամուլի տեղատուութիւնը ինչ որ բաւական մտահոգիչ երեւոյթ է Սփիւռքի համար, եթէ ան դեռ ունի անոր գիտակցութիւնը։

Բայց եւ այնպէս, իրաց այս կացութեան մէջ ալ, «Յառաջ» վճռած է իր կարելին չխնայել շարունակելու համար այն ճամբան զոր 73 տարիներ առաջ գծեց իր հիմնադիրը, քանի իր եւ մեր նշանաբանն է՝ տոկալ։

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵԼՑԻՆ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ՞

Նախագահ Ելցինի ժողովրդականութեան մասին կատարուած հարցախոյզները մինչեւ այսօր ստացուած ամէնէն ցած արդիւնքները տուած են Յուլիսի ընթացքին։ Միայն 12%-ի համեմատութիւն մը դրական կը նկատէ անոր գործունէութիւնը, 82% դժգոհներու դէմ։ Արդէն սկսած են հնչել անոր հրաժարականը պահանջող կոչեր. հանքագործներէն զատ այդ կոչերը կ'արձակեն պաշտպանութեան պաշտօնատարները, ուսուցիչները, գիտնականները։ Գործի շրջանակներն ալ դժգոհ են, յատկապէս Ելցինի իշխանութեան անկանխատեսելի ընթացքէն ու կացութեան չկարենալ պատշաճելու տկարութենէն։ Չէ մարսուած Վ. Չեռնոմիրդինի անակնկալ պաշտօնազրկումին պատճառած տնտեսական մեծ վնասը։ Եւ արդէն դրամական մարզի հսկաներուն պատկանող թերթեր սկսած են պետական հարուածի բեմագրութիւններ հրապարակել, ներկայացնելով Ելցին մը որ արգելափակուած է իր ամարանոցին մէջ։

Նոյնիսկ Կրեմլինի մէջ միաձայնութիւնը խանգարուած է։ Նախագահին մերձաւորները յաջորդաբար կ'ըսեն թէ ան 2000 թուականէն ետք երկիրը ղեկավարելու կարող չէ. կը տրուին հաւանական անուններ։

Տրամաբանական կը նկատուին լուծումի երեք տարբերակներ. առաջինը Ելցինի հրաժարումն է, առանց սպասելու որ ատիկա պարտադրուի իրեն։ Երկրորդը յոռեգոյնն է. այսինքն, Ելցին կը շարունակէ անայլայլ, առանց անսալու դժգոհութիւններուն, վտանգաւոր ոտնաձայներու։ Այդ պարագային հրաւէր ուղղած պիտի ըլլայ քաոսային շրջանի մը, զանգուածային ցոյցերով։ Հանքագործները արդէն սկսած են անոնց։ Եւ այսօր գայլոյթը փոխանցուած է մինչեւ Մոսկուա։ Ընդդիմութիւնը հոն շարժման կը պատրաստէ հազարաւոր անձեր որոնք իշխանութենէն դժգոհ ըլլալու պատճառ մը ունին։ Այդ մարդիկը կորսնցնելիք ոչինչ ունին եւ ամենափոքր գրգռութիւն մը կրնայ անմիջապէս փողոցային կանոնաւոր մարտերու առաջնորդել։ 1917-ի յեղափոխականներուն «Թղթատար, հեռագիր, հեռաձայն» ցանկին վրայ կը մնայ աւելցնել Օստանկինօն (հեռասփռումի կեդրոնը)։ Բայց ոչ ոք կրնայ գուշակել թէ բողոքի նման շարժում մը քաղաքական ո՛ր դէմքերը գործի գլուխ կը բերէ։

Երրորդ վարկածը փոխադարձ համաձայնութեան մը որոնումն է, գլխաւոր դէմքերու հետ երկխօսութիւն հաստատելով, ինչ որ համախոհական զօրեղ կազմի մը կը յանգի, օրինակ՝ Մոսկուայի քաղաքապետ Ե. Լուժկովի, Վ. Չեռնոմիրդինի, համայնավար ղեկավար Կ. Զիուգանովի միասնութեամբ։ Սակայն, այս ձեւին համար անհրաժեշտ է որ Ելցին հրապարակաւ հրաժարի 2000 թուականի իր ծրագիրներէն ու սահմանադրական իշխանութիւնները վերադարձնէ խորհրդարանին ու կառավարութեան։

Այս երրորդ վարկածը այնպէս կը թուի որ ամէնէն անհաւանականն է, քանի որ Ռուսաստանի նախագահը վերջերս բազմաթիւ զօրավարներ Կրեմլին հրաւիրած ու անոնց ուսադիրներուն վրայ նոր աստղեր աւելցուցած է։ Ատով բացայայտ փաստը տալով թէ իր վերջին յոյսը կը մնայ բանակը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԻՊՐՈՆԻ (Պրըթանի) բացը, Յուլիս 30-ին, ժամը 16-ի շուրջ զբօսաշրջութեան երկու փոքրիկ օդանաւեր բախում ունեցած են օդին մէջ եւ 15 հոգի մեռած է։ Փրոթէուս ընկերութեան օդանաւին մէջ 14 հոգի կար, երկու մանուկ եւ օդաչուն դիմած է որ արտօնութիւն ստանայ թռիչքի իր շրջագիծը փոխելու որպէսզի դիտեն Նորվէյ շոգենաւը (նախկին Ֆրանս) որ հոն խարիսխ նետած էր։ Յայտնի չէ որ ինչո՞ւ արտօնութիւնը տրուած է եւ հետեւանքն այն եղած է որ օդանաւը բախած է ուրիշ փոքր օդանաւի մը զոր կը վարէր հանգստեան կոչուած օդաչու մը։ Ծովէն հանուած էին 15 դիակները։

ՄԻՒՄԹԱԶ ՍՈՅՍԱԼ անակնկալօրէն հրաժարած է Էճէվիթի Տէ-Սէ-Փէ կուսակցութենէն, որու գլխաւոր դէմքերէն էր։ Սոյսալ բազմաթիւ պատճառաբանութիւններ տուած է որոնց ամէնէն յատկանշականը այն է որ Էճէվիթ չէ ծածկած իր համակրութիւնը որոշ աղանդի մը պետին նկատմամբ։ Թէեւ անունը չէ տուած, բայց, յայտնի է որ խնդրոյ առարկան ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ՝ Ֆէթհուլլահ Կիւլէնը։

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ արձակուրդի մեկնած է Մօրիս կղզին, Յուլիս 30-ին, բայց չէ ճշդած թէ որքա՞ն պիտի մնայ։

ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ կրակ բացած են Յուլիս 29-ին յոյն-թրքական սահմանին ուղղութեամբ։ Յոյները հակազդած են, բայց ոչ ոք վիրաւորուած է։ Յոյներուն համար հարցը փակուած է, բայց զինուորական իշխանութիւնները կ'ուզեն պատճառը յայտնաբերել։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ամէնէն ժողովրդական դէմքը դարձած է Խրիստոդուլոս Արք.ը որ անցեալ Ապրիլին յոյն օրթոտոքս Եկեղեցւոյ առաջնորդ ընտրուեցաւ։ 60-նոց, եպիսկոպոսը կ'ուզէ անպայման քաղաքական դեր ալ խաղալ եւ այդ նպատակաւ միշտ հրապարակի վրայ է եւ խստօրէն կը ձաղկէ «Արեւելքէն եկող երկրին թշնամին» (իմա՝ Թուրքիա) եւ կոչ կ'ընէ «Յունաստանի մեծ գաղափար»ին, վերածնումին համար, ինչ որ կարգ մը գեր-ազգայնապաշտ շրջանակներու համար Պոլսոյ, այսինքն բիւզանդական կայսրութեան մայրաքաղաքին նուաճումն է։ Այս բուռն ելոյթները կը վրդովեն խորհրդարանական ձախը եւ մտաւորականներու մեծ մասը։ Անոնցմէ 60-ը, որոնց միացած են համալսարանականներ, արուեստագէտներ, գրագէտներ եւ քանի մը երեսփոխաններ, վերջերս պահանջած են Պետութեան եւ Եկեղեցւոյ բաժանումը։ Անոնք կը շեշտեն որ օրթոտոքս Եկեղեցւոյ ներմուծումը յոյն Պետութեան մէջ, գաղափարական, իրաւական եւ վարչական խտրականութեան վարչակարգ մը մէջտեղ կը դնէ ընդդէմ ոչ օրթոտոքս Յոյներուն։ Այս հարցին մասին, Խրիստոդուլոս Արք. բուռն կերպով դէմ արտայայտուած է Պետութեան եւ Եկեղեցւոյ բաժանման եւ դատապարտած անոնք որոնք կ'ուզեն նուազեցնել Եկեղեցւոյ ազդեցութիւնը որովհետեւ գիտեն որ ազգը անոր կը պարտի իր վերապրիլը։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ իրար անցած է Մոնիքա Լեւինսկիի հագուստին պատճառաւ։ Արդարեւ, Մ. Լեւինսկի դատախազին յանձնած է այն հագուստը զոր կը կրէր Գլինթընի հետ սեռային յարաբերութիւն ունեցած ատեն եւ որու վրայ հետքեր մնացած են։ Միւս կողմէ, Գլինթըն հաւանած է վկայութեան համար դատարան ներկայանալ Օգոստոս 17-ին։

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, Թալիպանները պատերազմ յայտարարած են հեռատեսիլին դէմ եւ Յուլիս 30-ին ալ զինեալ յարձակումներ գործած էլեկտրոնիկ ապրանք ծախող վաճառատուներուն վրայ։ Պատճառաբանութիւնն այն է որ «ֆիլմերը եւ երաժշտութիւնը անբարոյականութեան կ'առաջնորդեն»։ Մոլութիւնը կանխող փոխ-նախարարը ըսած է որ 15 օր պայմանաժամ տրուած էր։

ԶՕՐ. ԻՎԱՆՈՎԻ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ԲԱՔՈՒԻ

Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարութենէն զօր. Լ. Իվանով խիստ ոճով քննադատած է ռուս Արտաքին նախարարին վերջերս Երեւան կատարած այցին առընչութեամբ Ազրպէյճանի Արտաքին նախարարութեան հակազդեցութիւնը։

Պաքուի հակազդեցութիւնը ուղղուած էր Հայաստանի մէջ ռուսական զօրաբաժնին ներկայութեան։ Զօր. Իվանով ըսած է թէ այդ զօրաբաժինը Ռուսաստանի եւ Հայաստանի փոխադարձ համաձայնութեամբ հոն տեղակայուած է եւ թէ միայն այս երկու երկիրները կրնան անոր մասին կարծիք ունենալ։

Ռուս զօրավարը նոյն առթիւ շեշտած է նաեւ թէ հաւասարակշռութեան մտահոգիչ փոփոխութիւն կատարուած է Ղարաբաղի կնճիռին երկու կողմերուն՝ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի զինեալ ուժերուն միջեւ։ Ազրպէյճանի սպառազինումը եռապատիկն է Հայաստանի, իսկ օդուժը՝ ութ անգամ գերակշիռ։ Այս կացութիւնը շատ վտանգաւոր նկատած է Իվանով։ Ան նաեւ ընդգծած է իր երկրին դժգոհութիւնը ի տես մերձեցումի այն տրամադրութեան զոր Պաքու ունի ՕԹԱՆ-ի նկատմամբ։ Յիշած է Յունիս 12-ի ՕԹԱՆ-ի ժողովին Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարար Ապիեւի պատրաստակամութիւնը ՕԹԱՆ-ի ընդլայնումին ընդառաջելու։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 30/31)

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Յուլիս 29-ին, ազրպէյճանական զինեալ ստորաբաժանումներ հրազէնի կրակ բացած են դէպի Նոյեմբերեանի ու Իջեւանի պաշտպանական դիրքերը։ Հայկական զինեալ ուժերու պատասխան կրակէն ետք Ազրպէյճանցիները դադրեցուցած են կրակը։

***

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի Յուլիս 29-ի որոշումով ձեռնարկութիւններու պետական արձանագրութեան պետ նշանակուած է Տիգրան Մուկուչեան։ Իսկ Գագիկ Մինասեանի յանձնուած է կառավարութեան աշխատակազմի Ազգ. Ժողովի հետ կապերու վարչութեան ղեկավարութիւնը։

***

ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յուլիս 26-ին Սիւնիքի Կաղնուտ եւ Սոֆլու համայնքներուն մէջ համայնքի ղեկավարի, իսկ Արեւիսի մէջ աւագանիի անդամներու արտակարգ ընտրութիւն տեղի ունեցած է։ Կաղնուտի ընտրութեան արդիւնքները անվաւեր հռչակուած են, որմէ ետք իր մրցակիցէն 10 քուէ աւելի ստացած թեկնածուն դատարան դիմած է։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԷՐ ՉԿԱՅ ԸՍՏ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ

Յուլիսեան քաղաքական ամէնէն ուշագրաւ տուեալը Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան 100 օրուան հանդրուանն էր: Առիկա՝ թէ՛ որպէս փորձառութեան առաջին շրջան մը եւ թէ որպէս նախաճաշակ՝ նախագահական հնգամեակին մնացեալ շրջանին համար: Այս հարիւրօրեակին եթէ ամէնէն աղմկայարոյց պատահարը Երեւանի կոնեակի գործատան վաճառքն էր, իշխանութեան գործելակերպին մէջ ամէնէն հետաքրքրական նորութիւնը նշուեցաւ երէկուան յանցագործութիւններու լուսաբանումին ջանքով: Եւ հաւանօրէն ժողովուրդին մեծ մասին համար այս վերջինը շատ աւելի բան կ՚ըսէ, քան գործատան վաճառքը: Մանաւանդ որ Հայաստանի հանրային կարծիքը լայնօրէն յագեցած էր չարաշահումներու, իւրացումներու, նաեւ մութ մնացած ոճիրներու բազմութեամբ մը: Արդարութիւնը վերջապէս գործադրուած տեսնելու ծարաւը շատերու մօտ աւելի մեծ էր, քան՝ այլ բնոյթի ակնկալութիւններ:

Ռ. Քոչարեանի առաջին հարիւրօրեակը այս սպասումներուն ուղղութեամբ որոշակի քայլեր արձանագրած է. լրատու գործակալութիւններու հաղորդումներէն, մամուլի էջերէն անպակաս են մոռցուած, ծածկուած կարծուած էջեր. անոնք, գլխաւորաբար ժողովուրդին մտքին ու բանաւոր արտայայտութեան, բայց նաեւ երբեմն մամուլի հրապարակումներով, կ՚առնչուէին իշխանութեան անուններու: Այսօր աւելի չեշտուած է երեւոյթը. մանաւանդ որ լրատուութիւնը հիմնուած կ՚ըլլայ պաշտօնական տուեալներու որոնք կուգան արդարադատութեան պատասխանատուներէն: Օրակարգի կը բերուին հեղինակը անյայտ մնացած, կամ այդպէս կարծուած ոճիրներ, կը բացուին դրամական իւրացումներու թղթածրարներ: Բոլորին հասարակ յայտարարը այն է որ ամէն մէկուն ետին կը յայտնուի պաշտօնական մեծ կամ փոքր դիրքի տէր անուն մը:

Այս ընթացքին մէջ յստակ է որ լուրերով, կամ հարցազրոյցներով հրապարակուածը որ շշմեցնող տարրեր կը պարունակէ յաճախ, սառցակոյտին երեւցող մասն է միայն. երկրորդ՝ հակառակ ըսկիզբ առած ընթացքին դրական բնոյթին, ամբողջովին անհետացած չէ թերահաւատութիւնը: Որպէս պատասխանատու, կամ յանցաւոր յայտնուած անունները աւելի գլխաւորներ չե՞ն քողարկեր: Կարելի՞ է իսկապէս անվերապահ գոհունակութիւն զգալ, առանց խորհելու որ քաղաքական կամ այլ նկատումներով խնայուածներ կան այսօր ալ: Դժուար է այս կարգի հարցականները զատել յետին միտքերու, աւելորդ բծախնդրութիւններու կարգին երբ օրինակ՝ առանց թղթածրարին վերաքննութեան, դատի մը ամբաստանեալներէն ոմանք ազատ արձակուեցան, անոնցմէ պաշտօններու տիրացողներ եղան. կամ մինչեւ այսօր չէ բացատրուած թէ ի՛նչպէս նախարար մը ամէն սուրերէ զերծ կրնայ պահուիլ, երբ իր նախարարութեան մէջ միլիոն տոլարով զեղծումներ, իւրացումներ կատարուած են, մինչեւ իսկ մարդին ամէնէն հեռու դիրքերու տէր մարդոց կողմէ, ինչպէս՝ թեմակալ առաջնորդի մը որ բանտարկուած է ներկայիս:

Այսուհանդերձ, կա՛ն թերահաւատութիւնը յոռետեսութեան չվերածել թելադրող ազդակներ. վերջին զարգացումներէն այս ուղղութեամբ ուշագրաւ էր նախորդ իշխանութեան ամէնէն ազդեցիկ դէմքերէն Վ. Սիրադեղեանի դատախազութեան կողմէ հարցաքննուելու (տե՛ս՝ «Յառաջ», Յուլիս 28) պարագան: Շատ մը շրջանակներու մէջ ամենահզօր ու անհպելի անձնաւորութեան տպաւորութիւն ձգած մէկն էր Ներքին Գործերու նախկին այս նախարարը որ այդ պաշտօնէն ետք ստանձնեց Երեւանի քաղաքապետութիւնը, իսկ ներկայիս ՀՀՇ-ի նախագահն է միայն:

Բացայայտումներու եւ նաեւ արդարութեան ակնկալութեան մասնակի պատասխան հանդիսացող վերոնշեալ զարգացումներուն, անոնց թելադրած վերապահութիւններուն, նաեւ յոյսերուն լոյսին տակ հետաքրքրական էջ մը կը հանդիսանայ Հայաստանի գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի հետ Նարինէ Դիլբարեանի հարցազրոյցը («Ազգ», Յուլիս 14): Իր անունին կապուած գլխաւոր գործունէութիւնը անցեալին կատարուած սպանութիւններու բացայայտումն է եւ «մինչ այս անձեռնմխելի ոլորտներում քրէական նախաքննութիւններ» ինչպէս կ՚ըսուի զինք ներկայացնող տողերուն մէջ:

Զրոյցին սկիզբին իսկ դատախազը կը հաստատէ որ քննութեան ենթակայ գործերով լուրջ տուեալներ ձեռք ձգուած են. անոնք կ՚առնչուին բարձրաստիճան նախկին պաշտօնեաներու եւ «դրանք իրենց լուծումը կը գտնեն»:

Բնական է որ հետաքրքրութեան առաջին բաժին մը կը կեդրոնանայ Հ. Գալստեանի, Վ. Պետրոսեանի, Մ. Եուզբաշեանի, Հ. Ղանդիլեանի եւ ուրիշներու սպանութիւններուն վրայ: Հ. Խաչատրեան կ՚ըսէ թէ նախապէս կատարուած 16 սպանութիւն եւ 6 սպանութեան փորձ բացայայտուած է: «Դրանք բոլորը վտանգաւոր բնոյթ ունեն, որովհետեւ ղեկավարուել են մի տեղից եւ հանդիսացել ուրոշակի թելադրանքի եւ պատուէրի արդիւնք»: Քննութեան շահը նկատի առած, ան անուններ չի տար, չեշտելով որ պէտք չէ շտապել:

Աւելի նոր պատահարներէն նիւթ կ՚ըլլան Ներքին գործերու նախկին հրամանատար Վահան Յարութիւնեանի, Պաշտպանութեան Նախարարութեան դրամական իւրացումի գայթակղութեան առընչուած Մ. Աւետիսեանի անձնասպանութեան, Աստղիկ Եպիսկոպոսի բանտարկութեան պարագաները: Գլխաւոր դատախազը կը փաստէ որ առաջինին հարցաքննութիւնը կը շարունակուի եւ թէ կեանքին ապահովութիւնը երաշխաւորուած է, մինչ կինը այդ մասին ահազանգ կը հնչեցնէ: Պաշտպանութեան նախարարութեան մէջ միլիոն տոլարի յափշտակումներուն կապուած երեք ձերբակալութիւն կատարուած է: Քննութիւնը կը ջանայ ստուգել պետութեան պատճառուած վնասին չափը, կը ձգտի խնդրին առընչուած այլ անձերու բացայայտումին: Օրէնքը կը հրահանգէ որ պետութեան տրուած վնասը հատուցուի եւ հատուցումը կը նկատուի մեղմացուցիչ հանգամանք:

Հ. Խաչատրեանի հաղորդած տուեալներով արդէն համեմատական մը ցոյց կու տայ որ անցեալ տարուընէ այս տարի աւելցած է բացայայտուած չարագործութիւններու թիւը, պակսած է անոնց համեմատութիւնը: Անոր փոխարէն աւելցած են կողոպուտները, հանրային ստացուածքի իւրացումները:

Ն. Դիլբարեանի յաջորդ հարցումները կը շօշափեն բաւական փշոտ կէտին մը. ան կ՚ըսէ թէ հանրութեան մէջ հաւատալու հակումը կայ թէ կարելի է քաղաքական պատուէր տալ դատախազութեան: Հ. Խաչատրեան բնականաբար կը հերքէ ըսուածը. «31»ի թղթածրարին ամբաստանեալներէն ջնջուած է հայրենիքի դաւաճանութեան մեղադրանքը, քանի որ քրէական գործով նման տուեալ ձեռք չէ ձգուած: Ն. Դիլբարեան կը պնդէ. «այսուհանդերձ, կարո՞ղ եք արդեօք ձեզ զանցել երկրի պետական բարձրաստիճան այրերը եւ ըսել՝ պէտք է այսինչի քրէական անցեալը բացայայտել, այնինչին արդարացնել»: Ժխտական է, կրկին պատասխանը: Ինք մէկ տարիէն քիչ մը աւելի պաշտօնավարման ընթացքին ոչ նախագահէն, ոչ վարչապետէն պատուէր ստացած է: Նաեւ կը բացառէ նման բան: Առիկա լուրջ վտանգով յղի է: Ինչ անդին ալ կը հաւաստէ թէ ո՛չ նախագահ, ո՛չ վարչապետ, ոչ ոք օրէնքէն դուրս է. եթէ արարք մը կայ, ով որ ալ ըլլայ, կրնայ դատական հետաքննութեան ենթարկուիլ:

Անդրադառնալով Հ. Խաչատրեանի ըսածին, թէ «դատախազութիւնը ցանցառ շտապողականութիւն է ցուցաբերում, որովհետեւ արագ – արագ կատարուածը եւ յաղթողի կեցուածքով յայտարարութիւն կատարելը արդարադատութեան առաջին թշնամին են», հասկնալի է որ պէտք է որոշ ատեն մըն ալ համբերել, տեղեակ ըլլալու համար Վ. Պետրոսեանի, Հ. Գալստեանի սպանութեան նման հանրութեան մեծ հետաքրքրութիւնը շարժող պատահարներու վերջնական լուսաւորումին: Պէտք է մաղթել որ շրջանցուած դիրքերու եւ դէմքերու գոյութեան կասկածները ստուեր չձգեն դատախազութեան գործին հոլովոյթին վրայ, ինչպէս շատ պարագաներու պատահեցաւ մինչեւ այսօր: Հ. Խաչատրեանի Յունիս 12-ին պաշտպանած տոքթորական աւարտաճառին վրայ Յուլիս 13-ին իրեն տրուած իրաւագիտութեան տոքթորի աստիճանը այս ուղղութեամբ դրական ու վճռական դեր կը կատարէ անշուշտ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ԵՐԲ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԵԾԵՐԸ ՓՈՔՐԵՐՈՎ ԿԸ ԶԲԱՂԻՆ...

Դարեր շարունակ, փոքրամասնութիւններուն ազգային տենչանքները հաշուի չեն առնուած «մեծ», կամ տիրապետող, պետութիւններուն կողմէ սակայն գրեթէ բոլորն ալ, ներառեալ ամենադաժան բռնակալները կամ վարչաձեւերը, պէտք եղած ատեն գիտցած են զանոնք սիրաշահիլ եւ օգտագործել, յատկապէս իրենց հակառակորդներուն կամ մրցակից պետութիւններուն դէմ: Այս տողերը հաստատող օրինակները բազմաթիւ են ամբողջ պատմութեան մէջ եւ աշխարհի բոլոր ցամաքամասերուն վրայ. այսպէս, ԺԸ. դարուն, Հիւսիսային – Ամերիկայի մէջ, երբ Ֆրանսացիներն ու Անգլիացիները իրարու դէմ կը պայքարէին Գանատան գրաւելու համար, երկու կողմերն ալ հաւասարապէս օգտագործելով եւ հրահրելով կարմրամորթ բնիկներուն աւանդական հակառակութիւնները, յաջողեցան զանոնք դարձնել իրենց պայքարին անմիջական դերակատարները: Որպէս հետեւանք, Հիւրոններու ցեղախումբը կը բնաջնջուէր յանուն Ֆրանսական շահերուն՝ Իրոքուայ, այս անգամ Անգլիացիներուն դաշնակից, իրենց արինակիցներուն կողմէ: ԺԸ. դարէն սկսեալ մինչեւ ԺԹ. դարուն «Ազգութեանց գարունը» եւ Առաջին համաշխարհային պատերազմը, այս անգամ Եւրոպայի մէջ Աւստրիոյ, Ռուսաստանի կամ Օսմանեան կայսրութեանց նման գերհզօր պետութիւններ որդեգրելով «Բաժանեա զի տիրեսցես» յայտնի սկզբունքը, յաջողեցան դարերով իրենց իշխանութեան ենթարկել բազմաթիւ ժողովուրդներ:

Ժամանակակից պատմութիւնը նոյնպէս լեցուն է նման օրինակներով ամբողջ աշխարհին մէջ: Այս պատճառով ալ՝ այսօր փոքրամասնութիւնները բոլորին ուշադրութեան կեդրոնին են. գրեթէ ամէն տեղ՝ Սրի – Լանքա, Պիրմանիա, Պոսնիա, Քոսովօ, Ռուանտա, Կովկաս (Աբխազիա եւ Արցախ), Էստոնիա, Ուկրանիա եւ շատ մը ուրիշ տեղեր, շրջանային տագնապները կը բացատրուին, գլխաւորաբար, փոքրամասնութիւններու չլուծուած խնդիրներով (1): Վերադառնալով Եւրոպա, շատերուն միտքին մէջ կան մանաւանդ նախկին Խորհրդային Միութեան եւ Եուկոսլաւիոյ օրինակները: Այս երկու պետութիւններուն քայքայումը մասնագէտներուն կողմէն կը վերագրուի անոնց ենթակայ փոքրամասնութիւններուն յաճախ ծայրայեղ կամ ազգային միացումի ձգտող (irrédentiste) նկատուած պահանջատիրութեանց:

Հայերը որպէս փոքրամասնութիւն մեծ փորձառութիւն ունին քանի որ դարերով ենթարկուած են օտարին լուծին, ճաշակելով փոքրամասնութիւններու վիճակած դառն ճակատագիրը: Երկու նոր հատորներ կուգան մեր ազգային ու հաւաքական յիշողութիւնը դարմացնելու այս մասին. առաջինը՝ MINORITES EN ISLAM (2) գործն է անուանի աշխարհագէտ՝ Xavier de Planhol-ի, երկրորդը՝ COLPORTEURS DU KOMINTERN (3) կը պարտինք երիտասարդ պատմաբան Թալին Տէր – Մինասեանի:

Առաջին հեղինակը տէրն է արդէն տասնեակ մը հատորներու եւ բազմաթիւ այլ յօդուածներէ կազմուած հարուստ մատենագրութեան մը: Ան տարիներ շարունակ Սորպոնի համալսարանը դասաւանդած է եւ Հիւսիսային – Ափրիկէի եւ Միջին – Արեւելքի աշխարհագրութեան ամպիոնը վարած է (4): Թալին Տէր – Մինասեան կը պատկանի Ֆրանսայի մէջ ծնած ու պատրաստուած պատմաբաններու երկրորդ սերունդին որ քանի մը տարիներէ ի վեր կ՚աճի ու կը զօրանայ մեր երկրին տարբեր շրջաններուն մէջ: Թալին Տէր – Մինասեան արդէն հեղինակն էր գիտական քանի մը յօդուածներու (5), տոքթորական իր թէզը պաշտպանած էր 1995-ին, Փարիզի Քաղաքական Ուսումնասիրութեանց հիմնարկութեան մէջ, յայտնի խորհրդայնագէտ՝ Էլէն Գառեր – Տ'Անգոսի ղեկավարութեամբ:

Հակառակ իրենց մասնագիտական սուր բնոյթին եւ ամբողջական պարունակութեան, երկու գործերը կը մնան մատչելի բոլոր ընթերցողներուն: Այս երկու հատորներուն մէջ Հայերը կ՚ուսումնասիրուին եւ կը ներկայացուին որպէս Արեւելքի կարեւորագոյն փոքրամասնութիւններէն մէկը: Հեղինակներուն մօտեցումը սակայն բաւական տարբեր է քանի որ Տը – Փլանհօլ հարցերը կը դիտէ աշխարհագէտի եւ ընկերաբանի ակնոցով եւ Թալին Տէր – Մինասեան որպէս պատմաբան:

Ա. MINORITES EN ISLAM

(Փոքրամասնութիւնները իսլամական աշխարհին մէջ) գիրքը կը կարդացուի հակառակ հատորին բարդ կառոյցին. Տը – Փլանհօլ նախ կը բնութագրէ, կը սահմանէ ազգի, ցեղի, ցեղախումբի գաղափարները եւ ընդհանուր այդ ներածականէն յետոյ կ՚ուսումնասիրէ եւ կը ներկայացնէ իսլամ պետութիւններուն մէջ ապրող քրիստոնեայ ժողովուրդներուն (Յոյներ, Հայեր, Ղպտիներ, Ասորիներ, Մարոնիներ), Հրեաներուն կամ Պարսկաստանի Զրադաշտականներուն մէկ խօսքով՝ ոչ–իսլամ հաւաքականութեանց, անցեալն ու ներկան:

Հեղինակը ամէն անգամ կը փորձէ տալ այդ համակեցութեան դրական եւ ժխտական կողմերը: Սակայն անգամ մը եւս ան կը կրկնէ եւրոպացի գրեթէ բոլոր արեւելագէտներուն պէս «ազատամիտ իսլամութեան», բոլորիս ծանօթ, կաղապարուած յանկերգը: Անկէ զատ, ան կ՚ուսումնասիրէ նաեւ իսլամական աղանդները (Մզապիթները, Զայիտականները) եւ զանազան հոսանքները կամ դաւանանքները (Տիւրզիները, Ալեւիները եւ Շիիները): Դժուար գործ մը պիտի ըլլար հանգամանօրէն ներկայացնել այսքան բովանդակալից ուսումնասիրութիւն մը. պիտի գոհանանք միայն տալով քանի մը տողերով Հայոց վերաբերող մասերը: Ամբողջ հատորին մէջ Հայաստանն ու Հայերը յաճախ կը յիշատակուին, սակայն, աւելի հանգամանօրէն՝ հետեւեալ երեք ենթաբաժիններու մէջ:

ա – ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Այս բաժինին մէջ, Տը – Փլանհօլ կը ներկայացնէ Պարսիկ թագաւորներուն վարած քաղաքականութիւնը փոքրամասնութիւններուն եւ յատկապէս Հայոց նկատմամբ: Ան կ՚անդրադառնայ գլխաւորաբար Սաֆաւիներուն հարստութեան եւ Հայերուն յարաբերութիւններուն. կը պատմէ թէ ինչ դաժան պայմաններուն մէջ Շահ Աբբաս 300.000 Հայեր գերի առած է եւ տեղահան ընելով զանոնք մինչեւ Սպահան տարած, ուր համաձայն հեղինակին ներկայացուցած տուեալներուն, 3000 ընտանիքներ միայն վերապրած են: Այս վերապրողներուն համարկումը օրինակելի եւ յաջող կը սեպուի հեղինակին կողմէ, գոնէ մինչեւ Աֆղանական արշաւանքները որ 1722 թուականին վերջ կը դնեն, արդէն տկարացած, Սաֆաւիեան տիրապետութեան: Այդ տեղահանութեան առթիւ մայրաքաղաք՝ Սպահանի մէջ Հայերը հիմնած են առանձին թաղամաս մը՝ «Նոր Ջուղա» անունով: 1627-ին, քաղաքին մէջ 10.000 Հայեր կ՚ապրէին: 1660-ին անոնց թիւը կը հասնէր 30.000-ի: Մայրաքաղաքէն դուրս, անոնք տասնեակ մը գիւղեր եւս հիմնած են յատկապէս Զար – Մահալի գաւառակին մէջ ուր մինչեւ այսօր կը շարունակեն գոյատեւել: Հեղինակը որոշ վերապահութիւն ցոյց կուտայ սակայն այս համարկումին, յի-

...չեցնելով որ Շահ Աբբասի օրով Մազանտարանի շրջան (Կասպից ծովի ափին) հաստատուած 30·000 Հայերը ձուլուած ու անհետացած են, նախ՝ որովհետեւ հեռու էին հիւսիսային Պարսկահայաստանի իրենց բնօրրանէն եւ մանաւանդ որովհետեւ անոնք հեռու գտնուելով մայրաքաղաքէն, չէին վայելեր Թագաւորին անմիջական հովանաւորութիւնն ու հոգատարութիւնը: Ներկայ կացութեան մասին չահեկան պարբերութիւն մը կայ ուր կը տրուին ժողովրդագրական տուեալներ պարսկահայ համայնքին մասին. այստեղ, մանաւորաբար կը շեշտուի Ատրպատականի եւ Քարադաղի գիւղաբնակչութեան արտագաղթին կարեւորութիւնը (6) եւ անոնց կեդրոնացումը Թեհրանի մէջ ուր վերջին տուեալներուն համաձայն Պարսկահայերուն մէկ երրորդը կ՚ապրի: Ուսումնասիրութեան մէջ կը յիշատակուին անշուշտ «Հայրենադարձութեան» (Ներգաղթը) եւ 1979-ի իսլամական յեղափոխութենէն յետոյ տեղի ունեցած արտագաղթի դէպքերը:

Բ - ՀԱՅԵՐԸ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ ՄԷՋ

Տարօրինակ ձեւով «La symbiose arméno-turque» խորագրուած այս ենթաբաժինը մաս կը կազմէ «Քրիստոնէական Անատոլու»ին նուիրուած աւելի ընդարձակ գլուխի մը: Հեղինակը այստեղ ժողովրդագրական քանի մը տուեալներ կու տայ Իզմիրի իսլամ եւ քրիստոնեայ բնակչութեան վերաբերեալ, շեշտելով որ այդ տուեալները սուր վէճերու պատճառ են մինչեւ այսօր: Անգամ մը եւս, ֆրանսական առակին հետեւելով, Տը-Փլանհօլ կը ջանայ «այծը եւ կաղամբը խնայել», այսինքն բոլորին գոհացում տալ, ըսելով որ Հայերուն, Յոյներուն եւ Թուրքերուն յայտարարած թիւերուն նկատմամբ պէտք է հաւասարապէս վերապահ մնալ եւ «միջին» եզր մը գտնել: Տը-Փլանհօլ կ՚ընդունի անշուշտ որ մինչեւ Առաջին Համաշխարհային պատերազմը, քրիստոնեաներուն թիւը ընդհանուր բնակչութեան գրեթէ մէկ քառորդը կը կազմէր: Անոնց «նուազումը» ան կը վերագրէ «1915-ի Հայերուն տեղահանութեանց եւ ջարդերուն ... եւ 1921 – 1923 թուականներուն տեղի ունեցած թուրք – հելլէնական պատերազմին եւ անոր պատճառած բնակիչներու փոխանակութեանց» (էջ՝ 227): Շատ ամփոփ ձեւով յիշեցնելէ ետք Հայերուն հաստատման հանգամանքները եւ անոնց ներկայութեան հնութիւնը (7), հեղինակը մանաւորապէս կը ծանրանայ Հայերուն առեւտրական «կոչումին» վրայ եւ քանի մը գովասանական խօսքերէ վերջ (8), այն եզրակացութեան կը յանգի որ «Համարկուած Հայերուն յաջողութիւնը ԺԹ· դարուն, արդիականացման ճանապարհին վրայ գտնուող Օսմանեան կայսրութեան մէջ, օրինակելի կը նկատուէր»: «Օրինակելի եւ յաջող այս համարկումին» արդիւնքները բոլորիս ծանօթ են անշուշտ: Այս բաժինը կը վերջանայ քանի մը տեղեկութիւններով Կոստանդնուպոլսոյ մասին: Ենթաբաժինին վերնագիրն է՝ «Istanbul capitale minoritaire»: Այս վերնագիրը իր արդարացումը կը գտնէ հինգ կամ վեց թիւերու մէջ. 1846-ին, մայրաքաղաքը 813·000 բնակիչ ունէր՝ 250·000 Հայ (9), 130·000 Յոյն, 20·000 Հրեայ, Հելլէնական հպատակութիւն ունեցող 6000 Յոյներ եւ ... 400·000 Թուրք (ներառեալ 20·000 բանակայիններ): Թէ ո՞ւր եւ ինչո՞ւ գացին այս բոլորը, հարցումը կը մնայ գրեթէ անպատասխան: Կորովամիտ ընթերցողին հարցումներուն մասամբ միայն կը պատասխանէ գիրքին Բ· բաժինին մէջ ուր ուսումնասիրուած են առաջին մասին մէջ ներկայացուած փոքրամասնութիւններուն ներկայ տեղաբաշխումն ու վիճակը, անոնց, եւ զիրենք «հիւրընկալող» պետութեանց, փոխադարձ քաղաքականութիւնը: Այս անգամ սակայն, մեկնելով անձնական վերլուծումէ մը՝ Իրանի եւ մանաւանդ Թուրքիոյ քրիստոնեայ համայնքները սպառած, կամ սպառելու վրայ նկատելով (10), հեղինակը կը գրադի միայն Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ ապրող Հայերով:

Գ - ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐԿՈՒՄԸ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ ԵՒ ՅԵՏԵՂԵՌՆԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԶԱՐԹՕՆՔԸ

Վերլուծումի մը յաւակնութիւնը ունեցող չորս ու կէս էջնոց ենթաբաժինով մը, Տը-Փլանհօլ շատ մակերեսային ձեւով կը ներկայացնէ այդ գաղութներուն ծնունդն ու զարգացումը Les Arméniens. De la révolte au «génocide» խորագրին տակ: Աջէն ձախէն հաւաքուած, քով քովի բերուած զանազան գործերէ կատարուած մէջբերումներ (11) կարկըտանի մը տպաւորութիւնը կը ձգեն եւ կ՚ապացուցանեն որ այս բաժինը հեղինակին ամբողջ ուշադրութեան եւ կարողականութեան չէ արժանացած: Աւելորդ պիտի ըլլար մանրամասնօրէն անդրադառնալ այս սխալներուն մէջ:

Բայց այս բոլորէն անդին ամէնէն վրդովեցուցիչը Ցեղասպանութեան մասին հեղինակին տուած բացատրութիւնն է: Ցեղասպանութիւն բառը չակերտելով, ան անմիջապէս ցոյց կու տայ իր յստակ կողմնորոշումը: Անկէ յետոյ, առանց աւելորդ վարանումի, հագնելով Թրքական քղամիդը, Տը-Փլանհօլ մեզի կը հրամցնէ հայկական ցեղասպանութիւնը ուրացող մաշած եւ բազմաթիւ անգամներ երգըւած յանկերգը: Հարց տալէ յետոյ թէ «ի՞նչ էր պատճառը, որպէսզի (իր բառերով իսկ) հաւատարիմ ազգը (12) ճաշակէր "Ի· դարուն մարդկային ամենամեծ ողբերգութիւններէն մէկը», հեղինակին մէկ նախադասութիւնը կը մատնէ գիրքը ներշնչողին ինքնութիւնը. La réponse tient en une phrase: ce fut le résultat de l'émergence du nationalisme arménien, lui-même contrecoup de la pénétration des idées européennes, et même parfois produit direct de l'influence extérieure (13): Քիչ մը անդին, հեղինակը իր միտքը կը յստակացնէ աւելցնելով որ «Հայ բնակչութեան ապստամբ վիճակը եւ ռուսական բանակին ցուցաբերած օգնութիւնը պատճառ եղան որ Օսմանեան կառավարութիւնը անոր զանգուածային տեղահանութիւնը հրահանգէր դէպի հարաւային շրջանները...»: Մնացածը ամէն մարդ գիտէ անշուշտ: Առանց մեկնաբանութեան:

Ընդհանուր եզրակացութեան մէջ, Տը-Փլանհօլ անգամ մը եւս յիշեցնելէ յետոյ որ «իսլամական աշխարհը աւանդաբար բացառիկ վայելչութեամբ մը եւ մեծապէս ազդու ձեւով լուծած էր իր կրօնական փոքրամասնութիւններուն հարցը», իր վերլուծումը կ՚եզրափակէ մտահոգութիւն յայտնելով. իրեն համար, որոշ փոքրամասնութիւններու որդեգրած ռազմավարութիւնը ուղղակի կը սպառնայ կարգ մը պետութիւններու գոյութեան եւ միջազգային անդորրութեան: Ըստ Տը-Փլանհօլի, այդ կեդրոնախոյս ուժերը կը վտանգեն, օրինակի համար, Սուրիոյ, Լիբանանի, Իրաքի, Եգիպտոսի կամ Թուրքիոյ նման երկիրներու ամբողջականութիւնը: Անգամ մը եւս փոքրամասնութիւնները կը ներկայացուին որպէս աշխարհի քաղաքական անկայունութեան գործօններէն մին: Քսան տարի առաջ, Էլէն Գառեր տ՚Անգոս ասոր նման «աղէտի բեմադրութիւն» մը յղացած էր Խորհրդային Միութեան քայքայումը աւետելու համար (14): Կը մնայ սպասել եւ տեսնել թէ Տը-Փլանհօլի գուշակութիւնները կը կատարուի՞ն:

* * *

Բ· COLPORTEURS DU KOMINTERN.

Կոմինտերն-ը Խորհ· Միութեան կողմէ կազմակերպուած համաշխարհային այն կառոյցը եղած է որ 1919-էն մինչեւ 1943 կը կազմակերպէր ու կը համադրէր համայնավար կուսակցութիւններուն գործունէութիւնը: Տեսական այս սահմանումէն անդին սակայն կայ նաեւ ուրիշ իրականութիւն մը. Մոսկուայի կողմէ ղեկավարուած այդ հսկայական կազմակերպութիւնը շնորհիւ իր ունեցած ճիւղաւորումներուն, լրտեսութեան ամբողջական ցանց մը եւ գործունէութեան կատարեալ գործիք մը կը կազմէր: Այս բոլորը անշուշտ նորութիւն չեն, սակայն Խորհ· Միութեան փլուզումը պատմաբաններուն առջեւ բացաւ պետական եւ կուսակցական գրեթէ բոլոր արխիւները ինչ որ բնականաբար պիտի նպաստէր նոր հետազօտութիւններու: Թալին Տէր-Մինասեան այդ պատեհութենէն օգտուող սփիւռքահայ առաջին պատմաբաններէն մէկը եղաւ. իր պաշտպանած թէզը եւ անկէ մարմին առած հատորը կը ներկայացնեն Կոմինտերնի միջոցաւ Խորհրդային Միութեան վարած քաղաքականութիւնը Միջին Արեւելքի փոքրամասնութիւններուն հանդէպ եւ անոնց օգտագործումը խորհրդային շահերուն ի խնդիր: Այս գործին համար Թ· Տէր-Մինասեան դիմած է դիւանական զանազան հաստատութիւններու, լայնօրէն օգտագործած է ռուսական, հայկական, ֆրանսական եւ ամերիկեան աղբիւրները ինչ որ հիմնականօրէն կը թարմացնէ եւ գիտական բընոյթ կու տայ այս նիւթին շուրջ մինչեւ այսօր կատարուած բոլոր պրպըտումներուն:

Հատորը վեց մասերէ բաղկացած է.

– Նախաբան՝ ռուսական եւ խորհրդային դիւանագիտութեան տեսութիւնն ու աշխարհագրութիւնը:

– Ա· Գլուխ՝ Խորհ· արտաքին քաղաքականութեան կառոյցներն ու ցանցերը Միջին Արեւելքի մէջ:

– Բ· Գլուխ՝ Թաւրիզէն մինչեւ Մէշտ Խորհրդային Միութեան ձեռնարկած ներթափանցումի քաղաքականութիւնը փոքրամասնութիւններուն մօտ քսանական թուականներուն:

– Գ· Գլուխ՝ Պէյրութէն Աղեքսանդրիա Կոմինտերնի «փոքրամասնական» ցանցերը (Սուրիոյ, Լիբանանի, Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի Հրեաները եւ համայնավարները):

– Դ· Գլուխ՝ Պարսկաստանը խորհրդային ազդեցութեան տակ:

– Ե· Գլուխ՝ Միջին-Արեւելքի փոքրամասնութիւններուն պաշտպանութիւնը որպէս ազդեցութեան լծակ:

Անգամ մը եւս, Թ· Տէր-Մինասեանին աշխատութիւնը բոլորովին կը նորոգէ այս նիւթին շուրջ յարդ եղած ուսումնասիրութիւնները որոնք զրկուած մնալով խորհրդային աղբիւրներէն, շատ անգամ թերի էին եւ յաճախ, յատկապէս Ցլամարտի օրերուն, ոչ-առարկայական, ըլլալու համար կողմնակալ: Ան կարեւոր է անշուշտ ռուսական եւ խորհրդային պատմաբաններուն համար եւ նոյնչափ, եթէ ոչ աւելի, Պարսկաստանի, Լիբանանի, Սուրիոյ, Պաղեստինի, Եգիպտոսի, Հայաստանի եւ Սփիւռքի պատմութեան համար: Արաբական երկիրներուն պարագային, այս նոր հատորը լուսարձակի տակ կը դնէ «յառաջդիմական», ի մասնաւորի՝ Համայնավար կուսակցութիւններուն կազմութեան հանգամանքները եւ Հայերուն ու Հրեաներուն մասնակցութիւնը անոնց կերտումին: Գալով Հայերուն, ան ցոյց կու տայ թէ ինչո՛ւ եւ ինչպէս ցեղասպանութենէն փրկուած զանգուածներուն մէջ գտնուած մարդիկ, որոնք ինքզինքնին լքուած զգալով եւրոպացի «դաշնակիցներուն» կողմէ, Խ· Միութեան գործակալները դարձան (15): Չենք ուզեր մանրամասնութիւններու մէջ մտնել, այստեղ պիտի աւելցնենք միայն որ Թ· Տէր-Մինասեանին գիրքը անշրջանցելի է այլեւս մեր պատմութեան ուսումնասիրութեան համար: Անոր մէջ առատ տեղեկութիւններ եւ դիպուկ վերլուծումներ կան Հայաստանի եւ հայկական գաղթաշխարհին քաղաքական (կուսակցական), եկեղեցական և համայնքային կեանքին մասին: Հակառակ տեղեկութիւններուն եւ միտքերուն խտութեան, այս գործը դիւրաւ կը կարդացուի, գրեթէ «լրտեսական վէպի» մը նըման: Ամէն պարագայի մէջ, այս աշխատանքը շատ փայլուն ձեւով ցոյց կու տայ թէ ի՛նչպէս աշխարհի «փոքրերը» կրնան «մեծերուն» անհրաժեշտ դառնալ...:

Հատորին վերջաւորութեան կը գտնըւի քարտէսներու խօսուն եւ յաջող տըրցակ մը, աղբիւրներու եւ օգտագործըւած հատորներու ամբողջական ցանկը:

* * *

Փոքրամասնութիւններուն առընչուող երկու նոր հրատարակութիւններ եւս կան: Մէկը տեսակ մը հանրագիտարան է որուն մէջ տեղ կը գտնեն աշխարհի բոլոր փոքրամասնութիւնները եւ իրենց հարցերը (16), միւսը, Ա· Աշխարհամարտի ընթացքին Միջին-Արեւելքի մէջ եղած կռիւներուն կը վերաբերի (17):

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Ծանօթագրութիւններ

(1) Ignacio RAMONET, *GEOPOLITIQUE DU CHAOS*
Paris 1998 (161 p.)
Արցախեան հարցին մասին, էջ՝ 23–24, եւ 102:

(2) Xavier de PLANHOL, *MINORITES EN ISLAM, Géographie politique et sociale.*
Collection Géographes / Flammarion, Paris, 1997, 524 pages.

(3) Taline TER-MINASSIAN, *COLPORTEURS DU KOMINTERN, l'Union soviétique et les minorités du Moyen-Orient.*
Presses de Science Po., Paris, 1997, 353 pages.

(4) Տը-Փլանհօլ իսլամական աշխարհի մասնագէտ է: Այս մարզին մէջ ան յատուկ կարեւորութիւն մը տուած է թրքաբնակ շրջաններուն եւ անոնց քանի մը ուսումնասիրութիւններ նուիրած է, ինչպէս՝

— *Le monde Islamique. Essai de Géographie Religieuse*, Paris, 1957;
— *Contes et Légendes des Peuples Turcs*, Paris, 1958;
— *La Turquie*, Paris, 1981;
— *La Nation du Prophète. Manuel Géographique de Politique Musulmane*, Paris, 1993.

(5) Taline TER-MINASSIAN, «*Le développement du drame en Arménie*» in HERODOTE, Revue de Géographie et de Géopolitique, N° 54-55, Juillet - Décembre 1989, p. 236-259.
«*Minorités et mouvement communiste en Syrie et au Liban: le rôle des Arméniens pendant les années* 1920 *et* 1930», in LA REVUE DU MONDE ARMENIEN MODERNE ET CONTEMPORAIN, Tome 2, 1995-1996; pp. 91-116.

(6) Տը-Փլանհօլի համաձայն, 1956-ին, Քարատաղի (չշփոթել Ղարաբաղին հետ) շրջանին մէջ 1127 Հայեր կ՚ապրէին, իսկ 1976-ին՝ 85:

(7) Կը յիշուի, օրինակի համար, Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան հիմնադրութեան պարագաները 1461-ին եւ «Միլլէթ»ի դրութիւնը:

(8) Կիլիկեան թագաւորութիւնը կը ներկայացնէ որպէս կարեւոր միջնորդ մը մոնղոլական տիրապետութեան եւ Արեւմտեան աշխարհին միջեւ, իսկ կ՚անդրադառնայ հայ վաճառականներուն կարեւոր դերին ԺԷ· եւ ԺԸ· դարերուն, հիմնուելով՝ ֆրանսացի յայտնի երկու ճամբորդներու՝ Թավեռնիէի եւ Թուռնըֆորի վկայութիւններուն վրայ:

(9) Զարմանալիօրէն, այս թիւը զգալիօրէն կը նուազեցնէ Ա· համաշխարհային պատերազմին նախօրեակին հասցնելով 180·000 հոգիի: Այս երեւոյթը քիչ մը անբնական է որովհետեւ եթէ մեծ թիւով Հայեր այդ շրջանին Օսմանեան մայրաքաղաքը կը ձգէին Ամերիկա գաղթելու համար, հայկական քաղաքաւանդակէն եւ Անատոլուէն հազարաւոր ուրիշներ ալ Պոլիս կը հաստատուէին, տեղական իշխանութեանց կազմակերպած հալածանքներէն փախչելու համար:

(10) De Planhol... p. 337 «l'extinction des minorités chrétiennes en Turquie et en Iran».

(11) Գլխաւորաբար Այտա Պուճիքճեանի գործէն՝ «*L'espace libanais au regard des migrations arméniennes*» in HANNON, XVII, p. 23-44.

(12) De Planhol ... p. 241.
«Millet-i-sadika, Թուրքերը այսպէս կ՚անուանէին Հայերը»: Հետաքրքրական է տեսնել թէ Տը-Փլանհօլ այս տողերը կը մէջբերէ ... Պերնար Լէուիսի *ISLAM ET LAICITE.LA NAISSANCE DE LA TURQUIE MODERNE*-էն, Paris, 1988, p. 113.

(13) «Պատասխանը մէկ նախադասութեամբ. ան արդիւնքն էր Հայերուն ազգայնականութեան ծագումին, որ ինքնին եւրոպական գաղափարներուն ներթափանցումին ենթակայ էր եւ երբեմն ալ արտաքին ազդեցութեանց անմիջական արդիւնքը»: De Planhol ... p. 394.

(14) Hélène CARRERE-D'ENCAUSSE, *L'EMPIRE ECLATE, La révolte des Nations en U.R.S.S.;*
Flammarion, 1978, 314 p.

(15) Ասկէ անշուշտ հատորին վերնագիրը՝ «Colporteurs du Komintern» (Կոմինտերնին փերեզակները):

(16) Joseph YACOUB
LES MINORITES DANS LE MONDE, Faits et Analyses;
Desclée de Brouwer, 1998

(17) Pierre MIQUEL, *LES POILUS D'ORIENT;*
Fayard, 1998, 349 p.
Հայկական հարցին եւ ցեղասպանութեան կ՚ակնարկէ, էջ 66 – 70: Սակայն քովրնտի ձեւով կ՚անդրադառնայ այս պատերազմին ժամանակ ֆրանսական բանակին մէջ Հայերուն ներկայութեան:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Գասպարեան եւ Գուտըէ ընտանիքներուն իրենց զաւակներուն եւ թոռներուն եղերական մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

փոխան ծաղկեպսակի. –

Ժիրայր Պետրոսեանի մահուան առիթով Տէր եւ Տիկին Հրայր Հրաչեան 500 Ֆր., Պր. Մեսրոպ Աղամեան 300 Ֆր.:

«Թերթիկ»ին. –

Տիկին Սաթենիկ Ֆրէնկիւլեան 500 Ֆր.:

Եկեղեցւոյ Անուանակոչութեան Տարեդարձին առիթով. –

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն՝ 1000 Ֆր., Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն՝ 1000 Ֆր., Պր. Գեղամ Թորոսեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆր.:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան. –

Պր. Վահրամ Գանթարճը 700 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պետրոսեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գեղամ Զօթուրեան 200 Ֆր., Պր. Կարպիս Կէօվճեան 150 Ֆր., Պր. Արթօ Ղուկասեան, Տիկին Շնորհիկ Փափազեան, Տիկին Լիլիան Պուզէ, Տիկին Մարիձա Տէրտէրեան 100-ական Ֆր.:

Դպրոցին. –

Տէր եւ Տիկին Ժինէթ Տըրպուլէ 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժագ Գայսէրլեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նորպէր Խըրըշեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Զոփուր փինկ – փոնկի սեղան մը:

CROIX BLEUE

Fête Champêtre

A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE

Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.
Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan
Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68
Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 100 ՖՐ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 80 ՖՐ.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 75 ՖՐ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 75 ՖՐ.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ 150 ՖՐ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ 75 ՖՐ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 120 ՖՐ.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատոր գլուխ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հետեւեալ. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20-էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

⁂

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ
ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19-ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.
Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 4
MARDI
4 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.433 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.433

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ դիւանագիտական նուէր մը ըրաւ Պաքիստանի ազատ արձակելով Մասուտ Հէնտին, որ տասը տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էր Շափուր Պախթիարի սպանութեան մէջ ունեցած իր մեղսակցութեան համար։ Միջամտած էր 2 վիզա ապահովելու համար մարդասպաններուն։ Պախթիար պարսից Շահին վերջին նախարարապետն էր։ Այս «նուէրը» կ'ըլլայ որովհետեւ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը Թեհրան պիտի երթայ Օգոստոս 21-էն 23։ Ինչ որ կը խանգարէ այս պատմութեան մէջ, գիտել կու տայ պարսիկ քաղաքական նախկին պատասխանատու մը, այնքան ազատ արձակումը չէ, կրնար ներումի արժանանալ, այլ Վետրինի այցելութեան հետ զուգադիպութիւնը։ Այսինքն ահաբեկիչ մը ազատ կ'արձակուի դիւանագիտական եւ առեւտրական յարաբերութեանց կապակցութեամբ։

ՄՈՐԻՍ ՊԱՐՏԷՇ, գրագէտ, որ նաեւ քրոջ ամուսինն էր Ռոպէր Պրազիյաքի, մեռած է 91 տարեկանին քունին մէջ։ Երկուքը միասին Շարժանկարի պատմութիւն մը գրած են։ Պարտէշ երբեք չէ համակերպած Պրազիյաքի գնդակահարման Ազատագրութեան։ Ծանօթ է որ Պրազիյաք գրագէտ եւ բանաստեղծ գերմանասէր նկատուած էր, մանաւանդ որպէս խմբագրապետ «Ժը սիւի փարթու» շաբաթաթերթին։ Հակառակ անոր որ նախապատերազմեան շրջանէն չէր ծածկած իր տեսակէտները, պատերազմին գացած ու կռուած էր Գերմանացիներուն դէմ։ Պարտէշ հրատարակչատուն մը հիմնած էր, հրատարակած իր աներձագին գործերը, յարձակած Դիմադրութեան եւ Ազատագրութեան վրայ։ Մեծ մասնագէտ էր Պալզաքի, առաջինը եղած է նաեւ Փրուսթի «Ա լա Ռըշէրշ Տիւ Թան Փերտիւ»ի ձեռագիրը վերծանող, 1971ին Գրական քննադատութեան մրցանակը ստացած էր իր «Փրուստ եւ վէպը» գործին համար։ 1993-ին հրատարակած է իր յուշերը եւ երբեք չէ ուրացած իր համոզումները։

ԻՆԳՈՒՇԻՈՅ մէջ է որ Ռուսաստանի նախարարապետը՝ Կիրիէնկօ հանդիպում ունեցած է Օգոստոս 1-ին, Չէչէնիոյ նախագահ Մասխադովի հետ եւ ապահովութիւն տուած որ Ռուսաստան իրեն զօրավիգ է։ Այս հանդիպումը տեղի կ'ունենար Մասխադովի դէմ գործուած մահափորձէն ետք եւ որուն համար ամբաստանուած էին «օտար պետութիւններ» եթէ ոչ բացէ ի բաց Ռուսաստանը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԱՆԻՒՈՎ վերջ գտաւ, ըստ աւանդութեան Շան զ'Էլիզէի վրայ, Օգոստոս 2-ին, Իտալացի Մարքօ Փանթանիի յաղթանակով։ Երկրորդ եւ երրորդ տեղը գրաւեցին գերմանացի Ուլրիխ եւ հոլանտացի Ժիւլիք։ Առաջին Ֆրանսացին չորրորդ է։ 33 տարի առաջ է միայն որ Իտալացի մը՝ Ճիմոնտի նոյն յաղթանակը տարած էր։ Փանթանիի համար մեծ յաղթանակ մըն է քանի հակառակ անոր որ վիրաւորուած է եւ բազմաթիւ փեկումներ ունեցած դեռ երկու տարի առաջ եւ ամիսներ տեւած էր իր ապաքինումը։ Այս տարի շահած էր նաեւ Իտալիոյ Ճիրօն։ Շրջանին մարզական բաժինը վերջ գտաւ, բայց կը սկսի դատական մասը, դոփածներու հարցը, որոնց համար արդէն երեք հոգի քննութեան տակ առնուած են։

«ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՂԹԻ» օտարականներու խումբ մը այս անգամ ալ «գրաւած է» Փարիզի Վատիկանի դեսպանատան բակը ուրկէ ձայն կը բարձրացնէ որպէսզի իրենց կեցութեան անձնաթուղթ տրուի։ Վճռած են ճնշում բանեցնել ամբողջ Օգոստոսի ընթացքին։ 70 հազար է թիւը անոնց որոնց դիմումներուն ընթացք չէ տրուած։

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՀՐԱՒԻՐԱԾ Է

ԺՈՂՈՎԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՕԳՈՍՏՈՍ 3-ԻՆ

Մարմարա-ի Օգոստոս 1-ի թիւէն կը տեղեկանանք որ Մեսրոպ Արք. արտակարգ նիստի հրաւիրած է Թուրքիոյ Հայոց եկեղեցական համագումարը իրրեւ հետեւանք Շահան Արք.ի նոտարի միջոցաւ ղրկած մէկ նամակին։ Արդարեւ, այս վերջինը այդ նամակով ուղղուած՝ Մեսրոպ Արք.ի, հարց կու տայ թէ անցնող շրջանի ընթացքին ի՞նչ արդիւնքներ ստացուած են անոր կողմէ կատարուած դիմումներուն, կը պահանջէ նաեւ օրինակ մը այն փոխանորդագրէն, զոր վախճանեալ Գարեգին Պատրիարք տուած է եւ որու մասին կը խօսուի միշտ, բայց հանրութեան չէ փոխանցուած։ Շահան Արք. գիտել կու տայ նաեւ որ պատկան իշխանութիւններէն հրահանգ մը եկած է որ ցարդ չէ գործադրուած (կ'ակնարկուի Մեսրոպ Արք.ի պատրիարքական փոխանորդի տիտղոսին զոր իշխանութիւնները չեն ընդունիր)։

Այս համագումարին կապակցութեամբ Պատրիարքարանը հետեւեալ հաղորդագրութիւնը հրապարակած է.—

Ա. Աթոռոյս Պատկառելի Կրօնական Ժողովի որոշմամբ, յառաջիկայ 3 Օգոստոս 1998 Երկուշաբթի, ժամը 9.00-էն սկսեալ Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցական Համագումար Ժողովը տեղի կ'ունենայ Պատրիարքարանիս մէջ, նախագահութեամբ Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդ՝ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի՝ հետեւեալ օրակարգով.

1.— Բացման Աղօթք
2.— Բացման խօսք
3.— Դիւանի ընտրութիւն
4.— Պատրիարքական ընտրութեան հետ առնչուող հարցերու քննարկումը
5.— Առաջարկներ
6.— Մաղթանքներ եւ բաղձանքներ
7.— Փակման աղօթք

Բ.— Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցական Համագումար Ժողովին այս յայտարարագրով պաշտօնապէս հրաւիրուած կը համարուին Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքական Աթոռոյն առնուազն քահանայական ձեռնադրութիւն ստացած բոլոր հոգեւորականները (արտասահման գտնըւողներուն սոյն յայտարարութեան հրաւէրը 31 Յուլիս 1998 թուականին Ֆաքսով կ'ուղարկուի)։ Ըստ նախընթացի եւ համաձայն մեր աւանդութեանց, Համագումար Ժողովի կանոնական նիստը կը գումարուի Պատրիարքական Աթոռոյս Հոգեւորական Դասու անդամոց երկու երրորդին ներկայութեամբ։

Գ.— Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցական Համագումար Ժողովի ընթացքին Պատրիարքարանս փակ կը մնայ Հայ Եկեղեցւոյ աշխարհական դասու բոլոր զաւակներուն եւ մամլոյ սպասաւորներուն, ի բաց առեալ Աթոռոյս Դիւանի Պաշտօնէութեան։

Դ.— Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցական Համագումար Ժողովի 3 Օգոստոս 1998 թուի նիստի աւարտին կը պատրաստուի պաշտօնական զեկոյց մը, որ կը հրապարակուի յաջորդ օրուան իսթանպուլահայ մամուլի միջոցաւ։

ԴԻՒԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

31 Յուլիս 1998

Մարմարա այս հարցին կապակցութեամբ յարաբերութեան մէջ մտած է Մեսրոպ եւ Շահան Արք.երուն հետ։

Առաջինը ըսած է.—

«Ամիս մը առաջ ես Շահան Սրբազանէն խնդրած էի որ «պատրիարքական փոխանորդութեան» մասին եթէ ունէր առարկութիւններ, գրաւոր, պաշտօնական, հայերէն նամակ մը ստորագրէր ուղղուած ինծի, որպէսզի Կրօնական Ժողովի հետ խորհրդակցելէ ետք, ընթացք տամ ատոր։ «Պէտք չկայ» ըսած էր այն ժամանակ եւ աւելցուցած էր, որ "Ես կը ճանչնամ Ձեր փոխանորդութիւնը եւ օրինական կը նկատեմ Կրօնական Ժողովը"։ Այժմ Շահան Արքեպիսկոպոս այս Աթոռի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը հանդիսանայ այն բարձրաստիճան հոգեւորականը, որ Պատրիարքական Աթոռին կամ Պատրիարքի տեղակալին սպառնալից ազդարարագիր մը կը յղէ նոտարի միջոցով։ Հանրային կարծիքը, մեր ժողովուրդի հաւաքական խիղճը, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ պատմութիւնը արդար վճիռը պիտի տան անշուշտ։ Ես պատրաստ եմ հրաժարելու։ Եկեղեցական Համագումար Ժողովին կը յայտնեմ այդ իր տնօրէնութիւն պատշաճին»։

Շահան Արք. ալ ըսած է թէ իր նամակին մէջ որեւէ սպառնալիք չկայ, ինք կ'առարկէ որ Գարեգին Պատրիարքի փոխանորդագիրը յետ մահու ի զօրու չի կրնար ըլլալ եւ յիշեցուցած է որ իշխանութիւնները պատասխանի կը սպասեն։

Ամէն պարագայի մէջ, պարզուած պատկերը տխուր է, մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 1/3)

Լ Ղ Հ
ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Յուլիս 31-ին տեղի ունեցած է Լրագրողներու Միութեան համագումարը որուն մասնակցած են 36 լրագրողներ։ Ընդունուած է նոր կանոնագրութիւն. նախագահ ընտրուած է Նիքոլա Պաղտասարեան։

***

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Յուլիս 30ի հրամանագրով Արման Նաւասարդեան Լիբանանի արտակարգ եւ լիազօր նոր դեսպան նշանակուած է։

***

ՆՈՐ ԿՐԱԿՈՑՆԵՐ

Յուլիս 31-ի առաջին ժամերուն ազըրպէյճանական կողմէն գնդացիրներով կըրակ բացած են Կրասնոսելսկի պաշտպանական դիրքերուն վրայ։ Պատասխան կըրակոցներէ ետք դադրած է կրակը առանց վնաս պատճառելու։

***

ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԼԻՐ

Յուլիս 31-ին աւարտած է երկտասարդ հաշմանդամներու «Հաւատամք» հիմնադրամի տնօրէն Նշան Բասմաճեանի Յուլիս 18-ին սկսած ուխտագնացութիւնը Ստեփանակերտէն Երեւան։ Երկու շաբաթուան ընթացքին ոտքով կտրած է ան երկու մայրաքաղաքները բաժնող միջոցը։ Ն. Բասմաճեան ըսած է թէ հաշմանդամներու համալիրի մը կառուցման համար ձեռնարկած է այդ արշաւին։

***

ՊՐՈՆԶԷ ՄՐՑԱՆԱԿ

51 քկ. դասակարգի կոփամարտիկ վանաձորցի Վախթանգ Դարչինեան Նիւ Եորքի Բարի կամքի մրցումներուն ապահոված է պրոնզէ մետալ, յաղթելով ռուս Ա. Արտամոնովին։ Վ. Դարչինեան այս տարի յաջողութեամբ մասնակցած է միջազգային կարեւոր մրցումներու։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ 13-ՐԴ ԵՒ 14-ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԵՐՈՒՆ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ուրախութեամբ տեղեկացանք որ «Յառաջ»ի երկարամեայ եւ հաւատարիմ աշխատակից, Մարսէյլի Մշակոյթի Տան վարչութեան նախագահ եւ Մաթեմաթիքի փրոֆէսօր՝ Կարօ Յովսէփեան, Յուլիս 30-ին ընտրուած է Մարսէյլի 13-րդ եւ 14-րդ թաղամասերու քաղաքապետ, լայն մեծամասնութեամբ, առաջին քուէարկութեան իսկ։

Քանի մը օր առաջ իր մահկանացուն կնքած էր քաղաքապետը՝ Ալէն Տէքան եւ անոր հիւանդութեան շրջանին ալ Կարօ Յովսէփեան, որ թաղապետական խորհրդական է, ապահոված էր քաղաքապետի պաշտօնը (էնթէրիմ)։

Տեղական մամուլն ալ՝ «Լա Փրովանս» եւ «Լա Մարսէյէզ» (Յուլիս 31) լայն արձագանգը կուտան այս ընտրութեան հրատարակելով նաեւ նոր քաղաքապետին նկարը, մէկը իր ելոյթին ատեն, միւսն ալ երբ կը ստանայ պաշտօնական էշարփը երեսփոխանին անդամէն։ Կը գրեն որ հարցը արագօրէն կարգադրուեցաւ այս 7-րդ շրջանին մէջ։ Նախորդ օրն իսկ ընկերվարական խմբակը նշանակած էր իր թեկնածուն՝ Կարօ Յովսէփեան, այդ ժողովին մէջ, ուր ձախը մեծամասնութիւն է 48-ի վրայ 36 հոգիով։ Համայնավար խմբակը անմիջապէս իր հաւանութիւնը տուած էր այս թեկնածութեան։ Ազգային Ճակատը որ չորս ընտրեալ ունի, ձեւականօրէն թեկնածու մը ներկայացուցած էր, մինչ ԻՒ-ՏԷ-ԷՖ - ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ որ 8 ներկայացուցիչ ունի, ոչ մէկ թեկնածու ներկայացուցած էր։

Կարօ Յովսէփեան, որ ցարդ անդամ չէ ընկերվարական կուսակցութեան կը յիշէ «Լա Փրովանս», բայց տրամաբանօրէն հարկ պիտի ըլլայ որ անդամակցութեան քարթը առնէ, ուղերձ մը ղրկեց Մարսէյլի ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ քաղաքապետ՝ Ժան - Գլօտ Կոտէնի վստահեցնելով որ «չինարար ընդդիմութեան» շրջագծին մէջ պիտի մընայ։ Իր ելոյթին մէջ ըսած է նաեւ, ոգեկոչելէ ետք իր նախորդին յիշատակը, որ այն երեք տարիները որոնք մեզ կը բաժնեն թաղապետական յաջորդ ընտրութիւններէն փոխանցման շրջանի տարիներ պիտի չըլլան, այլ՝ մղումի դէպ երրորդ հազարամեակ։

Խորհուրդը ընտրած է նաեւ՝ 14 կցորդներ որոնց մէջ է Սերժ Կարապետեան։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(1er Août)

Karabagh, la guerre qui n'en finit pas

Լօր Մանտըվիլ կը շարունակէ կովկասեան իր յօդուածաշարքը եւ վերոյիշեալ խորագրով կ'արտայայտուի Ղարաբաղի մասին ագերիական ակնոցով։ Արդարեւ թղթակցութիւնը ղրկուած է Ազրպէյճանի Սաատլի քաղաքէն, երկրին արեւմտեան կողմը և լրագրողուհին նուազագոյն իսկ չի փորձեր առարկայական մօտեցում մը ցուցաբերելու համար։ Կը նկարագրէ տասնեակ մը փախստականներու պատկերը, անապատին մէջ եւ Բաքուէն լրագրող մը՝ կ'ըսէ՝ «բարի գալուստ, դժոխք»։ Լրագրողուհին կը բացատրէ որ այդ

(Տար.ը Դ. էջ)

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՊԵՐՆԱՐ ԼԷՈՒԻՍԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑ ՄԸ ԵՒ ԻՐ «ԴԱՍԸ»

Անցեալ տարուան Նոյեմբերին, Փրինսթընի համալսարանը (ԱՄՆ) տեղի ունեցաւ գիտաժողով մը, նուիրուած «Նանքինի ջարդի 60–ամեակին, որուն ընթացքին ճափոնական բանակը 600.000 չինացի քաղաքացիներու սպանդը իրագործեց: Վերջերս, գիտաժողովին կազմակերպիչները համացանցի (internet) մէջ (*) զետեղած են ելոյթներու շարք մը տեսերիզներ: Անոնցմէ քաղուածք մը մէջբերուած է Փրինսթընի ուսանողի մը՝ Կրեկ Արզումանեանի կողմէ, «Կռունկ» / Armenian News Network համակարգչային ցանցին վրայ:

Այդ քաղուածքը կը վերաբերի այդ համալսարանի դասախօսներէն Նորմըն Իցքովիչի դիտողութիւններուն, որոնք արտայայտուած են գիտաժողովի վերջին կլոր սեղանին ընթացքին՝ «Անցեալ վէրքեր բուժելով. բախումէն դէպի համագործակցութիւն»: Իցքովիչ միջին արեւելեան նիւթերու դասախօս է հոն եւ օսմանագէտ: Ահա իր խօսքերու թարգմանութիւնը.–

«Երբ տեղւոյս Ուիլսըն Գոլէճի ուսումնապետ էի, ուսանող մը ունէի՝ հայ, որ զիս կը հետապնդէր գրեթէ ամէն օր եւ ամէնօրեայ գոնէ մէկ անգամ կը ճաշէր ինծի հետ եւ բազմաթիւ, բազմաթիւ անգամներ կը հարցնէր ինծի ինչպէ՞ս կրնայի դասաւանդել իմ աւանդած պատմութիւնս: Ես Թուրքերու պատմութիւնը կը դասաւանդեմ: ինչպէ՞ս կրնայի այդ բաները տալ ուսանողներուն, որ կարդային: Չէ՞ի գիտեր ինչ ըրած էին Թուրքերը իր ժողովուրդին:

Դիւրութեամբ չեմ բարկանար: Երկու տարի ետք իրմէ խնդրեցի որ գրասենեակս գար. ինք եկաւ ու հարցուցի. "Ուրկէ՞ սորված ես ատիկա: Ի՞նչ կարդացած ես":

Կանգ առաւ ու ըսաւ. "Ոչ մէկ բան կարդացած եմ":

Ըսի. "Ուրկէ՞ սորված ես ատիկա":

Ան ըսաւ. "Մեծ մօրմէս սորված եմ":

Ըսի. "Լաւ, ատիկա օրինաւոր է: Մայր ու հայրդ կ'աշխատին որպէսզի քեզ Փրինսթըն ուղարկելու բաւարար դրամ հաւաքեն եւ մեծ մամադ ուրիշ գործ չունի քան տունը նստիլ եւ քեզ լեցնել այս նիւթերով":

«Ծիծաղ՝ լսարանէն):

Ու գիրքերու երկար ցանկ մը տուի իրեն: Ըսի. "Կարդա՛ եւ վերադարձիր": Լաւ, ան երբեք չվերադարձաւ: Եւ պատճառը այն է որ ցեղային հակամարտութեան այս ամբողջ խնդիրը, կը կարծեմ որ պէտք է հասկնանք, խորքին մէջ անտրամաբանական է: Կապ չունի բանականութեան հետ: Չեն ուզեր ոչինչ գիտնալ եւ ժամանակ պիտի չկրսնցնեն իմանալու համար թէ ի՛նչ կ'անցնի – կը դառնայ»:

Իցքովիչի այս խօսքերը հետաքրքրական բանի մը հարցերու դուռ կը բանան:

Նախ՝ կը վերահաստատեն, որ Փրինսթընի Թրքագէտներու մէջ «վերաքննական» ու «ժխտողական» զօրաւոր հով մը կը փչէ: Հաւանաբար յիշուի, որ համբաւաւոր անգլիացի (ծագումով՝ հրեայ) պատմաբան Պերնար Լէուիս Փրինսթընի համալսարանի դասախօս է:

Նոյնպէս Փրինսթընի մէջ սկսաւ Թուրք պաշտօնական արշաւը՝ ամերիկեան համալսարաններու մէջ Թրքագիտական ամպիոններ հաստատելու, մեծաւմասամբ նուիրատուութիւններու եւ պետական հատկացումներու ճամբով: Որոշ համալսարաններ ենթարկուեցան (Օրինակ Փրինսթըն կամ Փորթլընտ), ուրիշներ՝ ո՛չ (Եու – Սի – Էլ – Էյ, այդ ալ՝ մէկ քուէի առաւելութեամբ, կամ Պերքլի): Ուրիշներ դեռ տատամսումի մէջ են: Ու պէտք է յիշուի, որ Փրինսթընի Թրքական ամպիոնի առաջին վարիչը ընտրուեցաւ Թուրք պետութեան վճարովի պաշտօնեայ մը՝ ամերիկացի պատմաբան Հիթ Լօուրին, որուն դէմ ամերիկեան ակադեմական աշխարհի մէջ մեծ փոթորիկ մը սկըսաւ, գլխաւորաբար՝ ամերիկահայ բանաստեղծ ու դասախօս Փիթըր Պալաքեանի ջանքերուն շնորհիւ:

Ու հիմա՝ Իցքովիչ, դարձեալ Թրքագէտ մը (ու դարձեալ՝ հրեայ. այս վերջին նկատողութիւնը պատճառական կապ մը չուզեր նշել, բայց գոնէ՝ զուգադիպութեան մը գոյութիւնը), մեր մամիկներուն անցած արհաւիրքը զերօյի կը հաւասարեցնէ լեզուի մէկ հարուածով: Եթէ մէկը նման հաստատում ընէր հրէական ցեղասպանութենէն ճողոպրած մայրերուն մասին, արդէն կրնաք պատկերացնել ի՞նչ կրնար պատահիլ:

Սակայն, հետաքրքրական է, որ հարցը հոս չի փակուիր: Իցքովիչի պատմած դրուագին (որ ճիշդ կ'երեւի, անգամ եթէ խորհինք որ աղաւաղուած ըլլայ) շահեկանութիւնը իր եզրակացութեան մէջ չէ: Ճշմարտութեան մէկ հատիկ կայ իր խօսքին մէջ:

Այն մասին, որ մենք յաճախ կ'երթանք մեր հարցերը արծարծելու առանց կարդալու:

Ակադեմական ու քաղաքական աշխարհի մէջ, ուր գիրի ու թուղթի դէզերով է որ կարծիք կը ձեւաւորուի եւ տեղեկութիւն կ'ամբարուի, կը փորձենք հիմնաւորել մեր տեսակէտը յենուելով մեր պապերու բանաւոր պատմութիւններուն ու մեր լսած ընթացիկ խօսքերով:

Հոս չենք խօսիր զոհին կողմէ հազար անգամ փաստուածը կրկին փաստելու մասին: Կը խօսինք յայտնին, հրատարակուածը, փաստուածը իւրացնելու *եւ ըսպառիչ վստահութեամբ* փաստարկելու *մասին:*

Մէկ խօսքով՝ զգայականէն վեր բարձրանալ, եղերականէն անդին անցնիլ ու հասնիլ՝ բանականին:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

(*) Մինչեւ վերջերս, քանի մը առիթով գործածած էինք «միջցանց» (Խ. Թէօլէօլեանի առաջարկը), այս բառի հայացումին համար: Թէեւ կը կիրարկենք «համացանց»ը՝ բստ Գ. Պըլտեանի առաջարկին, համոզիչ կը թուի «հեռացանց»ը, զոր առաջարկած է Յակոբ Կիւլլիւճեանը (Պուէնոս – Այրէս):

ՅԱՆՑԱՆՔՆԵՐՈՒ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ ԹՈՒՐՔ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԻՆ ՄՕՏ

ԽՄԲ. – Վերջերս հրապարակ ելած է հրապարակագիր Ա. Ալթանի «Թուրքի վէրքի նման» խորագրուած հատորը ուր նիւթ կ'ըլլայ նոյն հողերուն վրայ ապրած ժողովուրդներուն պառակտումը, անոր առեղծած հոգեվիճակը: «*Ակօս*» շաբաթաթերթը («Յուլիս 24») այդ առիթով հարցազրոյց մը կատարած է հեղինակին հետ, թերթին հայերէն բաժինին մէջ ալ տուած գրոյցին այս ամփոփումը:

* * *

Հրապարակագիրը, իր նիւթը ձեռք կ'առնէ այն հաստատումով, թէ Անատոլուի հողերուն վրայ ապրող ժողովուրդներուն համար առկայ է այս իրողութիւնը, որ այս հաւաքականութիւնները իրենց միջեւ գոյութիւն ունեցող հարցերը կարգադրելու համար ընդհանրապէս հակամէտ եղած են բիրտ ուժի գործածութեան դիմելու եւ յետոյ անճար մնացած՝ անոր առեղծած անբաղձալի կացութիւններուն դիմաց: Ասոնց իբրեւ հետեւանք պարզըւած խառնակ վիճակէն կարենալ դուրս գալու համար ալ ստիպուած են յաճախ դիմելու դարձեալ բիրտ ուժի գործածութեան, որ միակ լուծման միջոցը ըլլալով տեսած են իրենց ձեռքին մէջ: Ամէն ոք կը դիմէ զէնքի, փոխանակ անհամաձայնութիւնները հարթելու խելքի եւ տրամաբանութեան ճամբով:

Այս կացութեան մէջ, կարելի չէ խօսիլ ժողովրդական շարժումի մը մասին: Պայքարը կը մղուի իշխանութեան, ի խնդիր, տարբեր շրջանակներուն միջեւ: Սուլթանը կը տապալի բանակին կողմէ: Բայց բանակն ալ իրականութեան մէջ ինքնին իշխանութիւն մըն է: Եւ իշխանութիւնը ձեռք կը փոխէ դարձեալ զէնքի եւ բիրտ ուժի շնորհիւ: Այդ շարժումին մէջ ժողովուրդը ոչ մէկ դեր ու բաժին ունի:

Այս պարագան ալ սապէս կարելի է բացատրել. – «Հոս ստեղծագործական նորութիւն չկայ, ուր որ նորութիւն չկայ՝ իրաւունքի պահանջ ալ չըլլար, ուրեմն հաւաքականութիւններու ազատամարտութիւնն ալ խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ»:

Երբ Հայկական Հարցին վրայ կը նայինք, սա պատկերը կը յայտնուի մեր աչքերուն առջեւ. – Կարգ մը Հայեր, մեծ հաւանականութեամբ իրենց վրայ ի գործ դրուած ճնշումներու հետեւանքով Ռուսական պատերազմին ընթացքին գործակցութիւն ունեցած են Ռուսերուն հետ: Միջազգային իրաւական օրէնքին համաձայն, պետութիւն մը պատերազմի պարագային ինքզինք պաշտպանելու իրաւունքին տէրն է: Եւ սակայն, հոս կայ կարեւոր կէտ մը, որուն վրայ հարկ է կանգ առնել միջոց մը. – Օսմանցին, պէտք է որ ասիկա ընողը գտնէ եւ արժանի պատիժը տայ անոր: Մինչդեռ, փոխանակ այդպէս ընելու, իրաւացի – անիրաւ, արդար կամ անարդար կերպով բոլորն ալ նոյն ջուրով լուաց ու պատուհասեց զանոնք: Այս պարագային, պետութիւնը ինքը յանցաւոր դիրքի մէջ մտաւ, որովհետեւ օրինազանց գտնուեցաւ եւ իր այս արարքին համար խոցելի դարձաւ: Չկրցաւ արդար վարուիլ, երբ մարդիկ պատժեց պարզապէս անոր համար որ տուեալ ցեղի մը կը պատկանէին: Եւ իր այս ընթացքը պաշտօնապէս իբրեւ իրաւացի արարք մը հռչակեց: Օսմանցին անիրաւ դիրքի մէջ ինկաւ պատմութեան առջեւ, որովհետեւ յանցաւորը միայն կը պատժուի իր գործած արարքին համար, բայց ցեղի մը պատկանած ըլլալ պատճառ չէ չգործուած յանցանքով մը պատժուելու համար: Ինչպէս որեւէ յանցանք, պատիժներն ալ իրենց բացատրութիւնները ունին: Զանգուածային մեծ բազմութիւն մը տարագրելով, Օսմանցին իր կարգին յանցանք մը գործած եղաւ: Առաջին այս յանցանքէն վերջ, Հայերը սպաննելով երկրորդ յանցանք մըն ալ գործուեցաւ: Այսօր, Թրքական աղբիւրներ ալ այլեւս կը հաստատեն թէ Հայերը տարագրուելէ վերջ սպաննուած ալ են: Միակ կէտը, որուն վրայ կողմերը չեն կրնար համաձայնիլ, սպաննուածներուն թիւն է: Մինչդեռ նոյնիսկ եթէ միայն մէկ հոգի սպաննուած ըլլար, դարձեալ միջազգային օրէնքին համաձայն պատասխանատու ես այդ արարքիդ համար:

Այսօր, այդ սպաննուողներուն հաշիւը տեսնելու նպատակաւ զէնքի գործածութիւնն ալ նոյն համեմատութեամբ սխալ է եւ հակօրինական: Պատմութեան ամէնէն արդար լուծումը կարելի է ձեռք բերել ողջմտութեամբ եւ պաղարեամբ, առանց բարդոյթներէ տարուելու, տրամաբանութեան սահմաններուն մէջ: Ասիկա ալ կ'ըլլայ երկխօսութեամբ: Այս արարքները գործող Օսմանցին, զգետնուած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան կողմէ, որովհետեւ երկիրը դէշ կը կառավարէր: Հիմա կը գտնուինք չափազանց բարդ կացութեան մը դէմ յանդիման: Ինչո՞ւ մենք ստիպուած ըլլանք արդարացնել այն մեղքերը, որոնք գործուած են Օսմանցիին կողմէ: Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը պէտք է մաքրուի այդ մեղքէն: Ատոր համար ալ քաջաբար պէտք է դիմակալել պատմութիւնն ալ, կրօնքն ալ: Սխալ դատողութիւնն ու երկչոտութիւնը մարդուս գլխուն աներեւակայելի գործեր կը բանան: Երկխօսութիւնը, պետութիւն մը չի քայքայեր: Անխօս մնալն է որ պետութիւնները կը քայքայէ:

Երբ Հանրապետութեան 75–ամեակը նշելու կը պատրաստուինք, կը նկատենք որ Թուրքիոյ հայութեան թիւը 300.000–էն 60.000–ի իջեր է: Այս իրողութիւնն իսկ ինքնին բացատրութեան եւ մեկնաբանութեան կարօտ պարագայ մըն է: Այս նըւազումը մեծ կորուստ մը եղաւ: Իսթանպուլի մշակոյթը չքացաւ, անհետացաւ: Բոլոր համայնքներու հաւաքաբար գոյացուցած նուրբ մշակոյթը այլեւս չկայ այսօր: Երաժշտութեան, ճարտարապետութեան, խոհանոցին երբեմնի ճոխութիւնն ու հարստութիւնն ալ չկան այլեւս: Ասիկա, իմ կարծիքով, մեր գործած մեծագոյն սխալներէն մէկուն արդիւնքն է: Ահագին արուեստի գանձ մը եւ հարստութիւն մը անվերադարձելիօրէն կորանցուցած ենք այսօր:

Զուիցերահայ նամականի

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ ՊԱՐՏԵԱԼՆԵՐԸ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

ԺԸՆԵՒ («Յառաջ»). – 1923 Յուլիս 24–ի Լօզանի դաշնագիրը պէտք է ջնջուի եւ արդարութիւն պէտք է հաստատուի այն ժողովուրդներուն՝ Քիւրտ, Անատոլուի Յոյն, Հայ, Քաղդէացի – Ասորի որոնք անով իրաւազրկուեցան: Այս է գլխաւոր եզրակացութիւնը այն գոլլոքին զոր կազմակերպած էր Քիւրտիստանի իրաւագէտներու Միութիւնը Լօզանի մէջ, Յուլիս 24–ին եւ 25–ին, դաշնագրին 75–ամեակին առթիւ: Այս գոլլոքը համախմբած էր եւրոպական եօթը երկիրներէ քաղաքական եւ համալսարանական անձնաւորութիւններ, ի մասնաւորի զուիցերացի խորհրդարանականներ եւ քիւրտ քաղաքական կուսակցութիւններէ (ի շարս որոնց՝ ՓՔՔ–ն) ներկայացուցիչներ ինչպէս նաեւ Պրիւսէլի քիւրտ աքսորեալ խորհրդարանին նախագահը:

Քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց ճակատագիրը նիւթ եղաւ նիստի մը որու կը նախագահէր Տիկին Վերենա Կրաֆ, ժողովուրդներու իրաւունքներու եւ ազատագրման Լիկայի ընդհանուր քարտուղարուհին: Արման Գասպար խօսեցաւ Հայաստանի եւ Հայերու մասին 1920–ի Սեւրի դաշնագրէն ետք մինչեւ այսօրուան բանավէճը 1915–ի ցեղասպանութեան շուրջ: Յունաստանի դասպանը՝ Թոմաս Ստաֆորոփուլոս վեր առաւ Լօզանի դաշնագրի բռնաբարումները Թուրքիոյ կողմէ ի վնաս Պոլսոյ Յոյներուն եւ Իմրոզ եւ Թենետոս կղզիներուն: Քաղդէացի – Ասորի Ժորժ Արիօ, Հոլանտա գաղթած եւ անդամ քիւրտ աքսորեալ խորհրդարանին նկարագրեց Անգարայի խտրական քաղաքականութիւնը իր կրօնակիցներուն հանդէպ, որոնց թիւը Թուրքիոյ մէջ 1923–ի 100 հազարէն իջած է 5000–ի:

Մնացեալ շուրջ 20 զեկուցումներուն մէջ, հարկ է նշել բանտին մէջ գրուած քրտամէտ Թուրք ընկերաբան՝ Իսմայիլ Պէշիքճիի տեղեկագրութիւնը եւ մարդկային իրաւանց Թրքական միութեան նախագահ՝ Աքըն Պիրտալի, վերջերս զոհ ոճրափորձի մը ուղերձը: Մոսկուայէն եկած Հայ պատմաբան՝ Ա. Հասրաթեան խօսեցաւ քրտական հարցին մասին Լօզանի Համագումարին նախքան Դաշինքը: Շուէտացի երեսփոխան մը վերլուծեց Եւրոպական Միութեան դիրքը քրտական հարցին նկատմամբ, մինչ զուիցերացի ազգային խորհրդատու՝ Ռութ – Կապի Վերմոթ – Մանկոլտ նոյնը ըրաւ Եւրոպայի Խորհուրդին համար, ձաղկելով անոր վատութիւնը: Ինք հեղինակն է նոր տեղեկագրի մը Քիւրտիստանի մարդասիրական կացութեան մասին, որ խեղաթիւրուած է Ստրազպուրկի կազմակերպութեան կողմէ Անգարայի ճնշումներուն տակ:

* * *

ՓՈՐՁԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՄԱՐՄԻՆ ՄԸ

Ժողովի աւարտին, որոշուեցաւ փորձագէտներու միջազգային կոմիտէ մը հիմնել որու պաշտօնը պիտի ըլլայ Լօզանի դաշնագրի վերատեսութեան առաջարկներ ընել, նկատի առնելով ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքները եւ փոքրամասնութիւններու պաշտպանութիւնը: Այս մարմնին անդամներուն մէջ են ծագումով քիւրտ զուիցերացի իրաւագէտ՝ Իսմէթ Շէրիֆ – Վանլի, գոլլոքին համակազմակերպիչ, դեմոկրատ իրաւագէտներու Միութեան նախագահ՝ Ֆապիօ Մարչելլի (Հռոմ) եւ միջազգային իրաւունքի փրոֆէսոր՝ Նորման Փէյն (Համպուրկ):

ԱՐՄԱՆ ԳԱՍՊԱՐ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՇՈՒՇԻԻ ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉ ՂԱԶԱՆՉԵՑՈՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՄԲ. – Յուլիս 22-ի մեր թիւով հաղորդած էինք Շուշիի Ս. Ամենափրկիչ Եկեղեցւոյ օծման լուրը («Արմէնփրէս», Ա. էջ)։ Ստորեւ այլ մանրամասնութիւններ զորս կ'արտատպենք «Ազգ»ի Յուլիս 21-ի թիւէն։

***

Շուշիի Սուրբ Ամենափրկիչ Ղազանչեցոց եկեղեցու արեւի շողերից փայլող 16 մետրանոց թիթեղեայ գմբէթը երեւում էր դեռ Շուշի չհասած ճանապարհից, իսկ երբ մօտեցանք, պարզապէս աչք էր շլացնում եկեղեցու սպիտակ գոյնը եւ ատաղձի տեսքը, որը թագուհու պէս բազմել էր Շուշիի բարձրավանդակի վրայ, խրճուելով երկնի կապոյտում։

Յուլիսի 18-ի կէսօրից սկսուեց եկեղեցու լուացման արարողութիւնը՝ սկզբում ջրով, այնուհետեւ կարմիր գինով։ Երեկոյեան կողմ շարունակուեց եկեղեցական արարողութիւնը, որպէս նախապատրաստում յաջորդ օրը Յուլիսի 19-ին, Պայծառակերպութեան տօնի (Վարդավառի) օրը եկեղեցու վերաբացմանը։ Մէկ-մէկիկ Սուրբ միւռոնով օծուեցին հիմնային, հարաւային եւ կենտրոնական մուտքերը, կամարները, զէմերը, սիւները, վէհաքարը, վեհարանները, Սուրբ սեղան։ Արարողակարգն աւարտուեց ուշ գիշերին։

Վաղ առաւօտից մարդաշատ էր եկեղեցու ընդարձակ բակը։ 11.30-ին հընչեցին զանգերը։ Հոգեւոր հայրերը՝ գլխաւորութեամբ Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի, առաջնորդարանից շարժուեցին եկեղեցի, քիչ յետոյ ժամանեց ԼՂՀ-ի կառավարական յանձնախումբը՝ գլխաւորութեամբ ԼՂՀ նախագահ Արկադի Ղուկասեանի եւ վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեանի։

Երեւանից ժամանել էին նախարարներ, ԱԺ-ի պատուիրակութիւնը՝ գլխաւորութեամբ փոխ-նախագահ Եուրի Բախշեանի, նախագահի խորհրդական Պարոյր Հայրիկեանը, Պաշտպանութեան նախարարութեան յանձնախումբը, փոխնախարար՝ Աստուածատուր Պետրոսեանը, ՀՀՀ-ի տնօրէն Ր. Յովհաննիսեանը, Զօրի Բալայեանը եւ Կրօնից Գործերի պետական խորհրդի նախագահ Լաւրեր Սուջեանը, մտաւորականներ, լրագրողներ։ Հիւրեր կային նաեւ Ռուսաստանից եւ Սփիւռքից։ Շուրջ չորս ժամ տեւեց Ամենափրկիչ Եկեղեցու վերաբացման պատարագը, որը մատուցեց Արցախի թեմի առաջնորդ Սրբազանի կողմից։ Վերաբացումը կատարեց Տէր Գրիգոր Քահանայ Մարկոսեանը, կրկին ունենալով գոյդ բուրվառակիրներ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնից՝ Հայր Թէոդորոս եւ Հայր Խմանուէլ աբեղաները, Սուրբ Աւետարանը կարդաց Միրզախանեան վարդապետ, երգեցին Մայր Աթոռի ճեմարանի սաներն Արցախի թեմի դպիրների հետ։ Ներկայ էր նաեւ Գուգարաց թեմի առաջնորդ Սեպուհ Սրբազան Չուլջեանը, որը ընթերցեց Վեհափառ Հայրապետի կոնդակը ուղղուած՝ Արցախի ժողովրդին եւ Սրբազան Հօրը։ Օրհնանքի խօսքի հետ Վեհափառ Հայրապետն ուղարկել էր սկիհ։

Եղան նաեւ նուիրատուութիւններ Արարատեան թեմի առաջնորդական փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեանի կողմից՝ «Տրդատ Թագաւորի մկրտութիւնը Գրիգոր Լուսաւորչի կողմից» կտաւը՝ ընդօրինակուած Գ. Խանջեանի կողմից։ ԱԺ-ի փոխ-նախագահ Ե. Բախշեանը Հայաստանի ԱԺ-ի կողմից նուիրեց Ալեքսանդր Գրիգորեանի բնաշխարհ պատկերող կտաւը։ Լաչին–Քաշաթաղի վարչակազմի ղեկավարը մի չքեղ վարդ նուիրեց։ Երեւանի ոսկերչական գործարանի տնօրէն Խմի, Գրիգորեանը ոսկերիչների միութեան կողմից նուիրեց պսակադրութեան թագերը եւ խաչը։ Տղամարդու թագը կշռում է 315 կր. կանացի թագը՝ 265 կր. իսկ խաչը 210 կր. արծաթից, պատրաստուած ակնակուռ քարերով։ Ներկայ էին նաեւ եկեղեցու բարերարները՝ Անդրէաս Ռուջեանն իր զաւակների հետ (Նիւ – Ճըրզիից), գանդակատան խաչի բարերար, նախարար Վլադիմիր Մովսիսեանը, զանգակատան բարերար՝ Մոսկուայի թղթակից Լեւոն Հայրապետեանը, ԱՄՆ-ից Տէր Բարի քահանան, Մայր Աթոռի միաբաններից Միքայէլ, Վազգէն, Մովսէս, Վրթանէս, Արշէն եւ Արշակ աբեղաները, բազմաթիւ ուխտաւորներ Էջմիածնից, շուրջ 80 հոգի։

Բացումը շատ տպաւորիչ եղաւ բոլոր ներկաների համար եւ ակամայ յիշեցի Վահան Թէքէեանի խօսքերը.

«Եկեղեցին հայկական մէն մի քարին տակ երկրի,
Դէպի երկինք բարձրացող գաղտնի ճամբայ մը ունի...»։

ՄԱՐԻԵՏԱ ՄԱԿԱՐԵԱՆ

PUBLICATIONS
REÇUES

THE ARMENIANS OF IRAN
The Paradoxical Role of a Minority in a Dominant Culture
Articles and Documents

Edited by *COSROE CHAQUERI*

Harvard Middle Eastern Monographs
Harvard University Press
11 Chennies Street
London WC1E 7ET

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍԿԻՒՏԱՐԻ (Պոլիս) Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ Վարդավառի (Յուլիս 19) պատարագէն ետք, պարտէզին մէջ սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է նախագահութեամբ Մեսրոպ Արք.ի։ Օրուան հանդիսավարն էր Յարութիւն Չիլինկիրեան, Թաղային Խորհուրդը ներկայացուցած է տարեկան իր տեղեկագիրը որուն ամէնէն կարեւոր մասը կը վերաբերէր Գալֆայեանի եւ ճեմարանի միացման հարցին։ Հաղորդուած է որ երկու վարժարանները արդէն միացած են, պաշտօնական ձեւակերպութիւնները վերջացած են եւ այժմ կը կատարուին նորոգութեան աշխատանքները, որոնք կ'աւարտին Սեպտեմբերին։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ հաւաքոյթը փակուած է Մեսրոպ Արք.ի «Հուսկ Բանք»ով։ Ան ոգեկոչած է Մշոյ Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ տօնակատարութիւնները, մեծցի Մեսրոպ Պատրիարք Նարոյեանը։ Խօսքին վերջաւորութեան Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս ըսած է նաեւ որ այսօր պատրիարքական Աթոռի երկու հայրերու՝ Շահան Արք. Սվաճեանի և Գարեգին Արք. Պեքճեանի, ձեռնադրութեան տարեդարձն է եւ Սկիւտարի այս բարձրունքէն իրենց ուղղած է եղբայրական սիրոյ ողջոյններ։

***

ԵՇԻԼԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ մէջ, Յուլիս 19-ին, նշուած է Վարդավառը։ Պատարագած է Շահան Արք. որ նաեւ քարոզած է, ապա, Թաղային Խորհուրդը սիրոյ սեղանով մը պատուած է Շահան Արք.ը իր ձեռնադրութեան 44-րդ տարեդարձին առթիւ։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ժորժ Վանիէ երկրորդական վարժարանին մէջ, Յուլիս 14-ին, պաշտօնական բացումը կատարուած է Հ.Օ.Մ.-ի ամառնային ճամբարին։ Բարի գալուստի եւ բացման խօսքը արտասանած է ճամբարի տնօրէն՝ Արմէն Մարտիրոսեան եւ կարգ մը տեղեկութիւններ փոխանցած ճամբարի դասաւանդութիւններուն մասին։ Խօսք առած են Հ.Օ.Մ.-ի Ռուբինա մասնաճիւղի ատենապետուհի Արփի Աճէմեան, Հայ Կեդրոնի երէցներու ընկերակցութեան ատենապետուհի՝ Ռազմուհի Շահինեան։ Ճամբարը կը տեւէ եօթը շաբաթ։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Յուլիս 2, 3 եւ 4-ին տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան Գանատայի 78-րդ Պատգամաւորական Ժողովը, որուն բացումը կատարած է Գանատայի Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհի՝ Աննա Պուլկարեան։ Ժողովի աւարտին ընտրուած են Հ.Օ.Մ.-ի համահայկական պատգամաւորական ժողովի պատգամաւորները (ժողովը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 8 – 12 Նիւ – Ճըրզի), ապա Շրջ. Վարչութեան կազմի լրացուցիչ անդամները։

***

ԳԱՀԻՐԷԻ Պըլըքտանեան սրահին մէջ, Յունիս 6-ին եւ 7-ին, Նուպարեան Ազգային վարժարանի թատերախումբը ներկայացուցած է Սարոյեանի «Մենք հայերէն չենք գիտեր» թատերախաղը հեղինակին ծննդեան 100-ամեակին առթիւ, մեծ յաջողութիւն արձանագրելով։

***

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, յետ անողոք հիւանդութեան, Յուլիս 29-ին կանխահասօրէն իր մահկանացուն կնքած է Փիլոս Եալըն, որ շարունակելով իր հօր՝ Մխիթար Եալընի բարեսիրական գործունէութիւնը կարեւոր դեր խաղացած է գաղութին մէջ։ Գաւառէն ժամանած, ողբացեալ Մխիթար Եալըն, Սուրթէլ գայլի գործատուն մը հիմնած էր եւ առաջին օրէն իսկ համայնքին համակրանքն շահած էր։ Իր մահէն ետք, իր զաւակները՝ Պետրի եւ Փիլոս նոյն ոգիով շարունակած են գործել առատաձեռն նուիրատուութիւններով։ Փիլոս Եալըն իր ուսումը կատարած էր Սեւրի (Փարիզ) Սամուէլ – Մուրատեան Մխիթարեան վարժարանը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ
ՃԻՊԻՏ

« Ո Զ Ն Ի »Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԳՈՎԱԶԴ
Ունենք գազինօ,
Խաղում ենք պինկօ,
Իսկ յետոյ, յետոյ՝
Ծովամարտ, լոթօ...
Գովազդում ենք, օ՛,
Ատամի մածուկ,
Թուրքական ծամոն
Եւ օտար մածուն։
Օտար անուննե՛ր,
Օտա՛ր փող (փա՛յ-փա՛յ...),
Շուտով՝ չեն լինի
Հայերէն եւ հայ...

ՄԵԼԱՆԻԱ ԹԵՐԼԵՄԵԶԵԱՆ
(Ճարտարագիտական համալսարանի աշխատակից)

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Այս հիմնական համարուած նորոգութենէն հազիւ երկու – երեք տարի յետոյ Փանոսեան մատակարարութեան միջոցին Հիւանդանոցի վարժարանին աշակերտներու հիւանդարանի շէնքէն դուրս հանելու նպատակով քարուկիր շէնք մը կը կառուցուի, երբեւ յաւելուած որբանոցին, եւ ծերունիներու համար նոր սենեակներ կը շինուին։ Նոյնպէս անդործածելի դարձած երկու բաղնիքները կը նորոգուին։

Սենեքերիմ Մանուկեանի ատենապետութեան ներքեւ կազմուած յաջորդ Հոգաբարձութիւնը (1868 – 1872) Փանոսեանի կողմէ շինուած որբանոցին թերի մասերը կը լրացնէ, եւ 10.000 ղրուշ ծախսելով 1851-ին շինուած յիմարանոցը կը նորոգէ։ Նոյնպէս կը յարդարէ լոգարանի սենեակ մը եւ կը նորոգէ մեծ բաղնիքը եւ կը կատարէ զանազան ուրիշ նորոգութիւններ։

1878-ին Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեանի ատենապետութեան ներքեւ կազմուած Հոգաբարձութիւնը իր պաշտօնավարութեան միջոցին Մասեհեան ժառանգային խնդիրին կարգադրութեամբ ձեռք անցուցած 550 ոսկի դրամով դպրոցի համար նոր շէնք մը կը կառուցանէ, նկատելով որ Փանոսեանի շինել տուած որբանոցը անբաւարար էր այլեւս։

Այդ նոր Որբանոցը կ'ունենայ չորս դասարաններ, ընթերցարան, ծաղկոց, նաեւ թանգարան եւ հիւրանոց, իսկ միւս հին շէնքը կը գործածուի իբր ննջարան եւ անոր տակն ալ սեղանատուն։

Սակայն բոլոր այս նորոգութիւնները եւ յաւելուածները որոնք հին ու փտտած արմատի մը վրայ կը կատարուէին, միայն առօրեայ բարւոքումներ կրնային մնալ հաստատութեան ընդհանուր վիճակին վրայ։ Բժշկական նոր ծանօթութիւններու համաձայն, այդ հինցած եւ փայտաշէն շէնքը ամէն կերպով անյարմար էր հիւանդանոցի մը համար։ Անիկա ազեղ համադրութիւն մը դարձած էր խարխուլ ու հինցած, մասամբ քայքայուած կամ բոլորովին նոր՝ կարգ մը շէնքերով, որոնք միշտ նորոգութեան եւ փոփոխութեան կը կարօտէին։

Իրերայաջորդող բոլոր Հոգաբարձութիւնները առօրեայ պէտքերը հազիւ կրնային լրացնել եւ ասոր համար միշտ կը գանգատէին թէ այդ յարաճուն ծախքերուն հետ պարտաւորուած են նաեւ շէնքին նորոգութեան համար ալ բաւական կարեւոր դրամներ յատկացնել։

1887-ին Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը իր պաշտօնավարութեան քառամեայ տեղեկագրին մէջ գրել կուտար թէ իր ութամեայ պաշտօնավարութեան միջոցին (1878-էն սկսեալ պաշտօնի կոչուած ըլլալով), 500 ոսկիէն աւելի ծախք ըրած էր հիւանդանոցի շէնքին մասնակի նորոգութեանց համար, եւ հակառակ ասոր շէնքը այնքան խարխուլ, հին եւ անառողջապահիկ էր որ բոլորովին նոր շինութեան մը պէտքը կը ներկայանար։ Այդ վերաշինութեան համար 25 – 30.000 ոսկիի նեխադրուած ծախքով քարուկիր շէնքի մը ծրագիրը պատրաստուած եւ ընդունուած էր Հոգաբարձութեան կողմէ եւ կը խնդրուէր որ Ազգային Վարչութիւնը պարտ ու պատշաճը ի գործ դնէ։

Վարչութիւնը 1887-ին վերահաստատելով երրորդ անգամ ըլլալով Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեանի ատենապետութեան ներքեւ գտնուող այդ Հոգաբարձութիւնը, անոր կը յանձնէ վերաշինութեան ծրագրի գործադրութիւնը։

1888 Օգոստոսին՝ Կայսերական Իրատէին ստացումէն քիչ յետոյ կը սկսի հիւանդանոցի վերաշինութիւնը, որուն հըսկողութիւնը կը յանձնուի յատուկ շինութեան յանձնաժողովի մը, որուն ատենապետն ու գանձապետը կ'ըլլայ Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեան, եւ ամէնէն գործօն անդամները կ'ըլլան Աբիկ էֆէնտի Ունճեան, եւ Մկրտիչ էֆէնտի Ֆրէնկեան, որոնք սակայն աւելի վերջ կը հեռանան։

Ծրագրեալ յատակագիծին համաձայն ամբողջ շինութիւնը երեք գլխաւոր թեւերով, հիւրանոցով եւ ուրիշ յարակից մասերով կառուցանելու գաղափարը մէջտեղ կը դրուի 5257 քառակուսի մեթրի վրայ, սակայն գործադրութեան մէջ աւելի կ'ընդարձակի եւ աւելի լայն տեղ մը կը գրաւէ։ Ահա փաստ մը եւս այն մասին թէ ինչպէս մեր ազգային ղեկավարներն ու բարերարները միշտ բարեացակամութեամբ կ'իրագործեն աւելի քան ինչ որ ծրագրած էին ընել ճամբայ ելլելու ընթացքին։

1889 – 1891 տարիներու ընթացքին ծրագրեալ շինութիւններէն հետեւեալներուն բացումը կը կատարուի հետզհետէ.

1. – Առաջին թեւ՝ այն որ այդ շրջանին կը գրաւէր մեծ բակին ճակատը, հիւսիսէն հարաւ տարածուած շէնքը, որ իբր յիմարանոց կառուցուած էր, սակայն մինչեւ այդ թուականը կարելի չէր եղած գործածել այդ նպատակին։ Այսպէս 1908-ին այդ շէնքի վերի յարկը կը ծառայէր իբր արանց հիւանդանոց եւ վարի յարկէն մաս մը իբր արանց ծերանոց։

Այս յարկին գետնայարկը կը գտնուէր նաեւ մոմարանը։

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

դժոխքը գաղթակայան մըն է, ուր կ'ապրին «իրենց հողերէն» (չակերտը՝ մեր կողմէ) քշուած Ազերիները, վեց տարի առաջ, Ղարաբաղի ճակատումին առեն:

Լ. Մանտըվիլ կը շարունակէ «իր» թըղթակցութիւնը, ըսելու համար որ Պերեստրոյկայէն օգտուելով, 1988–ին, մեծամասնութեամբ Հայերէ բնակուած այդ գաւառը անջատուած է Ազրպէջանէն եւ մահացու պատերազմ մը մղած է որ դէմ առ դէմ հանած է Պաքու եւ Երեւան: Հայկական զօրքերը մինչեւ իսկ գրաւած են Ազրպէջանի հողամասին 20%–ը երաշխաւորելու համար անջատողական Ղարաբաղի ապահովութիւնը: Հետեւանք՝ Սաաթլիի մէջ, Ֆիզուլիէն 35 հազար հոգի կը գոյատեւեն վակոններու եւ վրաններու մէջ, զերօյէն վար մինչեւ 50 աստիճան ցուրտին: Եւ ամբողջ երկրին մէջ 800 հազարէն մէկ միլիոն այս գաղթականները կ'ապրին մարդասիրական միջազգային կազմակերպութիւններու օգնութեամբ, ամիսը մարդ գլուխ 5 քիլօ ալիւրով եւ մէկուկէս քիլօ կարագով: Արեւմտեան դէտ մը նկատել կուտայ որ զանոնք տեղաւորել պիտի նշանակէր հրաժարիլ որեւէ յոյսէ կրկին ձեռք անցընելու Հայերու գրաւած հողերը: Պաքուի կառավարութիւնը կը խորհի որ ոչ տնտեսապէս, ոչ քաղաքականօրէն կրնայ ընել: Լաւագոյն կը նկատէ գաղթականներու հարցը օգտագործել որպէսզի արեւմուտքը գործի անցնի:

«Ֆիկառօ»ի թղթակիցը շատ ազդուած է «սեւաչեայ» մանուկներու տեսքէն, ջերմ ունեցող երախայ մը ցաւէն կը ճչայ, աղտոտ հագուստներով կին մը դէպի իրեն կը վազէ, գիրկը կ'առնէ ու կոտրած – թափած ռուսերէնով մը կ'ըսէ՝ «նման տօթի մը կարելի չէ դիմանալ, երբ այլեւս ջուր չկայ»:

Նկարագրութեան շարունակութիւնն ալ շատ սրտաճմլիկ է: Լօր Մանտըվիլ ցընցուած է ի տես այս գաղթականներուն, որոնք կ'ապրին այծերու եւ սագերու հետ: Անցեալին շատ լրագրողներ եղեր են, բայց վեց տարի է՝ «աշխարհ զիրենք մոռցեր է»...:

Անդրադառնալով Մինսքի խմբակին առաջարկութիւններուն, 1997–ի Լիզպոնի կարգ մը համաձայնութիւններուն, լրագրուհին ուրախութիւն կը յայտնէ որ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ի վերջոյ համոզուեր էր որ այդ կարգադրութիւնները հիմնաւորուած են, Ալիեւի հաւաստիքը՝ «աշխարհի ամէնէն ապատական ինքնավարութեան կանոնագիրը» շնորհել Ղարաբաղի, փոխարէն հաւանութիւն ապահովուած էր: Պաքու նոյնիսկ խօսեցաւ նաւթուղիի մը մասին որ Հայաստանէն անցնելով անոր հարստութիւն պիտի բերէր...:

Բայց, կը շարունակէ «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը, գարնան («Յառաջ» պէտք է ըսայ Յունուարի վերջ եւ Փետրուարի սկիզբ), ամէն ինչ խնդրոյ առարկայ դարձաւ: Հայկական համայնքը Պետրոսեանի դէմ ելաւ եւ զայն ամբաստանեց դաւաճանութեամբ: Նախագահական ընտրութեան, նախագահը փոքրամասնութեան մէջ մնաց («Յառաջ», ըստ երեւոյթին լրագրուհին կ'անգիտանայ որ փոքրամասնութեան մէջ մնալու հարց չկար, քանի որ հրաժարած էր եւ թեկնածու չէր) ու «լը վա թ'ան կէռ Քոչարեանը» կը յաղթէր, խախտելով Օ–Է–Ս–Սէ–Ը–ի իմաստուն կառուցուածքը:

Անկէ ի վեր, կը շարունակէ Լ. Մանտըվիլ, մթնոլորտը լարուած է եւ այս կացութեան մեղաւորն ալ կը գտնուի յանձին Ռուսաստանի, որ, եթէ ուզէր, այսօր իսկ ճակատումը կը դադրէր, ինչ որ պարագան չէ: Ռուսաստան, Հայաստանի ճամբով, կը ջանայ ձեռքէ չհանել Անդրկովկասը: Գալով Հայաստանի, Ռուսաստանի միջոցաւ ապահոված է պաշտպանողական իր ուժը: Ու կը յիշուի մէկուկէս միլիառ արժողութեամբ զինամթերքի ապօրինի վաճառքը Հայաստանի, զոր յայտնաբերեց զօրավար Ռոխլին նախքան իր խորհրդաւոր սպանութիւնը:

Ըստ Վաֆայի, լրագրողուհիին մէկ խօսակիցը, «հիւանդ Ռուսաստանի մը զօրակցութիւնը չէ որ Հայաստանը պիտի փրկէ»: Ան պիտի ստիպուի բանակցիլ: Ուրիշ խօսակից մը՝ Ռաֆիք, վաճառորդ, նոյնպէս լաւատես է: Ան կ'ըսէ. – «Մոսկուա երբեք պիտի չուզէ լքել այն համով պատառը զոր կը ներկայացնէ Ազրպէջան: Ռուսերը, ուրեմն ամէն բան պիտի ընեն որպէսզի կարգադրութիւն չըլլայ, որովհետեւ կը գիտակցին թէ ամբողջ Ազրպէջան մը իրենց ձեռքէն կ'երթայ: Ղարաբաղի պատերազմը երբեք պիտի չվերջանայ»:

Լօր Մանտըվիլի այս յօդուածը մեկնաբանութեան ալ չի կարօտիր, քանի լրագրողուհին միայն ու միայն ազրպէջանական ակնոցով կը դիտէ ամէն ինչ եւ ոչ իսկ կ'ակնարկէ այն պատճառներուն եւ տեղահանութիւններուն որոնց ենթարկուեցան Հայերը: Իր յաջորդ յօդուածն ալ նուիրուած է Վրաստանի եւ հոն ալ բաղդատութեան կը մղուի ու կը գրէ թէ «Շեւի» (իմա՝ Շեվարնածէ) Ալիեւի ոչ կորովն ունի, ոչ ալ պէնքերը: Ըստ երեւոյթին, եթէ այս թղթակցութիւնը վերջինն է, կը թուի որ Լ. Մանտըվիլ Երեւան չերթար:

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

FETE CHAMPETRE

au

HOME ARMENIEN

107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL

SAMEDI 15 AOUT

10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin

à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes

ANIMATION

tout au long de l'après-midi :

Spectacle de danse par les enfants d'Arménie

MARTEN YORGANTZ

EVELYNE ALTOUNIAN

et Surprise !

Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998 - 99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. Mesrop ATAMIAN —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

CROIX BLEUE

Fête Champêtre

A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE

Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալորէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ - ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19

ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

* * *

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը
71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 Ֆր.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ	150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւախածոյէն) 120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատը գլուխ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 5
MERCREDI
5 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – Թիւ 19.434 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.434

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Երկուշաբթի, Օգոստոս 3-ին Պոլսոյ Պատրիարքարանին մէջ տեղի կ'ունենար Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցական Համագումարը, իբրեւ հետեւանք այն նամակին զոր, նոտարի միջոցաւ, Շահան Արք. գրկած էր Մեսրոպ Արք.ի:

Ժողովը բացուած է ժամը 9-ին եւ բաւական լարուած մթնոլորտ մը տիրած է նիստի ընթացքին: Մեսրոպ եւ Շահան Արք.երը բուռն վիճաբանութիւններ ունեցած են, մանաւանդ երբ օրակարգի նիւթ եղած է տեղապահի ընտրութեան հարցը: Շահան Արք. առարկած է որ Համագումարը նման լիազօրութիւն չունի, միայն եկեղեցականներով կարելի չէ տեղապահ ընտրել, մեր Սահմանադրութիւնը չի թոյլատրեր այսպիսի տնօրինութիւն մը: Մեսրոպ Արք. ալ յայտնած է թէ այսօրուան պայմաններու մէջ, Սահմանադրութիւնը կիրարկելի չէ: Բաւական վիճաբանութիւններէ ետք, Մեսրոպ Արք. տեղապահ ընտրուած է:

Այդ մասին, Պատրիարքարանը հետեւեալ հաղորդագրութիւնը հրապարակած է: Կը թուի սակայն որ հարցը այս ձեւով չէ փակուած, Շահան Արք. իր կարգին յայտնած ըլլալով իր տեսակէտները, որոնց կ'անդրադառնանք յետագային:

ՁԵԿՈՅՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ Ի ՄԱՍԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԺՈՂՈՎԻ

Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցական Համագումար Ժողովը 33 անդամներէն 29-ին մասնակցութեամբ գումարուեցաւ 1998 Օգոստոս 3 Երկուշաբթի օր ժամը 9-ին Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ նախագահութեամբ Պատրիարքական Փոխանորդ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մութաֆեանի: Նախքան ժողովի բացումը, միաբերան երգուեցաւ Աթոռի «Կենդանաբար Աստուած» շարականը եւ Հոգւոց արտասանուեցաւ Երջանկայիշատակ Գարեգին Բ. Պատրիարք Գազանճեանի հոգւոյն ի հանգիստ:

Համագումարը բացուած յայտարարեց Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս եւ հրաւիրեց Հոգշ. Տ. Արամ Վարդապետ Աթէշեանը ոպկէպէ անդամներու ներկայութիւնը ստուգէ: Ապա ձեռնարկուեցաւ դիւանի ընտրութեան: Քուէից առաւելութեամբ Արժ. Տ. Պսակ Աւագ Քահանայ Թէպէնլեան ատենապետ, Արժ. Տ. Գրիգոր Աւագ Քահանայ Տամատեան Ա. Ատենադպիր եւ Արժ. Տ. Սարգիս Քահանայ Բ. Ատենադպիր ընտրուեցան:

Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս խօսք առնելով արտայայտուեցաւ Պատրիարքական ընտրութեանց նախօրեակին ստեղծուած անտեղի հարցերու, ի մասնաւորի Պատրիարքական փոխանորդութեան շուրջ ստեղծուած շփոթ կացութեան մասին եւ ժողովին յայտնեց, թէ կը հրաժարէր Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդի իր պաշտօնէն:

Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոս Սվաճեան իր կարգին բացատրութիւններ տուաւ Պատրիարքական Փոխանորդութեան շուրջ եւ իր գաղափարներն ու տեսութիւնները պարզեց: Տեղի ունեցան կարծեաց շահեկան փոխանակումներ:

Եկեղեցական Համագումար Ժողովի նախագահութեան ներկայացուեցան չորս առաջարկներ, որոնք կարդացուեցան Դիւանի կողմէ:

Առաջին առաջարկով Համագումարի նկատառման կը յանձնուէր այն շփոթ կացութիւնը, որ ստեղծուած էր հանրային կարծիքին մէջ, թէ փոխանորդները կ'ընտրուին ամէնէն աւագ եւ ամէնէն երէց հոգեւորականներուն մէջէն: Պատրիարքարանի դիւանը ցոյց կուտար, թէ պատրիարքներու կողմէ նշանակուած փոխանորդները կամ ընտրութեամբ պաշտօնի կոչուող տեղապահները ամէնէն երէց կամ ամէնէն աւագ հոգեւորականներու մէջէն ընտրելու սովորութիւն չունէր Հայ Առաքելական Եկեղեցին եւ կ'առաջարկուէր, որ հանրային կարծիքը շփոթութեան չմատնելու համար Եկեղեցական Համագումար Ժողովը տուեալներու հիման վրայ հարկաւոր լուսաբանութիւնը տար առ որ անկ էր: Օրակարգի առնուեցաւ առաջարկը, որ ընդունուեցաւ քուէներու առաւելութեամբ:

Երկրորդ առաջարկով Համագումարի նկատառման յանձնուեցաւ, թէ Թուրքիոյ Հայոց 84-րդ Պատրիարքի ընտրութիւնը դեռ չէր կատարուած եւ առկայ Պատրիարքական Փոխանորդութեան հանգամանքին շուրջ անտեղի վէճ մը ստեղծուած եւ մեր համայնքի անդորրութիւնը վերոյիշեալ պատճառներով խանգարուած էր: Առաջարկուեցաւ Հայ Եկեղեցւոյ կարգ – կանոններուն եւ սրբազան աւանդութեանց համաձայն մինչեւ նոր Պատրիարքի ընտրութիւնը Պատրիարքական Աթոռի գործերը վարելու նպատակաւ կատարել Պատրիարքական Տեղապահի մը ընտրութիւնը, որ անհրաժեշտ կը նկատուէր ներկայ վէճերուն վերջ տալու համար:

Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոս առարկեց եւ հեռացաւ դահլիճէն, այն պատճառաբանութեամբ թէ այս ժողովը իրաւասու չէր այսպիսի ընտրութիւն մը կատարելու: Ժողովական Հայրերը քուէներու բացարձակ առաւելութեամբ ընդունեցան սոյն առաջարկը: Քիչ վերջ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս եւս դահլիճէն բաժնուեցաւ, եւ երկու Սրբազան Հայրերը սիրալիր տեսակցութիւն ունեցան: Մինչ այդ, Համագումարը շարունակեց նիստը. Գերշ. Տ. Տ. Շահան եւ Մեսրոպ Սրբազանները ներկայացուեցան որպէս տեղապահութեան թեկնածուներ: Կատարուեցաւ գաղտնի քուէարկութիւն եւ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս 23 ձայնով ընտրուեցաւ ի պաշտօն Պատրիարքական Տեղապահութեան: Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոս ստացաւ 3 ձայն, իսկ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 3/4)

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՊԱՔՈՒ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Նախագահ Հ. Ալիեւ հրաւէր ուղղած է Ռ. Քոչարեանի, մասնակցելու, Սեպտեմբեր 7-8-ին Պաքուի միջազգային այն համաժողովին որուն հովանաւորն է Եւրոպական Միութիւնը եւ նուիրուած պիտի ըլլայ Եւրոպա – Կովկաս – Ասիա փոխադրութեան ճամբաներու հարցերուն: Այս ուղղութեամբ պատրաստուած ծրագիրը ճամբաներու ցանցով մը Եւրոպան Կովկասի վրայով կեդր. Ասիական երկիրներու միացնելու նպատակը կը հետապնդէ:

***

ՀԵՂԵՂԸ ԶՈՀ ՄԸ ԽԼԱԾ

Գեղարքունիքի մարզին Լանջաղբիւր գիւղին մէջ Յուլիս 31-ին շուրջ երեք ժամ տեւած տեղատարափը նիւթական մեծ վնաս պատճառելէ զատ չորս երախաներու մայր 30-ամեայ Անահիտ Աստուրեանի մահուան պատճառ դարձած է: Հեղեղը քշած տարած է ցանքեր, կամուրջ, ցանկապատ, լուրջ վնաս պատճառած շէնքերու:

***

ԻՄ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳՈՀ ՉԷ

Օգոստոս 1-ին փոքր վեհաժողով մը կազմակերպելով, Ինքնորոշում Միաւորումը քննարկած է նախագահ Պ. Հայրիկեանի սահմանադրական փոփոխութիւններու յանձնաժողովին նախագահութեան յետագայ ընթացքը: Դիւանի բանբեր Ա. Յարութիւնեան յայտնած է թէ վեհաժողովը դատելով յանձնաժողովին աշխատանքէն, եզրակացուցած է թէ ան չի համապատասխաներ Հանրապետութեան նախագահի ընտրութեան առթիւ ԻՄ-ի ներկայացուցած ծրագրին: Այսուհանդերձ, ճիշդ չէ նկատուած Պ. Հայրիկեանի կոչ ուղղել որ հրաժարի այդ պաշտօնէն:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Օգոստոս 3-ին, Սէն-Լօրան տիւ Վառի հիւանդանոցը ուր փոխադրուած էր 17 օր առաջ, իր մահկանացուն կնքած է մեր վաղեմի աշխատակիցը՝ Վաղինակ Միսքճեան:

Այնքան բծախնդիր եւ շրջահայեաց անձ մըն էր որ 1994 Դեկտեմբեր 24-ին ղրկած էր մեզի իր հակիրճ, շատ հակիրճ կենսագրական գիծերը զորս կու տանք նոյնութեամբ: Ծնած է Անգարա 1909 Մարտ 21-ին, Ֆրանսա եկած՝ 1925-ին, 1946-էն 1951 մարզական բաժնի պատասխանատու եղած է Կրընոպլի «Le Réveil» օրաթերթին: 1952-էն 1974 (այդ թուականին հանգստեան կը կոչուէր, ինք կը գրէ՝ թոշակառուի տարին) եղած է Լիոնի Լը Փրոկրէ օրաթերթին՝ responsable du sport régional en Rhône-Alpes: Միշտ ինք է որ կ'աւելցնէ նաեւ՝ նոյն ժամանակաշրջանին եւ անկէ առաջ ալ աշխատակցած է (en amateur, կ'ըսէ) Սփիւռքի քանի մը օրաթերթերու, մանաւանդ հանգուցեալ «Այգ»ին (Պէյրութ) եւ միշտ ողջ կենդանի «Յառաջ»ին» (միշտ իր բառերն են):

Արդարեւ, մինչեւ վերջին շրջանը ամենայն կանոնաւորութեամբ աշխատակցած է «Յառաջ»ին եւ ոչ միայն մարզական յօդուածներով: Արթուն միտքի տէր մինչեւ վերջը, ինք կը գտնէր նիւթեր, որոնք կը փաստէին իր սուր հետաքրքրութիւնը ամէնօրեայ կեանքին, ան ըլլար հայկական, ֆրանսական թէ միջազգային:

Քանի մը տարի առաջ, նամակով մը կ'ըսէր մեզի թէ պիտի դադրեցնէ իր աշխատակցութիւնը «նախքան ցնդիլը»: Ու մենք, կը պատասխանէինք որ ճիշդ չցնդելու համար պէտք չէ դադրեցնէ: Շրջան մը դադար մը տուաւ իր աշխատակցութեան հետեւելով իր առաջին որոշումին, բայց, բարեբախտաբար երկար չտեւեց ու շուտով վրիժը կրկին ձեռք առաւ: Ու գրեց մինչեւ որ հիւանդութիւնը զինք գլետնեց եւ Սէն-Ռաֆայէլի Հանգստեան Տունէն ուր փոխադրուած էր, վերադարձաւ Լիոնի մէկ բուժարանը, ապա կրկին Սէն-Ռաֆայէլ եւ այդ միջոցին է որ իրեն հետ ունեցանք հեռաձայնային –վերջին– խօսակցութիւն մը: Այնքան քաղաքավար, նրբազգած անձ մըն էր որ շատ կ'ազդուէր, երբ հեռաձայնով իրմով հետաքրքրուէինք: Տառապանքին մէջ ալ չէր կորսնցուցած իր հումուրը եւ միշտ կը կրկնէր թէ կը սպասէ ճեպնթացին...:

Ու ան հասաւ Օգոստոս 3-ին:

Ճիշդ է որ հասած էր տարիքի մը ուր այլեւս մահը բնական երեւոյթ մըն է, բայց եւ այնպէս, միշտ տաժանելի է երբ մեկնող անձը բաց մը կը թողու ոչ միայն իր հարազատներուն այլեւ հանրային կեանքին մէջ: Այդ էր պարագան Վաղինակ Միսքճեանի որու մասին յօդուած մը լոյս ընծայած էր Վառ – Մաթէն Մայիս 30-ին (տես. «Յառաջ», Յունիս 13/14) նկարն ալ հրատարակելով ուր ան կը պատմէր իր ընտանիքին կեանքը Անգարայէն Ֆրանսա, Ալբիլեան սեւ օրերը, տեղահանութիւնը, հօրը եւ հօրեղբօր ոստիկանատուն կանչուիլը, ուրկէ երբեք պիտի չվերադառնային, աքսորը: Իր ողբացեալ քոյրը՝ Հերմինէ Միսքճեան՝ «"Յառաջ"ի սան»երէն, երկար գրած է այդ շրջանին մասին, «Յառաջ»ի մէջ:

Վաղինակ Միսքճեանի մարմինը կը փոխադրուի Լիոն: Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները՝ յաջորդով:

Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին պարագաներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ արդէն աւելի քան 1500 մեռեալ կայ եւ երեք միլիոն անապաստան իբրեւ հետեւանք աննախընթաց ողողումներու: Իշխանութիւնները նախընտրած են զոհել գիւղական շրջաններ, օդը հանելով ամբարտակներ փրկելու համար Վիւհան քաղաքը եւ իր եօթը միլիոն բնակիչները:

350 ԱԼԺԵՐԱՑԻ մանուկներ, չքաւոր կամ ահաբեկչութեան զոհ, չկրցան Ֆրանսա գալ արձակուրդի, ալժերական իշխանութեանց յարուցած արգելքին պատճառաւ: Ասոնք, բարեսիրական կազմակերպութեանց հովանաւորութեան տակ, ինչպէս Սըքուռ Փոփիւլէր, Ֆրանսա գալու կը պատրաստուէին, երբ նաւահանգիստէն արգիլուեցաւ իրենց ելքը: Առարկութիւնն այն է որ տղաքը կրնան հարցաքննուիլ Ալժերիոյ ոճրագործներուն մասին, բայց, Սըքուռ Փոփիւլէրի բանբերն ալ դիտել կու տայ որ կարելի էր արտօնել գոնէ այն մանուկներուն որոնք կապ չունին ահաբեկչութեան հետ, այլ պարզապէս չքաւոր ընտանիքներու զաւակներ են:

«ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՂԹԻ» օտարականներուն, որոնց մէկ մասը ապաստանած է Փարիզի Վատիկանի դեսպանատան բակը, ի նպաստ միջամտած է Վատիկան: Սկիզբը լուրեցաւ որ Պապը անձամբ դիմած է ֆրանսական իշխանութեանց, բայց, յետագային հերքուեցաւ պապական նուիրակին կողմէ, որու յանձնուած է հարցը արծարծել ֆրանսական իշխանութեանց հետ:

«ԶԱՏԻԿ» ՄԱՆԿԱՏՈՒՆԸ ՄԵՏԱՂԻՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ԵՐԵՍՆ Է

Ամէն անգամ որ անտէր, կամ աւելի ճիշդ՝ լքուած մարդոց ու յատկապէս մանուկներու պետական, կիսապետական պատսպարաններուն մասին գրութիւններ տեղ կը գտնեն հայաստանեան մամուլին մէջ, գրեթէ միշտ անպակաս կ'ըլլայ սոսկումին ուրուականը. սոսկում՝ նկարագրուած անմարդկային պայմաններուն, անտարբերութեան աստիճանին, անպատասխանատուութեան երեւոյթին հանդէպ: Այս առումով միտքերու մէջ թարմ է տակաւին Վարդենիսի պատսպարանին պատկերը: Հասցէ մը որ ոչ իսկ միջնադարեան նախնականութեան իր պայմաններով ուշադրութիւնը գրաւած էր նաեւ ոչ հայկական շրջանակներու:

Յուսահատութեան, պայմանքի հակադրեցութիւններուն բարեբախտաբար յաջորդեց «Զատիկ»ի ներկայացումը Մարինա Գրիգորեանի կողմէ («Այժմ», Յուլիս 22–28): Այդ լուսաւոր անունով հաստատութիւնն ալ մանկական ապաստարան մըն է: Հիմնուած է Քանաքեռ, 1993-ին, Փիզիկոս Աշոտ Մնացականեանի ջանքերով: «Հաւատացեալ մի մարդ, որ մինչ այդ աշխատել է «Գանձասար» աստուածաբանական կեդրոնում». այդպէս կը սահմանէ զինք լրագրողուհին: Մանկական բոյն մը ստեղծելու գաղափարին մասին արդէն որոշ բաներ կ'ըսէ «Զատիկ»ի հիմնադրութեան տարին: Ան ամէնէն մռայլ թուականն է անկախ Հայաստանի եօթնամեայ ժամանակագրութեան: Տարի, երբ քայքայուած կարգերու, յաճախ անհակակշիռ տնտեսական ազատականութեան, ուժանիւթէ զուրկ ձմրան մը պայմանները իրենց ամբողջ ուժով սարսեցին գրեթէ ամբողջ բնակչութիւն մը որմէ բացառութիւն կազմեց երջանիկներու բուռ մը: «Այդ տարին էլ կտրուկ մեծացաւ փողոցային երեխաների թիւը. մէկը ողորմութիւն էր խնդրում, միւսը գողութիւն անում, ուրիշը գրոշների դիմաց կատարում էր ամենատեսակ աշխատանքը: Յայտնուեցին երեխաներ որոնք ոչ մէկին պէտք չէին, անգամ ծնողների համար էին բեռ դարձել, քանի որ ի վիճակի չէին նրանց կերակրել» կը գրէ Մ. Գրիգորեան: Այդ «բեռ»ը տանելու թեկնածու ներկայանալով Ա. Մնացականեան 60 երեխայի համար կը հիմնէ «Զատիկ»ը. այսօր հոն կ'ապրին 130 հոգի: Կրնար այդ թիւը 200 ալ ըլլալ եթէ տեղ ունենային եւ օգնութեան կարօտ շատեր կը մնային տակաւին, կ'ըսէ յօդուածագիրը: Պատսպարեալները 3-էն 18 տարեկան են. շաբաթական 5 – 6, մինչեւ 10 նորեր կը բերուին:

Հիմնադիր – տնօրէնը կը բացատրէ թէ սկիզբի շրջանին շատ դժուար էր իրենց գործը. պետութիւնը ամէն մէկ մանուկի համար գրեթէ չոր հացի մը փոխարժէքը կրնար միայն յատկացնել: Այսօր շատ աւելի լաւ է վիճակը եւ կան նաեւ հովանաւորներ: Հաստատութիւնը ուշադրութիւն կը գրաւէ իր յարմարաւէտ պայմաններով, մաքրութեամբ: «Ղեկավարութեան ազնուութիւնն ու պարկեշտութիւնը բարի համբաւ են բերել մանկատանը եւ նպաստում են նոր բարեկամների ձեռքբերմանը»: Ու թերեւս ամբողջ էջին ամէնէն կարեւոր հաստատումը թէ «հովանաւորը տեսնում է թէ ինչի վրայ են ծախսւում իր փողերը»: Եւ այդ հովանաւորներուն շնորհիւ տղաքը երկու անգամ Եւրոպա գտնուած են. Գերմանիա եւ Հոլանտա:

Ներկայացման այս տողերէն ետք ընկերաբանական բաժին մը ինքզինք կը պարտադրէ, բացատրելու համար «Զատիկ»ի նման հաստատութիւններու գոյութեան ու անհրաժեշտութեան պատճառները: Տնօրէնին տուած տեղեկութեան համաձայն, մանկատան սաներուն միայն 20 տոկոսը իսկապէս որբ է. մնացեալ 80%-ը ծնողք ունի: Այդ «ծնողք»ները կը բաժնուին չորս գլխաւոր խումբի. արդելափակուած կիներ, «անառակ կեանք վարող» կիներ (որոնց մէկ մասը Թուրքիա կ'երթայ դրամ շահելու...), հոգեբուժարանները գտնուող մարդիկ ու պանդխտողներ որոնք պարտաւորուած են իրենց զաւակները ձգելու:

Ինչպէս կը գրէ Մ. Գրիգորեան, «Զատիկ»ի տարողութիւնը բազմապատիկ անգամ գերազանցող թիւ կը ներկայանէ երդիքի մը ու գուրգուրանքի կարօտ երախաներու թիւը: Եւ այդ թիւը գոյացնող ծնողներէն ամէնէն դիւրինն է, բնականաբար, դատապարտել երկրորդ խումբը կազմողները: Բայց Մ. Գրիգորեան երկու նախադասութեամբ կը կանխէ այդ ուղղութեամբ յայտնուող տրամադրութիւնները: Այդ կիները պարզ է որ յուսահատութենէն ու այլ կերպ դրամ շահելու անզօրութենէն հասած են այդ վիճակին: Անցեալ եօթնամեակը քայքայեց ազգակցական կապերը, ընտանիք կոչուածը ու պետութիւնը «ոչ միայն չփորձեց կասեցնել կործանարար գործընթացները, այլեւ իր քաղաքականութեամբ նպաստեց դրանց»: Անշուշտ, կարելի է «Այժմ»ի այդ եօթնամեակի իշխանութեան ընդդիմադիր թերթի հանգամանքը վահան ընել, վրիպեցնելու համար քննադատութիւնը. բայց ներկայ «յայտնաբերումներ»ու լոյսին տակ երբ բարոյական անկումի մը ապացոյցները իրարու կը յաջորդեն, մեծ բանի պիտի չծառայէ այդ հնարքը:

Երախաներու տրուած խնամքէն, գուրգուրանքէն անկախ, ինչ որ մեծագոյն բարենիշը կ'ըլլայ «Զատիկ»ին համար, ան յաջողութիւնն է որով հակոտնեայ պատկեր մը կուտայ մինչեւ այսօր նման հաստատութիւններու տուածէն: Տնօրէնը ճամբայ ելած է այն համոզումով որ մանկատուն մը անպայման չարիք, դժբախտութիւն չէ երախային համար: Ու ապացուցած է իր հաւատքը: Հասկնալի է որ տղաքը հոն կը բերուին յաճախ «խեղուած հոգով, ջարդուած հոգեբանութեամբ եւ աղճատուած բնաւորութեամբ»: Որքա՛ն ջանք, համբերութիւն, սէր հարկաւոր է որպէսզի անոնք բնականոն էակներու վերածուին: Յատուկ աշխատանք կը տարուի տղոց ուսումնական մակարդակը բարձր պահելու համար: Համալսարանի քննութիւններուն պատրաստութեան դասընթացքներ կը կազմակերպուին:

Այսուհանդերձ, ոչինչ կրնայ մոռցնել թէ երախային ապրելու յարմարագոյն վայրը ընտանեկան շրջանակն է. կը նշուի պարագան Անահիտին որ բնախօսական թերութեամբ ծնած է. հինգ տարի մնացած է մանկատունը, կը սիրէ այդ վայրը. բայց նաեւ ուզած է գտնել իր ծնողքը ու այսօր մայր ու ազգականներ ունի, կ'ապրի մօրաքրոջը հետ:

Երախաներուն ապրելու յարմարագոյն շրջանակը ընծայելու մտադրութիւնը կ'առնչուի նաեւ որդեգրութեան նիւթին: Շատ են թեկնածուները եւ ընտրութիւնը մեծ բծախնդրութեամբ կը կատարուի. այսուհանդերձ, սխալներ կը պատահին ու որոշ ատեն մը ետք տղան մանկատուն կը վերադարձուի: Կայ օրինակը տասը տարի առաջ որդեգրուած աղջնակի մը որ հոգեբուժարանի մը հիւանդներէն է այսօր:

«Զատիկ»ին մասին կարելի ամէնէն գեղեցիկ գնահատականը կը կազմեն էջին վերջին տողերը ուր Մ. Գրիգորեան կը գրէ. «"Զատիկ"ում դարպասները բաց են: Բայց ոչ մի անգամ երեխաներից եւ ոչ մէկը այստեղից չի հեռացել: Հակառակը, ասում են որ երեխաների համար ամենախիստ պատիժն այն է երբ արարքի համար սպառնում են հեռացնել մանկատնից...»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹՈՓՕ ԱՃԷՄԵԱՆԻՆ ՓՈՒՌԸ ԲԱՆԿԱԼԹԸԻ ՄԷՋ

Տարաբախտ Իրմա Աճէմեանէն ինծի հասնող ամէն ողջոյնի ու պատգամի ետին պահ մը տեսնել կը կարծեմ Թոփօ Աճէմեանը, Իրմային աները, մօտիկ անցեալի մեր ազգային գործիչներէն մէկը, որուն յիշատակը վառ կը մնայ մասնաւորաբար այն Մխիթարեանցիներու մօտ, որոնք ապրեցան Մխիթարեան Սանուց Միութեան հիմնարկութեան յաջորդող առաջին քանի մը տարիները: Թոփօ Աճէմեանը այդ շրջանին ժողովրդական անուն մըն էր, կը սիրուէր իր բոլոր առաւելութիւններով ու թերութիւններով: Թերութիւնները թեթեւ կը մնային իր առաւելութիւններուն եւ անկէ ցոլացող որոշ հմայքի մը քով: Ամէն բանէ առաջ, բարեացակամ մարդ էր, հաշտութեան ու խաղաղութեան մարդ, բոլորին հետ հաշտ ապրելու քաղաքականութեան մը ջատագովը: Ճիշդ է որ միջոց մը եղած էր պայքարի մարդ, Ասլանեան Տեղապահի հարցին մէջ անոր հաւատաւոր պաշտպաններէն մէկը, բայց 40-ական թուականներու վերջերը, երբ կը հիմնուէր Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը եւ ինք ալ կը հանդիսանար այդ միութեան անպաշտօն հիմնադիրներէն մէկը, իր գիրուկ մարմնով, ժպտուն կլոր դէմքով, միշտ պաշտօնականութիւն բուրող խօսելակերպով յաջողած էր դառնալ խաղաղարար, չէզոք ու համակրելի մէկը որ կը յարգուէր բոլորէն:

Այդ շրջանի մեր ժամանակակիցներուն համար Թոփօ Աճէմեան ամէն բանէ առաջ սեփականատէրն էր Բանկալթըի չիտակին վրայ, Նարկիլէճեան դեղարանի քով նշանաւոր այն փուռին որ շաքարախտաւորներու յատուկ հաց կը պատրաստէր: Ինք ալ շաքարախտէ կը տառապէր եւ թերեւս այդ էր պատճառը որ ան իր փուռին համար իբր մասնայատկութիւն ընտրէր այդ հացը: Բայց փուռին մէջ չարքաշ աշխատողը իր եղբայրն էր, Նոկի Աճէմեանը, ո՛չ թէ ինք: Նոկին կը տանէր սեւ աշխատանքը, իսկ ինք իր ժամանակին մեծ մասը կ'անցընէր իր բարեկամներուն ու այցելուներուն հետ ազգային գործերու մասին խօսելով: Համով խօսելակերպ մը ունէր, կատակասէր, երբեմն հեգնական, բայց երբեմն ալ ծայր աստիճան պարզամիտ. Աճէմեան եղբայրներու փուռը ազգային կեդրոն մը դարձած էր այս կերպով:

1946-ին երբ պիտի հիմնուէր Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը, ան անօրինակ խանդավառութեամբ մը մէջտեղ նետուած էր եւ դարձած էր այդ գործին մղիչ ուժերէն մէկը: Միայն թէ լիսէն աւարտած չըլլալուն համար չէր կրցած պաշտօնապէս տեղ գտնել Միութեան հիմնադիրներու ցանկին մէջ, անոր տեղ Նոկի Աճէմեանը ընդունուած էր որպէս Հիմնադիր: Ատիկա պարզապէս անուանական էր, ամէն մարդ գիտէր որ բո՛ւն Հիմնադիրը Թոփօն էր: Նոկի Աճէմեանը արդէն շատ չէր զբաղեր ազգային կամ միութենական գործերով, ան լուրջ, սակաւախօս եւ իր պատեանին մէջ ապրող անձ մըն էր, մասամբ հակապատկերը հանրութեան մէջ տեսնուելու, բեմ ելլելու համար խենթ դարձող Թոփօ Աճէմեանին:

Այդ շրջանին բոլորս ալ կը զարմանայինք ամէն բանէ առաջ իր անուան վրայ: Ո՞ւրկէ ելած էր այդ Թոփօ անունը, որ մեր բոլորին կը յիշեցնէ Ճարոն նշանաւոր զօրավարի մը անունը: Բայց այս անունը այլեւս մեր բոլորին կողմէ ընդունուած անուն էր եւ կը խորհրդանշէր մեր ընկերային բարձր ու քաղքենի դասը:

Շատ կը լրջանար ամէն անգամ որ որպէս Միութեան ատենապետ բեմ կ'ելլէր ու ուղերձ մը կը կարդար: Չորս տողնոց ուղերձ մը անգամ իրեն համար շատ կարեւոր էր: Խնամքով կը գրէր, գրպանին մէջ պատրաստ կը պահէր, կը կարդար լուրջ յուզումով բայց զգալի խանդավառութեամբ ու վերջը այդ չորս տողնոց կանոնական ուղերձն անգամ խնամքով կը յանձնէր մամուլին որպէսզի հրատարակուէր: Մարդկային իր ներելի եւ ինծի համար շատ սիրելի թերութիւններէն մէկն ալ իր կեղծ համեստութիւնն էր, բան մը որ մեզ չէր բարկացներ, ընդհակառակն կարծես ա՛լ աւելի կը սիրցնէր զինքը:

Երկար ատեն որպէս Միութեան ատենապետ ծառայելէ վերջ, անգամ մըն ալ սկսաւ պնդել թէ այլեւս բացարձակապէս պիտի չընդունէր այդ պաշտօնը, թեկնածու չէր, եթէ ընտրուէր՝ պիտի չընդունէր, եւայլն: Բայց ո՛չ ոք ականջ կախեց իր այդ առարկութեան, միութեան անդամները քուէներու ջախջախիչ առաւելութեամբ զինքը կրկին ընտրեցին ատենապետ: Այն ատեն խանդավառութեամբ բեմ ելաւ, գրպանէն հանեց թուղթ մը ու սկսաւ կարդալ իր շնորհակալութեան ուղերձը, որուն մէջ շնորհակալութիւն կը յայտնէր իրեն նկատմամբ ցուցաբերուած վստահութեան համար: Իսկ մենք որ կը կարծէինք թէ գրպանի թուղթը մերժումի, հրաժարականի ուղերձ էր, հասկըցանք որ ան, հակառակ ամէն բանի, ուզած էր պաշտօնի վրայ մնալ ու ծառայել Միութեան:

Կրնամ զարմանալ թէ ինչո՞ւ Մխիթարեանցիներ իրենց յուշերուն մէջ աւելի յաճախ չեն յիշեր Թոփօ Աճէմեանը, որ իսկապէս գունաւոր դէմք մըն էր: Որքան շատ բան կրնային պատմել անոր մասին: Ես աշխատասենեակիս գրադարանէն յաճախ կը լսեմ անոր ալ ձայնը, հակառակ որ գրագէտ չէր, նկարագրական քանի մը էջերէ կամ ուղերձներէ տարբեր բաներ չէր գրած, ուստի իրմէ որեւէ գիրք չկայ գրադարանիս մէջ: Բայց կարծես թէ գրադարանիս մէջ անոր համար ալ անտեսանելի տեղ մը բացուեր է իր ապագայ հարսին Իրմա Աճէմեանին երկու գիրքերուն ու բանաստեղծ ու պատմաբան, մատենագէտ Թորոս Ազատեանին գիրքերուն քով:

Արդարեւ, եթէ մէկը ինծի տայ Թորոս Ազատեանին անունը, ես անպայման կը յիշեմ Թոփօ Աճէմեանը: Եւ կ'արժէ որ պատմեմ թէ ինչու:

Ռ. Հ.

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

ՍԽԱԼ ՄԱՐԴ ՄԸ՝ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

«ՆԻՔՈԼԱՅ ԵՒ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԱ» ԳԻՐՔԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ, ՑԱՐԻՆ ՏԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՏՃԱՌ ԴԱՐՁԱԾ Է ԱՆՈՐ ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐԻՆ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԻՆ

«Նիքոլայ Բ. ցարը պարկեշտ մարդ մըն էր, բայց՝ անկարող ցար մը», կը գրէ Ռապըրթ Մասի: Աւելի քան 300 տարի Ռուսիոյ վրայ իշխած Ռոմանովներու ընտանիքին վերջին ներկայացուցիչն էր ան, որ սակայն զուրկ էր Մեծն Պետրոսի եւ Մեծն Կատարինէի իշխելու հզօր կարողութենէն: Նիքոլայ Բ. քաղաքավար եւ մեղմ խօսելաձեւով մարդ մըն էր, նուիրեալ ամուսին եւ հայր, ջերմեռանդ հաւատացեալ եւ կրքոտ հայրենասէր: Սակայն քաղաքական ճգնաժամերէ բաղկացած կացութիւններու պարագային այս յատկանիշները ոչ մէկ կարեւորութիւն ունէին: Այս ցարը կը գտնուէր քաղաքական այնպիսի համակարգի մը գագաթին, որ արդէն իր ժամանակէն աւելի գոյատեւած էր: Գաղափարները շատ արմատական փոփոխութիւններ կը կրէին եւ դէպքերը շատ արագ կը թաւալէին: Նիքոլայ Բ. եւ անոր սիրելի անձնաւորութիւնները պարզապէս քշուած էին Ռուսիոյ վրայով սուրացող փոթորիկին հետ:

***

ԴԺԿԱՄ ՑԱՐԸ

Նիքոլայ Բ. թիկնեղ մարդ մըն էր: Ամէնէն աւելի ուշագրաւ էին անոր մութ կապոյտ աչքերը եւ ազնիւ վերաբերմունքը: Իր ժամանակներու եւրոպացի այլ իշխաններու պէս վայելուչ կերպով ձի կը

քչէր եւ չնորհալի կերպով կը պարէր։ Թենիս կը խաղար եւ անոր հարուածները հիանալի էին։ Կը խօսէր ֆրանսերէն եւ գերմաներէն, իսկ անգլերէնի հնչիւնը այնքան լաւ էր, որ Լոնտոնի մէջ անգլիացի ազնուականներու հետ կը բաղդատուէր։

Սակայն ամէն բանէ առաջ Նիքոլայ Բ. ռուս էր։ Իր գրասեղանին ետեւ կը նստէր ռուսական գեղջկական պարզ շալվարով եւ չապիկով։ Կը նախընտրէր ռուսական աւանդական ճաշերը։ Անգլերէն կը խօսէր իր գերմանացի կնոջ՝ Ալեքսանտրային հետ, որ Բրիտանիոյ Վիքթորիա թագուհիին նախասիրած թոռն էր։ Սակայն իր զաւակներուն, նախարարներուն եւ բոլորին հետ ռուսերէն կը խօսէր, թէեւ արքունիքի պաշտօնական լեզուն ֆրանսերէնն էր։

Երբեք չէր թաքցներ իր հակակրանքը իշխանութեան առօրեայ գործերուն հանդէպ։ Հանդիպումներն ու թղթածրարները զինք կը ձանձրացնէին։ Կը նախընտրէր անտառ երթալ եւ սունկ քաղել։ Զափազանց կարգաւորուած ժամանակացոյցի մը կը հետեւէր եւ հիւանդագին ատաղձանի կոկիկ էր։ Կը հպարտանար, որ եթէ մութին մէջ իր գրասենեակը երթար, կրնար առանց սխալելու գտնել որեւէ իր կամ թղթածրարը։

Երբ տակաւին գահաժառանգ իշխան էր եւ անփորձ իշխելու, հայրը՝ Ալեքսանտր Գ. յանկարծամահ եղած էր։ 26 տարեկան Նիքոլայը մէկ օրէն միւսը դարձած էր կայսր եւ յուսահատ հակադրեցութիւն մը ունեցած էր իր մէկ ազգականին ըսելով՝ «Պատրաստ չեմ ցար ըլլալու։ Երբեք չեմ ուզած ցար ըլլալ։ Գաղափար չունիմ թէ ինչպէս կ'իշխեն կամ նախարարներու հետ կը խօսին»։ Ազգականը անոր աչքերուն մէջ արցունք տեսած էր։

Նիքոլայ Բ. լալու պատճառ ունէր։ Աշխարհի հողատարածքներուն մէկ վեցերորդը իր բացարձակ իշխանութեան տակ էր։ Կայսերական Ռուսիան Խորհրդարան չունէր, իսկ կառավարութեան մաս կազմող նախարարները կը նշանակուէին կամ կը վտարուէին ցարին կամքով։ Ընտրութիւններ եւ քուէարկութիւններ չէին կատարուեր։ Երկրին քաղաքականութիւնն ու օրէնքները ծնունդ կ'առնէին ցարին հրամանագիրներէն։ Ռուսիոյ մէջ միայն մէկ ուժ՝ Աստուծոյ ուժը ցարէն բարձր էր։ Նիքոլայ Բ. այս կառոյցը ընդունած էր համեստութեամբ եւ վճռականութեամբ։ «Բացարձակապէս համոզուած եմ որ Ռուսիոյ, ինչպէս նաեւ իմ եւ ընտանիքիս ճակատագիրը Աստուծոյ ձեռքերուն մէջ է։ Ան է, որ զիս նշանակած է այս դիրքին», ըսած է ցարը։ Այս փիլիսոփայութիւնը խաչալ կրնար ըլլալ վարդապետի մը համար։ Սակայն վտանգաւոր էր դէպի 20-րդ դար յառաջացող հսկայական կայսրութեան մը բացարձակ իշխանաւորին համար։ Անիկա անդամալուծող ճակատագրապաշտութիւն մը սերմանեց իր մէջ։ Նիքոլայ Բ. իր ամբողջ իշխանութեան տեւողութեան ժխտական չիւր աղէտ բացատրեց «Աստուծոյ կամքով», փոխանակ՝ անկարողութեամբ, յիմարութեամբ, աւազակութեամբ կամ փտածութեամբ։

***

ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ռուսական կայսրութիւնը 20-րդ դարու սկիզբը տակաւին մեծ մասամբ գիւղական հաւաքականութենէ կազմուած էր։ 130 միլիոն բնակչութեան աւելի քան չորս-հինգերորդը ցրուած էր ընդարձակ գիւղատարածքներու մէջ։ Հսկայական տարածութիւնները կը դժուարացնէին ճամբաներու, կամուրջներու, դպրոցներու եւ հիւանդանոցներու հաստատումը հեռաւոր գիւղերու մէջ։ Այսուհանդերձ 19-րդ դարու վերջաւորութեան կառավարութիւնը սկսած էր երկաթուղիներ կառուցել, իսկ Եւրոպացիք անհատական ներդրումներ կը կատարէին՝ ռուսական կայսերական բաժնետոմսեր գնելով։ Դրամատիրական տնտեսութիւն մը կը ծագէր։ Գիւղացիներ հողերու կը տիրանային, Ռուսիա դարձած էր աշխարհի հացահատիկի գլխաւոր արտադրողը։ 1899-ին ցարին «տիեզերական խաղաղութեան» կոչը առաջնորդած էր Լա Հէյի առաջին Խաղաղութեան խորհրդաժողովին եւ Արդարութեան միջազգային ատեանին կազմութեան։ Նախայեղափոխական շրջանի ռուսական արուեստին հմայքը կարելի է ամփոփել քանի մը անուններով։ Չեխով, Սթանիսլաւսքի, Քանտինսքի, Չայքովսքի, Սթրաւինսքի եւ այլն։

Սակայն խոստմնալից ապագայի մը հեռանկարին զուգակցեցան անարդարութիւնը, խառնակութիւնը եւ ապկնումրայութիւնը։ Արագ ճարտարարուեստականացումը պատճառ դարձաւ գիւղացիներու քաղաք հոսքին, ուր չարաչարհութիւնը եւ տաժանելի պայմանները զանոնք մղեցին գինովնալու։ Միաժամանակ արեւմտականացած վերնախաւին եւ ռուս զանգուածներուն, գիւղացիներուն եւ քաղաքացիներուն միջեւ վիհը խորացաւ։ Պահանջուեցաւ աւելի արդիական եւ ազատական վարչաձեւ մը։ Ծախոնի դէմ պատերազմ մը կորսնցնելէ ետք, 1905-ին ապստամբութիւն մը ծագեցաւ։ Ճնշումի տակ, Նիքոլայ Բ. դժկամօրէն յօժարեցաւ Խորհրդարան մը հիմնել, բաղկացած՝ մըտաւորականներէ եւ միջին խաւի ներկայացուցիչներէ (բայց ոչ՝ աշխատաւորներէ եւ գիւղացիներէ)։ Ռուսական Խորհրդարանը կրնար վիճիլ, բայց ցարն էր, որ տակաւին կ'իշխէր։

Ցարին եւ Խորհրդարանին միջեւ գործակցութիւնը բաւական արդիւնաւոր սկըսած էր դառնալ Ա. Աշխարհամարտի նախօրեակին։ Սակայն Նիքոլայ Բ. տրամադիր չէր յաւելեալ զիջումներ կատարելու։ Ան կը հաւատար, որ միայն միապետութիւնը կրնար պահպանել բազմացեղ եւ հետզհետէ ընդարձակուող կայսրութիւնը։

***

ՏԱՊԱԼՈՒՄԸ

Ա. Աշխարհամարտին Նիքոլայ Բ. անձամբ ստանձնած էր ռուսական բանակին հրամանատարութիւնը՝ պատերազմ մղելով Լեհաստանի եւ Ռուսիոյ սահմանագիծին վրայ։ Այս ժամանակամիջոցին Ռասփութին անունով կեղծ վարդապետ մը եւ բուժակ մը, որ իր «ուժով» յաջողած էր մեղմել գահաժառանգ Ալեքսի իշխանին անբուժելի հիւանդութիւնը, չահած էր Ալեքսանտրայի վստահութիւնը։ Ցարուհին Ռասփութինի կը դիմէր նաեւ քաղաքական ներքին հարցերու մասին խորհուրդներու համար։ Մէկուկէս տարուան ժամանակամիջոցի մը մէջ Ռասփութին յաջողեցաւ կառավարական բանալի պաշտօններէ նախարարներ հեռացնել եւ իր համակիրներով փոխարինել զանոնք։ Զինուորական պարտութիւններու, հսկայական կորուստներու եւ սընունդի անբաւարարութեան ճնշումին տակ ի վերջոյ ամբողջ կառոյցը կործանեցաւ։ Ռասփութինի սպանութեան յաջորդեցին Նիքոլայ Բ.ի տապալումը եւ համայնավարական յեղափոխութիւնը։ 1917-ին ցարական ընտանիքը աքսորուեցաւ Սիպերիա, ուր տարի մը ետք Եկատերինպուրկի մէջ սպաննուեցաւ վայրագօրէն, փամփուշտներու տարափով։

Նիքոլայ Բ.ի, Ալեքսանտրայի եւ անոնց զաւակներուն՝ Մարիայի, Թաթիանայի, Օլկայի, Անաստասիայի եւ Ալեքսիի մարմինները հրկիզուեցան եւ թաղուեցան անյայտ անտառի մը մէջ։ Անոնց թաղման վայրը յայտնուեցաւ 70 տարուան լռութենէ ետք, Խորհրդային Միութեան քայքայումի օրերուն։ Գիտական ծինական քննութիւններ փաստեցին ցարին, ցարուհիին եւ անոնց չորս աղջիկներուն ինքնութիւնը։ Անաստասիայի եւ Ալեքսիի աճիւնները ցարդ չեն յայտնաբերուած։ Կ'ենթադրուի, թէ անոնք մոխրացած են։

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ՎԻԼՆԻՈՒՍԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՓՐԿՈՒԱԾ ԳԱՆՁԵՐԸ

Յուլիս 4-ին Լիթուանիոյ վարչապետը հրաւիրած էր երկրին նախագահն ու Ազգ. Ժողովի նախագահը որ դիտեն ու հիանան եկեղեցական այն գանձերուն որոնք հանրութեան երբեք ցոյց տրուած չեն։ Անոնք կը կազմեն մայրաքաղաքին մայր տաճարին հարստութիւնը, աւելի քան 100 միլիոն տոլար արժէքով. կը բաղկանան 270 կտորէ. սկիհ, աճիւնատուփ, փուրվառ, սրբատուփ, եւ այլն։ Բոլորն ալ ոսկիէ, արծաթէ ու ադամանդակուռ։ Շինուած են ԺԶ. – ԺԹ. դարերու եւրոպացի մեծագոյն ոսկերիչներուն կողմէ։ Այդ գանձը յայտնաբերուած է 1985-ին, թանգարանի վերածուած մայր տաճարին նորոգութեան ընթացքին։ Չորս հոգի եղած են յայտնաբերողները. թանգարանին տնօրէնը, հնագէտ մը, յուշարձաններու պահպանութեան վարչութեան քննիչ մը եւ Մշակոյթի նախարարութենէն պաշտօնեայ մը։ Անմիջապէս իրերը արձանագրած են յարդարական արուեստներու այդ նոյն թանգարանին ցուցակներուն մէջ, առաջքը առնելու համար այդ անօթներուն Մոսկուա փոխադրութեան զոր հաւանական նկատած են։ Այսուհանդերձ, փոխադրութեան կամ գրաւումի սպառնալիքէ մը միշտ վախ ունենալով, գտածոյին մասին ոչ մէկ հրապարակում կատարած են, նոյնիսկ անկախութեան հռչակումէն ետք, (1991 Մարտ)։ Նոյն տարուան Յունուարին երբ խորհրդային բանակի յատուկ միաւորներ Վիլնիուսի հեռատեսիլին վրայ յարձակում կը գործէին որուն հետեւանքով 14 հոգի մահացաւ, գանձը փոխադրուեցաւ գաղտնի վայր մը ուր միայն երեք հոգիի ծանօթ էր։

Այսօր այլեւս կարելի է ապահովութեան հարկաւոր միջոցները ունենալ այդ գանձին ցուցադրութեան համար։ Ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպուի այդ նպատակով, մինչեւ տարեվերջ։ Անկէ ետք անօթները եկեղեցական իշխանութեան ալ համաձայնութեամբ, պիտի փոխադրուին թանգարան մը ուր միայն կարելի կ'ըլլայ ապահովութեան անհրաժեշտ պայմանները ունենալ։

ՔԱՂՀԱՆ

— ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ —

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

2. – Երկրորդ թեւ՝ որ կը գտնուէր մեծ բակին հարաւային կողմը եւ կ'երկարէր արեւելքէն դէպի արեւմուտք, եւ կառուցուած էր իբր ծերանոց, սակայն 1903-ի դրութեամբ վերի յարկին մէջ դրուած էր կանանց հիւանդարանը, եւ աղջկանց որբանոցը, իսկ վարի յարկին մէջ արանց եւ կանանց ծերանոցը եւ կանանց յիմարանոցը։

3. – Լուացարանը եւ բաղնիքը, որոնց վրայի յարկը հաստատուած էր հանդերձարանը եւ ուր 1908-ի նախօրեակին գետեղուեցաւ նաեւ Գարամանեան էֆէնտիի նուիրած հականեխիչ ջեռոցը (էթիւվ)։

4. – Խոհանոցը՝ որ հաստատութեան ամէնէն կատարեալ մասերէն մէկը կը ներկայացնէր։

Այս շէնքերը հաստատութեան ամէնէն պարզ մասերը կը կազմէին, որովհետեւ ամէնէն կարեւոր, ամէնէն աւելի նուրբ եւ բազմածախս մասը հիւանդարանն էր որ վերջուան ձգուած էր։

Եւ սակայն դժբախտութիւնը հոն էր որ առաջին ոգեւորութեամբ ձեռք բերուած դրամներէն մեծագոյն մասը ծախսուած էր, եւ դրամական անբաւարարութիւնը չուտով ստիպեց որ գործը թերաւարտ մնայ։

Այդ օրերուն պատահած երկրաշարժն ալ ժխտական դեր կը կատարէ ու Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեան կրնայ միայն կարեւոր նկատուած նորոգութիւնները կատարել եւ կառուցանել իբր յաւելուած կամ յարակից մասը առաջին թեւին յիմարանոցը որ այդ շրջանին կը կոչուէր ապուշարան։

1899-ին Յակոբեան էֆէնտի կը յաջողի վերսկսիլ ընդհատուած իր աշխատութեան եւ կը ձեռնարկէ պաշտօնատան եւ հիւրանոցի բաժնի շինութեան, որ կ'աւարտի 1900-ին։

Այդ շէնքը՝ որ հիւանդանոցի արտաքին դրան ամէնէն մերձակայ շէնքն էր, կը պարունակէր իր մէջ Տնօրէնութեան սենեակը, դիւանատունը, բժիշկներու սենեակը եւ դահլիճը։

Այս շինութեան աւարտէն յետոյ Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեան շինութեան յանձնաժողովին տեղեկագիրը կուտայ եւ գործէ կը քաշուի, առանց հիւանդարանը, դեղարանը եւ մատուռը վերաշինելու։

Շինութեան յանձնաժողովին ձեռքով եղած վերանորոգութեանց համար, Ս. Փրկչեան հաստատութեան մուտքին դիմաց, հիւրանոցին երկու կողմնակի պատերուն վրայ կը զետեղուի արձանագրութիւն մը որուն կցուած է նաեւ նուիրատուներուն ցուցակը, որոնք այսօր ալ գոյութիւն ունին եւ որոնց նուիրատուութեանց ցանկը զանց կ'առնենք։

1898 Օգոստոս 4-ին Պատրիկ էֆէնտի Կիւլպէնկեանի ատենապետութեամբ կազմուած Հոգաբարձութիւնը՝ հաստատութիւնը դժուարին պայմաններու մէջ վարելէ զատ առօրեայ պէտքերու համաձայն զանազան շինութիւններ կ'իրագործէ իր աշխատութեամբ, առանց ծանրանալու շինութեան յանձնաժողովին վրայ։

Այսպէս, նկատելով որ յիմարներու թիւը հետզհետէ կ'աճի եւ յիմարանոցը հիւանդարանի չգոյութեան պատճառով հիւանդներով լեցուած է, կ'որոշէ աշխատող յիմարներու համար 40 անկողիններ պարունակող ննջարան մը ու իրեն յարակից մասերով շէնք մը կառուցանել որ 600 ոսկիէն աւելի գումարով մը կ'իրագործուի (1899)։

Հոգաբարձութիւնը, այդ շրջանին, աջակցութեամբ Յարութիւն էֆէնտի Ասլանեանի, կը յաջողի աւարտել նաեւ ջրատար խողովակներու շինութիւնը, 1300 մեթր երկարութեամբ։ Հոգաբարձութիւնը կ'ապահովէ երկաթեայ խողովակներ եւ զետեղել կուտայ։ Ասկէ զատ Հոգաբարձութիւնը հիւանդանոցի բոլոր յարկերուն մէջ թէ՛ տաք եւ թէ պաղ ջուր հոսեցնելու համար ճամբաներ եւ ծորակներ, ինչպէս նաեւ այրերու եւ կիներու յատուկ լոգանքի սենեակներ շինել կուտայ, եւ բոլոր յարկերը հեռաձայնով կը միացնէ Տնօրէնութեան սենեակին։

Այդ բոլոր շինութեանց ծախքը կը յանգի 1300 ոսկիի։

Ահաւասիկ իննսուն տարի առաջ մօտաւորապէս ա՛յս էր ընդհանուր պատկերը Ազգային Հիւանդանոցին։

Յաջորդ 1900 տարւոյ ընթացքին կանանց յիմարանոցի խճողեալ վիճակը նկատի առնելով Հոգաբարձութիւնը կը շինէ օժանդակ շէնք մը որ 18 անկողիննոց ննջարանի մը կը վերածուի։

Հիւրանոցի շինութենէն յետոյ երբ Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեան շինութեան յանձնաժողովին տեղեկագիր կուտայ եւ գործէ կը քաշուի (1900), Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան վրայ կը ծանրանայ հիւանդանոցի մնացեալ հին մասերուն վերաշինութեան գործը, զոր կը ստանձնէ Հոգաբարձութիւնը եւ կը յաջողի գլուխ հանել բարեսէրներու օժանդակութեամբ։

Միւս կողմէ Թահթապուրունեան Եղբայրներ, պատրաստակամութիւն յայտնած ըլլալով եկեղեցին վերաշինելու, հին մատուռին տեղւոյն վրայ սիրուն եկեղեցի մը կը կառուցանեն։

Եկեղեցիին հիմնարկութիւնը կը կատարուի 1906 Փետրուար 10-ին նախագահութեամբ Հրջանի Պատրիարքին, որ շինութեան գործին ալ յաճախակի այցելութիւններով եւ անդադար հսկողութեամբ մեծ հոգ կը տանի։

Եկեղեցւոյ օծումը կը կատարուի 1906 Դեկտեմբեր 1 – 2 – 3 թուականներուն փառաւոր հանդիսութեամբ, եւ կը կոչուի նախկին անունով Ս. Փրկիչ։

Այս շինութեան ընթացքին, Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը կը յաջողի երեք բարերարներու աջակցութեամբ հաստատութեան ամէնէն կարեւոր մասը եղող երրորդ թեւին, այսինքն հիւանդարանին շինութեան ձեռնարկել։

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

ժողովականներէն մէկը պարապ քուէ տուաւ։

Դիւանի անդամները դահլիճ հրաւիրեցին Բարձր. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսը։ Դիւանը յանուն ժողովական հայրերու շնորհաւորեց Բարձր. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսը եւ հրաւիրեց իր ուխտը կատարելու։ Բարձր. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս շնորհակալութիւն յայտնեց իր անձին նկատմամբ ցուցաբերուած վստահութեան համար, իր Աջը դրաւ Աստուածաշունչ Մատեանի վրայ եւ ըրաւ իր ուխտը ըստ հետեւեալի.

«Առաջի Աստուծոյ եւ Սրբոյ Հոգւոյ Աստուածածնի եւ ամենայն սրբոց եւ ի ներկայութեան Եկեղեցական Համագումար Ժողովոյս՝ հրապարակաւ կ'ուխտեմ խղճի մտօք կատարել Պատրիարքական Տեղապահի պաշտօնը, նախագահել ընտրական գործողութեանց եւ մինչեւ Թուրքիոյ Հայոց Նորընտիր Պատրիարքի գահակալութիւնը անոր պաշտօնը վարել ըստ կարգաց եւ կանոնաց Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ»։

Երրորդ առաջարկով ժողովի նկատառման յանձնուեցաւ, թէ Երջանկայիշատակ Գարեգին Պատրիարքի առաջարկով եւ Պատկ. Կրօնական Ժողովոյ անդամներու միաձայն հաւանութեամբ Կրօնական Ժողովի անդամակցութեան կոչուած Արժ. Տ. Տ. Գառնիկ, Տ. Միւռոն եւ Տ. Գրիգոր Աւագ Քահանաները նկատի ունենալով Թուրքիոյ Հայոց 84-րդ Պատրիարքի ընտրութեան սեմին ստեղծուող բարդութիւնները եւ մտահոգ Եկեղեցւոյ մատնըւած կացութենէն հրաժարած էին իրենց վստահուած պաշտօնէն Յունիս 23-ին։ Առաջարկուեցաւ հրաժարեալ անդամները վերստին ընդունիլ Կրօնական Ժողովի անդամակցութեան եւ մնացեալ անդամներուն տեղը լրացնել նորերու ընտրութեամբ։ Սոյն առաջարկը եւս ձայներու առաւելութեամբ ընդունուեցաւ օրակարգի առնել։ Արժ. Տ. Գրիգոր Աւագ Քահանան իր դիւանապետի պաշտօնին, իսկ Արժ. Տ. Գառնիկ Աւագ Քահանայ իր յառաջացեալ տարիքին պատճառներով շնորհակալութիւն յայտնեցին իրենց նկատմամբ ցուցաբերուած վստահութեան համար եւ առաջարկեցին այլ հոգեւոր եղբայրներու ընտրութիւնը իրենց տեղ։ Արժ. Տ. Միւռոն Աւագ Քահանան քուէներու առաւելութեամբ, իսկ Արժ. Տ. Տ. Ստեփան, Տիրան, Անդրէաս եւ Գէորգ Քահանաները գաղտնի քուէարկութեամբ եւ ձայներու առաւելութեամբ կոչուեցան Պատկ. Կրօնական Ժողովի անդամակցութեան։

Առաջարկ ներկայացուեցաւ որպէսզի Պատկառելի Կրօնական Ժողովի պակաս անդամները այլեւս Պատրիարքներու կողմէ չնշանակուին եւ ընտրուին Եկեղեցական Համագումար Ժողովէն եւ խնդրուեցաւ պատշաճին տնօրինումը սոյն առաջարկին Պատգամաւորական Ժողովի հաստատման յանձնելու ուղղութեամբ։ Սոյն առաջարկը միաձայնութեամբ օրակարգի առնուեցաւ եւ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ։

Ժողովի նկատառման յանձնուեցաւ, թէ Թուրքիոյ Հայոց 84-րդ Պատրիարքի ընտրութիւնը շուրջ հինգ ամիսէ ի վեր կարելի չէր եղած կատարել, ուստի Եկեղեցական Համագումար Ժողովը տեղին գտաւ Բարեխնամ Պետութեան խնդրագիր մատուցել Պատրիարքական Ընտրութեան գործընթացը արագացնելու համար։

Ժողովը աւարտեցաւ Պատրիարքական Տեղապահ՝ Բարձրաշնորհ Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոսի օրհնութեամբ եւ միաբանութեամբ արտասանուած Տէրունական Աղօթքով։

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan
Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68
Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

73-րդ տարեդարձին եւ իր խմբագրին՝ Տիկին Արփիկ Միսաքեանի վերջերս՝ «Մովսէս Խորենացի» մետալով պարգեւատրուելուն առթիւ, գաղտնապահ ընթերցող մը 250 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, արեւշատութեան եւ դեռ երկա՛ր տոկալու մաղթանքներով։

***

ԳՈՂՈՄՊ. — Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան «տոկալու» համար դեռ երկար տարիներ, 1.000 Ֆր.։

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;
— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;
— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. Mesrop ATAMIAN —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

[illegible]

Անրի Ալեսեան Ժ. Ս. Պախի Թաւջութակի 1-4-6 սիւիթները կը նուագէ Հինգշաբթի, Օգոստոս 6 եւ Կիրակի Օգոստոս 9 ժամը 20-ին
Eglise St-Julien-le-Pauvre
1, rue St-Julien-le-Pauvre, Paris 5e

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Հիսայեան ընտանիքին իրենց մօր՝ Տիկին Շանթուլ Հիսայեանի մահուան առթիւ։

Այս առթիւ մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղկեպսակի. — Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան, Տիկին Էլիզա Պապիկեան - Վահրամեան 500-ական փրանք, Տէր եւ Տիկին Գիւրեանդ 300 Ֆր., Պր. Ժեռար Պապիկեան, Տիկին Էլիզապէթ Վահրամեան, Տիկին Կուէուէ Վահրամեան 100-ական փրանք։

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon 2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ-ի (Ժիւռա) օդափոխութեան կայանը
կիրակի, Օգոստոս 9, ամբողջ օրը

■ Գեղարուեստական բաժին
Կայանին երախաներուն կողմէ

● Ճոխ պիւֆէ

□ Ընտանեկան մթնոլորտ

— Բոլորը հրաւիրուած են —

FETE CHAMPETRE
au
HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT

10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes

ANIMATION

tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !

Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

SEJOUR LINGUISTIQUE
organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 6
JEUDI
6 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 685 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 19.435 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.435

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 4 / 5)

Ի. Գ. Հ.
ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Օգոստոս 3-ին եւ 4-ին նախագահ Ա. Ղուկասեանի մօտ ընդլայնուած խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցած են, տեղական ինքնակառավարման մարմիններու ընտրութեան նախապատրաստութեան մասին։ Կեդր. ընտրական յանձնաժողովի նախագահ Մ. Օհանջանեանի ու Ազգային ժողովի նախագահ Օ. Եսայեանի ելոյթներէն ետք նախագահ Ա. Ղուկասեան շեշտած է արդար եւ արդար ընտրութիւններու ներկայացուցած նշանակութիւնը հանրապետութեան զարգացման համար։ Ըսած է թէ արտաքին աշխարհին չափանիշ պիտի ծառայէ եզրակացնելու թէ նորաստեղծ պետութիւնը ի վիճակի է ժողովրդավարական հանրութիւն գոյացնելու։ Ան լրատուներուն դերը շատ կարեւոր համարելով, կոչ ուղղած է որ հանդամանօրէն եւ անշահախնդիր ձեւով մեկնաբանեն ընտրութիւնները։

***

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեան պատուիրակութիւն մը որուն մաս կազմած են Առեւտուրի եւ Տնտեսութեան փոխ-նախարարները, երկու յուշագիր ստորագրած է Ժընեւի մէջ, զուիցերական ընկերութեան մը հետ։ Կը նախատեսուի հիմնադրամ մը ստեղծել, ծրագրուած համագործակցութեան համար։ Գործակցութիւնը պիտի ընդգրկէ գիւղատնտեսութեան մարզը, նախանիւթի, արտադրութեան կալուածները։

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՑԱՒՈՏ ՀԱՐՑԵՐԸ

Մեր նախորդ երկու թիւերով արձագանգած էինք Պոլսոյ եկեղեցական Համագումարին, Մեսրոպ Արք.ի տեղապահ ընտրուելուն և հրատարակած՝ այդ առթիւ հրապարակուած Պատրիարքարանին զեկոյցը։ Այդ լրատուութեան շրջագծին մէջ, կու տանք նաեւ հատուածներ Մեսրոպ եւ Շահան Արք.երու ելոյթներէն այդ ժողովին ընթացքին (Օգոստոս 3), աւելի յստակ գաղափար մը տալու համար տիրող տարակարծութիւններուն տուն տուած դրդապատճառներուն մասին։

Ժողովին բացման խօսք, պատրիարքական փոխանորդ Մեսրոպ Արք. երկարօրէն պարզած է պատկերը, անդրադառնալով անցեալի դէպքերուն, ապա անցած ներկայ կացութեան. —

«Գանք այսօրուան կացութեան։ Գարեգին Բ. Պատրիարք Գազանճեանի վախճանումէն եւ թաղումէն յետոյ, իբրեւ իր կողմէ լիազօրուած փոխանորդ 1998 Մարտ 16-ին ժողովի հրաւիրեցի Պատկ. Կրօնական Ժողովը եւ Պատրիարքական Աթոռի կապուած բոլոր վեղարաւոր հայրերը։ Գերշ. Տ. Շահան Արք. այդ խառն նիստը կանխեց իր 14 Մարտ թուակիր նամակով, որով

1.— կը գանգատէր, թէ 1990 թուականէն մինչեւ այսօր չէր գումարուած Եկեղեցական Համագումար Ժողովը,

2.— կը մերժէր եւ հանգուցեալ Պատրիարքի վախճանումով վերջ գտած կը յայտարարէր մեզի տրուած փոխանորդական լիազօրութիւնը,

3.— Պատկ. Կրօնական Ժողովը ապօրինի եւ անընդունելի կը յայտարարէր եւ յետոյ կ՚ըսէր, որ Պատրիարքի ընտ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՀՈՎԱՒԱՆ»ԻՆ ԴԱՍԵՐԸ

Երեւանեան լրատուներ տեղեկացուցին որ մայրաքաղաքին քաղաքապետութեան եւ ամերիկեան «Հովպիտ» ընկերութեան միջեւ կնքուած պայմանագրով մը հազար առանձնատուներ պիտի կառուցուին Երեւանի հիւսիս — արեւմտեան մասին մէջ։ Այս մասին յայտարարութիւն մըն ալ կատարած են ընկերութեան նախագահը վ. Յովնանեան եւ նախագահ Ռ. Քոչարեան, վստահաբար պայմանագիրը ներկայացնելով որպէս կարեւոր նախաձեռնութիւն։ Պայմանագրով նախատեսուած է որ քաղաքապետարանը վարձէ 100 հեկտարնոց հողամաս մը որուն վրայ յիշեալ ընկերութիւնը 100 միլիոն տոլար ծախսելով աւան մը պիտի կառուցանէ. մոռցուած չէ նշումը թէ ձեռնարկը գործ պիտի հայթայթէ 20 հազար հոգիի։

Անտեղի են հարցականները թէ Հայաստանի ծանօթ պայմաններուն մէջ ո՞վ կրնայ յաճախորդ ներկայանալ հարիւր հազար տոլար արժէքի այդ առանձնատուներուն։ Պատասխանը ունի արդէն վ. Յովնանեան որուն կարծիքով այդ տուները կրնան մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծել Հայաստան ապրիլ փափաքող Սփիւռքահայերու մօտ։ Արդէն նախագահ Ռ. Քոչարեան ծրագիրը նկատած է Հայաստան — Սփիւռք կապերու սերտացման միջոց մը։

Որոշապէս նախագծուած սահմաններով այդ թաղը, նախագահին իսկ գնահատումով՝ Հայաստան — Սփիւռք կապերուն բերած նպաստը նկատի առած, հաւանօրէն նախաձեռնարկ գործարարին անունով կոչուի «Հովաւան», կամ նման բան մը։ Սակայն, դժուար չէ ենթադրել որ տեղացին սահմաններով անջատուած առանձնաշնորհեալ այդ բնակավայրը անուանէ «Աղբրտոց»։ Գոնէ այս անգամ բաւական իրաւացի կերպով, քանի որ տարբերութեան մատնանշումը կ՚ըլլայ ի յառաջագունէ, յստակօրէն, նախաձեռնարկ սփիւռքցիին իսկ կողմէ։ Ի վերջոյ, անշուշտ, 110 — 150 հազար տոլարի Երեւան տուն գնող Սփիւռքահայը որ վ. Յովնանեանի մտքին մէջ հաւանաբար կ՚ամփոփուի Ամերիկահայուն տիպարին մէջ, պիտի չերթար բնակելու երեւանեան տուն մը կամ որեւէ թաղ ու բաժնէր տեղացիին առօրեան։

Այսուհանդերձ, դրական բաներ չկա՞ն ծրագրին մէջ։ Կա՛ն բնականաբար։ Նախ կայ 20 հազար հոգիի գործ հայթայթելու խայծը։ Յետոյ կայ շա՛տ քաջալերական այն հեռանկարը թէ առանձնաշնորհեալ այդ թաղին առանձնաշնորհեալ բնակիչները վաղը կրնան շօշափելի խորհրդանիշը ըլլալ «*մէկ ազգ, մէկ ժողովուրդ*» յանկերգին. յանկերգ որուն վրայ հոգ չէ թէ աւելցնել պէտք պիտի ըլլայ «*անջատ թաղերու մէջ*» նշումը։

Նաեւ այդ աւանը Սփիւռքի Հայուն «հայրենասիրութեան» որպէս ապացոյց, կրնայ դաստիարակչական ազդակի դեր կատարել հայաստանցի նոր սերունդին մօտ։ Կարելի է օրինակ, պատանիներ խումբով այցի տանիլ հոն։ Ատիկա ո՛չ մէկ կասկած որ մեծ ազդեցութիւն պիտի գործէ յատկապէս աղէտի շրջանին մէջ երկրաշարժէն ետք, այսօր եւս, թիթեղէ, խաւաքարտէ տուփերու բնակիչ մանչուկներու եւ աղջնակներու...։

Թ. ԱՐՓԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼԿՐԱՏ ամբողջովին ձեռք առած է Քոսովոյի կեդրոնական շրջանի հակակշիռը։ Գաղթականներու թիւը 200 հազարի հասած է եւ Նուկոսլաւիոյ ուժերը կը շարունակեն մաքրագործումի իրենց գործողութիւնները որեւէ կարեւորութիւն չտալով արեւմտեան ազդարարութեանց։

ՔԼԻՆԹԸՆ սեռային իր հարցերէն զատ, ունի նաեւ դրամական հարցեր որոնք կը վերաբերին 1996-ի իր ընտրապայքարի նիւթականի գայթակղութեան։ Այս հարցին քննութիւնը խնդրոյ առարկայ կ՚ընեն Քլինթընն ու փոխ-նախագահ Ալ Կորը։ Իրաց այս կացութեան մէջ, Ուոլ Սթրիթ պատմական անկում մը արձանագրած է Օգոստոս 4-ին՝ 3.41% փակման պահուն։

ՓԱՐԻԶ միայն 140 ժամ արեւոտ օր ունեցած է Յուլիսին, ինչ որ աննախընթաց է 1934-էն ի վեր։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը կ՚ուզէ Կազպրոմի 5%-ը ծախել։ Փոխ — վարչապետ Նեմցով յայտարարած է որ ի մօտոյ պիտի ստորագրուի կառավարութեան եւ Կազպրոմի համաձայնագիրը կարգադրելու համար իրենց փոխադարձ պարտքերը որոնք քանի մը միլիառ տոլարի կը հասնին։ Պիտաճէն թեթեւցնելու համար է որ Կազպրոմի նախագահը՝ Վիախիրեւ դէմ չէ 5%-ի վաճառքին օտարներու։

ՏԻԷՓԻ պատժական դատարանը մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտած է Գերմանուհի մը որ ապօրինի կերպով 13 Քիւրտերու մուտքը ապահոված էր Ֆրանսա։

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Իսլամ Կարիմով խիստ հալածանքի մը ձեռնարկած է մօրուսաւորներու դէմ։ Նախկին քարտուղար տեղւոյն Համայնավար կուսակցութեան, Կարիմով բուռն պայքար կը տանի Ֆերղանայի, երկրին ամէնէն աղքատ եւ բազմամարդ շրջանը, իսլամապաշտութեան դէմ։ Մայիս 1-ին ձայնասփռուած ելոյթին մէջ, ան ըսած է. — «Այդ մարդիկը պէտք է բնաջնջուին գանկին մէջ գնդակով մը եւ եթէ հարկ ըլլայ, ես անձամբ կ՚ընեմ»։

ՄԵԾՆ — ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ մայր թագուհին, փաղաքշական կերպով Քուին Մըմ մկրտուած, իր 98-րդ տարեդարձը տօնած է Օգոստոս 4-ին։ Դեղին հագուած, թեւերուն մէջ ծաղկեփունջերով, ան երեւցած է իր փաներուն, պատշգամէն։ Անգլիական արքունիքին երկարակեցութեան մրցանիշը կոտրած է։

ՊՈԼԻՍ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒ Գ. ԱՂԱՊԱԼՕՂԼՈՒ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԻ ԵՆԹԱԿԱՅ

Պոլսոյ Կէտիկփաշա թաղին Աւետարանական Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան նախագահ Գրիգոր Աղապալօղլուի դէմ դատական հետապնդումի ձեռնարկուած է. ան կ՚ամբաստանուի 1997 Դեկտեմբեր 24-ին Թրքական ձայնասփիւռի կայանէ մը իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցին ընթացքին «Թրքութիւնը եւ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը հրապարակաւ նախատելու» յանցանքով։ «Ռումութ» («Յոյս») կայանէն Գ. Աղապալօղլուի հետ կատարուած զրոյցը տեղ գրաւած է «Մեզմէ մէկը» խորագրուած շարքին մէջ։

Ան պատասխանելով հարցումներու ըսած է թէ ինք բնիկ արաբկիրցի է. կը պատկանի հայ ժողովուրդին որ երբեմնի զօրաւոր ներկայութիւն ունի Փոքր Ասիոյ մէջ։ Եղած է վարպետ երկաթագործի զաւակ ու փոքր տարիքէն զգացած մեծամասնութեան չպատկանելու անհանգստութիւնը, քանի որ հայը տեւականօրէն թիրախ եղած է Թուրք երկաթագործներու մրցակցութեան, չար նախանձին, մինչեւ իսկ սպառնալիք ըստացած որ հեռանայ իր ծննդավայրէն։

Գ. Աղապալօղլու վերոյիշեալ զրոյցին ընթացքին բաւական մերկացումներ կը կատարէ, փորձելով կոտրել ընկալուած ու յաճախ կրկնուած կաղապարներ, ինչպէս այն մէկը թէ Օսմանեան կայսրութեան շրջանին խաղաղ, գրեթէ «եղբայրական» համակեցութիւն ունէին Հայերն ու Թուրքերը։ Կը շեշտէ թէ ճիշդ չէ ատիկա, քանի որ Հայերը միշտ ալ կեղեքումի, անարդարութեան եւ կոտորածներու առարկայ եղած են, հակառակ անոր որ վարած են կարեւոր պաշտօններ ու իրենց ձեռքը եղած են երկրին տնտեսական, մշակութային կեանքին գլխաւոր լարերը։ Նոյնիսկ եթէ երբեմն իր արտայայտութիւնները պատմութեան տուեալներ եւ վերլուծումներ կը շրջանցեն, չի տկարանար համարձակութիւնը, ըսուելիքը ըսելու տրամադրութիւնը։ Բաներ որոնք իրեն, ձայնասփիւռի կայանին տնօրէնին ու զրուցավարին արժած են ծանր յանցանքներու առեանին դատական հետապնդումը։ Դատավարութեան առաջին նիստը տեղի կ՚ունենայ Նոյեմբեր 12-ին 1 — 6 տարի բանտարկութեան պահանջով։

***

Նոյն զրոյցին ընթացքին հաղորդավարը նիւթը կ՚առնչէ երկրին արեւելեան շրջաններուն մէջ տեւող ռազմական գործողութիւններուն։ Այդ միջոցին կը տեղեկացնէ թէ վերջերս գրուած է որ Սեւ ծովու արեւելեան քաղաքներու բնակչութեան կը ղրկուին նամակներ որոնց մէջ գրուած է թէ քրտական արդար պայքարը կը շարունակուի մինչեւ որ ազատագրուին հայկական հողերը եւ Մեծն Հայաստանը։ Նոյն նամակներուն մէջ ըսուած է նաեւ որ ՓՔՔ-ի ղեկավարը հայ է եւ իր ժողովուրդին վրէժը կը լուծէ. ատոր ապացոյց ալ կը տրուի անոր մականունը —Աբօեան— (վրիժառու)։

Գ. Աղապալօղլու կատարուած իշխանութեան շրջանակներու «աժան քաղաքականութեան» վերագրելով, կը բացատրէ թէ այդ ջանքերը հետամուտ են քիւրտ տարրը չքմեղելու, յանցանքին ամբողջ ծանրութիւնը վերագրելով Հայութեան։ «Կան մարդիկ որոնց կ՚երեւի գործին կը ծառայէ այդ հարցը արծարծել» կ՚ըսէ ան, շեշտելով. «Հայերը երբեք ուրիշի անունին ետին պահուըտելով պայքար մը բրած չեն։ Մինչեւ այսօր ոչ մէկ Հայ ահաբեկիչ եղած չէ»։

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Յստակ է որ Հայաստանի բնակչութեան դժգոհութեան գլխաւոր պատճառներէն է առողջական մարզը։ Բնական է որ բուժումի «պետական» համակարգին սեփականով փոխարինումը ծանր վիճակի մատնած է անապահով խաւը։ Այլ հարց է թէ երէկուան համակարգը յաջողա՞ծ էր իսկապէս ձրի բուժումի սկզբունքը յարգել։ Կամ աւելի ճիշդը՝ յարգել տալ։

Ատոր վրայ անկախութեան շրջանին աւելցած են ամբողջ առողջական համակարգին քայքայումը, հաստատութեան եւ մարդկային ուժի աւելորդ ներկայութիւնը։ Պարզ է որ խորհրդային շրջանին այդ բաները հաշուով չէին որոշուեր միշտ. իսկ այսօր պետութիւնը պարտաւոր է հարց տալու թէ այդքան բժիշկի ու հիւանդանոցի պէտք կա՞յ։ Մանաւանդ որ ամէն մէկ հիւանդանոց ելեկտրականութեան, ջուրի ու այլ ծախքերու աղբիւր է։

Այս ու այլ աւելի փշոտ հարցերու մասին Լիլիթ Պօղոսեան հարցազրոյցի մը հրաւիրած է Առողջապահութեան նախարար Գագիկ Ստամբոլցեանը։ «Ազգ»ի (Յուլիս 15) մէջ ամբողջ էջ մը գրաւած է զրոյցը որուն սկիզբէն իսկ Նախարարը կ'ընդունի որ հարցեր կան. «շատ մեծ հարցեր»։ Առաջին նշածը այն է որ անցեալ 7 տասնամեակին ժողովուրդը վարժուած էր ձրի բուժումի. թէեւ կ'աւելցնէ. «բոլորս գիտենք որ բժիշկներին փող տուել ենք, հիմա էլ ենք տալիս»։ Այս անմիջապէս կ'արդարացնէ տրուածը առնողը. այսինքն՝ բժիշկները, ըսելով. «եթէ բժիշկի աշխատավարձը 5 տոլար է, ես ուղղակի բարոյական իրաւունք չունեմ պահանջելու որ նա վիրահատութիւնը ձրի կատարի»։

Այս զարմանալի տրամաբանութիւնը նախ ի յառաջագունէ կը չքմեղէ ժողովուրդէն ապօրինի գումարներու բոլոր պահանջները, հացագործէն մինչեւ եկեղեցականին, նախարարին համար քանի որ ոչ մէկուն ամսականը բժիշկին 5 տոլարէն աւելի ընդունելի մակարդակի մը վրայ է։ Ապա նոյնքան զարմանալի լռութեամբ մը կը շրջանցէ ամսական հինգ տոլարով կալուածային, առեւտրական մեծագումար արժէքներու տիրացած բժիշկներու պարագան։ Համեմատական դրական մը պէտք է նկատել այն արտայայտութիւնը թէ «լուրջ խախտումների հեղինակները պատժուելու են։ Ես խոստանում եմ ձեզ տալ այդ մարդկանց անունները։ Որեւէ հեղինակութիւն չպէտք է խուսափի պատասխանատուութիւնից»։ Այս խօսքերը նախարարը արտասանած է հիւանդանոցներու մէջ կատարուած վերահսկողութեան քանի մը պարագաներ յիշելէ ետք։

Գ. Ստամբոլցեան բուժման մարզի անկատարութիւններէն կը նկատէ այն պարագան որ վճարովի ծառայութիւններէն գոյացած գումարներու շուրջ կէսը հիւանդանոցին համապատասխան բաժիններուն պէտք է յատկացուին, բաժիններուն եւ գլխաւոր բժիշկին միջեւ կնքուած պայմանագիրով։ Այդ գումարով բժիշկներուն եւ հիւանդապահուհիներուն յաւելեալ գումարներ տալ կարելի կ'ըլլայ։ Սակայն, հարցը հոն է որ «բացի 1 – 2 հիւանդանոցից, ոչ մի տեղ այդ բանը չի արւում»։

Համաշխարհային դրամատան 10 միլիոն տոլարի յատկացումը նախարարը կողմնակից է հեռանկարային ծրագիրներու յատկացնելու, փոխանակ օրինակ՝ տարի մը ձրի բուժում տալու ժողովուրդին անվճարունակ խաւին։ Ինք համոզուած է որ պէտք է ծանրանալ հիւանդութեան կանխարգիլման միջոցներուն վրայ, որ աւելի աժան է, քան խորացած հիւանդութիւններու բուժումը։ Կողմնակից է նաեւ ընտանեկան բժիշկի դրութեան։

Զրոյցին վերջին մասին մէջ Լ. Պօղոսեան Սփիւռքը մեծապէս շահագրգռող կէտ մը կը մատնանշէ։ Նիւթը կը բերէ հոսկէ կատարուած բժշկական օժանդակութեան։ Հարց կուտայ թէ նախարարը ի՛նչ կը մտածէ Սփիւռքի Հայերէն ու միջազգային կազմակերպութիւններէն 1989–էն ի վեր նուիրուած գործիքներու, կազմածներու բժիշկներու կողմէ շահագործումին մասին։ Զէ՞ որ «այդ սարքաւորումները ուղղուած էին ոչ թէ առանձին անձանց, այլ Հայաստանի ժողովրդին»։ Նախարարը չի ժխտեր ամբողջովին բաւական ծանր այդ ամբաստանութիւնը, թէեւ ըսելէ ետք որ այդ կազմածներ պետական պատուէրով հիւանդներու համար եւս կը գործածուին...։ Այսուհանդերձ, խուսափողականը բաւական ներկայ է տրուած պատասխանին մէջ։ Իրեն համար նախ տարբեր հարց մը կայ. եթէ նուիրուած կազմածները եկամուտի աղբիւր են, այդ եկամուտին համար որոշակի հարկեր պէտք է վճարուին։ Յետոյ կ'ըսէ թէ ամէն պարագայի խրախուսելի է որ մարդիկ կրնան ճամբաներ գտնել գործիքներ տանելու համար Երեւան։

Հարցեր կան նաեւ դեղերու, դեղարաններու, բժշկական ուսումնարաններու վերաբերեալ։ Կան կեդրոնացած գումարներ որոնցմով պետութիւնը որոշ դեղեր կը գնէ եւ կը բաշխէ հիւանդանոցներուն։ Իսկ Հայաստան մուտք գործող դեղերը պէտք է մանրազնին քննութենէ անցնին, փաստաթուղթ ստանան։ Մեծ թիւով դեղարաններու ներկայութիւնը կը պարտադրէ Առողջապահութեան նախարարութեան արտօնութիւնը։

Պէտք եղածէն աւելի կը նկատուի բժշկական ուսումնարաններու թիւն ալ։ Բայց անոնցմէ պետական վկայական տուողները Երեւանի բժշկական համալսարանն են եւ մարզերու պետական ուսումնարանները։ Որեւէ մասնաւոր ուսումնարանի վկայականը պետական ճանաչում չունի։ Նախարարը շատ լաւատես ալ չէ անոնց գործունէութեան մասին։ Կ'ըսէ թէ հազիւ մէկ – երկուքը կրնան գոհացնել պահանջելի չափանիշները։ Մնացեալներէն շատերը նոյնիսկ գրադարան կամ տարրալուծարան չունին։ Կրնա՞ն կարող բժիշկներ հասցնել։

Կարդալէ ետք հարցազրոյցը, հաւանաբար շատերու – յատկապէս բժիշկներու խումբէն – մտքին մէջ մնացածը պիտի ըլլայ 70 տարուան անվճար բժշկութեան «սուտ գաղափարախօսութեան» շեշտումը. նաեւ 5 տոլար ամսականով բժիշկներու համար ձրի վիրահատութեան քիչ մը դժուար պահանջը նախարարին կողմէ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ

Գանատայի Խորհրդարանին անդամ Սարգիս Ասատուրեան փորձած էր հայ խորհրդարանականներու վեհաժողով մը կազմակերպել, բայց կարելի չէր եղած իրագործել։ Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան Յուլիս 30–ին յայտնած է որ այս օրերուն լուրջ քննարկումի առարկայ է այդ նիւթը. աշնան, մեծ հաւանականութեամբ կարելի կ'ըլլայ աշխարհի բոլոր երկիրներու հայ խորհրդարանականները մէկտեղել։

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹՈՐՈՍ ԱԶԱՏԵԱՆ ԵՒ ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

1946–ին, երբ Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը հիմնուեցաւ, շուտով որոշուեցաւ որ «Սան» գրական ամսագիրը հրատարակուի։ Ատենապետ Թօկօ Աճէմեան ամէն կարգադրութիւն ըրաւ որպէսզի այդ հրատարակութեան պատասխանատուութիւնը յանձնուի իր մտերիմ բարեկամներէն Թորոս Ազատեանի։ Թորոս Ազատեան այդ շրջանին արդէն անուն մը էր, հեղինակութիւն մը։ Բայց չէ՞ որ Մխիթարեան անմիջական ու գործօն շրջանակին մէջ կային նոր գրողներ՝ Զահրատ, Խրախունի, Գեղամ Սեւան, Վարդ Շիկահեր, ես եւ քանի մը ուրիշ ընկերներ, որոնք կը մտածէին թէ իրենց Միութեան կողմէ հրատարակուած գրական թերթը պէտք էր դրուէր իրե՛նց պատասխանատուութեա՛ն տակ։ Բայց այդպէս չեղաւ։ «Սան»ի առաջին թիւերուն համար Թօկօ Աճէմեան, իբր «փորձագէտ անդամ»ներ՝ դիմեց Թորոս Ազատեանի ու Եդուարդ Սիմքէշեանի նման երէց գրողներու փորձառութեան ու աշխատանքին։ Այս նախընտրութիւնը այդ շրջանին վիրաւորած էր մեզ, որքան ալ անփորձ ու նորեկ ըլլայինք։ Մենք վստահութիւն ունէինք մեր ուժերուն վրայ։ Նաեւ, յարգելով հանդերձ երէցներու գրականութիւնը, շատ չէինք խանդավառուեր անոնցմով ու կը ցանկայինք նոր շունչ մը բերել մեր գրականութենէն ներս։ Այս պատճառաւ ալ անհանդուրժելի էինք Թօկօ Աճէմեանին ու իր համախոհներուն կողմէ Թորոս Ազատեաններու ու Եդուարդ Սիմքէշեաններու նկատմամբ ցուցաբերուած բացարձակ վստահութենէն։

Մենք երեք – չորս տարի սպասեցինք որպէսզի ուշացած վստահութիւնը վերջապէս ցոյց տրուի մեզի ու «Սան»ը խմբագրելու պարտականութիւնը յանձնուի նորերուս։ Այնուհետեւ սկսանք շատ հետաքրքրական ու արժէքաւոր թիւեր հրատարակել ու ճամբայ բանալ այն նոր գրականութեան որ տասնամեակներ վերջ պատիւ պիտի բերէր Իսթանպուլահայութեան։ Բայց այսօր, երբ դէպի ետ կը նայիմ ու երիտասարդական խանդավառ աճապարանքներէ ձերբազատած հոգեվիճակով կը դիտեմ այդ շրջանի անցուդարձերը, կը մտածեմ որ թերեւս լաւ էր որ այդպէս պատահեցաւ։ Թորոս Ազատեան իրերայաջորդ կերպով խմբագրեց «Սան»ի երկու թիւեր, չորրորդ ու վեցերորդ թիւերը, որոնք այսօր պատիւ կը բերեն «Սան»ի հաւաքածոներուն։ Առաջինը այդ շրջանի տաղանդաւոր քանդակագործ Մառի Կէրէքմէզեանի յատկացուած թիւն էր, անոր վաղաժամ մահուան առթիւ։ Իսկ երկրորդը, Միսաք Մեծարենցի նուիրուած թիւ մը, մեծ բանաստեղծին մահուան վաթսունամեակին առթիւ։ Երկուքին մէջ ալ Թորոս Ազատեան, ճոխ խմբագրականով կամ ներածականով, փաստած էր պրպտող ու հարուստ արխիւի տէր մտաւորականի դիմագծութիւնը։ Մե՛ղք որ Միսաք Մեծարենցի նուիրուած թիւին համար, ո՛վ գիտէ ինչ անբախտ պատահարով, գործածուած էր շատ վատորակ թուղթ մը։

Հիմա աչքերուս առջեւ կը կենդանանայ ահաւասիկ Թորոս Ազատեանը, իր ճաղատ գլխուն վրայ սանտրուած քանի մը թել մազերով ու իր սեւաշրջանակ ակնոցի ապակիներէն նայող ուշադիր աչքերով։ Կեանքիս մէջ քանի՞ անգամ առիթն ունեցայ իրեն հանդիպելու։ Շատ քիչ։ Եւ մինչեւ այսօր կը ցաւիմ որ ինչո՞ւ աւելի մօտէն չճանչցայ զինքը իր շրջանին, ինչո՞ւ այսօր աւելի շատ գիրք չունիմ իրմէ իմ գրադարանիս մէջ։ Թորոս Ազատեան, եւ իրեն նման քանի մը գրողներ այդ օրերուն թերեւս տակաւին կը մնային Ասլանեան Տեղապահի կողմնակիցներուն ու հակառակորդներուն միջեւ մղուած երկարատեւ ու տխուր կռիւէ մը յամեցող պառակտումի մը շրջագծին մէջ եւ ունէին իրենց ջերմ համակիրները, ինչպէս նաեւ հակառակորդները։

Թորոս Ազատեան արդէն անուն մըն էր երբ ես տակաւին նոր աշխարհ կուգայի։ Իմ ծննդեան թուականէս չորս տարի առաջ, 1922–ին ան արդէն հրատարակած էր Միսաք Մեծարենցի մասին մենագրութիւն մը։ 1927–ին ու 1928–ին հրատարակեց իր «Աղբիւր անմահութեան» գիրքի երկու հատորները։ Ես մինչեւ այսօր չեմ կրցած կարդալ այս երկու գիրքերը, որոնք շատ նշանաւոր դարձան մեր գրականութեան մէջ, նախ անով որ կը կարծեմ թէ իսկապէս գեղեցիկ գործեր էին ու մնայուն արժէք ունէին, յետոյ մանաւանդ անով որ Թորոս Ազատեանը կծել ուզողները այդ գիրքին «Աղբիւր անմահութեան» անունը կը փոխէին ու կատակով զայն կը կոչէին «Աղբիւր անհամութեան»։

Բայց կը կարծեմ թէ ուշացած պարտք մը վճարած կ'ըլլամ եթէ ըսեմ որ քանի՛ կարդացած եմ ու հիացած եմ Թորոս Ազատեանի կողմէ 1930–ին հրատարակուած «Թառասնակ»ը, այն սքանչելի, բանաստեղծական շունչով օծուն վաւերագրական գիրքը, զոր Թորոս Ազատեան նուիրած է իր ծննդավայրին, Ակն քաղաքին։ Ակն քաղաքի համար կառուցուած յուշարձան մըն է ան, որքան ալ այսօր այլեւս քիչերու կողմէ տեսնուի, որքան ալ քիչեր միայն պարբերաբար ծաղկեպսակ մը զետեղեն անոր առջեւ։ Եւ Արշակ Չօպանեան, որ այս գրքին համար գրած է երկարաշունչ եւ շատ արժէքաւոր Յառաջաբան մը, «Ակնայ ցեղին քաւոր ընտիր զաւակներէն մին» կը կոչէ Թորոս Ազատեանը, որ այդ գիրքին շնորհիւ բանաստեղծի շունչով անմահացուցած է «Ակնայ շրջանի ժողովուրդին երէկուան կեանքը, բարքերը, աւանդութիւնները, հաւատալիքները, տօնական օրերու ուրախութիւնները, պանդխտութեան դըրւագները», եւայլն։

Կ'արժէ որ բանանք այս ընտիր գիրքին սա կամ նա էջը ու մտնենք հոնկէ ներս։

Ռ. Հ.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԷՋԵՐ

ՀԱՅԵՐ, ՈՐՈՆՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐ ՈՒՆԷԻՆ ԻՆՆՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Այսօր ալ Թուրք մամուլի մէջ յաճախ կը խօսուի այն Հայերուն մասին, որոնք Օսմանեան շրջանին բարձրացած էին մինչեւ պետական վերին խաւեր ու ստանձնած էին պատասխանատու պաշտօններ։ Այս կէտը իրականութիւն է եւ կարծուածէն ալ աւելի բարձր է թիւը այն Հայերուն, որոնք այդ բախտորոշ շրջաններուն կարեւոր պաշտօններ ստանձնած էին պետական կարգերէ ներս։ Հիւանդանոցի 1908–ի Օրացոյցը մեզի կուտայ բաւական ընդարձակ պատկեր մը այդ շրջանի հայ պետական մարդոց անուններէն։ Այսօր դրեթէ անգտանելի է Հիւանդանոցին յիշեալ Օրացոյցը, ուստի մեր ընթերցողներուն ուզեցինք գաղափար մը տալ այս մասին։

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

* * *

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅ ԱՍՏԻՃԱՆԱՒՈՐՆԵՐԸ
(ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ)

ՎԷԶԻՐ
(ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Աբրահամ փաշա Երամեան, անդամ Քաղաքային ճիւղի Պետական Խորհրդոյ։

ՊԱԼԱ
(ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Արամ էֆէնտի (Յովակիմ Երամեան), Նախագահ Երկրագործական Մասնագիտական Ժողովի։

Գաբրիէլ էֆէնտի Նորատունկեան, Ի–

ԱՄԷՆԷՆ ԱՆԿԵՂԾ ՍՏԱԼԻՆԱԿԱՆԸ

Եւգենի Եակովլեվիչ Ճուկաշվիլի պայքար կը տանի վերարժանաւորելու համար իր մեծ հայրը՝ Եոսիֆ Վիսարիոնովիչ Ճուկաշվիլին որ աւելի ծանօթ է Ստալին անունով։ Եւգենի հանգստեան կոչուած սպայ մըն է որ գրքոյկներով կը հալածէ Ստալինի մասին մոլորեցնող գաղափարները տէրերը եւ կը համակարգէ ստալինեան ընկերակցութիւնները։ Վրաստանի մէջ անոնք աւելի քան 100 հազար անդամ ունին։ 62 տարեկան է Եւգենի եւ կ'ըսէ թէ արտակարգ նմանութիւն ունի մեծհօրը հետ։ Անշուշտ ֆիզիքականով։ Անոր թոռները իրաւունք ունին ելլելու իր ծունկերուն վրայ եւ զինք «տէտուշքա» կոչելու։ Մինչդեռ Ստալին չէր արտօներ նման մտերմութիւնները։ Թիֆլիսի Յաղթանակի հրապարակին վրայէ իրենց յարկաբաժինէն երբ Բ. Աշխարհամարտի աւարտին ցոյցերը կը դիտէր Եւգենի, չորս տարեկան էր։ Շուտով պիտի ըմբռնէր թէ Ճուկաշվիլի անունը կը խորհրդանշէ ընտանեկան խաչ մը զոր կրելու պարտաւոր պիտի ըլլար ինքն ալ։

ՔԱՂՀԱՆ

րաւագէտ Խորհրդական Բարձրագոյն Դըրան։

Գրիգոր էֆէնտի Խտրեան, Անդամ Հաշուակալութեան Ատեանի։

Զարեհ էֆէնտի Տիլպէր, Անդամ Քաղաքային ուսուցողական յանձնաժողովի։

Սեֆէո էֆէնտի (Հմայեակ էֆէնտի Սեֆէրեան), Թարգմանիչ Կայսերական Պալատան եւ Տնօրէն Օս. Մամլոյ Դիւանին։

Միհրան էֆէնտի Նազաշեան, Արտօնատէր Սապահ լրագրի։

Մկրտիչ էֆէնտի Սինապեան, Նախարարի Օգնական Առեւտրական եւ Հանրային Շինարարութեան Նախարարութեան։

Յովհաննէս էֆէնտի Սագըզ, Նախարար կայսերական Անձնական Գանձին։

Ռոպէր էֆէնտի Եազըճեան, Տնօրէն Ընդհ. Վիճակագրութեան, Առեւտուրի ու Հանրային Շինարարութեան Նախարարութեան։

ՖԷՐԻԳ
(ԶՕՐԱԲԱԺՆԻ ԶՕՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Անտոն փաշա Նաֆիլեան, Առաջին Վիրաբոյժ բժիշկ Հայտար – Փաշայի Հիւանդանոցի։

ՈՒԼԱ ԷՎՎԷԼԻ
(ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍ)

Աբրահամ էֆէնտի Ֆրէնկեան Նախագահ Անդամ Յանձնաժողովոյ անցագրոց։

Անտոն վահան պէյ Կէօչէեան, Անդամ Ժողովոյ Մաքսային Վերատեսչութեան։

Արիս էֆէնտի Ֆէսճեան, Ա. գործակատար Ազգային Պատրիարքարանի։

Արմենակ էֆէնտի Սագըզեան, Օգնական Խորհրդական Ելեւմտական Նախարարութեան։

Գէորգ էֆէնտի Թորգոմեան, Երկրագործական Խորհրդական Հանր. Պարտ. Վարչութեան եւ Տնօրէն Պրուսայի Շերամապահութեան Վարժարանի։

Գրիգոր էֆէնտի Շապանեան, Նախագահ Տնօրէն Վարչութեան Հանր. Պարտուց Տրապիզոնի։

Խաչիկ էֆէնտի Փափազեան, Դիւանապետ Հաշուակալութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան։

Կոմիտաս էֆէնտի Օրմանեան, Անդամ Առողջապահական Ժողովի Քաղաքապետարանի եւ բժիշկ՝ Կայսերական Պալատան։

Մանուկ էֆէնտի Ազարեան, Ընդհ. Հիւպատոս Կալացի։

Միհրան էֆէնտի Գավաֆեան, Խորհրդական Պրիւքսէլի դեսպանատան։

Միսաք էֆէնտի (Յովսէփ Միսաքեան), Դեսպան Լա–Հէյի։

Միշէլ էֆէնտի (Միքայէլ էֆէնտի Մըսըրլեան), Խորհրդական Ընդհանուր Տնօրէնի Օսմանեան Հանրապետութեան Պարտուց։

Մկրտիչ էֆէնտի Հէքիմեան, Տեսուչ Անտառաց եւ Հանքաց Կայսերական Անձն. Գանձին։

Յակոբ էֆէնտի Խաչէնտէր, Ընդհանուր Քննիչ Շիրքէթի Խայրիյէի։

Յակոբ էֆէնտի Ճինճեան, Տնօրէն Կալուածոց դիւանին Կայսերական Գանձի Նախարարութեան։

Յարութիւն էֆէնտի Ջէֆի, Անդամ Մաքսային Ժողովի։

Յովհաննէս էֆէնտի Ալլահվէրտեան, Նախկին Անդամ Հաշուակալութեան ատեանի։

Յովսէփ էֆէնտի Ազարեան, Ընդհանուր Հիւպատոս Մալթայի։

Սեպուհ պէյ Մաքսուտ, Առաջնակարգ սեղանաւոր։

Սերվիչէն էֆէնտի (Գաբրիէլ Սէրվիչէն), Նախագահ Մասնագիտական Ժողովի Հանրօգուտ Շինութեանց Նախարարութեան։

Տիգրան էֆէնտի Եուսուֆեան, Անդամ Վճռաբեկ Ատեանի։

Տիգրան էֆէնտի Տէր – Ներսէսեան, Անդամ Քաղաքապետական Ժողովի։

Տիրան էֆէնտի Աշնան, Անդամ Նախագահ Ատեանի Բերայի։

ՊԷՅԼԷՐՊԷՅԻ
(ԲԴԵՇԽՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Եավէր փաշա (Անտոն Թընկըրեան), Անդամ Ժողովի Ելեւմտական Նախարարութեան։

ՄԻՐԻԼԻՎԱ
(ԶՕՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Խաչէնտէր փաշա (Կարապետ Խաչէնտէրեան), Բժիշկ Սելանիկի Զօրաբանակին։

ՄԻՐԻՄԻՐԱՆ
(ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Տիգրան փաշա Պապաեան, Ուսուցիչ Կայսերական Բժշկական Վարժարանի Մանկանց Հիւանդանոցին։

ՈՒԼԱ ՍԱՆԻՍԻ
(ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԱՍ)

Աղասի էֆէնտի Աղասեան, Տնօրէն Առեւտրական Գործոց Օսմանեան Երկաթուղիներու Անատոլուի։

Անտոն էֆէնտի Ազնաւորեան, Անդամ Քաղաքապետութեան Ժողովի։

Անտոն էֆէնտի Քէօսէեան, Անդամ Պետական Խորհրդոյ դատական ճիւղին։

Ասատուր էֆէնտի Գուշատալեան, Անդամ Ժողովոյ Մաքսային Վերատեսչութեան։

Ասլան էֆէնտի (Գէորգ Ասլանեան), Օգնական Տեսուչ խճուղեաց եւ Գոմիսէր Հայտար – Փաշայի։

Արամ էֆէնտի Մարկոսեան, Օգնական Երկաթուղիներու Տեսչութեան եւ Գոմիսէր Արեւելեան Երկաթուղիներու Ընկերութեան։

Արամ Ատիլ պէյ (Պօյաճեան), Օգնական Թարգմանիչ կայսերական Պալատան։

Արտաշէս էֆէնտի Սիւրմէլեան, Տնօրէն Անտառոց, Հանքաց եւ Երկրագործական Նախարարութեան։

Գէորգ էֆէնտի Գոռան, Անդամ Խորհրդի Կայսերական Կալուածոց Յանձնաժողովի։

Թագւոր էֆէնտի Համամճեան, Անդամ Վերաքննիչ Ատեանի Կ. Պոլսոյ։

Թովմաս էֆէնտի Թէրզեան, Ուսուցիչ Սուլթանիէ եւ Միլքիէ վարժարաններու։

Լեւոն պէյ Փափազեան, Անդամ Սենեկի Քննչաց Մաքսային Վերատեսչութեան։

Խաչիկ էֆէնտի Օտեան, Նախկին պաշտօնեայ Իրաւագէտ Խորհրդականաց Սենեկին Բարձրագոյն Դրան։

Կարապետ էֆէնտի Թագւորեան, Նախկին Ընդհ. Քարտուղար Արեւելեան Ռումէլիի կուսակալութեան։

Կարապետ էֆէնտի Քէրէսթէճեան, Տնօրէն Անտառաց եւ Հանքաց գործառնութեան։

Հրանտ պէյ Ապրօ, Առաջին Դիւանադպեր Խորհրդականաց Սենեկին Բարձրագոյն Դրան։

Միհրդատ էֆէնտի Պապաեան, Օգնական Տնօրէն Արձանագրութեան Սենեկին Օտար Թղթակցութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան։

Միհրան էֆէնտի Գարագաշեան, Տնօրէն Երկրագործական Դրամատան Հաշուակալական Դիւանի։

Միհրան էֆէնտի Երազեան, Թարգման եւ մասնաւոր քարտուղար Հանրային Պարտուց Վարչութեան։

Միհրան էֆէնտի Միսաք, Նախարարի Առաջին Թարգման Փարոսներու Վարչութեան Կ. Պոլսոյ։

Մինաս էֆէնտի Կամսար, Գրաքննիչ Հայ օրաթերթերու եւ թատրոններու։

Միքայէլ էֆէնտի Կիւլլապեան, Տնօրէն Արձանագրութեանց Դիւանի Խորհրդական Սենեկին Բարձրագոյն Դրան։

Յակոբ էֆէնտի Պօյաճեան, Ագգապետ Բողոքական Համայնքութեան։

Յարութիւն էֆէնտի Ասլանեան, Հայթայթիչ Ծովային Նախարարութեան։

Յարութիւն էֆէնտի Գարամանեան, Առաջնակարգ Վաճառական։

Յարութիւն էֆէնտի Խանտանեան, Տնօրէն արտասահմանի անցագիրներու Դիւանին։

Յովհաննէս էֆէնտի Գարտաշեան, Իրաւագէտ Խորհրդական Հանրօգուտ Շինութեանց Նախարարութեան։

Յովհաննէս պէյ Գույումճեան, Ա. Քարտուղար Օսմանեան Դեսպանատան Հռոմի։

Յովհաննէս էֆէնտի Ֆէրիտ (Պօյաճեան), Օգնական Կուսակալութեան Վանայ։

Յովսէփ էֆէնտի Թագւորեան, Ճարտարապետ Կայսերական Պալատան։

Նշան էֆէնտի Գազազեան, Անդամ Ժողովոյ Մաքսային Վերատեսչութեան։

Նշան էֆէնտի Ղուկասեան, Ուսուցիչ Բժիշկ. Քաղաքային եւ Միլքիյէ վարժարաններու։

Նշան էֆէնտի Ճիվանեան, Օգնական Բարձրագոյն Դրան Իրաւագէտ Խորհրդական Սենեկի։

Պատրիկ էֆէնտի Կիւլպէնկեան, Առաջնակարգ Վաճառական։

Պետրոս էֆէնտի Հալաճեան, Իրաւագէտ Խորհրդական Հանրային Պարտուց Վարչութեան։

Պետրոս էֆէնտի Քէրէստէճեան, Տնօրէն Թարգմանութեան Սենեկի Ելմտական Նախարարութեան։

Պօղոս էֆէնտի Քէրէստէճեան, Օգնական Իրաւագէտ Խորհրդականաց Բարձրագոյն Դրան։

Ռուբէն էֆէնտի Գարագաշեան, Դիւանապետ Օտար Թղթակցութեանց Դիւանի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան։

Սերչոյ (Սարգիս) պէյ Պալեօզեան, Առաջնակարգ վաճառական Իզմիրի։

Սերվիչէն էֆէնտի Զագըրեան, Տէր եւ Վարիչ Տպարանական գործարանի։

Սիսակ պէյ Ֆէրիտ (Պօյաճեան), Օգնական Տեսուչ Տպագրական Տեսչութեան։

Ստեփան էֆէնտի Գարաեան, Անդամ Վճռաբեկ Ատեանի։

Վահան էֆէնտի Սուրէնեան, Տնօրէն Երկրագործական Դիւանի Անտառային եւ Հանքագործութեան Նախարարութեան։

Տիրան պէյ Տատեան, Անդամ Պետական Խորհրդոյ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Եւ կը կառուցուի 1905 – 1906 տարւոյ ընթացքին հոյակապ եւ սքանչելի շէնք մը երեք մասերէ կամ յարկաբաժիններէ բաղկացեալ – երեք բարերարներու անունով – մեծ բակին հիւսիսային կողմը երկրորդ թեւին ճակատը եւ անոր պէս արեւելքէն արեւմուտք ուղղութեան վրայ։ Այդ շըրջանին, դուրսէն դիտելով, երեք յարկաբաժիններու կեդրոնը կը գրաւէր Կիւլպէնկեանց յարկաբաժինը, որ միւսներէն յարկ մը աւելի բարձր շինուած էր։ Ճակատմասը, բոլորաձեւ դէպի դուրս ցցուած էր։ Այդ մասին մէջ կը գտնուէր վիրաբուժական մեծ գործողութեանց սրահը, որ ապակեպատ էր։ Իսկ երկու քովի յարկերը՝ յար եւ նման իրարու՝ կցուած էին կեդրոնական յարկին՝ անցքերով։

Արեւելեան կողմինը Ունճեանց, իսկ արեւմտեանը Յակոբեան յարկաբաժին կը կոչուէր։

Այս երեք յարկերը թէ՛ իրենց արտաքին երեւոյթով եւ թէ ներքին շինութեան ոճով, կը գանազանուէին առաջին երկու թեւերէն. Նոր շէնքերուն ոճը հիներուն վրայ ունէր անդնահատելի առաւելութիւն, դիւրաւ չաղտոտելու, շուտ մաքրուելու։ Սանդուխները արհեստական մարմարեայ էին պատերն աւելի քան մարդու բարձրութեամբ ողորկ խողանակ, ձեռքի տակ գալիք ամէն ինչ հարթ, ողորկ, ոչ – ծակոտկէն, յղկուած մետաղէ կամ ատաղձէ։

Գալով ներքին բաժանումներուն, իւրաքանչիւր յարկաբաժին կը բաղկանար գըլխաւորաբար երկու յարկերէ, որոնց վերին յարկը կը յատկացուէր ներքին հիւանդութեանց եւ վարի յարկը՝ արտաքին հիւանդութեանց։

Յովհաննէս Յակոբեան յարկաբաժինը ամբողջութեամբ կանանց, իսկ Ունճեան յարկաբաժինը՝ այրերու յատկացուած էր։ Կիւլպէնկեանց բաժինին մէջ երկու սեռէ ալ հիւանդներ կ'ընդունուէին։

Իւրաքանչիւր յարկաբաժին ունէր մէկ սրահ 12 անկողիննոց, չորս սենեակ երկու անկողիննոց՝ վճարեալ հիւանդներու համար, մէկ սենեակ մահամերձ հիւանդներու մեկուսացման համար, մէկ սենեակ լոգանքի համար, մէկ սենեակ ճերմակեղէններու դարակներու մէջ պահպանութեան համար։

Ներքին հիւանդարաններու առջեւ՝ ոտքի ելլելու կարող հիւանդներու կազդուրման համար ճեմավայրեր կային, թէ՛ վրան գոց եւ թէ՛ բոլորովին բաց, օդին եւ իրենց վիճակին համեմատ լայն շունչ առնելու եւ «Արեւու լոգանք» ընդունելու համար։

Կար նաեւ յատուկ սենեակ մը կերակուրները վերելակով վեր հանելու համար։ Վճարովի եւ ձրի հիւանդներու ճեմիչներն ալ անջատ էին իրարմէ։ Այդ վերելակներն եւ ճեմիչի կազմածները բոլորովին նոր դրութեամբ շինուած էին, յատկապէս Անգլիայէն բերուած եւ օժտուած առողջապահական եւ բժշկական վերջին կատարելութեամբ։

Յակոբեան եւ Ունճեան յարկաբաժիններու կեդրոնը կը բարձրանար Կիւլպէնկեան յարկաբաժինը որուն վարի յարկը յատկացուած էր վիրաբուժական գործողութեանց։ Մեծ բակին վրայ նայող լուսաւէտ վիրաբուժական մեծ սրահին հանդիպակաց կողմը, եկեղեցւոյ շրջաբակին վրայ նայող ուրիշ սրահ մը եւս կար բաղդատաբար աւելի փոքր, յատկացուած վարակիչ վէրքերու գործողութեանց։

Երեք յարկաբաժիններէն մէջտեղինին (Կիւլպէնկեանց) վրայ անջատաբար շինուած էր չորրորդ յարկ մը՝ ուր կը բնակէին Անգլիայէն բերուած մասնագէտ հիւանդապահուհիները։ Այդ յարկն ունէր ննջարան, լուացարան, մատենադարան, եւայլն։

Ասոնք առհասարակ բոլորը քով քովի գալով հնօրեայ խարխուլ շէնքին տեղ կը բարձրացնէին գիտական վերջին կատարելութեամբ օժտուած հիւանդանոց մը, որուն շինութեան աւելի քան 10·000 ոսկի ծախսուած էր եւ զորս հայթայթեցին Յովհաննէս էֆէնտի Յակոբեան, Սերովբէ եւ Սարգիս Կիւլպէնկեան որդիք, եւ Մաթէոս եւ Արիկ էֆէնտի Ունճեաններ։

2· – Ս· ՅԱԿՈԲԱՅ ՎԱՆՔ

Ասիկա ալ հաստատութեան յարակից մէկ մասը կը նկատուէր։

Ս. Յակոբայ վանքին Կայսերական Հըրովարտակը Ս. Փրկիչ հաստատութեան հրովարտակէն հինգ ամիս վերջը եկած էր, սակէ յայտնի կը դառնայ որ այս հաստատութիւնը կարճ միջոց մը յետոյ կառուցուած է իբր ժանտախտանոց՝ ինչպէս որոշապէս կը յիշուի հրովարտակին մէջ։

Այդ թուականին արդարեւ ժանտախտ գոյութիւն ունէր Պոլսոյ մէջ։ Այս հաստատութեան մեծագոյն բարերարն էր Պօղոս պէյ Տատեան որ 10·000 կանգուն գետինը նուիրած է։

1848 – 1852–ի հողաբարձութեան միջոցին Պօղոս պէյ Տատեան ընդարձակած էր մասուրը, որ մերձակայ գործարանին մէջ աշխատող բանուորներու իբր աղօթարան կը ծառայէր, եւ միակ գործածելի մասն էր Ս. Յակոբայ ժանտախտանոցին, որ այդ հիւանդութեան դադրելէն յետոյ անգործածելի եղած էր։

(Շար. 9)

(Շար. Ա. էջէն)

...ութեան գործերը «այս անգամ եւս առաջ տանինք համագործակցութեամբ, խաղաղասէր եւ եկեղեցւոյս բարձրագոյն շահերը պահպանելու անկեղծ ոգիով»: Մենք այն ժամանակ Կրօնական Ժողովի 16 Մարտի նիստին մէջ նկատի ունեցանք Շահան Սրբազանի նամակը, ընթացք տուինք իր փափաքին, ժողովի նիստը չընդլայնեցինք վեղարաւոր միաբաններու մասնակցութեամբ: Մենք դուրս ելանք եւ Կրօնական Ժողովի հայրերը դիմեցին Ընդհանուր Փոխանորդի մը ընտրութեան: Կրօնական Ժողովը միաձայնութեամբ Պատրիարքութեան Ընդհանուր Փոխանորդ ընտրեց մեզ 16 Մարտին, որ համաձայն էր Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոսի ցուցմունքին: Շնորհակալ եղանք Կրօնական Ժողովի հայրերուն եւ ձեռնարկեցինք Պատրիարքական ընտրութեան գործընթացին: Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոս Սվաճեան եւ համայնքային պաշտօնական մարմիններու ներկայացուցիչները ընդունեցան մեր պաշտօնական հրաւէրը եւ 21 Մարտ Թուականին այս դահլիճին մէջ կայացած ժողովի ընթացքին ընտրեցին Թուրքիոյ Հայոց 84-րդ Պատրիարքի ընտրութեան Նախաձեռնարկ Մարմինը: Այսպէս, բոլորն ալ ընդունած եղան Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդի մեր հանգամանքը զոր ստացած էի Պատկ. Կրօնական Ժողովէն: Գերաշնորհ Տ. Շահան Արքեպիսկոպոսի 14 Մարտ Թուակիր նամակի բնագիրը, զոր չէինք հրապարակած, կը գտնուէր Կրօնական Ժողովի Թղթածրարին մէջ: Զարմանալիօրէն սակայն անոր բովանդակութիւնը 8 Մայիս Հինգշաբթի օրը ժամը 19·30-ին զգայացունց ոճով մը տեսասփռուեցաւ ԹԿՐԹ հեռատեսիլի լուրերու ատենին: Այնուհետեւ Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոսի առարկութիւնները Կրօնական Ժողովի ապօրինութեան մասին լոյս տեսան «Թիւրքիյէ» եւ «Հէրկիւն»ի նման թերթերու մէջ, որոնք արատ բերին մեր Եկեղեցիին, եւ հանրութեան մօտ ստեղծեցին այն թիւր կարծիքը, թէ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքարանէն ներս կը տիրէ քաոսային վիճակ մը: Մինչդեռ ամէն մարդ գիտէ եւ կը տեսնէ, որ Պատրիարքարանի գործերը կը շարունակուին նախանձելի կանոնաւորութեամբ ըստ նախընթացի:

...Բաժակը այլեւս յորդեցաւ սակայն երբ 31 Յուլիս Ուրբաթ առաւօտ Պատրիարքարանիս Դիւանը մեր ուշադրութեան յանձնեց Պէյօղլուի 9-րդ Նոտարութեան միջոցով մեզի ուղղուած ազդարարագիր մը, որ գրի առնուած էր Գերաշնորհ Տ. Շահան Արքեպիսկոպոս Սվաճեանի կողմէ: Շահան Սրբազան ազդարարագրին մէջ գործածած էր "Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքական Փոխանորդ" տիտղոսը, որ պախարակելի անհնազանդութիւն մը եւ կանոնազանցութիւն մըն էր Հայ Եկեղեցւոյ սրբազան աւանդութեան հանդէպ, քանի որ եկեղեցական ոչ մէկ իշխանաւոր, խորհուրդ կամ ժողով չէ՛ր շնորհած իրեն այդ տիտղոսը: Իսկ աշխարհական Հանրապետութեան պաշտօնեայ մը բնականաբար իրաւասու չէ նման կրօնաեկեղեցական վարչական տիտղոս մը շնորհել հոգեւոր պաշտօնեայի մը: Շահան Սրբազանի մեզի ուղղած տգեղ ազդարարագիրը աննախընթաց երեւոյթ է մեր Պատրիարքութեան պատմութեան մէջ. թէ մեր Եկեղեցին եւ թէ ես անձնապէս խորապէս վիրաւորուած ենք սոյն աննախադէպ եւ անխիղճ վերաբերմունքէն: Սա մեծ ամօթ է: Մոռցա՞նք արդեօք Առաքեալի պատուէրը՝ մեր խնդիրները լուծելու Աստուծոյ Եկեղեցիին մէջ եւ մեր դատը Եկեղեցիէն դուրս չհանելու (Ա. Կորնթ 6·19):

...Քանի որ Գերշ. Տ. Շահան Արքեպիսկոպոս 14 Մարտէն սկսեալ գրի եւ բանի բերանով տագնապ ստեղծած է Պատրիարքական Փոխանորդութեան շուրջ, եւ այսպէս պատճառ դարձած է, որ իր ցուցմունքին հետեւի Պալըքփազարի տխրահռչակ խմբակը եւ ի վերջոյ մինչեւ իսկ փոխ-կուսակալը, Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԵՄ

նկատի ունենալ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆՍ Կրօնական Ժողովի ԽՁ. նիստի ընտրութեամբ ինծի տրուած Պատրիարքական Փոխանորդի պաշտօնէն, եւ մինչեւ նոր պատրիարքի ընտրութիւնը պաշտօնավարելու համար նոր անդամներու ընտրութեամբ ամբողջացնել Պատկ. Կրօնական Ժողովի դիրքը»:

* * *

ՇԱՀԱՆ ԱՐՔ·Ի ԵԼՈՅԹԸ

«...Ծանօթ իրողութիւն է շատերուն, թէ Գարեգին Գազանճեան Պատրիարքի վախճանման օրը, մեր Պատրիարքարանի մէջ, անձնական բարի կամեցողութեամբ, Մեսրոպ Սրբազանին ե՛ս էի ամէնէն առաջ ըսողը, թէ անցեալ անգամ ես վարեցի Պատրիարքական փոխանորդութեան պաշտօնը, այս անգամ ալ դո՛ւք վարեցէք: Բայց նոյն ժամերուն Իսթանպուլի կուսակալ վսեմ. Գուլթչու Աքթաշի ստորագրութեամբ ստացայ 13· 3·1998 պաշտօնագիր մը որ որպէս Փոխանորդ, Պատրիարքի վախճանման առթիւ իմ միջոցաւ ցաւակցութիւն կը յայտնէր հայ հայրենակիցներուն եւ կը յիշեցնէր կարեւորութեամբ, թէ պատրիարքի ընտրութեան աշխատանքներուն սկսելէ առաջ անպայման պէտք է Կուսակալութեան հետ խորհրդակցութիւն ունենամ: Բայց յետոյ շատ զարմացայ, որ այս շատ կարեւոր պաշտօնագիրը Պատրիարքարանի կողմէ հրատարակութեան չարժանացաւ մեր օրաթերթերուն մէջ...: Այնուհետեւ մինչեւ 15·6·1998, երեք ամիս, Մեսրոպ Սրբազան Իսթանպուլի կուսակալութիւնը առանց տեղեակ պահելու, շարունակեց փոխանորդի իր պաշտօնը: Այդ օրերուն ես երբեք զինք դժուարութեան առջեւ չդրի. սիրալիր եղան մեր յարաբերութիւնները, որպէսզի Պատրիարքի ընտրութեան գործը խաղաղ ու յաջողութեամբ վերջանայ եւ մեր եկեղեցասէր համայնքը շուտով ունենայ իր արժանաւոր Պատրիարքը:

Բայց Իսթանպուլի Կուսակալութենէն եկած երկրորդ պաշտօնագրով մը Պետութիւնը ինծի կը ծանուցանէր, թէ չի ճանչնար Մեսրոպ Մութաֆեանը, որպէս Փոխանորդ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան, ըսելով թէ Գարեգին Գազանճեան, իր մահէն վերջ Պատ. Փոխանորդ կարգելու իրաւունք չունէր եւ ասիկա հակառակ է երկրի օրէնքներուն: Այսպիսի պարագաներու, ամէնէն տարեց եւ աւագ բարձրաստիճան եկեղեցականն է որ կը ստանձնէ փոխանորդի առժամեայ պաշտօնը: Քանի մը օր վերջ կրկին Կուսակալութենէն ստացայ պաշտօնագիր մը եւս, ուր այս անգամ կը հրահանգուէր, որ վերը ցոյց տրուած պատճառաբանութեամբ, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան Փոխանորդն է Շահան Սվաճեանը: Յաջորդ օրն ալ Անգարա, Ներքին գործոց Նախարարութեան թիւ 141 246 եւ 23·6·1998 թուակիր երրորդ պաշտօնագիր մը եւս Իսթանպուլի Կուսակալութեան ճամբով ստացայ, ուր վճռաբար կը հրահանգուէր ինծի, թէ Մեսրոպ Մութաֆեան իրաւասու չէ Փոխանորդի տիտղոսը գործածելու եւ շարունակելու Պատրիարքական Փոխանորդութեան պաշտօնը:

Ուստի, իրաց այս պայմաններուն ներքեւ, կարելի չէր այլեւս աննկատ թողուլ Պետութեան հրահանգները, որոնց մէջ պատժական յօդուածներ ալ դրուած էին: Այս նիւթերու մասին խորհրդակցելու համար հանդիպում ունեցայ Պատրիարքարանի մէջ Մեսրոպ Սրբազանի հետ 24·6·1998 Չորեքշաբթի օր, պարզեցի կացութիւնը, եւ ըսի թէ այս պայմաններու մէջ Պատրիարքական Փոխանորդութեան պաշտօնը ինծի յանձնեցէք: Մեսրոպ Սրբազան առարկեց ըսելով թէ ես չեմ ճանչնար ձեր փոխանորդութիւնը, եւ թէ կառավարութիւնը իրաւունք չունի մեր ներքին գործերուն միջամտելու, եւ ես օրինաւոր իրաւունքներ ունիմ եւ դիմած եմ օրէնսդրութեան անձնաւորութեանց եւ ինծի իրաւունք տուած են:

Իր այս արտայայտութեան դէմ իմ պատասխանը եղաւ հետեւեալը.— «Քանի որ դուք օրինաւոր իրաւունքներ ունիք, այլեւս ինծի ընելիք չի մնար. սպասենք ուրեմն գործի վերջաւորութեան»:

Ամիսէ մը աւելի սպասելէ վերջ, խորհեցայ այս անստոյգ կացութեան վերջ մը տալ: Քանի որ Պետութիւնը տակաւին զիս կը ճանչնար որպէս օրինաւոր Պատրիարքական Փոխանորդ, պատահելիք որեւէ դէպքի մը պատճառաւ պատասխանատուութեան տակ չմնալու մտօք, եւ իմ փաստաբաններէն ալ խորհուրդ առնելէ վերջ, ստիպողաբար 1998 Յուլիս 29-ին Նոտարի միջոցաւ Մեսրոպ Սրբազանին օրինաւոր տուեալներու լոյսին տակ, նաեւ քաղաքավարական ոճով, բայց ո՛չ երբեք սպառնական դիտաւորութեամբ, իրեն պաշտօնապէս յիշեցուցի որ ի՞նչ եղած է իր կատարած աշխատանքներուն արդիւնքը, որպէսզի ժամ առաջ վերջանայ սա ընտրութեան հարցը եւ մեր համայնքը երկար ատեն սպասողական դիրքի մէջ չմնայ եւ խաղաղութիւն հաստատուի՝ ամէն կերպով: Նաեւ իրմէ խնդրեցի այն «փոխանորդագրի» մէկ օրինակը, զոր Գարեգին Գազանճեան Պատրիարք իրեն տուած էր եւ որ մինչեւ այսօր ինծի ու մեր համայնքի պաշտօնական մարմիններու ցոյց չէր տրուած:

* * *

Թէեւ պիտի չուզէինք, գոնէ առայժմ, լրատուութեան սահմանէն անդին անցնիլ, բայց կարելի չէ խոր ցաւով չհետեւիլ պարզուած պատկերին, որմէ ուրախացող մը կայ անշուշտ, որուն անունը տալն իսկ աւելորդ է:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վաղինակ Միսքճեանի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Օգոստոս 7, ժամը 14·30-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լօյասի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ-ի (Ժիւռա) օդափոխութեան կայանը
Կիրակի, Օգոստոս 9, ամբողջ օրը

Գեղարուեստական բաժին
Կայանին երախաներուն կողմէ

Ճոխ պիւֆէ

Ընտանեկան մթնոլորտ

— Բոլորը հրաւիրուած են —

FETE CHAMPETRE
au
HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT
10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes
ANIMATION
tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !
Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

SEJOUR LINGUISTIQUE
organisé
par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 7
VENDREDI
7 AOUT
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·436 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.436

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՂԹԻ» օտարականներ, Օգոստոս 6-ին, կը շարունակէին գրաւել վատիկանի Փարիզի դեսպանատան բակը: Անոնք կը հետեւին պապական նուիրակին թելադրանքներուն՝ ոչ հարցազրոյց, ոչ լուսանկար, ոչ ալ նկարահանման գործիքներ: Վատիկան կը շեշտէ օրէնքներու յարգանքը: Դիւանը բաած է. — «Ս. Աթոռը, հասկնալով հանդերձ խնդրոյ առարկայ անձերու մարդկային ողբերգութիւնը, կրնայ միայն յիշեցնել որ այդ հարցերը պէտք է իրենց լուծումը գտնեն օրէնքի յարգանքին մէջ եւ կը մաղթէ որ գրաւողները ինքնաբերաբար վերջ տան իրենց ապօրինի գործողութեան որ դէմ է միջազգային իրաւական կարգին, յարգելով Ֆրանսական Հանրապետութեան ի զօրու օրէնքները»: Գրաւողները ամուրի Մալիցիներ են:

ԻՐԱՔԻ ԵՒ ՄԱԿ-ի միջեւ մթնոլորտը կրկին լարուած է: Խորհրդարանը որոշեց վերջ տալ ՄԱԿ-ի քննիչ յանձնախումբին՝ Իւնսքոմի քննական աշխատանքներուն Իրաքի մէջ, պատուիրակութեան պետն ալ Աւստրալիացի մը կ'ամբաստանուի որպէս ամերիկեան լրտես: Պաղտատ կ'առարկէ նաեւ որ հակառակ իր բարի կամեցողութեան, շրջափակումը վերջ չէ գտած:

ԱՅՍՐՑՈՐԴԱՆԱՆԻ ՄԷՋ երկու Իսրայէլացիներ սպաննուած են Օգոստոս 4-էն 5-ի գիշերը: Անոնք կը պատկանէին պաղեստինեան Նապլուզ քաղաքի մօտ Եացհարի իսրայէլեան գաղթավայրին: Այսրյորդանանի մէջ մէկուկէս միլիոն Պաղեստինցի եւ շուրջ 150 հազար «գաղթաէր» Իսրայէլացիներ կ'ապրին:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ արեւմտեան շրջանը նոր ջարդեր գործուած են եւ առնուազն 29 մեռեալ կայ, մինչ ՄԱԿ-ի տեղեկատուութեան յանձնախումբը մեկնեցաւ երկրէն, 13 օրուան զանազան շփումներէ ետք: Ըստ Ներքին Նախարարութեան մօտ շրջանակներու, 5 տարուան մէջ 2084 կիներ բռնաբարուած են, 319 ուրիշներ ալ առեւանգուած են:

ՉԵՉՆԻՈՅ Նախագահ՝ Վաքլաւ Հաւէլի առողջական վիճակը մտահոգիչ կը մնար Օգոստոս 6-ին: Նախագահը որ Թոքերու խլիրդ ունեցած է տարիներ առաջ, ամիսներէ ի վեր նոր բարդութիւններ ունի, առջի օր ծայրը ծայրին փրկուած է, երբ սիրտն ալ տագնապ ունեցած է:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ անկումը կը շարունակուի իբրեւ հետեւանք ասիական տագնապին, բայց առանց խուճապի: Օգոստոս 5-ին, Փարիզի սակարանը 1·77% նուազում արձանագրած էր, Ֆրանքֆորթ՝ 2·15%, Լոնտոն 1·8%, Ցիւրիխ՝ 2·09%: Պատճառը թէեւ միայն ասիական տագնապը չէ, այլեւ այն գիտակցութիւնը թէ կը վտանգէ ամերիկեան տնտեսութիւնը:

ՔԻՒՐՏ զինեալներու յարձակումի մը ընթացքին 15 Թուրք զինուորներ սպաննուած են Շըրնաքի մէջ: Բախումներու ընթացքին սպաննուած են քիւրտ զինեալներէն ալ 26 հոգի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 5 / 6)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Օգս. 5-ին տեղի ունեցած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի հանդիպումը զանգուածային լրատուութեան միջոցներու ղեկավարներուն հետ: Աւանդական դարձած երկամսեայ այս տեսակցութեան ներկայացնելով երկրին մէջ իրագործուող տնտեսական եւ քաղաքական ծրագիրները, Ռ. Քոչարեան նշած է որ նկատելի դրական շարժումին արդիւնքները մօտ ատենէն շօշափելի կը դառնան: Արծարծած է նաեւ արտաքին քաղաքականութեան ընթացիկ հարցերը եւ փոփոխութիւնները, տարածաշրջանի ծրագիրներուն Հայաստանի մասնակցութեան հեռանկարները եւլն.: Մէկուկէս ժամ տեւած զրոյցին նախագահը պարզաբանումներըրած է ներկաներուն բազմաբնոյթ հարցումներուն մասին:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԼՂՀ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 4-ին Հայաստանի ու ԼՂՀ ընկերային ապահովութեան նախարարները գործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրած են որ կ'ընդգրկէ կենսաթոշակի, ընկերային ապահովութեան, աշխատանքի, հաշմանդամներու եւ տարեցներու սպասարկութեան, գաղթականներու եւ այլ հարցերու վերաբերող մարզեր: Որոշուած է նաեւ որ պատերազմի զոհերու եւ հաշմանդամ զինուորականներու 75 ընտանիքներ, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղէն 30 երախաներ արձակուրդ անցընեն «Նայիրիտ»ի ճամբարներուն մէջ:

⁂

ՔԱՆԻ ՄԸ ԹԻՒԵՐ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԷՆ

Ֆինանսներու եւ Տնտեսութեան նախարար Եդ. Սանդոյեան երկրին 1998-ի առաջին կիսամեակին պարզած տնտեսական պատկերը ներկայացուցած է Յուլիս 31-ի մամուլի ասուլիսին: Ան սկսելով արտածումի եւ ներածումի համեմատականէն, շեշտած է թէ կարեւոր երեւոյթ է արտածումի 29,4%-ի յաւելումը եւ ներածումի 2,7% նուազումը: Ներքին արտադրութիւնը 6,7 տոկոսի աճ մը արձանագրած է, ինչպէս նաեւ արդիւնաբերութիւնը՝ 3,2, սպառողական ապրանքներու արտադրութիւնը՝ 11,1: Անդրադառնալով դրամահոսութեան ընթացքին, նախարարը նշած է թէ ան կազմած է ընդամէնը 0,9%: Ներքին եւ արտաքին ներդրումներու ծաւալը հասած է 94 միլիառ դրամի: Այս թիւը, որ կը վերաբերի միայն 1998-ի առաջին վեցամսեային, արդէն երկու անգամով կը գերազանցէ ամբողջ 1997-ի տուեալները: Շինարարութեան մարզէն ներս եղած ներդրումները կը կազմեն 21,7 միլիառ դրամ: Ինչ կը վերաբերի պետական պիւտճէին, Եդ. Սանդոյեան ըսած է թէ ան 1,5 անգամ աւելի է անցեալ տարուան նոյն ժամանակաշրջանին բաղդատմամբ եւ զայն պէտք է համարել լաւ ցուցանիշ, որովհետեւ առաջին կիսամեակը ամէնէն բարենպաստը չէ: Արծարծելով հարկային քաղաքականութեան մարզն ալ, նախարարը 1998 այս առումով բնութագրած է տասնձնայատուկ, քանի որ կը գործուի համաձայն նոր համակարգին:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 110 ՀԱԶԱՐ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄ ՈՒՆԻ

Ընկերային ապահովութեան վարչութեան պետ Էմմա Պաղտասարեան Օգոստոս 4-ի ասուլիսով մը ներկայացուցած է վիճակագրական տուեալներ. երկրին մէջ կան 110 հազար հաշմանդամներ. 8 հազարը մինչեւ 16 տարեկան են, 17 հազարը մանկութենէ հաշմանդամ են, 57 – 58 հազարը հիւանդութեան հետեւանք, 9 հազարն ալ Բ. Աշխարհամարտի մասնակիցներ: Ամէն տարի 40 – 48 հազար հոգի կը դիմէ աշխատանքի բժշկական յանձնաժողովին: Բոլոր հաշմանդամները օգնա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՄՍՈՒԱՆ ՄԱՐԳԱՐԻՏԸ»

«Ըրփորթէր սան ֆրոնթիէռ» կազմակերպութեան Յուլիսի տեղեկատուն որ մամուլի աշխարհէն գրաքննութեան, ազատութեան սահմանափակումներու, ոտնձգութիւններու, յարձակումներու, սպառնալիքներու, սպաննուած կամ բանտարկուած լրագրողներու պարագաները կ'ամփոփէ, ունի «Ամսուան դէպքը» եւ «Ամսուան մարգարիտը» խորագրուած անկիւնները: Առաջինին մէջ արձագանգ կը տրուի Քալմուքիոյ անկախ մէկ թերթին խմբագրուհիին սպանութեան, Յունիս 7-8 գիշերը: Քալմուքիան Ռուսաստանի դաշնակցութեան մաս կազմող հանրապետութիւններէն մէկն է: Իսկ «Ամսուան մարգարիտը» կուգայ Հայաստանէն:

Այդ խորագրին տակ «Հայաստան» նըշումով տրուած է Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեանի մէկ արտայայտութիւնը, հաւաստութիւնը վկայող չակերտներով. նախագահը մամուլի ասուլիսի մը ըսած է. «Մենք անկախ լրատուներու պէտք չունինք, որովհետեւ անոնք անպատասխանատու են: Պաշտօնական լրատուները լայնօրէն բաւարար են»:

Լրագրողներու տեղեկատուին մասին ծանուցողական անկիւն մը մէջ վերոնշեալ երկու պարագաներուն տեղ տուած է «Գուրիէ էնթէրնասիոնալ», Յուլիս 30 – Օգոստոս 19-ի իր թիւին մէջ:

Լաւագոյն ձեւ մը նրբօրէն թելադրելու որ այնքան ալ գանգատելի պարագայ մը չէ միջազգային լրատուներու հետաքրքրութեան չարժանանալ:

Թ. ԱՐՓԻ

ՊՈԼԻՍ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՎԱԳՐՖՆԵՐՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

Մարդկային Իրաւանց Միութեան Իսթանպուլի մասնաճիւղի ցեղապաշտութեան դէմ պայքարի յանձնաժողովի նախաձեռնութեամբ Օգոստոս 1-ին Իսթանպուլի Փաստաբանական Կաճառի Ուսուցման Կեդրոնին մէջ կազմակերպուած էր աշխատաժողով մը, որ նուիրուած էր «Փոքրամասնութեանց վագըֆներն ու խտրականութեան մտայնութիւնը» նիւթին: Այս ժողովի ընթացքին քննարկուեցաւ նաեւ այն արգելքը որ փոքրամասնութեանց վագըֆներու առջեւ դրուած է նոր կալուածներ ստանալու հարցին մէջ:

Աշխատաժողովի վարիչն էր Յանձնաժողովի անդամներէն Հիւսէյին Այկիւլ, որ յայտնեց թէ փոքրամասնութիւններու դէմ ի գործ կը դրուին բռնի արտագաղթի, թալանի եւ ճնշումի քաղաքականութիւններ եւ այդ շարժումներուն հեղինակները կ'ուզեն խամրեցնել այս հողերու գոյներու այլազանութիւնը:

Աշխատաժողովին մասնակցած էր նաեւ իրաւագէտ Տիրան Պաքար, որ ելոյթին ընթացքին ըրաւ կարեւոր դիտողութիւններ ու ըսաւ որ փոքրամասնութեանց վագըֆները իրականութեան մէջ վագըֆներու հանգամանք ալ չունին: Որովհետեւ անոնք վագըֆի սեփականաթուղթ իսկ չունին: Օսմանեան շրջանէ մնացած եւ ժողովուրդին կողմէ կառուցուած եկեղեցիներուն եւ օգնական շէնքերուն համար համայնքը որեւէ սեփականաթուղթ չունի:

Տիրան Պաքար ըսաւ որ փոքրամասնութեանց վագըֆները նոր կալուածներ ալ չեն կրնար ընդունիլ, իսկ նախապէս նուիրուած կալուածները իշխանութիւններու կողմէ ետ կ'առնուին, երբ կը մահանան անոնց վերջին ժառանգորդները: Տիրան Պաքար յիշեցուց նաեւ որ օրինակ, Պէյքօզի եկեղեցւոյ թաղական խորհուրդի անդամ ըլլալու համար պէյքօզաբնակ ըլլալու պայման ալ կայ, եւ ասիկա դժուարութիւններ կը ստեղծէ վագըֆներու մատակարարման մէջ: Ելոյթ ունեցաւ նաեւ փրոֆ. Հիւսէյին Հաթէմի, որ յայտնեց թէ վագըֆներու մօտ ապրուած դժուարութիւնները ծնունդ կ'առնեն այն իրողութենէն թէ Թուրքիոյ մէջ տակաւին իրաւական պետութեան մը սկզբունքները չեն հաստատուած: Այս ժխտական կեցուածքը մահմետական ժողովուրդէն չէ որ ծնունդ կ'առնէ, որովհետեւ թէ՛ իսլամութիւնը, թէ քրիստոնէութիւնը յարգանք ունին մէկզմէկու նկատմամբ: Հարցը ծնունդ կ'առնէ վարիչներէն ու ղեկավարներէն: Իրաւական պետութեան մը երկու հիմնական ոտքերն են նախ՝ մարդկային իրաւունքներու ու արժանապատուութեան նկատմամբ յարգանք, յետոյ բոլորին հաւասար ու արդար վերաբերում ցոյց տալու հրամայական:

Փրոֆ. Հաթէմի ըսաւ որ փոքրամասնութեանց վագըֆներու համար նոր կալուած ստանալու արգելքը իրաւական չի կրնար ըլլալ: Բոլոր բարոյական անձնաւորութիւն ունեցող հաստատութիւնները իրաւունք ունին իրենց նպատակներուն յարմար կալուածներ ստանալու: Սխալ է փոքրամասնութիւնները մէկ կողմէ հայրենակից նկատել, միւս կողմէ ալ զանոնք զրկել այսպիսի իրաւունքներէ: Եթէ մէկդի չընենք երկու չափ – երկու կշիռի քաղաքականութիւնը, չենք կրնար իրագործել այն իրաւական կարգավիճակը որուն արժանի ենք, ըսաւ փրոֆ. Հաթէմի:

Իսթանպուլի Փաստաբանական Կաճառի անդամներէն փաստաբան Մէրթ Էր Գարակիւլլէ եւս ելոյթ ունեցաւ եւ ըսաւ որ դատարանները քաղաքական որոշումներ կու տան, փոխանակ հարցերը գործնական վճիռներով լուծելու:

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՀԱՐԻՒՐՕՐԵԱԿԻ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Նախագահութեան պաշտօնին վրայ Ռ. Քոչարեան լրացուց հարիւրօրեակի շրջանը որուն ընթացքին ընդունուած է ձեւընդպահ մնալ քննադատութիւններէ: Շրջանին աւարտին, քաղաքական առաջին արժեւորումներ կատարուեցան երկու կարեւոր հասցէներէ. առաջինը ԱԺՄ-ի նախագահ Վ. Մանուկեանն է, երկրորդը Հ.Յ.Դ.-ն որուն Հայաստանի Գերագոյն մարմինը իր ժողովը գումարեց Յուլիսի վերջին օրերուն: Վ. Մանուկեանի համար, արժեւորումը զոր ըրած է մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, կը նշանակէ նաեւ խզումը լռութեան մը, պահուած՝ նախագահական ընտրութենէն ի վեր:

Այդ ասուլիսին («Այժմ» Յուլիս 15-21) նախ հետաքրքրութեան նիւթ եղած է անոր լռութիւնը: Վ. Մանուկեան պատասխանած է խորհրդային օրերու հեռեւեալ մանրավէպով. ՔԱ-Կէ-Պէ-ն կը բռնէ պատերուն թռուցիկներ փակցնող մէկը. յետոյ կը պարզուի որ թռուցիկները մաքուր թուղթեր են պարզապէս: Ինչո՞ւ: «Առանց բան մը գրելու արդէն ամէն ինչ յայտնի է, ի՞նչ գրէի» կը պատասխանէ մարդը:

Տրուած պատասխանները, բացատրութիւնները միշտ կը դառնան այն առանցքին շուրջ որ ակնկալուած փոփոխութիւնները տեղի չեն ունեցած, ինչպէս յայտնի է բոլորին եւ տեղի չեն ալ կրնար ունենալ, քանի որ «կար կարծիք որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը լաւ է, շրջապատն է վատ: Լ. Տէր-Պետրոսեանը գնաց, իր շրջապատը եկաւ իշխանութեան»: Իրականութեան չվերածուած ակնկալութիւնները այսօր դարձած են խոր հիասթափութիւն: Առաջին մատնանշումը ուղղակի կը վերաբերի նախագահական ընտրութեան ընթացքին. այդ մասին շրջած ըլլալով հանդերձ շատ մը շշուկներ թէ լուրջ խախտումներէ զերծ չեղաւ ան, գրեթէ առաջին անգամն է որ իշխանութեան բարձր ու պատասխանատու դիրքեր գրաւած անձնաւորութիւն մը այդպէս կը բացայայտէ թէ «ընտրութիւնները կեղծ էին, չէին արտայայտում ժողովրդի կարծիքը»:

Երկրորդ մտահոգիչ արտայայտութիւնը կը վերաբերի ներիշխանական հակամարտութիւններու: Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ տոր համար կը բաւէ հետեւիլ մամուլին, կամ տեսնել թէ ո՛վ մարդիկ կը նշանակուի: Արդարեւ, այս պարագան որուն յստակ վկայութիւններէն եղաւ Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն ժողովին յայտարարութիւնն ալ, քննադատական բազմաթիւ կէտերով, Ռ. Քոչարեանի իշխանութիւնը ակարացնող առ այժմ լուռ, բայց ուշադրաւ ազդակ է: Նորընտիր նախագահը առաջին օրէն կիրարկեց համախոհութեան ինքնաբուխ վարչախումբ մը կազմելու իր մտադրութիւնը: Երբեմն նոյնիսկ սըխալ պաշտօնազրկումներու գնով նոր պաշտօններ ստեղծուեցան ու դիրքերու բերուեցան դէմքեր գրեթէ բոլոր ճակատներէն, անզօրացնելու համար ընդդիմութիւնը որպէս այդ: Այս մարզին մէջ Լ. Տէր-Պետրոսեանի անտեսումի, արգելքի քաղաքականութեան հակադարձ ձեւին կիրարկումը, չբերաւ սակայն յուսալի արդիւնքը: Այսօր Հ. Յ. Դ. Նախարարներ, խորհրդականներ, վարչութեան պետեւայլն ունի Ռ. Քոչարեանի վարչախումբին մէջ, բայց ատիկա չէ արգիլած, կամ չէ բաւած արգիլելու որ Գերագոյն ժողովի յայտարարութեան կարեւոր մէկ բաժինը դրաւեն քաղաքական ոլորտին քննադատութիւնները. արդար կամ անարդար, ընդունելի կամ անընդունելի: Նոյնն է պարագան ԱԺՄ-ի որուն Բ. նախագահը մօտիկ գործակիցն է Ռ. Քոչարեանի, բայց Վ. Մանուկեանի արժեւորումներուն մէջ խուսափելու պէտք է փնտռել դըրականը:

«Այս 100 օրը ցոյց տուեց որ ոչ մի դրական տեղաշարժ չի եղել» կ'ըսէ ան, մինչեւ իսկ Լ. Տէր-Պետրոսեանի շրջանէն աւելի մեծ նկատելով հիասթափութիւնը, «որովհետեւ ժողովուրդը փոփոխութեան հետ յոյս էր կապում: Այդ վերջին յոյսն էլ կարծես թէ մարեց»: Փոփոխութիւնը զոր Վ. Մանուկեան կը նըշմարէ նախ տնտեսութեան մէջ, «կեղծ թէզ»ի մը ապացոյցն է. կ'ըսէ թէ «սեփականաշնորհումներու հիւթէրի»էն ետք որով արժէք ներկայացնող բաներ «իւրաժիններին» տրուած են «որպէսզի ֆաղաֆական յենարան լինեն», մնացած են մեծ պատառները: Անոնց մասին ինք լսած է Ռ. Քոչարեանի թէզը թէ «Լ. Տէր-Պետրոսեան տալիս էր Հայաստանցիներին եւ ոչինչ չստացուեց, մենք կը տանք արտասահմանցիներին եւ ինչ որ բան կը ստացուի»: Մտերցում որ իրեն համար «բացարձակ կեղծ թեզ է»:

Այս առընչութեամբ բնական է որ նիւթ ըլլայ կոնեակի գործատան վաճառքը: Անհամաձայնութիւնը յայտնելով այդ գործարքին, Վ. Մանուկեան կը կրկնէ իր կուսակցութենէն Ա. Սարգսեանի եզրակացութիւնը թէ ատիկա ընողները «կամ բան չեն հասկանում, կամ մեծ շահ ունեն»: Ինք համաձայն է ենթադրութեան Բ. մասին...:

Կրկնելով, կամ աւելի ճիշդը՝ կանխելով Հ.Յ.Դ.-ի յայտարարութեան եւս Ազգային Ժողովը թիրախ առնող կեցուածքը, ԱԺՄ-ի նախագահը թերահաւատութիւն կը յայտնէ այդ մարզին նոր ընտրութիւններուն մասին: Ինք գրեթէ համոզուած է որ ներկայի մթնոլորտին մէջ Ազգային Ժողովի նոր ընտրութիւններ դրական արդիւնք չեն կրնար տալ: Ճիշդ է որ երբ Հայաստանի քաղաքական անցքերուն, ծակուծուկին լաւատեղեակ մէկը կը յայտնէ ամենայն հաւատքով թէ «ընտրութիւնները (նախագահական) կեղծ էին», չի կրնար մեծ յոյս կապել խորհրդարանի ընտրութեան մըն ալ:

Վ. Մանուկեան խօսելով իր գլխաւորած կուսակցութեան մասին, կը կրկնէ Սահմանադրութեան փոփոխութեան, երկրին մէջ ժողովրդավարութեան հաստատման մասին իրենց հաստատակամութիւնը: Իր լռութեան շրջանին մեծ արագութեամբ խտացած են ԱԺՄ-ի շարքերը, ինչ որ նոր խնդիրներ կ'առաջադրէ ղեկավարութեան: Ասոր քով հիմնականը հանրութեան հետ ներկայի իրավիճակին փոփոխութիւն բերելու ձգտումն է որուն մասին կուսակցութեան մարտավարութիւնը պիտի որոշուի Սեպտեմբերի քաղաքական համաժողովին:

Նախագահական ընտրութեան հարցը մէկէ աւելի անգամ նիւթ եղած է ասուլիսին ընթացքին: Վ. Մանուկեան կը յայտնէ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հրաժարումէն ետք հանդիպում ունեցած են Ղարաբաղի ղեկավարութեան, Վ. Սարգսեանի, Ռ. Քոչարեանի հետ: Կը հաւատայ անոնց այդ օրերու անկեղծութեան երբ կ'ըսէին որ եթէ ընտրութիւնները արդար ըլլան, Ղարաբաղի հարցին մէջ մենք որեւէ յառաջխաղացք չենք ունենար: Բայց այն օրը որ Ռ. Քոչարեան թեկնածու ներկայացած է, իրեն համար պարզ դարձած է որ «խաղը գնալու է այլ կանոններով»:

Այս արժեւորումին մէջ դիւրին է, բնականաբար, տեսնել այդ նոյն թեկնածութենէն առաւելագոյն չափով տուժած մըրցակիցի սրտի ցաւը. նոյնիսկ դառնութիւնը: Բայց պէտք չէ մոռնալ որ անկախութեան եօթնամեայ անցեալին մէջ անուրանալի ներդրումներու տէր մէկն է Վ. Մանուկեան, նոյնիսկ եթէ իշխանութեան մէջ ալ, ընդդիմութեան մէջ ալ առանձնութիւնը եղած է իր ճակատագիրը. այնպէս որ ընտրութեան մասին իր արտայայտութիւններուն մէջ միայն մրցակիցի հակազդեցութիւն նշմարել բաւական կարճատեսութիւն կ'ըլլայ:

Անցեալի ու ներկայի երկակի սեւեռումներ գրոյցին վերջին մասը կը կազմեն. Նախ նիւթ կ'ըլլայ Հ.Յ.Դ.ի պարագան: Կուսակցութիւնը մեծ պատասխանատուութիւն ստանձնած էր ընտրութեան շրջանին. ունի նաեւ այսօր: Անոր կասեցումը եւ Հայ դատի սահմանափակումը Լ. Տէր-Պետրոսեանի «անձնաւորուած մօտեցումն էր» կ'ըսէ Վ. Մանուկեան. «ով էլ գար իշխանութեան, այդ արգելքը վերանալու էր»: Այսօր պարզորոշ կը խօսուի Հայ Դատի մասին, բայց ատիկա Դաշնակցութեան գաղափարախօսութիւն համարելու ինք համամիտ չէ: «Պարզապէս վերացաւ անբնական պատնէշը եւ վերականգնուեց բնականոն վիճակը»:

Երկրորդ սեւեռումը կ'ուղղուի հաշիւ պահանջելու քաղաքականութեան: Լրագրողներէ եւ այլ «որոշ աղբիւրներից» Վ. Մանուկեանի յայտնի է թէ սպառնալիքով մեծ գումարներ կորզելու երեւոյթը անցեալ չէ: Ատիկա իրեն կը յիշեցնէ իր վարչապետութեան մէկ կեցուածքը թէ «մենք կուլակաթափ չենք անելու»: Այսօր իր մօտ նոյնքան վճռական չէ ետ չնայելու եւ առաջ դիմելու համոզումը: Աւելին. այսօր աւելի կողմնակից է մտածելու թէ «եթէ մենք գնահատական չտանք անցածին, չկարողանանք դատապարտել որոշ մարդկանց (երբեմն նաեւ բարոյապէս) չենք կարողանայ գնալ առաջ»:

Անկախութեան շրջանի Բ. նախագահին հարիւրօրեակին առթիւ Վ. Մանուկեանի արժեւորումները զուգահեռ են «Այժմ» շաբաթաթերթին նոյն թիւին մէջ Մարինա Գրիգորեանի «100 օր անց» խորագրուած խմբագրականին որ կ'աւարտի հետեւեալ եզրակացութեամբ. «Մենք շարունակում ենք ապրել հին իշխանութեան օրոք՝ նոր նախագահով»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՕՐԱԹԵՐԹ

«ՔԱՌԱՍՆԱԿ»Ի ՋՈՒՐԵՐՈՒՆ ՎԵՐԵՒ...

«Քառասնակ», «Աղբիւրին ոսկին», «Գիւղի Կաղանդ», «Գիւղի Իրիկուններ», «Գարնանային Յուշեր», «Գիւղի Զատիկ», «Նոր Կիրակի»: Ահա Թորոս Ազատեանի «Քառասնակ» անուն գիրքէն քանի մը գըլուխներ, որոնք այնքան բանաստեղծութիւն ու խորհուրդ կը խօստանան բոլոր անոնց համար որոնք կը սիրեն նայիլ դէպի մեր ժողովուրդին անցեալի բարքերն ու փառքերը, դէպի գաւառը ու գաւառի մէջ ամբողջ ժողովուրդի մը ապրած կեանքին ինչ ինչ մանրամասնութիւնները:

«Քառասնակ»ը, որ իր անունը կուտայ հատորին, գիւղին դիմացի աղբիւրն է իր քառասուն ակերով: Քառասուն ակ: Աղբիւր՝ որուն ջուրերը «կը բխին աւանդութեան ժայռէն, յորինելու համար անանուն պարը լուսեղէն ձեւերու»: Թորոս Ազատեան իր մանկութեան շրջանին ականջ տուեր է այդ ակերուն երգին, դայն նկատելով «դիւթական քնար մը», ու լսեր կերպով «երազներու մէջ թաղուեր է՝ դիտելով մեղմօրէն ծփալը անոնց լարերու մետաքսին, գոյգ մը քարէ աւազաններու մէջ»:

Ի՛նչ բանաստեղծական տողերով Թորոս Ազատեան կը խօսի այս աղբիւրին ու գեղջկական այլ աւանդավէպերու ու բարքերու մասին, ի՛նչ կարօտով, այդ բոլորը կորսնցուցած ըլլալու ի՛նչ տառապանքով: Ի՛նչ ջերմ տողերով կ'արձագանգէ իրենց դարեւոր սիրելիները պանդխտութեան դըրկած հարսերուն երգին.

Խարպըս ո՛ր ճամբով երթայ,
Ես անոր ճամբեկ պիտէի,
Որ աղբիւր ուր ջուր խմէ,
Աճ ջրին ակնեկ պիտէի:
Ցածնար ան ջրէն խմէր,
Ես ալ իմ մուրատս առնէի...:

Այսօր ի՞նչ մնացած են այս հիանալի բարքերէն ու ապրումներէն: Ամէն ինչ մոռցուած է: Նոյնիսկ մոռցուած է որ մոռցուած է: Մարդուս սիրտը կը ճմլուի երբ կը կարդայ «Քառասնակ»ի ու անոր նման գիրքերու ամէնէն պատահական էջերն իսկ: Ճիշդ վաթսուն տարի առաջ Թորոս Ազատեան, Գարագիւղի նշանաւոր Պիլլուր Փողոցի Կիւլ Խանի տպարաններուն քով նստած, կ'երազէր Ակնայ բարքերն ու Քառասնակ աղբիւրը եւ կը գրէր.

«Ինչպէս երկուօրեակ հայելներ, Քառասնակի աւազանները կ'երազեն դարձեալ հոն, թթենիին ստուերներուն ներքեւ: Ու ամէն տարւայ երբ երկինքին լոյսերը կը ցոլան անոնց մէջ, երկու անօրինակ աստղեր կը ծնին այս ջուրերէն եւ արնագոյն ճառագայթներ կ'արձակեն դէպի վեր...: Իրենց յատակէն երկու ծորակ դուրս կ'ելլեն, ջուրերուն կարմիր փրփուրը տանելու յանձնելու համար սարսափելի վայրին գեղեցկութիւններուն: Դուրս կուգան անոնք, հարուստ կանանչի մը խորէն, ու կ'երթան դէպի պարտէզները Վերի Հանդին, ուրտեղ բարտիները մշտավառ կեռոններու սլացիկ պատմուճանը կը հագնին, առտուան մէջ, իրիկնադէմի պահերուն ու լուսնի լոյսով: Անոնք կը վազեն, մինչդեռ աղբիւրներուն խմբերգը, ծիրանի գօտիի մը պէս, մեղմօրէն կ'իյնայ, նրբասաուեր պայծառութեան մը մէջ մեռնելու...»:

Այսօր ո՞վ արդեօք կրնայ տեսնել այն տեսարանը զոր Թորոս Ազատեան վերի այնքան գեղեցիկ տողերով կը նկարագրէր որպէս պանդուխտ ու իր ամէն ինչը կորսնցուցած մարդ: Ո՞վ պիտի տեսնէ: Կամ ի՞նչ մնացած է այդ բոլորէն:

Ինքն է որ վաթսուն տարի առաջ պատասխանած էր արդէն մեր այս հարցումին.

«...Անոնց ջուրերուն մօտ եւ աւազաններուն շուրջը հիմա լուսինն է որ կը հեծէ յաւիտենական լարերով, եւ այդ ուրախութիւնները պարփակող վայրերուն վըրայ մեկնողներուն հոգին կը թեւածի ծանր ու կապարագոյն աղջամուղջի մը պէս...»:

Մեկնողներու հոգիներէն մէկն ալ հիմա Թորոս Ազատեանի հոգի է որ վստահ եմ թէ վաղուց հեռացած է մեր քաղաքին աղտեղութիւններէն եւ կը թռչի Քառասնակի ջուրերուն վերեւ, ականջ տալով հայ հարսնուկներու կարօտալից ու տառապակոծ երգերէն մնացած արձագանգներուն:

Այո՛, բայց այժմ կրնամ ես ինծի հարցնել թէ ինչո՞ւ արդեօք Թորոս Ազատեանն ալ չի դասուիր մեր գիւղագիրներուն կարգին, Համաստեղէն մինչեւ Յակոբ Մնձուրի: Բոլոր գիւղագիրներուն թերեւս ամէնէն բանաստեղծն է ան, ամէնէն գեղարուեստականը:

«Քառասնակ»ի առաջին էջին վրայ գրըւած է որ այս գիրքը «ընտիր թուղթի վրայ տպագրուած է 100 օրինակ միայն, որուն գինն է 500 ղրուշ 3 տոլար»: Իմս այդ ընտիր թուղթի վրայ տպուած հարիւր օրինակներէն մէ՞կն է, թէ չէ, չեմ գիտեր: Իմ այդ գրքին թուղթն ալ լաւ-րակ է: Այս գիրքը ընդամէնը քանի՞ օրինակ տպուած է, այդ ալ չեմ գիտեր: Միայն շատ երջանիկ եմ որ այդ գիրքերէն մէկը հարստացուցեր է իմ գրադարանը: Եւ լաւ կը յիշեմ թէ ի՞նչպէս այդ գիրքը մտած է իմ գրադարանէս ներս:

Այն օրերուն երբ Իսթանպուլէն հեռանալ կը պատրաստուէր իմ սրտակից ընկերս Արամ Ալալէմճեան, Ն. Ալալէմճեան բարեհամբաւ գերդաստանի վերջին շառաւիղներէն մէկը, որ այժմ Փարիզաբնակ նշանաւոր նկարիչ Արամ Ալէքսեանն է, օր մը զիս հրաւիրեց Մեծ Կղզիի իրենց փառաւոր ապարանքը: Այդ շրջանին անոնք արդէն կազմած էին քառանուագ մը եւ կը նուագէին տան մէջ: Ընտիր նուագ մը, որմէ նմոյշներ լսեցի այդ օր: Յետոյ ինծի ցոյց տուաւ տան հիանալի գրադարանը ու խնդրեց ինծմէ որ հոնկէ որպէս նուէր զատեմ ինչ որ փափաքիմ: Սրտի ճմլումով, բայց նաեւ մեծ երջանկութեամբ, հոնկէ ընտրեցի մեծ թիւով շատ արժէքաւոր գիրքեր, «Գեղունի»ի հիանալի հաւաքածոներէ մինչեւ Ռէթէոս Պէրպէրեանի ինչ ինչ գիրքերը: Անոնց մէջ էր նաեւ Թորոս Ազատեանի «Քառասնակ»ը:

Ռ. Հ.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՀԱՅԵՐ, ՈՐՈՆՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐ ՈՒՆԷԻՆ ԻՆՆՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՄԻՐԱԼԱՅ
(ԳՆԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ)

Եղիազար պէյ Արապեան, *Անդամ Առողջապահական Քննիչ Յանձնախումբի Սպարապետութեան:*

Գաբրիէլ պէյ Թաշճեան, *Անդամ Զինուորական Բժշկական Ժողովոյ Սպարապետութեան:*

Ճիվան պէյ Անանեան, *Ուսուցիչ Կայսերական Բժշկական Վարժարանի:*

Միհրան պէյ Պէնկլեան, *Անասնաբուժական վարիչ հինգերորդ զօրաբանակին:*

Մանուէլ պէյ Իւթիւճեան, *Բժիշկ Կիւմիւշ Սույու Հիւանդանոցին:*

Տիգրան պէյ Անէմեան, *Ուսուցիչ Ակնաբուժութեան Կայսերական Բժշկական Վարժարանի:*

Տիրան պէյ Փափազեան, *Բժիշկ գործարանին Հերէքէի:*

ՄԻՒԹԷՄԱՅԻԶ
(ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎԵՐԻՆ ԴԱՍ)

Ալեքսան էֆէնտի Սագաեան, *Նախկին գործակատար Պատրիարքարանի:*

Ասատուր էֆէնտի Համամճեան, *Վաճառական եւ գործակատար Սակարանի:*

Աւետիս էֆէնտի Սիսլեան, *Թարգման կուսակալութեան Ատանայի:*

Բարթող էֆէնտի Թէլեան, *Վարչական Դիւանապետ Պատրիարքարանի:*

Բարսեղ էֆէնտի Հալաճեան, *Վաճառական եւ Համքաց Արտօնատէր:*

Գաբրիէլ էֆէնտի Գաբրիէլեան, *Անդամ Վերաքննիչ Ատեանի:*

Գառնիկ էֆէնտի Ճիւմպիւշեան, *Քարտուղար Հանրային Պարտուց Րէժիի Գոմիտէի:*

Գրիգոր Նահիտ էֆէնտի Ստեփանեան, *Քարտուղար Էտիրնէի Իտարէի Ժողովի:*

Գրիգոր Ֆայիգ էֆէնտի Գայսերեան, *Արտօնատէր Թէրագը պատկերազարդ շաբաթաթերթի:*

Եդուարդ պէյ Մսրլեան, *Օգնական Իրաւագէտ Խորհրդոյ Բարձրագոյն Դրան:*

Զգօն էֆէնտի Սիրաքեան, *Ընդհանուր Գործակալ Հերսթալի Պելժիական զինագործարանին:*

Թադէոս էֆէնտի Րէֆֆի, *Անդամ Վճռաբեկ Ատեանի:*

Թընկըր էֆէնտի (Յովսէփ Թընկըրեան), *Քարտուղար Հեռագրային օտար Թղթակցութեան:*

Կարապետ էֆէնտի Խաչատուրեան, *Յաբերութիւններու Դիւանապետ Պատրիարքարանի:*

Կարապետ էֆէնտի Կոստիկեան, *Նախ. Անդամ Ժողովոյ Կառավարութեան Պալըքէսիրի:*

Կարապետ էֆէնտի Քէշիշեան, *Գրաւաճառ Զինուորական եւ Քաղաքական Վարժարաններու:*

Մարգար էֆէնտի Ունճեան, *Անդամ Վերաքննիչ Ատեանի:*

Մարկոս էֆէնտի Աղաբէգեան, *Նախկին Օգնական Կուսակալութեան Վանայ:*

Մելքոն էֆէնտի Միլոյեան, *Քարտուղար Կայսերական Անձնական Գանձին:*

Մելքոն էֆէնտի Նազիկեան, *Պաշտօնեայ Առեւտրական եւ Հանրօգուտ շինութեանց Նախարարութեան:*

Մելքոն էֆէնտի Պարոնիկեան, *Նախկին Դատական Քննիչ Էտիրնէի ու Սելանիկի կուսակալութեանց:*

Միհրան էֆէնտի Աբիկեան, *Անդամ Թարգմանութիւններու Դիւանի Մաքսային Վարչութեան:*

Միհրան էֆէնտի Մամիկոնեան, *Գոմիսէր Եաֆա – Երուսաղէմ երկաթուղիին:*

Միհրան էֆէնտի Շիրինեան, *Վաճառական եւ հայթայթիչ Քաղաքապետութեան:*

Միհրան էֆէնտի Սեթեան, *Առաջնակարգ Վաճառական:*

Միսաք էֆէնտի Նարլեան, *Իրաւագէտ խորհրդական Շիրքէթի Խայրիյէի:*

Մկրտիչ էֆէնտի Ասաեան, *Փաստաբան առաջին կարգի:*

Մկրտիչ (Բասքալ) էֆէնտի Գազանճեան, *Օգնական Տնօրէնի եւ Գանձապետ Հեռագրատան Բերայի:*

Յակոբ էֆէնտի Տատուրեան, *Պատուական բժիշկ Կիւմիւշսույի հիւանդանոցին:*

Յարութիւն էֆէնտի Մոստիչեան, *Դատական Քննիչ Մանասթըրի:*

Յարութիւն էֆէնտի Քէօմիւրճեան, *Դիւանապետ Արձանագրութեանց Սենեկին Երկր. Նախարարութեան:*

Յովհաննէս էֆէնտի Ջիրաք Թորոսեան, *Անդամ Վերաքննիչ Ատեանի:*

Յովհաննէս էֆէնտի Մինասեան, *Անդամ Տիարպէքիրի Իտարէի Ժողովին:*

Պետրոս Ջէֆի էֆէնտի Կարապետեան, *Օգնական Պետական Խորհուրդի Դատական ճիւղին:*

Պետրոս էֆէնտի Պէրպէրեան, *Արձանագրիչ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան Օտար Թղթակցութեանց Դիւանի:*

Պետրոս Ֆուատ էֆէնտի Խորասանճեան, *Օգնական Օրէնսգէտ Խորհրդոյ Հանրօգուտ Շինութեանց Նախարարութեան:*

Սարգիս էֆէնտի Պալեան, *Օսմանեան Հիւպատոս Անթիվարիի (Գարատաղ):*

Սմբատ էֆէնտի Տէր – Ներսէսեան, *Անդամ Ժողովոյ Մաքսային Վերատեսչութեան:*

Ստեփան էֆէնտի Սպարթալեան, *Առաջնակարգ Վաճառական:*

Վահրամ էֆէնտի Թորգոմեան, *Անդամ Քաղաքապետութեան Առողջապահական Յանձնաժողովի:*

Տիրան էֆէնտի Սագաեան, *Ա. Քարտուղար Թարգման Սենեկին Ելմտական Վարչութեան:*

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

Ռուսաստանի կառավարութեան անդամներն ու երեսփոխանները մէկզի ձըգած են ամառուան արձակուրդի իրենց տրամադրութիւնները: Պէտք է կիրարկութեան դրուի «կայունացումի ծրագիր»ը ու շատերու համար նոյնիսկ անտեղի ու անյարիր է արձակուրդի մասին հարցումներ հարցնել, կամ խօսիլ: Ղեկավարութեան գլխաւոր դէմքերը սա կամ նա ուխիթով յայտնած են թէ երկրին կացութեամբ մտահոգ են ու չեն մտածեր արձակուրդի մասին: Օրէնսդրական շրջանին կառավարիչը, օրինակ, բաած է թէ այնքան ատեն որ ուսուցիչներու արձակուրդի վճարումները չընէ, պիտի չմեկնի արձակուրդի:

Նոյնն է երեսփոխաններուն պարագան. հակառակ որ անոնցմէ շատեր պատրաստուած էին արեւոտ անկիւններ մեկնելու, կը յետաձգեն իրենց մեկնումը. գլխաւոր պատճառը որ բոլորին համար կայունացումի ծրագիրն է, միակը չէ: Կայ զօրավար Ռոխլինի սպանութեան նիւթն ալ. մանաւանդ որ գործադիր իշխանութեան կողմէ Դուման թէրախ առնող տարաձայնութիւններ կան եւ պէտք է հսկել ժողովրդական դժգոհութեան որ կրնայ պոռթկումի մը վերածուիլ:

Այս ազդակները պատճառ են որ ղեկավարներ տաչաներ կամ ծովեզերեայ արձակուրդի վայրեր պահանջելու մրցումի չմտնեն իրարու հետ, ինչպէս կ'ըլլար սովորաբար: Երկրին հանգստարաններու մատակարարումը կը գտնուի Նախագահութեան վարչութեան ձեռքը: Արձակուրդի եղանակէն դուրս մեծ հարցեր չեն ստեղծուիր տաչա մը մնալու արտօնութեան համար: Իսկ երբ մեծ է դիմողներու թիւը, տրամադրելի տեղերը խորհրդարանական խմբակներուն կը տրուին, որպէսզի իրենց միջեւ բարեկամաբար կարգադրեն:

Ինչ կը վերաբերի ծովեզերեայ հանգստարաններու, աւելի դժուար է զանոնք ձեռք ձգել, բայց առհասարակ բոլորն ալ կը յաջողին իրենց ուզածը ունենալ: Հոն 24 օրուան արձակուրդի մը համար պետական յատկացումէն զատ պէտք է վճարել 2000 – 2500 Ֆր., մինչդեռ տաչայի մը գինը գրեթէատոր կէսը կ'ըլլայ:

Պաշտօնատարներու պարագան նոյնը չէ: Անոնց մէջ մեծ չէ թիւը անոնց որոնք տրամադիր ըլլան քաղաքական իրավիճակին զոհել իրենց արձակուրդը: Օրինաւոր արձակուրդի ամիսներ են Յուլիսն ու Օգոստոսը եւ պէտք է օգտուիլ ինչ որ ալ պատահի: Անոնք եւս կ'օգտուին պետական պայմաններէն: Նոյնիսկ զանգատողներ կան, քանի որ պետական հանգստարանները սկսած են բարձր գինով տրամադրուիլ նաեւ հասարակ մահկանացուներու. ասոնք ընդհանրապէս առեւտրականներ կ'ըլլան որոնց դէմ դըժգոհութեան գլխաւոր պատճառները հյարգելն է հաստատուած կարգ – կանոնը եւ անկիրթ զաւակներ ունենալը: Կ'ըսուի նաեւ թէ այդ նոր հարուստները յաճախ լաւագոյն տեղերը կը վարձեն ու պաշտօնական մարդի մարդոց երբեմն տեղ չի մնար:

Որպէս արձակուրդի վայր, վարչական պաշտօնատարները կրնան առողջարաններ ալ մեկնիլ, օրինակ առնելով նախագահ Ելցինէն: Իսկ անոնք որոնք առողջական խնամքի պէտք չունին, կ'ընտրեն պերճաշուք ագարակները: Իսկ Ռուսաստանի Դաշնակցութեան խորհուրդին անդամները ընդհանրապէս կը նախընտրեն իրենց ընտրական շրջանները կամ արտասահմանի մէջ անցընել արձակուրդը:

Զոյգ լրագրողուհիներու ստորագրութեամբ լոյս տեսած գրութիւն մը որ նիւթ ըրած է քաղաքական մարդոց արձակուրդը, կ'աւարտի հեգնական այն նշումով որ բարեբախտաբար կան բարձրաստիճան պաշտօնատարներ որոնց համար ամէնէն կարեւոր է առողջութիւնը ու զայն չեն զոհեր քաղաքական տագնապին, կամ ընտրանիին վերապահուած հաստատութիւններու սահմանափակ կարողութեան: Այս շրջանակին օրինակ կը տրուի երկրին ամէնէն հարուստ անձին Բ. Բերեզովսկիի պարագան. ան նաեւ ՀԱՊ-ի գործադիր քարտուղարն է եւ Յուլիսին շաբաթ մը անցուցած է Ֆրանսայի հարաւային ափին վրայ: Ու այդ օրերուն, կ'ըսեն լրագրողուհիները, ոչինչ պատահեցաւ Ռուսաստանին, կամ ՀԱՊ-ին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

1858-ին Ս. Յակոբայ վանքին մէջ կը բացուի ժառանգաւորաց դպրեվանքիկ վարժարան մը, որ այդ առթիւ կարեւոր նորոգութիւն մը կը կրէ:

Նախ Ս. Յակոբ եկեղեցին կը նորոգուի, դպրեվանքիկ վարժարանի համար սրահ, դասարաններ, սենեակներ եւ սեղանատուն կը շինուին: Ասոնց մեծագոյն մասին ծախքը կը հայթայթուի Պալեան Կարապետ Ամիրայի կողմէ:

Երկու տարի միայն (1858 – 1860) գոյութիւն կ'ունենայ այս վարժարանը եւ փակուեցաւ: Ս. Յակոբ դարձեալ լքուած վիճակի մէջ կը մնայ, մինչեւ 1865 երբ ժառանգաւորաց համար յատկացեալ սրահները կը գործածուին քոլէրայի համաճարակէն վարակեալներու համար իբր հիւանդանոց, որով դարձեալ իբր փոխանցիկ հիւանդութեանց դարմանատուն ծառայել կը սկսի: Քոլէրան վերջանալէ ետք Ս. Յակոբայ վանքը անհատներու ձեռքը կ'անցնի վարձքով, այս վերջիններն ալ ժամանակի ընթացքին տէր կը դառնան անոր: Այնպէս, որ, 1871-ին երբ վերստին քոլէրայի համաճարակ կը պատահի, վարձակալները չեն արտօներ, որ հիւանդանոցը գործածէ շէնքը: Հետեւաբար հիւանդները միջոց մը կը պահուին վրաններու տակ աժամեայ տաղաւարներու ձեւով մինչեւ որ Հոգաբարձութիւնը կը յաջողի վանքը ձեռք անցընել եւ փոքրիկ նորոգութենէ մը յետոյ զայն դարձեալ քոլէրայէ վարակեալներու յատուկ հիւանդանոցի վերածել:

1878-ին Պալեան Սարգիս պէյ կը նորոգէ իր գերդաստանին բարերարութեամբ հիմնուած Ս. Յակոբայ եկեղեցին, որ իբր ուխտատեղի կը ծառայէր:

1895-ին Կիւլպէնկեան եղբայրները, իրենց վաղամեռիկ եղբօր՝ Յովհաննէս Կիւլպէնկեանի յիշատակին՝ 500 օսմանեան ոսկի կը նուիրեն եւ Ս. Յակոբայ վանքը նորոգելով Որբանոցի կը վերածեն: Տղաքը հոն կը փոխադրուին, որովհետեւ Հիւանդանոցի շէնքը շատ նեղ կուգար անոնց:

Այդ թուականէն սկսեալ Ս. Յակոբայ որբանոցը կը մնայ յարատեւ գործածութեան մէջ եւ երկար ժամանակ կը ներկայացնէ Հիւանդանոցին ամէնէն կարեւոր մասերէն մէկը, ուր 200-ի չափ տղաք կը պատսպարուին, ուսում կ'առնեն, արհեստ կը սորվին:

Պատրիկ էֆ. Կիւլպէնկեանի ատենապետութեամբ Հոգաբարձութիւնը 1898-ին պաշտօնի կը ձեռնարկէ, իրականացնելով Որբանոցի մէջ զանազան փոփոխութիւններ եւ շինութիւններ: Կը կատարէ նորանոր յաւելումներ, ճեմիշներու տեղափոխութիւններ եւայլն, եւայլն: Որբանոցին պարտէզին մէջ կը կառուցուին քանի մը խանութներ՝ կօշիկի արհեստանոցի եւ ուրիշ արհեստարաններու յատուկ, նոյնպէս Ս. Յակոբայ վանքին եկեղեցին՝ որ վնասուած էր երկրաշարժէն, կը նորոգուի:

Ահաւասիկ այս պատկերն էր որ կը պարզէր Հիւանդանոցը ասկէ ճիշդ 90 տարի առաջ, այնպէս ինչպէս նկարագրուած է Հիւանդանոցի 1908-ի Ընդարձակ Օրացոյցին մէջ:

***

Ս. ՓՐԿՉԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՀԱՅՈՑ

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ. – Այժմ տեսնենք թէ որոնք էին որ որպէս Հոգաբարձութեան անդամներ, իրենց ճիգը կը վատնէին կանգուն պահելու համար այս ազգային հաստատութիւնը: Այդ, Սուրբ Փրկչեան Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը, 90 տարի առաջ, այսինքն 1907-ին եւ յաջորդող տարիներուն, ունէր հետեւեալ կազմը.

Ասլանեան Յարութիւն էֆէնտի. – Ատենապետ

Գարակէօզեան Արշակ էֆէնտի. – Ատենադպիր

Արսլանեան Արսէն էֆէնտի. – Գանձապետ

Անէմեան Տոքթոր Տիգրան պէյ

Եվրէնեան Գրիգոր էֆէնտի

Կիւմիւշկերտան Տիրան էֆէնտի

Մանուկեան Տիգրան էֆէնտի

Յակոբեան Մարթէն էֆէնտի

Սեղբոսեան Տոքթոր Սիմոն էֆէնտի

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ. – Այդ թուականներուն, Հոգաբարձութիւնը յատուկ Խնամակալութեան մը միջոցաւ կը վարէր մանչերու Որբանոցի ուսումնական եւ արհեստական մասերը, սակայն այս Մարմինը կը հրաժարի ու տնօրէն Յակոբ էֆէնտի Համամճեանի կը յանձնուի առժամապէս Որբանոցի եւ արհեստարաններու վարչութիւնը:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

կան միջոցներ կը ստանան անվճար. այդ ծրագրին համար տարին կը տրամադրուի 1 միլիոն տոլար: Երեւանի մէջ կը գործէ Փրոթէզներու կեդրոնը եւ Գերմանիոյ նուիրած մասնագէտներու պատրաստութեան կեդրոնը որոնց տրամադրած փրոթէզներէն ՀԱՊ–ի 300 հաշմանդամներ ալ օգտուած են:

***

ԴԱՏԱԻՐԱԻԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Արդարադատութեան նախարարութեան նախաձեռնութեամբ Յուլիս 31–ին կազմակերպուած է սեմինար – խորհրդակցութիւն մը նուիրուած՝ դատաիրաւական բնագաւառին անհրաժեշտ բարեփոխումներու հարցին: Մասնակցած են Արդարադատութեան նախարար Դ. Յարութիւնեան, փոխնախարարներ՝ Մ. Թոփուզեան, Տ. Պետրոսեան, Ելմտական նախարարութենէն Լ. Կարապետեան, հարկային տեսչութեան պետի տեղակալ՝ Ա. Գէորգեան, կենսաթոշակներու Հիմնադրամի նախագահ Ջ. Սարգսեան, մեծ թիւով դատաւորներ եւ դատական անասուններ: Քննարկուած են վճիռներու գործադրութեան առընչուող խոչընդոտները, անոնց չէզոքացման ուղղութեամբ կիրարկուող միջոցները, բանի գանձումներու վերաբերող հարցեր:

***

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ 100–ՐԴ ԹՌԻՉՔԸ

Յուլիս 31–ի իրիկունը «Զուարթնոց» օդակայանը էջք կատարած է ԱՄՆ–ու Միացեալ Հայկական Հիմնադրամի մարդասիրական օգնութեան 100–րդ օդանաւը ուր տեղ գրաւած էր նաեւ 38 հոգինոց պատուիրակութիւն մը: «Յոբելենական» այս թռիչքով օդանաւը Հայաստան բերած է գլխաւորաբար դեղորայքէ, բժշկական սարքաւորումներէ եւ գործիքներէ բաղկացող շուրջ 8 միլիոն 100 հազար տոլար արժողութեամբ օժանդակութիւն: Ամերիկեան կառավարութեան տրամադրած ռազմական այս մեծ օդանաւէն ետք Հիմնադրամի մէկ այլ օդանաւը եւս իջած է Հայաստան, Օգոստոս 1–ին:

***

«ԼԵԶՈՒԱՇԽԱՐՀ»Ը
ՊԵՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

Սկսած է լոյս տեսնել «Լեզուաշխարհ» նոր թերթը, որուն հիմնադիրն ու հրատարակիչն է կառավարութեան առընթեր լեզուի պետական տեսչութեան «Լեզուագէտ» կեդրոնը: «Լեզուաշխարհ» կոչուած է լուսաբանելու լեզուաքաղաքականութեան արդի խնդիրները, լուծումներ պահանջող բարդ ու հսկայ հարցերը: Առաջին թիւին բնաբան ծառայած են փրոֆ. Ֆր. Ֆէյտիի խօսքերը՝ հայերէնը փառաբանող: Անոնց կ'ընկերանան Վանի Թագաւորութեան մեհենագրութեան եւ լեզուի, տողադարձի վերաբերեալ ծանօթ լեզուագէտներու տեսակէտներու, բառերու հայեցի եւ ճիշդ օգտագործման, բանաւոր խօսքի մշակման եւ այլ հարցերու նուիրուած գրութիւններ:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ԼԻՈՆ – ՎԱՆԱՏԱ – ՎԱՆՆ

Տիկ. – Փաթրիք Միքճեան, կինը եւ զաւակները,
Սերժ եւ Եւա Միքճեան,
Ժամկոչեան (Փարիզ), Գէորգեան (Թեհրան), Խարաթեան (Մարսէյ), Թաչճեան (Նիւ – Եորք) ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծհօր եւ ազգականին՝

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ–Ի
(Լրագրող)

մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 3–ին, Սէն – Լօրան – Տիւ – Վառ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Օգոստոս 7, ժամը 14.30–ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին
40, rue d'Arménie, Lyon
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լօյասի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Փոխան ծաղիկի նուէրներ՝ Եկեղեցիին եւ դպրոցին:
Ընտանիքը կը խնդրէ որ ներողամիտ ըլլան որ ցաւակցական այցելութիւն չընդունիր:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h :** langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h :** langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h :** langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.
Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN —**
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ–ի (Ժիւռա) օդափոխութեան կայանը
Կիրակի, Օգոստոս 9, ամբողջ օրը

- Գեղարուեստական բաժին Կայանին երախաներուն կողմէ
- Ճոխ պիւֆէ
- Ընտանեկան մթնոլորտ

– Բոլորը հրաւիրուած են –

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱԻԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալորէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ
ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը
71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse
Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 8-9
SAMEDI - DIMANCHE
8-9 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.437 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.437

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԼԻՆԹԸՆԻ սեռային հարցերը կը շարունակեն զբաղեցնել միջազգային մեծամասնութիւնը: Գրաւոր մամուլը լայն էջեր կը նուիրէ եւ Մոնիքա Լեւինսկիէն ետք, կը սպասուի Գլինթընի վկայութեան: Մոնիքա Լեւինսկի չուրջ տասը ժամ արտայայտուած է, Օգոստոս 6-ին, ժողովրդական Մեծ Դատակազմի մը առջեւ: Ունկնդրութեան աւարտին, ոչ մէկ յայտարարութիւն եղած է, բայց, կ'ըսուի թէ Մոնիքա Լեւինսկի լայն մանրամասնութիւններ տուած է նախագահին հետ իր յարաբերութիւններուն մասին, անոնց բնոյթին եւ տեւողութեան, 18 ամիս, երբ որպէս սկսնակ կ'աշխատէր Սպիտակ Տուն: Այս խոստովանութիւնը բոլորովին կը հակասէ Գլինթընի յայտարարութեան: Նախագահը, Յունուարին, երդուելով ուրացած էր որեւէ սեռային կապ: Մոնիքա Լեւինսկի, սակայն, հերքած կ'ըլլայ որ նախագահին ճնշումին տակ, անցեալին ուրացած ըլլայ այդ յարաբերութիւնը: Այս բոլորին փոխարէն ան ապահովութիւնն ունի որ անձեռնմխելի կը մնայ: Դեռ կայ կապոյտ հագուստի պատմութիւն մը, որուն քննութիւնը պիտի յայտնաբերէ թէ հագուստին վրայ գտնուող հետքերը Գլինթընի՞ սերմն են: Ահա թէ ինչ բաներէ կախում ունի աշխարհի հզօրագոյն անձին ճակատագիրը...

Ֆ. ԼԷՈԹԱՐ, Նախկին նախագահ Հանրապետական կուսակցութեան, քննութեան տակ առնուած է, այսինքն մեղադրուած, 5 միլիոն ֆրանք գումարի մը կապակցութեամբ: 1996-ին այդ գումարը կուսակցութեան փոխանցուեր է իտալական դրամական կասկածելի ընկերութեան մը կողմէ: Այս հինգ միլիոն Ֆրանքը Իտալիոյ եւ Լիւքսանպուրկի միջեւ «օրինաւոր» բնոյթ առած է, ապա յանձնուած Լէոթարի կուսակցութեան: Ինք եւ նախկին ղեկավարները միշտ պնդած են որ այդ գումարը հայթայթուած էր Մաթինեոնի (Նախարարապետութիւն) դրամի սնտուկէն է. Պալատիւրի օրով: Կուսակցութիւնը այսօր անունը փոխած է եւ դարձած՝ Ազատական ժողովրդավարութիւն: Գումարը սահմանուած էր վճարելու Ռիւ տը Քոնսթանթին գտնուած կեդրոնատեղիին պարտքերը:

ԹՈԴՈՐ ԺԻՎԿՈՎ նախկին մենատէրը՝ Թոտոր Ժիվկով մեռաւ 86 տարեկանին, Սոֆիա, ուր Թոշակառուի հանգիստ կեանք մը կ'ապրէր, 1989-էն ի վեր երբ համայնավար վարչակարգը կը տապալէր: Կուսակցութեան Ա. քարտուղար եղած էր 1954-ին եւ այդ պաշտօնը պահած էր նաեւ երբ 1962-ին վարչապետ կը դառնար, ապա՝ պետութեան ղեկավար 1971-ին: 1984-ին «պուլկարացում»ի քաղաքականութեան մը ձեռնարկած է, գլխաւորաբար Թուրքերուն (բնակչութեան 10%-ը) եւ Փոմաքներու (խլամացած Սլաւներ): 1988 – 1989, չուրջ 300 հազար Թուրքեր աքսորի ճամբան բռնած են դէպի Թուրքիա:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ սկսած է նահանջել Եւրոպայի մէջ, բացի Մեծն – Բրիտանիայէն եւ Իտալիայէն: Ֆրանսայի մէջ, նուազումի համեմատութիւնը ամէնէն ցածն է, հազիւ 0.3%, բայց, աւելի զգալի է Գերմանիա, ուր 12.6%-էն իջած է 11%-ի, Սպանիա՝ 22-էն 18.9%-ի, Իրլանտա՝ 11.9-էն 9%-ի, Պելժիա՝ 9.8-էն 8.9%, Հոլանտա՝ 6.3-էն 4.2%-ի եւ Դանիա 7-էն 4.7%-ի; Մեծն – Բրիտանիա բացառութիւն կը կազմէ, թէեւ գործազրկութեան իր համեմատութիւնը 7%-էն վար է: Իսկ Իտալիա դոհն է դէպի Եւրօ տանող ճամբուն համար իր թափած ճիգերուն:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ միակ կինը՝ Հանան Աշրաուի, Բարձրագոյն Կրթութեան նախկին նախարար ինչպէս նաեւ Զբօսաշրջութեան նախարարը քաշուեցան նորակազմ կառավարութենէն: Հանան Աշրաուի կ'առարկէ որ նոր կառավարութիւնը այնքան ալ նոր չէ եւ կը խորհի որ լքլքուն դաշտի մը վրայ են: Քանի մը շաբաթ է կը թելադրէր որ խզուին Իսրայէլի հետ խօսակցութիւնները, ի տես Նեթանիահուի անզիջող դիրքին: Աշրաուի պաղեստինեան պատուիրակութեան բանբերը եղած է 1991-ին եւ ինքզինքը պարտադրած որպէս «Դատին» մեծ ձայներէն մէկը: Ծնած է քրիստոնեայ ընտանիքի մը ծոցը եւ «արեւմտականացած» է եւ յաջողած պարտադրել նոր ոճ մը, փրոֆէսէօր է անգլերէն լեզուի եւ անգլիական գրականութեան: Այս հրաժարումը ծանր հարուած մը կը նկատուի Արաֆաթի համար: Արեւմըտեան դէտ մը նկատել կուտայ որ Արաֆաթ աւելի մը եւս կորսնցուցած է քիչ մը մաքուր օդ տալու իր կառավարութեան (նախորդը պարտաւորուած էր հրաժարիլ նախարարներու անձեռնհասութեան եւ կաշառակերութեան համար), բայց, յոգնած է եւ հիւանդ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ, ջարդ մը եւս գործուած է Օգոստոս 5-էն 6-ի գիշերը Ալժէի արեւելեան շրջանը: Ութ հոգի սպաննուած են:

ԼԷԺԻՈՆԷԼԼԱՆ կամ լեգէոնականի հիւանդութիւնը չորս հոգիի մահուան պատճառ եղած է Փարիզ, 2-րդ եւ 9-րդ Թաղամասերը: Հիւանդութիւնը կրնայ թելթեւ դումի (կոխփ) մը կամ թոքատապի մը երեւոյթն առնել: Մանրէն ջուրին մէջ կը գտնուի կամ օդափոխիչ սարքերու:

ԱԹԷՆՔԻ չուրջ ոճրային հրդեհները աւեր գործեցին վերջին օրերը եւ ժողովուրդը բուռն ցոյցերու դիմեց, բողոքելու համար իշխանութիւններու անձեռնհասութեան դէմ: Բնակիչ մըն ալ մեռած է: Նոր ժողովրդավարութիւնը եւ համայնավարները խնդրոյ առարկայ ըրած են նախարարապետն իսկ, որ իր նպաստաւոր քաղաքականութեամբ կալուածային չահագործումներու «բարոյական դրդիչն» է այդ հրդեհներուն:

ԱՆԿԼԻՔԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ յուսախաբ ըրաւ միասեռականները, մերժելով զիրենք ճանչնալ, հակառակ անոր որ ամէնէն հանդուրժողութիւն ցուցաբերող Եկեղեցին կը նկատուի: Հիմնուած ԺԶ. դարուն Հենրիկոս Ը.ի կողմէ, որպէս հակազդեցութիւն Պապին մերժումին իր առաջին ամուսնութիւնը ջնջելու, ընդունած էր իր քահանաներուն ամուսնութիւնը եւ 1988ին ալ կիներու եպիսկոպոս ձեռնադրութիւնը:

ԱՈՒՇՎԻՑԻ չուրջ բանավէճը չէ դադրած եւ խորայէլեան իշխանութիւնները կը պահանջեն Վարշաւայի կառավարութենէն որ վերցնեն այն փայտեայ խաչը (8 մեթր բարձրութիւն) որ կը գտնուի արգելափակման կայանէն քանի մը տասնեակ մեթր հեռու եւ որ «կը վիրաւորէ մեր հաւատքը», կ'ըսեն: Կաթողիկէներ տիւ եւ գիշեր կը պաշտպանեն այդ խաչը եւ կը յիշեցնեն որ ան կը գտնուի հոն ուր 152 Լեհեր գնդակահարուած են 1941-ին, Նացիներու կողմէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶ ՀԵՆՐԻԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Օգոստոս 6-ին, իր առանձնասենեակին մէջ առաւօտեան ժամը 9.55-ին (կարգ մը այլ աղբիւրներու համաձայն ժամը 17-ին) հրազէնի կրակոցով սպաննուած է գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեան որ երկու փամփուշտ ստացած է գլխուն: Սպանողը դատախազութեան երկարամեայ աշխատող մըն է. Արամ Կարապետեան: Եղած է Բաղրամեանի, Արաբկիրի շրջանի, յետոյ փոխադրութեան դատախազ ուրկէ պաշտօնի կոչուած է որպէս քրէական – դատական բաժնի դատախազ, ինչ որ պաշտօնի իջեցում կը նշանակէ: Բայց այդ իջեցումը կատարուած է նախորդ դատախազին՝ Ա. Գէորգեանի օրով:

Հ. Խաչատրեան 61 տարեկան էր ու այս պաշտօնին կոչուած՝ 1997 Մայիսին:

Ա. Կարապետեան տեղւոյն վրայ անձնասպան եղած է:

***

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի կարգադրութեամբ, վարչապետին գլխաւորութեամբ յուղարկաւորութեան կառավարական յանձնաժողով կազմուած է:

***

Նոյն օրը հեռատեսիլը ընդհատելով իր յայտագիրը լուրը հաղորդած է ու աւելի ուշ ալ Նախագահ Ռ. Քոչարեան հետեւեալ ելոյթը ունեցած է.–

«Յարգելի հայրենակիցներ,

Ինչպէս արդէն տեղեակ էք, այսօր իր աշխատասենեակում սպանուել է Հայաստանի Հանրապետութեան գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեանը:

Հենրիկ Խաչատրեանը ակտիւ պայքար էր մղում Հայաստանում օրինականութիւնը հաստատելու համար, ազնիւ մարդ էր եւ յայտնի գիտնական:

Մենք խորապէս ցնցուած ենք այս ողբերգութեամբ, եւ այս առիթով ես ցաւակցութիւն եմ յայտնում Հենրիկ Խաչատրեանի ընտանիքին:

Ես համապատասխան իրաւապահ մարմիններին յանձնարարականներ եմ տուել՝ շուտափոյթ կերպով բացայայտել յանցագործութեան հետ կապուած բոլոր հանգամանքները եւ շարժառիթները:

Եւ, սիրելի ժողովուրդ, ձեզ անպայման այս ամէն ինչի մասին տեղեակ կը պահենք»:

«ՆՈՅԵՄԲԵՐ»

(Օգոստոս 6 / 7)

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Օգոստոս 6-ին դատախազութիւն հրաւիրուած է Վ. Սիրադեղեան, հարցաքննուելու համար: Հարցաքննութիւնը առնչուած է Հ. Գալստեանի սպանութեան հարցին:

***

ԱԼԻԵՒԻ ՀՐԱՒԷՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ռուսական «Պրաւդա» թերթը ակնարկելով Բաքուէն Ռ. Քոչարեանի ուղղուած հրաւէրին, գրած է թէ առիկա կը վկայէ Հայաստանի մեծցող դերին, Կովկասի մէջ անոր ռազմավարական իմաստին: Նոյնիմաստ մեկնաբանութիւն ունեցած է «Նեզավիսիմայա գազեթա»ն ալ:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

«ԶԱՄԱՆ»Ի ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ

Օգս. 6-ի «Զաման» թերթին մէջ, Նուրի Եըլմազ «Հայապատրիարքարանի մէջ անօրինակ ընտրութիւն» խորագրով կ'անդրադառնայ Մեսրոպ Արք.ի ընտրութեան եւ որու մասին չի վարանիր գրելէ թէ Հայոց պատրիարքարանին մէջ պատահած է «աննախադէպ դայթակղութիւն մը»: Դեռ աւելին, յիշելով թէ կուսակալութիւնը չէր ճանչցած Մեսրոպ Արք.ի պատրիարքական փոխանորդի հանգամանքը կը դրէ.– «Մութաֆեան Արք. չէր ուզած Թողուլ Աթոռը, ուստի ան դիմեց միջոցի մը որու նմանը չէ տեսնուած 1453-էն ասդին»:

Նոյն օրը, «Մարմարա»յի մէջ, Շահան Արք. շարք մը լուսաբանութիւններ կուտայ ի պատասխան նոյն թերթին մէջ լոյս տեսած Մեսրոպ Արք.ի գրութեան: Ընդհանուր ձեւով կը կրկնէ ինչ որ ըսած էր Օգոստոս 3-ի ժողովին ընթացքին («Յառաջ», Օգոստոս 6) ու կը շեշտէ իր գլխաւոր առարկութիւնը թէ օրակարգին համաձայն Տեղապահի ընտրութեան հարց չկար եւ թէ Մեսրոպ Արք. իրեն ըսած էր՝ «Ես պատրիարքական Փոխանորդութենէ պիտի հրաժարիմ եւ կնիքը ձեզի պիտի յանձնեմ եւ Պատրիարքարանի պաշտօնէութիւնն ալ կիսովին ինծի հետ պիտի հրաժարի»:

***

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳՏԱԾՈՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒՄ

Ալեքսանդրապոլի բերդին մօտերը կատարուած պեղումներէն յայտնաբերուած իրեր մտածել կուտան որ գիտական ու պատմամշակութային բացառիկ արժէքով հնավայր մը գտնուած է: Ան կը գտնուի Սեւ ամրոցի շրջանը եւ կը պատկանի Ք. ա. Գ. հազարամեակին: Յայտնաբերումը արդիւնք է շրջանի ռուսական զօրքերուն հարկաւոր ելեկտրալարերու տեղադրումին որուն հողային աշխատանքներուն ընթացքին գտնուած են կաւէ արձանիկներ, անօթներ, դամբարաններ:

***

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔ ԱՅՑԵԼԱԾ

Խ. Ցարութիւնեան Օգոստոս 5-ին նախարարներու, փոխ – նախարարներու, երեսփոխաններու, մամուլի ներկայացուցիչներու եւ Գեղարքունիքի մարզպետին ընկերակցութեամբ շրջած է մարզը: Նախ մարզպետարանին մէջ խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է, ապա խումբը այցելած է Թազագիւղ ուր տեղացի չորս եղբայրներու 2 միլիոն տոլարի նուիրատուութեամբ կը կառուցուի դպրոցի շէնքը: Անկէ անցած են Մարտունիի ծննդատունը եւ հիւանդանոցը, յետոյ Կարճաղբիւր ուր Խ. Ցարութիւնեան Ազգային Ժողովի Նախագահի Ֆոնտէն 2 միլիոն դրամ յատկացուցած է ըմպելի ջուրի ցանցին կառուցումին: Սոթքի ոսկեհանքին ու Վարդենիսի պանիրի գործատան մէջ խումբը ծանօթացած է արտադրութեան ներկայի կացութեան, խնդիրներուն: Օրուան վերջին կայքը եղած է Ճամբարակը:

ՓԱՐԱՃԱՆՈՎԵԱՆ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ԷՋ ՄԸ

Յունիս 25-ի «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ Նունէ Ալեքսանեան Փարաճանովի չիրմաքարի, դամբանի ու 17 գործերու նիւթ մը արծարծած էր: Յայտնապէս, իր կենդանութեան օրով նեղմըտութեան նախանձի, ստորակայութեան բարդոյթի հակազդեցութիւններով այնքա՞ն չարչրկուած արուեստագէտը մեր հասկցած իմաստով հանգիստը գտած չէ մահէն ետքն ալ: Զարչրկուած՝ թէ՛ խորհրդային կարգերու մեծաւորներուն եւ թէ «իրեններ»ուն կողմէ. եւ դժուար է ըսել թէ ո՛րը եղած էր առաւել ծանր կըշռողը արուեստագէտի անոր զգայուն հոգիին համար:

Փարաճանովեան յետ մահու այս էջը երկու նիւթ ունի. նախ լրագրողուհին կը խօսի մահուան սեմէն անդին ալ երկարած չարչարանքին, կամ առնուազն տաղտուկին մասին որուն ենթական այս անգամ Փարաճանովի գերեզմանն է եւ որ բարեբախտաբար չի կրնար վրդովել այլեւս անոր հոգին: Երկրորդ մասով ալ Ն. Ալեքսանեան հարց կու տայ թէ ո՛ւր են Փարաճանովի 17 քոլաժները:

Գերեզմանի, չիրմաքանդակի նիւթին այժմէականացումը կապուած է արուեստագէտին կիսանդրիին որ քանդակուած է Արա Շիրազի կողմէ: Զետեղուած է Երեւանի Փարաճանովի տուն – թանգարանին եւեւի պարտէզին մէջ: Թերթը յօդուածին հետ տեղ տուած է այդ դիմաքանդակին լուսանկարին ալ ուր յստակ կ'երեւին Փարաճանովի տառապած ու դառնացած դէմքը եւ գլուխը «զարդարող» փշէ պսակը, հիւսուած՝ պարաճանովեան խորհրդանիշերով. նուռ, ձուկեր, եւայլն: Բաւական գիտուոր ձեւ մը, ըսելու համար թէ փշէ պսակին բաղադրեալները զուտ հայկական էին...:

Ն. Ալեքսանեան կ'ըսէ թէ մահէն ութ տարի ետք ալ միջոցներ չեն գտնուած «դարի ամենայայտնի արուեստագէտներից մէկի գերեզմանաթումբը շիրմաքարի վերածելու համար»: Ինչո՞ւ: «Ուզում էին շատ լաւը անել. Պարաճանովին արժանի բան դժուար էր ստեղծել. գումարներ, ինչպէս միշտ՝ մշակոյթի դէպքում, չկային»: Եթէ կարելի է դրական նկատել, կան երկու նախարարներու վերաբերող հետեւեալ տուեալները. նախկին նախարար Ա. Սմբատեան յայտնած է որ մոսկուացի հայ մը տրամադիր է յուշարձանին եւ չիրմաքարին ծախքը ստանձնելու, պայմանով որ երկուքն ալ Ա. Շիրազի գործը ըլլան: Իսկ ներկայի նախարարը Ռ. Շառոյեան «ասում են, շատ շահագրգիռ է որ այդ ամէնը հնարաւորին չափ շուտ արուի»ի:

Ն. Ալեքսանեան Շիրազի կիսանդրին դիտելով կը յիշէ հայկական մշտական տրտունջը թէ «մեր հանճարները հայրենիք գալիս են միայն թաղուելու»: Ինք կը չեշտէ որ թաղուելէ ետք անոնք նոյն անտարբերութեան ու մոռացումին կ'արժանանան, ինչպէս՝ իրենց կենդանութեան: Ապա կու տայ հակիրճ զրոյցը նոյն թանգարանին տնօրէն Զաւէն Սարգսեանի հետ, Փարաճանովի դառնացումին գլխաւոր նիւթերէն՝ «էջմիածնի գանձերը» ժապաւէնին համար անոր պատրաստած քոլաժներէն այսօր անյայտ 17-ին մասին:

Զ. Սարգսեան կը պատմէ չիրագործըւած այդ ժապաւէնին պարագաները. կ'ըսէ թէ 1987-ի գարնան բեմադիրը ամբողջ ամիս մը իր խումբով մնացած է Երեւանի Անի պանդոկը, սպասելով Կաթողիկոսին որոշումին: «Աշուղ Ղարիբ»ի նկարահանումին նախորդած շրջանն է ատիկա երբ Փարաճանով մեծ ոգեւորութեամբ կ'աշխատի «էջմիածնի գանձեր»ուն վրայ: Բայց երբ ձգձգումը կ'երկարի, կը յուսահատի ու կը մեկնի Երեւանէն: Խումբին պանդոկին բոլոր ծախքերն ալ կը վճարէ: Զ. Սարգսեան կ'առաջարկէ գնել պատրաստուած, այլ չգործածուած քոլաժները, ժողովրդական արուեստի թանգարանին համար: Փարաճանով կը պահանջէ 1800 ռուբլի, որ «շատ քիչ փող» կը նկատէ Զ. Սարգսեան: Ապա փակագիծով մը կանգ կ'առնէ ժապաւէնին «չիրագործումի» պարագաներուն վըրայ. կ'ըսէ թէ Վազգէն Ա.ի «շուրջը ինչ տեսակի մարդ ասես որ չկար. նրանք չէին ուզում որ ֆիլմը նկարուի: Ես անգամ գիտեմ թէ կոնկրետ ո՛վ է խանգարել»:

Բայց անունը չի տար: Մնացածը ոչ մէկ նորութիւն ունի մեր իրականութեան համար. «մարդիկ չէին սիրում Պարաճանովին ու չգիտեմ ինչեր էին շշնջում կաթողիկոսի ականջին: Սերգէյի կողքին էլ մարդիկ կային որ նրան սխալ խորհուրդներ էին տալիս: Ասում էին յանկարծ քիչ փող չուզես, շատ կ'ուզես»:

Էջմիածնի փառքին, արուեստի գործին, արուեստագէտին գնահատանքին հետ ոչ մէկ առընչութիւն ունեցող երկու խումբի այս մակաբոյծներուն դերը կ'ըլլայ Երեւանէն ճամբել Փարաճանովը. «շատ բարկացած գնաց Երեւանից» կ'ըսէ թանգարանին տնօրէնը, հաստատելով տեղեկութիւնը թէ երբ նոյնիսկ պատրաստ էր անվճար աշխատելու ժապաւէնին համար: Յետագային Կաթողիկոսը կը հասկնայ սխալը, բայց անօգուտ: Իսկ 17 քոլաժները, Փարաճանով ինչպէս օր մը յայտնած էր, տուած է չրաժանկարի արուեստագէտներու միութեան նախկին քարտուղար Ժորա Դաւիթովին:

Այս վերջինին ալ կը դիմէ Ն. Ալեքսանեան, համոզուելու համար որ պաստառները ապահով ձեռքերու մէջ են: Սակայն, ենթական յամառօրէն կը մերժէ զրոյցի ամէն առաջարկ, շատ հասկնալի պատճառներ տալով: Կ'ըսէ թէ Փարաճանովի անունը այսօր միայն շահագործումի նըպատակով կը գործածուի, իսկ ինք այդ շահագործումին մասնակցելու ոչ մէկ տրամադրութիւն ունի: «Մարդիկ որոնք բախտ են ունեցել մի վայրկեանով յայտնուել նրա կողքին, հիմա առասպելներ են պատմում նրա հետ իրենց բարեկամութեան մասին» կ'ըսէ ան, ամէն մեծութենէ շուքի պատառի մը տիրանալու հետամուտ անպէտներու ակնարկելով: Անոնց բազմութիւնը իրեն ըսել կու տայ. «թող ոչ ոք չասի որ ինքը ինչ-որ բան է արել Պարաճանովի համար»: Կը հաստատէ թէ խնդրոյ առարկայ քոլաժները արուեստագէտը իրեն տուած է, «նաեւ շատ ուրիշ բաներ» բայց ինք չի փափաքիր «այդ մասին շեփորահարել»: Ու այդքանով կ'աւարտի հեռաձայնի զրոյցը:

Կուտա՞ր աւելի լայն տեղեկութիւն, կամ կը պոռթկա՞ր աւելի ընդվզում Ժ. Դաւիթով, եթէ նոյնիսկ իրականանար Ն. Ալեքսանեանի դէմ դիմաց զրոյցի հրաւէրը: Շատ հաւանական չէ: Լաւագոյն պարագային ամօթի յաւելեալ տուեալներ պիտի միջամտէին զրոյցին, հերքելով Փարաճանովի այնքան դառն հաստատումն ալ: Ան որ արուեստագէտը ըրած էր 1988 Նոյեմբերին Փարիզ այցելութեան ընթացքին, ըսելով որ «Հայերը լաւ մարդ թաղել գիտեն»:

Իր իսկ չիրիմին ութամեայ անկատարութիւնը ամէնէն անհերքելի ապացոյցը կ'ըլլայ թէ այդքանն ալ չեն գիտեր շատ յաճախ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵԹԷ ՆԱՓՈԼԷՈՆԻ ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ ՅԱՋՈՂԷՐ...

1998-ը տարին է այլազան եւ հարուստ ձեռնարկներով վերակոչելու, երկուհարիւրամեակի ձեւին տակ, այն խռովի կապը որ ստեղծուեցաւ Ֆրանսայի եւ Եգիպտոսի միջեւ, այն օրէն երբ Նափոլէոն Պոնափարթ, նաւատորմի մը գլուխը անցած, մուտք գործեց Եգիպտոս: Նպատա՞կը՝ Անգլիոյ դէմ ա՛յս ձեւով պատերազմիլ, քանի որ Նափոլէոն, նախապէս Փա-տը-Գալէի ծովափը այցելելով եւ կացութիւնը քննելով, եզրակացուցած էր որ այնտեղէն Մեծն – Բրիտանիա արշաւանք մը ինքնասպանական կ'ըլլար: Հարկ էր այլ տեղէ թշնամին հարուածել:

Նախքան նաւերուն ճամբայ ելլելը, Նափոլէոն բանակին կը յայտարարէ. «Իւրաքանչիւր զինուորի կը խոստանամ որ այս արշաւանքէն վերադարձին, իր տրամադրութեան տակ անհրաժեշտը պիտի ունենայ շուրջ քսանըչորս հազար քիլոմեթր հող գնելու...»: Սակայն Եգիպտոս այլեւս ոչինչ ունէր իր նախկին փառքէն: Ան դարերու ընթացքին, յաջորդաբար գրաւուած ըլլալով Պարսիկներէն, Յոյներէն, Հռովմէացիներէն, Արաբներէն եւ Թուրքերէն, դարձած էր Օսմանեան նահանգ մը՝ հակառակորդ մամլուքներու կողմէ կառավարուած: Այս նախկին գերիները, մեծ մասով կովկասեան ծագումով, Կոստանդնուպոլսոյ հակակշիռէն կը խուսափէին եւ նոյնիսկ տարեկան իրենց հարկը Սուլթանին չէին վճարեր: Սուլթանութիւնը, Ֆրանսացիներու հասնելէն քանի մը տարի առաջ, փորձած էր իշխանութիւնը ուժի միջոցով վերստին ձեռք ձգել՝ իսլամութեան անունով: Բայց ապարդիւն:

Նափոլէոնի կ'ընկերանայ ակնառու բանագէտներու, բժիշկներու եւ արուեստագէտներու խումբ մը, որոնցմէ Վիվան Տընոն, դէմ առ դէմ գտնուելով իսկական Եգիպտոսին եւ ոչ թէ ակնկալուածին, կը գրէ. «Ոչ միայն տխուր բնութիւն է, այլ բնութեան ժխտումն է, այլ լռութիւն է ու մահը»: Իսկ իր կողքին գտնուող զինուոր մը իր զինակիցին կը յայտնէ. «Առ, նայէ. ահաւասիկ քսանչորս հազար քմ.-ի հողաշերտը զոր քեզի խոստացան...»: Ասոնք առաջին յուսախաբութիւնները պիտի չըլլային...:

Եգիպտոս հասնելուն իսկ, Արեւելքի բանակին դէմ կը ցցուին առողջական մանաւոր հարցեր, տեղւոյն կլիմային, ուտելիքին կամ համաճարակներուն պատճառով: Պատասխանատուները կ'որոշեն կանխարգելիչ միջոցներ առնել, հաւաքական կամ անհատական: Սակայն ֆրանսացի բժիշկները, Տոմինիք – Ժան Լարէի եւ Ռընէ – Նիքոլա Տըժընէթի գլխաւորութեամբ, կրնա՞ն անտեսել բնիկները: Հասարակաց առողջութեան մարզին մէջ, բնակչութիւնը մէկ ամբողջութիւն կը կազմէ:

Նեղոսի ափին, Տըժընէթ բժշկութիւնը նկատի չունենար միայն հիւանդներ դարմանելու պարզ միջոց մը այլ՝ որպէս ընկերային երեւոյթ: Իր հեղինակութեան տակ գտնուող բժիշկներէն կը պահանջէ որ անոնք տեղագրական եւ բժշկական տեղեկագրութիւններ պատրաստեն: Ոչ – բժիշկներ նաեւ մաս կը կազմեն այս ընդարձակ հետախուզութեան: Աստղագէտ Նուէ, յատկապէս, ճշգրիտ տուեալներ կը հայթայթէ ինչ կը վերաբերի օդի ճընշումին, հովերուն եւ երկինքի վիճակին մասին: Գահիրէի մէջ մահացողներու ցանկ մը կը պատրաստուի, օրը օրին, թաղամաս առ թաղամաս, մահացողներուն անունները, անոր տարիքը եւ հիւանդութեան տեսակն ու տեւողութիւնը արձանագրելով: Ասիկա կարելի կը դարձնէ ստուգացանկեր հաստատել ինչպէս եւ համաճարակները կանխատեսել ու կանխամիջոցներ ձեռք առնել: Իսկ Լարէ, անմիջական այլ հրամայականներէ մեկնելով, ի գործ կը դնէ հիւանդները կրող եւ երկիրին յարմարող փոխադրամիջոց մը, ուղտերը օգտագործելով: Ասոնք շատ օգտակար պիտի դառնան Սուրիոյ արշաւանքին ընթացքին, որ սկիզբ կ'առնէ 1799-ի Փետրուարին: Այս առիթով, ֆրանսացի բժիշկները ցոյց պիտի տան իրենց լրիւ արժանիքները:

Նափոլէոն տասներկու հազար հոգիոց բանակ մը կ'առաջնորդէ, Թուրքերուն դէմ պատերազմելու: Ասոնք նեցուկը ունին Անգլիացիներուն, որոնք կը սպառնան Եգիպտոսը Արեւելքէն գրաւել: Սակայն, Նափոլէոնի միտքին մէջ, իր առած այս քայլը միայն կանխարգելու նպատակով չէ այլ, ան որպէս գլխաւոր նկատի ունի նաեւ Արաբներուն ըմբոստութիւնը Օսմանեան իշխանութեան դէմ եւ կը միտի այս ծիրին մէջ ներառնել նաեւ Մարոնիները, Տիւրզիները, Յոյները եւ Հայերը: Ժողովուրդներու այս համախմբումը նոր Աղեքսանդրին թոյլ պիտի տայ որ մինչեւ Կոստանդնուպոլսոյ դռները հասնի ապա, չեղելով, դէպի Հնդկաստանի տարածքը ուղղուի, Արեւելքի կայսրութիւն մը կանգնելու համար...:

Բազմաթիւ բանագէտներ եւ արուեստագէտներ ֆրանսական բանակին կ'ընկերակցին, ռազմական այս երթին, քանի որ կ'ուզեն նոր վայրեր տեսնել եւ իրենց փնտռտուքներուն ծիրը ընդլայնել: Մինչեւ Էլ-Արիշ, յառաջխաղացքը տաժանելի է: Իսկ Մարտ 7-ին, անոնք սարսափով ականատես կ'ըլլան Եաֆայի գրաւման, տեղի ունեցող ահաւոր խժդժութիւններուն, որոնք որեւէ բարբարոս ներխուժմէ չեն տարբերիր, նոյնիսկ եթէ ֆրանսացի զինուորները «ծայրագոյն պըժգանքով կ'իրագործէին իրենց յաղթական բազուկներուն յանձնուած պատուէրը», ինչպէս մասնակցող ձիաւոր զինուորապետներէն Ժագ Միօ կը նկարագրէ: Նափոլէոն, փափաքելով Պաղեստինը ահաբեկել, իր արշաւանքին աւելի յաջող ելք մը տալու համար, այստեղ իր լրիւ լկըրչութեամբ կ'երեւի: Եգիպտոսի Ֆրանսական Հաստատութեան մաս կազմող մէկէ աւելի անդամներ, այլեւս կը սկսին այլ աչքով դիտել զինք:

Եաֆայի մէջ Ֆրանսական շարքերէն ներս ժանտախտը չուշանար աւերներ գործելու: Սակայն, այս քաղաքէն ետք, բանակը դէպի հիւսիս կ'ուղղուի եւ պաշարման կ'ենթարկէ Ագրան ուր կ'իշխէ Ահմէտ Փաշան, ժողովուրդը ահաբեկելով եւ «մսագործ» անուանուած: Անոր կ'օժանդակեն անգլիական նաւատորմը եւ ֆրանսացի թագաւորական մը, գաղթական Անթուան տը Ֆէլիփօ, որպէս ճարտարապետական խորհրդատու, որ ատենին Նափոլէոնի դասընկերը եղած է, զինուորական վարժարանին մէջ: Սակայն համաճարակները, բանակին յուսալքումը եւ տրուած հսկայական կորուստները Նափոլէոնը կը մղեն ընդունելու որ Ագրան պիտի չիյնայ: Մայիս 17-ին կ'որոշուի նահանջել, քաղաքը վերջին անգամ ռըմբակոծելով:

Ասիկա եղերգի մը աւարտն է: Քանի մը տարի ետք, Օսթերլիցի մէջ, Նափոլէոն քանի մը մտերիմներու կը յայտնէ. «Եթէ Ագրան գրաւէի, գլխուս փաթթոց կը դնէի. բանակիս երկար վարտիքներ հագուիլ կու տայի ... ինքզինքս Արեւելքի կայսր կը հռչակէի, եւ Փարիզ կուգայի՝ Կոստանդնուպոլսէն...»:

Քաղեց՝
ՍԱՐՈՒՆԻ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունիս 26-ին յոբելենական հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած ծանօթ երգահան Համբարձում Պէրպէրեանի ազգային երաժշտական գործունէութեան 75-ամեակին: Յոբելեարը ողջունած է Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան թեմի առաջնորդ՝ Խաժակ Արք. Պարսամեան: Բացման խօսքը արտասանած է յանուն կազմակերպիչ մարմնին՝ Հայ Մշակութային Ընկերակցութեան Ռաֆֆի Պրուքեան: ՌԱԿ-ի Միացեալ – Նահանգներու Արեւելեան եւ Գանատայի Շըրջանակի ատենապետ՝ Յակոբ Վարդիվառեան արժեւորումը կատարած է Հ. Պէրպէրեանի 75ամեայ գործունէութեան: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Յովհաննէս Սալլապեան որ մանրամասնօրէն անդրադարձած է երգահանին երաժշտական վաստակին: Ելոյթ ունեցած են Մամբրէ Ա. Քահանայ Գուզուեան, Հայր Օշական Մինասեան, խմբավարը Քէմպրիճի «Երեւան» երգչախումբին, Հ. Տօքթոր Գրիգոր Մաքսուտեան, «Անկախութիւն» թերթի խմբագիր՝ տօքթոր Վաչէ Ղազարեան, յանուն ՌԱԿ-ի արեւմտեան շրջանակի Շրջ. Վարչութեան ատենապետ՝ Վարդան Նազիրեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, հուսկ Հ. Պէրպէրեանի շնորհուած է Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը որ յանուն Կաթողիկոսին յանձնուած է Խաժակ Արք.ի կողմէ: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է յոբելեարը:

* * *

ԼՈՆԿ ՍՈԼԻ (Օնթարիօ, Գանատա) զբօսայգիին մէջ, Յուլիս 26-ին տեղի ունեցած է տարեկան դաշտագնացութիւնը Խանասորի 101-րդ տարեդարձին առթիւ, կազմակերպութեամբ Մոնրէալի Հ. Յ. Դ. Միհրան Փափազեան Կոմիտէին եւ Գանատայի Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական Միութեան Լեւոն Շանթ մասնաճիւղին: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են շուրջ 2000 հոգի, մեծամասնութեամբ երիտասարդներ, որոնք խանդավառ օր մը ապրած են:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԼԻԶՊՈՆԻ ՀԻՆԳ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Լոնկ Պիչի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յուլիս 26-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Լիզպոնի հինգ հայ նահատակներու յիշատակին նուիրուած հանդիսութիւնը: Ներկայ եղած են 700 հոգի: Բացումը կատարած է Գօգօ Մկրտիչեան: Բանախօսած է տոքթոր Հենրի Ամթարճեան: Հ.Յ.Դ.-ի խօսքը փոխանցած է Րաֆֆի Հարութ: Գեղարուեստական բաժնին, Հ.Յ.Դ.-ի հինգ անդամներ, թատերական խաղարկութեամբ, ներկայացուցած են Լիզպոնի հինգին վերջին պատգամը, որ օրին տեսերիզի առնուած էր: Յեղափոխական երգերով հանդէս եկած է Ներսէս Իսպիրեան:

⁂

ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄԸ Հ.Օ.Մ.-Ի ԿՈՂՄԷ

Դպրոցական տարեշրջանի աւարտին, ըստ իր աւանդութեան, Հ.Օ.Մ.-ի Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. Վարչութիւնը այս տարի եւս պարգեւատրած է պետական երկրորդական վարժարաններէ շրջանաւարտ 49 հայ աշակերտներ: Փայլուն աշակերտներու ցանկը կը կազմուի դպրոցի տնօրէնութեան եւ խորհրդատուներու գնահատականներու հիման վրայ: Երախտագիտութեան առթիւ խօսք առնելով Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհին Ալիս Մատէնեան շեշտած է թէ Հ.Օ.Մ.-ը նման հանդիսութիւն կը կազմակերպէ ամէն տարի, որպէսզի հանրային վարժարաններու հայ շրջանաւարտները զգան, որ Հ.Օ.Մ.-ը՝ ազգային վարժարաններու կողքին կը հետաքրքրուի նաեւ հանրային վարժարաններու հայ աշակերտներով:

⁂

23 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐԻ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ «ԴՐՕՇԱԿ»ԻՆ

Լոս-Անճըլըսի մէջ, Յունիս 23-ին, տեղի ունեցած հաւաքոյթի մը ընթացքին, որուն մասնակցած են 30 Դաշնակցականներ եւ համակիրներ, 23 հազար տոլարի նուիրատուութիւն կատարուած է ի նըպաստ Հ.Յ.Դ. պաշտօնաթերթ «Դրօշակ»ին: Այս առթիւ յատկապէս հրաւիրուած «Դրօշակ»ի խմբագրապետը Նազարէթ Պէրպէրեան խօսած է Հայաստանի ներքաղաքական մթնոլորտին մէջ կատարուած հիմնական բարեշրջումին մասին: Շեշտած է հայ մտաւորականութեան ըստեղծագործ աշխատանքը արգելակող նիւթական դժուարութիւնները, նշելով որ անոնց յաղթահարման համար հայ մամուլը հրատապ կարիքը ունի հայ մտքի կենսունակութիւնը քաջալերող օժանդակութեանց: Ներկաները պատրաստակամութիւն յայտնած են տարին անգամ մը նոյն նպատակով համախմբուելու եւ առաջարկած են, որ այս հաւաքոյթը նախընթաց մը ըլլայ եւ օրինակ ծառայէ այլ գաղութներու մէջ նմանօրինակ նախաձեռնութեանց իրականացման:

⁂

«ԳՈՒՈՒԶԵԱՆ – ԶԱՔԱՐԵԱՆ – ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Սան-Ֆրանսիսքոյի Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Յունիս 20-ին, տեղի ունեցած է «Գուզեան – Զաքարեան – Վասպուրական» Ազգային վարժարանի ամավերջի հանդէսը: 8-րդ աւարտական կարգի աշակերտներուն կողմէ ուղերձներ կարդացած են Նայիրա Տէր-Կիւրեղեան (հայերէն) եւ Նարէ Փանոսեան (անգլերէն): Օրուան խօսքը փոխանցած է Պըրքլի համալսարանի դասախօս Արմէն Տէր-Կիւրեղեան: Հուսկ Բանքը արտասանած է տնօրէնուհի Մարինէ Մարտիրեան: Փակման խօսքով հանդէս եկած է Բարդէն Վրդ. Զաքեան: Այս տարի դպրոցը տուած է 20 շրջանաւարտներ:

⁂

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ի ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆԻ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐՈՒ ԸՆԾԱՅՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կլէնտէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. «Արարատ» մասնաճիւղի Նոր Կեդրոնին մէջ, Յուլիս 24ին, տեղի ունեցած է սենեակներու ընծայման հանդիսութիւնը: Արդարեւ, վարչութիւնը որոշած է տասը հազար եւ աւելի տոլար նուիրողներու անունով կոչել Կեդրոնի զանազան բաժիններու սենեակները: Բացումը կատարած է Լիլիթ Բաղդասարեան: Խօսք առած են Ռաֆֆի Քահանայ Խաչատուրեան, Մարինէ Մանուկեան եւ Ստեփան Գալպաքեան: Ներկայացուած են նուիրատուներու կենսագրականները: «Արարատ» մասնաճիւղը ունի 1500 սկաուտներ եւ մարզիկներ:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՅԱՍՄԻԿ ՊԱՊԵԱՆԻ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ NABUCCO ՕՓԵՐԱՅԻՆ ՄԷՋ, ՕՌԱՆԺ

Շաբաթ, Օգոստոս 1-ի իրիկունը հեռատեսիլի «Ֆրանս 2» կայանէն սփռըւեցաւ Վերտիի Նապուքօ օփերան, ներկայացուած Օռանժ քաղաքին հին հռոմէական թատրոնին մէջ, մասնակցութեամբ՝ երգչուհի Յասմիկ Պապեանի, որ կատարեց գլխաւոր հերոսուհի Ապիկաիլլէի դերը:

Հայազգի տաղանդաշատ երգչուհին, որ անցեալ տարի նոյն դերին մէջ փայլած էր Նիսի Օփերային մէջ, եւ որուն լայն արձագանգ տուած էր «Յառաջ» (տես. 1997 Մայիս 3-ի Տիգրան Հաճեանի հարցազրոյցը), մեծ յաջողութիւն արձանագրեց կրկին, հակառակ բացօթեայ թատրոնի մը պատճառած անպատեհութիւններուն եւ իր մեներգներն ալ միշտ գիմաւորուեցան խանդավառ ծափահարութիւններով: Յայտագրին մէջ իր անունը գրուած էր երգողներուն ցանկին գլուխը: Ներկայացման վերջաւորութեան ալ, երբ ըստ սովորութեան մի առ մի բեմ կանչուեցան արուեստագէտները, ամէնէն աւելի ծափահարուողը ինք եղաւ:

⁂

Եղան, սակայն, գրաւոր մամուլի անուններ, որոնք գնահատելով հանդերձ Յ. Պապեանի ձայնը, երբեմն անխառն խանդավառութիւն մը ցոյց չտուին:

Այսպէս, Ֆիկառօ (Օգս. 3) կը գրէր.–

«Une nouvelle venue, l'Arménienne Hasmik Papian. Cette jeune artiste possède une très éclatante quinte aigüe, avec un contre-ut bien accroché. Il est seulement regrettable que, dans le grave et le bas médium, sa voix manque un peu de puissance. De toute façon, le volume reste mince, et correspond assez mal au personnage redoutable d'Abigaille».

⁂

Գանար Անշէնէ (Օգս. 5) երկու տողով միայն կ'անդրադառնար Յ. Պապեանի.–

«Madame Papian, qui ne possède pas de grands moyens, du rôle d'Abigaille fit tout de même son petit effet».

⁂

Մոնտ (Օգս. 5).–

«Les deux héros de la soirée resteront Hasmik Papian et Roberto Scandiuzzi. La cantatrice arménienne brille de la clarté de ses aigüs, de la solidité de son médium, et sa composition, plus en finesse qu'en puissance, touche juste.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՔԻՆԿՍԹԸՆԻ մէջ (Գանատա) Յուլիս 26-ին տեղի ունեցած է Գանատայի Համազգայինի արտակարգ ժողովը, մասնակցութեամբ Մոնրէալէն եւ Թորոնթոյէն ժամանած պատգամաւորներու: Օրակարգի գլխաւոր հարցն էր Պէյրութ գումարելիք Համազգայինի երրորդ պատգամաւորական ժողովը: Մոնրէալի Սանահին եւ Թորոնթոյի Գլաձոր մասնաճիւղերու, ինչպէս նաեւ Կեդրոնական եւ Շրջ. Վարչութեանց 19 իրաւատու եւ 4 խորհրդակցական ձայներով, զանազան բանաձեւեր ներկայացուած են յառաջիկայ չորս տարիներու գործունէութեան վերաբերող Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ: Բոլոր հարցերը քննարկելէ ետք, ընտրուած են պատգամաւորներ յանձինս Յակոբ Մանճիկեանի, Սօնա Յովհաննէսեանի եւ Էլիզ Շարապխանեանի, իսկ Շրջ. վարչութեան կողմէ ներկայացուցիչ պատգամաւորն է Վրէժ – Արմէն Արթինեան:

⁂

ԱՊՈՒ-ՏԱՊԻ (Արաբական միացեալ իշխանապետութիւններ) կ'ապրին 400 Հայեր, որոնք սակայն գաղութային բեղուն գործունէութիւն մը կը տանին: Զատկուան հակիթախաղէն ետք, Ապրիլ 24-ը ոգեկոչած են տեղւոյն Անկլիքան ակումբին հանդիսասրահին մէջ, որու գլխաւոր բանախօսը եղած է Երուանդ Փամպուքեան (Պէյրութէն): Մայիս 22-ին երաժշտական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, ապա, Մայիս 28-ին տօնուած է Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման 80-ամեակը, տեղւոյն Հոլիտէյ Ին Գրաունդ Փլազա պանդոկին մէջ: Խօսք առած է Ազգային վարչութեան ատենապետ՝ Յակոբ Հաւաթեան:

⁂

ՍԻՆՃԱՐԻ (Լիբանան) «Յառաջ – Գ. Կիւլպէնկեան» Ազգային երկրորդական վարժարանին ամավերջի հանդէսները տեղի ունեցած են Յունիս 21-ին («Յառաջ») եւ Յուլիս 4-ին (Գ. Կիւլպէնկեան):

―――― ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ――――

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Իսկ աղջկանց Որբանոցի հոգածութիւնն ու հանդերձատան հսկողութիւնը կը տանձնէ Տիկնանց Խնամակալութիւն մը, որուն անդամները կ'ըլլան.

Տիկին Յուստինէ Զ. Տիւպէր
Ատենապետ

Օր. Մարիամ Յ. Միհէնտիսեան
Ատենադպիր

Տիկին Աղեք Յ. Գարամանեան

Տիկին Արուսեակ Գ. Դաւթեան

Տիկին Բրլանթի Ն. Սէֆէրեան

Տիկին Գոնի Պ. Խորասանճեան

Տիկին Եպրաքսէ Մ. Յակոբեան

Տիկին Մարիամ Խ. Շահպազեան

Տիկին Մաքրուհի Ի. Իբրանոսեան

Տիկին Նուրիկ Ա. Մանուկեան

Հիւանդանոցի Կալուածոց մատակարարութեան ու կարգաւորման համար ալ յատուկ յանձնաժողով մը կազմուած էր հետեւեալ անդամներով.

Նշան էֆէնտի Ղուկասեան
Ատենապետ

Բարթող էֆէնտի Հինքեարպէյէնտեան
Ատենադպիր

Խաչիկ էֆէնտի Խորասանճեան
Գանձապետ

Գրիգոր էֆէնտի Գառնակերեան

Հեթում էֆէնտի Սեթեան

Ստեփան էֆէնտի Համամճեան

Ասոնց կողքին կը գործէին մեծ թիւով պաշտօնեաներ:

Հիւանդանոցը ունէր երեք Անգլիացի հիւանդապահուհիներ նոր յարկաբաժիններուն մէջ, 3 հսկող մայրապետներ եւ 25 հիւանդապահ, եւայլն:

Յիմարանոցն ունէր 21 յիմարապահ (13 այրերու եւ 8 կիներու կողմը):

Դեղարանը ունէր մէկ գլխաւոր դեղագործ եւ մէկ վկայեալ օգնական դեղագործ, եւ 3 աշակերտ:

Ծերանոցն ու Անկելանոցն ունէին 5 սպասաւորներ:

Որբանոցներն ունէին 12 մնայուն եւ 4 այցելու ուսուցիչներ եւ 12 տնտես ու ըսպասուհի:

Հանդերձատունն ալ ունէր 2 պաշտօնեայ եւ լուացարանը 9 լուացարարուհիներ եւ 2 բաղնիքի ծառայողներ:

Մառանն ունէր մէկ գլխաւոր եւ մէկ օգնական պաշտօնեայ, եւ խոհանոցը մէկ վարպետ եւ 4 օգնական:

Անասնոց համար 3 ծառայողներ եւ պարտէզին երկու պարտիզպան:

Մատուռին ալ լուսարար մը:

Վերեւ յիշուած պաշտօնեաներուն հետ, Հիւանդանոցի ամբողջ պաշտօնէութիւնը կը բաղկանար 115 մնայուն, 21 այցելու եւ 4 ձրի պաշտօնեայէ: Ասոնցմէ զատ ուրիշ 22 պաշտօնեաներ եւս կը պաշտօնավարէին փոքրիկ ամսականներով:

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԱՍԵՐԸ

Հաստատութիւնը որ ընդհանրապէս Ս. ՓՐԿՉԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ անունով ծանօթ էր հասարակութեան, ունէր զանազան անջատ ճիւղեր, որոնք էին Հիւանդարան, Յիմարանոց, Ծերանոց, Անկելանոց, Որբանոց, հինգն ալ այրերու ու կիներու յատուկ տարբեր բաժանումներով:

Ա. ՀԻՒԱՆԴԱՐԱՆ. – Հիւանդանոցը երկու ճիւղերու բաժնուած էր, Բժշկական եւ Վիրաբուժական, Առաջինը 140 (100-ը այր եւ 40-ը կին) եւ երկրորդը 85 (60 այր եւ 25-ը կին) անկողին ունէր: Թոքախտաւորները, յիմարները, թարախաւորները յատուկ սրահներ ունէին: Կային նաեւ մասնաւորներու համար մէկ – երկու անկողիննոց սենեակներ:

Հիւանդանոցի երկու ճիւղերը ունէին իրենց գլխաւոր բժիշկը, եւ իւրաքանչիւրը իր օժանդակ բժիշկը: Առաջինները շաբաթը երեք անգամ, իսկ վերջինները ամէն օր կ'այցելէին ու կարգաւ գիշերները կը մնային Հիւանդանոցին մէջ:

Հիւանդանոցը ունէր Վիրաբուժական սրահ մը, Վիրակապման երկու խուցեր, Ջրաբուժական երկու լոգարաններ (մէկը այրերու ու միւսը կիներու կողմը), բըժիշկներու եւ հիւանդներու յատուկ ընթերցանութեան մատենադարաններ, եւ երկու հիւրանոց՝ մէկը այրերու ու միւսը կիներու կողմը: Նորակառոյց Կիւլպէնկեան յարկաբաժինը ունէր վերջին կատարելութեամբ օժտուած գործողութեանց երկու սրահներ:

Նորակառոյց շէնքերէն Յակոբեան յարկաբաժին կ'ընդունէին միայն կին հիւանդներ: Այս բաժինը կը պարունակէր 40 անկողին, 20-ը բժշկական եւ 20-ը վիրաբուժական:

(Շար. 11)

Լուիզ Ֆօվ _ Յովհաննէսեան,
Սթեֆան Ֆօվ,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ–Ի

(Ծնեալ՝ Սիրանոյշ Մինասեան)

մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 4–ին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Օգոստոս 10, ժամը 14·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս _ Մկրտիչ Եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մառն լա Գոլէթի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». _ Մեր ցաւակցութիւնները Լուիզ Ֆօվի եւ գաւկին:

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998 - 99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 1000 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց մայրերուն Աննիկ Փափազեանի եւ Ֆիլոր Տոտաքեանի յիշատակին:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ–ի (Ժիւռա) օդափոխութեան կայանը
Կիրակի, Օգոստոս 9, ամբողջ օրը

■ Գեղարուեստական բաժին
Կայանին երախաններուն կողմէ

● Ճոխ պիւֆէ

□ Ընտանեկան մթնոլորտ

— Բոլորը հրաւիրուած են —

FETE CHAMPETRE
au
HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT
10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes
ANIMATION
tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !
Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Ժիրայր եւ Իվէթ Շալճեան 500 Ֆր., 73–րդ տարեդարձին առթիւ:

***

ՓԱՐԻԶ. – Ա. Ալեքսեան 200 ֆրանք թերթին 73–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալորէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. _

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ

01 – 39 _ 83 _ 71 _ 19

ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ

01 _ 45 _ 84 _ 57 _ 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ _ ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ
ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire *«SIAMANTO»* de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements :

Mme Lucie Dossikian	ou	Mme Elisabeth Tavitian
01 45 46 10 11		01 46 65 81 53.

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:

Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ Խաղող կ'օրհնուի:

Երկուշաբթի, Բ. օր Վերափոխման: Յիշատակ Մեռելոց:

ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ Օգոստոս 16–ին Կիրակի օր՝ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէք:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Տօն է Ս. Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ

Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի

«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ»

Կիրակի, Օգոստոս 16

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին:

Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Պատարագի ընթացքին կը կատարուի «Օրհնութիւն Խաղողոյ» աւանդական արարողութիւնը:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին:

Պատարագ ժամը 10·15–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Ժամը 10–ին պատարագ:

Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԷՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11
MARDI
11 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.438 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.438

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՐԱՍՓԻՒՌՆԵՐՈՒ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Օգոստոս 7-ի հայաստանեան թերթերը լայն տեղ տուած են գլխաւոր դատախազին սպանութեան, հարցականներ ուղղելով, ոճիրին մասին վարկածներ ու թուլահեռներ փորձելով : Նկատուած է որ մամուլի անունները ընդհանրապէս կը գծէին պատահարին մասին պաշտօնական տեղեկատուութեան շատ նեղ բնոյթէն : «Արմէնփրէս»ի նոյն օրուան հաղորդումին համաձայն, հակառակ տարածուող շշուկներու, ձերբակալութիւններ չեն կատարուած Հ. Խաչատրեանի սպանութենէն ետք. կը հերքուի նաեւ թէ սպանութիւններուն պահուն երրորդ անձ մը ներկայութիւնը բացառուած է :

Դատախազութիւնն ալ հաղորդագրութեամբ մը սպանութեան մասին մէկ—երկու տեղեկութիւն տալէ ետք կ'ըսէ թէ Ա. Կարապետեան, որ սպաննած էր դատախաղը ու անձնասպան եղած, անցեալ ամսուան դատական ստուգումներուն ենթակայ եղած է, փոխադրութեան դատախազի պաշտօն վարած շրջանին «քրէական գործի անհետանալու կապակցութեամբ» : Կ'ըսուի նաեւ թէ անոր գրպանէն գտնուած է գլխաւոր դատախազին ուղղուած հրաժարական գիր մը, Օգոստոս 10 թուականով :

***

Օգոստոս 7-ի «Ազգ»ը գրած է թէ ընթացիկ ոճիր մը չէ այս մէկը. անհրաժեշտ կը նկատէ Արամ Կարապետեանի ու Հենրիկ Խաչատրեանի յարաբերութիւններու մարզին քննարկումը, ինչպէս նաեւ առաջինին ջղային վիճակին ստուգումը : Թերթը համաձայն չէ բոլոր անոնց որոնք ոճիրը կը փորձեն բացատրել նախորդ իշխանութեան դէմքերուն հանդէպ նախագահ Ռ. Քոչարեանի չափազանց լայնախոհութեամբ :

«Ռեսփուպլիքայա Արմենիա» կատարուածին մէջ քաղաքական դրդապատճառ չնշմարելով հանդերձ, կը գրէ թէ առանձնային պատահար մըն է որ կրնայ Հայաստանի քաղաքականութեան համար լուրջ հետեւանք ունենալ :

«Առաւօտ» Ա. Կարապետեանի մասին ամբաստանութիւններու կարգին կը նշէ անոր եռայարկ պերճաշուք առանձնատունը զոր չինել տուած է փոխադրութեան դատախաղ եղած շրջանին :

«Իրաւունք» Տէր—Պետրոսեան ընտանիքին մօտ մէկը կը նկատէ Ա. Կարապետեանը : «Լատաեղեակ աղբիւր»ներէ քաղելով լուրը, կը գրէ թէ Հ. Խաչատրեան Ա. Կարապետեանի հրաժարականը պահանջած էր : Նոյն շաբաթաթերթը կը յիշեցնէ նաեւ թէ Ա. Կարապետեան բազմաթիւ տեղեկութիւններ ունէր Երկաթուղիի նախկին տնօրէն Համբարձում Ղանդիլեանի սպանութեան (Մայիս 1993) մասին : Կը շարունակէ թէ այս վերջինը սպաննուած էր որովհետեւ անդրադարձած էր թէ բազմաթիւ բեռներ Հայաստան հասած չըլլալով հանդերձ, այդպէս ցոյց կը տրուէին : Այս պարագաներուն հետ կը յիշուին Վ. Սիրադեղեանի հարցաքննութիւնները, ներքին ուժերու նախկին հրամանատար Վ. Յարութիւնեանի հետ անոր առերեսումը եւ Լ. Տէր—Պետրոսեանի բնակարանին վրայ արձակուած գնդակները : Հ. Խաչատրեանի սպանութիւնը համարելով մաֆիայի ամբարտաւան մէկ մարտահրաւէրը ամբողջ ընկերութեան ուղղուած, թերթը անհրաժեշտ կը նկատէ որ նախագահ Ռ. Քոչարեան անպայման դիմէ կայութեան պահանջած միջոցներուն :

***

Գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի սպանութիւնը ռուսական հեռատեսիլի ԷՆ—Թէ—Վէ կայանը տուած է որպէս կազմակերպուած յանցագործութիւն : Այդ մասին լրագրողի մը պատասխանելով վարչապետ Ա. Դարբինեան ըսած է որ ոչ մէկ հիմ կայ այսօր նման պնդումներու, թէեւ բնական է որ այլատեսակ մեկնաբանութիւններ ըլլան : Իսկ գործի մարդոց Միութեան նախագահ Ա. Վարդանեան ըսելէ ետք թէ պատահարը ցնցող էր, աւելցուցած է որ չէր կարծեր թէ գլխաւոր դատախազին սպանութիւնը կ'ազդէ դրամի հրապարակին :

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԵՆԻԱ ԵՒ ԹԱՆԶԱՆԻԱ

ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՈՃՐԱՓՈՐՁ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 176 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ 5000 ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ

«Մահմետական սրբազան վայրերու ազատագրման իսլամական բանակ» անուն խորհրդաւոր կազմակերպութիւն մըն է որ տէր եղած է Նայրոպիի (Քենիա) եւ Տար էս — Սալամի (Թանզանիա) երկու ոճրափորձերուն, որոնք գործուեցան ամերիկեան դեսպանատուներուն դէմ Ուրբաթ Օգոստոս 7-ին : Ստանձնումը եղած էր «Ալ Հայաթ» սաուտական թերթին Գահիրէի գրասենեակին եւ Տուպայի միջազգային մամուլի գործակալութեան մը : Աւելի ուշ նաեւ յայտարարութիւն մը ղրկուած էր ԷՌ—ԷՖ—Ի—ի (Ռատիօ — Ֆրանս — Էնթէրնասիոնալ) ուր այդ իսլամական բանակը կը յայտնէր իր վճռակամութիւնը՝ «մահմետական երկիրներէն վռնտելու ամերիկեան ուժերը եւ հարուածելու ամերիկեան շահերը մինչեւ որ.— Ա) Ամերիկեան եւ արեւմտեան ուժերը պարպեն մահմետական երկիրները, ի մասնաւորի Սաուտի Արաբիան, Բ) ազատ արձակուին երիտասարդ մահմետականները ձերբակալուած՝ Ամերիկա, Իսրայէլ եւ Սաուտի Արաբիա : Գ) Վերջ տրուի ամերիկեան զօրակցութեան Իսրայէլի : Դատապարտումը անմիջական եղաւ եւ ընդհանուր : Նախագահ Գլինթըն «անմարդկային եւ քստմնելի» որակեց արարքները որոնք 166 մեռեալ պատճառեցին Նայրոպի եւ 10 Տար էս — Սալամ, Նայրոպի նաեւ 5000 վիրաւոր կայ գլխաւորաբար Ափրիկեցիներ, մեռեալներու մէջ 12 ամերիկացի կայ (որոնց կարգին ընդհանուր հիւպատոսը) ընդհանրապէս դիւանագէտներ, թեթեւօրէն վիրաւորուած է նաեւ Միացեալ — Նահանգներու դեսպանուհին : Օգոստոս 8-ին, բոլոր երկիրներու մէջ, ամերիկեան դրօշակները կէս պարզուած էին : Երկու ականուած կառքեր են որոնք հինգ վայրկեանի տարբերութեամբ (10.35 եւ 10.40) պայթած են Նայրոպի եւ Տար էս — Սալամ :

Ամերիկեան դեսպանատան մօտ է որ պայթած է կառքը հսկայ վնասներ հասցընելով կից շէնքերուն, ռմբակոծուած քաղաքի մը պատկերն է զոր պարզած է Նայրոպիի թաղամասը : Կը կարծուի որ Միացեալ — Նահանգները հետեւանքները կը կրեն այն նեցուկին զոր կը բերեն Մուպարաքի եւ Նեթանյահուի :

Տեղւոյն վրայ փութացած են փրկարար ուժեր Իսրայէլէն, Ֆրանսայէն աւերակներու տակ ողջեր գտնելու համար, բայց Օգոստոս 10-ին այլեւս յոյս չկար :

Այս ոճրափորձերուն գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի Ուսամա Պին Լատէն, 41 տարեկան, մեծահարուստ (իր անձնական հարստութիւնը 300 միլիոն տոլար կը գնահատուի) Սաուտցի մը որ 1994-ին զրկուած է իր քաղաքացիութենէն աշխարհիկութեան բերած իր օժանդակութեան համար : Ծնած մեծ առեւտրականներու ընտանիքի մը ծոցը, փայլուն ուսումներ կատարած է կրօնական եւ տնտեսական գիտութեանց ճիւղերու մէջ : 1980-ին միացած է աֆղան դիմադրութեան խորհրդային ուժերու դէմ : Քաղաքացիութենէն զրկուելէն ետք, կ'անցնի Սուտան ուրկէ կը ստիպուի հեռանալ 1996-ին, ՄԱԿ-ի ճնշումին տակ Խարթում չուզեր այլեւս ապաստան տալ իրեն : Անկէ ետք, կ'անցնի Աֆղանիստան ուր է ներկայիս : Իրեն համար գլխաւոր թշնամին Ամերիկան է եւ քանիցս կոչ ըրած է մահմետականներուն որ սպաննեն բոլոր ամերիկացի քաղաքացիները ուր որ ըլլան : Այն կասկածը կայ որ «Միջազգային իսլամական ճակատ» մը ստեղծած է :

Միացեալ — Նահանգները կ'ուզեն հակազդել եւ Գլինթըն յայտարարած է. — «Պիտի հետապնդենք ահաբեկիչները մինչեւ որ արդարութիւնը ըլլայ» : Բայց, հարցը այն է թէ ի՞նչ պիտի ընեն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ Ֆրանսացի գրօսաշրջիկ մը ձերբակալուած է, երբ նկատուած է որ կրակի կուտար Թեսփրոթիայի անտառը : Արհեստով կալուածային գործակալ է Ֆրանսայի մէջ : Փորձած է կառքով խոյս տալ, բայց ոստիկանութիւնը յաջողած է գինքը գտնել : Ինք կ'ըսէ թէ անուշադրութեամբ թուղթեր վառած է եւ երբ հետեւանքը տեսած է, խուճապի մատնուած, փախած է :

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ողողումները հսկայ աղէտ մը ստեղծած են երկրին մէջ : Իշխանութիւնները կը շարունակեն օդը հանել ամբարտակներ եւ բնակչութիւնները պարպել : Փրկելու համար Կեդր. Չինաստանի ճարտարարուեստական Վուհան քաղաքը, շարք մը երկրորդական ամբարտակներ օդը հանուած են եւ 50 հազար հոգի տեղափոխուած :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մեծ քաղաքներուն մէջ, տօթը (35-էն 41 աստիճան) մտահոգիչ համեմատութիւններու բերած է ապականութիւնը եւ իշխանութիւնները հրաւէր կը կարդան բնակչութեան որ կառք չըգործածէ : Վտանգաւոր Բ. մակարդակի հասած է ապականութիւնը, այսինքն՝ 180 միքրոկրամ օզոն մէկ խորանարդ մեթր օդի մէջ : Փարիզէն զատ, ապականած քաղաքներ են Մարսէյլ, Նիս, Կրընոպլ, Պորտօ, Գաննի, Սթրազպուրկ եւն., եւն. : Օգոստոս 10, Երկուշաբթի ամէնէն տաք օրը եղաւ : Զոհեր ալ կան, մանաւանդ զգոյշ պէտք է ըլլան մանուկներն ու տարեց անձերը : Կը թելադրուի առատ ջուր խմել :

Ֆ. ԼԷՈԹԱՐ խորապէս վրդոված է որ ստիպուած եղած է դատաւորին ներկայանալ Օգոստոս 7-ին եւ հարցաքննութեան վերջաւորութեան մերժած է ատենագրութիւնը ստորագրել : Ծանօթ է որ Մշակոյթի, նաեւ Պաշտպանութեան նախկին նախարարը քննութեան տակ առնուած է հինգ միլիոն Ֆր.ի հասնող կասկածելի գումարի մը «օրինականացման» եւ իր կուսակցութեան յանձնումին համար : Ունկնդրութեան աւարտին, երբ դուրս ելած է, այնքան կատղած էր որ հրմշտկած է լրագրողները, մէկուն ալ բացագանչած՝ «դո՛ւն, բերանդ գոցէ, եթէ ոչ բռունցքս կ'ուտես քիթիդ—բերնիդ» :

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ շատ խիստ կերպով դատապարտեց Աֆղանիստանի թալիպաններու գործած ցեղասպանութիւնը յանուն Իսլամի : Թեհրան կ'ամբաստանէ թալիպաններու աֆղան քաղաքադորքը որ Միացեալ—Նահանգներու ձեռքն է, զինուորական գետնի վրայ Փաքիստանի զօրակցութիւնը կը վայելէ եւ նիւթական գետնի վրայ՝ Սաուտի Արաբիոյ :

«ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՂԹԻ» Մալիցիներ որոնք «կը գրաւէին» Վատիկանի դեսպանատունը, ինքնաբերաբար հեռացան եւ Ներքին նախարարութիւնը խոստացաւ վերաքննել որոշ պարագաներ :

ԺԵՐԱՐ ԺԻԳՈՐԵԱՆ կրնայ անգամ մը եւս ծախել Մեթրօ Կոլտուին Մէյէրը ըստ «Ֆիկառօ»ի տնտեսական յաւելուածին (Օգոստոս 8) : Յայտնելէ ետք թէ ԷՄ — Ժէ — ԷՄ—ը ընկերակից մը կամ գնորդ մը կը փնտռէ (55 միլիոն տոլարի վնաս կրած էր), անկարելի չի նկատեր որ Ժերար Ժիկորեան 1.5 միլիառ տոլարի չափ (200 միլիոնի չափ բաղդատմամբ Գրէտի Լիոնէն գնումին) գումարի մը փոխարէն վաճառէ : Գոնէ այդ է Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլի կարծիքը :

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆ

ՁԵԿՈՅՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Պատրիարքական աթոռոյս Կրօնական Ժողովը երէկ իր ԾԹ. նիստը գումարեց, նախագահութեամբ Պատրիարքական Տեղապահ՝ Բարձրաշնորհ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մութաֆեանի եւ մասնակցութեամբ նաեւ Եկեղեցական Համագումարի կողմէ ընտրուած հինգ նոր անդամներուն :

Նոր դիւան կազմելու համար կատարուեցաւ գաղտնի քուէարկութիւն, որուն արդիւնքին համաձայն վերստին Ատենապետ ընտրուեցաւ Հոգշ. Տ. Արամ Վրդ. Աթէշեան, իսկ Ատենադպիր՝ Արժ. Տ. Անդրէաս Քհնյ. Ցակոբեան :

Պատրիարքական Տեղապահ Սրբազան Հայրը ժողովական հայրերուն տեղեկացուց, որ Փոխանորդ նշանակած է Արժ. Տ. Պապ Ա. Քհնյ. Թէգէնլեանը :

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

8 Օգոստոս, 1998

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Օգոստոս 7-ին եւ 8-ին սկսան Ֆրանսայի ֆութպոլի ախոյենական մրցումները : Բ. դասակարգին մէջ, Վալանսի Հայ Մարզականը, իր դաշտին վրայ 1 — 1 հաւասար մնաց Ամիէնի հետ : Դասաւորման գլուխն է Կէօնեոն 3 կէտով, 5-րդ դիրքի վրայ են մէկական կէտով, 10 խումբ որոնց մէջ Վալանս :

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻ ԼՈՒՍԵՂԷՆ ՃԱՄԲԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 90-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ)

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Մեր մեծ բանաստեղծները ունեցան իրենց հետեւորդները, բայց Մեծարենց չունեցաւ հետեւորդ, եւ մնաց առանձին: Վարուժանի, Սիամանթոյի, Թէքէեանի, եւ մանաւա՛նդ Թէքէեանի ճամբէն քալեցին շատ շատեր, եւ դեռ կը շարունակեն քալել, բայց ոչ ոք փորձեց քալել այն «Լուսեղէն ճամբէն», զոր հանճարեղն Մեծարենց գծեց իր առջեւ:

Թերեւս պատճառն այն էր որ, ոչ ոք կրցաւ իր նման արբենալ բնութեան գեղեցկութեամբ, տոգորուիլ մարդկայնական գերազնիւ զգացումներով, վերանալ աննիւթական սիրով ու այլասիրութեամբ, եւ այդ բոլորը արտայայտել բացառապէս բանաստեղծական լեզուով մը, որ իր նմանը չունեցաւ արդի հայ գրականութեան մէջ: Կարելի է թերեւս պատճառը փնտռել այն իրողութեան մէջ ալ որ, Մեծարենց երկյս բանաստեղծ էր, բանաստեղծ՝ որ քերթուածներուն մէջ դրաւ նաեւ նկարչութիւն եւ երաժշտութիւն, յաջողելով լոկ բառերով տալ այն բանը զոր նկարիչները կը ջանան տալ գոյներով ու գիծերով, եւ երաժիշտներն ալ՝ ձայներով:

Եթէ իր կեանքին թելը կանխահասօրէն կտրուած չըլլար 22 տարեկանին (ծնած էր Յունուար 1886-ին, եւ մեռաւ 1908 Յուլիս 5-ին) հաւանաբար դառնար նաեւ նկարիչ, ստեղծագործելով գմայլելի բնանկարներ, կամ նաեւ երաժիշտ՝ յօրինելով սրտայոյզ երգեր: Բայց կ'երեւի թէ համրուած էին իր օրերը, եւ աճապարեց իր գիտցած լեզուով միայն, այսինքն՝ բառերով արտայայտել ինչ որ հոգիին խորքէն կը բխէր, միշտ վերացած համապարփակ արբեցութեան մը մէջ:

Լեզու, որուն տուաւ բիւրեղեայ վճիտութիւն, եւ զոր պճնեց գրաբարի գանձարանէն դուրս բերած գոհարներով ալ:

Ուզեց արտայայտել այն բանը «զոր մթին կերպով կը փորձեն արտայայտել մարդկային աղաղակները, արցունքները, գգուանքները, համբոյրները եւ հառաչանքները» ինչպէս ըսած է Փոլ Վալէրի, ուզելով բացատրել անբացատրելին, այսինքն՝ բանաստեղծութիւնը:

Մեծարենցի համար ինքնին բանաստեղծութիւն է կեանքն ու համայն բնութիւնը որ զինքը կը շրջապատէ: Հովը որ կը փչէ, բնական երեւոյթ մըն է պարզ մարդուն համար, իսկ բանաստեղծին կը ներկայանայ իբր հերարձակ պարիկ մը, զերթ՝ Փորէաս,

Պատուհանս մատնահարեց ու անցաւ
Հովն հերարձակ աշունին
(Հովը)

Գիշերը միայն խաւարը չէ, կամ լոյսի պարզ բացակայութիւնը, այլ,

Գիշերն անուշ է, գիշերը հեշտագի՜ն,
Հաշիշով օծուն ու քալասանով.
Լուսեղէն ճամբէն ես կ'անցնիմ գինով՝
Գիշերն անուշ է, գիշերն հեշտագի՜ն...:
(Սիրերգ)

Իրիկունը ունի խորհրդաւոր հմայք մը բարի,

Իրիկունն է բարի՜, բարի՜, ու լիաձեռն
ու հոտեւան.
Ոսկի ուղ մը՝ կամուրջ նցած ընդմէջ,
տիւին եւ գիշերուան:
Վարսաղիտակ ծառերուն տակ
կը կկաթիմ լոյսին համար.
Արեւին պերճ լոյսին համար՝
որ կը փաղփի քրքմանկար
Մէջն հոտեւան ծայրիներու
ծայրածաւալ ծաղիկներուն.
(Իրիկուն)

Իր հոգիի ականջներով է որ կը լսէ ձայները իրիկուան, զորս հասարակ մահկանացուն չի կրնար լսել անշուշտ.

Կ'ալեկոծին տարփոտ ձայներն
իրիկուան,
Յորձանքին մէջ յոգնակոծ հովերուն.
Անրջածուփ, ըղձաղ բոյրերն երերուն
Վերջալոյսին մէջ ոսկեզօծ՝ կը հեւան:
(Իրիկուան Ձայներ)

Իրիկուան մթնշաղը դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր կը խօսի բանաստեղծին.

Ծաղիկներէն յուշիկ թերթեր կը թափէ
Բուրումներով օծուն հովիկն իրիկուան.
Հոգիներուն կ'իջնէ երազ մը բուրեան,
Ի՛նչ հեշտին է մըթնշաղն այս սատափէ:
(Աքասիաներու Շուքին Տակ)

Բանաստեղծն է միայն կարող ամէնուրեք տեսնելու գգուանք, հեշտանք, բուրմունք, խռովք եւ մանաւա՛նդ արբեցութիւն, զոր իր հետ բերած է, ի ծնէ:

Ի՛նչ արբեցութեամբ, ծառեր,
լոյսին մէջ,
Ծառեր հովին մէջ եւ անձրեւներուն,
Վարսաւոր ծառեր, ծառեր երկնուղէշ,
Ու ծառեր մատաղ՝ ծովածուփ կանանչ
Յորենի ցանքին գոգն ինկած շուարուն
Ամէնն ալ կեանքին կ'ըմպեն յորդ
ճաճանչ:
(Ի՛նչ արբեցութեամբ...
Նուիրուած՝ Գեղամ Բարսեղեանի)

Ծառե՛ր, որոնք փանականի մը պէս կ'աղօթեն.

Յակուրջի մը առկախած գիւղակն
անդին կ'օրօրեն
Անրջական հիւսուածքով խումբ մը
ժայռի ըստուերներ.
Վանքին բակը՝ կ'աղօթեն հսկայ ծառեր
տարօրէն՝
Որոնց տամուկ շուքին մէջ
Աստուածամարն է կայներ:
(Ջրտուք.
Նուիրուած՝ Շաւարշ Միսաքեանի)

Հակառակ իր հիւանդ վիճակին, գիտնալով հանդերձ որ կեանքը իրմէ կը խուսափի անդառնալիօրէն, Տիրոջմէն կը խնդրէ իրեն տալ ուրախութիւնը անանձնական, որպէսզի կարենայ ուրիշներուն բաշխել:

Տո՛ւր ինծի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն
անանձնական
Ճրագներու պէս զայն բոցեմ
բազմաստեղնեան՝
Խաւարին մէջ ամէն երդ ու
խրճիթներու:
(Արդի Մարդուն Հայր Մերը)

Ի՛ր աղօթքն է, դարձեալ, ըլլալ առտուն, եւ ցոլք մը տալ իր հուրէն, լուսաւորելու համար հոգիները մութ.

Վարդ պարեգօտով ու խատուտիշագէս,
Ա՜հ, սա առտո՛ւն ըլլայի ես.
Ու կաթիլ մը տայի անձիւթ նեկտարէս,
Ու գէթ ցո՛լք մը տայի ոսկի իմ հուրէս
Մութ հոգիի ճրագներուն ցրտահար:
(Ըլլայի՜, Ըլլայի՜ ... Առտուն)

Ի զուր փափաքեցաւ սակայն Մեծարենց «մութ հոգիներուն լոյսի ցոլք մը տալ»: Իր շրջապատէն կարգ մը արձակունակ, փակ հոգիներ ի վիճակի չըլլալով հաղորդուիլ այդ լոյսով, բրտօրէն հարուածեցին ու ծաղրեցին զինքը, հարց տալով թէ, մի՞թէ «ծառերը կ'աղօթեն», մի՞թէ «վարդ պարեգօտով առտու» տեսնուած է, կամ թէ հովը ինչպէ՞ս կրնայ «հերարձակ» մատնահարել պատուհանը:

Զինքը խծբծողները (1) կը մոռնային կամ կ'անգիտանային հաւանօրէն թէ, անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր մարդիկ բանաստեղծութեան մէջ գործածած են նմանութիւններ, չափազանցութիւններ, այլաբանութիւններ, խորհրդանշաններ իրական կամ իրականանման, կեանքն ու բնութիւնը դիտելով հոգիի աչքերով, լուսաւորուելով մեր չարականագիրներուն կողմէ օրհնաբանուած «իմանալի լոյս»ով, որ բոլորովին տարբեր է անշուշտ հասարակ մարդուն տեսանելի լոյսէն:

Նարեկը, ինքնին, անսպառ գանձարան մը չէ՞ միթէ այլաբանութիւններու եւ չափազանցութիւններու, որոնցմէ օգտուած ըլլալ կը թուի Մեծարենց, իր իսկ բացատրութեամբ Նարեկայ Սուրբին ներշնչելով արձակ գրութիւն մ'իսկ, որ համակ վերացեալ բանաստեղծութիւն է, եւ որուն մէջ կ'ըսէ.

«Նարեկը ալեկոծութիւն մըն է, հոգեկան վրդով մրրիկ մը եւ ալեկոծութիւն մը՝ ուր բառերն ու կշռութիւնները ալիքներու բախումին չափակցութիւնը՝ անոնց ինքնակործանման շաչումները՝ անոնց իրարահալած խաղացքն ու անկումները ունին»:

Մեծարենց ազդուած կամ օգտուած է անշուշտ այլ աղբիւրներէ ալ, շնորհիւ իր ջերմ ընթերցասիրութեան, եւ անգլերէն ու ֆրանսերէն լեզուներու ծանօթութեան: «Ջրտուք»ին վերջին այլաբանական պատկերը կարծես թէ փոխ առած է Վիրգիլիոսի «Մշակականք»էն, երբ նոյն ձեւով կ'ըսէ.

Հողը ծծեց ջուրերուն տարփանքն՝
որ դեռ կը հնչէ,
Եւ հիմակ՝ թա՛ց՝ կը խոկայ իր
երկունքին ապագայ:

Փոխառութիւնները կրնան երթալ մինչեւ Կէօթէի Ֆաուստը, երբ կ'երգէ, Մարկարիթէի նման ճախարակին առջեւ.

Ո՛վ քաղցրութիւնը նայուածքին
իր ծաղիկ.
Ո՛վ պերճութիւնը զրնացքին իր
հպարտ. (2)
(Վայրկեան)

Նման փոխառութիւններ երբեք չեն նըսեմացներ բանաստեղծին ստեղծագործութիւնը, ընդհակառակն կ'ապացուցանեն թէ անհաղորդ չէ մնացած ան տիեզերական մշակոյթին: Եւ միթէ Հոմերոսէն ի վեր գաղափարները չե՞ն շրջիր դարէ դար, քերթողէ քերթող: Կարեւորը հին գաղափարէ մը մեկնելով նոր բան մը ստեղծելն է, ինչ որ իմաստն իսկ է հայերէն բանաստեղծութիւն բառին:

Ինչպէ՞ս հասկնալ թէ Ակնայ մէկ գիւղը ծնած այդ պատանացի տղան ե՞րբ եւ ուրկէ՞ ստացաւ իր ստեղծագործ հուրը: Գիւղական նախակրթարանէ՞ն, Մարզուանի Անաթոլիա գոլէճէ՞ն, թէ ոչ Պոլսոյ Ազգային Կեդրոնական Վարժարանէն, ուր աշակերտեց 3 տարի, 1902-էն 1905: Այդ ճամբէն անցած են հազարաւոր ուրիշ տղաք ալ, բայց ունեցած ենք միայն մէկ Մեծարենց, այդ բացառիկ հուրով գինուած, այդ լուսեղէն ճամբէն քալող:

Ինք լիովին գիտակից էր իր արժէքին, քանի որ բուռն կերպով հակադարձեց զինքը խծբծողներուն, համոզուած՝ որ առաքելութիւն մը ունի կատարելիք, ծառայել՝ «իսկատիպ գրականութիւն մը իրականացնելու», ինչպէս գրած է Արտաշէս Յարութիւնեանի ուղղեալ իր մէկ նամակին մէջ:

1905-ին, երբ 19 տարեկան էր, թոքախտը զինքը կը ստիպէ հեռանալ Կեդրոնական Վարժարանէն: Ընտանեօք կը փոխադրուին Պոլսոյ Թոփգաբու թաղը, որ ըլլալով ծովերէն հեռու, յանձնարարելի էր թոքային հիւանդութիւններու համար: Բանաստեղծը, գիտակից իր մօտալուտ վախճանին, կ'աճապարէ հաւաքել ու հրատարակել իր քերթուածները 1907-ին երկու փոքր հատորներով, «Ծիածան» եւ «Նոր Տաղեր» անուան տակ, 1908-ին ալ կը մահանայ, Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումէն ամիս մը առաջ:

Մեծարենց ճանչցա՞ւ արդեօք մեծ սէրը, զոր երգեց այնքան: Կասկածելի է, քանի որ դպրոցական տարիներէն վերջ տան մէջ փակուեցաւ հիւանդութեան պատճառաւ: Իսկ սէրը չճանչցաւ, հաւանաբար: Ուստի երգեց ու երազեց աննիւթական ու ռոմանթիկ սէրը միայն, զայն վերածելով պղատոնական պաշտամունքի առարկայի:

Ուշագրաւ պարագայ մըն է որ, Մեծարենցի հիւանդագին վիճակին արձագանգները բնաւ չեն երեւիր իր ստեղծագործութիւններուն մէջ, որոնք տոգորուած են համակ լաւատեսութեամբ, գմայլանքով ու հոգեկան արբեցութեամբ, հակառակը՝ Պետրոս Դուրեանի, որուն բանաստեղծութիւնը ենթակայ է թախիծի եւ մօտալուտ մահուան յաճախանքին:

Իր հիւանդութեան արձագանգները կը գտնենք միայն զինքը խնամող բարեկամ բժիշկներուն՝ Տոքթոր Տիգրան եւ Օֆէլիա (3) Գասպարեան զոյգին ուղղեալ նամակներուն մէջ:

Մաքրամաքուր եւ ազնիւ հոգի, կը մեռնի անձայն, անտրտունջ, վերջին վայրկեանին մօրմէն խնդրելով որ զինքը առանձին ձգէ սենեակին մէջ:

***

Լրագրական սիւնակները թոյլատրու չեն անշուշտ ընդլայնելու այս տողերը, որոնց նպատակն է ուշադրութիւն հրաւիրել Մեծարենցի գրականութեան վրայ, իբր անկրկնելի բացառիկ երեւոյթ:

Մանաւանդ լեզուական տեսակէտով, Մեծարենց վերանորոգող մըն էր, որ ճոխացուց ու ազնուականացուց արեւմտահայ աշխարհաբարը նոր ասացուածքներով, նորահիւս բարդութիւններով եւ գրաբարի գանձարանէն քաղուած գեղեցիկ բառերով: Ո՜րքա՛ն տարբեր յետագայ կարգ մը քերթողներէ, որոնք բոլորովին աղքատ լեզու մը գործածեցին, իրենց լեզուական աղքատութիւնը ծածկելով ժողովրդական դիւրին հասկցուելու պատրուակին տակ, եւ կամ՝ մասնաւորական վայել ոճ մը որդեգրելու գիտումով գրեցին խաւարակուռ լեզուով մը, զոր կարդացողը ունեցաւ խորտուբորտ սալաքարերու վրայէն երկաթեայ սայլով անցնողի տպաւորութիւնը:

Մեղք որ մեր գրականութեան մէջ լեզուական վայելչութիւնը տակաւ իր տեղը տուաւ աղքատացումի ու տափակութեան, եւ այսօր, եթէ մէկը յանձն առնէ յոգնութիւնը համրելու որ քանի՞ բառ կը գործածէ հայ գրողը չափազանց սահմանափակ թիւ մը գտնէ հաւանաբար:

Մեծարենց ամբաստանուած էր նաեւ դժուարահասկնալի բառերու յամպէտս գործածութեամբ: Մինչդեռ, որոնց թիւը մէկ երկու հարիւրը չանցնիր, համաձայն այն բառարանին որ կցուած է «Ամբողջական Երկեր»ուն Անթիլիասեան հրատարակութեան (1986, (4):

Ուրեմն, կարելի է ըսել, մէկ - երկու հարիւր բառով իսկ յանուն զարդարել, պճնել լեզու մը, որուն գանձարանին մէջ կը ննջեն հարիւր հազարէ աւելի բառեր, ըստ Հայկազեան Բառարանին:

Մեծարենց փորձած է նաեւ առաւելագոյն չափով երաժշտութիւն դնել իր քերթուածներուն մէջ, շեշտելով նմանաձայն բաղաձայներու յարակցութիւնը եւ յարգելով քերթողութեան դասականացած չափն ու կշռոյթը: Ինչ որ թոյլ կուտայ ենթադրել թէ, բանաւոր բանաստեղծութիւնը գիրէն առաջ գոյութիւն առած է իբր երգ, իբր չափաւոր արտասանութիւն: Վկայ՝ կոյր Հոմերոսը, վկայ՝ մեր Գողթան երգերը:

---

(1) Խծբծողներուն գլխաւորն էր Ենովք Արմէն, զոր ճանչնալու առիթը ունեցայ յիսունական թուականներուն, Մարսէյլի մէջ: Կը շարունակէր հպարտանալ, յայտարարելով որ եթէ Մեծարենց ողջ ըլլար, կրկին նոյն ձեւով զայն պիտի դատափետէր: Նախակրթարանի աշակերտութեանս օրերուն, Մեծարենցի ծանօթ «Սիրերգ»ը ընդօրինակած էի, գիրքէ մը առնելով: Մեր հայերէնի ուսուցչուհին, որ յանուն անբծութեան մինչեւ կզակը կոճկուած հին օրիորդ մըն էր, տետրակիս մէջ տեսնելով այդ քերթուածը, շառաչուն ապտակ մը փակցուց երեսիս, «մէյ մըն ալ ասանկ խայտառակ բաներ չգրե՛ս» գոչելով: Մեծ սիրով տասը ապտակ իսկ պիտի ընդունէի, եթէ ես եղած ըլլայի հեղինակը այդ գրական գոհարին:

(2) Կէօթէի բառերն են.
Sein hoher Gang
Sein' edle Gestalt
Seines Mundes Lächeln
Seiner Augen Gewalt
(Gretchen am Spinnerabe)

(3) Բժշկուհի Օֆէլիա Գասպարեանէն ունիմ յիշատակ մը անջնջելի, աջ բազուկիս վրայ: Սպին՝ հակածաղկախտ պատուաստին, զոր մանկութեանս դրոշմած է, առանց որ զինքը կարենամ յիշել:

(4) Գեղատիպ հատոր մը, որ կը պարունակէ «Ծիածան»է եւ «Նոր Տաղեր»է դուրս մնացած Մեծարենցի բոլոր ծանօթ ու անծանօթ քերթուածները, արձակ գրութիւնները, յօդուածները եւ նամակները: Ըստ հրատարակիչին, աւելի կատարեալ է, քան 1956-ին Երեւան հրատարակուածը, որուն նոր ուղղագրութիւնը անշուշտ դուռ կը բանայ անթիւ շփոթութիւններու:

Դժբախտաբար հրատարակիչը պէտք չէ տեսած ճշդելու թէ այդ գրութիւնները ե՞րբ եւ ո՞ւր հրատարակուած են առաջին անգամ:

Տ. Հ.

Բազմակնութիւնը անցեալ չէ

ԱՄՆ-ու Իւթահ նահանգին հիւսիսարեւմտեան անկիւնէն խուսափած 16-ամեայ պատանուհիի մը հեռաձայնի կանչը պատճառ եղած է որ բացայայտուի եւ ուշադրութիւն գրաւէ բազմակնութեան երեւոյթ մը: Խնդրոյ առարկայ աղջնակը խստօրէն ծեծուած է իր հօրն իսկ կողմէ, քանի որ մերժած է ամուսնանալ իր հարազատ հօրեղբօրը հետ, դառնալու համար անոր 15-րդ կինը:

Այս պատահարը լոյսին բերած է բազմակնութեան երեւոյթ մը որ ամբողջն ոգողուած էր ընդհանրապէս: Այդ երեւոյթը պահպանող հաւաքականութիւնը մորմոն աղանդին կը պատկանի: Շուրջ 30 հազար կը նկատուի անոնց թիւը: Այդ աւանդութիւնը մորմոնները իւրացուցած են շուրջ մէկուկէս դար առաջ ու մինչեւ այսօր կը կիրարկեն: Զէն ուզեր խօսիլ այդ մասին: Եւ պէտք է ըսել որ բաւական ժխտական պատկեր մը կու տայ այս պարագան նահանգէ մը ուր պիտի հիւրընկալէ 2002 թուականի ձմեռնային ողիմպիականները: Բազմակնութիւնը անօրինական ըլլալով հանդերձ, իշխանութիւնները ընտրած են հետապնդումէ ձեռնպահ մնալու ձեւը: Ինչ կը վերաբերի աղանդաւոր այդ ընտանիքներուն, շատ ինքնամփոփ կեանք մը կ'ապրին, ջանալով խուսափիլ ուշադրութիւն գրաւելէ: Այրերը որոնք երբեմն մինչեւ 20 կին կ'ունենան, օրէնքը շրջանցելու համար պաշտօնապէս արձանագրել կու տան միայն իրենց առաջին ամուսնութիւնը: Յաջորդները կը կնքուին գաղտնօրէն:

16-ամեայ պատանուհիին դէպքը պատճառ կ'ըլլայ որ իշխանութիւնները հետաքրքրուին այս երեւոյթով, քանի որ ան ի վերջոյ կը վերաբերի գէշ վերաբերումի հարցի մը որուն հանդէպ այլապէս այնքան դիւրազգած է ամերիկեան օրէնքը: Այս դէպքը առիթ եղած է նաեւ որ աղանդէն հեռացածներ ալ արտայայտուին: 58-ամեայ կին մը հինգ-վեց տարի առաջ լքած է այդ միջավայրը, կ'ըսէ թէ տեղի ունեցածը Աստուծոյ անունով սեռային շահագործումն է կիներու: Ան նաեւ կ'ըսէ թէ աղանդին մէջ կը գործուին կազմակերպուած ոճիրներ, գումարներու իւրացում, սպանութիւն, բռնութեան արարքներու զոհ մանուկներու պոռնկագրական երեւոյթներ, եւայլն: Իր ըսածին համաձայն, այդ հաւաքականութեան մէջ մեծ համեմատութիւն մը կայ գաճաճներու եւ թերաճ ուղեղներով երախաներու:

Նախկին այս աղանդաւորը տարիներու պէտք ունեցած է հասկնալու համար որ բազմակնութիւնը որ որպէս պարտադիր անցք մը ցոյց տրուած է երկնային երանութեան համար, զինք երջանկացնելու ազդակ մը չէ: Ցայտնած է ամուսնին որ չի փափաքիր այդ պայմաններով շարունակել ու ձգած մեկնած է: Ներկայիս հիմնած է զօրակցութեան խումբ մը որ կ'օգնէ բազմակնութենէն փրկուիլ ուզող կիներու: Իսկ աղանդին պատասխանատուներէն մէկուն մէկ կինը որուն վերոյիշեալ պատահարին առթիւ հանդիպած է լրագրող մը, բազմակնութեան դէմ դուրսեկողներու հակազդեցութիւնները կեղծաւորութիւն համարած է, ըսելով որ ներկայ աշխարհին մէջ ամէն մարդ ունի իր նախընտրած ձեւով ապրելու իրաւունքը: Կան այրեր որոնք կ'ապրին սիրուհիներու հետ, ինչպէս կիներ: Ու չի հասկնար որ ինչո՛ւ մարդիկ այնքան անհանդուրժող կ'ըլլան բազմակի ամուսնութիւններու, բազմակնութեան նկատմամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ 20-ԱՄԵԱԿ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, հիմնուած է 1977-ին, այդ օրերու Հոգեւոր Հովիւ՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեանի (այժմ Արքեպիսկոպոս, Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ) առաջարկով եւ նախաձեռնութեամբ՝ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան: Երգչախումբի գեղարուեստական ղեկավարութիւնն ու տնօրէնութիւնը յանձնուած է՝ Խաչիկ Ըրմազեանի, հրաւիրուած Գերմանիայէն նոյն տարին:

Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը 1998-1999-ի ընթացքին պիտի տօնախմբէ իր կազմութեան 20-ամեակը զանազան ձեռնարկներով:

Սոյն հանդիսութիւններու կատարելագործման համար, Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան հովանիին տակ կազմուած է կարգադիր յանձնախումբ մը, նախագահութեամբ՝ Դաւիթ Պանոսեանի: Ստորեւ կուտանք յանձնախումբի անդամ-անդամուհիներու ցանկը. -

Ժիրայր Միհրանեան՝ պատասխանատու (վարչական ներկայացուցիչ), Ալէն Պօյաճեան, Ժագ Տօնապետեան, Միշել Կեւոլկեան, Փիէռէթ Մաչոյեան, Անի Յովսէփեան, Ֆայլէն Թուղլաճեան, Սեդա Սիմոնեան, Տիրան Կարապետեան, Փօլէթ Խօգկիւլեան, Թագուհի Զարուպեան, Ֆրէտէրիկ Զամանթեան, Նուպար Տէր-Մինասեան, Յակոբ Թաչճեան, Մուրատ Մէրէմէթճի, Իրէն Ունճեան, Սիլվա Գաբրիէլեան, Արման Զիրէքեան:

20-ամեակի համերգը տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի լսարան՝ - Auditorium Palais du Pharo-ի սրահին մէջ, 1998 Դեկտեմբեր 6, Կիրակի՝ ժամը 15.30-ին:

Միւս հանդիսութիւններու թուականները յաջորդիւ պիտի ծանուցուին մամուլի միջոցաւ:

20-ԱՄԵԱԿԻ
ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՓԻԷՌ ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՊԱՏՈՒՈՒԱԾ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). -

Մարսէյլի հայ գաղութի հանրածանօթ եւ հաւասարապէս յարգուած անձնաւորութիւն՝ Փիէռ Ղազարեան նոր պատիւներու արժանացաւ Փրովանսի ֆութպոլի ախոյեաններին կողմէ:

Յատուկ արարողութեան մը ընթացքին, միութենական սեղմ շրջանակի մը մէջ, Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ համաձայնութեան ակումբի բակը, Տիսթրիքթ-ը Փրովանսի ներկայացուցիչը նախագահ Ժ. Փորքիւյի անունով յանձնեց մեծարժէ ոսկէ մետալ մը որպէս վարձատրութիւն յիսուն տարուան ծառայութիւն ֆութպոլի մարզէն ներս:

Փիէռ Ղազարեան եղած է խաղացող Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Մարզական Միութեան մէջ. 1944-էն 1950 անցած է զանազան կարգերէն եւ 1950-էն 1960 եղած է աւագ խումբի մէջ, պաշտպանողի դիրքի վրայ:

Սոյն թուականէն յետոյ միշտ հետաքրքիր եւ քաջալեր եղած է Փրովանսի ֆութպոլի շրջանակէն ներս իր վեհանձնութեամբ եւ զանազան օժանդակութիւններով: Իր կապը Հ.Մ.Ը.Մ.-ի եւ ապա Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւի հետ երբեք չէ խզուած քանի եօթանասունական թուականներէն ի վեր ակումբին «ավօնսոր»ն է:

Նոյն առիթով, Փիէռ Ղազարեան ստացաւ նաեւ Պուշ-տիւ-Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի պատուոյ մետալը ձեռամբ փոխ-նախագահ՝ Ժ. Պոնայի, ան ի գնահատութիւն սփորի մարզէն ներս իր բերած լայն օժանդակութիւններուն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ «DOCTEUR HONORIS CAUSA»Ի ՏԻՏՂՈՍԻՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ

Տոքթ. Յովհաննէս Գույումճեան՝ Քրէթէյլի Հանրի Մոնտոր հիւանդանոցի կենսատարրաբանութեան բաժնի փրոֆէսօր, ստացաւ Հայաստանի գիտութեանց կաճառէն Տոքթոր «Honoris Causa»ի տիտղոսը, պաշտօնական արարողութեան մը ընթացքին, Երեւան, Յուլիս 22-ին ձեռամբ կաճառի նախագահ՝ Ֆադէյ Սարգսեանի:

Այս պատիւը կու գայ վարձատրելու տոքթոր Յովհաննէս Գույումճեանի ընդհանուր գիտական աշխատանքները եւ յատկապէս իր անձնական ներդրումը Հանրի Մոնտոր - Էրեւանի հիւանդանոցներու զուգործութեան մէջ:

Հայաստանի հետ առընչուած, մասնակցած է «Ընտանեկան Միջերկրականեան ջերմ» կոչուած հիւանդութեան ծինին (ժէն) յայտնաբերումին, հիւանդութիւն մը աւելի ծանօթ «Պարբերական հիւանդութիւն» անունին տակ:

Նոյնպէս, իր ջանքերով ստեղծուած է մասնիկային ծինական (génétique moléculaire) եւ կենսաբանական խլիրդաբանութեան (cancérologie biologique) գիտաշխատանոց մը:

ՄԱՄՈՒԼ

«NICE-MATIN»

(1er Août)

ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Թերթին աշխատակիցը՝ Ռընէ Սեննի իր յօդուածին սկիզբը կը նշէ որ 40 տարիներ առաջ, իրեն վիճակուած էր կատարել իր առաջին հարցազրոյցներէն մէկը Շ. Ազնաւուրի հետ: Այսօր, տարիքի բերմամբ, կը հեռանայ իր ասպարէզէն եւ կատարած է վերջին հարցազրոյցը, նաեւ Շ. Ազնաւուրի հետ, որ կ'երգէ Մոնթէ-Գարլոյի Սփորթինկ-Գլէօպի մէջ:

Հարցազրոյցի ընթացքին, իր ասպարէզէն անկախ Ազնաւուր կը խօսի նաեւ «իր սիրելի Հայաստանին» մասին: Ան կ'ըսէ. - «Ֆրանսացի երեսփոխանները պաշտօնապէս ճանչցան Հայերու ցեղասպանութիւնը: Ծերակուտականներուն կը մնայ հետեւիլ օրինակին: Ֆրանսան, այս ձեւով, ճամբան ցոյց կու տայ եւ այս շարժումին դիմաց, Թուրքերը որոնք կը ցանկան մաս կազմել Եւրոպական Հասարակապետութեան, պիտի ստիպուին ընդունիլ ինչ որ բացայայտ է: Այդ յապաղած ճանաչումէն ետք, կը յուսամ որ կարելի կը դառնայ բան մը պատրաստել ժողովուրդներու բարիքին համար»: Թող վերջ գտնէ, կ'աւելցնէ, Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի շրջափակումը եւ կասկած չունիմ որ Հայաստան կրնայ հասնիլ Եւրոպայի երկիրներու մակարդակին: Վստահ եմ, որ Կովկասի բոլոր ժողովուրդները հին ժամանակներէն կոչուած են միասնաբար եւ խաղաղութեան մէջ ապրելու:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Տարեկան գրեթէ 2000 հիւանդներ կը դարմանուէին Հիւանդանոցին մէջ եւ անոնց երեք չորրորդը այրեր եւ մէկ չորրորդը կիներ էին: Այս հիւանդներուն 1300-1400-ը ներքին հիւանդութեանց ճիւղին կը վերաբերէին, 600-700-ը վիրաբուժական բաժնին:

Բ. ՅԻՄԱՐԱՆՈՑ. - Յիմարանոցը ունէր 308 մտային հիւանդներ, որոնց 201-ը այր եւ 107-ը կիներ էին: Ասոնց թիւը աւելնալու հակամէտ էր, ուստի Յիմարանոցի այրերու ու կիներու բաժինը արդէն լեցուն էին եւ նոր բաժիններու կարիքը կը զգացուէր:

Յիմարանոցը ունէր յիմարաբոյժ մը եւ օգնական բժիշկ մը. առաջինը շաբաթը չորս անգամ կ'այցելէր, իսկ իր օգնականը՝ ամէն օր: Այրերու ու կիներու բաժինները ունէին իրենց ընդհանուր հսկիչներէն զատ 21 յիմարապահներ:

Գ. եւ Դ. ԾԵՐԱՆՈՑ ԵՒ ԱՆԿԵԼԱՆՈՑ. - Ծերանոցը անօք եւ ծեր անձերու յատկացուած յարկ մըն էր. իսկ Անկելանոցը անկարող եւ անտէր անձերու, փորձանքի ենթարկուած աղջիկներու եւ լքեալ կիներու յատուկ էր:

Այս յարկերուն մէջ պատսպարեալները առօրեայ երեք ժամ անունդէ զատ կը ստանային ծխախոտ, սուրճ ու շաքար:

Ծերունիներն ու անկեալները իրենց տրամադրութեան տակ ունէին մատենադարան մը, եւ կրնային Հաստատութեան մատուռին ժամերգութիւններուն ներկայ գտնուիլ եւ պարտէզներուն մէջ ման գալ:

1906 Դեկտեմբեր 31-ին կային 75 ծեր եւ անկեալ հիւանդներ, որոնց 38-ը այր եւ 37-ը կին կամ աղջիկ էին:

Ե. ՈՐԲԱՆՈՑ. - Որբանոցը ներքին տընօրէնութեան Տեսուչի մը ձեռքով կը կառավարուէր: Հաստատութեան Որբանոցի սաներուն թիւն էր 1906 Դեկտեմբեր 31-ին 291, եւ ասոնց 202-ը մանչ եւ 89-ը աղջիկ էին:

Սաներուն մօտաւորապէս երեք չորրորդը գաւառացի եւ մէկ չորրորդը Պոլսեցի էին:

Որբանոցի ծրագիրը հիմնուած էր այդ շրջանի Ուսումնական Խորհուրդի Նախակրթարանի ծրագրին վրայ, Արհեստանոցի պահանջած փոփոխութիւններով:

Նախապատրաստական եւ մանկապարտէզի տարիքի աշակերտներուն դասաւանդութիւն կը կատարուէր օրը չորս ժամ:

Հինգ տարիէ ի վեր հաստատուած էր կօշկակարութեան, դերձակութեան, կահագործութեան եւ թիթեղագործութեան արհեստանոցներ, որոնց կը հետեւէին Միջին եւ Բարձրագոյն բաժիններու աշակերտները, օրուան կէսը ուսման եւ միւս կէսը արհեստի յատկացնելով:

Որբանոցը Տեսուչէն զատ ունէր 12 մընայուն դաստիարակներ եւ չորս այցելու ուսուցիչներ, վեց արհեստի ուսուցիչներ, մէկ ձեռագործի ուսուցչուհի եւ մէկ այցելու բժիշկ:

Որբանոցի պաշտօնեաներուն եւ դպրոցական կարիքներուն համար 1906-ին ծախսուած էր 94.196 ղրուշ:

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ, ՎԱԳՖԸՆԵՐԸ ԵՒ ԳՈՅՔԸ

Հաստատութիւնը աւելի յիսուն տարի առաջ 178 կտոր վագֆէ զատ ունէր նաեւ 100-է աւելի մեծ ու փոքր կալուածներ, այդ շրջանի արժէքներով 14.000 ոսկի արժողութեամբ. ասոնց տարեկան եկամուտն էր 750 ոսկի:

Հաստատութիւնը կ'ընդունէր տարեկան 16 հաստատուն կտակէ 4738 ղրուշ եւ 2 կտակներու տրամադրութեան համաձայն կը վճարէր 1650 ղրուշ:

Հիւանդանոցը ունէր 192 հատ երկաթուղիի արժեթուղթ, 7 հատ ռուսական պարտատոմս, 27 Եգիպտական Քրէտի Ֆոնսիէ, 10 հատ Ունիֆիէ Եգիպտական, 1 Պուլկարական պարտաթուղթ, 1 Վիլ տը Լիոն, 7 Վիլ տը Պրիւսէլ, 49.776 ղրուշ արժէքով էմվալի իթամ եւ 160 հատ Օսմանեան Գոնսոլիտէ 265.617 մէկ չորրորդ ղրուշ արժէքով եւ 2 հատ 1889-ի Փարիզի Արուեստահանդէսի տոմսակ:

(Շար. 12 եւ վերջ)

CONDOLEANCES

La Section «*Ter-Davtian*» de Chaville de la Croix Bleue adresse ses plus sincères condoléances aux familles Kassabian et Coudray, à l'occasion du décès tragique de leurs enfants et petits-enfants.

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔ

(Ազգային, կաթողիկէ, Աւետարանական եւ Սեփական)

ՅՈՒԼԻՍ 29 – *ՕԳՈՍՏՈՍ* 2, 1999

1983–ին Մոնրէալի մէջ ծնունդ առած եւ տարիներու ընթացքին աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ կայացած Եգիպտահայ ազգային վարժարաններու նախկին աշակերտներու հաւաքները այլեւս աւանդութիւն դարձած են։ Հաճոյքով կը յայտարարենք, թէ Յուլիս 29 – Օգոստոս 2 1999–ին, առաջին անգամ ըլլալով Եգիպտոսի ԲՈԼՈՐ հայ վարժարաններու համաշխարհային հաւաքը տեղի պիտի ունենայ Մոնրէալի մէջ, նախաձեռնութեամբ Մոնրէալի Եգիպտահայերու Ընկերակցութեան։

Այս բացառիկ հաւաքին մասնակցելու, նաեւ մանրամասնութիւններէն տեղեակ մնալու համար, կը խնդրենք բոլոր նախկին աշակերտներէն, որ անմիջապէս ուղարկեն հետեւեալ տեղեկութիւնները՝
Name, Surname (married and maiden)
School attended / Date attended
Address / Phone / Fax / E-mail

Հասցէ. –
World Reunion of Armenian Schools of Egypt
P.O.Box 216 Cartierville
St-Laurent, Quebec, Canada H4R 2V8
Fax: (514)336-7361
E-mail: marodik@total.net

Կազմակերպիչ Մարմին

ԵՐԱՆ ՁԻԼԻՔԵԱՆ	*ԿԱՐՕ ՆՇԱՆԵԱՆ*
Ատենադպիր	Ատենապետ

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:

Mme Lucie Dossikian	ou	Mme Elisabeth Davidian
01 45 46 10 11		01 46 65 81 53.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–*ին*։
Պատարագ ժամը 10·30–*ին*։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Խաղող կ'օրհնուի։
Երկուշաբթի, Բ. օր Վերափոխման։ Յիշատակ Մեռելոց։
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ Օգոստոս 16–ին Կիրակի օր՝ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէք։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն է Ս. Աստուածածնի։
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ»
Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–*ին*։
Ժամը 10–*ին հանդիսաւոր պատարագ*։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԻՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի «Օրհնութիւն Խաղողոյ» աւանդական արարողութիւնը։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–*ին*։
Պատարագ ժամը 10·15–*ին*։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը։

ՍԷՆ ԼՈՒ – Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Ժամը 10–ին պատարագ։
Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻՏԻԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 ՖՐ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 ՖՐ.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 ՖՐ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 ՖՐ.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ	150 ՖՐ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 ՖՐ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 120 ՖՐ.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի։

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատոր գլուխ։

FETE CHAMPETRE
au
HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT
10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes
ANIMATION
tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !
Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

DATES A RETENIR
RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : **01. 47. 09. 23. 18.**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 12
MERCREDI
12 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·439 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.439

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱԼԻԵՒ Կ'ԵՐԱՇԽԱՒՈՐԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ ԵԹԷ ԲԱՔՈՒ ԵՐԹԱՑ

Դեռ յայտնի չէ որ Հայաստանի պատուիրակութիւնը ո՞վ պիտի գլխաւորէ Սեպտեմբերին Բաքուի ժողովին մասնակցելու համար, քանի որ Ռ. Քոչարեան որոշում չէ տուած կամ չէ յայտնած իր որոշումը։ Բայց, հաւանականութեան պարագային, եւ հաւանաբար ի պատասխան Քոչարեանի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեանի վերապահութեան, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի նախագահին ապահովութեան Բաքուի մէջ, Ալիեւ ամէն ապահովութիւն կ'երաշխաւորէ։ Եալթա գացած ատենն է, որ օդակայանին մէջ պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, Ալիեւ ըսած է թէ քանի որ ինք կը հրաւիրէ Քոչարեանը, ի՛նք ալ երաշխաւոր է անոր ապահովութեան։

Բաքուի ժողովը տեղի կ'ունենայ Սեպ. 7-ին եւ 8-ին եւ տնտեսական բնոյթ ունի։ Հայաստան չէր կրնար դուրս ձգուիլ այս միջազգային հանդիպումէն որուն կը մասնակցին 36 երկիրներու նախագահներ կամ ղեկավար դէմքեր։ «Մեր տարակարծութիւնները արգելք չեն որ Քոչարեան մասնակցի այս համագումարին» ըսած է Ազրպէյճանի նախագահը։

Ղարաբաղի նախագահն ալ, Արկադի Ղուկասեան անդրադառնալով Քոչարեանի ենթադրեալ մասնակցութեան Բաքուի ժողովին, ըսած է որ կ'ողջունէ հայ-ազերի ուղղակի խօսակցութիւններ, բայց կը զգուշացնէ խաղաղութեան որեւէ խօսակցութեան դէմ, առանց խնդրոյ առարկայ (իմա՝ Ղարաբաղ) շրջանի մասնակցութեան։ Ղուկասեան արտայայտուած է Հեռատեսիլէն, շաբաթավերջին (Օգոստոս 8/9) եւ ըսած նաեւ որ Ալիեւ «շատ լուրջ քայլ» մը կ'առնէ Հայաստանը հրաւիրելով։ Կրկնած է որ Հայաստան եւ Ազրպէյճան կրնան իրենց հարցերուն մասին խօսիլ սեղանի մը շուրջ, բայց, յստակ պէտք է ըլլայ որ Ստեփանակերտ չի կրնար դուրս մնալ Ղարաբաղի խաղաղութեան գործընթացէն։ Ներքին ճակատի վրայ, Ղուկասեան գոհացուցիչ չի գտներ տնտեսական վիճակը, բայց յոյս ունի որ մօտալուտ սեփականաշնորհումը կացութիւնը կը բարելաւէ։

***

ՆԵՐՈՒՄ ԱԶԳ. ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մարդկային իրաւանց կազմակերպութեան հայաստանեան յանձնաժողովի նիստերուն վերջին շաբթուան իր մասնակցութեան ընթացքին նախագահ Ռ. Քոչարեան յայտնած է թէ Սեպտ. 21-ի անկախութեան տօնին առթիւ ներում կը հռչակուի եւ հարցը քննարկումի ենթակայ է Ազգ. Ժողովին կողմէ։ Ան աւելցուցած է թէ ներումը նախատեսուած էր Ա. Հանրապետութեան հռչակման տօնին՝ Մայիս 28-ին, սակայն անհրաժեշտ տուեալներ կը պակսէին եւ այդ պատճառաւ յետաձգուած էր վերոնշեալ թուականին։

***

ԱՐԱՄ ՍԱՖԱՐԵԱՆ «ԱՐՄԻՆԻԲԸՆ ԷՌԼԱՅՆԶ»Ի ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՏՆՕՐԷՆ

Վարչապետ Արմէն Դարբինեանի մէկ որոշումով «Արմինիբըն էռլայնզ»ի տնօրէն նշանակուած է Արամ Սաֆարեան (50 տարեկան) փոխարինելով Տիգրան Աչոյեանը։ Ան մինչեւ վերջերս կը վարէր օդային երթեւեկի ոստիկանութեան բաժինը։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 10/11)

ՀՀ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԵԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Օգոստոս 10, ժամը 9·30-ին, ՀՀ Դատախազութիւնը «Արմէնփրէս»ին յանձնած է հետեւեալ հաղորդագրութիւնը՝ Հենրիկ Խաչատրեանի սպանութեան կապակցութեամբ. –

«1· Դէպքի օրը ՀՀ Գլխաւոր դատախազ Հ. Մ. Խաչատրեանը տնից դուրս է եկել եւ աշխատանքի է ներկայացել ժամը 8·45-ին։

2· Աշխատասենեակում մնացել է մինչեւ 10·45-ի սահմանները, որից յետոյ թիկնապահների ուղեկցութեամբ գնացել է ՀՀ կառավարութիւն եւ մասնակցել նիստին։

3· Թոյլտուութիւն խնդրելով, ժամը 15-ի սահմաններում դուրս է եկել ՀՀ կառավարութեան նիստից եւ գնացել է տուն՝ ընդմիջման։

4· Ժամը 15·15-ի սահմաններում զանգահարել է ՀՀ դատախազութեան ընդունարան՝ օգնական Աղասի Չիթչեանին եւ յայտնել, որ ընդմիջման է՝ շուտով կը վերադառնայ։

5· Ժամը 15·35-ի սահմաններում տանից դուրս է եկել եւ ժամը 15·45-ի սահմաններում մտել է ՀՀ դատախազութեան շէնք։

6· Ժամը 15·50-ի սահմաններում ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ է մտել կադրերի բաժնի պետ Ռ. Գ. Արշակեանը եւ ներսում մնացել մինչեւ 16-ի սահմանները։

7· Ժամը 16·05-ի սահմաններում ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ է մտել քննչական մասի պետ Ս. Գ. Յովսէփեանը։

8· Այնուհետեւ, ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ է մտել գրասենեակի պետ Ժ. Գ. Աղայեանը եւ այնտեղ մնացել մինչեւ 16·40-ի սահմանները։

9· Ժամը 16·30-ի սահմաններում հանգստի սենեակ է մտել դատախազութեան աշխատակցուհի Այտա Շահբազեանը։ Նա սուրճ է պատրաստել եւ իր մօտ եղած բանալիներով փակել է հանգստի սենեակի, ինչպէս նաեւ կոլեգիայի սենեակի դռներն ու դուրս է եկել։ Նրա ցուցմունքի համաձայն, երբ ներս է մտել, տեսել է, որ գրասենեակի պետ Ժ. Աղայեանը օրուայ փոստն է զեկուցում։

10· Ժամը 16·40-ի սահմաններում ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ է մտել ՀՀ դատախազութեան դատավճիռների եւ որոշումների օրինականութեան վերահսկող բաժնի դատախազ Արամ Կարապետեանը եւ այնտեղ մնացել մինչեւ 16·45-ի սահմանները։

11· Ժամը 16·45-ի սահմաններում Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ է մտել դատավճիռների եւ որոշումների օրինականութեան վերահսկող բաժնի պետ Ա. Դ. Աշրաֆեանը եւ այնտեղ է մնացել մինչեւ 16·48-ի սահմանները։

12· Ժամը 16·48-ի սահմաններում ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ է մտել ՀՀ Գլխաւոր դատախազի տեղակալ Ժ. Խ. Խառատեանը եւ դուրս է եկել 16·50-ի սահմաններում։

13· Ժամը 16·50-ի սահմաններում ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ կրկին մտել է Արամ Կարապետեանը՝ իրեն աշխատանքից ազատելու մասին դիմումով։

14· ՀՀ Գլխաւոր դատախազի օգնական Ա. Չիթչեանը ժամը 16·53-ի սահմաններում լսել է 3 կրակոցի ձայն, իսկոյն ընդունարանից դուրս է եկել, վայրկեանների ընթացքում վազել եւ կանչել է ՀՀ Գլխաւոր դատախազի տեղակալ Ժ. Խառատեանին։ Վերջինս, թիկնապահների հետ, անմիջապէս մտել է ՀՀ Գլխաւոր դատախազի աշխատասենեակ եւ յատակին տեսել ՀՀ Գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի եւ բաժնի դատախազ Ա. Կարապետեանի դիակները՝ հրազէնային վնասուածքներով։

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՍԳՐՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Օգոստոս 7-ին յայտնած է ընտրական նոր օրէնսգրքին մասին իր մօտեցումները։ Կարեւոր նկատած է որ օրէնքին մեկնակէտը կազմէ ընտրութիւնները ձախողեցնելու որեւէ փորձի բացառումը։ Ապա ըսած է թէ իրեն համար լաւագոյն ձեւը այն կ'ըլլար որ կառավարութիւնը չմասնակցէր ընտրութեան, բայց ատիկա պատասխանատուութենէ խուսափիլ նշանակելով, պէտք է մասնակցի պատրաստութեան։ Ընտրական յանձնաժողովներուն կազմութեան համար Ռ. Քոչարեան կարելի տարբերակներէն նկատած է անդամներէն 1/3-ին կառավարութեան կողմէ նշանակումը, իսկ 2/3-ին՝ քաղաքական ուժերու կողմէ առաջարկումը։

***

ՀՐԴԵՀՆԵՐՈՒ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Տաւուշի մարզի սահմանային շրջանին մէջ բերքահաւաքի այս օրերուն ազրպէյճանական կողմէ արձակուած հրձիգ գնդակներ հրդեհներու պատճառ կ'ըլլան· հրոյ ճարակ դարձած են պտղատու պարտէզներ, չորցած խոտ, այգիներ։ Վերջերս հրդեհներ ծագած են նաեւ Կոթի, Յաղթանակ, Կոզմ ու այլ վայրեր։

***

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ ԼՈՒԾԵԼՈՒ ՊԱՀԱՆՋ

Ազգային միասնութեան ուխտին նախագահ Ռաֆայէլ Համբարձումեան յայտարարութեամբ մը իշխանութիւններու անվճռականութեան ու դանդաղկոտութեան, նաեւ Ազգային Ժողովը ցրուելու պահանջին անտեսումին վերագրած է գլխաւոր դատախազին սպանութիւնը։ Ըսած է որ Ազգային Ժողովը իր հովանաւորութեան տակ առած է ծանր յանցանքներու կասկածի ենթակայ երեսփոխաններ, ինչ որ «կը քաջալերէ երկրին սահմանադրական կարգին սպառնացող գործողութիւններ», որոնց նպատակը նախկին իշխանութիւնը գործի գլուխ բերել է։ Նման փորձեր կանխելու համար Հանրապետութեան Նախագահէն կը պահանջուի անյապաղ լուծել Ազգային Ժողովը եւ հետաքննութիւն բանալ կասկածելի անձերու նկատմամբ։

***

Վ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆՑ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Օգոստոս 10 թուակիր հրամանագրով Վահրամ Ներսիսեանց նախագահի խորհրդական նշանակուած է։

***

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

Նիւ-Եորքէն, ուր կը գտնուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է նախագահ Ռ. Քոչարեանին՝ Գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի սպանութեան առթիւ։ Հոն Գարեգին Ա. դատապարտելէ ետք արարքը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ՀՀ նախագահին, կառավարութեան եւ հանգուցեալին ընտանիքին։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ շրջանին մէջ հեղեղը մեծ աւեր գործած է։ Աւելի քան յիսուն հոգի անյայտացած են ողողումին մէջ, մօտ երկու տասնեակ դիակ գտնուած է, ու ամբողջ գիւղեր քանդուած։ Կան վայրեր ուր ցամաքի ճամբով հասնիլ կարելի չէ ու միայն ուղղաթիռներով սննդեղէն կը տարուի։ Նոյն շրջանին մէջ, Օգոստոս 9-ին ալ ՓՔՔ-ի զինեալներ զբօսաշրջական աւանի մը վրայ յարձակում գործած ու հրկիզած են պանդոկ մը, սպաննելով անոր տէրը։

ՔԵՆԻԱՅԻ ԵՒ ԹԱՆԶԱՆԻՈՅ զոհերուն թիւը ժամէ ժամ կ'աւելնար եւ Օգոստոս 10-ին արդէն 203 մեռեալ կար, բայց վերջնական ալ չէր։ Վիրաւորներ կամ ոմանք կը մեռնին, նաեւ նոր դիակներ կը յայտնաբերուին։ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարը՝ տիկին Օլպրայթ երկու միլիոն տոլար պարգեւ խոստացած է որեւէ տեղեկութեան համար որ կրնայ ահաբեկիչներուն ձերբակալութեան տանիլ։ Ուաշինկթըն փոսթ թերթին համաձայն եթէ ահաբեկիչներուն սկզբնական ծրագիրը գործադրուէր զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ պէտք է ըլլար, որովհետեւ 300 քիլոնոց ռումբը, զոր կառքը կը կրէր, գլխաւոր մուտքին ներկայացած էր, բայց քենիացի պահակները մերժած ըլլալով մուտքը, վարորդը երկրորդական մուտքի մը ներկայացած էր։ Շէնքին տանիքին վրայ զետեղուած գամերան անվնաս մնացած ըլլալով, յոյս կայ որ կարելի կ'ըլլայ տեղեկութիւններ քաղել անոր նկարահանումներէն։ Թանզանիոյ մէջ սակայն, երեք կասկածելիներ ձերբակալուած են։

ՏՕԹԸ կը շարունակուի Ֆրանսայի մէջ եւ անոր հետեւանքով ապականութիւնը։ Փարիզի մէջ, Օգոստոս 10-ին ջերմաստիճանը 38 աստիճանի հասած էր, նոյնն էր կացութիւնը բազմաթիւ քաղաքներու մէջ։ Մրցանիշը սակայն տեղի ունեցած էր 1947 Յուլիս 28-ին 40,4 աստիճանով։ Ապականութեան դէմ որ անցած է 2-րդ մակարդակը, որեւէ միջոց չէր առնուած, 3-րդէն սկսեալ է որ իշխանութիւնները պարտաւոր են միջոցներ ձեռք առնելու, այսինքն երբ օզոնի քանակը 360 միքրոկրամ է մէկ խորանարդ մեթր օդին մէջ։

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ ջերմաստիճանը 45 աս–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՃԱՆԱՔՔԱԼԷԻ Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

«Ակօս»ի Օգոստոս 1-ի թիւին մէջ Արման Թայեան կը նկարագրէ Ճանաքքալէի Ս. Գէորգ Հայկական Եկեղեցին որ ներկայիս կը գործէ որպէս Մշակոյթի Կեդրոն։ Շէնքին մարմարեայ տախտակին վրայ, հակառակ գաճով ծեփուած ըլլալուն, կարելի է կարդալ հայատառ Սուրբ Գէորգ անունը։ Մինչեւ 1950 թուականը կառոյցը գործած է որպէս եկեղեցի։ 1964-ին վերածուած է թանգարանի։ Ներկայիս մշակոյթի կեդրոն մըն է որ կը կրէ ծանօթ ազգայնական գրող Նամըք Քէմալի անունը։

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՐԻՒՐՕՐԵԱԿԸ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԿՆՃԻՌՆԵՐ

Բարձրաստիճան իշխանաւորի մը համար առաջին փորձաքար նկատուած հարիւրօրեայ շրջանը լրացաւ Հայաստանի նախագահին Ռ. Քոչարեանի համար: Յետադարձ ակնարկ մը այդ շրջանին, երկրին հիմնական հարցերուն մէջ դրական շօշափելի մեծ նորութիւն դժուար է որ գտնէ: Այս ուղղութեամբ լրատուութիւններուն մէջ ամէնէն լայն տեղ գտնողը անցեալ իշխանութեան օրով կատարուած չարաշահումներու հետապնդումը, բացայայտումն է. անուններու կապուած հրապարակումներ եղան այդ մասին, բայց մեծ մասով նիւթականի մարզին առնչուած խրացումներու, ապօրինութիւններու հրապարակումը գոհունակութիւն պատճառելով հանդերձ, այն տպաւորութիւնը կը թողէ յաճախ որ ամբաստանուած անուններէն կը պակսին գլխաւորներ: Նոյնն է պարագան սպանութիւններու որոնց հեղինակները անյայտ մնացած էին. որքա՞ն ատեն միտքեր զբաղեցուցած ու մտահոգութիւն պատճառած էին Հ. Ղանդիլեանի, Հ. Գալստեանի, Վ. Պետրոսեանի եւ ուրիշ անձնաւորութիւններու սպանութիւնները երբ մանաւանդ անորոշութեան մէջ խրած մնացած էր հետաքննութեան ընթացքը: Այսօր պարբերաբար լրատուութիւն կը կատարուի այս մասին, հաւաստումներ կը տրուին մինչեւ արդարութեան համակարգի գլխաւոր դիրքերէն թէ ստուգուած են այդ ոճիրներուն հեղինակները, եւայլն, սակայն յետոյ խորհրդաւոր լռութիւն մը կ՚իջնէ շարունակութեան վրայ, հետաքննութեան ընթացքը չխանգարելու մտահոգութեան մատնանշումով: Նախորդ իշխանութեան դէմքերէն ոմանց ներգրաւումն ալ այս մարզին հետաքննութեան, — ինչպէս օրինակ Վ. Սիրադեղեանի պարագան — ըսուածին ու չըսուածին միջեւ ձգուած ենթադրութիւններու, կասկածներու միայն կրնայ առաջնորդել առ այժմ: Ու մինչեւ հիմա խնդրոյ առարկայ բացայայտումներէն ոչ մէկը յստակ անունի մը տուեալին յանգեցաւ:

Այսուհանդերձ, Հայաստանի առօրեային հարցերէն զերծ Սփիւռքի Հայուն համար հետաքրքրութեան այս մարզը տեղացիին համար գլխաւորը չէ ապահովաբար: Ան իշխանութենէն ուրիշ ակնկալութիւններ ունի, աւելի առաջնահերթ, քան՝ առանց լուսաբանուելու փակուած թղթածրարներ, ոճիրներու անյայտ մնացած, կամ պահուած հեղինակներ: Գործազրկութեան, ընկերային կեանքին, ապրուստի դժուարութիւններու առնչուած այս կարգի ակնկալութիւններու գոնէ կարողական պատասխաններով կարելի էր ճիշդ արժեւորումը ընել նախագահական առաջին հարիւրօրեակին:

Այդ շրջանը առաջին պահէն յատկանշուեցաւ իր նախորդին՝ Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի վարած քաղաքականութեան հակադիրը կիրարկելու Ռ. Քոչարեանի մտադրութեամբ: Եւ պէտք է ըսել որ այդ ոլորտէն ամէնէն սուր կէտերուն — ինչպէս՝ Ղարաբաղի, Հայ դատի, Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու, Հ.Յ.Դ.—ի արգելքին, Սփիւռքի հետ յարաբերութիւններու — մատնանշումը եւ այլ մօտեցումով ներգրաւումը յետագայ քաղաքականութեան մէջ, ի յառաջագունէ դրական արժեւորում գտաւ շատ մը շրջանակներու մէջ: Բայց աւելի քան երեք ամիս ետք, խօսքին կամ մտադրութեան արթնցուցած այդ դրականը կը յայտնուի որ տեւելու դժուարութիւն ցոյց կուտայ արդէն:

Առոր ամէնէն յստակ տուեալը նախագահին գործակիցներու շրջանակէն հասնող անդրադարձներն են: Բան մը որ կը վկայէ նաեւ թէ Լ. Տէր — Պետրոսեանի քաղաքականութեան հակադրուելու ընտրանքը առանձին մեծ օգուտ չէ ունեցած նոր նախագահին. յատկապէս ընդդիմութեան նկատմամբ ցոյց տրուած կեցուածքով: Ռ. Քոչարեան առաջին օրէն ընտրեց ընդդիմութիւնը չէզոքացնելու համար զայն սիրաշահելու ձեւը: Վերցնելով Հ.Յ.Դ.—ի գործունէութեան արգելքը, այդ կուսակցութեան նոյնիսկ երբեմն վիճայարոյց անունները առաւ գործակցութեան սերտ շրջանակին մէջ, անտեսելով այդ քայլին ստեղծած կարգ մը հարցականները որոնք կը մեկնէին արհեստավարժ ուժեր ունենալու իր չեչտուած բծախնդրութենէն: Կարողական ընդդիմութիւն մը գործակիցի վերածելու եւ անոր պատասխանատուութեան բաժին տալու քաղաքականութեան մը մէջ աւելի բնական էր «ԱԺՄ»ի, «ԻՄ»ի եւս ընդգրկումը: Բայց այսօր այս երեք հոսանքները արդէն քննադատութիւններով հանդէս կուգան, հազիւ աւարտած առաջին հարիւրօրեակը: Եւ երբ չեն դադրած գործակցելէ Ռ. Քոչարեանի իշխանութեան հետ, կամ ներկայացուցիչ ունենալէ հոն:

Քննադատութիւններու ամէնէն չեչտուածի բաժինը ունեցաւ ԱԺՄ—ի նախագահ Վազգէն Մանուկեան: Ան Յուլիսի սկիզբի ասուլիսով մը (տե՛ս «Յառաջ», Օգոստոս 7) փակեց լաւատեսութեան ամէն հեռանկար. ըրաւ լուրջ վերագրումներ թէ արդէն ներիշխանական հակամարտութիւններ կան, թէ ներկայի հիասթափութիւնը աւելի մեծ է, թէ խորհրդարանի նոր ընտրութենէ մը իսկ կարելի չէ դրական բան յուսալ, եւայլն: Արտայայտութիւններուն մէջ ամէնէն ծանրակշիռն է թերեւս այն որ նախորդ իշխանութեան դէմքերուն դէմ յարուցուած քրէական գործերը «օգտագործւում են կամ փող վերցնելու, կամ շանթաժի համար»:

Յաջորդեց Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն Ժողովին աւարտին հրապարակուած յայտարարութիւնը (Յուլիս 27) որ քննադատութիւններու նոյնքան սուր ցանկ մը կուտայ, եթէ նոյնիսկ ան չունի Վ. Մանուկեանի ոճին հատու չեչտը: Հ.Յ.Դ. դժգոհ է Ազգային Ժողովի նոյնութեամբ պահպանումէն, քաղաքային սխալ քաղաքականութեան շարունակումէն, գործազրկութեան անդարման մնացած կացութենէն, աղէտի գօտիին վիճակէն, անապահով խաւին չարուած նեցուկէն: Այս դժգոհութիւնները իշխանութեան բաժնեկիցի մը պատկանելու յատկանիշէն զատ, կը զօրացնեն իշխանութեան ներքին հակամարտութեան մասին Վ. Մանուկեանի վարկածը: Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան բերուած զօրակցութեամբ ձեռք ձգուած անհատական դիրքերը — խորհրդական, նախարար, վարչութեան պետ, եւայլն — հասկնալի է որ չբաւարարեն կուսակցութիւն մը որ պատճառներ ունի կարծելու թէ կրնայ նաեւ խորհրդարանական ներկայութիւն ու հետեւաբար դերակատար ըլլալ Հայաստանի քաղաքական բեմին վրայ: Նոյն տրամաբանութեամբ ալ բնական է Ազգային Ժողովի նոր ընտրութեան անոր պահանջը: Այլ հարց թէ նոյնքան հասկնալի է այդ քայլին չդիմելու Ռ. Քոչարեանի ընթացքը երբ մէկ օրէն միւսը «հեռատես» երեսփոխաններու անցքով ուռճացած Երկրապահներու խումբը մեծամասնութեան տէրն է հոն: Եւ նոյնիսկ Հ.Յ.Դ.—ի նկատմամբ համակրանքի ամէնէն լայն իր սահմաններով, Ռ. Քոչարեանի համար դժուար է խորհիլ որ Երկրապահներէն անոր կը փոխանցէ քաղաքական յենարանի իր վստահութիւնը: Այս կացութեան մէջ, քաղաքային քաղաքականութեան սխալ որակումն ալ կը կապուի Հ.Յ.Դ.—ի նոյն բնոյթի ակնկալութեան, հակառակ որ այդ դժգոհութիւնը այլ ձայնակիցներ ալ պիտի ունենար, առանց վերոյիշեալ ենթախորքին: Որոշ չափով ճիշդ է այլապէս թէ սխալներ կան քաղաքային քաղաքականութեան մէջ: Բայց ապահովաբար «սխալ»ը հոս յարաբերական է ու կապուած՝ դիտողներու ակնոցներուն:

Եւ վերջերս, Ռ. Քոչարեանի գործակցութեան հրաւիրած ընդդիմադիր դէմքերէն Պ. Հայրիկեանի գլխաւորած կուսակցութիւնն ալ միացաւ դժգոհներու խումբին: Օգոստոս 1—ի փոքր վեհաժողովին ԻՄ դիւանի բանբերը յայտնած էր թէ Սահմանադրական փոփոխութիւններու յանձնաժողովը որուն կը նախագահէ Պ. Հայրիկեան, իրենց ծրագիրներուն համապատասխանող ընթացք չունի: «Արմենփրէս»ի այս մասին տեղեկատուութիւնը վեհաժողովին օրակարգէն ուրիշ նիւթ չէր նշեր, ինչ որ եզրակացնել կուտայ թէ ժողովը կազմակերպուած էր եթէ ոչ միմիայն, գոնէ յատկապէս այդ դժգոհութեան արտայայտութեան նպատակով: Իսկ, պաշտօնը շարունակելու մասին Պ. Հայրիկեանի առ այժմ որեւէ թելադրութիւն չկատարելու կեցուածքը, հաւանօրէն սրբագրութեան մը ակնկալութեան կապուած է: Կրնայ այդ սրբագրութիւնը անպայման վերոյիշեալ յանձնաժողովին աշխատանքին առնչուած չըլլալ, այլ ատիկա աւելի որպէս միջոց գործածուած, նախագահին յայտնելու համար վերապահութիւններ:

Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան հարիւրօրեակին յաջորդած ու գրեթէ միաժամանակ, 15 – 20 օրուան ընթացքին, յայտնուած այս կեցուածքները բաւական իմաստալից են իշխանութեան յետագայ անմիջական շրջանին համար: Վ. Մանուկեանի ոչ մէկ բաց դուռ տեսնող կեցուածքը, Հ.Յ.Դ.—ի լայն ախորժակներէն ծնած սակարկութեան տրամադրութիւնը եւ ԻՄ—ի առաջին անուղղակի ազդարարութիւնը բաւական տաղտկալի, այլ, ոչ անսպասելի կնճիռներ են Ռ. Քոչարեանի համար որ հաւանօրէն անդրադարձած է թէ սխալ նկատուածին հակադիրը բեւեռը կրնայ անպայման ճիշդ ճամբան չըլլալ յաջողութեան հասնելու համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹՈՐՈՍ ԱԶԱՏԵԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՄԱՌՔ

Գրադարանիս մէջ, Թորոս Ազատեանի «Քառասնակ»ին անմիջապէս քովը կայ կամ պէտք է ըլլայ փառաւոր գիրք մը, որ նուիրուած է գրագիտուհի ու կնոջական շարժումի ախոյեաններէն Հայկանոյշ Մառքի գործերուն ու անձին: Այս երկու գիրքերը քով քովի պէտք է ըլլան, եւ եթէ երբեմն սա կամ նա պատճառաւ անոնց դրացութիւնը խախտի, ես անմիջապէս կը սրբագրեմ, զանոնք դարձեալ քով քովի կը դնեմ: Որովհետեւ իմ յիշողութեանս մէջ այս երկու անունները իրարու կապուած են երրորդ անձի մը անունով. Վահան Թոչիկեան: Հայկանոյշ Մառքի 49 տարուան ամուսինը: «Նոր Լոյս»ի հրատարակիչը:

Թորոս Ազատեան ու Հայկանոյշ Մառքի ամուսինը Վահան Թոչիկեան, երկար տարիներու բարեկամութենէ վերջ ճակատագրին տխուր խաղովը Կարս քաղաքի մէջ հրաժեշտ առին իրարմէ: Երկուքն ալ ճամբայ ելած էին դէպի Երեւան, Սուրբ Էջմիածին, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի հրաւէրով ներկայ գտնուելու համար Վեհափառ Գէորգ Զ. Կաթողիկոսի յուղարկաւորութեան: Երթի ընթացքին Կարսի մէջ Վահան Թոչիկեան յանկարծամահ եղաւ: Թ. Ազատեանին վիճակեցաւ փակել իր սիրելի բարեկամին աչքերը եւ հսկել անոր մարմնին փոխադրութեան վրայ: 1954 Յունիս 13—էն էր որ կը պատահէր այս տխուր դէպքը եւ կարծես աստղ մը կը մարէր գեղյուն գրագիտուհի Հայկանոյշ Մառքի կեանքին մէջ: 49 տարի անոնք միասին քալած էին կեանքի ճամբուն վրայէն: Վահան Թոչիկեան եղած էր փոթորկոտ շրջանի մը դերակատարներէն մէկը, պայքարի մարդ մը իր սխալ կամ ճիշդ դատողութիւններով, եւ իր կինը ընդմիշտ մնացած էր անոր հաւատարիմ կեանքի ընկերուհին:

Հայկանոյշ Մառք:

Պէտք է որ պահ մը ոտքի կանգնիմ այս կնոջ յիշատակին առջեւ: Իր մահէն բաւական ժամանակ վերջ է, որ ազնիւ բարեկամուհի մը ինծի նուիրեց անոր նշանաւոր «Հայ Կին» պարբերաթերթի ամբողջական հաւաքածոները, շքեղօրէն կազմուած հատորներու ձեւով: Ես անյագուրդ ախորժակով թղթատեցի այդ հաւաքածոներուն էջերը, կարդացի Հայկանոյշ Մառքի խմբագրականները, այն ատեն աւելի լաւ ըմբռնեցի թէ ինչպիսի գործ մը կատարած էր այս կինը:

Ես սա պահուն այլեւս լաւ չեմ կրնար յիշել թէ մեր ժողովուրդը, մանաւանդ շրջանի հայ կիները կրցա՞ն հասկնալ անոր արժէքը, բաւականաչափ յարգեցի՞ն անոր անձն ու գործը: Միայն գիտեմ որ ան իր յառաջացեալ տարիքին՝ բոլորէն գրեթէ լքուած, թերեւս ալ բաւական մոռցուած, պիտի շիջէր Սուրբ Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցի տխուր սենեակներէն մէկուն մէջ:

1955—ին, իր ամուսնին մահէն մէկ տարի վերջ Հայկանոյշ Մառք ապրեցաւ փոքրիկ երջանկութիւն մը, թերեւս իր կեանքին վերջին երջանկութիւնը, երբ իր շատ սիրելի արուեստագէտ բարեկամուհիներէն Սրբուհի Վարդանեանի, Գոհարիկ Ղազարոսեանի ու Ա. Ալըրճեանի նախաձեռնութեամբ տօնուեցաւ անոր գրական գործունէութեան յիսնամեակը:

Գրական յոբելեաններու հանդիսութիւնները քանի մը օր կ՚արձագանգեն մամուլի մէջ, կարճ ժամանակի մը համար կ՚երջանկացնեն յոբելեարը, պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու ուրախութիւն մը կը պատճառեն կազմակերպիչներուն, յետոյ կը մոռցուին կ՚երթան, եթէ այդ յոբելեանը առիթ մը չդառնայ որպէսզի յոբելեարէն մնայուն գործ մը հրատարակուի: Բարեբախտաբար Հայկանոյշ Մառքի յոբելեանէն մնաց շատ արժէքաւոր հատոր մը: Տիկնանց Յանձնախումբը, որ կազմակերպած էր յոբելեանը, պատրաստեց ու Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքի օրհնութեան գիրով հրատարակ հանեց Հայկանոյշ Մառքի գործին նուիրուած աւելի քան չորս հարիւր մեծահասակ էջերով այն շքեղ հատորը, որ իմ շատ սիրած գիրքերէս մէկը պիտի դառնար յառաջիկային եւ զոր միշտ պիտի պահէի Թորոս Ազատեանի «Քառասնակ»ին քով:

Այս գիրքին համար շնորհակալ եմ հրատարակիչներուն ամէն բանէ առաջ անոր համար որ ես հոն միշտ կը գտնեմ Հ. Մառքի 1930—ական թուականներու գեղեցիկ ու շնորհալի հայ մանկամարդուհիի դէմքը եւ այդ կերպով մոռացումի կուտամ ծերունազարդ, անխնամ մազերով ու գրեթէ հիւծած այն կնոջ պատկերը, զոր իր մահէն քիչ ժամանակ առաջ տեսած էի Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցի մէջ: Եւ ես այս գիրքին համար շնորհակալ եմ հրատարակիչներուն նաեւ անոր համար որ հոն Հայկանոյշ Մառք այնքան հիւթեղ գրիչով մը կը պատմէ իր կեանքը, կեանքի կը կոչէ Խասեան վարժարանէ իր յուշերը եւ մեզի կը փոխանցէ իր բանաստեղծական յուզումները, եւ շարունակ մեզի կը յիշեցնէ թէ ան ինչպիսի գրօշակիր մը եղաւ իր ժամանակակից հայ կիներու ազատագրումին ու վերելքին համար:

Գրադարանէս կը վերցնեմ Հայկանոյշ Մառքի գիրքը ու կը բանամ անոր դեղնած էջերը: Էջերը դեղնած են, բայց մելանը այնքան սեւ եւ կենդանի է որքան սեւ ու կենդանի էր գիրքին տպուած օրը:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՒՐՈՅԻՆ ՆԱԽԱՀԱՅՐԸ

Եւրոպական միասնական դրամանիշը կարճ ատենէն շրջանառութեան պիտի մտնէ ու այս հանգրուանը դարավերջի կարեւորագոյն դէպքերէն կը նկատուի: Սակայն պէտք չէ կարծել որ Եւրօն որպէս միասնական դրամանիշ աննախընթաց է պատմութեան մէջ: Անոր առաջին օրինակը կուգայ հին Յունաստանէն ուր Ք. ա. Ը. — Է. դարերուն հաւաքականութիւնը կը կազմակերպուէր քաղաքպետութիւններու ձեւով: Անոնց միջեւ առեւտրական յարաբերութիւններուն սերտացումը մղեց ապրանքի փոխանակումի աւանդութիւնը աւելի գործնական ձեւով մը փոխարինելու: Այդ գործնական ձեւը եղաւ դրամը:

Ճիշդ է որ առասպելականացած պատմութիւնը դրամին գիւտը կը վերագրէ Լիւդիոյ թագաւոր Կրեսոսի որ Ք. ա. Զ. դարուն ապրած է իր ժամանակի ամէնէն հարուստ մայրաքաղաք Սարդին: Դիւրացնելու համար առեւտուրը, կ՚ըսուի թէ Կրեսոս գաղափարը յղացած է արժէքաւոր մետաղէ բոլորակներ շինելու: Կը պատմուի թէ այդ բոլորակներուն վրայ դրուած էին աստուածներու նկարներ:

Կարճ ժամանակ ետք Յոյները առին Կրեսոսի գիւտը: Անոնցմէ ալ Հռովմէացիները: Ք. ա. 210 թուականին Հռոմ որպէս դրամ պատրաստեց իր լուման որ կայսրութեան ընդարձակումին հետ վերածուեցաւ եւրոպական դրամանիշի մը: Հետզհետէ աստուածներու նկարներուն տեղը սկսան գրաւել կայսրերը: Դրամը դարձաւ հզօրութեան միջոց մը ու կեդրոնական իշխանութեան համար քաղաքական գործիք մը: Հռովմէական դրամ-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐ

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԳԱՆՁԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նախարար՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Սագըզ*։

Կայսերական Պալատան Թարգմանիչ՝ *Համբակ էֆէնտի Սէֆէրեան (Սէֆէր էֆէնտի)*։

Օգնական թարգմանիչ՝ *Արամ Ատիլ էֆէնտի*։ *Յովհաննէս էֆէնտի*։

Տնօրէն կալուածոց Դիւանի՝ *Յակոբ էֆէնտի Ճինճեան*։

Քննիչ երկրագործական՝ *Գէորգ էֆէնտի Թորգոմեան*։

Քարտուղար Թղթակցութեանց Դիւանի՝ *Մելքոն էֆէնտի Միլոյեան*։

Քարտուղարք Համարակալութեան Դիւանի՝ *Սահակ էֆէնտի Երամեան*, *Լեւոն էֆէնտի Փափազեան*։

Քարտուղար կալուածոց Դիւանի՝ *Արամ էֆէնտի Խուրտաճեան*։

Քարտուղար Տեքքոյի Քննութեան Դիւանի՝ *Պետրոս էֆէնտի Եաղուպեան*։

Տեսուչ կայսերական կալուածոց էտիւնէի՝ *Գէորգ էֆէնտի Գոտան*։

Հէրէքէի գործարանի արտադրութեանց վաճառատան Ա. պաշտօնեայ՝ *Սիրուն էֆէնտի Տինեան*։

Ճարտարապետք՝ *Յովսէփ էֆէնտի Թագւորեան*, *Տիգրան էֆէնտի Ճիւպերեան*, *Գէորգ էֆէնտի Ճիւպերեան*, *Գրիգոր էֆէնտի Թագւորեան*։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Քաղաքային ճիւղի անդամ՝ *Աբրահամ փաշա Երամեան*։

Օրէնսդիր ճիւղի անդամ՝ *Տիրան պէյ Տատեան*։

Դատական ճիւղի անդամ՝ *Անտոն էֆէնտի Քէօսէեան*։

Նախագահ Ատեանի օգնական՝ *Պետրոս Զէքի էֆէնտի Կարապետեան*։

Ելեւմտական ճիւղի օգնական՝ *Պետրոս էֆէնտի Գարայեան*։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Անդամ՝ *Զարեհ էֆէնտի Տիլպէր*։

ՀԱՇՈՒԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵԱՆ

Անդամ՝ *Գրիգոր էֆէնտի Խորեան*։

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գրաքննութեան տեսչի օգնական՝ *Միսաք պէյ Ֆէրիտ*։

Հայ թերթերու գրաքննիչներ՝ *Մինաս էֆէնտի Կամսար*, *Լեւոն էֆէնտի Սուրէնեան*։

Օգնական գրաքննիչ՝ *Երուանդ էֆէնտի Եսայեան*։

Միրդահամարի տեսչութեան արտաւահմանի անցագիրներու դիւանապետ՝ *Յարութիւն էֆէնտի Խանտանեան*։

Կուսակալի օգնականներ, վանայ՝ *Յովհաննէս Ֆէրիտ էֆէնտի*։

Մամուրէթ-իւլ-Ազիզի՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Ասասեան*։

Կառավարիչի օգնականներ, Ամասիոյ՝ *Նազարէթ էֆէնտի*։ Գայսէրիի՝ *Ղազարոս էֆէնտի Սայէպալըեան*, Բրեվէզայի՝ *Յակոբ էֆէնտի*։

Փոխ-կառավարիչներ, Միւրէֆթէի՝ *Միհրան էֆէնտի Պօյաճեան*։ Ենոսի՝ *Յարութիւն էֆէնտի Արարդեան*։ Գարինթի՝ *Լեւոն էֆէնտի*։

Փոխ-կառավարիչի օգնականներ, Զարսանճագի՝ *Մինաս էֆէնտի Զուգասըզեան*։ Էրտէկի՝ *Նազարէթ էֆէնտի*։ Ուրլայի՝ *Արմենակ էֆէնտի*։ Սոֆուլուի՝ *Մանուէլ էֆէնտի*։ Մալկարայի՝ *Կարապետ էֆէնտի Խարայէլեան*։ Ֆիլորինայի՝ *Պետրոս էֆէնտի*։ Մատենի՝ *Նշան էֆէնտի*։ Կիւրինի՝ *Փաւլոս էֆէնտի*։ Արաբկիրի՝ *Սարիմ էֆէնտի Զուգասըզեան*։ Բալուի՝ *Տիգրան էֆէնտի Քիրիչճեան*։ Սիլիվրիի՝ *Յակոբ էֆէնտի Ֆէրիտ*։ Տէվէլուի՝ *Կարապետ էֆէնտի Թորոսեան*։ Փազար Քէօյիւ՝ *Յակոբ էֆէնտի Եավէր*։ Ագտաղ-Մատէնի՝ *Գրիգոր էֆէնտի Փափազեան*։ Վիզէի՝ *Նշան Ակեահ էֆէնտի*։ Քէօբրիւլիւ՝ *Տիգրան էֆէնտի*։ Տէտէ-Աղաճի՝ *Անթուան էֆէնտի Պիլլորեան*։

Նահանգի թարգմաններ, Խիւտավէնտիկեարի՝ *Գէորգ էֆէնտի*։ Ատանայի՝ *Աւետիս էֆէնտի Սիսլեան*։

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բերայի ոստիկանութեան բժիշկ՝ *Տիգրան էֆէնտի*։

Երկրորդ գոմիսէր եւ թարգմանիչ Քննիչ Յանձնաժողովոյ՝ *Պետրոս Սէզայի էֆէնտի*։

Ա. Դեղագործ կեդրոնական բանտին՝ *Խաչիկ էֆէնտի Փիրսեան*։

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Անդամներ Քաղաքապետական խորհուրդի՝ *Տիգրան էֆէնտի Տէր-Ներսէսեան*, *Անտոն էֆէնտի Ազնաւուրեան*։

Անդամներ Քաղաքապետական Առողջապահական Ժողովոյ՝ *Տօքթօր Կոմիտաս էֆէնտի Օրմանեան*, *Տօքթօր Յովհաննէս էֆէնտի Խորասանճեան*, *Տօքթօր Վահրամ էֆէնտի Թորգոմեան*։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՕՏԱՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ դիւանի տնօրէնի օգնական՝ *Ռուբէն էֆէնտի Գարագաշեան*։

Քարտուղար՝ *Տիգրան էֆէնտի Տէմիրճեան*, *Մկրտիչ էֆէնտի Նորիկեան*, *Անդրէաս էֆէնտի Հասուն*, *Պետրոս էֆէնտի Պէրպէրեան*։

Օգնական քարտուղար՝ *Տիգրան պէյ Զայեան*։

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ Սենեկի դեր-տնօրէն՝ *Միհրդատ էֆէնտի Պապայեան*։

Քարտուղար՝ *Լեւոն էֆէնտի Սուրէնեան*։

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆՑ դիւանի քարտուղար՝ *Գառնիկ էֆէնտի*։

ՀԱՇՈՒԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ դիւանին պետ՝ *Խաչիկ էֆէնտի Փափազեան*։

ՕՏԱՐ ՄԱՄԼՈՅ դիւանի տեսուչ՝ *Համբակ էֆէնտի Սէֆէրեան*։

Անդամներ՝ *Խաչիկ էֆէնտի Մուրատեան*, *Օննիկ էֆէնտի*։

ԻՐԱՒԱԳԷՏ խորհրդական՝ *Գաբրիէլ էֆէնտի Նորատունկեան*։

Օգնականներ՝ *Հրանտ պէյ Աբրօ*, *Պօղոս էֆէնտի Քէրէստէճեան*, *Լեւոն պէյ Մըսըրլը*, *Նշան էֆէնտի Ճիվանեան*, *Մագսուտ պէյ Սէֆէրեան*։

Քարտուղար՝ *Սահակ էֆէնտի*։

Տնօրէն արձանագրութեան դիւանի՝ *Միքայէլ էֆէնտի Կիւլլապեան*։

ԴԵՍՊԱՆ Լա Հէյի՝ *Յովսէփ էֆէնտի Միսաք*։

Խորհրդական դեսպանատան Պրիւսէլի՝ *Միհրան էֆէնտի Գավաֆեան*։

Ա. քարտուղար Հռոմի՝ *Յովհաննէս պէյ Գույումճեան*։

Բ. քարտուղար Փարիզի՝ *Լեւոն պէյ Երամեան*։ Պրիւսէլի՝ *Տիրան պէյ Նորատունկեան*։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ հիւպատոսներ, Կալաց՝ *Մանուկ էֆէնտի Ազարեան*, Նափոլի՝ *Արամ պէյ Պաղտատլեան*։

ՀԻՒՊԱՏՈՍՆԵՐ, Մեսինայի՝ *Հրանտ պէյ Տիւզ*, Սանթամաւրայի՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Մաժակեան*, Անթիվարիի՝ *Սարգիս էֆէնտի Պալեան*։ Մալթայի՝ *Յովսէփ էֆէնտի Ազարեան*։

Փոխ-Հիւպատոսներ, Ջանթայի՝ *Մկրտիչ էֆէնտի Էհրամճեան*։ Թիֆլիզի՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Նաֆիլեան*։

Կալացի՝ *Հրանտ պէյ Նորատունկեան*։ Նիւքէսլի՝ *Ժօզէֆ էֆէնտի Արսէն*։

ՍՊԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌ

Առողջապահական Բ. ճիւղի տնօրէնի օգնական՝ *Գնդապետ Գաբրիէլ պէյ Թաշճեան*։

Առողջապահական Քննիչ Յանձնաժողովոյ անդամ՝ *Գնդապետ Աղեքսանդր պէյ Արապեան*։

Զինուորական Բժշկական Վարժարանի ուսուցիչներ՝ *Գնդապետ Տիգրան պէյ Աճէմեան եւ Ճիվան պէյ Անանեան*։

Զինուորական նախակրթարանին ֆրանսերէնի ուսուցիչներ՝ *Սրապիոն էֆէնտի Թըլըեան եւ Պօղոս էֆէնտի Քերեստէճեան*։

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

(Շար. 1)

...ները ծանօթ եւ ընդունելի էին մինչեւ Սկանտինաւեան Թերակղզին ու Սէյլան։ Այս յատկանիշը մեծապէս կը վերաբերի Օգոստինոս կայսրին որ գիտակցելով դրամական միօրինակուած համակարգի մը առաւելութեան, նոյն դրամին գործածութիւնը պարտադիր դարձուց բոլոր գաւառներուն մէջ։ Ոսկիէ եւ արծաթէ դրամներու հատումը կայսերական մենաշնորհ էր ու անոր նկարը կը գտնուէր դրամներուն վրայ։ Ոսկեդրամն էր որ դրամական համակարգին հիմը կը կազմէր ու անով կ'որոշուէր արծաթէ դրամներուն արժէքը։ Աւետարանիչներուն համաձայն, Օգոստինոսի կամ իր յաջորդին՝ Տիփերիոսի նկարով այդ շրջանի դրամներով է որ Յուդան Քրիստոսը մատնած է Հռովմէացիներուն։

Միջին դարուն, առաջին բարբարոս թագաւորներն ալ կը գործածեն հռովմէական դրամները։ Վերածնունդին է որ դրամական նոր արուեստ մը կը ծնի։ Իտալիոյ մէջ Միլանի, Ֆլորանսի մեծամեծները իրենց դրամները տպել կուտան։ Այս շրջանին եւրոպացի թագաւորները հետզհետէ դրամներ տպելու իրենց հակակշիռը կը կորսնցնեն։ Իսկ ներկայիս Մաասթրիխթի ու Գոփընհակընի դաշնագիրներով այդ իրաւունքը տրուեցաւ եւրոպական դրամատան մը։

Ապագայի Եւրոյին վրայ երկիրները իրենց յարմար գտած նկարները պիտի դնեն։ Ֆրանսա պիտի պահէ Մարիանը. Գերմանիան եւ Աւստրիան նախընտրած են բոյսեր, կենդանիներ, ինչպէս՝ արծիւը կամ կաղնիի ճիւղը։ Սպանիա իր դրամը պիտի դրոշմէ Ս. ժագ տը Գոմփոստէլով, իսկ Իտալիա՝ Տանթէի դիմանկարով։

Այս քանի մը օրինակները կը վկայեն որ եւրոպական միասնական դրամը զուտ մաասթրիխթեան արտադրութիւն չէ, այլ պատմութեան տրամաբանական շարունակութիւնը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ

ԽՄԲ. – «Ճումհուրիյէթ» Յուլիս 24-ին իր ընթերցողներուն նուիրած է Լօզանի դաշնագրին մասին Իսմէթ Ինէօնիւի յուշերուն առաջին գրքոյկը, ուր գլուխ մը կայ խորագրուած՝ «Փոքրամասնութեանց խնդիրը – Լորտ Գըրզըն կրակ կը ժայթքէ»։

«Մարմարա» թարգմանաբար լոյս ընծայած է այդ գլուխը, յաջորդական թիւերով։

***

...Երբ այս նիւթերը բանակցելի նիւթ կը դառնային, համագումարի օրակարգին վրայ հետզհետէ կը բերուէին խաղաղութեան դաշնագրի միւս հարցերը։ Ասոնցմէ մէկն ալ փոքրամասնութեանց հարցն էր։ Երբ համագումարը բացուեցաւ, ըսուեցաւ որ փոքրամասնութիւնները մեծ գանգատներ ունին Թուրք կառավարութենէն։ Արդէն փոքրամասնութիւններու հարցը Թիւրիմացութեան մը պատճառաւ եւ Անգլիացիներու խիստ վերաբերումով ձախող սկզբնակէտ մը ունեցած էր։ Կէս գիշերէն վերջ է որ մեզ տեղեակ պահած էին որ յաջորդ օր օրակարգի պիտի բերուէր փոքրամասնութիւններու հարցը։ Մեր պատուիրակութեան քարտուղարը զիս չէ արթնցուցեր մտածելով որ ժամանակը շատ ուշ է։ Յաջորդ առաւօտ ճիշդ այն պահուն երբ արթնցայ ու հանդիստ շունչ մը առնելով մտածեցի որ այդ օր նիստ չկայ, ըսին որ ժողովի պիտի երթանք։ Ներ ըլլայ, ըսի, գիշերը ըսած էին որ նիստ չկայ։ Այո, պատասխանեցին, բայց գիշերը լուր տուին եւ մենք ձեզ չարթնցուցինք։ Այսօր օրակարգի վրայ պիտի դրուի փոքրամասնութիւններու հարցը։ Ես քարտուղարը պատժեցի ինծի իմաց տուած չըլլալուն համար։ Բարեբախտաբար Անգարայի մէջ պատրաստել տուած էի պատմական ուսումնասիրութիւն մը փոքրամասնութիւններու վիճակին մասին։ Քովս առի այդ ուսումնասիրութիւնը ու ժողովի գացի։ Այս ուսումնասիրութեան մէջ փաստացի տուեալներով կը պատմուէր թէ դարերէ ի վեր Եւրոպական տէրութիւնները ինչպիսի խաղեր կը սարքէին Օսմանեան կայսրութեան մէջ փոքրամասնութիւններու ազգայնական պնդումները հրահրելու, եւ կայսրութիւնը տկարացնելով բաժան բաժան ընելու, Թուրք կառավարութիւնը Եւրոպային, Ասիային վտարելու համար։ Երկար պատմէն մըն էր։ Համագումարի ընթացքին կարդացի այդ ուսումնասիրութիւնը։

Երբ ընթերցումս աւարտեցի, քիչ մնաց որ Լորտ Գըրզըն կաթուածահար ըլլար։ Լեղին պատռած էր։ Նիստը վերջացաւ։ Դուրս կ'ելլէի։ Նայեցայ որ Լորտ Գըրզըն պանդոկին պարտէզին մէջ առանձինն նստած էր։ Կարծես ամէն կողմէն կրակ ու բոց կ'ելլէր։ Քովը գացի, հարցուցի թէ ի՞նչ պատահած էր։ Սկսաւ գանգատիլ ըսելով որ տակնուվրայ ըրած էի զիրենք։ Եւ հարցուց.

«Ի՞նչպէս պիտի ընենք, պիտի կարենա՞նք խաղաղութիւն հաստատել։

«Պիտի հաստատենք» ըսի ու քովէն բաժնուեցայ։

Փոքրամասնութիւններու հարցին մասին բանակցութիւնները այսպէս սկսած էին եւ երբ այդ բանակցութիւնները սկըսան, Լօզանի մէջ լայնատարած շարժում մը ծայր տուաւ։ Պաշտօնական համագումարի բանակցութիւններէն դուրս, մասնակի ձեռնարկներով եւս մասնաւորաբար իմ վրայ մեծ ճնշումներ կը ջանային բանեցնել։ Օր մը ըսին որ Օսմանեան կայսրութեան Արտաքին նախկին Նախարարներէն Նորատունկեան էֆէնտի Լօզան Փարիս եկած է ու ինծի հետ տեսակցիլ կը ցանկայ։ Անոր կ'ընկերանար անձ մը եւս։ Եկան։ Նորատունկեան էֆէնտի ներկայացուց այն անձը որ կ'ընկերանար իրեն։ Այնպէս կը կարծեմ որ այդ անձը Փաշալեան անուն մէկն էր։ Կ'ըսուէր որ ան հայ նախկին յեղափոխական մըն է եղեր։ Անոնք ինծի հետ Հայկական հարցի մասին տեսակցիլ կ'ուզէին։

ՀԱՅԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԿՈՒԶԵՆ

Ես լաւ նշան մը նկատեցի Նորատունկեան էֆէնտիի հետ այս հարցին մասին խօսիլը։ Ենթադրեցի որ Պետութեան բարձրագոյն մակարդակներուն վրայ գտնուած անձի մը հանդամանքով ան շատ լաւ գիտնալու էր Թուրքերու զգացումներն ու փոքրամասնութիւններու մասին անոնց մտածումները։ Դիւրին պիտի ըլլար համաձայնիլ անոր հետ։ Ուրեմն յարգանքով դիմաւորեցի զանոնք ու խօսեցայ անոնց հետ։ Անոնք ըսին որ մեր միջեւ շատ բաներ պատահած են։ Այո՛, ըսի, շատ բաներ պատահած են։

Մենք ո՛չ անցեալին, ոչ ալ Ա. Աշխարհամարտի ընթացքին Հայերու ու Թուրքերու միջեւ անցած դարձած պատահարներու հետ որեւէ կերպով առնչութիւն ունեցած մարդիկ չէինք։ Մենք նոր մարդիկ էինք որոնք խնդրոյ առարկայ դէպքերէն բոլորովին դուրս մնացած էին։ Մեր պետութիւնն ալ բոլորովին նոր պետութիւն մըն էր։ Մեր ցանկութիւնն էր շատ լաւ յարաբերութիւններ մշակել Հայերուն հետ, որպէս մեր հայրենակիցները։

Անկեղծ ու լուրջ կերպով զգացումներս արտայայտեցի։ Օրինակներ թուեցի այն մասին թէ այս հարցը ի՞նչպէս կրնար կարգադրուիլ։ Անցեալը պիտի մոռնանք։ Բոլոր հայրենակիցներու կողքին Հայերու հետ ալ լաւ կեանք մը պիտի ապրինք որպէս ազգի մը մասնիկները, միասնաբար այս հայրենիքը պիտի կառուցանենք ու պիտի բարձրացնենք։ Մեր յոյսը այս է, ըսի եւ ըսի որ այս է իմ կարծիքը։

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

տիճանի հասած էր եւ Նիկոսիոյ մէջ արդէն 52 մեռեալ կայ։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ մէջ աշքենազներու եւ սեֆարատներու ճակատումը այլեւս բացայայտ է եւ Աշխատաւորական կուսակցութեան մէկ կարեւոր անձնաւորութեան «ցեղապաշտ» յայտարարութիւնները մարոքցի հրեաներու դէմ, հին վէրքեր բացած են։ Երբ 1948–ին, սեֆարատները կամ արեւելքցի հրեաներ սկսած են Իսրայէլ հաստատուիլ, Պետութիւնը աշքենազներու, այսինքն Կեդր. Եւրոպայի հրեաներու ձեռքն էր։ Այս վերջինները Իսրայէլի հիմնադիրները, վերապահ են արեւելքցի իրենց եղբայրներուն նկատմամբ զորս Արաբներ կը նկատեն։ Պեն Կուրիոն ըսած է արդէն.– «Եւրոպայի հրէականութիւնն է որ կերտած է համայն աշխարհի հրէականութիւնը, խալամ երկիրներու հրեաները միայն կրաւորական դեր մը խաղացած են ժողովուրդին պատմութեան մէջ»։ 50 տարի ետք, սեֆարատները միշտ երկրորդ կարգի քաղաքացիներ կը նկատուին, գալով աշխատաւորական պարագլուխին, ան ըսած է.– «Հարցը հոն է որ չեմ կրնար այդ մարդոց հետ խօսիլ ինչպէս կը խօսիմ ուրիշներու հետ որոնք աւելի խարայելացի են նրկարագրով։ Անոնց հետ բնական վիճաբանութիւն մը կարելի չէ ունենալ» ու մասնաւորելով իր յարձակումը Մարոքի հրեաներուն դէմ, կ'աւելցնէ՝ «երբ իրենց հետ կը խօսիմ, կը նկատեմ որ մտիկ չեն ըներ, հետաքրքրութիւն չունին կեանքը ճանչնալու»։ Այս յայտարարութիւնները մեծ խրարանցում ստեղծած են երկրին մէջ եւ աշխատաւորականներու ընդհանուր քարտուղարը ըսած է.– «Կը յուսամ որ պիտի կարենայ դարմանել գործած վնասը»։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Օգոստոս 16, Աստուածածին։
Պատարագ, ժամը 10–ին։
Յաւարտ պատարագի Խաղողօրհնէք։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

1954 ———————— 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 ———————— 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
et avec le concours
de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes
Sous la présidence de
Mgr LAGRANGE,
Evêque de Gap
et Mgr DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH* **de Beaumont**

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille

Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-Մ ԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Խաղող կ'օրհնուի։
Երկուշաբթի, Բ. օր Վերափոխման։ Յիշատակ Մեռելոց։
ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ Օգոստոս 16–ին Կիրակի օր՝ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէք։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն վերափոխման Աստուածածնի
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի, Խաղողի Օրհնութիւն կը կատարուի Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն է Ս. Աստուածածնի։
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ»
Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին։
ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի «Օրհնութիւն Խաղողոյ» աւանդական արարողութիւնը։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին։
Պատարագ ժամը 10·15–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Օգոստոս 16
ժամը 10–ին պատարագ։
Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

C H A V I L L E

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;
— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;
— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur :

M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

D A T E S A R E T E N I R

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
C H E N E F R A N C E

FETE CHAMPETRE

au

HOME ARMENIEN

107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL

SAMEDI 15 AOUT

10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes

A N I M A T I O N

tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !

Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

SEJOUR LINGUISTIQUE
organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

D A T E A R E T E N I R

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 13

JEUDI
13 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.440 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.440

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԵՆԻԱՅԻ ԵՒ ԹԱՆԶԱՆԻՈՅ ռմբահարումներէն ետք, Ուաշինկթըն որոշած է առժամապէս փակել մեր դեսպանատուներ, որոնց կարգին՝ Մալեզիոյ եւ Ուկանտայի դեսպանատուները: Սպառնալիքներ կան Եգիպտոսի եւ Եմէնի դեսպանատուներուն դէմ: Մեռեալներու թիւը կը շարունակէ բարձրանալ. Օգոստոս 12-ին 248-ի հասած էր, որոնց 234-ը՝ Նայրոպի, մնացեալը Տար էս-Սալամ, ուր 14 կասկածելիներ ձերբակալուած են:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ տիրող տօթին հետեւանքով ծագած ապականութիւնը որ տեղ-տեղ վտանգաւոր Գ. մակարդակին խել հասած է, ինչպէս Փորտօ, Օգոստոս 11-ին, բանալէճի ծնունդ տուած է: Ջերմաստիճանը 40-ի բարձրացած էր Իոնի եւ Նիէվրի նահանգներուն մէջ: Շրջապատի ներկայ նախարարուհին՝ Տոմինիք Վուանէ չուզեր պարտադրել այլ՝ թելադրել եւ յանձնարարել: Նախկին նախարարուհին (աջ կառավարութեան) տարբեր կարծիք ունի, կ'ուզէ որ կառքերու երթեւեկը սահմանափակուի երբ մակարդակը 2 է: Ներկայիս այդ միջոցները ձեռք կ'առնուին, երբ 3-ի հասած է: Տօթը միայն վնասներ չէ բերած, կարգ մը ապրանքներու մեծաքանակ սպառումը (պաղպաղակ, ջուր, հովահար մեքենայ) գոհունակութիւն կը պատճառէ որոշ վաճառատուներու:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ բանտարկուեցաւ Փըրանսացի այն զբօսաշրջիկը որու դէմ այն մեղադրանքը կար որ կամովին հըրդեհներ պատճառած է երկրին զանազան շրջանները, նոյնիսկ Գորֆու: Ինք կ'ըսէ թէ յիմարութիւն մը ըրած է կրակի տալով թուղթեր փոխանակ նետելու եւ այդ ըրած է որովհետեւ չէր ուզեր որ Յունաստան աղտոտ երկիր մը դառնայ: Այժմ Գորֆուի բանտն է մինչեւ որ դատը տեսնուի: Այէն որ Ֆրամոն կալուածային գործակալութեան մը պաշտօնեայ է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ժիսքար տ'Էսթէն (1974 — 81) իր գըրմանքը կը յայտնէ որ նախագահ եւ նախարարապետ, այսինքն Շիրաք եւ Ժոսփէն միաժամանակ արձակուրդի մեկնած ըլլան: Մէկը Մորիս կղզին է, միւսն ալ՝ Յունաստան: Պատասխանը այն եղած է որ բազմատեսակ հաղորդակցութեանց այս ժամանակաշրջանին, նման կացութիւն մը որեւէ անպատեհութիւն չունի:

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ կը շարունակեն յառաջանալ Աֆղանիստանի հիւսիսը, յաջորդաբար քաղաքներ գրաւելով:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ մէջ կատաղի կռիւները չեն դադրած հակառակ անոր որ Միլոսեւիչ յայտարարած էր թէ իր գործողութիւնները անջատողականներուն դէմ, վերջ գտած են,

ՕՍԷԹՆԵՐՈՒ ԵՒ ՎՐԱՑԻՆԵՐՈՒ հաշտութիւնը շատ խախուտ է ըստ Մարի Ժեկոյի որ թղթակցութիւն մը ստորագըրած է Մոնտի մէջ (Օգոստոս 12): Կը գրէ թէ եթէ Օսէթներու եւ Վրացիներու ճակատումը 1989-էն 1992 այժմ դադար մը կ'արձանագրէ, վէրքերը չեն սպիացած: Բնակիչներէն շատեր չեն հասկընար կատարուածին պատճառները: Երիտասարդ Վրացուհի մը հարց կու տայ. «Ինչու ըրին այս բաները: Իրարու հետ լաւ կ'ապրէինք եւ յանկարծ՝ միայն ատելութիւն»: Հարաւային Օսէթիա, այս շրջանին կացութիւնը շատ ծանր է, բընակչութեան 70%-ը անգործ է, ջուրի եւ ելեկտրականութեան դադրեցումները ամէնօրեայ են, չահ ապահովող միակ գործունէութիւնը կը վերաբերի ալքոլի, ծխիկի եւ թմրեցուցիչի մաքսանենգութեանց: Տեղացիներուն համաձայն ոչինչ կարգադրուած է, թէեւ Վրաստանի Արտաքին նախարարը գոհ է որ «Հարաւային Օսէթիոյ կանոնագրի հարցը դեռ չէ կարգադրուած, բայց, քաղաքական երկխօսութիւնը գոյութիւն ունի»: ՄԱԿ-ի Բարգաւաճման Ծրագրին (ԻՒ-ԷՆ-ՏԷ-ՓԷ) համաձայն մայրաքաղաքին՝ Ցխինվալիի մէջ 48 առանձնատուներ չինուած են, 24-ը օսէթեան կողմը, 24-ն ալ վըրացական:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ Խողողումներու կացութիւնն ալ չի բարելաւուիր, Եանկ-Ցէ գետին յորդումը կարելի չէ եղած կասեցնել եւ մօտ 250 միլիոն Չինացիի կը վերաբերի աղէտը: Փեքին ճշմարտութիւնը չըսեր եւ պարզ է որ հետեւանքները շատ ծանր պիտի ըլլան նաեւ տնտեսական գետնի վրայ եւ վախ կայ որ Եուան արժեզըրկուի:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԳԼԻՆԹԸՆ Մոսկուա պիտի երթայ Սեպտեմբերին, Ելցինի հետ հանդիպում մը ունենալու համար: Նման վերջին հանդիպում մը տեղի ունեցած էր 1997-ին, Հելսինքի:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ առաջնորդը՝ Ժերժ Կլեմփ կոչ ըրաւ կարգ մը կաթողիկէներու որ նոր խաչեր չզետեղեն Աուշվից, այսինքն արգելափակման կայանին կից: Այս կոչը կը վերաբերի այն կաթողիկէներուն որոնք կ'ուզեն 152 խաչեր տնկել ի յիշատակ այն 152 լեհ քաղաքական բանտարկեալներուն որոնք սպաննուած են Նացիներու կողմէ, 1941-ին:

ՔԱՐԻՒՂԱՅԻՆ երկու ընկերութիւններ՝ բրիտանական Պէ. Փէ.-ն եւ ամերիկեան Ամաքոն միացան եւ այս ձեւով երրորդ դիրքի վրայ են այլեւս Էքսոնի եւ Շէլի ետին: Այս միացումով, նոր ընկերութեան սակարանային դրամագլուխը աւելի է քան 110 միլիառ տոլար: Սկզբնական շրջանին, անունը Պէ. Փէ — Ամաքօ պիտի ըլլայ:

ՓԱՔՍ-ի դէմ (Զօրակցութեան Քաղաքային Ուխտ, այսինքն՝ փաքթ սիվիլ տը Սոլիտարիթէ) բուռն շարժում մը ծայր տուած է որ ըստ Լիպերասիոնի (Օգոստոս 12) ծայրայեղ կաթողիկէներու գործն է: Այս նոր Ուխտը որու հարցը պիտի ծեծուի երկու ամիսէն Ազգ. Ժողովին մէջ, կը վերաբերի միասեռականներու կարգ մը իրաւունքներուն, երբ անոնք միասին կ'ապրին: 70-էն 100 հազար նամակներ ղրկուած են վարչապետութեան վերջին շաբաթներուն: Ժոսփէն կը հրաժարի հրաժարելու այս ամօթալի ծրագրէն որ «պիտի քանդէ քաղաքակրթութեան այն մնացորդացը որ դեռ մեզ կը բաժնէ բարբարոսութենէն»: Ծրագիրը կը նախատեսէ որ միասին ապրող միասեռական զոյգ մը վայելէ ամուսնացած զոյգի մը առաւելութիւնները ժառանգութեան եւ այլ հարցերու մէջ:

ՇԻՔԱԿՈՅԻ հարաւային արուարձանին մէջ, 7 եւ 8 տարեկան երկու մանուկներ սպաննած են 11 տարեկան աղջնակ մը որ կը մերժէր իրենց տալ իր հեծանիւը: Մանուկներու ոճրագործութիւնը ծաւալ կ'առնէ Միացեալ-Նահանգներու մէջ, ուր ձերբակալուած են նաեւ (Արքանսաս) 12 եւ 14 տարեկան երկու պատանիներ, որոնք վեց մարդասպանութիւն գործած են Մարտ 25-ին, սպաննելով հինգ աղջնակ եւ ուսուցչուհի մը, ինը ուրիշներ ալ վիրաւորած են:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻՒԹԵՐ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻ ԷՋԵՐԷՆ

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը Օգոստոս 7-ի թիւով երկու գրութիւն արտատպած է տեղական «Եէնի Եիւզեըլ» թերթէն: Առաջինը Յուլիս 30-ի թիւէն Մ. Աքկիւնի էջն է ուր խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն ցոյց տրուած վերաբերումը: Իսկ երկրորդը (Օգոստոս 3) առնչուած է Պոլսոյ մէկ շուկային մէջ Յուլիսի վերջաւորութեան տեղի ունեցած պայթումին որ պատճառ եղած էր 7 հոգիի մահուան եւ 120 հոգիի վիրաւորուելուն: Թերթը կը գրէ թէ պնդումներ կան, որոնց համաձայն պայթումը խոհանոցի կազի հետեւանք չէր, այլ ահաբեկչական արարքի մը որուն պատասխանատուութիւնը բատանձնած է «Էքմէքճեանի վրիժառու խումբը»: Այս մասին Թուրքիոյ Ներքին նախարարը թէեւ յայտարարութիւն մը ըրած ու ըսած է թէ տարրալուծարանի քննութիւններ ռումբի հետք չեն գտած պայթումէն ետք:

Ինչ կը վերաբերի Մ. Աքկիւնի գրութեան, առաջին մասին մէջ կ'անդրադառնայ վերջերս Հռոմի մէջ ցեղասպանութեան յանցանքը դատելու կոչուած ատեանի մը կազմութեան համաձայնագրին. կ'ըսէ թէ զայն ստորագրեցին 120 երկիրներ որոնցմէ կը բացակային ԱՄՆ եւ Թուրքիա որոնք միշտ կը պնդեն թէ ժողովրդավար կարգերով կը ղեկավարուին: Լրագրողը հարց կու տայ. «հակառակ որ համաձայնագրին 11-րդ յօդուածով բացայայտ կերպով ըսուած է թէ ան յետադարձ զօրութիւն չունի, արդեօք մեր ղեկավարները, ի՞նչ մտածելով չստորագրեցին այդ համաձայնագիրը: Արդեօք կը ծրագրեն համաձայնագրով յանցանք նըկատուած արարքնե՞ր գործել»:

Հեղինակը նոյն գրութեան մէջ կ'անդրադառնայ նաեւ Լօզանի դաշնագրին 75-ամեակին: Կ'ըսէ թէ այդ թուականին նշումներուն ընթացքին ընդհանուր առմամբ անտեսուեցաւ իրողութիւնը թէ Թուրքիա լաւ չէ կիրարկած փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն յառակցուած Գ. մասը: Այս անտեսումը դարմանած է «Թըրքիշ Տէյլի Նիուզ» թերթը. մինչ մնացեալ թուրք մամուլը 75 տարիէ ի վեր հարկաւոր բծախընդրութիւնը ցոյց չէ տուած ու շատ ժլատ գտնուած է իրականութիւնը իր ընթերցողին հասցնելու գործին մէջ:

Մ. Աքկիւն գրութիւնը կ'աւարտէ այս պատկերին հակադրելով ներկան երբ «Թուրքիոյ Հանրապետութեան "Բ. դասակարգի" նկատուած հայրենակիցները կը պատրաստուին տօնել նոյն Հանրապետութեան հիմնադրութեան 75-ամեակը»:

***

«Ակօս» նոյն թիւով կ'արձագանգէ «Եէնի Շաֆաք» թերթին Օգոստոս 4-ի հըրապարակումին ալ որ նիւթ կ'ընէ Տիյարպէքիրի Ս. Կիրակոս հայկական եկեղեցին. ան Բ. աշխարհամարտին որպէս պահեստանոց գործածուած է, իսկ ներկայիս անխնամ ձգուած ըլլալով աւերակի վերածուած է: Շէնքին ձեղունը 1980-ական թուականներուն կքած է, իսկ եօթը սիւները եւ խորանը ամէն օր փլելու վտանգին ենթակայ են: Ներքին պատերու կրօնական նկարներն ալ կը քակուին ու կը թալանուին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 11/12)

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կամաւոր (պայմանագրութեամբ) զինուորութեան հրաւէր ուղղած է մինչեւ 30 տարեկաններու որոնք բարձրագոյն ուսման տէր են եւ իրենց զինուորական ծառայութիւնը ունեցած են ջոկատի, դասակի կամ վաշտի հրամանատարի պաշտօն: Պիտի զինուորագրուին 3-5 տարուան համար, 75-80 հազար դրամ վարձքով: Ծառայութեան վայրը սահմանամերձ գօտին է: Պէտք է դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 10:

***

Լ Ղ Հ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Վարչապետ Ժ. Պօղոսեանի նախագահութեամբ Օգոստոս 11-ի նիստին կառավարութիւնը քննարկած է ներքին կեանքին առնչուած կարգ մը հրատապ հարցեր: Նախ պաշտօնէն առնուած է Շուշիի վարչակազմի ղեկավար Սերգէյ Միրզոյեանը եւ նշանակուած է Վլադիմիր Կասեան: Արթիւր Պատուականեան ալ նշանակուած է Ֆինանսներու փոխ նախարարի գլխաւոր գանձապետ: Ընդունուած ու հաստատուած են նոյն նախարարութեան կանոնադրութիւնն ու կառոյցը: Ստեղծուած է անկախութեան 7րդ տարեդարձի յանձնաժողովը որուն նախագահն է Քաղաքաշինութեան նախարար Է. Շահրամանեան: Կրթաթոշակներու, կենսաթոշակներու մասին որոշումներ տրուած են, եւլն.:

***

Լ Ղ Հ
ԱՐՑԱԽԻ ԱՌԱՋԻՆ ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐԸ

Նախագահ Ա. Ղուկասեան Օգս. 10-ին ընդունած է Արցախի զբօսաշրջիկներու առաջին պաշտօնական խումբը, կազմըւած՝ Լիբանանէն շրջանաւարտ երիտասարդներ, ԱՄՆ-էն, Անգլիայէն, Ֆրանսայէն գործի մարդիկ, կազմակերպութիւններու ղեկավարներէ: Նախագահը անոնց ներկայացուցած է ԼՂՀ-ի կացութիւնը, զբօսաշրջութեան տրուած մեծ կարեւորութիւնը:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Նախագահի ապահովութեան վարչութեան կազմէն Զոյա Խաչատրեան եւ Գոռ Արմէն Վարդանեան Օգոստոս 11-ին մեծարանքներու արժանացած են: Առաջինը յաղթական է սամբոյի Հայաստանի ախոյենութեան: Երկրորդը որ Հայաստանի քարաթէի Դաշնակցութեան նախագահն է, Յուլիս 22-27 ԱՄՆ-ու մէջ դասընթացքներու մասնակցած իսկ Օգոստոս 2-ին ալ բաց ախոյենութեան մասնակցած ու 2-րդ տեղը գրաւած է: Իրենց մրցանակներ, վկայականներ յանձնած են նոյն վարչութեան պետը եւ Մշակոյթի, Մարմնամարզի փոխ-նախարար Իշխան Զաքարեան:

«Ա՛Խ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՎԱ՛Խ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԿԱՄ ՍԽԱԼՆԵՐՈՒ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Անտիպ էջեր» վերտառութիւնը կրող հրապարակումներ որոնց պարբերաբար տեղ կուտայ հայ մամուլը, ընթերցումի հետաքրքրաշարժ նիւթ կը տրամադրեն: Ընդհանրապէս կը բանան մեծերու կեանքէն մութ-մթական դրուագ մը, յուշագրութեան անյայտ մնացած պատառիկ մը, եւայլն: Թերթեր որոնք տեղ կուտան այդ էջերուն, առիկա կ'ընեն առօրեայ անցքի մը, կամ մեծի մը առընչուած թուականի մը առիթով:

Այս պարագաներէն մէկը պէտք է ըլլայ պատճառը որ հայաստանեան օրաթերթերէն «Երկիր» Յուլիս 4-ի իր թիւին առաջին էջը հիւրընկալած է 80-ամեայ գրութիւն մը, «Հայաստան» վերնագրով: Թէեւ, ճիշդ է որ այդ նիւթով էջի մը տեղ տալու համար յատուկ առիթի սպասելու ալ պէտք չկայ: Հայրենասիրական — պգտական լարը ամէնէն ուշ քնացողն է կարօտներով չաղուըրուած մեր էութիւններուն մէջ. մանաւանդ երբ նուիրումի, պանծացումի շեշտերով գրի առնուած է հրամցուած էջը: Եւ խնդրոյ առարկայ օրաթերթին խմբագրութիւնն ալ, պարտադրուած լռութեան շրջանէ մը ետք մամուլի ասպարէզ յաղթական վերադարձը նշել ուզած է հաւանօրէն, լռելեայն դուգահեռ մը հրամցնելով արտատպուած էջին — ո՛չ անտիպ — եւ իր տրամադրութիւններուն միջեւ:

Սակայն, անփութութիւնը եւ արհամարհանքը, փոխանակ ակնկալուած ազդեցութեան, խնդալուն եւ լալուն, ղառնացումին ու ընդվզումին միջեւ կը զետեղեն ընթերցողը:

Խնդրոյ առարկայ գրութիւնը կը պատկանի Թէոդիկին. լոյս տեսած է անոր 1920-ի «Ամէնուն տարեցոյց»ին մէջ (էջ 12): Հազիւ էջի մը ծաւալով կարճ զեղում մըն է, ձօնուած՝ այնքան տառապանքէ վերածնած Հայաստանին: Այլ խօսքով, նախ՝ անտիպ էջ մը չէ, ինչպէս ներկայացուած է հրատարակութեան վերսկըսած թերթը: Ապա, ուղղակի զարմանալի է անդրադառնալ այդ արտատպումին մէջ վխտացող սխալներու որոնք Թէոդիկի լեզուէն, ոճէն, խանդավառութենէն տրժգոյն ուրուական մը միայն ձգած են: Եւ բնել որ «անտիպ» էջի մը նկատմամբ որպէս բծախնդիր խմբագրական, կցուած է նշումն ալ թէ «Բնագիրը պահպանւում է ԳԱԹ-ի վահրամ թորգոմեանի ֆոնդում»:

Սխալները կարելի է ամփոփել քանի մը խումբով. կան ձեռագրի սխալ ընթերցումի հետեւանք ձեւազեղծուած բառեր, ինչպէս՝ «Հալէպ»ը եղած է Հալէպ, «դուժ»ը՝ դուժ, «քուք»ը՝ բուf, «արօր»ը՝ արտ, եւայլն: Կան արեւմտահայերէնին բայական ձեւերը արեւելահայերէնի վերածած ընդօրինակութեան սխալներ որոնցմով ունինք-ը եղած է ունենք, ընձիւղիլ-ը՝ ընձիւղել, եւայլն: Այս պարագաները պէտք է սակայն «բախտաւոր» նկատել այն բառերուն քով որոնք ուղղակի ղանց առնուած են, հաւանաբար վերծանելու, կամ ծանօթ բառի մը նմանցնելու անկարելիութեան առջեւ...: Այս խումբի անբախտներէն են առաջին պարբերութեան «եռատառ»ը, Գ. պարբերութեան «եւ ուրեմն եղաւ եւ ինք բգիկ բգիկ հմայագիրկ»ը. իսկ «դարշ դարշապարներու կոխան»ը վերածուած է «որպէս գարշապարներուն կոխան»ի...:

Սխալներու պատկառելի ներկայութիւն մը ունի, առաջին տողէն մինչեւ վերջինը, կէտադրութիւնը: Զանց առնուած են բութեր, վերջակէտեր, երկարներ. նոյնիսկ չեն յարգուած հեղինակին նոր տողերը, չէ յարգուած եռատողով բաժանումը:

Պէ՞տք է աւելցնել որ Թէոդիկեան էջը տրուած է «արդի ուղղագրութիւն» կոչուած սխալագրութեամբ. առիկա՝ կ'ընէր այն վախով որ դասականով արտատպումը կրնայ խրտչեցնել ու ընթերցումէն եւ կեցնել անգրագէտ՝ դառնալու սոսկումին տէր Հայաստանցիները:

Սակայն, ինչ որ սխալներու այս դըժբաղ հաւասարելի ողբերգութեան փառապսակը կը կազմէ, հեղինակին անունին կը վերաբերի: Առանց տեսնելու, ի՛նչպէս դժուար է հաւատալ որ մեծատառ «ՌՈՒԲԷՆ» մը զետեղուած է որպէս հեղինակի անուն, «Թէոդիկ» ձեռագիր ստորագրութենէն հազիւ մատ մը վեր. ստորագրութիւն որ պատճէնահանուած ու տպագիր գրութեան քովը զետեղուած էջին տակը գրուած է հեղինակին կողմէ: Ո՛չ ընդօրինակողը, ո՛չ հրատարակութեան տնօրէնը, ո՛չ ալ տպողը անդրադարձած է որ Ռուբէնը (որ Տէր — Մինասեանը պէտք է ըլլայ) արեւելահայերէն խօսող ու գրող մէկն է որ 1919-ին, Բերայի մէջ նման զեղում մըն ալ չէր կրնար գրի առած ըլլալ, բոլորովին այլ բնոյթի պարտականութիւն ստանձնած ըլլալով Հայաստանի նորանկախ հանրապետութեան մէջ:

Անփութութեան, արհամարհանքի դրոշ Թէոդիկին յետ մահու վրէ՞ժն է որ իր մէկ էջին բաժին հանուած այսքան այլանդակութեան մէջ ՄԻԱԿ նախադասութիւն մը գրեթէ անեղծ ձգած է. եւ առիկա «ա՛խ Հայաստան, վա՛խ Հայաստան»ն է եթէ անուշադրութեան մատնենք «վա՛խ»էն զեղչուած երկարը:

Մոլորումի ողբալի՛ պատկեր. մեկնիլ ազնուագոյն նպատակներէ ու յանգիլ «Ա՛խ Հայաստան, վա՛խ Հայաստան...»ին...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Աֆղան, Հալէպ, Պէլուճ, Թաթար ու Աճէմ, — ասխական հին ցեղերու բարբարիկ ու կործային շարքին մէջէն գտա՞ք ազգանուն մը որ ՍՏԱՆ աշխարհաչէն մասնիկով ա՛յնքան ղաշն ու հեշտ հնչէր ձեր ականջին՝ որքան միավանկ, միատարր ու միափա՛ռ ՀԱՅ բառը եռատառ, իր ՀԱՅԱՍՏԱՆ ածանցին հետ:

... Եւ երկիրը որ մեր Հայկինն էր, մեր Արամինն ու Թորգոմինը, շուրջանակի ենթարկուեցաւ շարունակ դուժ ու դրուժ խուժումներու, անդռհական դրոհներու. վասն զի իր յորջորջումին նման՝ չքեղ ու դրախտաւէ՛տ էր Հայաստան:

Ու ինչպէս հնաշխարհիկ ծաղիկ մը բիրտ մատներու տակ կը փեթթուի, ուր ուրեմն եղաւ եւ ինք բգիկ բգիկ՝ հմայագիրկ, դարշ դարշապարներու կոխան:

«Ա՛խ Հայաստան, վա՛խ Հայաստան...»: Իր զաւակներն այսպէ՛ս ճուացին դարեր անվերջ, բունավիրկ բուէճներու հանգունակ, եւ օտար աստղերու ներքեւ, իր անունը — որպէս աղօթք եթերային — արտասուքո՛վ հծծեցին:

Արցունքը չէր բաւեր. պէտք էր լուրջ գործել, անդաճերո՛վ նուաճել ամբարհաւաճ թշնամին: Ու գացին, թափառական իր զաւկները, հազարներ, բիւրնե՛ր գացին, տեղն ի տեղը պարպելու իրենց փողը, իրենց խելքը, զէնքն ու արիւնը: Այդ բոլորին ռոռգումէն՝ երաշտահիւծ իր արմատները յաղեցան: Պտկիլ, ընձիւղի՛լ սկսաւ ազգերու կայծակներէն զարնուած սեւ Ծառը դարաւոր:

Ու փղձկեցանք ամէնքնիս մէկ, ի տես կանաչին ու բողբոջին, մեր երջանկութեան սատակութենէն զինովցած:

***

Քուք եւ սուգ դադրած են մեր սրտերուն մէջ: Այսուհետեւ, ցուցք եւ տա՛ղ ունինք քեզ ձօնելիք, ո՛վ իմ հիացոր, հիահրա՛շ Հայաստան: Այսուհետեւ աշխատութիւն ու պա՛րտք ունինք՝ զքեզ պահպանելու համար անսասան: Եղեմիդ շուրջ պահակ՝ Հայորդինե՛ր մշտարթուն:

Օրրան, Արօր ու Կրթարա՛ն ամէնուրեք, — պանծալի՛ երրորդութիւն՝ ազգերու աչքին զքեզ իբր պարծանք յատկանըշող, ո՛վ իմ փառանուն հայրենիքս ՀԱՅԱՍՏԱՆ...:

ԹԷՈԴԻԿ

1919 Յունիս 23

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՄԱՌՔԻ ԾՈՒԼՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԵՐԸ

Երեսուն տարիէ ի վեր ես Հ. Մառքին անուան անքակտելի կերպով կապած եմ անոր փոքրիկ մէկ գրքոյկին անունը. «Ծուլութեան պահերէս»: Եւ երբ կ'արտասանուի «Ծուլութեան Պահերէս» անունը, մեքենաբար մտքիս մէջ ծնունդ կ'առնէ նախադասութիւն մը: «Զխլրտի ոչի՛նչ սրահին մէջ»: Քիչ մը անսովոր քերականութեամբ այս նախադասութիւնը առաջին նախադասութիւնն է «Ծուլութեան Պահերէս» խորագրուած փոքրիկ գրքոյկին, որուն մէջ տեղ գտած են մօտաւորապէս քառասուն բանաստեղծաշունչ փոքրիկ արձակներ, կարճաշունչ, իւրաքանչիւրը հազիւ եօթը, ութ կամ ինը տողերէ բաղկացեալ:

Հայկանոյշ Մառք իր ծուլութեան պահերը փոխակերպած էր ուրեմն ներշնչումի պահերու: Այս տողերուն մէջ կը բաբախէ իսկական կնոջ սիրտը, երազանքի ու մտածումի կաթկթումներով, արդիական առողջ խորհրդապաշտութեամբ: Ատենին ուշադրութեամբ ու գնահատանքով կարդացած եմ բոլոր այդ կտորները: Բայց մոռցած եմ բոլորն ալ, բացի առաջին նախադասութենէն: «Զխլրտի ոչի՛նչ սրահին մէջ»: Մնացեալին համար պէտք է որ գիրքը բանամ ու կարդամ: «Եւ ծաղկամանները նիրհեն յոգնած վարդերով: Դաշնամուրին լարերը չտան ո՛չ մէկ երազ, ու չօրօրուի ոչ մէկ իր: Մեղմ բոյրերը մահանան: Ժամանակը չսահի, եւ աչքերը չնային: Զխլրտի ոչ մէկ իր: Եւ մրափը ծածանի, դանդաղ, սրտի մը վրայ»:

Ծուլութեան կամ երազանքի բանաստեղծական մրա՛փը, որուն յանձնուէր է Հայկանոյշ Մառք: Հիմա կրկին զինքը կը տեսնեմ իր 1910-ի պատկերով, ճիշդ այնպէս ինչպէս լուսանկարուեր է որպէս նոր հարս, լուսանկարչական աշխատանոցի մը մէջ դրուած արուեստական բազրիքի մը քովի աստիճաններուն վրայ: Գլխուն՝ լայնաշրջանակ բոլորակաձեւ գլխարկ մը որուն վրայ արուեստական ծաղիկներու խոշոր փունջ մը կայ ըստ շրջանի նորաձեւութեան: Ժանեակներով բանուած սպիտակ պլուզին վրայ նախշերով զարդարուն թաւշեայ բաճկոնակ մը, եւ մինչեւ գետին իջնող թաւշեայ փէշ մը, ծաղիկներով զարդարուն: Ձեռքին մէջ՝ նուրբ հովանոց մը, դարձեալ ըստ շրջանի նորաձեւութեան: Գեղեցիկ կին մը ահաւասիկ, որ կը ցոլացնէ պարկեշտ ու ամօթխած հայուհիի դիմագծութիւն մը: Զարմանալի քաջքենի այս տարազին մէջի կինն է որ քսան տարի վերջ իր բոլոր ուժերը զօրաշարժի պիտի ենթարկէ այր մարդու քաջութեամբ ու համարձակութեամբ հրատարակելու համար Հայ կնոջ բոլոր հարցերուն նուիրուած պարբերաթերթ մը. «Հայ Կին»:

Հայկանոյշ Մառքի «Հայ Կին»ի խմբագրականները այսօր իր յիշատակին համար կրնան դառնալ յուշարձան մը, եթէ մնացած են մարդիկ որոնք պիտի նայէին այդ յուշարձանին: Բայց նոյնիսկ եթէ մոռացումը ամէն ինչ առնէ ու տանի յաջորդող սերունդներու անտարբեր նայուածքներուն տակ, չես գիտեր ինչ մը անպայման կը գոյատեւէ եւ մէկը անպայման բան մը ետ կը բերէ այդ մոռցուածներէն: Ես ալ նոյնը չե՞մ ըներ հիմա երբ պատմութեան ու գիրքի էջերը կը դարձնեմ ու կը նայիմ Հայկանոյշ Մառքի խմբագրականներուն խորագիրներուն: Այդ խորագիրները «Հայ Կին»ի իւրաքանչիւր թիւով հարցում մը կ'ուղղեն ու հարցումներու շղթայ մը կը կազմաւորեն ահաւասիկ: «Ո՞ւր կ'երթայ խօսակցութիւնը»: «Ո՞ւր կ'երթայ ազնուութիւնը», «Ո՞ւր կ'երթայ ծնողին ձայնը», «Ո՞ւր կ'երթայ երիտասարդութիւնը», «Ուր կ'երթայ դաստիարակութիւնը», «Ո՞ւր կ'երթայ գութը», «Ո՞ւր կ'երթայ բարեկամութիւնը», «Ո՞ւր կ'երթայ սէրը», եւ տակաւին՝ «Ո՞ւր կ'երթայ» յոյսը, կամ լեզուն, կամ գրականութիւնը, կամ փափկակավարութիւնը, «Ո՞ւր կ'երթայ աղջիկը, կամ մանչը», կամ եկեղեցին: Բոլոր այս խմբագրականներուն մէջ Հայկանոյշ Մառք կը պախարակէ օրուան անկումային բարքերը, կը գգուշացնէ իւրաքանչիւր նիւթի մէջ դարանակալ սպասող վտանգներու դէմ, կը ջանայ կասեցնել դէպի այլասերում գացող երթը: Եւ այս հարցումներու տրուած պատասխաններէն վերջ Հայկանոյշ Մառք կը սկսի կազմաւորել հրամայականներու շղթայ մը, որ ոսկի շղթայի մը նման պէտք է դրուի ամէն կնոջ պարանոցին վրայ, «Եռի՛դ նայէ, կի՛ն», «Զարգացի՛ր, կին», «Խորհէ՛, կին», «Հպարտ եղի՛ր, կին», «Մի՛ աշխատեր կին», «Մի՛ մուրար, կին», Աշխատէ՛, կին», «Մի՛ բամբասեր, կին», «Արի եղիր, բարի եղիր, կին» եւ տակաւին ինչ ոսկեայ հրամայականներ:

Երանի՛ թէ մեր կիները այսօր ալ կարդային աւելի քան վաթսուն տարի առաջ գրուած այս հիւթեղ խմբագրականները եւ դասեր քաղէին Հայկանոյշ Մառքէն, որ կ'ըսէր. Խորհէ՛, կին, խորհէ, մտածէ քիչ մը, եղիր արի ու բարի, մի սարկանար, մի կապկեր, մի բամբասեր, կին եղիր ո՛վ կին:

Բ. Պ.

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀՈԳԱԾՈՒԹԻՒՆ ՋԵՌՆՈԲԻԼԻ

Բելառուսիոյ կրթական նախարարութիւնը որոշած է համալսարանաւարտ երիտասարդներուն համար պարտադիր աշխատանքի դրութիւն մը կիրարկել: Մեծ մասով անոնք կը ղրկուին երկրին հարաւ — արեւելեան շրջանը որ 1986-ին Ջեռնոբիլի աղէտէն ծանրօրէն ազդուած է: Նախարարութիւնը այս որոշումը կը բացատրէ շողավարակման ենթակայ այդ գօտիին մէջ աշխատելու տրամադիր որակաւոր մասնագէտներու բացակայութեամբ: Անոնք որոնք մինչեւ այսօր չեն գացած այդ կողմերը, հայրենասիրութեան մէջ թերացողներ կը համարուին: Եւ անոնց պատճառով թափուր մնացած պաշտօնները 1998-ի շրջանաւարտներուն կը յատկացուին:

Գիտակցելով որ այս որոշումը մեծ աղմուկի պատճառ պիտի ըլլայ, նախարարը նախ կամաւորներու կոչ ուղղած է. բայց տեսնելով որ անոնք մատներու վրայ հաշուուելու չափ քիչ են, կոչը կրկնուած է խնդրոյ առարկայ գօտիին մօտերը բնակող ուսանողներու, որոնք յատկապէս առողջ միջավայրի մը կարօտ են:

Համալսարանականներուն որոնց մէկ մասը արդէն ամուսնացած է, խոստում կ'ըլլայ բնակարանի մը, կամ պետական նպաստի մը որով պիտի կարենան իրենց սեփական բնակարանը կառուցանել: Կ'ըսուի թէ թեկնածուները նաեւ իրաւունք պիտի ունենան ամէն տարի առողջարաններու, արձակուրդի կեդրոններու մէջ հանգստանալու, եւ բարձրօրակ ուսեստեղէն ստանալու: Ասոնցմէ զատ, շողավարակ շրջանի մը մէջ աշխատող մասնագէտները իրենց աշխատավարձքէն զատ, յաւելեալ յատուկ վճարում մըն ալ պիտի ստանան: Ժողովուրդը «դագաղի փոխարժէք» կը կոչէ այդ վճարումը: Այսուհանդերձ, փախուստի հեռանկարները արգիլելու համար նախարարութիւնը պայմանագիր պիտի ստորագրէ շրջանաւարտներուն հետ, երեք տարուան աշխատանքի մասին: Եթէ այդ պայմանաժամէն առաջ մէկը խզէ պայմանագրութիւնը, պիտի ստիպուի ուսման ծախքը, շուրջ 70 հազար Ֆրանք հատուցանել պետութեան, ինչ որ շատ մեծ գումար է Բելառուսիոյ համար:

Նախարարութեան այս որոշումը նեցուկ գտած է երկրին նախագահէն ալ որ վերջերս ընդունելութեան մը առթիւ մտահոգութիւն յայտնած է վտանգաւոր այդ շրջաններուն մէջ որակաւոր մասնագէտներու պակասին մասին: Ան նաեւ անկէ փոխադրուած բնակչութեան վերադարձին նպաստաւոր մօտեցում ցոյց տուած է: Առիկա նախարարութեան հացին իւղ քսած է ու պատասխանատուները առանց երկար բարակ մտածելու հետեւանքներուն մասին, որոշած են համալսարանի դրասեղաններէն Ջեռնոբիլի դժոխքը ճամբել երիտասարդ շրջանաւարտները:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Վճռաբեկ Ատեանի անդամներ՝ Թադէոս էֆէնտի Ըրֆէլ, Ստեփան էֆէնտի Գարուեան:

Վերաքննիչ Ատեաններու անդամներ՝ Թադէոս էֆէնտի Համամճեան, Գաբրիէլ էֆէնտի Գաբրիէլեան, Յովհաննէս էֆէնտի Թորոսեան, Մարգար էֆէնտի Ունճեան:

Առեւտրական Ա. Դատարանի անդամ՝ Վիչէն էֆէնտի Հողոյեան:

Բերայի Ընդհանուր Դատախազ՝ Գաբրիէլ էֆէնտի Նէչիթերճեան:

Բերայի Դատարանի անդամ՝ Տիրան էֆէնտի Աշնանեան:

Բերայի Դատարանի Գործ. պաշտօնէի Ա. օգնական՝ Երուանդ էֆէնտի:

Դատական Քննիչ Մանասքըրի՝ Յարութիւն էֆէնտի Մոսախչեան:

Դատական օգնական քննիչներ, Այտըն եւ Ճէզայիրը Պահրը Սէֆիտի՝ Միսաք էֆէնտի Մակարեան, Տրապիզոն եւ Գասթէմոնի՝ Գրիգոր էֆէնտի: Սելանիկի՝ Հրաչեայ էֆէնտի Աբրահամեան:

Նախագահներ. Ճէզայիրը Պահրը Սէֆիտի Պատժական Դատարանի՝ Յովակիմ Ըլիղեան: Տրապիզոնի Առեւտրական Դատարանի՝ Գէորգ էֆէնտի Ֆիքրի: Ճէզայիրը Պահրը Սէֆիտի Առեւտրական Դատարանի՝ Հայրապետ էֆէնտի:

Անդամներ. Վերաքննիչ Ատեանի Եանեայի՝ Նիկողոս էֆէնտի Գաբարեան: Քոսովայի՝ Նազարէթ էֆէնտի Խաչէրեան: Դատարանի Էտիրնէի՝ Գրիգոր էֆէնտի Անպարճեան: Քէշանի՝ Արամ էֆէնտի Չինճեան: Ռոտոսթոյի՝ Արթին էֆէնտի Միսիմէեան:

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Անդամ Ելեւմտից Ժողովոյ՝ Անտոն Եափէր փաշա Թընկըրեան:

Օգնական խորհրդականի՝ Արմենակ պէյ Սապըրճեան:

Տնօրէն թարգմանութեանց եւ Օտար թղթակցութեանց՝ Պետրոս էֆէնտի Քէրէսթէճեան:

Դիւանապետ թղթակցութեանց դիւանի՝ Տիրան էֆէնտի Սապսեան:

Քարտուղար թարգմանութեան դիւանի՝ Յակոբ էֆէնտի Մելիքեան:

Քարտուղար հաշուակալութեան դիւանի՝ Ընդհ. պարտուց՝ Միհրան էֆէնտի Մարաշլեան:

Քարտուղարք Ընդհ. հաշուակալութեան դիւանի՝ Նշան էֆէնտի Ազարեան, Յովհաննէս էֆէնտի Շալճեան:

Քարտուղար արձանագրութեանց դիւանի՝ Յակոբ էֆէնտի Գալֆաեան:

Գնահատիչք կալուածոց՝ Ղազարոս էֆէնտի Տավուտեան, Մանուկ էֆէնտի Կիւմիւշեան, Օհան էֆէնտի Փիլիպպոսեան:

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՊԱՐՏՈՒՑ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ընդհ. Տեսչութեան խորհրդական եւ պաշտօնէից դիւանի Տնօրէն՝ Միչէլ էֆէնտի Մըսըրլը:

Թարգմանութեան Սենեկի անդամ՝ Կարապետ էֆէնտի Սուրէնեան:

Քարտուղարք՝ Միքայէլ էֆէնտի Մինասեան, Յովհաննէս էֆէնտի Փանոսեան, Վահան էֆէնտի Ազաթոնեան:

Քարտուղար – թարգման Ընդհ. Տեսչութեան՝ Միհրան էֆէնտի Երազեան: Օգնական՝ Յովսէփ էֆէնտի Բոլատեան:

Հաշուակալութեան դիւանի Տեսուչ՝ Լեւոն էֆէնտի Տէմիրճիպաշեան:

Հաշուակալք՝ Յակոբ էֆէնտի Ինճէեան, Լեւոն էֆէնտի Սարաֆեան, Ազնաւուրեան էֆէնտի, Լեւոն էֆէնտի Գըրըզճեան:

Երկրագործութեան ճիւղի մասնագէտ խորհրդական եւ Տնօրէն Շերամաբուծական վարժարանի ի Պրուսա՝ Գէորգ էֆէնտի Թորգոմեան: Օգնական՝ Երուանդ էֆէնտի Պէյազեան:

Իրաւագիտութեան ճիւղի խորհրդականի օգնական՝ Պետրոս էֆէնտի Հալաճեան: Դիւանի Տնօրէն՝ Տիրան էֆէնտի Պետրոսեան: Քարտուղարք՝ Մկրտիչ էֆէնտի Պրունսուզեան, Անտոն էֆէնտի Մինասեան:

Համարակալութեան Ա. ճիւղի դեր – Տնօրէն՝ Պօղոս էֆէնտի Հաճեան: Բ. ճիւղին՝ Անտոն էֆէնտի Փափազեան:

Հաշուակալք՝ Ստեփան էֆէնտի Թաւուրեան, Գառնիկ էֆէնտի Ազարեան, Պետրոս էֆէնտի Մարգարեան, Վահան էֆէնտի Փափազեան, Տիգրան էֆէնտի Խանտանեան, Պետրոս էֆէնտի Մինասեան, Աբիկ էֆէնտի Էյակէօզեան, Մարգար էֆէնտի Պէզազեան, Մկրտիչ էֆէնտի Էմիրիկեան, Մկրտիչ էֆէնտի Ճարեան, Յակոբ էֆէնտի Ազիլեան, Լեւոն էֆէնտի Խանտանեան:

Պաշտօնեաներու ճիւղի դեր – Տնօրէն՝ Արա էֆէնտի Արապեան: Քարտուղարք՝ Պօղոս էֆէնտի Ասլանեան, Ռուբէն էֆէնտի Ժ. Սարեան:

Աղի ճիւղի դեր – Տնօրէն՝ Սերովբէ էֆէնտի Նիկողիմոսեան:

Քարտուղարք՝ Երուանդ էֆէնտի Խերըէկեան, Կոմիտաս էֆէնտի Էսապալեան:

Ոգելից ըմպելիքներու, Մետաքսի, Զրկնորսութեան ճիւղի դեր – Տնօրէն՝ Թովմաս էֆէնտի Թովմասեան:

Հանգստեան թոշակի դեր – Տնօրէն՝ Զենոբ էֆէնտի Էմմասեան:

Հաշուակալք՝ Միքայէլ էֆէնտի Մինասեան, Անիկտոս էֆէնտի Քիւրքճեան, Աբիկ էֆէնտի Հաճեան:

Ընդհ. Պարտուց Մայր Տոմարի դեր – Տնօրէնի օգնական՝ Գրիգոր էֆէնտի Հիւրմիւզեան:

Ընդհ. Քննչութեան դիւանի թուրքերէնի ճիւղին Տեսուչ՝ Ոսկիան էֆէնտի: Օգնականք՝ Էմմանուէլ էֆէնտի Պէշիրեան, Յովհաննէս էֆէնտի Գըրլանկըրճեան, Թէոդոր էֆէնտի Ալլահվէրտեան, Գէորգ էֆէնտի Գըրլանկըրճեան, Միքայէլ էֆէնտի Նալպանտեան:

Վարչական Ժողովոյ թղթակցութեանց դիւանի օգնական՝ Պօղոս էֆէնտի Հաճիպիար:

Թարգմանք՝ Պետրոս էֆէնտի Քիւրքճիխանլեան, Յարութիւն էֆէնտի Մանուէլեան, Պետրոս էֆէնտի Կարմիրեան, Ստեփան էֆէնտի Տիրացուեան, Եղիա էֆէնտի Գույումճեան, Դանիէլ էֆէնտի Ճիմպիւշեան:

Գաւառական քննիչներ. Էնկիւրիւ՝ Գրիգոր էֆէնտի Մարգարեան (Ընդհ.), եւ Խորէն էֆէնտի Պէյլիքճեան (օգնական): Տուրացոյ՝ Արա էֆէնտի Խանճեան (օգնական):

Մանասքըր՝ Խորէն էֆէնտի Ղամճեան (օգնական): Մուսուլ՝ Պօղոս էֆէնտի Մըսըրլը (օգնական): Սելանիկ՝ Սեպուհ էֆէնտի Թապխեան (օգնական):

Գաւառական վարչութիւններ, Էտիրնէ, Գանձապետ՝ Աւետիս էֆէնտի: Օգնական հաշուակալ՝ Յակոբ էֆէնտի Չէքի: Գոնիա, Հաշուակալ՝ Գրիգոր էֆէնտի: Էնկիւրիւ, Արձանագրիչ՝ Յովսէփ էֆէնտի Չիհնի: Հաշուակալ՝ Յովսէփ էֆէնտի Ֆիքրի: Օգնական գանձապետ՝ Պօղոս էֆէնտի: Իզմիր, Ըմպելիքի քարտուղար՝ Անտոն էֆէնտի: Տասանորդի քարտուղար՝ Միքայէլ էֆէնտի Ալէմշահ: Պենկազի, Հաշուակալ՝ Յակոբ էֆէնտի Պալենց: Պրուսա, Գանձապետ՝ Գրիգորիս էֆէնտի: Սելանիկ, Արձանագրիչ՝ Գրիգոր էֆէնտի Չէքի: Սվաս, Քարտուղարներ՝ Գարեգին էֆէնտի ու Միքայէլ էֆէնտի:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մասնագէտ խորհրդական եւ Կ. Պոլսոյ քարափներուն գոմիսէր՝ Գաբրիէլ էֆէնտի Սերվիչէն:

Ընդհ. վիճակագրութեանց Տնօրէն՝ Ռոպէր էֆէնտի Եազըճեան:

Երկաթուղիներու Տեսչութեան օգնական եւ Արեւելեան Երկաթուղիներու Կեդր. գոմիսէր՝ Արամ էֆէնտի Մարկոսեան:

Խճուղիներու եւ կամուրջներու Տեսչութեան օգնական եւ Հայտար – Փաշայի նաւահանգստին գոմիսէր՝ Գէորգ էֆէնտի Ասլանեան:

Իրաւագէտ խորհրդականի օգնականներ՝ Պետրոս էֆէնտի Խորասանճեան եւ Յովհաննէս էֆէնտի Գարտաշեան:

Առաջին գծագրիչներ՝ Գրիգոր էֆէնտի Մանուկեան եւ Տաճատ էֆէնտի Փափազեան:

Մասնագիտական դիւանին Ա. քարտուղար՝ Յարութիւն էֆէնտի Գույաճեան: Թարգման՝ Սերովբէ էֆէնտի Աբիկեան:

Գծագրիչ՝ Ստեփան էֆէնտի Փափազեան:

Արձանագրութեանց դիւանին օտար ճիւղին պետ՝ Տիրան էֆէնտի Մելիքեան:

Թարգմանութեանց դիւանի պետ՝ Պօղոս էֆէնտի Խանլեան:

Քարտուղարք՝ Մելքոն էֆէնտի Նազլիկեան, Գարեգին էֆէնտի Ղազարոսեան եւ Լուսաբեր էֆէնտի Սամուէլեան:

Եաֆա – Երուսաղէմ երկաթուղւոյ գոմիսէր՝ Միհրան էֆէնտի Մամիկոնեան:

Գլխաւոր երկրաչափ Երուսաղէմի՝ Խնտամ էֆէնտի Խնտամեան: Սելանիկի՝ Երուանդ էֆէնտի Խորասան, Գոնիայի՝ Պօղոս էֆէնտի Թաւուրեան:

Երկրաչափ Գոսովայի՝ Սերովբէ էֆէնտի Էպէեան: Մարաշի՝ Յակոբ էֆէնտի Վանիկեան: Սելանիկի՝ Յակոբ էֆէնտի Զամիչ: Պիլէճիկի՝ Լեւոն էֆէնտի Աճէմեան:

Ապահովութեան Սնտուկի Աւանդապահ՝ Պօղոս էֆէնտի Գարամաթոսեան:

Թղթապահ՝ Պետրոս էֆէնտի Փափազեան:

ՇԻՐՔԷԹԻ ԽԱՅՐԻԷԻ հաշուակալ եւ արկղակալ՝ Յովսէփ էֆէնտի Եուսուֆեան: Ընդ. քննիչ՝ Յակոբ էֆէնտի Իսկէնտէր: Արկղակալի օգնական՝ Յարութիւն էֆէնտի Փիշմիշեան: Հաշուակալի օգնականներ՝ Պետրոս Վասիլեան, Սոփոն էֆէնտի Սիրունեան: Իրաւագէտ խորհրդական՝ Միսաք էֆէնտի Նարլեան:

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՍԵՆԵԿԻ Առաջին խորհրդական՝ Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեան: Անդամներ՝ Տիգրան էֆէնտի Մանուկեան, Յարութիւն էֆէնտի Ասլանեան, Զարմայր էֆէնտի Ճշմարտախօսեան, Արտաշէս էֆէնտի Հիւրմիւզ: Ա. քարտուղար՝ Զարեհ էֆէնտի Եուսուֆեան: Արկղակալ՝ Նշան էֆէնտի Անդրէասեան:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ Հաշուակալութեան Դիւանի Տնօրէն՝ Միհրան էֆէնտի Գարագաշեան: Իրաւագէտ խորհրդական՝ Յովհաննէս էֆէնտի Գարտաշեան:

Օգնական՝ Գարեգին էֆէնտի Ղազարոսեան: Քարտուղար՝ Հրանտ էֆէնտի Ֆերուհեան: Քննիչ՝ Սերովբէ էֆէնտի Պէրպէրեան: Գըրգ – Քիլիսէի դրամատան պաշտօնեայ՝ Գրիգոր էֆէնտի Հէքիմեան:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

(Շար. 2)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ

Այսպէս է որ մեր բանակէնը սկսաւ Նորատունկեան էֆէնտիին հետ: Փաշալեան էֆէնտին ալ խօսքի խառնուեցաւ: Փաշալեան էֆէնտի սկսաւ խօսիլ հայկական ապստամբութեան դէպքերու մասին որոնց ես բնաւ չէի լսած: Պատմեց որ Իսթանպուլի մէջ առաջին հայկական ապստամբութիւնը կատարուեր է Օսմանեան Դրամատան դէմ: Յետոյ պատմեց թէ Հայերը ինչպիսի վերաբերում տեսեր են: Բնաւ չէր լսած: Ինծի անծանօթ դէպքեր: Վերջապէս Նորատունկեան էֆէնտի եղբայրակցութեան բերաւ Փաշալեան էֆէնտիի խօսքերը: Ըսին որ Հայերու համար հայրենիք մը կ՚ուզէին: Հարցուցի որ ի՞նչ տեսակ բան է այդ հայկական հայրենիքը: Բացատրեցին որ Թուրքիոյ մէկ մասը պիտի տրամադրենք այս նպատակին: Հարցուցի.

– Ո՞ր մասին մէջ կ՚ուզէք: Արեւելքի՞ մէջ, Հարաւի՞ կողմը, Արեւմտեա՞ն կողմը, ո՞ւր:

Ես հասկնալ կ՚ուզէի թէ ի՞նչ պիտի պատասխանէին: Նորատունկեան էֆէնտի սապէս պատասխանեց.

– Ուր կ՚ուզէ ըլլայ, բայց մեզի հողամաս մը տուէք որպէս Հայերու հայրենիք: Մենք ալ հոն հաւաքուինք, հոն ապրինք:

Այդ ի՞նչ ըսել է, պատասխանեցի, ի՞նչպէս պիտի հաւաքուիք: Անիկա տեսնուած բան չէ: Դուք մեր մէջէն էք: Հիմա կ՚ուզէք հաւաքուիլ տեղ մը որ ձեզի չի պատկանիր եւ հոն պետութիւն մը պիտի հիմնէք: Ո՞ւրկէ հանեցիք այս բոլորը:

Խօսեցայ կակուղ ոճով մը: Ան երկար ու երկար պնդեց: Իր խօսքերը հետզհետէ կարծրացան, սկսաւ սպառնական արտայայտութիւններ ունենալ: Կ՚ըսէր որ իրենց ձեռքէն եկածը պիտի ընեն, պիտի չհրաժարին այս դատէն:

Երբ Նորատունկեան էֆէնտի վերջացուց իր սպառնական խօսակցութիւնը, իրեն ըսի.

«Մտիկ ըրէ: Հիմա քիչ մը լրջօրէն խօսինք: Ես լաւ նկատեցի երբ լսեցի որ կ՚ուզէիք ինծի հետ խօսիլ: Կարծեցի որ ինկապէս կրնաք օգտակար հանդիսանալ՝ որպէսզի այսուհետեւ աւելի լաւ կազմակերպուին Թուրքերու ու Հայերու միջեւ յարաբերութիւնները որպէս հայրենիքի մը զաւակները: Ձեզի ականջ տուի այն յոյսով որ կրնամ օգտուիլ: Բայց ձեր փափաքները անիրականանալի ու անհեւակայելի բաներ են: Դուք կ՚առաջարկէք որ մեր երկրին մէկ մասը զատենք ու զայն ձեզի հրամցնենք որպէս արուեստական հայրենիք ու պետութիւն մը: Մենք այսպիսի բանի մը մասին չենք կրնար մտածել, չենք կրնար ընդունիլ: Ուրիշ ըսելիք մը ունի՞ք»:

Պատասխանեցին որ ոչ, ուրիշ ըսելիք չունէին: Այն ատեն ես սապէս վերջացուցի իմ խօսակցութիւնը.

«Վճռաբար կ՚ըսեմ, մենք ձեր այս առաջարկը չենք կրնար ընդունիլ: Կ՚ըսէք որ պիտի շարունակէք պայքարիլ: Ճիշդ է: Կը հասկնամ որ դուք մինչեւ այսօր այսպիսի նպատակներ հետապնդեր էք: Հիմա գոյացեր է այն ամէնէն յարմար մթնոլորտ որուն մէջ կրնաք դուք իրագործել ձեր նպատակները: Այս համագումարը, համագումար մըն է ուր կը վճռուի կայսրութեան ու Թուրքիոյ ճակատագիրը: Կը կարծէք որ ասկէ արդիւնք մը պիտի կարենաք քաղել: Ձէք ուզեր այս առիթը փախցնել: Տեսէք, եթէ ինկապէս մինչեւ վերջ պիտի պայքարիք, պայքարեցէք: Միայն թէ բան մը ըսեմ: Մինչեւ վերջ պիտի պայքարիք, բայց մեր միջեւ ալ վստահութիւնը պիտի ջնջուի: Հիմա կը հասկնամ որ դուք, ձեր երկարամեայ ծրագիրները իրականացնելու համար ո-րոշումի սա պահուն յարմար չէք տեսներ ինծի հետ համաձայնիլ: Բայց աւելի վերջ, երբ արդէն մեր միջեւ վստահութեան մթնոլորտը ջնջուած պիտի ըլլայ, դուք դարձեալ ինծի պիտի գաք, զիս պիտի փնտռէք: Բայց այլեւս կարելի պիտի չըլլայ որ խօսինք իրարու հետ: Պէտք ալ պիտի չմնայ: Մի՛ մոռնաք, այն ատեն ես՛ս եմ որ պիտի խօսիմ ձեզի հետ»:

Այս կերպով է որ խօսեցանք Նորատունկեան ու Փաշալեան էֆէնտիներուն հետ: Անոնք հեռացան, գացին: Եւ ամէն ինչ ընթացաւ իմ ենթադրած ձեւով: Համագումարի յաջորդական փուլերուն, երբ համագումարէն կը վերադառնայի, կամ պանդոկէն դուրս պիտի ելլէի, դռնապանը կուգար ու ինծի կ՚ըսէր որ մօրուսաւոր ու ակնոցաւոր անձ մը ինծի հետ խօսիլ կ՚ուզէր: Անմիջապէս կը հասկնայի, կը հարցնէի որ չըլլա՛յ որ ան Պարոն Նորատունկեանը ըլլայ: Դռնապանը կ՚ըսէր որ այո՛, ան էր: Այն ատեն դռնապանին կը հրահանգէի որ ըսէր որ ես ժամանակ չունէի, իրեն հետ խօսելու կարելիութիւն չկար: Իսկ եթէ պատճառը հարցնէր, ըսէ որ ինք արդէն գիտէ պատճառը, կ՚ըսէի: Ուստի բնաւ չխօսեցայ: Կարծեմ քանի մը անգամ փորձեց: Այս կերպով մեր միջեւ յարաբերութիւնները վերջացան:

ԶՈՒԻՑԵՐԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՄԻՋԱՄՏԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ

Նոյն օրերուն տարիքոտ զուիցերացի փրոֆէսէօրի մը նախագահութեան ներքեւ զուիցերական պատուիրակութիւն մը եկաւ իմ մօտ: Անոնք Հայերու իրաւունքները պաշտպանող զուիցերական կազմակերպութեան մը ներկայացուցիչներն էին: Փրոֆէսէօրը կազմակերպութեան նախագահն է եղեր: Անոր հետ խօսեցանք Հայկական դատի ու փոքրամասնութեանց հարցի մասին: Ինծի հարցուց որ ի՞նչպէս պիտի կարգադրուի հայկական դատը: Ես ալ իրեն պատասխանեցի որ մեզի համար հայկական դատ ըսուած բան մը չկայ: Մենք նոր պետութիւն ենք, ուրիշ պետութիւն մը: Գիտեմ, Աշխարհամարտի ընթացքին շատ բաներ պատահեցան: Աշխարհամարտը ամբողջ աշխարհի համար չորս տարի տեւեց, բայց մեզի համար տեւեց ութ տարի: Ձեր գիտցածէն շատ աւելի բաներ պատահեցան: Այս կերպով վերջացուցի խօսքերս:

(Շար. 2)

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՒՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն Վերափոխման Ս. Աստուածածնի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՍ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Խաղող Կ'օրհնուի:
Երկուշաբթի, Բ. օր Վերափոխման: Յիշատակ Մեռելոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ Օգոստոս 16-ին Կիրակի օր՝ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէք:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն Վերափոխման Աստուածածնի
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի, Խաղողի Օրհնութիւն կը կատարուի Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն է Ս. Աստուածածնի:
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ»
Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.30-ին:
Ժամը 10-ին հանդիսաւոր պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի «Օրհնութիւն Խաղողոյ» աւանդական արարողութիւնը:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10.15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

ՍԷՆ ԼՈՒ-Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Ժամը 10-ին պատարագ:
Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գէորգ Փափազեանի մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ Մատլէն եւ Ժոսըլին Փափազեան 1500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Օգոստոս 16, Աստուածածին:
Պատարագ, ժամը 10-ին:
Յաւարտ պատարագի Խաղողօրհնէք:

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

FETE CHAMPETRE

au

HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT

10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes

ANIMATION

tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !

Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 80-րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան:

Սոյնը 80-րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց փոխանորդագրերը, - Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, - յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. -

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1. - Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:
2. - Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:
3. - Ընտրութիւն Միութեան կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:
4. - Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:
5. - Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:
6. - Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻՁ - ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan
Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68
Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 14
VENDREDI
14 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (սովորական առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.441 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.441

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԲԱՔՈՒ ՉԵՐԹԱՐ

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԳԼԽԱՒՈՐԷ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ա. ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

Սեպտեմբեր 7 — 8-ին Բաքու գումարուելիք Եւրոպա – Կովկաս – Ասիա (ՏՐԱՍԵԿԱ) փոխադրական միջանցքի առընչուող հարցերու նուիրուած միջազգային համաժողովին, զոր կը հովանաւորէ Եւրոպական Միութիւնը, Հայաստանի պատուիրակութիւնը պիտի գլխաւորէ վարչապետ Ա. Դարբինեան։ Այլ խօսքով, նախագահ Քոչարեան Բաքու չերթար։ «Արմէնփրէս»ի այն հարցումին թէ ինչ հիման վրայ տրուած է այս որոշումը երբ Ալիեւ կ'երաշխաւորէր իր ապահովութիւնը, Ռ. Քոչարեան պատասխանած է որ իր ապահովութեան հարցերը երկուստեք չեն քննուած եւ ոեւէ մէկը միւսէն նման երաշխիք չի պահանջեր։ Սա աւելի շատ բառ է, մամուլի մէջ արծարծուած թեմա է իր երթալ — չերթալու հարցը կապ չունի ապահովութեան խնդիրներու հետ։

***

ԼՂՀ ԱԶԳ. ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՊԵՏ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

ԼՂՀ նախագահ Արկադի Ղուկասեանի ստորագրած մէկ հրամանագրով Դաւիթ Օհանեան Ազգ. Ապահովութեան վարչութեան պետ նշանակուած է։ Ան այդ պաշտօնին մէջ կը փոխարինէ Ալեքսանդր Աղազարեանը։

***

ԿԱՐԳ ՄԸ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԵՐՈՒ ՎԱՐՈՐԴՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Հինգած, գործածութենէ դուրս փոխադրական հանրակառքերու աւելի քան տասնեակ մը վարորդներ ցոյց մը ըրած են կառավարութեան շէնքին առջեւ, Օգոստոս 11-ին, բողոքելու համար այն արգելքին դէմ որ կը վերաբերի այդ հանրակառքերու գործածութեան։ Քաղաքապետ՝ Սուրէն Աբրահամեան որոշում առած էր որ մէկ դուռով, խորհրդային շրջանէն մնացած այդ հանրակառքերը այլեւս պէտք չէ երթեւեկի ծառայեն եւ այդ որոշումը այս օրերուն կը գործադրուի։ Այս որոշումը կը վերաբերի ապահովութեան միջոցներու, քանի բազմաթիւ արկածներ եւ մահեր պատահած են։ Այդ հանրակառքերու սեփականատէրերն ալ կը բողոքեն որովհետեւ ապրուստի միակ միջոցն է իրենց եւ իրենց ընտանիքին համար։ Կառավարութեան համաձայն այդ հանրակառքերու թիւը 160 է, բայց վարորդներուն համաձայն՝ 800։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 12 / 13)

ԱՌԺԱՄԵԱՅ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ Է ԺԻՐԻԿ ԽԱՌԱՏԵԱՆ

Օգոստոս 12 թուակիր հրամանագրով, նախագահ Ռ. Քոչարեան Հանրապետութեան գլխաւոր դատախազի պարտականութիւնները առժամապէս յանձնած է գլխաւոր դատախազի տեղակալ, դատախազութեան իրաւապահ մարմիններու մէջ նախաքննութեան եւ հետաքննութեան նկատմամբ հսկողութեան վարչութեան պետ՝ Ժիրիկ Խառատեանի։

***

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ՝ Ճ. ԹԱՊԻՊԵԱՆ

Նոյն օրը, այլ հրամանագրով, Ռ. Քոչարեան Եւրոպայի ապահովութեան եւ համագործակցութեան կազմակերպութեան մէջ, Հայաստանի պատուիրակութեան ղեկավար նշանակած է Ճիւան Թապիպեանը։ Ծնած է 1937-ին Լիբանան։ Բարձրագոյն կրթութիւնը ստացած է Պէյրութի ֆրանսական եւ ամերիկեան համալսարանները, ապա շարունակած Միացեալ — Նահանգներ (Փրինսթըն) եւ Փարիզ (Սորպոն)։ Ուսանած է քաղաքական գիտութիւններ եւ միջազգային յարաբերութիւններ։ Դիւանագիտական պաշտօն վարած է եւ երկար տարիներ դասաւանդած ամերիկեան համալսարաններու մէջ։ Անկախութենէն ի վեր իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է Հայաստանի ուժանիւթի եւ առողջապահական մարզերուն։ Աշխատակցած է անգլիատառ ԱՒՄ ամսագրին։ Կը խօսի հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն։

***

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՆՍՏԱՎԱՅՐԻ ՄՕՏ

Օգոստոս 12, ժամը 11-ին, նախաձեռնութեամբ «Աշխատանք եւ բարեգործութիւն» կազմակերպութեան 50-է աւելի գաղթականներ (Ատրպէյճանէն) բողոքի ցոյց մը կատարած են նախագահի նստավայրի մօտ, իշխանութիւններու ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար իրենց հիմնական հարցերուն վրայ։ Այդ հարցերը կը վերաբերին բնակարանի եւ աշխատանքի ապահովութեան, ընկերային խնդիրներու լուծումին։ Ըստ ցուցարարներու ՀՀ «Փախստականներու եւ բնակչութեան տեղաշարժի վարչութիւնը» ոչ ոչ մէկ ձեւով կ'աջակցի այդ ուղղութեամբ։ Բողոքին մէջ կը շեշտուի՝ «պահանջում ենք լուծել բնակարանային, գիւղաշինականի եւ բնակարան չունենալու պատճառաւ հանրապետութիւնից երբորդ պետութիւն մեկնել ցանկացողների խնդիրները»։ Եթէ գոհացում չստանան տրամադիր են դիմելու դեսպանութիւններուն եւ միջազգային կազմակերպութիւններուն եւ ցոյց կատարելու ամէն Չորեքշաբթի։

Այս հարցին կապակցութեամբ, «Փախստականներու եւ տեղաշարժի վարչութեան» պետ Մեխակ Գաբրիէլեան յայտնած է «Արմէնփրէս»ի որ 1988 — 1993 թուականներուն Ատրպէյճանէն Հայաստան գաղթած 360 հազար քաղաքացիի 1989ին կառավարութեան անուղղակի որոշումով տրուած է համապատասխան կարգավիճակ, հնարաւորութեան պարագային աշխատանք ալ ունին։ Մնացած գաղթականներուն կը տրուի 2000 — 3500 Դրամի չափով հատուցում։ Մ. Գաբրիէլեան աւելցուցած է որ ՄԱԿ-ի գրասենեակի հետ համատեղ ծրագիր կը մշակուի գաղթականներուն քաղաքացիութիւն տալու համար։

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

Օգոստոս 11-ին լրացած է Հոկտեմբեր 11-ի նախագահական ընտրութեան թեկնածու ներկայանալու պայմանաժամը ու ինը թեկնածուներ արձանագրուած են, ըստ Բաքուի Կեդր. ընտրական յանձնախումբին տեղեկատուութեան։ Անոնց գլխաւորը բնականաբար ներկայի նախագահն է, Հ. Ալիեւ։ Ընդդիմութեան Ազգ. Անկախութեան Կուսակցութեան ղեկավար Իթիպար Մամէթով ալ թեկնածու է եւ եօթը ուրիշներ որոնք մօտիկ կը նկատուին Հ. Ալիեւի։

Երկրին ընդդիմադիր գլխաւոր թեւը արդէն յայտնած էր թէ պիտի չմասնակցի ընտրութեան, հակառակ նախագահ Ալիեւի որոշ զիջումներուն։ Այդ որոշումին առաջին դերակատարներէն կը նկատուի նախկին նախագահներէն Ա. Էլչիպէյ որ ղեկավարն է Ժողովրդային Ճակատին։ Նոյն դիրքին վրայ է Ազգ. Ժողովի նախկին նախագահներէն Ռասուլ Կուլիեւ։ Անոնց եւ միւս ձեռնպահներուն տարակուսը այն է որ ընտրութեան օրէնքը որ վաւերացուած է Հ. Ալիեւէն եւ անոր կողմնակիցներէն, դիւրութեամբ թոյլ պիտի տայ որ ընտրութիւնը անոնց կողմէ փափաքելի ուղղութեամբ տարուի։

***

ԱՄՆ-ՈՒ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ

Օգոստոս 12-ին, ՀՀ կառավարութեան, ԱՄՆ-ու եւ Հայաստանի Կարմիր խաչերուն միջեւ ստորագրուած է համաձայնագիր մը որ կը վերաբերի Աղէտի գօտիին՝ Շիրակի եւ Լոռիի մարզերուն մէջ բնակարաններու շինութեան։ Շինարարական աշխատանքներուն ԱՄՆ Կարմիր Խաչը կը տրամադրէ հինգ միլիոն տոլար. Գիւմրիի մէջ կը կառուցուի 7 շէնք 112 բնակարաններով, Վանաձոր՝ նոյնպէս 7 շէնք 110 բնակարանով։ Աշխատանքներու աւարտը նախատեսուած է 1999 Նոյեմբեր — Դեկտեմբերին։ Ինչպէս նշած է ՀՀ Քաղաքաշինութեան նախարար Ֆ. Փիրումեան, այս նոր բնակարանները անվճար կը տրամադրուին այն կարօտեալներուն զորս ԱՄՆ-ու Կարմիր Խաչի յատուկ յանձնաժողովը պիտի որոշէ։

***

ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Գիւղատնտեսութեան նախարարութեան առընթեր ջրային տնտեսութեան վարչութիւնը 1998 — 2000 թուականներուն համար ոռոգման համակարգի բարեփոխման ծրագիր մշակած է։ Ան կը նախատեսէ վերակառուցել եւ կառավարելի դարձնել ոռոգման ամբողջ համակարգը, ապահովել մայր, միջ-տնտեսական եւ ներ-տնտեսական ջրանցքներու, ոռոգման, ցամաքեցման, ջրարբիացման կառոյցներու ու ջրհան կայաններու անխափան շահագործումը, ինչպէս նաեւ ջուրի սակագինը նուազեցնելու մտահոգութեամբ մեքենական ջրամատակարարումը ստիճանաբար փոխարինել ինքնահոս ոռոգումով։ Ծրագրին մաս կը կազմեն նաեւ ոռոգումի անհրաժեշտ բազմաթիւ կայաններու, սարքաւորումներու, ցանցերու մաքրութիւնն ու նորոգութիւնը. կը վերանորոգուի նաեւ Արփա — Սեւան փապուղին։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Համագործակցութեան նախարարը՝ Շառլ Ժոսլէն 48 ժամուան այցելութիւն մը կատարեց Սուտան եւ հանդիպում ունեցած է այն երկու անձերուն հետ որոնց ձեռքն է 2.6 միլիոն Սուտանցիներու ճակատագիրը։ Անոնք սովի ըսպառնալիքի տակ են եւ ծանօթ է որ ներքին կռիւներու մէջ կողմերու օգտագործած գլխաւոր զէնքը սովն է։ Նախ Խարթումի մէջ, Ֆրանսացի նախարարը տեսնուած է նախագահ Օմար էլ — Պէշիրի հետ եւ Գահիրէի մէջ ալ, ուր կը գտնուէր Ճոն Կարանկի որ կը ղեկավարէ Սուտանի ժողովրդական բանակը։ Ծանօթ է որ կռիւները կը շարունակուին Սուտանի իսլամական վարչակարգին եւ հարաւի քրիստոնեայ եւ հոգեդաւան կեռիլլային միջեւ։ Տարւոյն սկիզբէն ի վեր սովէն արդէն 100 հազար հոգի մեռած է եւ կը սպառնայ 2.6 միլիոնին։ Պատերազմը կը տեւէ 1983-էն ի վեր եւ յոյս չկայ որ լուծումը զէնքով գտնուի։ Միջազգային օժանդակութիւնը իր նպատակին չի հասնիր եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները կ'ըսեն թէ այլեւս բառերն իսկ իմաստ չունին նկարագրելու համար կացութիւնը։ ԻՒՆԻՍԷՖ-ի (ՄԱԿ-ի մանուկներու համար հիմնադրամ) տեղւոյն ներկայացուցիչը՝ Լ. Վէլֆէնս ըսած է. — «Վարժուեր ենք անընդունելի կացութեան մը։ Ժամը եկած է ըսելու՝ կը բաւէ՛»։

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ գաղտնի սպասարկութիւնները նոր կոպիտ սխալ մը գործած են, զոր յայտնաբերած է իսրայէլեան Հա'արեց օրաթերթը։ Արդարեւ, թելադրեր են Ամերիկացիներուն որ նկատի չառնեն այն ազդարարութիւնը ըստ որուն ռմբարձակ մը պիտի գործուի Նայրոպիի իրենց դեսպանատան դէմ, այն պատճառաբանութեամբ որ տեղեկութիւնը տուողը «կասկածելի» անձ մըն է։ Օգոստոս 13-ին, երկու ռմբարձակներու հաշուեկշիռն էր՝ 258 մեռեալ եւ 5000 վիրաւոր։ Նոր ըսպառնալիքներ կան եւ Ուաշինկթըն ամրապնդած է իր դեսպանատուներու ապահովութեան միջոցները։ Արտաքին նախարարը՝ Տիկին Օլպրայթ Գերմանիոյ Լանտշթուլ ամերիկեան զինուորական հիւանդանոցը գացած էր Օգոստոս 12-ին այցելելու համար վիրաւորները եւ ընկերանալու 12 սպաննուած Ամերիկացիներու 10-ին դիակներուն վերադարձի ճամբուն վրայ։ Թանզանիա ձերբակալուած 12 կասկածելիներէն մէկը թուրք է։ Գալով դեսպանատան տանիքին վրայ ղեկեղուած գամերային ռմբարձակին նախորդող պահերէն ոչինչ արձանագրած է։

ՓԱՐԻԶԵԱՆ Օտէօն պանդոկը, այս շաբաթավերջէն սկսեալ (Օգոստոս 15) շըրջապտոյտ մը կազմակերպած է որ կարելի է «Տայանա թուր» մկրտել։ Պտոյտը որ մէկ ժամ պիտի տեւէ, մարդ գլուխ 150 ֆրանք պիտի արժէ։ Մեկնակէտ՝ մերսէտէսով Ռից պանդոկի Ռիւ Գամպոնի ելքէն մինչեւ Սալփէթրիէր հիւանդանոցը անցնելով, անշուշտ, Ալմա-յի կամուրջի թունելէն ... այսինքն տարաբախտ իշխանուհի Տայանայի անցեալ Օգոստոս 31-ի ուղեգիծը։ Տարի մըն է որ Լէյտի Տայանայի մահուան շահագործումը չի դադրիր եւ ոչինչ խնայուած է։ Այս շըրջապտոյտն ալ վերջին նորութիւնն է, քանի Ալմա-յի կամուրջը աւելի ծանօթ է այսօր Տայանայի պատճառով քան իր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆԷՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ»

(ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ՏՈՔԹ. ՄԵԼԳՈՆ ԷՊԼԻՂԱԹԵԱՆ)

ՀԱԼԷՊ - 1998

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Յուշագրական մարզը, ի տարբերութիւն գրական միւս սեռերուն, դեռ կը շարունակէ պահել որոշ հմայք մը, ընթերցողներու աւելի լայն շրջանակ մը պահելով իր շուրջ: Այս սեռին անմիջականութիւնը, հանրամատչելիութիւնը, բայց նաեւ՝ իրական կեանքի մը հետաքրքրական դրուագները ցոլացնող շարժանկարը պատճառներ են, որ անիկա ընկալուի մեծին խաւի ընթերցող հասարակութեան կողմէ ալ, երբեմն արտակարգ յաջողութեամբ: Այսպէս պատահած էր, օրինակ, երբ տասնամեակներ առաջ լոյսին եկած էին հայ յեղափոխութեան ականատես մասնակիցներէն ոմանց յուշագրական հատորները, խանդավառելով երէց, երիտասարդ ու պատանի սերունդները հաւասարապէս: Կոմսի «Յուշեր»ը, Մալխասի «Ապրումներ»ը, Ռուբէնի «Յիշատակներ» կամ Վրացեանի «Կեանքի մը ուղիներով»ը լաւագոյն օրինակներն են թերեւս: Նոյնքան շահեկան եղած էին ու այդպէս ալ կը շարունակեն մնալ Կ. Պոլսոյ նախկին պատրիարք Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի կեանքին ուղեծիրը բացատրող «Խոհք եւ Խօսք»ը, տարաբախտ Զաւէն Արք. Տէր - Եղիայեանի «Պատրիարքական յուշեր»ը, հայ բեմի անկրկնելի վարպետ Վահրամ Փափազեանի «Յետադարձ հայեացք» երկհատորեակը եւ այլն:

Յուշագրական մարզի այլ տարբերակ մըն ալ յաջողած էր գրական այդ սեռը հասցնել գեղարուեստական կատարելութեան, ինչպէս՝ Թոթովենցի «Կեանքը հին հռովմէական ճանապարհի վրայ»ն, Անդրանիկ Ծառուկեանի «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ը, Գ. Մահարիի սպերիւռեան «Ծաղկած փշալարեր»ը, Ա. Ահարոնեանի «Իմ գիրքը» եւ այլն, յիշելու համար մէկ-քանին: Այս եւ նման տասնեակ հատորներ նուաճած են արդէն հայ գրականութեան բարձրագոյն սանդղամատը:

Վերջին տարիներուն, յուշագրական հրատարակութիւնները վերստին այժմէականացած ըլլալ կը թուին Սփիւռքի մէջ: Ծառուկեանի «Երազային Հալէպ»ին Բ. հատորին (1996) քովն ի վեր, ուշադրութիւն գրաւող գործեր եղան ռամկավար ղեկավար փրոֆէսոր Բ. Թովմասեանի հայրենական «Օրագրութիւններ»ը (1994), Զարուհի Պահրիի «Կեանքիս վէպը» (1995), Եղիշէ Մանուկեանի «Կեանքս» (1996), Պարգեւ Շիրինեանի (Հրազդան) «Մտերմութեան մէջ վերապրումներ»ը (1996) եւ այլն: Ու հիմա, այս շարքին կուգայ միանալ լիբանանահայ գաղութի երէց դէմքերէն, պետական նախկին երեսփոխան եւ ազգային խոհական դէմք՝ տոքթոր Մելգոն Էպլիղաթեանի «Գաղթակայանէն խորհրդարան» ինքնակենսագրական ծաւալուն հատորը:

Ի տարբերութիւն վերեւ յիշատակուած յուշագրութեանց վերջին շարքին, Էպլիղաթեանի գործը հրապարակ կուգայ հեղինակին ողջութը: Հատորը կ'ընդգրկէ 350 էջ, լոյսին բերուած՝ Հալէպի «Կիլիկիա» հրատարակչատունէն: Յուշագրող գրիչին տոհմային պատկանելիութիւնը (1), բայց նաեւ՝ գրական, կուսակցական (Հ. Յ. Դ.) եւ պետական երկարամեայ գործունէութիւնն ու փաստակը բաւարար երաշխիքներ են, որ նորատիպ այս գիրքը ընկալուի լուրջ մօտեցումով ու ընթերցողը անոր մէջ նորութիւններ փնտռելու եւ գտնելու ակնկալութեամբ: Ու անմիջապէս ըսենք՝ տոքթոր Էպլիղաթեան կը յաջողի «գերեվարել» իր ընթերցողները ոչ միայն արտակարգօրէն հարուստ ու բազմածալ իր կեանքին հետաքրքրական դրուագներուն պատումով, այլեւ իր դիւրահաղորդ ու հեզասահ ոճով, որ առանձին արժանիք մըն է արդէն: Պատմելու կամ յուշագրելու այս ակնրախ «գիտութիւն»ը, զոր նուաճած է հեղինակը, հաւանաբար կը պարտի ոչ միայն մոլի ընթերցող մը ըլլալու իր ունակութեան, այլեւ հայ մամուլին հետ պահպանած իր մշտական աղերսին, որուն ապացոյցն են «Արեւելք»ի (Հալէպ) եւ «Ազդակ»ի մէջ երեւցած իր յօդուածներն ու «Բժիշկ» ամսաթերթի (1955-էն մինչեւ 80-ական թուականներ, այժմ դադրած) խմբագրական կազմին իր մնայուն անդամակցութիւնը՝ տոքթոր Վ. Սահակեանի եւ տոքթոր Յ. Գեղարդի հետ թեւանցուկ:

«Գաղթակայանէն խորհրդարան»ը երկհատոր յուշագրութեան մը առաջին մասն է եւ կ'ընդգրկէ 1920 - 1974 երկարող ժամանակաշրջանը: Հեղինակին բառերով՝ «(Կեանքիս) վերջակէտին հասնելէ առաջ, փորձած եմ ուսիս վրայէն ակնարկ մը նետել կտրած երկար ճամբուս վրայ՝ ուր կը խլրտան անհաշուելի պատկերներ ու յիշատակներ»:

Պատումը սկիզբ կ'առնէ Պոլսէն, ուր հեղինակը աչքերը լոյսին կը բանայ 1919-ին: Մանկութիւնը կ'անցնի սակայն Յունաստանի մէջ եւ Մելգոն կը սկսի յաճախել Ֆիքս - Տուրզութիի հայկական գաղթակայանին ազգային վարժարանը: «Յիշատակի ճամբով իմ իսկական ծննդավայրս Ֆիքսի գաղթակայանն է: Օրն ի բուն կը չափչփէի անոր ծուռ ու ցեխոտ փողոցները, տոմուզլուքը (խոզանոց) եզերող երկար պատը, շրջակայ դաշտերը, ու կը մագլցէի մերձակայ պզտիկ բլուրը: Սակայն իմ ամենասիրելի վայրը դպրոցն էր: Ուսուցիչներս՝ Մանուկ Մանուկեանը եւ բանաստեղծ Լեւոն Էսաճանեանը հո՛ն է որ մէջս արծարծեցին հայերէն լեզուի սէրը» կը գրէ ան (էջ՝ 19): Բնական է, որ այդ օրերուն նիւթական անապահովութիւնը պիտի ճնշէր զիրենք ևս, ինչպէս բոլոր գաղթականները: Դեռ աւելին, Թուրքին կազմակերպած Եղեռնը մարդկային ահաւոր կորուստներու կողքին՝ հոգեբանական խոր բեկումներ յառաջացուցած էր վերապրող մնացորդացին մօտ:

30-ական թուականներուն ընտանիքը կայք կը փոխէ ու կը հաստատուի նախ Հալէպ, ապա Անտիոք: Հայր Էպլիղաթեան կարճ շրջան մը կը ստանձնէ Հալէպի Ազգային Հայկազեան Վարժարանի տնօրէնի պաշտօնը: Մելգոն կը յաճախէ «Միսիոն լայիք» ֆրանսական թեքումով երկրորդական վարժարանը, զոր կ'աւարտէ 1938-ին: Համալսարանական ուսման սերտելու իր ձգտումը, զինքը շուտով կը տանի Պէյրութ, Յիսուսեան Հայրերու բժշկական համալսարանը, շրջանի մը մէջ, երբ նոր ծագած էր Բ. Աշխարհամարտը: Այդ օրերուն Լիբանան կը շարունակէր մնալ Գերմանացիներու գործակից Վիշիի ֆրանսական բանակին հսկողութեան տակ: «Պատերազմը աւելի շօշափելի իրականութիւն դարձաւ, կը գրէ ան, երբ անգլիական օդանաւեր Պէյրութը ռմբակոծեցին եւ քանի մը մեծ շէնքեր հիմնայատակ կործանեցին» (էջ՝ 52):

1945-ին, «Կատարելէ ետք Հիպոկրատի աւանդական երդումը», Մ. Էպլիղաթեան կը ստանայ իր բժշկական վկայականը: Այնուհետեւ, մասնագիտանալով նորոգիչ (փլասթիք) ու գեղագիտական վիրաբուժութեան մարզին մէջ, ձեռնհասօրէն կը կիրարկէ իր ասպարէզը Սուրիոյ ծովեզերեայ Լաթաքիա քաղաքին մէջ, շուրջ մէկուկէս տասնամեակ, մինչեւ վերջնականապէս իր Լիբանան փոխադրութիւնը:

Այս ժամանակաշրջանի իր յուշերը առաւելաբար կը կրեն անհատական չեչոտուած կնիք մը, միշտ թաթաւուն մնալով սակայն հետաքրքրական եւ օգտակար տեղեկութիւններով. - Բժշկական դասընթացքներու հետեւելու դժուարութիւններ, հիւանդանոցի առաջին փորձառութիւններ, ամուսնութիւն, կեանքի պայքար, ընկերային շարժումներ եւ այլն: Ուսանողական իր այդ տարիները պատմելու առթիւ, տոքթոր Մ. Էպլիղաթեան, իրաւացիօրէն ինքզինք բախտաւոր կը նկատէ ճանչցած ըլլալով կուսակցական ղեկավար - դաստիարակներու պատկառելի փաղանգ մը. - Ազբալեան, Շանթ, Ռուբէն Տէր - Մինասեան, Կոմս, Կարօ Սասունի, Հրաչ Փափազեան եւ այլն: «Յետագային, կ'աւելցնէ ան, առիթ ունեցայ շատ մօտէն ճանչնալու Հայաստանի Հանրապետութեան վերջին վարչապետ Սիմոն Վրացեանը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսա, Եգիպտոս եւ այլուր բնակող ազգային գործիչներ, խմբագիրներ, գրագէտներ, արուեստագէտներ եւ աւելի "Խոնարհ Հերոսներ": Հաղորդ մնացի ոչ միայն այդ եզակի սերունդին գաղափարներուն ու նկարագրային գիծերուն, այլեւ պարագաներու բերմամբ տեղեկացայ անոնց առօրեայ կեանքին տաղտուկներուն, ընտանեկան հարցերուն եւ նիւթական անապահովութեան մտատանջութեան: (...)

Կարծուր է եզդել նաեւ, որ անոնք թէեւ բոլորիս պէս նորէն գաղթական կեանք ապրեցան, բայց երբե՛ք հոգեպէս "չտեղաւորուեցան" Սփիւռքի տարածքին վրայ, քանի որ կը շարունակէին շնչել իրենց հետ բերած հայկական շրջապատին մէջ, միշտ երազելով օր մը, մօտ օր մը՝ Աւետեաց երկիրը վերադառնալ» (էջ՝ 65 / 66):

Էպլիղաթեան կարեւորութեամբ դիտել կուտայ նաեւ, թէ Պէյրութի Հ. Յ. Դ. Զաւարեան Ուսանողական Միութեան 40-ական թուականներու անդամները (մէկը՝ ինք) կը կազմէին «ամբողջովին Սփիւռքի մէջ մեծցած ու կազմաւորուած համալսարանական ուսանողութեան առաջին սերունդը»: Անոնք «Երկրէն» եկած դաստիարակներէ պիտի ստանային իրենց գաղափարական կազմաւորումը ու ջանային նոր սերունդին փոխանցել ստացուած թանկագին աւանդը: Այդ շրջանի իր դասընկերները եղած են, օրինակ, Բարգէն Փափազեան, Եղիկ Գոնիալեան, Շաքէ Տէր - Մելքոնեան, Սեպուհ Սիսեռեան, Վահէ եւ Լեւոն Տէր - Մինասեան (Ռուբէնի զաւակները) եւ այլն (2):

(Մնացեալը յաջորդով)

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.-

(1) - Էպլիղաթեան ընտանիքին հայրը՝ իրաւաբան Մատթէոս Էպլիղաթեան 1921 / 1922 թուականներուն վարած է Հայաստանի Հանրապետութեան Պոլսոյ դեսպանատան ընդհանուր հիւպատոսի պաշտօնը: Յետագային, պետական - դիւանագիտական ասպարէզ ընդգրկած են նաեւ իր երկու զաւակները՝ Մելգոն (Լիբանանի մէջ) եւ Գրիգոր (երկարամեայ անդամ սուրիական խորհրդարանի): Հայր Էպլիղաթեանի յուշերը 1987-ին առանձին հատորով լոյս տեսան Անթիլիասի մէջ՝ «Կեանք մը ազգին կեանքին մէջ» խորագրով:

(2) - Ի տարբերութիւն տոքթոր Էպլիղաթեանի սերունդին, Սփիւռքի մէջ ծնած երկրորդ, բայց մանաւանդ՝ երրորդ սերունդը ողբալիօրէն զրկուած է մեծ ու պատկառելի դէմքերու գաղափարական շունչն ու դաստիարակութիւնը ստանալու պատեհութենէն: Հայկական կուսակցութեանց մերօրեայ ղեկավար տարրը այլեւս շա՛տ հեռու է հիմայ ներշնչելէ հանող նորերուն: Այս վտառողջ երեւոյթը Սփիւռքը կրծող գաղափարական դատարկութեան եւ մակերեսայնութեան հիմնական մէկ երեսն է, անկասկած:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՀԵՊՐՈՆԻ ԽՈՒԼԻԿԱՆՆԵՐԸ

Հեպրոնի եւ ընդհանրապէս ամբողջ Այսրյորդանանի մէջ ուշադրութիւն սկըսած են գրաւել երիտասարդ, յաճախ կրօնաւոր Հրեաներու բռնութեան արարքները Պաղեստինցիներու դէմ: Առաջինները յենած՝ իսրայէլեան զինուորական գերակայութեան սկսած են ամէն օր քիչ մը եւս համոզուիլ որ այդ հողին վրայ բոլոր իրաւունքները իրենց կը պատկանին եւ ամէն բան արտօնելի է իրենց:

Այս երեւոյթին վերջին պարագաներէն է Հեպրոնի բնակիչի մը 2 Հրեայ պատանիներու, 16 եւ 17 տարեկան, կողմէ սպանութիւնը: Անոնք, ինչպէս յետոյ իրենց պաշտպան փաստաբանը ըսած է, «զուարճանալու համար» զիրենք տուն վերադարձնող կառքին պատուհանէն դուրս սկըսած են ճօճել փայտէ ձող մը որ հանդիպած է մայթին վրայէն յառաջացող Պաղեստինցիի մը, մահացու հարուած մը տալով գլխուն: Երկու պատանիներուն փաստաբանը կը պնդէ որ պատահածը ողբերգութիւն մըն է, բայց ոչ Արաբի մը սպանութեան նպատակով կանխապատրաստուած ոճիր մը: Թէեւ պատահարէն քանի մը օր առաջ երկու տղաքը նոյն ինքնաշարժէն գոգա - գոլայի պարապ շիշ մը նետած են կրկին արաբի մը գլխուն. անոնցմէ մէկն ալ բռունցքի հարուած մը տուած է Պաղեստինցի մը: Մահացող առաջին Պաղեստինցիին մէկ դրացին կ'ըսէ որ այդ տեսակի բաներ կանոնաւոր կերպով կը պատահին. ենթակաները չեն գանգատիր իսրայէլեան ոստիկանութեան, քանի որ շատ լաւ գիտեն թէ ան եւ զօրքը Հրեաները պաշտպանելու համար են եւ ոչ Պաղեստինցիները:

Բրտութեան այս կարգի դէպքերը օրէ օր կ'աւելնան: Յատկապէս այն օրէն երբ իսրայէլեան իշխանութիւնները արաբական նոր հողեր գրաւեցին, հրէական գաղթաշրջանները ընդարձակելու համար, նաեւ «ապահովութեան» ճամբաներ բանալու, շրջանցելով պաղեստինեան գիւղերը:

Հրէական յարձակողական տրամադրութիւնը կը յայտնուի ամէնէն անսպասելի պահերու, ամէնէն անսպասելի վայրերու մէջ: Նոյնպէս վերջերս ձիաւոր երեք հրեայ երիտասարդ կրօնաւորներ Հեպրոնի Քէսարա արաբական գիւղին վրայ յարձակում մը կատարած են, շղթաներով վայրագօրէն ծեծելով Պաղեստինցի մը, յետոյ կոտրած են բազմաթիւ կառքերու ապակիները: Յաջորդ օրն ալ շուկային վրայ հրկիզուած են չորս Պաղեստինցիներու խանութները: Հրեայ երիտասարդ մը բացատրած է թէ այդ բոլորը կ'ընեն, պատժելու համար Արաբները, որոնք «քար կը նետեն» իրենց կառքերուն եւ զաւակներուն: Հրկիզուած խանութներուն մէկուն տէրը կը փափաքի որ վարչապետ Նեթանիահու երթայ տեսնելու, որ ի՛նչեր կը պատահին այդ գաղթավայրերուն մէջ: «Կը հաւատա՞յ, որ իմ տղաս կրնայ խաղաղութիւն ունել երբ կը տեսնէ թէ ամէն բան մոռցած է ատելութեան կրակով» հարց կուտայ ան: Ինչ որ ալ ըլլայ վարչապետին հաւատացածը, որոշ է թէ երիտասարդ հրեայ կրօնաւորներ խուլիկանութեան սխրագործներ կը ցուցաբերեն, կարգական ոճրագործներու վերածուելով: Իսկ այս երեւոյթը մռայլ կանխատեսումներու կը մղէ, յառաջիկայ օրերուն համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի տօնակատարութեանց գործադիր մարմնի վարիչ - տնօրէն Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Օգոստոս 4-ի առաւօտեան մամուլի ասուլիս մը տուած է Հիւսիսային - Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի Ազգային Առաջնորդարանին մէջ, Հոլիվուտ: Ողջոյնի խօսք արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Մեսրոպ Արք. ըսած է թէ տօնակատարութեանց գաղափարը յղացած է Վազգէն Ա. Հայրապետ, գործակցութեամբ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին, իսկ յետագային՝ մասնակցութեամբ Արամ Ա. Կաթողիկոսին, ինչպէս նաեւ Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց պատրիարքներուն: Գործադիր Մարմինը բաղկացած է 11 անդամներէ: Ստեղծուած են յանձնախումբեր, որոնք կոչուած են համադրելու մինչեւ 2001 թուական երկարող տօնակատարութեանց՝ ուխտագնացութիւններու, վանքերու նորոգութեանց, միջազգային ցուցահանդէսներու, հրատարակչական եւ այլ նախաձեռնութիւններու աշխատանքները:

Պատմական յուշարձաններու պահպանութեան խորհուրդին հետ միասնաբար, արդէն իսկ գործադրութեան դրուած է Հայաստանի եւ Արցախի տարածքին 40 վանքերու եւ պատմական կոթողներու նորոգութեանց ծրագիրը, որուն նպատակն է այդ վանքերը դարձնել գործօն եկեղեցիներ, անոնց կից հիմնելով միաբանութիւններ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը պիտի ներկայացնէ հայկական հին աւանդութիւնները յիշեցնող՝ մանրանկարչութեան, ձեռագործի, գրչութեան դպրոցներ:

Տօնակատարութեանց ծրագրի երկրորդ հանգրուանը ուխտագնացութիւններն են, որոնք սկսած են 1997-ին եւ կը շարունակուին մինչեւ 2001 թուականը: Աստուածաբանութեան թեմայով համագումարներու եւ ցուցահանդէսներու կազմակերպումը եւս մաս կը կազմեն ծրագիրներուն: Կապեր հաստատուած են Լոս - Անճըլըսի «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան հետ, երաժշտական մեծ կոնցերներ պատրաստելու համար հիմներգի յօրինման նպատակով միջազգային մրցում

յատարարուած է՝ երկու հազար տոլար պարգեւատրումով:

Մեսրոպ Արք. կարեւորութեամբ նշած է հրատարակչական գործի կազմակերպումը: Պէյրութի մէջ արդէն տպագրուած են 2 հատորներ, որոնց կարգին՝ գունաւոր մեծ քարտէս մը՝ 136 վանքերու պատկերներով: Իսկ Հայկ Խաչատրեանի հեղինակութեամբ տպագրութեան կը պատրաստուի «Հայաստան՝ երկիր ուխտավայր» գիրքը: Համաշխարհային առումով, քրիստոնէութեան հռչակման եւ անոր տարածման գործին մէջ Հայ Եկեղեցւոյ դերը օտարներուն ծանօթացնելու նպատակով, Գործադիր Մարմինը ծրագրած է լուս – տեսողական արդի միջոցներու, յուշանուէրներու եւ ժապաւէններու պատրաստութիւնը: Նախատեսուած է նաեւ 1700 հոգիէ բաղկացած երգչախումբի մը ստեղծումը՝ Հայաստանի եւ Սփիւռքի ուժերէն: Ծրագիրներու շարքին նշուած է նաեւ Խոր Վիրապի վանքին շուրջ կատարուելիք ծառատնկումի մասին, որ պիտի կրէ «Տրդատի անտառ» անունը 1700-ի հասնող սօսիներով ու բարտիներով:

***

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կլէնտէյլի «Արարատ Կոլոըն Փալաս» սրահին մէջ, Յունիս 28-ին, տեղի ունեցած է Մխիթարեան Հայրերու վարժարանի ամավերջի հանդէսը: Յայտագրի առաջին բաժնին հանդէս եկած են Զ. կարգի աշակերտները, երկրորդ բաժինը յատկացուած է Ը. կարգին (միջնակարգի աւարտական դասարան): Ուղերձներու ընթերցումէն եւ մրցանակաբաշխումէն ետք Հուսկ Բանք արտասանած է վարժարանին տնօրէնը՝ Հ. Օգոստինոս Վրդ. Սեքուլեան: Փոխ – տնօրէն Հ. Ներսէս Վրդ. Սաքայեան շնորհակալութիւն յայտնած է ծնողքներուն, վարժարանի կեանքի դժուար օրերուն անոնց ցուցաբերած գործակցութեան համար: Այս տարի նախակրթարանը տուած է 28 շրջանաւարտ, իսկ միջնակարգը՝ 31 շրջանաւարտ:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՏՆՕՐԷՆԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Գործադիր տնօրէն Րաֆֆի Յովհաննէսեան Յուլիսի վերջերը այցելած է Լոս – Անճըլըս եւ հանդիպումներ ունենալով գաղութին քաղաքական, կրօնական եւ համայնական կազմակերպութիւններու ղեկավարներուն հետ, խօսած է Հիմնադրամի առաքելութեան, նպատակներուն եւ ծրագիրներուն մասին: Յուլիս 29-ին, Րաֆֆի Յովհաննէսեան հանդիպում մը ունեցած է հիմնադրամին զօրավիգ խորհրդակցական յանձնախումբի անդամ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ, Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ: Խօսք առնելով Հայաստանի հիւպատոս Եդուարդ Թամեան անդրադարձած է հիմնադրամի լայնածաւալ գործունէութեան եւ իրագործումներուն: Հիմնադրամի Արեւմտեան – Ամերիկայի յանձնախումբի ատենապետը՝ Րաֆֆի Ուրֆալեան, շնորհաւորած է Րաֆֆի Յովհաննէսեանը իր պաշտօնի կոչման առթիւ եւ անդրադարձած Հիմնադրամի դիմագրաւած հարցերուն: Րաֆֆի Յովհաննէսեան խօսած է Հայաստանի ժողովուրդին այսօրուան մարտահրաւէրներուն մասին, շեշտը դնելով «զարգացման մեքենայ»ի մը անհրաժեշտութեան վրայ, որ պիտի ապահովէ յառաջդիմութիւնն ու յաջողութիւնը Հայաստանի նախաձեռնած կենսական տարբեր ծրագիրներուն: «Ժամանակը հասած է վերատեսութեան ենթարկուած եւ վերանորոգ ընկերակցութեան մը՝ Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ, որպէսզի կարելի ըլլայ երաշխաւորել ապահով, բարգաւաճ ապագայ մը Հայաստանի ժողովուրդին համար» ըսած է Րաֆֆի Յովհաննէսեան, աւելցնելով որ «պէտք է նայինք մեզ բաժնող ներքին տարակարծութիւններէն անդին եւ պէտք է կեդրոնանանք, իբրեւ հայ, մեր ունեցած հասարակաց նպատակներուն վրայ»:

***

«ՄԵՐՏԻՆԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Շըրմըն Օքսի «Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան» վարժարանի նախակրթարանի եւ միջնակարգի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 20-ին, դպրոցին հանդիսասրահին մէջ: Խօսք առած է հոգաբարձութեան ատենապետ Հրայր Մուրատեան: Բանախօսած է տոքթոր Հրակ Մարկանեան: Գեղարուեստական յայտագրի գործադրութենէն եւ մրցանակաբաշխումէն ետք Հուսկ Բանքը արտասանելով տնօրէն տոքթոր Վահրամ Շէմմասեան կատարած է չորս թելադրանքներ – պատմութեան աւելցնել իրենց բաժինը, տրամաբանութիւն գործածել հայկական հարցերու մէջ, մեր հաւատքին անդրադառնալ մինչ 1700-ամեակը կը մօտենայ եւ ուսումը գործածել բարիին ու հայ ժողովուրդին համար: Այս տարի վարժարանին նախակրթարանէն շրջանաւարտ եղած են 24 աշակերտներ, միջնակարգ բաժինէն՝ 17 աշակերտ:

***

ՉՈՐՍ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հոլիվուտի Արշակ Տիգրանեան վարժարանի սրահին մէջ, Յուլիս 16-ին, տեղի ունեցած է 4 գիրքերու ներկայացման երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լոս – Անճըլըսի մասնաճիւղին: Սարգիս Վահագն ներկայացուցած է Գեղամ Սեւանի «Սփիւռքահայ գրականութեան ուրուագծեր» հատորը, Նիկողոս Թահմիզեան՝ Սարգիս Մանուկեանի «Եղուարդ Օտեան» մենագրութիւնը: Այս երկու գիրքերու հրատարակութեան մեկենասը եղած է Յարութիւն Սիմոնեան: Օշին Քէշիշեան խօսած է Սիլվա Կապուտիկեանի «Էջեր փակ դարաններից» հատորին մասին, իսկ Յակոբ Պօղոսեան ներկայացուցած է Նորայր Ադալեանի «Դաւայաթաղ» գործը: Կարդացուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.ի գնահատական գիրը ուղղուած Յարութիւն Սիմոնեանին:

ԼՐԱՏՈՒ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գրաքննիչ ժողովոյ անդամ՝ *Միքայէլ էֆէնտի Աչճեան, Գրիգոր էֆէնտի Ոսկեան*:

կայս. Համալսարանի ուսողութեան ուսուցիչ՝ *Յովսէփ էֆէնտի Եուսուֆեան*:

Միլքիէի ուսուցիչներ. Հայերէնի՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Հիսարեան*: Ֆրանսերէնի՝ *Թովմաս էֆէնտի Թէրզեան*:

Տարրաբանութեան՝ *Նշան էֆէնտի Ղուկասեան*: Գծագրութեան՝ *Դաւիթ էֆէնտի Զրրաքճեան*: Ընդհ. հսկող՝ *Մատթէոս էֆէնտի Եկէնեան*: Գանձապետ՝ *Բէթրի էֆէնտի*:

Գեղարուեստից վարժարանի ներքին տնօրէն եւ ուսուցիչ քանդակագործութեան՝ *Երուանդ էֆէնտի Ոսկան*:

կայս. Լիսէի ուսուցիչներ Հայերէնի եւ Ֆրանսերէնի՝ *Թովմաս էֆէնտի Թէրզեան*: Պատմութեան՝ *Յարութիւն էֆէնտի Յովհաննէսեան*: Ֆրանսերէնի՝ *Սեպուհ էֆէնտի Թապիպեան, Սարեան էֆէնտի եւ Տիգրան էֆէնտի Օտապաշեան*:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ, ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ

Կնախտաբուժական եւ Մանկաբարձական ուսուցիչ՝ *Տոքթոր Տիգրան փաշա Փաշայեան*:

Ակնաբուժութեան ուսուցիչ՝ *Տոքթոր Տիգրան պէյ Աճէմեան*:

Ականջի, քիթի եւ կոկորդի հիւանդութեանց ուսուցիչ՝ *Տոքթոր Ճիվան պէյ Անանեան*:

Տարրաբանութեան ուսուցիչներ՝ *Նշան էֆէնտի Ղուկասեան եւ Յովսէփ էֆէնտի Ճէլալեան*:

Ֆրանսերէնի ուսուցիչ՝ *Խնդիր էֆէնտի Սիմոնեան*,

ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՎԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

Վարչական խորհուրդի անդամներ՝ *Նըշան էֆէնտի Գազազեան, Յարութիւն Զէքի էֆէնտի, Ասատուր էֆէնտի Գուշատալեան, Անտոն պէյ Կէօչէեան, Սմբատ էֆէնտի Տէր – Ներսէսեան*:

Քննիչ ժողովի անդամներ՝ *Լեւոն պէյ Փափազեան, Լեւոն էֆէնտի Սիսլեան*:

Թարգմ. դիւանի անդամներ՝ *Հասան էֆէնտի, Արթին էֆէնտի Սպեան, Արսէն էֆէնտի, Ազնիւ էֆէնտի Տէր – Ահարոնեան*:

Իրաւագիտական տեսչի օգնական՝ *Գառնիկ Ատիլ էֆէնտի Գասպարեան*:

Անուղղակի տրոց վարչութեան թարգման՝ *Միհրան էֆէնտի Սարաֆեան*:

ԱՆՏԱՌԱՑ, ՀԱՆՔԱՑ ԵՒ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երկրագործութեան մասնագիտական խորհուրդին նախագահ եւ առաջին ճիւղին քննիչ եւ երկրագործական Դրամատան վարչութեան խորհուրդին անդամ՝ *Արամ էֆէնտի (Յովակիմ Երամեան)*:

Երկրորդ եւ Չորրորդ ճիւղերու քննիչ՝ *Վահան էֆէնտի Սուրէնեան*:

Թարգման նախարարութեան՝ *Աթանագինէ էֆէնտի Արապեան*:

Տնօրէն վիճակագրութեան՝ *Արտաշէս էֆէնտի Սիւրմէլեան*:

Իրաւագէտ խորհրդական՝ *Գրիգոր էֆէնտի Սինապեան*:

Քննիչ անտառաց եւ հանքաց գործառնութեանց՝ Կարապետ էֆէնտի Քէրէստէճեան:

Օգնական Տնօրէն՝ *Յարութիւն էֆէնտի Քէօմիւրճեան*:

Դիւանապետ Պաշտօնէից վիճակագրութեան՝ *Աբրահամ էֆէնտի Ճաֆճաֆեան*:

Տնօրէն քննիչ անտառաց եւ հանքաց՝ *Մկրտիչ էֆէնտի Թէվլէքէլեան*:

Երկրաչափ տնօրէն Արիեստից վարժարանի մեքենայից ճիւղի՝ *Յովսէփ էֆէնտի Սինանեան*:

Մեքենավար Արիեստից վարժարանին՝ *Կարապետ էֆէնտի Գույումճեան*:

Հալքալըի երկրագործական վարժարանին անտառաբանութեան ուսուցիչ՝ *Մկրտիչ էֆէնտի Հէքիմեան*:

Երկրագործութեան ուսուցիչ՝ *Հայկազն էֆէնտի Պէկեան*:

Անտառաց նահանգական քննիչներ. Հոդոսի՝ *Մագսուտ էֆէնտի*: Իզմիրի՝ *Յակոբ էֆէնտի Զաքըրեան*: Գոսովայի՝ *Խաչատուր էֆէնտի*:

Գաւառական քննիչներ. Կիւմիւլճինէի՝ *Յակոբ էֆէնտի Հանըմեան*: Իզմիտի՝ *Յովսէփ էֆէնտի*: Տուրաչի՝ *Արթին էֆէնտի Զաքարեան*: Տրապիզոնի՝ *Ոսկան էֆէնտի Արսլանեան*: Էրթողրուլի՝ *Երուանդ էֆէնտի Գույումճեան*:

Երկրագործական քննիչներ. Պէյրութի՝ *Յակոբ էֆէնտի Ասլանեան*: Գաստեմունիի՝ *Աւետիս էֆէնտի Ասլանեան*: Սինոպի՝ *Միհրան էֆէնտի Ամպարճեան*: Էզինէի (Պիղա) *Աբրահամ էֆէնտի Էսկիճեան*:

Հանքային երկրաչափներ. Պրուսայի՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Տէվլէթեան*: Իզմիրի՝ *Պարգեւ էֆէնտի Մարկոսեան*: Սուրիայի՝ *Մելքոն էֆէնտի Սուքիասեան*: Էնկիւրիւի՝ *Մանուկ էֆէնտի Շիրինեան*: Այտընի՝ *Յակոբ էֆէնտի Զաքարեան*: Էտիրնէի՝ *Ռուբէն էֆէնտի Քեաթիպեան*:

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Օտար թղթակցութեանց դիւանի տնօրէն՝ *Մելքոն էֆէնտի Եւրգաշեան*:

Ճարտարագէտներու դիւանի տնօրէն՝ *Մկրտիչ էֆէնտի Աճէմեան*:

Օտար հաշուակալութեանց դիւանի տնօրէն՝ *Միքայէլ էֆէնտի Էնգարէլեան*: Հաշուակալներ՝ *Կրօն էֆէնտի Մութաֆեան, Մելքոն էֆէնտի Պերխուտար*:

Իրաւագիտական դիւանին տնօրէն՝ *Գաբրիէլ էֆէնտի Չէրքէզեան*:

Բերայի Հեռագրատան Դեր տնօրէն եւ արկղակալ՝ *Մկրտիչ (Փասքալ) էֆէնտի Գազանճեան*:

Թղթատարական եւ հեռագրատան բարենորոգմանց գործադիր դիւանի քարտուղարներ՝ *Տիգրան էֆէնտի Մարտիրոսեան եւ Գարեգին էֆէնտի Տէմիրճիպաշեան*:

Ղալաթիոյ նամակատան՝ օտար երկիրներ ղրկուած նամակներու սենեկի պետ՝ *Տիգրան էֆէնտի Առաքելեան*:

Ընդունուած նամակներու սենեկի պետ՝ *Բարունակ էֆէնտի*:

Պոլսոյ կեդր. նամակատան Տնօրէնի Բ. օգնական՝ *Յովհաննէս էֆէնտի Աբրահամեան*:

Վերատեսչութեան խորհրդականութեան Ա. քարտուղար՝ *Գարեգին էֆէնտի*:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ

Ես մեղմ ոճով կը խօսէի: Զուիցերացի փրոֆէսէօրը այս տեսնելով հեւզհեւէ կարծրացաւ: Կ'ըսէր որ Հայերու համար հայրենիք մը կ'ուզեն: Հայերու համար տեղ պիտի յատկացնէք, ներսի ու դուրսի Հայերը հոն պիտի տեղաւորուին, այս կերպով ձեր երկրին մէջ Հայկական հայրենիք մըն ալ պիտի կազմուի:

Պատասխանեցի որ ասիկա կարելի չէ: Այսպիսի բան մը ո՛չ կրնանք մտածել, ո՛չ ալ կրնանք ընդունիլ: Ան չէր կակուղնար ու նոյն ձեւով կը շարունակէր: Բսաւ.

– Ես պիտի պրպտեմ այս խնդրով: Իմ նախորդս այս դատով պրպտեցաւ մինչեւ որ մեռաւ: Ես ալ պիտի պրպտեմ մինչեւ վերջ:

Համբերութիւնս սպառեցաւ: Կարծր ոճով մը իրեն սապէս պատասխանեցի.

«Պարոն փրոֆէսէօր, անիրաւ բան մը կը պահանջէք: Ձեր ուզածը Թուրքիոյ մէջ մարդոց միջեւ ներդաշնակութիւն հաստատել չէ, այլ դայն փճացնել: Ձեր միտումն ալ այն մտայնութիւնն է որ հայրենակիցներու միջեւ ներդաշնակութիւն չի ցանկար: Գէշ ճամբու մը վրայ էք: Չէք կրնար յաջողիլ: Դուք կ'առաջարկէք իմ երկիրս կիսել: Մենք մեր երկիրը բաժան բաժան ըլլալէ ազատելու համար չորս տարի եւս պայքարեցանք Աշխարհամարտի չորս տարիներէն վերջ: Ձեր կազմակերպութեան պայքարը չատ անկարեւոր կը մնայ այն պետութիւններուն ու ուժերուն քով որոնց մենք յաղթեցինք: Քիչ կուգաք մեզի:

Այսպէս ըսի ու «Հրամեցէք» ըսելով ճամբայ ցոյց տուի:

***

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՀԱՅՈՑ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Լօզանի մէջ, երբ կը խօսուէր փոքրամասնութեանց հարցին մասին, պամեցի Հայկական հարցի շուրջ Նորատունկեանի, Փաշալեանի ու զուիցերացի փրոֆէսէօրին հետ իմ ունեցած խօսակցութիւններս: Վիճաբանեցանք Հայերու այն պահանջներուն մասին որոնք թէ՛ ներսը, թէ դուրսը այլեւս հանրային կարծիքի սեփականութիւնը դարձած էին:

Նորատունկեանը ցոյց տուած էր այնպիսի յամառութիւն ու վճռակամութիւն մը, որ հաշտ չէր այն անկեղծ զգացումներուն հետ զորս ան ունենալու էր իր տարիքին ու Օսմանեան կայսրութեան մէջ իր ստանձնած բարձր պարտականութիւններուն բերումով: Զուիցերացի փրոֆէսէօրն ալ յամառած էր նոյն անհասկացողութեամբ: Աւելի վերջ լսեցի որ, համագումարի մէջ փոքրամասնութեանց հարցին կարգադրութենէն վերջ Հայերը Լօզանի մէջ եկեղեցիէ մը ներս կամ ուրիշ վայր մը ժողով մը գումարեր են ու շատ գանգատներ են դաշնակից պետութիւններէն: Աւաղեր են, ըսեր են որ աւելի լաւ արդիւնք ձեռք կը բերէին, եթէ փոխանակ դաշնակիցներուն դիմելու դիմէին Թուրքերուն: Բայց այս բոլորը արդիւնք չտուաւ: Համագումարի վերջին փուլին՝ դարձեալ մեծ բեմադրութիւն մը սարքուեցաւ ներում հռչակելու խնդրին մէջ: Անոնք ըսած էին որ այս խնդիրը անպայման պիտի կարգադրէին: Մինչդեռ ես պատասխանած էի որ փոքրամասնութիւններու Թուրքիա վերադառնալու հարցը կառավարութեան որոշումէն ու հաւանութենէն կախեալ էր: Այդ պայմանաւ է որ պիտի ստորագրեմ դաշնագիրը, ըսած էի: Իմ այս պայմանս շատ ուժեղ ու յստակ էր: Աղդարեւ Լօզանէն վերջ բացուած դատերու ընթացքին անոնք Ազգերու Միութեան դիմեցին, իրաւարարներ փնտռեցին: Իրաւարարներն ու Ազգերու Միութիւնն ալ հարցը փակեցին ըսելով որ համագումարի ընթացքին Թուրքերու տուած պատասխանը վճռական է եւ ընելիք բան չկայ:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

գաւառական Ջուաւով եւ մաս կը կազմէ քաղաքին «տեսարժան» վայրերուն Թուր էյֆէլի եւ Լուվրի կարգին եւ վերած–ուած է ուխտատեղիի։

ԱԼԺԻ – ՕՐԱՆ ճեպընթացին մէջ ռումբ մը պայթած է Օգոստոս 12–ին, 7 մեռեալ եւ 11 վիրաւոր կայ։

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ Թալիպանները կը շա–րունակեն իրենց յառաջխաղացումը եւ ուզբէկ սահմանագլուխը հասած են։

ՄԻՆԻՑԱՅԻ մէջ (Բարձր – Եգիպտոս) երեք ղպտի կրօնաւորներ (Եգիպտոսի քրիստոնեայ) սպաննուած են անծանօթ–ներու կողմէ։ Ոստիկանութիւնը կը կաս–կածի որ ժամաա Իսլամիյայի գործը ըլլայ։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ողողումներու պատճա–ռած կորուստը 24 միլիառ տոլար կը գնա–հատուի։

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN

Les détails ultérieurement.

ՆՈՒԷՐ

Տոքթոր Աւետիս Ինճէճեան 2000 Ֆր. կը նուիրէ «Հայաստան» հիմնադրամին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յա–ռաջ»ին թերթին 73–րդ տարեդարձին առթիւ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձա–նագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօ–րէ վերջի Միօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակար–դակները մինչեւ Պաքալորէայի դասա–րան։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմու–թիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրու–թեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ

01 – 39 – 83 – 71 – 19

ժամը 20–էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ

01 – 45 – 84 – 57 – 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնա–ճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասըն–թացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունե–նալ։

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements :

Mme Lucie Dossikian	ou	Mme Elisabeth Davidian
01 45 46 10 11		01 46 65 81 53.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Օգոստոս 16, Աստուածածին։
Պատարագ, ժամը 10–ին։
Յաւարտ պատարագի Խաղողօրհնէք։

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS

31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES

48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. **Mesrop ATAMIAN —**
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գու–մարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ ան–գամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆ–ՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումնե–րու համար, դիմել թերթին վար–չութեան։

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՈՒՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45–ին։
Պատարագ ժամը 10.30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Խաղող կ'օրհ–նուի։
Երկուշաբթի, Բ. օր Վերափոխման։
Յիշատակ Մեռելոց։
ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ Օգոստոս 16–ին կիրակի օր՝ ա–ռաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէք։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն վերափոխման Աստուածածնի
Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի, Խաղողի Օրհնու–թիւն կը կատարուի Եկեղեցւոյ շրջափա–կին մէջ։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Տօն է Ս. Աստուածածնի։
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Ե–կեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ»
Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.30–ին։
ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի «Օրհնութիւն Խաղողոյ» աւանդական ա–րարողութիւնը։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Օգոստոս 16
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին։
Պատարագ ժամը 10.15–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեց–ւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողու–թիւնը։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Օգոստոս 16
ժամը 10–ին պատարագ։
Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

FETE CHAMPETRE

au

HOME ARMENIEN

107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL

SAMEDI 15 AOUT

10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes

ANIMATION

tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie

MARTEN YORGANTZ

EVELYNE ALTOUNIAN

et Surprise !

Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 14-15
SAMEDI - DIMANCHE
14-15 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.442 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.442

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՈՉ-ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ՖՐԱՆՍԱ

Ընդունելով Սփիւռքի գործի չըջանակներու ծանօթ անուն Վաչէ Մանուկեանի հրաւէրը, Օգոստոս 14-ի առաւօտը Ֆրանսա հասած է նախագահ Ռ. Քոչարեան։ Նախատեսուած են ոչ պաշտօնական հանդիպումներ քաղաքական եւ գործի շըջանակներուն հետ։

Նախագահը էջք կատարած է Նիսի օդակայանը եւ նպատակ ունի արձակուրդը միացնելու աշխատանքային հանդիպումներու։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 13/14)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Օգոստոս 13-ի հանդիպումին Հայաստանի ու ԼՂՀ նախագահները քննարկած են Ղարաբաղի ընկերա-տնտեսական կացութիւնը, նաեւ կնճիռին կարգաւորման հեռանկարները։

***

ԱՐՑԱԽԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԷ «ԵՀՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐ»ՈՒՆ ԴԷՄ

«Արմէնփրէս» *Օգոստոս 13-ին կը հաղորդէր Արցախի առաջնորդ Պարգեւ եպիսկ. Մարտիրոսեանի խօսքը հայ ժողովուրդին ուղղուած, «Եհովայի վկաներ»ու ներթափանցումի ջանքին դէմ։ Առաջնորդ եպիսկոպոսը որ «ամբողջատիրական աղանդ» ու «ահաւոր կազմակերպութիւն» կը կոչէ այդ հոսանքը, յատկապէս կ'ուզէ զգուշացնել ժողովուրդը, անոնց Արցախ ներթափանցելու ջանքերուն դէմ։ Համառօտ պատմականը ընելէ ետք խնդրոյ առարկայ աղանդին, Արցախի առաջնորդը կ'ըսէ.–*

«"Եհովայի վկաներ"ի գաղափարախօսութեան տարածումը ահաւոր վտանգ է մեր ժողովրդի, պետութեան ու հաւատի համար։ Նախ՝ նրանք իրենց հետեւորդներին արգելում են զէնքի դիմել եւ զէնքը ձեռքին պաշտպանել հայրենիքը, պետութիւնը, կեանքը, ազատութիւնն ու հաւատը։ Նրանք մեր ժողովրդին զրկում են սեփական կեանքն ու հայրենիք պաշտպանելու իրաւունքից։ Նրանք քայքայում են մեր պետութեան հիմքերը։ Երկրորդ՝ կան այդ աղանդի անդամների ինքնասպանութեան նախադէպեր։ Բոլորովին վերջերս Սիւնիքի մարզում կախուել են այդ աղանդի անդամ 12-ամեայ երկու աշակերտներ։ Կան նաեւ այնպիսի դէպքեր, երբ կանայք, մայրերը հրաժարւում են կատարել իրենց ընտանեկան պարտականութիւնները։ Նրանք պարզապէս դադարում են աշխատել տանը, հրաժարւում են ճաշ պատրաստել, մաքրութիւն անել, խնամել երեխաներին ու ամուսնոյն։ Դա յանգեցնում է ամուսնուն կնոջ լրիւ անհնազանդութեան կամ էլ հրաժարման այն երդումից, որ կինը տուել է քաղաքացիական կացութեան ակտերի գրանցման կամ եկեղեցում պսակադրութեան ժամանակ։ Դա յանգե–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ *դրամատուները ի վերջոյ տեղի տուին ու համաձայնեցան պիտի վճարեն հրէական Ողջակէզէն վերապրողներու։ Վէճը որ երկար ատենէ ի վեր կը հակադրէր հրէական յատկապէս Միացեալ – Նահանգներու կազմակերպութիւնները եւ զուիցերական դրամատուները, վերջացած է առաջիններուն յաղթանակով, ինչ որ անսպասելի չէր։ Զուիցերական դրամատուներու միութիւնը ընդունած է 1,25 միլիառ տոլար վճարել ինչ որ նուազ է պահանջուածէն, բայց աւելի բարձր՝ դրամատուներու վճարելու տրամադրութենէն։ Համաձայնումի պահանջը հիմ ունէր զուիցերական դրամատուներուն պահ տրուած հրէական հարստութիւնը։ Անհաւանական չի նըկատուիր որ նոյն ձեւի պահանջ ներկայացուի այլ երկիրներու եւս. ինչ կը վերաբերի այլ ցեղասպանութիւններէ իւրացուած գումարներու հատուցումին, այդ մասին ոչ մէկ լուր...։*

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ *մէջ դրամին արժեզըրկումի հաւանականութիւնը տագնապի մթնոլորտ մը ստեղծած է. միւս կողմէն գործադուլերը կը շեշտուին ու ծաւալ կը ստանան։ Հանքագործներէն ետք, շարժումին մասնակցելու տրամադրութիւն յայտնած են օդային գիծերու քննիչները ու այլ մարզերու աշխատողներ։ Իսկ կառավարութիւնը միշտ մեծ դժուարութեան մէջ է աշխատավարձքերը վճարելու։ Սենդիքաները արդէն ընդհանուր գործադուլի կոչ ուղղած են, վերամուտի շրջանին։ Այս բոլորը ազդած են Սակարանին վրայ որ Օգոստոս 13-ին արձանագրած է 10%-ի անկում մը։ Վախ կայ որ կացութիւնը առաջնորդէ ընկերային պոռթկումի մը։*

ԵՐԳԻՉ ՆԻՆՕ ՖԵՐԷՐ *անձնասպան եղաւ Օգոստոս 13-ին, 63 տարեկանին։ 1965-ին ծանօթ անուն մը դարձած էր «Միրզա» երգով. իր ամէնէն յայտնի երգերէն մէկն էր «Թէլէֆոն»ը։*

Ե. ԱՐԱՖԱԹ *որ Հարաւ – Ափրիկէ կ'այցելէր, Օգոստոս 12-ին Փրեթորիայի մէջ կոչ մը ըրած է Եւրոպայի եւ Միացեալ-Նահանգներուն որ տնտեսական պատժամիջոցներ ձեռք առնեն Իսրայէլի դէմ, ինչպէս ըրած էին Ափարթհէյտի վարչակարգին դէմ։ Ի պատասխան Նեթանիահու ըսած է որ նման կոչեր «վընասակար» են խաղաղութեան համար։*

ԱՖՂԱՆ ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐՈՒ *յառաջխաղացքը կը շարունակուի. արդէն իրենց հակակշռին տակ առած են գրեթէ ամբողջ երկիրը։ Բուռն կռիւներ մղուած են Ուզպեկիստանի սահմանին մօտիկ շրջանին մէջ ու կ'ըսուի թէ մեծ է զոհերու եւ վիրաւորներու թիւը։ Մոսկուա գըլխաւոր մտահոգներէն մէկն է Թալիպաններու յաջողութեան ու կ'ամրապնդէ զանոնք ցեղային կոտորածներու յանցանքով։ Մոսկուայի դատումով յանցանքի բաժին ունի Փաքիստան եւս որ զինուորական օժանդակութիւն կը կատարէ խալամ մոլեռանդներու այդ զանգուածին։*

ՄԵԾՆ-ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ *գործազրկութեան շատ զգալի նուազում մը արձանագրած է Յուլիսին, զայն հասցնելով իր ամէնէն ցած մակարդակին 1980-էն ի վեր։ Աշխատանքի դիմողներու թիւը 26 հազարի նուազում մը ունեցած է մէկ ամսուան ընթացքին։*

ԻՏԱԼԻՈՅ *մէջ 180 ապօրինի ներգաղթող ձերբակալուած է Օգոստոս 13-ին։ Ալպանացիներ ու Թուրքեր են որոնք երկիր մտած են գաղտնօրէն, պահուըտած՝ բեռնատարներու մէջ, կամ ծովու ճամբով։*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵ՞ՐՆ ԱԼ ԱՆԱՊԱՀՈՎ ԽԱՒ

Օգոստոսի սկիզբի հայաստանեան թերթերը յայտնի ու արդար դժգոհութեամբ կը հաղորդեն լուրը. կառավարութիւնը որոշած է «1998 թ. պետական պիւտճէի մասին» օրէքին հիման վրայ 100 միլիոն դրամ բաշխել այն կուսակցութիւններուն որոնք Ազգ. ժողովի ընտրութեան 5% կամ աւելի համեմատութեամբ քուէ ըստացած են։ 200 հազար տոլարի համարժէք այս գումարին կէսը պիտի տրուի «Հանրապետութիւն» միաւորումին որ կազմուած է ՀՀՇ-ի յարող հինգ կուսակցութիւններով։ «Շամիրամ»ը պիտի ստանայ 20 միլիոն դրամ (40 հազար տոլար), կոմունիստական կուսակցութիւնը՝ 15 միլիոն դրամ, եւ ԱԺՄ-ն ու Ազգ. Ինքնորոշում Միութիւնը 7,5-ական միլիոն դրամ։

Այս կարգադրութեան մէջ ամէնէն անընդունելին կը նկատուի «Շամիրամ»ի նըման գրեթէ միայն քուէ որսալու նպատակով շինուած կազմակերպութեան մը յատկացուածը, երբ ան երկրին քաղաքական բեմին վրայ ոչ մէկ նշանակելի ներկայութիւն ցոյց տուած է։

Հայաստանեան մամուլի անուններ սա կամ նա ձեւով կ'արձագանգեն այս բաշխումին յարուցած ընդդիմութեան։ Օգոստոս 5-ի «*Ազգ*»ը կը գրէ թէ Դեմոկրատական կուսակցութիւնը դէմ է այդ գումարին այդ ձեւով գործածութեան։ Նոյն ձեւի աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն ունի նոյն օրուան «*Առաւօտ*»ն ալ որ ընդդիմութեան հացէ ցոյց կուտայ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը որ յայտարարութեամբ մը կոչ ըրած է նախագահ Ռ. Քոչարեանին որ չվաւերացնէ այդ որոշումը եւ խնդրոյ առարկայ գումարը տրամադրուի անապահով խաւին։ «Հարկատուի փողերով պահում են ՀՀՇ-ին եւ "Շամիրամ"ին» խորագիրով, «*Իրաւունք*»ն ալ (Յուլիս 31 – Օգոստոս 6) կը եւկազդէ, մատնացոյց ընելով կարգադրութենէն առաւելագոյն նպաստաւորեալները։

Յաճախ կրկնելով հանդերձ թէ հայաստանեան տուեալներու պէտք չէ զարմանալ, նկատի առած՝ պայմաններու, մըտայնութիւններու, սովորութիւններու եւ սովորամոլութիւններու տարբերութիւնը, կարելի չէ անտարբերութեան մատնել լուրը։ Քի՞չ են շատ աւելի կարեւոր, կենսական առաջնահերթութիւններ, քան քաղաքական կուսակցութիւններու բլլալիք յատկացումը, նոյնիսկ երբ օրէնքով նախատեսուած է ատիկա։

Կը մնայ հետեւիլ «*Առաւօտ*»ի տրամաբանութեան ու հարց տալ թէ «*կարելի՞ է Հայաստանում պատկերացնել աւելի անապահով խաւ, քան կուսակցութիւնները։ Ի՞նչպէս են այդ խեղճ կուսակցական պատգամաւորներն իրենց չնչին աշխատավարձերով ապրելու, սնուելու կամ վըճարելու բըջջային հեռախօսների վարձը*»։ Կամ, եթէ աւելի լուրջ մօտեցումի ախորժակ մնացած է, խորհրդածել «*Իրաւունք*»ի եզրակացութեան մասին, թէ «*եթէ Ռ. Քոչարեան վկայակոչելով "օրէնքի չոր տառը", վաւերացնի վերը յիշատակուած խայտառակ ցուցակը, ապա դրանով մէկընդմիշտ լուրջ կասկածի տակ կը դնի սեփական քաղաքական վարկը*»։

Կայ անշուշտ երրորդ հաւանականութիւն մըն ալ. թեզանիքները սոթտել ու Սփիւռքի մէջ հիմնել նոր հիմնադրամ մը, ինչպէս եղաւ օրինակ՝ գրողներու համար եւլն. ու հանգամանակութեան դիմել, օժանդակելու համար Հայաստանի անապահովներու այս նորօրեայ վերնախաւին։

Թ. ԱՐՓԻ

ՊՈԼԻՍ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ ՃԵՄԱՐԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ ՄԻԱՑՈՒԵՑԱՒ ԳԱԼՖԱԵԱՆԻՆ

Ինչպէս յայտնի է, մօտաւորապէս չորս տարիէ ի վեր համայնքի օրակարգին վրայ էր Գալֆաեանի երդիքին տակ Սկիւտարի վարժարանները իրարու միացնելու հարց մը։ Այս խնդիրը, որ բաւական թեր ու դէմ կարծիքներու, Թաղային Խորհուրդներու միջեւ տարաձայնութիւններու տեղի տուած էր, կերպով մը լուծում գտաւ երբ որոշուեցաւ Ճեմարանը միացնել Գալֆաեանին։ Որոշումը որքան ալ ցաւ պատճառէր նախկին Ճեմարանցիներու ու այս վարժարանին համակիրներուն, մեր համայնքային շըրջանակներէ ներս տիրող կարծիքը այն է որ ընելիք ուրիշ բան չկար։ Երկու վարժարաններու միացումէն պիտի շահէին երկուքն ալ։ Գալֆաեանի համար մեծ նպաստ մը պիտի ըլլար այն պատմական ու գեղեցիկ շէնքը որուն երդիքին տակ այնքան տարիներէ ի վեր ուսում ջամբած է Սկիւտարի Ճեմարանը։ Այնուհանդերձ, այս պատմական շէնքն ալ լուրջ նորոգութեանց կը կարօտէր։ 1997 Մարտ 13-ին Գալֆաեանի ու Ճեմարանի վարիչները որոշեցին միանալ եւ այդ ուղղութեամբ դիմել պատկան իշխանութեանց, արտօնութիւնը ստանալու համար։ Արտօնութիւնը ստացուեցաւ յարմար շէնքի գոյութեան պայմանաւ։ Այս կերպով վաւերացուեցաւ «Գալֆաեան – Ճեմարան երկսեռ Նախակրթութեան վարժարան»ը։

Դժուար էր նորոգութեան արտօնութիւն ստանալ Ճեմարանի շէնքին համար, որ Պալեաններու ձեռակերտն է։ Պատմական յուշարձաններու պահպանութեան բարձրագոյն Խորհուրդը 1998 Յուլիս 9-ին անհրաժեշտ արտօնութիւնը տուաւ։ Մեր վարչականները անմիջապէս ձեռնարկեցին նորոգութեան գործին։

Նախաձեռնարկները անցեալ փետրուարին Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան դիմած էին նորոգութեան համար օժանդակութիւն խնդրելու նպատակով։ Հիմնարկութիւնը խոստացաւ մասնակցիլ մաս մը ծախքերու։ Ծիգ կը վատնուի որպէսզի շէնքին նորոգութիւնը հասնի մինչեւ վերամուտ։ Այս կերպով վարժարանը իր դռները պիտի բանայ ութ տարուան կըրթական ուսուցման համար։ Գալֆաեանի սաները, որոնք պիտի բնակին իրենց նախկին տեղը, նախաճաշէն վերջ նախկին Ճեմարանի շէնքը պիտի առաջնորդըւին դասաւանդութեան համար, պիտի մնան նաեւ սերտողութեան ժամերուն, գիշերը դարձեալ պիտի վերադառնան իրենց կայարանը։

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆԷՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ»

(ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ՏՈՔԹ. ՄԵԼԳՈՆ ԷՊԼԻՂԱԹԵԱՆ)

ՀԱԼԷՊ – 1998

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Էջերու թաւալքին հետ, ընթերցողը պիտի նկատէ թէ տոքթոր Էպլիղաթեանի յուշերը, որոնք տրուած են ժամանակագրական կարգով, հետզհետէ պիտի ճեղքեն անձնական կեանքի նեղ գօտին ու տակաւ ընդգրկեն ընկերային լայն խաւեր, հուսկ հասնելու համար ազգային – քաղաքական վերին ոլորտներու։

Ասոնց մէջ, հայ մամուլի աշխարհին, հանրային – կուսակցական իր գործունէութեան կամ ներ – գաղութային հրատապ հարցերու մասին տրուած վկայութիւններն ու խոհերը կը գրաւեն առաջնակարգ դիրք մը։ Նման պարագաներու, իր վերլուծական տողերը, որքան ալ բանաձեւուած ըլլան ճկուն եւ ճապուկ ոճով, արժանի են ուշադրութեան՝ դէթ ժամանակաշրջանի ընդհանուր հոգեվիճակը ըմբռնելու տեսակէտէն։ Այսպէս, խօսելու առթիւ 1958–ի Լիբանանի արիւնալի դէպքերուն մասին, ան կը գրէ.

«Լաքաֆիոյ մէջ ակնդէտ հետեւեցանք լիբանանեան իրադարձութիւններուն եւ շատ զարմացանք տեղեկանալով, որ լիբանանահայ գաղութն ալ տեղացիներու օրինակին հետեւելով՝ երկու հակամարտ կողմերու բաժնուած էր։ [...] Զարմանքը խոր տխրութեան եւ հետզհետէ զայրոյթի վերածուեցաւ, երբ հակադիր հայ թաղամասերը իրարմէ բաժնող անցարգելներուն վրայ բազմաթիւ Հայեր զոհ գացին ատելավառ թշնամութեան, պարզապէս որովհետեւ «միւս» կողմին կը պատկանէին։ Հայութիւնը ի՞նչ շահ ունէր այդ եղբայրասպան կռիւին մասնակցելով. ո՞ւր էին օրուայ հայ ղեկավարները. ինչո՞ւ համար անոնք ի վիճակի չեղան առաջքն առնելու այդ ոճիրներուն։

Վերոյիշեալ հարցումներուն պատասխան չունէի եւ այսօր ալ անոնք մեծ մասամբ անծանօթ կը մնան ինծի։ Ամէն պարագայի, մէկ բան կրնամ վստահօրէն հաստատել – 1958–ի ցաւալի դէպքերուն դառն փորձառութիւնը վճռական դեր խաղաց 1975–ի Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը հայկական միասնական ճակատով դիմակալելու որոշման մէջ» (էջ՝ 173 / 174)։

Այլ տեղ մը, անդրադառնալով Սուրիոյ հայութեան ազգային կեանքը տակնուվրայ ընող այն լուրջ ու ծանրակշիռ տագնապին (1961), որ խռովեց գաղութը պահ մը (3), Էպլիղաթեան կը պատմէ իր ալ ձերբակալութիւնը այդ օրերուն, բայց կ՚աւելցնէ թէ «բացարձակապէս անտեղեակ էի պատահած ցաւալի իրադարձութիւններուն իսկական բնոյթէն»։ Ցետոյ խօսելով Դամասկոսի մէջ այդ առթիւ բացուած նշանաւոր «Դաշնակցութեան դատ» կոչուած դատավարութեան անցուդարձերուն մասին՝ հարկ կը սեպէ արձանագրել հետեւեալը.

«Ժամանակի ընթացքին բոլոր դերակատարները – դատաւոր, փաստաբան թէ ամբաստանեալ – ցրուեցան կամ մահացան։ Միակ անձը, որ վեց ամիս շարունակ իբրեւ պաշտպան փաստաբան գործ ու ընտանիք Հալէպ ձգելով, Դամասկոսի մէջ օրն ի բուն հետեւեցաւ վերոյիշեալ դատավարութեան բոլոր ծալքերուն, եղբայրս՝ իրաւաբան Գրիգոր Էպլիղաթեանն է։ Կը մաղթեմ եւ կը յուսամ, որ հիմնուելով իր տրամադրութեան տակ եղած զանազան փաստաթուղթերու, հարցաքննութիւններու պատճէններուն եւ իր յուշերուն վրայ, օր մը – քանի ուշ չէ – հանրութիւնը կը լուսաբանէ» (էջ՝ 201)։

***

1961–էն ետք, երբ տոքթոր Էպլիղաթեան վերջնապէս կայք կը հաստատէ Պէյրութ, անհատական ասպարէզի թէ հանրային գործունէութեան իմաստով նոր հեռանկարներ կը բացուին իր առջեւ։ Ամէնէն առաջ, նշանակալից ներդրումներ կ՚ունենայ գեղագիտական վիրաբուժութեան կալուածին մէջ, ապա նաեւ ազգային կեանքէն ներս գործօն ու պատասխանատու դերեր կը ստանձնէ տակաւ։ Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի հրաւէրով անդամ կը նշանակուի Ազունիէի Ազգային Բուժարանի խնամակալութեան (ափսոսալով որ այդ հաստատութեան «օրհնաբեր ծառայութիւնը դրեթէ մոռցուած է այսօր»...) կը շարունակէ մաս կազմել «Բժիշկ» ամսաթերթի խմբագրութեան (գիտել տալով թէ «այդ տարիներուն «Բժիշկ»ը Լիբանանի եւ Սուրիոյ ամէնէն տարածուած եւ ժողովրդական հրատարակութիւնն էր՝ ներառեալ Պէյրութի օրաթերթերը), կը գործակցի «Բագին»ի սկզբնական տարիներու գրագէտ – աշխատակիցներու շրջանակին (Եդ. Պօյաճեան, Պ. Սնապեան, Մ. Իշխան, Ժ. Աթթարեան, Ն. Զարխուտեան եւայլն), անդամ կ՚ընտրուի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան, Քաղաքական Ժողովին եւ Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան, տնօրէն կը նշանակուի «Ազդակ» օրաթերթին (1968 – 1970, Տ. Ոսկունիի խմբագրութեան օրով), 1971–ին կ՚անդամակցի Հ. Յ. Դ. Լիբանանի Կ. Կոմիտէին, իսկ 1972–ին՝ անդամ կ՚ընտրուի Լիբանանի Խորհրդարանին, Խաչիկ Պապիկեանի, Սուրէն Խանամիրեանի, տոքթոր Անդրանիկ Մանուկեանի եւ Արա Երեւանեանի կողքին։

Լիբանանեան իր յուշերուն մէջ, մինչ մէկ կողմէ կը սեւեռի գաղութին կեանքը յուզող տարաբնոյթ հարցերու վրայ ու կը կատարէ դիպուկ վերլուծումներ ու անաչառ քննադատութիւններ (հայկական հիւանդանոց մը հիմնելու ծրագիր, «Ազգային Սահմանադրութիւն», Եղեռնի 50–ամեակի նշում, «Ազդակ»ի եւ «Զարթօնք»ի դէմ Թրքական դեսպանատան կողմէ բացուած դատ եւ այլն), միւս կողմէ տոքթոր Էպլիղաթեան երբեմն կը փորձէ գրչի արագ հարուածներով դիմաստուերները գծել իրեն ծանօթ որոշ անձերու։ Այսպէս, Ս. Վրացեանի համար կ՚ըսէ թէ «Թէեւ էապէս կուսակցական՝ միջազգային առումով (իմ չճանչցած, բայց երեւակայած) պետական մարդու նկարագիր ունէր, սառն տրամաբանելու եւ հարցերը ընդհանրական մօտեցումներով քննելու իր ունակութեամբ։ Ժողովներու ընթացքին՝ առանց միջամտելու, համբերութեամբ կը լսէր անդամներուս մանուածապատ փաստարկումները եւ վերջաւորութեան ցած ձայնով կուտար իր հեղինակաւոր կարծիքը – կարճ ու առարկայական։ Բոլորս ալ, առանց հակաճառելու, կ՚ընդունէինք իր եզրակացութիւնը, ո՛չ թէ մեծ ղեկավարի հանգամանքին համար, այլ, որովհետեւ կը զգայինք, կը համոզուէինք, կ՚ընդունէինք որ պարզապէս ինք իրաւունք ունէր» (էջ՝ 255)։

«Ազդակ»ի հիմնադիր Հայկ Պալեանի դերը արժեւորելով, կը վկայէ թէ օրաթերթը «իր կեանքի առաջին երեսունութ տարիներու ընթացքին յաջողած էր գոյատեւել շնորհիւ իր սեփականատիրոջ ամուր հաւատքին, վարչագիտական կարողութեան, անդուլ աշխատանքին եւ ծայրայեղ խնայողութեան» (էջ՝ 267)։ Ապա կ՚աւելցնէ թէ Հ. Պալեան մի՛շտ քաջալերած է իր աշխատակիցները եւ «անձնական կապերով հետապնդած ո՛չ միայն հանրածանօթ գրողները, այլեւ նոյնիսկ սկսնակները, որպէսզի «Ազդակ»ը "չմոռնան"»։

Այլ տեղ մը, կը նկարագրէ իր մէկ հանդիպումը Լիբանանցի մեծանուն տիւրզի ղեկավար Քէմալ Ճոմպլաթի հետ. – «Ճոմպլաթ թէ՛ ընկերվարական, ու յառաջդիմական գաղափարախօսութիւն դաւանող կուսակցապետ էր, թէ՛ յունական իմաստասիրութեան վերնոլորտին վրայ սաւառնող, թէ՛ հնդկական տիեզերաբանութեան մթին խորհուրդները պեղող բարձրորակ մտաւորական։ Թէ՛ համարաբական միութեան ջատագով եւ թէ՛ իր փոքրաթիւ համայնքին շահերը աննկուն պաշտպանող քաղաքական գործիչ մը» (էջ՝ 318)։

***

Ինչպէս դիտել տուինք արդէն, տոքթոր Մ. Էպլիղաթեանի յուշերը կը կարդացուին մեծ յափշտակութեամբ եւ ունին շահեկանութիւնը՝ վստահելի վկայութիւններ բերելու Սուրիա – Լիբանանի ազգային մեր կեանքին ինչ – ինչ երեսներուն մասին։ Գործը առաւելութիւն մը շահած պիտի ըլլար, կը խորհինք, եթէ ճոխացած ըլլար առընչակից լուսանկարներու շարքով մը, բայց նաեւ բծախնդրօրէն տառջքն առնուէր տպագրական տարածուն վրէպներուն (100–ի մօտ), որոնք գլուխ կը ցցեն մէկ էջէն միւսը...։

Ընթերցողը ակնդէտ սպասողն է սոյն յուշագրութեան Բ. հատորին, որուն գըլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ՝ «Լիբանանահայութեան վարած քաղաքականութիւնը լիբանանեան պատերազմի ընթացքին (1975 – 1989)»։

Հ ա լ է պ

(3) – Այդ թուականին Սուրիոյ հայահոծ բոլոր քաղաքներուն մէջ բազմաթիւ Հայեր (դաշնակցական եւ համակիր) կը ձերբակալուէին՝ «գինուորական գաղտնի տեղեկութիւններ, կազմակերպեալ կերպով, օտար ոչ – բարեկամ պետութեան մը հաղորդելու» ծանրածանր յանցանքով։ Սեւ խաւարին մէջ դարբնուած մութ գործեր, որոնք կարմիր արիւնով կը փակուէին...։

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՂԻԱՅԻՆ ՎԱՐԴԻ ՓՆՋԻԿԸ

Ի՞նչ կը կարծենք։ Բոլոր այն անձերը, որոնք մեր գրականութեան մէջ անուն մը ձգելով հեռացած են այս աշխարհէն, ամէնուս նման սովորական մարդիկ չէի՞ն, անոնք ալ մէկ մէկ վիպային կեանք ապրած չէի՞ն որպէս մահկանացու սովորական անհատ։ Անոնք ալ մանուկ, երիտասարդ չէի՞ն եղած, չէի՞ն սիրահարած մէկու մը։ Տասնեակներով պատմուածք կամ վէպ գրի առած ամէն հեղինակի կեանքին մասին մենք ալ պատմուածք մը, նոյնիսկ վէպ մը չէի՞նք կրնար գրել։ Օրինակ, մէկը ինչո՞ւ չէր մտածած գրել Հայկանոյշ Մառքի կեանքի վէպը։

Երբեմն ես ինծի հարց կուտամ թէ կեանքիս մէջ քանի՞ անգամ հանդիպում ունեցայ Հայկանոյշ Մառքին հետ։ Շատ քիչ։ Հազիւ քանի մը անգամ։ Եւ այդ հանդիպումներէն ալ մեծ բան մը չեմ յիշեր։ Միայն աչքերուս առջեւ կը յամենայ տխուր պատկեր մը, չեմ գիտեր ո՞ւրկէ մնած՝ ուղեղիս մէջ։ Հիւանդ ու սպառած կին մըն է ան, աչքերը կարծես փոսացած, մազերը խառն ի խուռն, տարիքոտ կին մը որ կը մօտենայ կեանքի վախճանին, թերեւս ալ հասած է այդ վախճանին սեմին։ Հիւանդ է եւ կը դարմանուի Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցին մէջ։

Ամէն անգամ որ այդ տխուր պատկերը կը կենդանանայ աչքերուս առջեւ, ես անմիջապէս կը վանեմ զայն յիշողութենէս ու անոր տեղ կը դնեմ պատկերը հայ աղուոր մաքուր դէմքով մանկամարդ աղջրկան մը, որ իր ընկերուհիներուն Ագապիին ու Ազատուհիին հետ ուրախ ու զուարթ կը պտըտի Թաքսիմի կողմերը, Այազ Փաշայի զառիվերին վրայ։ Հայկանոյշ Մառքն է ան, աչագուրկ Մարգար էֆէնտիի մը դուստրը, որ 1880–ական թուականներուն աշխարհ եկած է Այազ – Փաշայի զառիվերին վրայ կարմիր ներկով փայտաշէն այդ հին տան մէջ։ Այդ տունը շատ կանուխէն փլցուեցաւ եւ մանկամարդ Հայկանոյշին մնաց յաճախ երթալ ու իր մանկութեան յուշերը որոճալ այդ տան փլատակներուն վրայ։ Բայց «ի՞նչ արբեցութեամբ» ան կը վայելէր այդ թաղամասը։ Իրիկունը, էգանի պահուն, իր ընկերուհիներուն հետ դպրոցէ վերադարձին, վեբացումով ականջ կուտար միւէզզիններու երգին։ Ա՜խ, իր իսկ բացատրութեամբ, ան որքան աղուոր կը գտնէր Այազ Փաշայի զառիվերները, ծովը, աղբիւրները, քարերուն եզերքէն բուսած կանանչ խոտերը, «գաֆէս»ներով քողարկուած Թրքական տուներուն զով շուքը եւ այդ բոլորին նայելով էր որ իր մէջ կը գտնէր ծուլութեան նկատմամբ բանաստեղծական սէր մը, որուն պիտի պարտէր իր «Ծուլութեան Պահերէս» ապագայ դիրքը։ Պիտի սիրէր ծուլութիւնը, բայց տասնամեակներ վերջ շատ պիտի ցաւէր որ իր կեանքին մէջ երբեք պիտի չկարենար վայելել իր ըմբռնած կերպով ծոյլ ըլլալու հաճոյքը։

Իր բուն մականունը ի՞նչ էր։ Չեմ գիտեր։ Աւելի վերջ ինքզինք մկրտեց Մառք մականունով։ Այդ մականունը շինած էր իր հօր Մարգարին անունէն, կամելին Մարգարին «րէ»ն փոխելով «ռա»ի ու «գիմ»ը «քէ»ի։ Որքան սիրած էր այդ մականունը զոր պահեց ամուսնանալէ վերջ ալ։ Եւ բոլոր անոնց որոնք կը բողոքէին այդ շրջանի համար անսովոր այդ կարգադրութեան դէմ, ան կ՚ըսէր. «Շընորհ ըրէք, մի՛ խանգարէք անդորրութիւնս»։ Անդորրութեան կարի՞ք, թէ փէմինիսթ դրօշակիր կնոջ հաւատաւոր կեցուածք։ Ո՛վ գիտէ։

Կը սիրէր գրականութիւնը ու կանուխէն կը սկսէր գրել պատմուածքներ, յօդուածներ ու բանաստեղծութիւններ։ Այսպէս է որ պիտի ծանօթանար «Մանզումէ» թերթի խմբագիրներէն Վահան Թօշիկեանին ու պիտի սիրահարէր անոր։ Ան էր որ կուգար իր յօդուածները առնելու ու իրեն օգնելու որ աւելի շատ սիրէ գրականութիւնը։ Եւ գրագիտուհի Տիկին Թէոդիկ կ՚ըսէր. «Դուք մեր կին գրողներուն ամէնէն ծաղկահասակն էք, նաեւ ամէնէն եռանդունը»։ Եւ Տիկին Թէոդիկ մտահոգ էր։ Տարեց կիները ի՞նչպէս պիտի հանդուրժէին որ 18 – 19 տարեկան երիտասարդ կին մը առաջնորդ դառնար իրենց։

Հիմա դարձեալ կը տեսնեմ մանկամարդ Հայկանոյշը աճաւասիկ, հայ գրականութեան սիրահար, եւ հայ գրականութեան մէջէն հայ գրողներու սիրահար այդ գաղափարապաշտ աղջիկը։ Շարաթավերջ մըն է։ Դէպի տուն վերադարձին, Ղալաթիոյ կամուրջին վրայ ան յանկարծ կը տեսնէ Եղիա Տէմիրճիպաշեանը։ Եղիա Տէմիրճիպաշեանին թեւէն մտած է անոր պահապան հրեշտակը, Տիկին Նիսաէնը, որ այդ պահուն տուն կը տանէր մեծանուն բայց հիւանդ հայ բանաստեղծը։ Եւ քանի որ ինք ալ Բերա պիտի ելլէր, մանկամարդ Հայկանոյշը կը միանայ անոնց, կը քալէ անոնց քովէն։ Թունէլին վարի կողմը տղեկ մը կարմիր վարդերու փնջիկներ կը ծախէր։ Եղիան փնջիկ մը կը գնէ ու զայն կը նուիրէ Հայկանոյշին։ Յուզումէն ու երանութենէն՝ կը լեցուին Հայկանոյշին աչքերը, ձեռքերը կը դողդղան երբ բանաստեղծին ձեռքէն կ՚առնէ փնջիկը եւ ճախուեր քանի մը բառերով է որ կը յաջողի շնորհակալութիւն յայտնել։

Թունէլին վերի կողմը կը բաժնուի անոնցմէ։ Այդ պահուն ի՜նչ սիրով ու գուրգուրանքով կը դրկէր այդ ծաղիկները, վախնալով որ անցորդ մը կը դպչի ու կը քայքայէ անոնցմէ մէկը։ Երբ տուն կը հասնի, վարդերը կը զետեղէ բիւրեղեայ ծաղկամանի մը մէջ։ Կարմիր վարդերը արբեցնող բոյր մը կ՚արձակէին եւ Հայկանոյշ անոնց նայելով կը մտածէր Եղիայի մասին։ Եւ քանի մը օր վերջ երբ վարդերը թօշնեցան, մանկամարդ աղջիկը զանոնք զետեղեց բամպակներով յարդարուած տուփի մը մէջ, ուր անոնք պիտի մնային յաւիտեանս ... եթէ օր մը յանկարծ զոհ չերթային իրենց տան մէջ պատահած հրդեհի մը։

Ո՞ր վարդը եւ ո՞ր կեանքն է որ կը մնայ յաւիտեանս։ Ամէն ինչ կ՚անցնի կ՚երթայ, կը մոռցուի։ Կը մոռցուի եթէ փոքրիկ պատմութիւն մը չմնայ անոնցմէ։

Ռ. Հ.

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ ԵՒՐՈՊԱ ՉԷ՞Ր

Հռովմէական կայսրութիւնը աւելի դիւրին կառավարելի դարձնելու միտումը ծնունդ տուաւ նոր կայսրութեան մը։ Նախ 324-ին Կոստանդին կայսրը որոշեց Վոսփորի ափերուն վրայ նոր մայրաքաղաք մը հիմնել որ եղաւ Բիւզանդիոնը, յետոյ քանի մը տասնամեակ ետք, 395-ին Թէոտոս կայսրին երկու զաւակները իրենց միջեւ բաժնեցին Հռովմէական կայսրութիւնը եւ բաժանումը շեշտուեցաւ ամբողջ Միջին դարուն։ Եւ մինչ 476-ին բարբարոսներու յարձակումին առջեւ արեւմտեան թեւը պատմութենէն կը ջնջուէր, արեւելեանը կը յաջողէր համադրել հռովմէական եւ քրիստոնեայ քաղաքական ըմբռնումները եւ հելլենական ժառանգութիւնը։ Հռովմէական դրօշմը աստիճանաբար տկարացաւ, անկէ ծագում առաւ ինքնատիպ մշակոյթ մը։

Բիւզանդիոնի առաջին ոսկեդարը կազմեց Յուստինիանոս Ա.ի շրջանը։ Իր անունը կրող օրինագիրքը հիմնուած է հռովմէական իրաւագիտութեան վրայ։ Ռաւէննայի խճանկարները ուր ներկայացուած են կայսրն ու Թէոտորա կայսրուհին, կայսերական փառքը կը շեփորեն։ Սակայն այդ շրջանի – Զ. դար – Այա Սոֆիայի տաճարն է որ լաւագոյնս կը վկայէ Յուստինիանոսի փառատենչութիւններուն մասին։

Իր մահէն ետք կայսրութիւնը անկումի շրջան մը կ՚անցընէ․ կ՚ենթարկուի արաբական եւ սլաւական ներխուժումներու։ Հողեր կը կորսնցնէ։ Զօրս կողմէն իրեն ուղղուած սպառնալիքներով, Բիւզանդիոն քրիստոնեայ յունական պետութեան մը կը վերածուի. հոն մեծ չափերու կը հասնի սրբանկարներու պաշտամունքը։ Ծնունդ կ՚առնեն արիւնոտ, լացող, խօսող սրբանկարներու առասպելներ, մինչեւ որ Կարգիլուի տաճարներու մէջ անոնց գործածութիւնը։ Արգելքը պատճառ կ՚ըլլայ արիւնալի հալածանքներու։ Տագնապը կ՚աւարտի 841-ին կայսրուհիին կողմէ սրբանկարներու թոյլատրութեամբ։

Մակեդոնեան դերդաստանին շրջանը Բիւզանդիոնի փառքին գագաթնակէտը կը կազմէ։ Ժամանակի մը երբ Փարիզ հազիւ 10 հազար բնակիչ պէտք է ունենայ, Կ. Պոլսի բնակչութիւնը կէս միլիոնէն աւելի է։ Ան աշխարհի մեծագոյն քաղաքն է ուր բոլոր ազգերը զիրար կը խաչաձեւեն, ինչպէս եւ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ երթեւեկող բեռները։

Գրականութիւնը, երաժշտութիւնը, արուեստները կը ծաղկին դպրոցներու եւ աշխատանոցներու մէջ։ Այա Սոֆիայի խճանկարները, Կապադովկիոյ ժայռափոր սրբավայրերը վկաներն են բիւզանդական արուեստին որակին։ Այդ շրջանին է որ բիւզանդացի միսիոնէրներ սլաւները դարձի կը բերեն. նոյնիսկ Հունգարիա եւ Խրուաթիա միջոց մը կ՚ենթարկուին Բիւզանդիոնի, վերստին Պապին պատկանելէ առաջ։ Այդ օրերէն կը սկսի կրօնական մրցակցութիւն մը որ Բիւզանդիոնի ու Պապին միջեւ 1054-ի հերձուածին կ՚առաջնորդէ։

Մակեդոնեան շրջանը կ՚աւարտի քայքայումի վիճակով մը երբ Թուրքերը կը յայտնուին կայսրութիւնը անպատրաստ է։ Քանի մը տարուան ընթացքին Բիւզանդիոն կը դրուի Վենետիկի առեւտրական հակակշիռին տակ։ Այդ շրջանը (ԺԱ. դար) բիւզանդական արուեստին համար փայլելու շրջան մը կ՚ըլլայ։ Արուեստագէտներ անոր քաղաքակրթութեան մեծութիւնը կը ծանօթացնեն Սիկիլիա, Ռուսաստան, եւայլն։ Սերպիա եւ Պուլկարիա կը վերստանան իրենց անկախութիւնը․ իսկ երբ 1204-ին Խաչակիրները կը տիրեն քաղաքին, տակաւ ծանր հարուած մը կ՚ըլլայ։ 1261-ին Կ. Պոլիս ազատագրուելով հանդերձ, չի յաջողիր վերագտնել անցեալի մեծութիւնը։ Նոյն ատեն կը յայտնուին Օսմանցիները։ Քանի մը տարուան ընթացքին կը տիրեն ամբողջ Փոքր Ասիոյ, ապա 1356-ին կը յաջողին կայք մըն ալ ունենալ Եւրոպայի տարածքին վրայ։ Այնուհանդերձ, դար մը ետք կրնան գրաւել Բիւզանդիոնը. այդ գրաւումին յաղթականը կ՚ըլլայ Մէհմէտ Բ.։

Այն տարիներուն երբ Եւրոպան Վերածնունդի առաջին լոյսերով կը սկսի լուսաւորուիլ, Բիւզանդիոն մութ պատկեր մը կը կազմէ։

Բիւզանդական ժառանգութիւնը ամէն բանէ առաջ կը յայտնուի մշակութային։ Այդ շրջանակին մէջ մտածելու կը ձգտին արեւելեան Եւրոպայի բնակիչները մինչեւ Ի. դար։ Բիւզանդիոն նաեւ հին բնագիրներու փոխանցումին մէջ կարեւոր դեր կը կատարէ, այդ բնագիրներուն տեւական ընդօրինակութեամբ։

Բիւզանդիոն զարգացուցած է քաղաքական ինքնատիպ գաղափարական մը որուն ժառանգորդները եղած են սլաւ պետութիւնները։ Կայսրը Աստուծոյ ներկայացուցիչն է երկրի վրայ եւ տէր՝ բացարձակ իշխանութեան։ Եկեղեցին անոր կ՚ենթարկուի։ Այս մենատիրութիւնը թէեւ ծայրայեղ չէ, շնորհիւ հռովմէական օրէնսդրութեան որ երաշխիք է անհատական ազատութեան եւ ազատ մարդոց հաւասարութեան։

Բիւզանդական յուշարձաններ այսօր գրեթէ ամէն տեղ են. Պոլսոյ մէջ գլխաւորներն են Այա Սոֆիան եւ Գահրիյէի մզկիթը։ Յունաստան, Իտալիա, Սերպիա, Ուկրանիա, մինչեւ Հայաստան եւ Վրաստան կրած են բիւզանդական ազդեցութիւն։ Նաեւ Իսրայէլ եւ Եգիպտոս։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ մէջ, Յուլիս 26-ին, իր մահկանացուն կնքած է Էլի Նազարեան, երկարամեայ համեստ աշխատակից մը հայ մամուլին։ Ծնած էր Այնթապ, 1916-ին։ Շրջանաւարտ Հալէպի Կրթասիրաց վարժարանէն, հետզհետէ հմտացած էր ֆրանսերէն լեզուի մէջ ու Սուրիոյ վրայ ֆրանսական հոգատարութեան շրջանին գործակցած՝ Հալէպ լոյս տեսնող ֆրանսատառ «Լ՚Էէֆլէր տիւ նոր» եւ «Բուրիէ տը Սիրի» թերթերու խմբագրութեանց, հուսկ վարած՝ ՌԱԿ-ի բանբեր «Եփրատ» օրաթերթը, 1936 – 1939։ Տասնամեակներ շարունակ, մինչեւ իր մահը, պարբերական իր աշխատակցութիւնը բերած է այլ թերթերու կարգին՝ մասնաւորաբար Պէյրութի «Զարթօնք»ին, ստորագրելով յուշագրական եւ այլ բնոյթի յօդուածներ։ Թղթակցութիւններ պահած է Շահան Շահնուրին հետ։ Քանի մը տարի առաջ առանձին հատորով լոյս ընծայած էր «Պատմութիւն Նազարեան տոհմին եւ Այնթապի Նազարեան դերդաստանին» պատմական ակնարկը։

⁂

ՀԱԼԷՊԻ հայ կաթողիկէ «Զուարթնոց» Եկեղեցւոյ «Աղաճանեան» հանդիսասրահին մէջ, Յուլիս 26-ին, հանդիպում մը կազմակերպուած է ամերիկահայ պատմաբան փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի հետ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի։ Հակառակ տիրող եղանակային տօթին, ներկայ եղած են շուրջ 400 հոգի։ Յանուն շրջանային վարչութեան՝ բացումը կատարած է Աստուր Պօղոսեան։ Փրոֆէսոր Ռիչըրտ Յովհաննէսեան իր ելոյթին մէջ նախ անդրադարձած է Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան ժամանակաշրջանի պատմութիւնը սերտելու եւ վերականգնելու իր փորձերուն, այդ աշխատանքը կատարելու դրդապատճառներուն, հուսկ արագ բաղդատական մը բրած է Հայաստանի երեկուան ու այսօրուան քաղաքական, տնտեսական եւ մարդուժի կարողականութեանց միջեւ։ Այս առթիւ, ներկաներուն ծանօթացուած է պատմաբանին «The Republic of Armenia» աշխատասիրութեան Գ. եւ Դ. նորատիպ հատորները։

Ֆրանսայի մէջ նոյն ազդեցութիւնը մատնող կոթողներ կան Լը Փիւի, Փէրիկէօ, Ժերմինյի տէ Փրէ։ Եւ անշուշտ սրբանկարներ, փղոսկրեայ իրեր, կերպասեղէններ, եւայլն շատ մը թանգարաններու մէջ։

ԲԱՂՀԱՆ

ՉԻՆԱԿԱՆ ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Մարտի վերջաւորութեան Նիւ – Եորքի մէջ կը ցուցադրուէր պրոնզէ շատ գեղեցիկ չինական հնութիւն մը որ «դրամի ծառ» կը կոչուի։ Նախապատմական շրջանին այդ ծառը կը գործածուէր դամբաններու ներքնամասը լուսաւորելու։ Կ՚ըսուի որ ան պերճ հնավաճառի մը կողմէ ծախուած է 5-րդ պողոտայի իր մէկ գործակիցին, 2·5 միլիոն տոլարի։ Այդ առարկային շուկային վրայ յայտնութիւնը ուշադրութիւնը գրաւած է արուեստի պատմութեան մասնագէտներու։ Այդ ծառերէն մինչեւ այսօր երկու հատ գտնուած էր։ Առաջինը մէկ մեթրէն քիչ մը ցած, կը պահուէր Չինաստանի Կանսուի թանգարանին մէջ ուրկէ քանի մը տարի առաջ գողցուած էր։ Երկրորդ մըն ալ որ շատ հնամաշ վիճակի մէջ ձեռք անցած էր, պահուած է չինական ուրիշ թանգարանի մը մէջ։ Իսկ Նիւ – Եորքինը ազգային անզուգական գանձ մը կը նկատուի ու հարցը դիտուած է թէ ի՛նչպէս հանուած է Չինաստանէն։

1997ին, Եանկ–Ցէ–Քիանկ գետին հունը փոխելու աշխատանքէն առաջ Գանթման թերթերէն մէկը գրած էր թէ դրամի ծառ մը գտնուած էր. անոր բարձրութիւնը մէկ մեթրէն քիչ մը աւելի էր. ճիւղերուն անցուած էին բազմաթիւ փոքր իրեր, ափի մը կէսին մեծութեամբ։ Ծախուած էր շուրջ 145 հազար ֆրանքի։ Նիւ – Եորքի համալսարանէն չինական արուեստի պատմաբան մը որ այս լուրը կարդացած էր, քննելով 5-րդ պողոտայի վրայ ծախու դրուած ծառը, եզրակացուց որ նոյն շրջանէն կուգայ ան։ Կը պատկանի Խաներու ժամանակին (Ք. ա. 206 – 220)։ 140 սմ. բարձրութիւն ունի եւ 50 ճիւղեր։ Անոնց ամէն մէկէն իւղի փոքր անօթ մը կախուած է, ծաղիկներով զարդարուած։ Ծառին բունը զարդարուած է ընդելուզուած երկու վիշապներով, իսկ գագաթին զետեղուած է փիւնիկ մը։ Գտածոն մեծապէս կարեւոր կը նկատուի չինական Զաւ թագաւորութեան մշակոյթը ուսումնասիրելու համար։

Չինական արուեստի Նիւ–Եորքաբնակ մասնագէտը ըսած է թէ եթէ ստուգուի որ գտնուած ծառը ապօրինի պայմաններու տակ բերուած է ԱՄՆ, իրենք ամէն բանով պիտի օգնեն Չինաստանի որ կրկին հոն վերադառնայ ան։

Թ. Ա. Թ.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ

Հիմա պիտի պատմեմ թէ փոքրամասնութեանց խնդրին մէջ Հայկական դատի մասին ի՛նչպիսի ընթացք մը ունեցան դաշնակից պետութիւնները։

Նորատունկեանի ու զուիցերացի փրոֆէսօրին հետ իմ տեսակցութենէն երկու օր վերջ առաւօտ մը Տօքթոր Րըզա Նուր Պէյ քովս եկաւ։ Այլայլած վիճակ ունէր։ Ենթայանձնախումբի մէջ է եղեր։ Հոն փոքրամասնութիւններու հարցը կը ծեծուի եղեր։ Նախագահն ալ Պարոն Մոնթայնան է եղեր։ Ասոնք Հայերու պատուիրակութիւն մը Լօզան հրաւիրեր են։ Հայ յեղափոխականներէ բաղկացեալ պատուիրակութիւն մը։ Տօքթոր Րըզա Նուր Պէյ առարկեր է, ո՞վ են ասոնք հարցուցեր է։ Պատասխաներ են որ Հայկական պատուիրակութիւն մըն է։ Րըզա Պէյ բողոքեր է, ի՞նչ իրաւունքով հրաւիրած էք, հարցուցեր է։ Ձեզ կրնար մտիկ ընել գանոնք։

Դաշնակիցներն ալ ըսեր են որ մտիկ պիտի ընեն։ Վիճաբանութիւն մը սկսեր է։ Տօքթոր Րըզա Նուր Պէյը թուղթերը հաւաքեր է ու ըսեր է որ ինք պիտի թողու ժողովը։ «Դուն պատուիրակ անդամ ես, չես կրնար թողուլ» պատասխաներ են։ Բայց տօքթոր Րըզա Նուր Պէյ ձգեր ելեր, ուղղակի իմ քովս եկեր է։ «Ես այլեւս հոս չեմ կրնար աշխատիլ, անմիջապէս Անգարա վերադառնամ, մնացեալը դուն խորհէ», ըսաւ ինծի։

Տօքթոր Րըզա Նուր Պէյը լաւ մը մտիկ ընելէ վերջ ըսի որ շատ լաւ ըրեր է, շնորհաւորեցի զինքը, միայն թէ յանձնարարեցի որ խուճապի չմատնուի, կարելի չէ ժողովէն հրաժարիլ, ես հարցը կը կարգադրեմ։ Ըսի նաեւ որ սխալ ըրեր է այս խնդրին դիմաց յուզում ցոյց տալով։

Այդ միջոցին նամակ մը ստացայ Կարոնի Մարքիզէն։ Այդ նամակին մէջ Կարոնի կը գանգատէր որ մեր պատուիրակութեան ներկայացուցիչը դժգոհութիւն ստեղծած էր Ենթայանձնախումբէն ներս, չէր անսած յանձնաժողովին որոշումներուն, ձգած գացած էր, ուստի կը բողոքէին։ Այնուհետեւ Կարոնի ինծի կը հարցնէր թէ յանձնաժողովի աշխատանքին մասնակցութիւն պիտի բերե՞նք, թէ ոչ։ Ասիկա բաւական խիստ բողոքագիր մըն էր։ Պատասխանեցի։ Պատմեցի եղելութիւնը, ըսի որ կանոնական չէ համագումարի հրաւիրել պատուիրակութիւններ որոնք մաս չեն կազմեր համագումարին, սխալ է մեզ մօտէն հետաքրքրող հարցի մը մէջ մեզ այդպիսի կատարուած իրողութիւններու հետ դէմ յանդիման թողուլ, այս սխալներու պատճառաւ ալ ցաւալի միջադէպ մը պատահած է։ Գրեցի նաեւ որ անշուշտ լաւ էր որ պատահած չըլլար այդ միջադէպը, բայց պատահեր է, ես հիմա այս հարցը փակուած կը նկատեմ։ Այս պատասխանը ղրկեցի։ Աւելի վերջ Կարոնի Մարքիզը կրկին գանգատեցաւ։ Ան հարցուց թէ ես ի՛նչպէս կը գրէի որ հարցը փակուած կը նկատէի, ի՞նչ կը նշանակէր ասիկա։ Այն ատեն ես ալ իրեն սապէս պատասխանեցի․

«Ես ալ առենօք գանգատ մը ունեցայ, իսկ դուք նոյն ձեւով պատասխանեցիք։ Կարծեմ Լորտ Գըրզըն էր, կամ թերեւս ուրիշ մը, իմ գանգատիս պատասխանեցիք եւ ըսիք որ հարցը փակուած կը նկատէք։ Ես ալ հիմա նոյնը ըրի»։

Հարցը այս կերպով փակուեցաւ, անցաւ։

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՓՈԹՈՐԿՈՏ ՆԻՍՏ

Երբ կը խօսուէր փոքրամասնութեանց մասին, համագումարի ընթացքին մեր թէզը հետեւեալն էր. Փոքրամասնութիւններու նկատմամբ մեր ընդգրկելիք քաղաքականութիւնը ճշդուած պիտի ըլլայ Աշխարհամարտէն վերջ թէ՛ Միացեալ Ազգերու կողմէ բանաձեւուած, թէ համաձայնականներու գծով որոշուած կամ միջազգային սովորութիւններով ընդունուած կանոններու համաձայն։ Մենք այդ բոլորը պիտի ընդունինք։ Անոնցմէ դուրս որեւէ բան չենք ընդունիր։

Ահա այս սահմաններուն մէջ կը մնայինք։ Բայց փոքրամասնութիւններու հարցին մէջ Անգլիացիները շատ խիստ վարուեցան, անոնք յամառօրէն խօսեցան ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհի մասին։ Զափազանցութիւններ կ՚ընէին ու կ՚ըսէին որ շատ դէշ արդիւնքներ ծնունդ պիտի առնեն եթէ համագումարը այս պատճառաւ ձախողի։ Այս կերպով անգամ մը եւս կը հաստատուէր իմ այն տեսակէտը, թէ, Անգլիացիները բոլոր միւս խնդիրներուն մէջ մեզի առաւելագոյն դժուարութիւնը պիտի հանէին որքան ատեն որ մենք չկարգադրէինք Անգլիացիներու վերաբերեալ հարցերը։ Անգլիացիները ընդհանրապէս միշտ այս սկզբունքէն կը մեկնէին։

Զինադադարի շրջանին Թուրք կառավարութեան թշնամի պետութիւնները թէ՛ Հայերու, թէ Յոյներու երեսէն այնքան չարախօսած էին Թուրք կառավարութեան հասցէին, որ կը հաւատայի որ այդ քարոզչութիւնները մեր դիմաց մեծ դժուարութիւններ պիտի ստեղծէին համագումարի ընթացքին։ Այսպիսի տպաւորութեան մը տակ էինք։ Համագումարի ընթացքին հայկական ու յունական դատերու եւ պատահած յարձակումներու մասին քարոզչութիւնները այնքան լայնածաւալ էին, որ միջոց մը սկսած էինք լրջօրէն հարց տալ թէ Անգլիացիները իսկապէս կը փափաքէի՞ն հաշտութիւն կնքել, թէ ոչ։

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

ցընում է ընտանիքի, հետեւաբար՝ ազգի եւ պետութեան քայքայման:

Եհովայի վկաների դէմ պայքարը ըստ իս համազգային, համապետական գործ է եւ բոլորիս խնդիրն է, որը պիտի լուծենք համատեղ: "Եհովայի վկաներ" կազմակերպութիւնը մեծ արագութեամբ տարածւում է Հայաստանում եւ փորձում է արմատակալել նաեւ արցախեան հողում:

Տեղի է ունենում ազգային արժէքների ակնյայտ ձեւափոխում: Կայ խղճի եւ կրօնի ազատութեան հասկացութիւն: Զինուելով այդ օրէնքով, ոմանք կարծում են, որ իրաւունք չունենք որեւէ աղանդաւորական շարժում արգելել կամ էլ պաշտօնապէս չգրանցել: Իսկ ինչպէ՞ս անուանել, եթէ ոչ մեր ազատութեան խախտում, բռնի ներխուժում մեր կեանքը, երբ մեթրոյի կայարաններում մեզ են կպչում, կանգնեցնում փողոցում, մըտնում մեր տները, մեր երեխաներին տանում վտանգաւոր ճանապարհով: Եւ մի՞թէ խղճի ազատութեան խախտում չէ ընտանիքի, պետականութեան հիմքերի քայքայումը»:

***

ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԻՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի ատոմակայանը ամրան շրջանին կ՚աշխատի 50%–էն նուազ զօրութեամբ, քանի որ պակսած է ելեկտրականութեան պահանջը: Անցեալ տարուան ընթացքին կայանը արտադրած է երկրին սպառած ելեկտրական ուժանիւթին 37%–ը:

***

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ԹԻՒԵՐ

Ընկերային ապահովութեան Կեդրոնէն տեղեկացուած է որ Օգոստոս 1–ի կացութեամբ աշխատանք փնտռող 144·679 քաղաքացի կայ: Անոնցմէ 131 հազարը որոնց 70%–ը կիներ են, գործազուրկի կարգավիճակ ստացած են: Գործազրկութեան նպաստ կը տրուի 18·774–ին, 9866 հոգի ալ կը ստանան դրամական օգնութիւն:

***

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻՆ

Օգոստոս 13–ի կառավարական նիստին որոշուած է ակադեմական Գրիգոր Գուրզադեանին նուիրել Գառնիի տիեզերական աստղագիտութեան հիմնարկին տարածքին մէջ գտնուող առանձնատունը: Այդ տունը մինչեւ այսօր գիտնականին յատկացուած էր որպէս պաշտօնական բնակարան: Որոշումը տրուած է նկատի առած Գրիգոր Գուրզադեանի կարեւոր ներդրումը ազգային ու համաշխարհային գիտութեան:

***

ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով «Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով պարգեւատրուած է Ալեքսան Կիրակոսեանին, երկրին տնտեսական եւ քաղաքական կեանքին բերած իր կարեւոր մասնակցութեան համար:

Իսկ պատմաբան Բագրատ Ուլուբաբեանի կը տրուի «Մովսէս Խորենացի» շքանշանը:

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998 - 99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

1954 — 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 — 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes

Sous la présidence de
Mgr LAGRANGE,
Evêque de Gap
et Mgr DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes qui ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille

Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nes en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon 2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:

Mme Lucie Dossikian — 01 45 46 10 11
ou
Mme Elisabeth Davidian — 01 46 65 81 53.

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK - MESROP

Direction : **KHATCHIG YILMAZIAN**

Les détails ultérieurement.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:

Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ Խաղող կ՚օրհնուի:

Երկուշաբթի, Բ. օր Վերափոխման: Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ Օգոստոս 16–ին Կիրակի օր՝ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէք:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Տօն վերափոխման Աստուածածնի

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, Խաղողի Օրհնութիւն կը կատարուի Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Տօն է Ս. Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ»

Կիրակի, Օգոստոս 16

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին:

Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԻՐԻՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Պատարագի ընթացքին կը կատարուի «Օրհնութիւն Խաղողոյ» աւանդական արարողութիւնը:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին:

Պատարագ ժամը 10·15–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

ՍԷՆ ԼՈՒ-Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Օգոստոս 16

Ժամը 10–ին պատարագ:

Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻՏԻԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à Villiers-le-Bel
Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.
Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 18
MARDI
18 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·443 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.443

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱ

ՔՍՏՄՆԵԼԻ ՈՃՐԱՓՈՐՁ ՄԸ 28 ՄԵՌԵԱԼ, 220 ՎԻՐԱՒՈՐ

«Ռումբ մը խաղաղութիւնը սպաննելու համար» կը խորագրէր «Ֆիկառօ» Օգոստոս 17-ին որակելու համար այն քստմնելի ոճրափորձը որ գործուեցաւ Աստուածածնայ օրով, Օգոստոս 15-ին, ժամը 15·10-ին Հիւսիսային Իրլանտայի Օմակ փոքրիկ քաղաքին մէջ: Վօքսհոլ Ասթրա կառք մըն է որ կը պայթէր, մէջը դրուած ռումբը 250 քիլօ կը կշռէր, ստեղծուած կացութիւնը սարսափ կը պատճառէր: Շէնք մը կը փլի եւ ամէն կողմ դիակներ եւ վիրաւորներ: 29 տարիներէ ի վեր նման տարողութեամբ ոճրափորձ չէր գործուած եւ ստեղծուած յուզումը մեծ է: Թոնի Պլէր որ արձակուրդը կ'անցընէր Հարաւային Ֆրանսա անմիջապէս երթուդարձ մը կատարեց Լոնտոն եւ Պելֆասթ խստօրէն դատապարտելով արարքը, որ, կ'ըսէր Անգլիոյ վարչապետը՝ «որեւէ քաղաքական օրինականութիւն չունեցող մոլեռանդներու փոքրիկ խմբակի մը գործն է»: Առաջին անգամ ըլլալով, ոճրափորձը դատապարտեց նաեւ Սին Ֆէյնի (ԻՐԱ-ի քաղաքական թեւը) պարագլուխը՝ Ճէրի Ադամս որ Օմակ փութաց եւ [illegible] ժողով մը գումարեց տեղւոյն քաղաքական բոլոր հոսանքներուն հետ:

Այս ոճրափորձը կը վերագրուի ԻՐԱ-էն անջատուած ծայրայեղական փոքրիկ խմբակի մը, շուրջ 25 – 30 ահաբեկիչներ, որ ինքզինքը մկրտած է «Իսկական ԻՐԱ»ն եւ կը մերժէ խաղաղութեան գործընթացը որ ճամբայ ելաւ Ապրիլ 10-ին, հանդիսաւոր ստորագրութեամբ մը կողմերու միջեւ: Համաձայնագիրը կը վաւերացուէր Մայիս 10-ին Սին Ֆէյնի շարքերուն կողմէ եւ նոյն օրը «Իսկական ԻՐԱ»ն կը ստանձնէր ոճրափորձ մը: Մայիս 22-ին, Հիւսիսային Իրլանտացիները հանրաքուէով իրենց հաւանութիւնը կուտային համաձայնագրին: «Իսկական ԻՐԱ»ի այս ոճրափորձը զուտ կրօնական բնոյթ ալ չունի, քանի Օմակի մէջ, խաղաղ համակեցութիւն մը կը տիրէ կաթոլիկէներու եւ բողոքականներու միջեւ եւ զոհերն ալ կը պատկանին հաւասարապէս երկու յարանուանութեանց: Այդ իսկ պատճառով բոլորին համոզումն այն է որ պատրաստուած ռումբին նպատակն էր ծայրայեղութեան մղել նաեւ բողոքական համայնքը եւ պառակտում ստեղծել: Հաշիւը, սակայն, կրնայ սխալ ելլել եւ ճիշդ հակառակ արդիւնքը տալ: Ստեղծուած առաջին տպաւորութիւնն այն է որ ոճիրին զզուելի բնոյթը պատճառ պիտի ըլլայ որ աւելի քան երբեք, կողմերը ուզեն յաջողցնել խաղաղութեան գործընթացը եւ թոյլ չտալ որ ծայրայեղական տարրեր հասնին իրենց նպատակին:

Արդարեւ, ականատեսներ կը հաստատեն որ, ռումբին պայթումէն ետք, պարզուած պատկերը ահաւոր էր: Իսկական քաոս մը, բզիկ – բզիկ եղած մարմիններ, սպաննուած յղի կին մը, 18 ամսու մանուկ մը եւ հարիւրաւոր վիրաւորներ, սարսափազդու տեսարան մը, որ ահաբեկիչներուն իսկ փնտռածն էր: Ռումբին պայթումէն քիչ առաջ, հեռաձայնով լուր տրուած է ոստիկանութեան որ ոճրափորձ մը պիտի գործուի, բայց վայրը սխալ տրուած է եւ ոստիկանութիւնը երբ կը պարպէր ճշդուած վայրը, հոն գտնուողները ուղղուած են դէպի այն կեդրոնը ուր կը գտնուէր ռումբը:

***

Տարի մը առաջ այս «Իսկական ԻՐԱ»ն գոյութիւն չունէր: Քանի մը ծայրայեղ տարրեր են, որոնք 1997 Հոկտեմբերին իրենց հիմնադիր ժողովը գումարած են եւ ոստիկանութիւնը կը խորհի որ «զինեալ թեւն» են «32-ներու Կոմիտէ»ին որ հերձուած մըն է Սին Ֆէյնի, 32 թիւն ալ կը համապատասխանէ Իրլանտայի (հիւսիսային թէ հարաւային) 32 վարչական շրջաններուն (գոնթէ): Ղեկավարն է Պեռնատէթ Սէնտս, քոյրը անոր որ հացադուլի հետեւանքով մեռաւ 1981-ին, թէեւ ինք միշտ կ'ուրանայ որեւէ կապ ահաբեկիչներուն հետ: «Իսկական ԻՐԱ»ն մեծ ուժգնութիւն ունեցող պայթուցիկներ ունի եւ ոստիկանական որոշ աղբիւրներու համաձայն, իրենց թիւը յաւելում կրած է եւ 50-ի հասած պէտք է ըլլայ: Վախ կայ որ ան ստանկացնէ իր գործողութիւնները եւ զանոնք փոխադրէ Անգլիա:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ որոշ չափով յետ քայլ ըրաւ «առանց թուղթի» օտարականներու նկատմամբ եւ Ներքին նախարարութիւնը շրջաբերականով մը ոստիկանապետերուն 5 միջոցներ կը ներկայացնէ դիւրացնելու համար անոնց կանոնաւորումը: Այս միջոցները թոյլ պիտի տան որ 10-էն 15 հազար օտարականներու վիճակն ալ կանոնաւորուի: Ցարդ կարգ մը նախարարներ, ինչպէս Վուանէ եւ Օպրի դէմ էին Ներքին նախարար՝ Շըվէնըմանի խիստ նկատուած դիրքին: Ժոսփէն ալ նեղ կացութեան մատնուած է, գիտէ որ կարելի չէ 60·000-է աւելի օտարականներ երկրէն դուրս դնել, բայց նաեւ այս «առանց թուղթի» օտարականները ընդհանրապէս ապօրինի մուտք գործողներ են եւ Ժոսփէն դէմ արտայայտուած էր անոնց կանոնաւորման:

ՔԻՆՇԱՍԱՅԷՆ (Գոնկոյի, այսինքն՝ նախկին Զայիրի մայրաքաղաքը) օտարականները կը ջանան մեկնիլ, քաղաքը քաոսային վիճակի մէջ ըլլալով, վարչակարգն ալ շուարած: Օգոստոս 15, 16-ին շուրջ 270 հոգի, գլխաւորաբար Ֆրանսացի եւ Պելժ յաջողած էին երկրէն դուրս ելլել, բայց դեռ կան ուրիշներ որոնք իշխանութեանց դժուարութիւններուն կը բախին: Ապստամբները կը շարունակեն տէր դառնալ երկրին եւ Քինշասայի դուռը հասած էին Օգոստոս 16-ին: Գալով Քապիլայի, նախ մեկնած էր մայրաքաղաքէն, ապա լսուեցաւ որ վերադարձած է:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ 16 հոգի եւս ջարդուած են Օգոստոս 13-էն 14-ի լուսնալիք գիշերը, երեք տարբեր յարձակումներու ընթացքին: Միւս կողմէ, շուրջ 100 հոգի ցոյց մը կատարած են Ալժէ պահանջելով որ լուր տրուի անհետացածներու մասին: Այս ցոյցը կը յաջորդէր նոր ոճրափորձի մը արեւմտեան Ալժէի մէկ գերեզմանատան մուտքին որուն հետեւանքով մէկ մեռեալ եւ 10 վիրաւորներ կային:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահ Ս. Տէմիրէլ ալ պիտի մասնակցի Սեպտեմբեր 7 – 8 Բաքու կայանալիք միջազգային վեհաժողովին որ կը գումարուի Եւրոպան Կովկասի վրայով Միջին եւ Ծայրագոյն Ասիոյ կապելու հեռանկարներու օրակարգով: Նոյն վեհաժողովին որոշուած էր որ Հայաստան մասնակցի վարչապետ Ա. Դարբինեանի գլխաւորած պատուիրակութեամբ:

ԻՐԱՆԻ նախկին նախագահը՝ Հաշեմի Ռաֆսանճանի «սուտ» որակեց ամբաստանութիւններ ըստ որոնց Իրան մատ ունի Նայրոպիի եւ Տար էս – Սալամի ամերիկեան դեսպանատանց դէմ ոճրափորձերուն մէջ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՄԷՋ գործազրկութիւնը կէս առ կէս յաւելում կրած է 1998-ի առաջին եօթը ամիսներուն, բաղդատմամբ նախորդ տարուան նոյն շրջանին: Ներկայիս 1·13 միլիոն գործազուրկ կայ:

ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԷՋ ՄԻՋԱԴԷՊ ԵՒ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Ջաւախքի մէջ զինուորական միջադէպ մը պատահած է Օգոստոս 14-ին, բարեբախտաբար, առանց ծանր հետեւանքի: Վրացական իշխանութիւններ զօրափորձեր կատարել որոշած են Հայաստանի սահմանակից հայաբնակ այդ շրջանին մէջ: Ու վրացական ջոկատ մը 25 զինեալ Հայերու կողմէ շրջապատուած է հոն, ետ դառնալու հրահանգ ստանալով: Նոյն միջոցին յարձակում գործուած է ռուսական զինամթերքի պահեստանոցի մըն ալ վրայ:

Շրջանի հայութեան լուրջ մտահոգութիւն պատճառած են շրջող շշուկներ թէ վրացական ուժեր այդ տարածքէն բռնի ուժով պիտի հանեն Հայերը:

Հինգշաբթի, Օգոստոս 13-ի իրիկունն ալ ռումբ մը պայթած է Ախալքալաքի շրջանային կառավարութեան շէնքին առջեւ, առանց լուրջ հետեւանքի: Կ'ըսուի թէ վրացական զինեալ ուժերը դուրս բերուած են շրջանէն. իսկ Վրաստանի Ազգային Ապահովութեան նախարարութիւնը յայտնած է թէ զինուորականներուն վրայ յարձակումը գործն է հայկական «Ջաւախք» կազմակերպութեան:

Այս պատահարներ, անմիջական կերպով կ'առընչուին պատմական գիտութիւններու թեկնածու Արտուշ Սանոսեանի յօդուածին որ լոյս տեսած է «Ազատութ»ի Օգոստոս 7-ի թիւին մէջ ու մեկնելով հայաբնակ այդ շրջանին տուեալներէն, կը յանգի մտահոգիչ հեռանկարներու:

Ա. Սանոսեան մեկնելով Ջաւախքի նախկին ոստիկանապետին ըսածէն թէ նախագահ Շեւարնածէի համաձայնութեամբ յանձնարարուած էր սպաննել «Ջաւախք» կազմակերպութենէն երկու անդամներ, համոզում կը յայտնէ որ տարածքին մէջ Վրաստանի իշխանութիւններն են «սադրում անկայունութիւնը, իրենց հեռագնայ նպատակների համար»:

Ըսուածը փաստերով հաստատելու համար կ'ընէ կարգ մը նշումներ. Նահանգը որ ունի Ախալքալաքի, Նինոծմինդայի, Ասպինձայի, Ախալցխէի, Ադիկէնի, Բորժոմի շրջանները, 61% համեմատութեամբ հայաբնակ է: Սակայն, նահանգապետարանը ոչ մէկ հայ ղեկավար ունի: Ոչ ալ գոնէ կրթութեան բաժինը, երբ 120-ի չափ հայկական դպրոց կայ շրջանին մէջ: Ախալցխէ քաղաքին մէջ ուր բնակչութեան կէսը հայ է (30 հազար հոգի) ոչ մէկ հայ ոստիկան կայ, ոչ ալ ուրիշ պաշտօնի վրայ հայ:

Նահանգին մօտ 150 հազար Հայերուն համար միայն մէկ հայերէն թերթ լոյս կը տեսնէ, ամիսը անգամ մը: Ան Նինոծմինդայի «Արշալոյս»ն է. իսկ 75 հազար հայութեան ապրած Ախալքալաքը ուր «Փարոս»ը կը հրատարակուէր, այնքանէն ալ զրկուած է, քանի որ այս վերջինը փակուած է շատոնց: Կէս էջ հայերէնի բաժին մը ունի նահանգին 16 էջնոց թերթը:

Դպրոցներուն մէջ ալ զգալի է խտրութեան ազդակը: Հայկական դպրոցներուն մէջ վրացերէնի ուսուցիչը քանի մը անգամ աւելի բարձր վճարում կը ստանայ, քան այլ դասերու, այդ կարգին՝ հայերէնի ուսուցիչը:

Ա. Սանոսեան Վրաստանի իշխանութեան կը վերագրէ Ջաւախքի ազգագրական պատկերը փոխելու նպատակն ալ, որուն համար քայլեր կ'առնուին: Թէեւ շրջանը յատկապէս դաժան իր կլիմայով անհիւրընկալ է ու տեղացիներէն քիչ չեն անոնք որոնք իրենց ապրուստը ապահովելու համար կը մեկնին Ռուսաստան:

Գրութեան մէջ տեղ տրուած է միջադէպի մըն ալ. Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցէր Մայիս 23-ի Ախալցխէի հանդիսութեան, նուիրուած՝ Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան եւ Ախալցխայի ու Ախալքալաքի 1918-ի հերոսամարտերուն 80-ամեակին: Զօրավար Ա. Տէր – Թադեւոսեանի գլխաւորած հայկական խումբին Ախալցխէ կը կանխուի: Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ կարելի է նման բազմաթիւ ուրիշ պարագաներ նշել, բայց այդ մէկը արդէն բաւական է գաղափար մը կազմելու թէ Վրաստանի իշխանութիւնները այդ շրջանին մէջ ինչի՛ հետամուտ են: Ինք այն համոզումը կը յայտնէ որ նպատակը Հայերը մեկնումի դրդելն է, երբ անոնք երկրին Բ. ազգութիւնը կը կազմեն, պաշտօնական տուեալներու համաձայն կէս միլիոնի ներկայութեամբ: Կ'աւելցնէ թէ այդ թիւէն դուրս մնացած են հարիւր հազարաւոր վրացախօս Հայեր: Տարուած քաղաքականութեան հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ երիտասարդութիւնը տեսնելով աշխատանք, պաշտօն ունենալու անկարելիութիւնը, կը հեռանայ անվերադարձ: Մինչդեռ, այդ հողը – Ախալցխան – պատմական Հայաստանի գաւառներէն է:

Այսքանին որ ուրիշներու մտահոգութեան նիւթ եղած էր արդէն, Ա. Սանոսեան կ'աւելցնէ նոր հարց մը. ան կապուած է Վրաստանէն ռուսական սահմանապահ զօրքին հեռանալուն: Անոնց մեկնումէն ետք Թուրքիոյ հետ հարաւային սահմանը պիտի յանձնուի վրացի սահմանապահներու: Այդ հեռանկարը թրքական զամոնլեան սուր մը կը նկատէ հեղինակը, նոյն սահմանին երկայնքին ապրող 150 հազար հայութեան համար: Կը յիշէ 1920-ը երբ Թուրքերը գրաւելէ ետք Կարսը, Սուրմալուն, Ալեքսանդրապոլը, տասնեակ հազարաւոր Հայեր կոտորեցին: Անոնք չխնայեցին Վրաստանի մաս կազմող Ախալքալաքի հայութեան ալ: Եւ երբ 1918-ին արդէն 40 հազարի չափ Հայեր ոչնչացած էին շրջանին մէջ, ո՛չ առանց վրացի մենշեւիկներու մեղսակցութեան, 1920-ի աշնան նոր ջարդ ու նոր գաղթ տեղի ունեցաւ: Այս անդրադարձը Ա. Սանոսեանի գրել կուտայ թէ «հեռանկարը սարսափելի է»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Վալանսի Հայ Մարզականը 0 – 5 պարտուեցաւ Շաթօռուէն այս վերջինոյն դաշտին վրայ: Այժմ 20-րդ եւ վերջին է դասաւորման մէջ, 1 կէտով: Գլուխն է Թրուա 6 կէտով:

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Աննախընթաց իրադարձութիւն մը չէր անշուշտ Հայաստանի գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեանի սպանութիւնը: Բարձրաստիճան պաշտօնատարներու, ծանօթ դէմքերու, քաղաքական անձնաւորութիւններու սպանութիւնները դժբախտաբար աննախընթաց բաներ չեն անկախութեան եօթնամեայ կեանքին մէջ. այսօր ալ չլուսաբանուածի բնոյթով իրենց այժմէականութիւնը պահած են Հ. Ղանդիլեանի, Գ. Իսահակեանի, Վ. Պետրոսեանի, Հ. Գալստեանի աճառեկումները: Սակայն, գլխաւոր դատախազի մը սպանութեան անոնցմէ ոչ մէկուն հետ նոյն նշանակութիւնը կրնայ ունենալ, աշխարհի որեւէ երկրի մէջ, յատկապէս Հայաստանի:

Գլխաւոր դատախազի մը սպանութիւնը, մանաւանդ մութ մնացած ոճիրներու, ծալքերուն վերարծարծումի այս օրերուն, երկրին կայունութեան, իշխանութեան յետագայ ընթացքին ուղղուած սպառնալիքներով լի արարք է. նոյնպէս՝ որեւէ երկրի համար, յատկապէս Հայաստանի ու նոր ղեկավարի մը կապուած ակնկալութիւններն ալ մէկդի ձգելու հանգրուանին կը մօտենայ, սպասելէն յողնած:

Նման տարողութեամբ պատահարի մը մասին ուշագրաւ առաջին կէտը պաշտօնական լրատուութեան «լռութիւն»ն է: «Արմէնփրէս»ը սպանութեան լուրը, բացառիկ ինքնութիւնը դրեթէ անսովոր շտապումով տալէ ետք, տուաւ նաեւ նախագահին պարագայական արտայայտութիւնը, ապահովութեան երաշխիքը, նաեւ մեծերու ցաւակցական արտայայտութիւնները. անկէ ետք ոչինչ որ առընչուէր հետաքննութեան ո՛չ անշուշտ ձեռքբերումներուն, բայց առնուազն ընթացքին, հանրային կարծիքին մէջ յայտնուած կասկածներու, հակադրեցութիւններու, եւայլն: Պաշտօնական լրատու գործակալութեան ընթացքը մօտ է այն տպաւորութիւնը ներշնչելու որ եղածը վերոնշեալներուն նման տխուր պարագայ մըն է, նոյնպէս անկիւն մը մոռցուելու սահմանուած: Այս նշումին հետ կարելի չէ չյիշել Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեանի արտայայտութիւնը թէ ազատ, անկախ լրատուներ անպատասխանատու, ուստի անհարկի բաներ են Հայաստանի համար, լայնօրէն կը բաւեն պաշտօնականները (տե՛ս «Յառաջ», Օգոստոս 7):

Ինչպէս յաճախ, այս անգամ ալ ծանրակշիռ այս պատահարին մասին ընդարձակ ու հետաքրքրական ա. էջերը պատկանեցան պաշտօնականէն դուրս մնացած լրատուներու. յատկապէս մամուլին: Առով լուրջ հերքում մըն ալ բերելով Ազգային Ժողովի նախագահին արժեւորումին: Հայաստանի թերթերուն Օգոստոս 7-ի թիւերը առաջին տեղը յատկացուցած են Հ. Խաչատրեանի սպանութեան նիւթին, ընդհանրապէս առանց անտեսելու յարակից տեղեկութիւններ ու առնչութիւններ: Ու հակառակ որ շատ կանուխ է յստակ եզրակացութիւններու համար, բաւական նշանակալից մեկնակէտեր, զուգահեռներ կը յայտնուին այդ էջերէն:

Սակայն, անցնելէ առաջ անոնց ըստածին, աւելորդ չէ ընթերցումի ու քիչ մըն ալ խորհրդածութեան նիւթ ընել Հ. Խաչատրեանի սպանութեան նախորդած օրերու մեր տեսած մամուլէն երկու անունի ուշագրաւ հրապարակումները. ուշագրաւ, հակառակ որ լայն տեղ գրաւած գրութիւններ չեն: Առաջինը Օգոստոս 4-ի «Առաւօտ»ի Ա. էջի քանի մը տողերով բռնուածն է թէ կայ բարձր իշխանաւորներու շրջանակ մը որ համոզուած է թէ Սեպտեմբերին գլխաւոր դատախազին միջնորդութեամբ Ազգային Ժողովի նիստ մը կը գումարուի, որպէսզի համաձայնութիւն տրուի չորս երեսփոխանի անձեռնմխելիութիւնը ջնջելու եւ «խափանման միջոց ընտրելու կալանքը»: Այդ չորս երեսփոխաններն են Ռաֆիկ Դանիէլեան, Վանօ Սիրադեղեան, Արմէն Եղիազարեան, Նուէր Զախոյեան: Երկրորդը «Իրաւունք» շաբաթաթերթն է որուն Յուլիս 31 / Օգոստոս 6-ի թիւին մէջ Յովհաննէս Գալաջեան «Ո՞վ է պատուիրել սպանութիւնը» խորագիրով կ'անդրադառնայ Վ. Սիրադեղեանի հարցաքննութեան, Վ. Յարութիւնեանի հետ առերեսումին: Ու նիւթը կը յանգի նոյն կէտին. երեսփոխանական անձեռնմխելիութեան ջնջումին ու ատոր դժուարութեան: Ըսելէ ետք թէ քննութիւններու օղակը հետզհետէ կը սեղմուի Վ. Սիրադեղեանի շուրջ եւ գրեթէ տարակոյս չկայ որ հանրութեան պիտի տեղեկացուին ծանր յանցանքներու անհերքելի ապացոյցներ, լրագրողը հաւանական չի նկատեր որ գլուխն ըլլայ Ներքին Գործերու նախկին նախարարը տեսնել «բանտի ճաղերու ետեւում»: Պատճառը վերոնշեալ անձեռնմխելիութիւնն է. զայն ջնջել տալ չյաջողեցաւ Հ. Խաչատրեանի, նոյնիսկ Նուէր Զախոյեանի պարագային որ շատ աւելի թեթեւ ամբաստանութեան ենթակայ էր: Հոս կ'արժէ մէջբերել գլխաւոր դատախազին այս մասին վճռակամութիւնը զոր արտայայտած էր Ն. Դիլբարեանի տուած հարցազրոյցին, պատասխանելով Ն. Զախոյեանի առնչուած հարցումին («Ազգ», Յուլիս 14), ըսելով. «Սեպտեմբերին մենք կը փորձենք նորից պատգամաւորական անձեռնմխելիութիւնից զրկելու միջնորդութեամբ մտնել Ազգային ժողով: Եթէ մեր ձեռնարկած գործն արդար է, ուրեմն պէտք է հետամուտ լինենք արդարութեան յաղթանակին»: Այս ուղղութեամբ Յ. Գալաջեան Սեպտեմբերի միջնորդութեան յոյս չկապելով կը մտածէ 1999 Յուլիսի մասին երբ կ'աւարտի Ազգային Ժողովի լիազօրութեան շրջանը. բայց մինչ այդ «կա՛մ էշը կը սատկի, կամ իշատէրը» կ'ըսէ ան, հաւանական ճգնաժամ մը գուշակելով. ատոր տանող հաւանականութիւնը կ'առնչուի ՀՀՇ-ական վարչակարգի պարագլուխներուն, որոնք «կը փորձեն կաշկանդել իշխանութիւններին նաեւ կոնկրետ իշխանաւորներին վարկաբեկող «կոմպրոմատներ»ի հրապարակումով կամ դրա սպառնալիքով»:

Ինչ կը վերաբերի ոճիրին յաջորդ (Օգոստոս 7) օրուան մամուլին, «Ազգ»ը լուրին ենթախորագիր ըրած է «Դուռը լայն բացւում է տարբեր, տարամերժ ենթադրութիւնների առջեւ» տողը: Տեղեկատուութեան մէջ մեզի համար նորութիւնը այն է որ «կէս փիշերն անց տեղեկացանք որ մարդասպանի տանը սկսուել է խուզարկութիւն»: «Առաւօտ»ը Ա. էջին վրայ ուղղակի խորագրած է «Արհեստավարժ կրակոցներ հանրապետութեան դատախազի աշխատասենեակում»: Իսկ Բ. էջին մէջ տուած է «Արմէնփրէս»ի նախորդ օրուան երեք հաղորդումները. առաջինը Վ. Սիրադեղեանի հարցաքննութեան լուրն է, միւսները՝ դատախազին սպանութեան: Երեքին կը յաջորդէ խմբագրութեան վերապահութիւնը. զարմանք կը յայտնուի երեքին որպէս նոյն շղթայի օղակ ներկայացումին: Յետոյ հարց կը տրուի թէ «փամփուշտների փորձաքննութիւնը ե՞րբ հասցրին անել, ե՞րբ պալիստիկ փորձաքննութիւն նշանակուեց, ե՞րբ մատնահետքերի եւ այլ ապացոյցների հաւաքում եւ համեմատութիւն կատարուեց: Եթէ այս ամէնը դեռ չէր արուել, ի՞նչն էր թոյլ տալիս պնդել որ դատախազին սպանողը ինքնասպան է եղել: Ուրեմն, իրօ՞ք նա է սպանել ... տպաւորութիւն է ստեղծւում որ դատախազի առանձնասենեակում կատարուած ողբերգութեանը ներկայ է եղել ականատես»:

«Իրաւունք»ի Օգոստոս 7 – 13-ի թիւին մէջ ոճիրին լուրը խորագրուած է՝ «Մաֆիան ձեռնոց է նետում հասարակութեանը»: Հոս եւս նիւթը կ'առնչուի նախորդ իշխանութեան օրով կատարուած Հ. Ղանդիլեանի սպանութեան, Վ. Սիրադեղեանի հարցաքննութեան, Լ. Տէր – Պետրոսեանի տան վրայ կատարուած «իրական կամ կարծեցեալ» կրակոցներուն եւ այդ շարքին մէջ կը նշուի գլխաւոր դատախազին սպանութիւնը: Կ'ըսուի թէ այդ բոլորը միեւնական շղթայ կը կազմեն. «առաւել եւս որ Հ. Խաչատրեանի վարոյթում գտնուող քրէական գործերի թելերը ակնյայտօրէն տանում են դէպի ՀՀՇ-ական ռեժիմի բուրգի գագաթը»:

Նիւթին շարունակութեան մէջ բաւական ընդլայնուած են այս բռնածները: Լ. Տէր – Պետրոսեանի տան վրայ արձակուած կրակոցներուն մասին մամուլը տեղ տուած է այն վարկածին թէ անոնք «լոկ բեմադրութիւն էին»: Գրութեան հեղինակը Յ. Գալաջեան այդ կրակոցները կը նմանցնէ հինգ ամիս առաջ զօրավար Ռ. Ղազարեանի կառքին ուղղուած գնդակներուն որոնց նպատակը նախկին նախագահին պաշտպանութեան գլխաւոր պատասխանատուին աճառեկչութեան թիրախ ցոյց տալ էր միայն: Ըսելով հանդերձ թէ Հ. Խաչատրեանի սպանութիւնը ամէնէն աւելի որպէս «մաֆիայի կողմից հասարակութեանը նետած լկտի մարտահրաւէր» կարելի է մեկնաբանել, բաւական սուր, այս վարկածներուն տէրը չի բացատրեր թէ ինչով հասարակութիւնը գործ ունի այդ բոլորին հետ երբ ամէն բան կը դիտուի որպէս երէկ ու այսօր իշխանութեան գլուխ գտնուողներու տեսակ մը մրցակցութիւն:

«Զորս անյայտ յանցագործ պատգամաւորների դամոկլեան սուրը Ազգային ժողովի վրայ բարձրացրեց դեռեւս Ս. Սարգսեանը, սակայն Հ. Խաչատրեանը բացայայտեց առաջին անունը, պահանջելով անձեռնմխելիութիւնից զրկել Ն. Զախոյեանին» կ'ըսէ ան կրկնելով այս վերջինին ու Վ. Սիրադեղեանի մտերմութիւնը:

Գլխաւոր դատախազէն դժգոհ «եւս մի հզօր ուժ» էր նոյնինքն «դատախազութեան մէջ գործող հզօր մաֆիան»: Յ. Գալաջեան հանրայայտ իրականութիւն կը նկատէ դատախազութեան համակարգին տիրող ապօրինութիւնը: Կ'ըսէ թէ բազմաթիւ անմեղներ բանտ կը նետուէին եւ բազմաթիւ յանցաւորներ պատիժէ կը խուսափէին: Ու թուած այս բոլոր ուժերը խուճապի մէջ էին հաշիւ տալու հեռանկարի մը առջեւ որ Հ. Խաչատրեանի նպատակն էր:

Լրագրողին վերլուծումին մէջ ամէնէն տակաւին այն է որ ան հաւանական կը նկատէ այլ սպանութիւններ եւս որոնց զոհերը կ'ըլլան անոնք «ովքեր պայքար են մղում նախկին ռեժիմի հետ սերտաճած կազմակերպուած յանցագործ աշխարհի դէմ»: Կատարուածին ու նման հաւանականութեան գլխաւոր բաժինը կը վերագրուի իշխանութեան որ դանդաղ շարժած է վերոյիշեալ յանցաւորներէն հաշիւ պահանջելու մէջ: Իսկ արտակարգ այս կացութենէն դուրս գալու գլխաւոր միջոցը կ'ըսուի թէ Ազգային Ժողովի անյապաղ լուծարումն է նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ:

Գլխաւոր դատախազի մը հարցականներ շահեկան ակնկալութիւնը բնական է որ այլազան վարկածներու առաջնորդէ երկրին երէկուան ու այսօրուան մեծերուն յարաբերութիւններուն, մտերմութիւններուն ու հակառակութիւններուն քաջատեղեակ լրատուներու աշխատողները: Անվիճելի է որ ինչ որ ալ ըլլան Հ. Խաչատրեանի սպանութեան պարագաները, ո՛վ ալ գտնուի անոր ետին, – ուշագրաւ է ներկայացուած վարկածներուն մէջ Ա. Կարապետեանի դերին գրեթէ ամբողջական անտեսումը, – թիրախ առնուածը Հանրապետութեան նախագահն է: Գործուած ոճիրը անկախ՝ կատարուած մեկնաբանութիւններէն, ազդարարութեան յստակ իմաստ կը կրէ Ռ. Քոչարեանի համար: Անոր իշխանութեան հեղինակութեան, վարկին ուղղուած սպառնալիք է ան ու զայն դիմակալելու ձեւէն, ուժէն, նաեւ ժամանակէն կախում ունի թէ՛ իր իշխանութեան յետագայ ընթացքը եւ թէ նոյնիսկ երկրին արդէն փափուկ կայունութեան ապագան:

Այս հանգրուանին կարեւորագոյն ազդակը նման բարդ կացութենէ մը ելքի համար նախագահին ունեցած ուժի լծակներուն ճիշդ արժեւորումն է: Պաշտօնին վրայ անցուցած առաջին հարիւրօրեակը ամէնէն աւելի առիթ տուաւ չեշտելու Ռ. Քոչարեանի նկատմամբ գործակից իր շրջանակէն բարձրացած դժգոհութիւնը: Բան մը որ արդէն կ'ըսէր թէ սիրաշահելու անոր քաղաքականութիւնը ակընկալած արդիւնքը չէ տուած: Ծանրագոյն սպառնալիքներով լի այս նոր կացութիւնը կրնա՞յ բան մը փոխել այդ դժգոհներուն կեցուածքին ու միասնական ջանքի մղել, երկիրը վտանգէ հեռու պահելու գերագոյն նախընտրութեամբ: Կամ արդեօք կա՞ն իր շուրջը վտանգը չէզոքացնելու չափ բաւարար այլ լծակներ որոնց կրնայ ապաւինիլ: Ի՞նչ է, կամ ի՞նչ պիտի ըլլայ արդեօք այս կացութեան մէջ, օրինակ՝ Պաշտպանութեան նախարարին դերը. անոր որ Լ. Տէր – Պետրոսեանի ամէնէն մօտ գործակիցը, ամէնէն գնահատած տարրը կը նկատուէր ու յանկարծ թիկունք եղաւ Ռ. Քոչարեանի:

Անկախութեան եօթնամեակին ամէնէն լուրջ վտանգները դիմագրաւելու շեմին է երկիրը ուր վճռականութեան պակաս մը ,կամ յարաբերութիւններու խախտում մը կրնայ ծանրագոյն հաշուեցոյցի մը բաժնետէր ընել բոլո՛ր կողմերը: Իսկ այս կարգի հեռանկարներ չէզոքացնելու միակ ճամբան անյապաղ պարզել է Հ. Խաչատրեանի սպանութեան պարագաները ու առանց դանդաղելու արդարութեան յանձնել յանցաւորները: Բան մը որ Օգոստոս 8-ին հեռատեսիլի իր ելոյթով խոստացաւ նախագահ Ռ. Քոչարեան: Այլապէս, մութին մէջ թաղուած ոճիրներու շարքին վրայ այս մէկուն ալ յաւելումը, զուտ կրնայ բանալ ամէնէն վտանգաւոր հեռանկարներու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԵԿՈ՛ՒՐ ՄԵՆՔ ԱՄՊԻՆ ՆԱՅԻՆՔ»

Եթէ տասնամեակներ առաջ շատ կանխահաս կերպով կորսնցուցած ու Շիշլիի գերեզմանատան կեդրոնական մասերէն մէկուն մէջ հողին յանձնած չըլլայինք մեզի շատ սիրելի զարմիկ մը, ես անտարակոյս բնաւ պիտի չանդրադառնայի որ իմ այդ տարաբախտ զարմիկիս գերեզմանատունէն երկու քայլ անդին կը ննջէր հայ գրականութեան ամէնէն տարաբախտ ու ինքնատիպ դէմքերէն մէկը:

18 տարեկան կար չկար երբ քաղցկեղի զոհուեցաւ զարմիկս Տիգրանը: Ծնողքին մէկ հատիկն էր եւ այդ խեղճերուն ամբողջ աշխարհը փուլ եկաւ: Անոնք իրենց տունը մոռցան ու կարծես բնակութիւն հաստատեցին գերեզմանատան այդ ափ մը հողին քով: Գիշեր ցերեկ հոն էին եւ կարծես կը շարունակէին ապրիլ իրենց զաւկին հետ: Սկզբնական օրերուն պարբերաբար կը միանայի անոնց, կը մասնակցէի անոնց ցաւին: Կը նստէի գամբարանին քով, կը մտածէի հանգուցեալին մասին, երբեմն ալ շուրջ – բոլորս կը դիտէի: Այդպէս է որ օր մը զարմիկիս գերեզմանէն մօտաւորապէս երկու մեթր անդին տեսայ գետինը պառկած տապանաքար մը, որուն վրայ գրուած էր Եղիա Տէմիրճիպաշեանի անունը:

Այդ օր աչքերս խոշոր բացուեցան: Բնաւ չէի գիտեր թէ Եղիան հոն թաղուած էր: Ծառերու տակ գրեթէ անհետացած, անտեսանելի դարձած տապանաքար մըն էր ան, որուն վրայ ֆրանսերէնով գրուածէն յայտնի կը դառնար որ տապանաքարը դրուած էր Եղիային պահապան հրեշտակին՝ Տիկին Հէլէն Նիսէնի կողմէ:

Այդ տարիներէն աղին, ամէն անգամ որ արտասահմանէն ժամանած գրասէր անձ մը պտըտցնեմ Շիշլիի գերեզմանատան մէջ, դէպի մտաւորականներու թաղ առաջնորդելէ առաջ, կը տանիմ Եղիա Տէմիրճիպաշեանի դամբարանին մօտ: Շատ յաճախ նշմարած էի որ մեր քաղաքին մտաւորականներէն շատեր, նոյնիսկ Գերեզմանատան այդ շրջանի վարչութիւնը չէին գիտեր թէ հո՛ն էր Եղիա Տէմիրճիպաշեանի գերեզմանը: Տարաբախտ Եղիան հոն եւս կարծես միւս մտաւորականներուն ու արուեստագէտներուն թաղամասէն աքսորուած էր դէպի այս մեկուսի վայրը:

Ես երիտասարդութեանս շրջանին շատ խանդավառուած էի Տէմիրճիպաշեանի գրականութեամբ ու անձով: Որպէս փիլիսոփայական մտածումի սիրահար գրող,

…եւ ի՞նչպէս չհիանայի մեր այս արտակեդրոն բանաստեղծին ու արձակագրին վրայ, մէկդի ընելով անոր գրականութեան զարտուղի կողմերը եւ տեսնելով այն ինչ որ կայ անոնց ետին։ Տարիներ վերջ բնաւ չզարմացայ երբ կարդացի թէ ինչպէս Հայկանոյշ Մառքի մանկամարդ աղջկան սիրտը յուզմունքով դողդղացած էր երբ Ղալաթիոյ կամուրջին վրայ Եղիա Տէմիրճիպաշեան փարդի փնջիկ մը նուիրած էր իրեն։

Եղիայի ժամանակակից աղջիկները, որոնց մէջ անշուշտ բարձր էր թիւը անոնց որոնք հայ գրականութեամբ կը հրապուրուէին կամ հայ գրողներուն ու բանաստեղծներուն կը սիրահարէին, որոնք նշանաւոր գրողի մը նայուածքին արժանանալն իսկ պատիւ մը կը նկատէին, անտարակոյս պիտի հմայուէին Նիրվանայի երգիչին գեղեցիկ դէմքէն ու գեղեցիկ զգացումներէն, անոր խառնակ ժպիտէն, սուր մօրուքէն, սրածայր երկար պեխէն, նաեւ նիհար ու երկար վիզէն, առանց անշուշտ գիտնալու որ տարօրինակ բանաստեղծը օր մը այդ վիզէն անցած չուանով մը ինքզինք պիտի կախէր Սամաթիա – Մէյտանի իր բնակարանին առաստաղէն։

Բայց ի՞նչ տխուր ճակատագիր։ Երբ ան ինքզինք կը կախէր, արդէն քէն ըրած էր «Աստուծոյ ու մարդոց դէմ»։ Մարդիկ չէին հասկցած զինքը։ Լքած էին զինք իր առանձնութեան։ Եւ միայն ատոր համար է որ ձեռք առած էր հայ բանաստեղծին, առած էր իր պաշտպանութեան տակ։ Մինչեւ իսկ ա՛ն էր որ Շիշլիի գերեզմանատան մէջ գաղտնի ու աչքէ հեռու անկիւն մը պիտի գտնէր Եղիան հողին յանձնելու համար։ Մարդիկ չեն սիրեր անձնասպանութեան դիմողները։ Բայց մարդիկ կը սիրե՞ն ուրիշները պարենել։

Ամառ գիշերներ, երբեմն, երբ կը տեսնեմ որ երկնքին վրայ ամպի ծուէններ կը շրջապատեն լուսինը, անպայման կը յիշեմ Եղիա Տէմիրճիպաշեանը, որ երեւակայական սիրուհի Սրբուհիին ուղղեալ իր նշանաւոր սիրային նամակներէն մէկը վերջացուցած էր մօտաւորապէս սա տողերով.

«Ի՞նչ կը խորհիս, սիրելիս, թերեւս դուն ալ սա պահուն ինծի պէս ամպի մը կը նայիս եւ թերեւս զիս կը յիշես։ Ամէն մարդ լուսինին կը նայի, մինչդեռ ամպը աւելի յանկուցիչ չէ՞։ Պայծառ լուսինը միայն մարած հրաբուխներ ունի, իսկ ամպի մը ծոցին մէջ կը թաքնուին կրակ ու փոթորիկ ու սարսափ։ Ամպը աւելի վսեմ է քան լուսինը։ Եկո՛ւր մենք ամպին նայինք»։

Ծիշդ իննսուն տարի անցած է այն օրէն վրայէն երբ Եղիա Տէմիրճիպաշեան վերջ տուաւ իր կեանքին։ Ես ինչո՞ւ այս գիշեր, սիրտս լեցնելէ վերջ Հայկանոյշ Մառքի գրականութեան տաքուկ արձագանգներովը, մտածեցի Եղիա Տէմիրճիպաշեանին մասին։ Որովհետեւ թերեւս մտածեցի որ տարօրինակ բանաստեղծը դո՛նէ Ղալաթիոյ կամուրջին վրայ կրցած էր հանդիպիլ իր տաղանդին վրայ հիացող մանկամարդ աղջկան մը։ Մինչդեռ եթէ ան այսօր ողջ ըլլար ու Ղալաթիոյ կամուրջին վրայէն քալէր դէպի Թիւնէլ ու դէպի Սամաթիա – Մէյտան եւ դէպի մինչեւ չեմ գիտեր ուր, իր ճամբուն վրայ մէկ հատ իսկ մանկամարդ Հայկանոյշ Մառք մը պիտի չգտնէր որպէսզի զայն երջանկացնէր փունջ մը վարդ նուիրելով։

Ռ. Հ.

ՍՏԱԼԻՆԻ ԵՒՐՈՊԱՆ

Բ. աշխարհամարտին մեծ մասով Կարմիր բանակին կողմէ «ազատագրուած» Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն մէջ 1948–էն սկսան հաստատուիլ «սոցիալիստական հանրապետութիւն»ներ որոնք ժողովրդական ժողովրդավարութեան նոյն կաղապարը ունէին։ Բնական էր որ Ստալին պիտի ուզէր ու գիտնար շահարկել պատերազմին ստեղծած կացութիւնը։

Այդ վարչաձեւը հաստատեց քաղաքական, մշակութային եւ տնտեսական խորհրդայնացումի հոլովոյթ մը։ Այսօր յետադարձ ակնարկ մը ցոյց կուտայ որ հմայիչ բան մը կար այդ կաղապարին մէջ որ ունէր անյաղթելի հերոսներով պատմութիւններ որոնք պուլկար, հունգարացի, ալպանացի, ռումանացի պատանիներու կողմէ ամբողջ տասնամեակներ կարդացուեցան ու պատմուեցան. անոնք նիւթ ունէին նացիներու դէմ հերոսական պատերազմը, դասակարգային թշնամին, բուրժուական եղբին կանգնած արեւմտեան աշխարհին դէմ պայքարը ու տարուած յաղթանակը որ արդիւնքն էր այդ գաղափարախօսութեան։

Այդ երկիրներուն վարչաձեւը յառկանեցաւ Ստալինի ղեկավարած Խորհրդային Միութեան յարող ղեկավարներու գաղափարական մենաշնորհով։ Անոնք կոչուեցան Ռաքոզի, Էնվէր Հոճա, կամ Կիորկիւ։ Բոլորն ալ համոզուած էին խորհրդային աւխարհին գերազանցութեան. բոլորն ալ սահմանադրութիւնները օրինակած էին Խորհրդային Միութեան սահմանադրութիւնը։ Ունէին ամէն իշխանութենէ զրկուած խորհրդարաններ։ Նոյն անձերը թէ՛ Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ էին, թէ՛ Պոլիտ – Բիւրոյի եւ թէ պատասխանատու ղեկավարներ զանազան նախարարութիւններու։ Կը յայտնուէին իշխանութեան շրջանակի դէմքեր, ապարաչիկներ, որոնք մնացեալէն կը զանազանուէին իրենց առանձնաշնորհներով։ Թիրանայի մէջ ժողովուրդը ղեկավարներու արգիլեալ թաղամասին չէր կրնար մօտենալ։

Խորհրդայնացումը կը պահանջէր մտայնութիւններու հիմնական ռուսացում։ Ընտրանին խորհրդային պատմութիւն ու ռուսերէն կը սորվէր. այդ լեզուն արդէն 11 տարեկանէն մինչեւ համալսարան պարտադիր կ'ըլլար։ Պուքրէշի մէջ կը գնահատուէր ռումաներէնին վրայ ռուսերէնին ազդեցութիւնը եւ ուղղագրութիւնը կը պլաւականացուէր։ Իսկ ղեկավար տարրերը իրենց ուսումը կը ստանային Մոսկուայի մէջ։ Մարքսական աւետարանը թափանցած էր բոլոր ուսումնարաններէն ներս։ Հունգարական կուսակցութեան բարձրագոյն վարժարանին մէջ այդ շրջանին յատուկ մասնագէտներ կը դասաւանդէին խորհրդային համայնավար կուսակցութեան համառօտ պատմութեան ամէն մէկ գլուխը։ Լեհական, չեխական կամ ռումանական դասագիրքերուն մէջ նոյն նիւթերը, նոյն հարցումները տեղ գտած էին։

1948–ին Վ. Հաւէլ 12 տարեկան էր։ Կը պատկանէր հարուստ ու ազդեցիկ ընտանիքի մը։ Քոլէժի վերջին դասարաններուն զպրոցական յանձնաժողովը վճռեց որ չէր կրնար ուսումը շարունակել, քանի որ քաղքենի մարդոց զաւակ էր։ Շէնքերու տախտակէ կմախքներուն վրայ աշխատելու գործի մը տրուեցաւ, հակառակ որ գլխու պտոյտ կ'ունենար։ Ընտանեկան յարաբերութիւններու շնորհիւ յաջողեցաւ տարրալուծարանի մը մէջ գործ գտնել իրեն։ Շարունակեց ինքնազարգացումը. երեկոյեան դասընթացքներու հետեւեցաւ, կապ հաստատելով ուրիշ մտաւորականներու հետ։ Արգելքները երբեմն զարկ կուտան վճռականութեան. բայց ամէն մարդ Հաւէլի մտաւոր հետաքրքրութիւնը չունէր։ Գիտութեան ճիւղեր ամբողջովին արգիլուած էին, ինչպէս՝ ընկերաբանութիւնը, հոգեվերլուծումը։ Ողջունելի էր ուկրանացի կենսաբան Լիսէնքոյի թէզը որ միջավայրին ազդեցութիւնը գերակայ կը նկատէր, քան՝ նկարագիրներու ժառանգականութիւնը։ Հակադարձողներ կը բանտարկուէին։ Սակայն, Ստալինի հաւատացնելով որ իր գիտերով պիտի բազմապատկէ ցորենի, գետնախնձորի, բամպակի հունձքը, Լիսէնքօ խորհրդային հողամշակութեան մէջ աղէտի մը պատճառ եղաւ։

Բանուորներու օրը կը սկսէր կէս ժամուան ընթերցումով։ Հաւաքական քննարկումը կ'ըլլար կուսակցական թերթին գրածներուն։ Ցետոյ բարձրախօսներէն կը լսուէին լոզունգներ։ Տեղի կ'ունենային ջոկատներու, բջիջներու, մշակութային շրջանակի ժողովներ։ Ալպանիոյ ճամբաներուն վրայ պատուհանները, յուշարձանները, տուները կը կրէին յաղթական լոզունգներ, ինչպէս՝ «Հայրենիքի պաշտպանութիւնը գերագոյն պարտականութիւն է», «Պայքար օտար ազդեցութիւններու դէմ», եւայլն։

Այս երկիրներուն մայրաքաղաքներուն մէջ սկսաւ ստալինեան արձաններու շրջանը։ Վարշաւայի մէջ աւելի քան 70 կոթող կանգնած էին, նուիրուած ռուսեւլեհ բարեկամութեան փառքին։ Մայիս 1–ի չքերթը կը կատարուէր մշակոյթի հսկայական պալատին առջեւ որ Խորհրդային Միութեան նուէրն էր լեհ ժողովուրդին։

Ծանր ճարտարարուեստի նախընտրութիւնը ազդեցութեան տակ կ'առնէր քաղաքաշինութեան մարզը։ Նոր քաղաքներ կը կառուցէին պէթոնէ զանգուածային շէնքերով ուր կը բնակէին գիւղերէ փոխադրուած բազմութիւնները։ 1951 – 55 ձրկու միլիոն լեհ գիւղացի փոխադրուած է քաղաքները։ Հունգարիոյ մէջ նոյն երեւոյթը ծնունդ տուաւ Ստալինաշէն քաղաքին։ Եւրոպայի այդ հատուածին որ կ'ապրէր ծանր ճարտարարուեստին թափով, Ստալին ապագայի պատգամներ կուտար. միշտ աւելի պողպատ, ածուխ եւ քարիւղ։ Ամէնուն համար մտասեւեռում դարձած էր հնգամեայ ծրագրին կատարումը, արդիւնաբերութեան գերազանցումը։

Այսուհանդերձ, 1953–էն սկսեալ ամէն բան լաւ չէր ընթանար Եւրոպայի մէջ։ Ատոր խորհրդանիշ կարելի է նկատել Դանուբ – Սեւ ծով ջրանցքը որուն կառուցումը սկսած էր 1949–ին եւ լքուեցաւ, միայն եօթը քիլոմեթր շինուելէ ետք։ Եւ ըսել որ մեծ մասով քաղաքական բանտարկեալները կ'աշխատէին անոր կառուցումին։

1953 Մարտ 6–ին Մոսկուայի ձայնասփիւռը թմբուկի զարկերով սկսաւ օրուան հաղորդումին. խօսնակը յայտարարեց. «Ստալինի սիրտը դադրեցաւ բաբախելէ։ Ժողովուրդներու հայրիկը, պատմութեան մեծագոյն հանճարը, բանուորներու բարեկամն ու առաջնորդը, մարդկութեան շողշողուն արեւը, սոցիալիզմի կենսատու ուժը, մարդոց ամէնէն սիրելին ու ամէնէն աւելին մահացած է»։ Արդէն սկսած էր ապաստալինականացումի շրջանը։

Ան յատկանշուեցաւ կարգ մը թուականներով. Պէրլին 53, Պուտափէշտ 56, Փոզնան 56, Փրակա 68 կը խորհրդանշեն այն հարուածները որոնք իջան Ստալինի յիշատակին։ Այդ տարիներուն խարկանքներու արեւուն տակ ապրուած կեանքին պատումները եղին Ա. Լոնտոնի «Խոստովանութիւն»ը, Ց. Միլոշի «Գերեվարուած մտածում»ը եւ Ա. Վայտայի «Մարմարեայ մարդը»։

ՔԱՂՀԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԼՈԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ

Անգլիական պատուիրակութեան մէջ կար խելացի, դրական աշխատանք տանող փորձառու դիւանագէտ մը։ Կանչեցի զինքը ու իրեն հետ զրուցեցի այս նիւթին շուրջ։ Մենք լաւ յարաբերութիւններ ունէինք իրարու հետ։ Իրեն ըսի որ փոքրամասնութիւններու մասին բանակցութիւններն ու վիճաբանութիւնները խմ մօտ լուրջ կասկածներ առաջացուցած էին, թէ սկսած էի կասկածիլ որ Անգլիացիները այս համագումարը ձախողեցնել կը ջանան, եւ այլն։ Իսկ ան, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ զիս հաւատխացուց։ Ըստ իր անձին խաղաղութիւն կը փնտռեն, հուսկէն դրական արդիւնքի մը յանգիլ, պէտք է որ բնական նկատենք այն խիստ վերաբերումը զոր անոնք ցոյց կուտան փոքրամասնութիւններու հարցին մէջ։ Ես առարկեցի, հարցուցի թէ ինչո՞ւ պէտք էր որ բնական նկատէի այդ խստութիւնը։ Այն ատեն սապէս բացատրեց.

«Իսմէթ փաշա։ Տարիներէ ի վեր մենք շատ բան ըսինք, շատ բաներ խոստացանք։ Ամբողջ աշխարհի դիմաց բազմաթիւ յանձնառութիւններու տակ մտանք։ Հիմա որ վերջ կուտանք այդ բոլորին, ինչո՞ւ չէք հանդուրժեր որ գոնէ այսքան մը աղաղակութիւն սարքենք»։

Անգլիացի դիւանագէտին այս խօսքերը հանդարտեցուցին զիս։ Այն անիրաւութիւնները որոնց ենթարկուած էինք եւ այն գիտաւորութիւնները որոնց թիրախ դարձած էր համագումարը ուրեմն այսքան կարեւոր ազդեցութիւն կը գործէին։

Երբ փոքրամասնութիւններու հարցը քննարկուիլ սկսած էր, Լորտ Գըրզըն ըսած էր որ ամբողջ աշխարհի աչքերը ուղղուած են Լօզանի համագումարին վրայ։ Որպէսզի չափազանցեալ կերպով փաստէ այն կարեւորութիւնը զոր կուտային փոքրամասնութիւններուն, ան ըսած էր որ դաշնակից պետութիւնները, երբ Թուրքիոյ հետ պատերազմի մէջ մտած էին, շարժման անցած էին Անատոլուի քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները ազատելու համար։ Վիճաբանութիւնները շատ կարծր եղան։ Ես կը խօսէի, Լորտ Գըրզըն կը պատասխանէր։ Լորտ Գըրզըն կը խօսէր, ես կը պատասխանէի։ Այսպիսի բախումի մը մէջ մենք փոխադարձ մեր տեսակէտները կը պաշտպանէինք։ Պարբերաբար ան ինծի կը հարցնէր. «Սա ընդարձակ երկրին մէջ կտոր մը հող չունի՞ք Հայերուն համար»։ Կը պնդէր որ փոքրամասնութիւնները Ազգերու Միութեան հակակշռին ու պաշտպանութեան տակ դրուին։

Լորտ Գըրզըն միջոց մը, իր ճառախօսութիւններէն մէկուն մէջ ըսաւ որ «մենք Ազգերու Միութենէն չենք վախնար, որովհետեւ մեր ձեռքերը մաքուր են»։ Ես ալ իրեն պատասխանեցի ու ըսի որ մենք չենք մերժած անդամակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան, խաղաղութենէն վերջ մտադիր ենք անդամակցիլ, որովհետեւ մեր ալ ձեռքերը մաքուր են։ Ըսի որ մեր ձեռքերը որեւէ երկրի վրայ յարձակում չեն գործած, ոչ մէկ երկիր պիտի գրաւենք ու պիտի քանդենք։

Փոքրամասնութիւններու հարցին մասին վիճաբանութիւնները շարունակուեցան շատ փոթորկոտ նիստերու ընթացքին։ Լորտ Գըրզըն շարունակ կը յիշեցնէր թէ ամբողջ աշխարհ կը սպասէ թէ համագումարը ի՞նչ որոշում պիտի կայացնէ փոքրամասնութիւններու հարցին մէջ։ Երբեմն շատ ծանր ըլլալով ամբաստանեց մեզ ու սպառնալիքներ ըրաւ։ Յաճախ ալ ըսաւ որ փոքրամասնութիւններու պատճառաւ համագումարը կրնայ կխատ մնալ եւ այս բոլորին պատասխանատուութիւնը մեր վրայ բեռցնել աշխատեցաւ։ Ես միշտ կուրծք տուի Լորտ Գըրզընի յարձակումներուն։ Ես ալ փոխադարձաբար իրենց ամբաստանութիւններ ուղղեցի։ Ըսի որ փոքրամասնութիւններու մասին մեր տեսակէտը ծայր աստիճան բացայայտ ու վճռական է։ Մենք ալ նոյնութեամբ պիտի ընդունինք այն իրաւունքները զորս բոլոր պետութիւնները ընդունած են իրենց երկրի փոքրամասնութիւններուն համար, բայց անկէ աւելին պիտի չընդունինք, ոեւէ մէկուն բացառութիւն պիտի չճանչնանք։ Մենք որեւէ հակակշիռ պիտի չընդունինք։ Ազգերու Դաշնակցութեան հակակշռին ալ դէմ ենք։ Աշխարհամարտի վերջաւորութեան ստորագրուած համաձայնագրին մէջ ինչ որ կայ փոքրամասնութիւններու մասին, նոյնութեամբ պիտի ընդունէինք։

Ամբողջ Համագումարի ընթացքին յամառօրէն կանգ առի այս տեսակէտներուս վրայ։ Դաշնակից պետութիւններուն բացատրեցի որ ասկէ աւելին սպասելու չէին մեզմէ։

Երբ այս կերպով վերջացան փոքրամասնութիւններու մասին վիճաբանութիւնները, Համագումարը սկսաւ խօսիլ «գաղթականներու» հարցին մասին։

(Շար. 5 եւ վերջ)

Այրի Տիկին Արուսեակ Շէլէլէքեան,
Տէր եւ Տիկին Անթուան Շէլէլէքեան եւ աղջիկները:
Օր. Սանտրա Շէլէլէքեան,
Պր. Բրնօ Շէլէլէքեան,
Տէր եւ Տիկին Ժագ Շէլէլէքեան եւ զաւակը՝ Փաթրիք,
Տէր եւ Տիկին Տամէմ եւ զաւակները եւ թոռները,
Պր. Արման Շէլէլէքեան եւ աղջիկը,
Տիկին Ժաննա Գազաթեան,
Տիկին Մօտ Պօսիէ – Հուէն
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, հօր, եղբօր, տագրոջ, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին՝

ՇԱՌԼ ՇԷԼԷԼԷՔԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Փարիզ, Օգոստոս 12-ին, 66 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Օգոստոս 18, ժամը 15-ին Իսիի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին
6, avenue Bourgain, 92130 Issy-les-Mlx.

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Արուսեակ Շէլէլէքեանի, Տէր եւ Տիկին Ժագ Շէլէլէքեանի եւ ընտանիքին:

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements :

Mme Lucie Dossikian	Mme Elisabeth Davidian
01 45 46 10 11	01 46 65 81 53.

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan

Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants :
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68

Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք--Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գէորգ Փափազեանի մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ, Տիկին Արփինէ Աւետիսեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԻԷՌ. – Տիկին Արփինէ Աւետիսեան 500 Ֆր. Թերթին 73-րդ տարեդարձին առթիւ:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN

Les détails ultérieurement.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19

ժամը 20-էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ-ԼԸ-ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19-ին դասընթացքներու վայրը
71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par la section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*Spitak*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)

P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

1954 — 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 — 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes

Sous la présidence de
MGR LAGRANGE,
Evêque de Gap
et MGR DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des inscrits seront mis à la disposition pour des personnes qui ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) &
04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille

Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. Mesrop ATAMIAN —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour

LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 19
MERCREDI
19 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.444 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.444

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԼԻՆԹԸՆԻ ՄԷԱ ԳՈՒԼՓԱՆ

Հինգ ժամերու ընթացքին է որ, Օգոստոս 17-ին, աշխարհի հզօրագոյն անձը, այսինքն Միացեալ Նահանգներու նախագահը հաշիւ տուաւ սեռային իր կեանքին մասին, դաշնակցային Մեծ Դատակազմին եւ երդումով: Միակ զիջումը որ եղած էր իրեն այն էր որ Սպիտակ Տունէն կատարուի այդ հարցաքննութիւնը վիճէօներու կատարելագործուած դրութեան մը միջոցաւ: Յատուկ դատախազը՝ Քեննէթ Սթար, որ վճռած է նախագահին օձիքը չձգել, ոչ մէկ մանրամասնութիւն խնայեց Գլինթընի եւ Մոնիքա Լեւինսկիի սեռային յարաբերութիւններու մասին: Արդարացի կերպով, «Ֆիկառօ»ի Օգոստոս 18-ի խմբագրականը, զոր ստորագրած էր Ֆրանց — Օլիվիէ Ժիսպէր, խորագրուած էր՝ «Մեծադէպ»: Ժիսպէր դիտել կուտար որ քաղաքական գետնի վրայ, դատախազը արդէն յաղթած է քանի Գլինթըն Օգոստոս 17-ի այդ դրուագէն ետք այլեւս չի կրնար նոյնը ըլլալ:

Առաջին տեղեկութիւններու համաձայն, Գլինթըն ընդունած է որ «անտեղի» յարաբերութիւններ ունեցած է Մոնիքա Լեւինսկիի հետ, բայց, երբեք ճնշում չէ բանեցուցած որ ան սուտ խօսի, այսինքն ուրանայ: Այլ խօսքով, կը խոստովանի սեռային յարաբերութիւնը, բայց չուզեր որ ամբաստանուի նաեւ որպէս մէկը որ սուտի կը մղէ ուրիշ մը, ինչ որ շատ ծանր յանցանք է բողոքական «մաքրակրօն» Ամերիկայի մը համար:

Հինգ ժամուան հարցաքննութենէն ետք, Գլինթըն 5 վայրկեան ալ խօսած է իր ժողովուրդին հեռատեսիլէն: Ներողութիւն խնդրած է որ խաբած է իր ժողովուրդը առաջին անգամ ուրանալով այդ յարաբերութիւնները (Յունուարին, երդում ընելով), այդ ըրած է պաշտպանելու համար իր ընտանիքը: Շեշտած է թէ ամէն մարդ, նոյնիսկ Միացեալ Նահանգներու նախագահ մը, անձնական կեանք մը ունենալու իրաւունքն ունի: Կ'ուզէ որ այլեւս էջը փակուի եւ հարցը մնայ իր, կնոջը, աղջկան եւ Աստուծոյ միջեւ:

Հակառակ իր փափաքին, հարցը կրնայ չփակուիլ, եթէ դատախազը չուզէ եւ շարունակէ իր քննութիւնները, վկաներու անկեղծութիւնը եւ թղթածրարը յանձնէ Գոնկրէսին (Խորհրդարան) պահանջելով նախագահին պաշտօնազրկումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԻՒԼԻԷՆ ԿՐԻՆԻ մահով դարուս մեծագոյն գրագէտներէն մէկն է որ կ'անհետանայ: Ամերիկացի քաղաքացի բայց ֆրանսացի գրագէտ, Ժ. Կրին ծնած էր Փարիզ 1900-ին, բողոքական ընտանիքի մը մէջ, 1916-ին սակայն դաւանափոխ կ'ըլլար եւ մինչեւ վերջը կը մնար համոզուած կաթողիկէ գրագէտ մը, նման Մօրիաքներու եւ Պեռնանոսներու: Իր գըլխաւոր գործը կը նկատուի 17 հատորներ ընդգրկող իր օրագիրը որ ամբողջ կեանքին պատմութիւնն է: Շատ արտադրած է եւ երբեք չէ դադրած գրելէ, դեռ վերջերս կը շարունակէր աշխատակցիլ «Ֆիկառօ»ի: Իր ծանօթ վէպերն են. — Մոն — Սինէռ, Ատրիէնն Մըզիւրա, Լեվիաթան, Լ'Օթր — Սոմէյ, Վարունա, Շաք հոմ տան սա նիւի եւայլն, եւայլն: 1971-ին ֆրանսական ակադեմիայի անդամ կ'ընտրուէր Ֆ. Մօրիաքի աթոռին, բայց աղմկալի կերպով կը հրաժարէր 1996-ին, յայտարարելով թէ պատիւներէ կը խորշի, ազատ կ'ուզէ ըլլալ: Մեռած է Օգոստոս 13-ին, փարիզեան իր յարկաբաժինին մէջ, բայց ըստ իր փափաքին լուրը հաղորդուեցաւ միայն Օգոստոս 17-ին, երբ արդէն թաղումը կատարուած էր արտասահման:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ մեծ ցոյց մը տեղի ունեցած է Շաբաթ, Օգոստոս 15-ին, նախաձեռնութեամբ ընդդիմադիր 5 կուսակցութիւններու: Ցուցարարները, քանի մը հազար հոգի, կը բողոքէին նախագահական ընտրութեան «հակաժողովրդավար բնոյթ»ին դէմ: Ալիեւի իշխանութեան գլուխ գալէն ի վեր — 1993 — առաջին ծաւալուն ցոյցն է որ համախմբած էր 5000 հոգի որոնց մէջ 500 դաղտնի ոստիկան առաջքն առնելու համար որեւէ միջադէպի: Ըստ ընդդիմութեան 50 հազար հոգի հաւաքուած էին Բաքուէն 12 քիլոմեթր հեռու, Բաքուի կեդրոնը արգիլուած ըլլալով ցուցարարներուն: Իշխանութիւնները կ'ընդունին որ 106 հոգի ձերբակալուած են, իսկ ընդդիմութիւնը կ'ըսէ թէ 300 հոգի ձերբակալուած է ամբողջ երկրին մէջ: Ընդդիմադիրները կ'ուզեն ներկայացուցիչներ ունենալ ընտրական յանձնախումբերու մէջ նախքան յայտարարելը թէ կը մասնակցի՞ն Հոկտեմբեր 11-ի նախագահական ընտրութեան:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՖԻԱՅԻ պատմութեան մեծագոյն դէմքը նկատուած Ալաէտտին Չաքըճը ձերբակալուած է Նիսի մէջ, Թուրք, ֆրանսացի եւ գերմանացի ոստիկաններու յաջող գործակցութեամբ մը: Եւրոպա 1 կայանը լուրը տալով յիշեց թէ ան հակահայ արարքներու մէջ Թուրք գաղտնի սպասարկութիւններու կողքին կարեւոր դեր ստանձնած մէկն էր: Արգելափակուած է Սանթէի բանտը: Թուրքիա պահանջած է որ իրեն յանձնուի չարագործը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ անուղղակի կերպով արժեզրկեց ռուբլին, այսինքն պաշտօնապէս չյայտարարեց արժեզրկումը, բայց թոյլ տուաւ որ «տատանի»: Օգոստոս 17-ին, տոլարը 9.5 ռուբլի կ'արժէր, նախապէս՝ 6: Մոսկուա առկախեց նաեւ իր արտաքին պարտքին հատուցումը 90 օրուան համար: Արեւմտեան դրամատուները որոնք 434 միլիառ ֆրանքի պարտամուրհակ մը ունին կը ջանան մեծ համեմատութիւններ չտալ ռուսական տագնապին, միշտ Ասիան նկատելով գլխաւոր սպառնալիքը: Շուկաներուն վրայ ռուբլիին այս արժեզրկումը, շուրջ 50%, անակնկալ մը չէ եղած եւ սակարանները անկում չեն կրած: Բ.

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Ա. որ քանի մը ամիսէ ի վեր դարմանումի տակ էր Նիւ — Եորք, Օգոստոս 21-ին Էջմիածին կը վերադառնայ Լոնտոնի ճամբով, դարմանումը լրացած ըլլալով:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐԱԽԱԼԻ ԼՈՒՐԵՐ ԱԼ ԿԱՆ ԿԱՄ՝ ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ

Քիչ մը ուշացած անդրադարձ է այս մէկը: Օրուան ընթացիկ առաջնահերթութիւններուն մէջ քանի մը անգամ «վաղուան» ձգուած գործ: Մինչդեռ ունի ուրախացնելու յատկանիշ եւ նաեւ դրական հեռանկարներ ներշնչելու ներուժ:

Լուրը կը վերաբերի պարտադրուած ուծացումի մը վերջ տալու եւ ուղիղ ճամբուն վերադառնալու երեւոյթի մը: կուգայ Պուլկարիայէն: Սոֆիայի «Երեւան» թերթը որ վերջին տասնամեակի փոփոխութիւններով բաւական վերիվայրումներ ապրեցաւ եւ լոյս կը տեսնէ ներկայիս որպէս երկլեզու շաբաթաթերթ, տուած է վերադարձի կարեւոր որոշումը: վերադարձած է թէ՛ արեւմտահայերէնին, թէ՛ դասական ուղղագրութեան:

Վստահաբար, դիւրին չէ եղած այս վերադարձը: Խորհրդային կարգերու անկումէն ետք երբ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներն ալ կը վերագտնէին իրենց ազատութիւնը, միշտ զարմանք պատճառած էր տեսնել որ գլխաւորաբար Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ հայկական մամուլը կը յամառէր շարունակել խեղաթիւրուած ուղղագրութեան գործածութիւնը: Յետոյ, 1995 Օգոստոսին երբ առիթը ունեցանք այս մասին զրուցելու Սոֆիայի «Երեւան»ին խմբագրական կազմէն Տիկին Վարդանոյշ Թոփաքպաշեանի հետ, յստակութեամբ պարզուեցաւ կացութիւնը: Պարտադրուածը թօթափելու եւ ուղիղ ճամբուն վերադառնալու փափաքը, մըտադրութիւնը չէր որ կը պակսէր, այլ՝ ատիկա գործադրելու անհրաժեշտը: Այսինքն՝ արեւմտահայերէնի եւ դասական ուղղագրութեան բաւականաչափ գիտակ ուժեր, որոնք կարենային ընդունելի հայերէնով մը գրի առնել թերթին այդ բաժինները:

Այսօր թերթին գլխաւոր խմբագիրն է նոյն տիկինը՝ Վ. Թոփաքպաշեան: Հեռուէն իսկ դժուար չէ զգալ այն գոհունակութիւնը զոր ունի այսօր, երբ կարելի եղած է, կարելի ըրած են ինք ու գործակիցները, մտադրութիւն մը տանիլ իրականութեան վերածել: Այս երեւոյթը ճիշդ է որ անթերի չէ: Կան անցեալին հետքը կրող վրէպներ: Անոնց գլխաւորն է թերթին անունը որ չես գիտեր ինչո՛ւ, մնացած է տակաւին «Երեվան», կան առնուշադրութեան հետեւանք շեղումներ ալ, ինչպէս օրինակ չորրորդ էջի խմբագրութեան «անձնաթուղթը» ուր «Գլխաւոր խմբագիր Վարդանոյշ Թոփաքպաշեան» տողին յաջորդած է «Համարգիչային մըշակում Աշոտ Մատինյան»ը: Սակայն, առնուած վերադարձի լուրջ քայլը բաւաբար գրաւական է վստահ ըլլալու որ վաղը, միւս օր, այդ մնացորդացն ալ դուրս կը շպրտուի:

Եւ ոչ միայն ատիկա. այդ գրաւականը կը զօրէ նաեւ յուսալու, աւելի՛ն, վըստահութեամբ սպասելու որ Սոֆիայի օրինակը իր վարակիչ ազդեցութիւնը տարածէ Ռումանիոյ, Հունգարիոյ, ապա տակաւին Հոլանտայի, Շուէտի հայկական մամուլին վրայ:

Եւ ինչո՞ւ ոչ, մինչեւ այն միւս «Երեւան»ը որ ակադեմականներու, բանաստեղծներու, լեզուաբաններու, գրողներու պատկանելի իր բանակով չէ յաջողած առնել երիտասարդ խմբագրուհիին քայլը, վերանել նոյն վերադարձը ու վերածուիլ վերջապէս «Երեւան»ի:

Թ. ԱՐՓԻ

ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԻՋԱԴԷՊԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութենէն դժգոհութիւն յայտնուած է Վրաստանի իշխանութեան կողմէ Օգոստոս 13-ի միջադէպին համար յատուկ յանձնաժողովի սահմանումին, այն վստահութեամբ որ հետաքննութիւնը կը կատարուի անաչառ կերպով: Նախարարութիւնը համոզուած է որ միջադէպը կազմակերպուած բնոյթ չի կրեր, քանի որ Ջաւախքի տեղական իշխանութիւնները մեծապէս շահագրգռուած են շրջանին կայունութեան պահպանումով: Իսկ Թիֆլիսի Հայաստանի դեսպանատան լրատուութեան բաժնի ղեկավարը առ այժմ ձեռնպահ կը մնայ ամէն մեկնաբանութենէ, քանի որ հետաքննութիւն բացուած է:

Ջաւախքի կառավարիչին համաձայն որ Երեւանի նախկին դեսպանն է, ճիշդ է 25 հոգիի կողմէ վրացական ջոկատի մը դէմ լարուած ծուղակը եւ երկու հոգի ձերբակալուած են. խումբին 14 հոգին եկած էին դրացի հանրապետութիւններէ: Այսուհանդերձ, տարբեր են Վրաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան մամուլի ծառայութեան ըսածները թէ յարձակում չէ գործուած վրացի ջոկատին վրայ եւ թէ տրուած լուրերը սխալ հասկացողութեան հետեւանք են: Նոյն աղբիւրը եղածը կը բացատրէ ռազմափորձերուն դէմ տեղացիներէ յայտնուած դժգոհութեամբ: Որոշ անուղղակի դեր մըն ալ կը վերագրուի ռուսական կողմին:

Միւս կողմէ, Օգոստոս 19 — 20-ին Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան պաշտօնական այցով պիտի երթայ Թիֆլիս, հանդիպում ունենալու նախագահ Շեւարնածէի, Ազգային Ժողովի նախագահ Զ. Ժվանիայի, Արտաքին Գործերու նախարարին հետ: Հանդիպումներուն նիւթ պիտի ըլլան փոխ յարաբերութիւնները, շրջանային գործակցութիւնը, եւայլն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 17 / 18)

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԹԱՓՈՒՐ ՏԵՂԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25-ԻՆ ԵՒ 31-ԻՆ

Ազգային Ժողովին մէջ հինգ թափուր աթոռներ կան. Դ. Յարութիւնեան ու Դ. Զաքոյեան նախարար նշանակուած են, Վ. Աւոյեան հրաժարած է, Յ. Գրիգորեան մահացած, իսկ Ա. Ոսկանեան դիւանագիտական պաշտօն ստանձնած: Առաջին չորս տեղերուն համար նոր ընտրութիւն կը կատարուի Հոկտեմբեր 25-ին, իսկ վերջին տեղին համար Հոկտեմբեր 31-ին, քանի որ Ազգային Ժողովի նախագահը աւելի ետք տեղեկացուցած է Ա. Ոսկանեանի պարագան:

***

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պաշտօնապէս արձանագրուած է ընկերային — բնապահական կուսակցութիւն մը, որուն նախագահն է Գերասիմ Բարսեղեան: Այս կուսակցութեան գաղափարախօսութիւնը կ'ամփոփուի տնտեսապէս հզօր, քաղաքականապէս կայուն, բնապահական առումով առողջ, բարկեցիկ պետութիւն հիմնելու ձգտումով:

***

«ԱՆԻ» ԵՒ «ԱՐՄԵՆԻԱ» ՊԱՆԴՈԿՆԵՐԸ ԾԱԽՈՒԱԾ

Օգոստոս 17-ին Արդիւնաբերութեան նախարար Գ. Նանագուլեան լրագրողներու հետ հանդիպումին ըսած է թէ ստորագրած են Երեւանի «Արմենիա» եւ «Անի» պանդոկներուն սեփականաշնորհման պայմանագրերը: Գնողներ ԱՄՆ-էն չարք մը ներդրողներ են որոնց ներկայացուցիչն են Պօսթընէն Ն. Աթամեան եւ Փօլ Կորեան: «Արմենիա» վաճառուած է 10 միլիոն տոլարի, իսկ «Անի»ն 4 միլիոն տոլարի:

ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

ՆՈՒԱՐԴ

Հաւաքուած ենք նախաճաշի սեղանին շուրջ։

Կիրակի առաւօտ է։

Սեղանը հաւաքատեղին է, ուր ընտանիքը - աղջի ընտանիքի անդամները առիթը ունին իրարու հանդիպելու, — գոնէ այդպէս է եղած մեր մօտ։

Հոս կը ծեծուին բոլոր հարցերը, օրուան դէպքերը, քաղաքական հարցերը, բամբասանքները, օրուան տաքն ու պաղը, ու նաեւ մեր դարու սեղանի բռնակալը՝ «պալլուր»ն։

— Նուարդ, հերիք անոյշ ուտես, - կ՚ըսէ քեռայրս, որ գեղագործ է, — գիտե՞ս թէ շաքարը որքա՛ն կը գիրցնէ ու դառնալով կնոջը՝

— Դո՛ւն ալ հաց է որ կը թխես…

Կը խնդանք բոլորս։

Աղուոր արեւ մը կայ այս առաւօտ, որ կը տաքցնէ ո՛չ միայն մեր մսկան մարմինները, այլ նաեւ մեր հոգիները, ու օտարութեան մէջ, հայրենաբաղձութիւնը ունինք այն երկրին, որ մեր հայրենիքը չէր, բայց որուն հետ կապուած պիտի զգանք միշտ մենք մեզ։

Կը նայիմ սեղանին…

Որքա՛ն երազեր ենք այս բոլորը, այս առատութիւնը, ուտելիքներու այս պէսպիսութիւնը։

Կը նայիմ ձեռքիս պատառին։

Ճեփ — ճերմակ։

Կարծես լուսինէն բան մը կայ մէջը։

Կարելի՞ է կարօտ ըլլալ հացին։

Կը յիշեմ, երբ կը կարդայի Քնուտ Համսընի «Սով»ը, ու չեմ կրցած երեւակայել, որ մարդ կարօտ ըլլայ պատառ մը հացին։

Որքա՛ն խոր է եղած մեր յիշողութեան վրայ մանկական տարիները, ուր անգիտակից դրոշմը, մէջտեղ կուգայ գիտակից տարիներուն հետ։

Պատերազմը վերջացած է, ու կը վերադառնանք Պոլիս։

Պաթում, տրապիզոնցի անծանօթ ազգականներու տունն ենք ու հոդ, առաջին անգամ ըլլալով կը հանդիպիմ ճերմակ հացին։

Կը զարմանաք, չէ՞…

Ի՞նչ կայ տարօրինակ. այս հացը, որ դուք ամէն օր կը գտնէք ձեր սեղանին վրայ, ամենապարզ, ամենահասարակ ուտելիքը…

Հա՛ց … ճերմակ հաց…

Բայց ես, իմ փոքրիկ կեանքիս մէջ առաջին անգամ կը հանդիպէի անոր։

Ամերիկեան զրահանաւերը կեցած էին Պաթումին առջեւ ու նաւաստիները, իրենց հացը կը բերէին ու կը ծախէին։

Ուրի՛շ բան մըն էր ատիկա։

Մատներուս մէջ բռնած, չէի հաւատար տեսածիս. ի՛նչ գգլիչ բուրում։

Յետագային, ո՛չ մէկ տեղ գտայ զայն, այդ առաջին թարմ, ճերմակ, բումբուլիկ հացին բուրումը։

Նախ վախցայ ուտելու։

Նշխար մըն էր, տեսակ մը սրբութիւն, ուրկէ կարծես լոյս կը ցայտէր։

Խածի։ Երբ աչքերս պատառէն վեր առի, տեսայ որ սեղանակիցներուս բոլորին աչքերը վրաս էին յառած։ Վախցայ, շուարեցայ … ու արցունքը սկսաւ վազել այտերէս վար։

Երանութեան պահ մը, անգիտակից… բնազդական, որ 80 տարիներ ետք տակաւին թարմ է հոգիիս մէջ։

Ու այդ օրը, հացը մնաց տեսակ մը խորհրդանիշ։

Ու չզարմացայ, երբ եգիպտացի գիւղացի մը, փողոցը ինկած հացի պատառը վերցուց գետնէն, համբուրեց, ու դրան մը սանդուխներուն վրայ դրաւ։

Ամէն անգամ որ այսպէս, հացի պատառ մը ձեռքս մնայ, անպայման պիտի խորհիմ, որ իրապէս հրաշալիք մը, դիւթական բան մը կայ անոր մէջ, որ Յիսուս օրհնեց ու Վարուժան երգեց զայն։

Ցորենէն մինչեւ փուռ, արտէն մինչեւ աղօրիք, մաճէն մինչեւ աղօթող մամիկը…

Երգեց ա՛յնքա՛ն գեղեցկօրէն, այնքան հարազատօրէն, իբրեւ հայ գիւղացի, իբրեւ այդ հողին զաւակը։

Չէինք ճանչնար Վարուժանը։

Դպրոցական գրասեղաններուն վրայ, ո՞վ է որ կրնայ գտնել բանաստեղծութեան մը գեղեցկութիւնը. մեզի համար դէշը հոն էր, որ գոց պէտք էր սորվէինք, ժամանակ արտասանէինք։

Բայց … պատկերը փոխուեցաւ։

Շանթ սովորութիւն ունէր աթոռը առնել ու գալ, մեր աշակերտներուս մէջ նստելու։

Կը կարդար «Ցորեանի ծովեր»ը։

— Հովեր կ՚անցնին, ծովեր կ՚անցնին…

Կը կարդայ ոտանաւորը։

— Տեսա՞ք, տղա՛ք, սա պատկերը։

«Ծիտը կ՚երգէ թառած հասկի մ՚օրօրուն
մինչ իր տակէն ցորեաններու մոլեգին
հովեր կ՚անցնին, ծովեր կ՚անցնին»։

«Երեւակայեցէք, պահ մը, ցորենի այդ անսահման արտը, որ կ՚երկարի … կ՚երկարի … ցօղունները բարձրացած են, ու քամին, որ կը տարուբերէ զանոնք ու այդ փոթորիկին մէջ, ծիտը, այնքան փոքրիկ, այնպէս քնքոյշ…»։

Ու իրապէս, մենք ալ, հմայուած, իրեն հետ կը տեսնէինք ցորեանի այդ ծովը…

Կը սիրէի՞նք Շանթը … չեմ գիտեր…

Համակ կախարդանք, հիացում էին անոր դասերը։

Փոքրահասակ, նրբակազմ, քիչ մը չոր երեւոյթով այդ մարդը, սակայն հոգեկան ինչպիսի աշխարհ մը ունէր, որ երբեք չէր դրսեւորած, եթէ ոչ իր գրութիւններուն մէջ։

Բարախուն անոր հոգին, բանաստեղծի իր զգայնութիւնը, երբեմն այնպէս լուսաւոր ճառագայթի մը պէս կեանքի կաշկանդումէն դուրս կը պոռթկար։ Իր հոգեկան աշխարհը անթափանց էր. միշտ զուսպ, քիչ խօսող, քիչ ուտող…

Զարմանալի սովորութիւններ ունէր։

Աւարտական քննութիւններէն ետք աշակերտները սովորութիւն ունէին «Յուշատետր — ալպոմ» մը ունենալու, ուր կը սիրէինք ունենալ մեր ուսուցիչներէն մէկ երկու տող, իրենց ստորագրութեամբ։

Ո՛չ ոք կրցաւ Շանթին ստորագրութիւնը ունենալ։

Տարիներ ետք, երբ իր գիրքը առած մօտեցայ, որ մակագրէ՝

— Նուարդ, — ըսաւ, — չե՞ս գիտեր որ տող մ՚իսկ գրելու սովորութիւն չունիմ։

— Գոնէ ստորագրութիւն մը, Պր. Շանթ, — ըսի աղաչական։

Ժպտեցաւ. տխուր ժպիտ մըն էր. արդէն հիւանդ էր։

— Լաւ, — ըսաւ, — տէ՛ տուր…

«Հին Աստուածներ»ու հատորն էր։

Ի՛նչ յուշեր արթնցան իր մէջ։ Յանկարծ, տարիներ ետ գնաց։

Պանդոկի այդ պարզուկ սենեակը յանկարծ փոխուեցաւ Թիֆլիսի «Արտիստական» Թատրոնին, ու «Հին Աստուածներ»ու ներկայացման։

Աչքերուն մէջ փայլ մը կը խաղար, երբ կը խօսէր իր առաջին «Սեղա»ին մասին, որը մնաց անփոխարինելի…

Թատերական իր կտորները կոթողներ էին, որոնց կը վախնայի մօտենալ. «Հին Աստուածներ», «Կայսրը», «Ինկած բերդի իշխանուհին»…

Որքան ալ որ կը սիրէի բեմական արուեստը, միշտ ինծի համար առաջին տեղը կը գրաւէր հեղինակը, իր ոճը, քան դերասանն ու իր խաղարկութիւնը։

Վերջապէս, օր մըն ալ բոլոր ուժերս հաւաքելով նետուեցայ Շանթի անդաստանէն ներս։

Բայց, ներկայացնել Շանթը մէկ ուրիշ խիզախութիւն էր, երբ դերասանները սիրողներ են եւ դուն ալ՝ սկսնակ բեմադիր։

Դժուար է բեմադրել Շանթը, ինչպէս Իպսէնը, որոնց համար մարդկային հոգիի վերլուծումներն են որ կը կազմեն առանցքը, թէ ան տեղի կ՚ունենայ Նորվեկեան փիորդներու կամ Տաւրոսեան լեռներու բարձունքին — բայց թէ կարելիութիւն կա՞յ զայն բեմադրելու — ատիկա հեղինակին գործը չէ։

Փոխել Շանթէն ստորակէտ մը, սրբապղծութիւն էր ինծի համար, բան մը, որ երբեք չկրցան հասկնալ դերասաններս ու ատիկա այնպէս տառապեցուց զիս։

«Կայսրը» թերեւս քիչ մը աւելի սրտիս մօտ էր, քանի որ Ընդհանուր ազգաց պատմութեան մէջ, որ Շանթը կ՚աւանդէր մեզի, այնքան մանրամասնօրէն անցանք բիւզանդական շրջանը ու ծանօթացանք Յովհաննէս Զմշկիկին հետ։

Բայց, Զմշկիկը, այն ժամանակ զրահներով պատուած զօրական մըն էր, եւ որուն մէջ, յանկարծ կը գտնէի մարդը։

Հեռուն նստած եմ, փորձի ենք։

Բեմին վրայ Զմշկիկ — Վիգէնը, կամաց՝

— Մինակ … ո՛վ չէ մինակ, կ՚ըսէ։

Կը մոռնամ բեմը, կը մոռնամ տղաքը ու ես ալ Օհան Գուրգէնին պէս կը խորհիմ.

— Մինակ … ո՛վ չէ մինակ…

Զաւակներուդ հետ, մօրդ հետ, ամուսնոյդ հետ…

Ո՛չ, մինակ ես … դուն քու խորքիդ մէջ մինակ ես ու անօգնական … եթէ բարոյական քու ուժդ չգայ քեզ փրկելու…

Այդ փոքրիկ, նիհար մարմնին մէջ ինչպիսի հզօր հոգի մը տեղ է գտած. քնքոյշ բանաստեղծին քով՝ հոգեբան Շանթը Գող Վասիլ մը կը գծէ, դաժան, ահարկու, որ պատմութեան մէջ կը նետէ.

«Մահը իր ճամբով, կեանքը իր ճամբով» նախադասութիւնը։

Եթէ, ինչպէս ինք կ՚ըսէ, Վարուժանի բանաստեղծութիւնները քանդակներ էին, նոյնքան իր դասերը քանդակուած մնացին մեր մտքերուն մէջ։

Որքա՛ն ալ որ յետագային աշակերտ — ուսուցիչի կապը վերածուեցաւ դասախօսական — կուսակցական կապի, Շանթը մնաց ինծի համար «ուսուցիչս»՝ բառի իսկական առումով, այն միւսներուն շարքին՝ որոնք համբերութիւնը ունեցան առաջնորդելու երիտասարդ - դրոշ - բրոշներու առաջին քայլերը։

Ու ահա, անոնց մէջ, Շանթին հակապատկերը, բարձրահասակ, գեղադէմ, միշտ պաշտօնական այցելութեան մը գացողի հագուածքով, իր մէկ հատիկ սեւ գոսթիւմին մէջ, կատակախօս, միշտ զուարթ, միշտ երիտասարդներու այնքան սիրելի «Լիպօ»ն, Լիպարիտ Նազարեանցը, որուն նկարը միշտ պիտի մնայ իր ստեղծած գրադարանին վրայ։

Արդէն մէկ երկու յօդուած տպուած ունէի «Յուսաբեր»ի մէջ, երբ Գահիրէ երթալուս, այցելեցի խմբագրատուն։ Առաջին անձը, որ դիմացս ելաւ Լիպարիտն էր։

— Է՛հ, աւազակ, — ըսաւ, — ի՞նչ կ՚ընես հոս…

Եւ ուսէս բռնած զիս խմբագրատուն առաջնորդեց։

— Ըսէ տեսնեմ, — ըսաւ, — ի՞նչ կը կարդաս։

Փոքրիկ քննութենէ մը անցուց զիս, ծանօթանալու համար իմ մտաւոր պաշարին։

— Ռուսական գրականութի՞ւնը … լաւ է, ֆրանսականը՝ քիչ մը թեթեւ կը գտնեմ. ծանօթ չե՞ս հիւսիսային գրականութեան…

Ու, թուղթը ձեռքը ցանկ մը շինեց Նորվեկիայի, Շուէտի ու նաեւ քանի մը գերմանացի գրագէտներու. դեղնած, քիչ մը հինցած լրագրի այդ թուղթը տեսակ մը մասունք է ինծի համար։

— Բեզի աւազակ, — կ՚ըսէր, ամէն անգամ որ դէմս ելլէր. ինչո՞ւ … երբեք չկրցի գիտնալ ու չհամարձակեցայ հարցնել, բայց կարծեմ հօրս հետ յուշի մը կապը կար ատոր մէջ։

Եթէ առաւօտեան 2-ին անցնէիք խմբագրատան առջեւէն, անպայման պիտի տեսնէիք Լիպարիտին կանաչ լուսամփոփին ցոլքը, ու անոր աղուոր, ալեհեր գլուխը, որ օրուան թերթին սրբագրութիւնները կը կատարէր։

Եթէ դուրսը Լիպարիտին հանդիպէիք, երբեք պիտի չըսէիք, թէ հայ է։

Իր շատ բաց կապոյտ աչքերը, առատ, խնամքով յարդարուած ճերմակ մազերը, որոնք ոսկեգոյն եղած պէտք է ըլլային, անոյշ ժպիտը՝ ակնոցներուն տակէն, բարձր, սլացիկ հասակը կը ներկայացնէր Լիպարիտ Նազարեանցը, որ տղաքը կը սիրէին կոչել Հեռ Տոքթոր։

Կեանքին մեծ մասը Գերմանիա անցուցած, փիլիսոփայութեան մագիստրոս, իսկ երաժշտութեան մէջ, չեմ գիտեր ինչ աստիճան պէտք է ունեցած ըլլար, որպէսզի տարիներ Պէրլինի ամենածանօթ արուեստի թերթին երաժշտական քննադատը ըլլար։

— Նուարդ, — կ՚ըսէր երբեմն, ակնոցը հանելով, շփելով յոգնած աչքերը, — այլեւս այնքան սրբագրութիւն կ՚ընեմ, որ կարծեմ գրելս ալ մոռցած եմ. ոճ չմնաց։

Գրագէտ էր, երգահան ու նաեւ կը ղեկավարէր երգչախումբեր ու այս բոլորին հետ՝ պարզ … պարզ…

Երիտասարդները կը հաւաքուէին իր շուրջը, ու ան ի՞նչ չէր խօսեր. բոլորին համար դպրոց մըն էր, կատակով ու խաղով։

Անգամ մը պատմուածք մը գրած էի ու քանի որ սրահ պիտի երթայի, հանդիպեցայ Պր. Լիպարիտին, յօդուածս տալու համար։

Ազատ էր.

— Եկուր, նստէ ու միասին կարդանք յօդուածը, ըսաւ։

Երբ կարմիր մելանով թաթախուն գրիչը ձեռք առաւ, սիրտս թրթռաց։

Ի՞նչ կը սպասէր ինծի։

Ու սպասուածը շատ չուշացաւ։ Կարմիր մելանը երկար գիծ մը քաշեց նախադասութեան մը վրայ, ու այսպէս տող առ տող, կարմիր գիծերը շատցան։

Ի՞նչ կրնայի ընել։

Երբ գրիչը վար դրաւ.

— Հիմա, — ըսի, — տակը Լիպարիտ Նազարեանց ստորագրեցէք։

Ըսի, ու ես ալ սարսափեցայ ըսածէս։

Ապշած, երեսս նայեցաւ.

— Աղջիկ, — ըսաւ, — դուն գիտե՞ս որ ես Ահարոնեան եմ սրբագրեր։

Երբեք, ո՛չ մէկ օր խօսեցաւ իր մասին։

Ա՛յնքա՛ն խոր էր իր հմտութիւնը, այնքան ընդարձակ՝ արուեստի բնագաւառէն ներս՝ իր գիտութիւնը. Եւրոպայի իր կեանքէն ետք, Եգիպտոս ապրեցաւ մինակ … միս մինակ ու մեռաւ … մինակ։

Գիտէի որ ծանր էր վիճակը։ Հիւանդանոց գացինք, վերջին անգամ մըն ալ տեսնելու զինք։ Իր սովորականին պէս կատակեց, հակառակ որ կը զգայինք, թէ կը դժուարանար նոյնիսկ ժպտելու։

— Հիմա ի՞նչ կը նուագես, — Անահիտ, հարցուց։

Անահիտ չէր սպասեր, որ Պր. Լիպարիտը իրմով հետաքրքրուէր, ու կմկմալով.

— Մոցարտ, — ըսաւ։

Քիչ էր մնացեր, որ Լիպարիտը անկողնէն ցատքէր։

— Մէյ մըն ալ ֆրանսական այդ թեթեւսոլիկ ձեւը չորդեգրես, — ըսաւ. — մարդը աւստրիացի էր, գերմանախօս։ Չէ՛, Անահիտ, Մոցա՛րթ է անունը, Մոցա՛րթ…

Մոցարթեան համանուագները վար իջան Տիոնիզոսի բարձունքներէն ու մշակին հոռովելին հետ մեղեդիներ կազմեցին, մեղեդիներ՝ հոգիներէն ներս, համատարած, որ բիւրեղային թափանցիկութեամբ պիտի երթան միանալ տիեզերականին։

«Հորիզոն», Գրական յաւելուած

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԸ

Գրեթէ հինգ ու կէս դար անցած է այն օրէն երբ, 1453 Մայիս 29-ին, իր պատմութեան վերջին էջը կը փակէր բիւզանդական կայսրութիւնը։ Այդ օրը, Կոստանդնուպոլիս կը պարզէր քստմնելի պատկեր մը, իր աւելի քան հազարամեայ պատմութեան մէջ ամէնէն յուսալքիչն ու աւերիչը։ Նոր իշխանաւոր մը մուտք կը գործէր քաղաքէն ներս, մորթուած քաղաքացիներուն արիւնը տակաւին թաղերուն մէջ չչորցած։ Մեհմէտ Բ. Օսմանեան կայսրութեան կը նուիրէր նոր մայրաքաղաք մը։

Մեհմէտ Բ., փառամոլ եւ հրավառ պատերազմիկ, երբ իր հօրը՝ Մուրատ Բ. սուլթանին կը յաջորդէ, այն հողամասը որ կը տարածուի Դանուբի եւ Եփրատի ափերուն միջեւ, կը գտնուի Թրքական տիրապետութեան տակ, բացի կայսրութեան մը մէկ մնացորդը, Բիւզանդիոնը։

«Ֆիկառօ»ի մէջ Ժոզէֆ Մաճէ — Սպարօն կը գրէ թէ Մեհմէտ Բ., որ արդէն իսկ «Աշխարհակալ» կ'որակուի, երկու տարուան ընթացքին պատմական այս անբնական երեւոյթին վերջ տալու ծրագիրը պիտի մշակէ եւ [illegible]ապալէ ուրուականներ դարձած այդ իշխանաւորները, որոնք տակաւին յանդգնութիւնն ունէին իրենք զիրենք Հռոմէացիներուն Թագաւորը հռչակելու: Ի վերջոյ, 1453 Ապրիլ 6-ին, Յարութեան տօնին յաջորդող Ուրբաթ օրը, Թրքական բանակը Կոստանդնուպոլսոյ առջեւ կը յայտնուի եւ քաղաքը կը շրջապատէ Ոսկեայ Դուռէն մինչեւ Փերայի բլուրները, տասներկու քիլոմեթր երկարութեամբ ճակատ մը կազմելով: Սուլթանին բանակը կը բաղկանայ երկու հարիւր հազար հոգիէ, այդ շըրջանին համար ակնառու թիւ մը: Կոստանդին ԺԱ. Դրագազէս կայսրը, իր կարգին իր զօրքը կը հաշուէ. զէնքի կանչուեր՝ 4973 հոգի, որոնց կը միանան Ճենովացի եօթը հարիւր վարձկաններ, Ճովանի Ճուսթինիանիի կողմէ գլխաւորուած, Կաֆայի նախկին կառավարիչին: Աւելի քան եօթը շաբաթ տեւող բանակային թոյլ պաշարումէ մը ետք, Մեհմէտ Բ. Մայիս 28-ին կ'որոշէ յարձակման անցնիլ:

Բիւզանդացի պատմաբան Ֆրանձէս կը գտնուի Կոստանդին կայսրի կողքին, մահացիլու այդ օրուան ընթացքին, ու կը թողու յուզիչ նկարագրական մը: Կէսգիշերին, կայսրը ծնրադրելու կ'երթայ Այա - Սոֆիայի մէջ: Կը ստանայ վերջին ուխտերը: Ապա փոքր խումբը կը ձգէ Մայր - Եկեղեցին եւ կ'անցնի մութ եւ լուռ թաղերէն: Պատուհաններու ձողերուն եւ ամրապնդուած դռներու ետին, շշուկներ կը լսուին: Քաղաքացիները ապարդիւն պատրաստութիւններ կը տեսնեն զարհուրելի արշալոյսին համար: Նոյնը տեղի կ'ունենայ մինչեւ Պլաշերն, լըքուած մութ բերդը:

Մեծ ճակատամարտը որ քաղաքներու թագուհիին՝ Կոստանդնուպոլսոյ ապագան պիտի որոշէ, կը սկսի ժամը մէկ ու կէսին: Կատաղի յարձակումը թիրախ ունի հիւսիսային ցամաքային պարիսպները եւ ծովային պատուարները, Ոսկեղջիւրին վրայ: Բայց, մէկ ճակատի վրայ, պաշտպանութիւնը քաջարար թիկունք կը դնէ: Առաջին գրոհը, թեթեւ զօրքերուն (ազապ) կողմէ տրուած, կը ծառայէ միայն դիակներով լեցնելու մնացեալ փոսերը: Երկրորդը, անատոլեան կանոնաւոր վաշտին (փիատէ) վստահուած, նոյնպէս ետ կը մղուի: Բայց սոր ուժգնութիւնը պաշարուածները ուժասպառ կը դարձնէ: Կարճ դադար մը կը յաջորդէ այն դժոխային վայնասունին զոր յարձակողները կը յառաջացնեն: Այս լռութեան մէջ, ըստ իր սովորութեան, Ենիչերիներու կազմը կշռութաւորուած քայլով մը առաջին գիծին վրայ կ'անցնի: Այս պահուն է որ նետ մը կ'անցնի Ճուսթինիանիի ծծրակէն: Ճենովացին կ'իյնայ եւ վարձկանները անմիջապէս կը լքեն կռիւը: Իսկ միւսները քաջութիւնը կը կորսնցնեն: Չորրորդ գըրոհին, Ենիչերիներու խումբ մը, հսկայէ մը՝ Ուլուպատցի Հասանի կողմէ առաջնորդուած, այս ճեղքին վրայ կը նետուի: Կոստանդին կայսրը այս յարձակման ընթացքին է որ կը մահանայ:

Կռուողներուն մաս կազմելու համար, կայսրը իր զգեստէն եւ պատուանշաններէն ձերբազատուած էր: Զինք բաւական յետոյ պիտի գտնեն, դիակներու կոյտի մը տակ, իր կարմիր կօշիկներուն բերմամբ: Մինչ այդ, օսմանեան այլ զինախումբ մը, Ճիլօքերքասի դրան մօտ գաղտագողը կը ջախջախէ եւ պաշտպանողները կռնակէն կը հարուածէ: Այս ձեւով, Պլաշերնի բերդը կը բացուի օսմանեան ներխուժումին առջեւ:

Արշալոյսը կը ծագի: Քաղաքին մէջ, որ տակաւին կը կարծէ անմահ ըլլալ, քանի մը անցորդներ վազող զինուորները տեսնելով, անոնց հարց կուտան թէ ի՞նչ կը պատահի: Միւսները կը պոռան. «Թուրքերը այստեղ են...»: Անցորդները կը զայրանան եւ զանոնք անարի կ'որակեն: Այս քաղաքացիները շուտով պիտի գտնուին Ենիչերիներու ճամբուն վրայ, որոնք կը խողխողեն բոլոր անոնք որոնց կը հանդիպին թաղերուն մէջ: Խելակորոյս ժողովուրդը Այա - Սոֆիա կը դիմէ, հին մարգարէութիւն մը յիշելով, ըստ որուն երկինքէն հրեշտակ մը պիտի իջնէ եւ անհաւատները պիտի վռնտէ մինչեւ Պարսկաստանի դռները: Առաւօտեան ժամը 9-ին, կացինի հարուածներ եկեղեցիին դուռը կը ջախջախեն եւ Թուրք զինուորներու խումբ մը անոր սեմին կ'երեւի:

Բայց եւ այնպէս թալանը նուազ վայրագ է քան այն որ տեղի ունեցած էր երբ լատինները գրաւած էին քաղաքը: Սակայն պատկերը որ կը ներկայացնէ հարուստները եւ աղքատները զատելը՝ ըստ տարիքի եւ սեռի, գերիներու երկար շարան մը կազմելով, աւելի խոր կերպով գայթակղեցուցած է պատմագիրները քան սահմանազանցումներն ու ջարդը: Թուրքերուն համար, այս աղքատացած քաղաքին մէջ գերիները ամէնէն արժէքաւոր աւարը կը ներկայացնէին: Վենետիկցիներն ու Ֆրանքները զայն կողոպտած չէի՞ն՝ մինչեւ անոր ոսկին ու ծուծը:

Կէսօրուան մօտ, ամէն ինչ աւարտած է: Մեհմէտ Բ. ձիու վրայ մուտք կը գործէ Կոստանդնուպոլիս: Իմամի մը ընկերակցութեամբ, կանգ կ'առնէ Այա - Սոֆիային առջեւ, աղօթք մը կ'արտասանէ եւ Յիսուսի տաճարը կը նուիրէ Ալլահի եւ իր Մարգարէին: Մայր Եկեղեցին եւ միւսները, Արեւելքի հին կայսրութեան գոհարները, շուտով մինարէթներով պիտի ծածկուին՝ որպէս փշապսակներ:

Բայց արդէն իսկ նոր առասպել մը կը շրջի: Շշուկներ կը լսուին թէ հրեշտակ մը, նախքան որ ենիչերի մը կայսրին մահացու վերջին հարուած մը տայ, զայն խլած է եւ Այա - Սոֆիային մէջ պահած: Այս մէկը գիտնալով, Թուրքերը դռները քարապատած են: Բայց օր մը, Տէրը քարէն դուրս պիտի բերէ Կոստանդինը եւ անոր պիտի յանձնէ Թուրը զոր ունէր կռիւին ընթացքին...: Ահա թէ ինչո՛ւ, մինչեւ այսօր իսկ, քանի մը ըզբօսաշրջիկներ խաբուսիկ կերպով Այա - Սոֆիայի մէջ (մզկիթի վերածուելու վտանգին տակ գտնուող) կը փնտռեն այն գաղտնի դուռը՝ ուրկէ քարացած կայսրը դուրս պիտի գայ:

Քաղեց՝
ՍԵՐՄՆԱՑԱՆ

ՌՈԽԼԻՆԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Սպանութենէն աւելի քան ամիս մը ետք, ռուսական մամուլը չէ դադրած հարցականներ ուղղելէ թէ Չէչէնիոյ պատերազմին հերոսը՝ զօրավար Ռոխլին իսկապէս իր կնո՞ջը զոհը եղաւ, թէ քաղաքական թշնամիներէն մէկուն: Առաջինը պաշտօնական վարկածն է որ հրամցուեցաւ. սակայն Ռոխլինի մերձաւորները կը պահանջեն որ ազատ արձակուի կինը որ արգելափակուած է, կառավարութեան կողմէ «քաղաքական բնոյթով ոճիր մը քօղարկելու ջանքով»:

Յուլիս 2-ի գիշերը Ռոխլին ընտանիքը 14-րդ տարեդարձը տօնած էր Իկորին, իրենց զաւկին, իսկ առաւօտ ժամը 4-ին մօտ զօրավարը սպաննուեցաւ քունին մէջ գլխուն արձակուած գնդակով մը: 51 տարեկան էր: Ի՞նչպէս պատահեցաւ ոճիրը. հարցումին տրուած բացատրութիւնները յաճախ հակասական են, իսկ կնոջը փաստաբանը կ'ըսէ որ շատ հարցականներ տակաւին պատասխան չեն գտած:

Ինչո՞ւ երկու կրակոց եղած է, մէկը զօրավարին գլխուն, միւսը ամարանոցին գետնայարկը: Ինչո՞ւ պահապանը ոչինչ լսած է: Ինչո՞ւ զօրավարին կինը գործածած է ամուսնին վերջին ծայր կատարելագործուած ու բարդ ատրճանակը եւ ոչ իրենը: Եւ վերջապէս, ինչո՞ւ ոստիկանութեան այնքան յապաղումով լուր տրուած է:

Պաշտօնական վարկածէն կը թելադրուի գլխաւոր հարցումը թէ կինը ի՞նչ դրդապատճառ ունէր զօրավարը սպաննելու: Մանաւանդ որ ծանօթ է զոյգին 30 տարուան խաղաղ միասնութիւնը:

Անոնց աղջիկը վստահ է որ հայրը զոհուած է քաղաքական պատճառներով: Կ'ըսէ թէ ոճիրին իրիկունը մայրը հեռաձայնած է իրեն ու ըսած թէ անծանօթներ սպաննած են ամուսինը ու կը սպառնան զաւակներն ալ սպաննել եթէ ինք չըստանձնէ կատարուածը:

Ճիշդ է որ զօրավարը բազմաթիւ թըշնամիներ ունէր: Նաեւ շատ բան գիտէր Չէչէնիոյ մասին, ինչպէս ըսած է Ժիրինովսկի: Մասնակցած էր Գրոզնիի նախագահական պալատին վրայ գործուած յարձակումին ու անոր զօրախումբերն էին որոնք այդ ճակատէն միակ յաղթանակը պարգեւեցին Մոսկուայի: Մերժած էր շքանշան ստանալ, առարկելով որ քաղաքացիական պատերազմի մը մէջ փառքի բաժին չի կրնար ըլլալ:

1995-ին իշխանութեան կուսակցութենէն երեսփոխան ընտրուած, բայց կարճ ատենէն դարձած էր այլախոհ: Պիւտճէի մկրատումներու զոհ բանակը պաշտպանելու շարժում մը հիմնած էր ու կը պահանջէր որ հրաժարի «Ելցինի ոճրային վարչախումբը», տեղը ձգելով նուազ այլասերած իշխանութեան մը:

1997-ին մամուլի ասուլիսի մը յայտնած էր թէ նախագահական շրջանակէն որոշ ուժեր զինք չէզոքացնելու ծրագիրներ կ'որոճան: Մահէն քիչ առաջ կը ջանար կազմակերպել հանքագործներու մեծ ցոյցեր Մոսկուայի մէջ: Դումային մէջ ալ բանակին կաշառակերութեան խընդիրներուն վրայ ծանրացած էր: Կ'ըսուէր թէ կարեւոր փաստաթուղթեր ունէր Պաշտպանութեան նախարարութեան բարձրաստիճան դէմքերուն ու քարիւղի ռուսական ընկերութիւններուն դէմ:

Ուշագրաւ է «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»յի գրածը թէ կինը կրնայ ամուսինը սպաննելու պարտադիր ձգուած ըլլալ: Ռուսական յատուկ սպասարկութիւններու համար անծանօթ չէ այդ գործելակերպը:

Մոսկուայի մէջ Ռոխլինի սպանութիւնը կը շարունակէ մեծ աղմուկ յարուցանել: Երեսփոխաններ նամակ մը ղրկած են ընդհանուր դատախազին, բողոքելով ընտանեկան ոճիրի տարբերակին դէմ: Հարցին մասին խորհրդարանական յատուկ յանձնախումբ մըն ալ կազմուած է:

ԲԱՂՀԱՆ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՊԶՏԻԿ ՍԵՓԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Յուլիսի տապահեղձ արեւին ներքեւ, արիւն քրտինք մտած, բոպիկ ոտքերն այրած մրկած, ճերմակ շապիկին ճեղքէն՝ որ մէկն փակած էր, ցուցնելով մազոտ լայն կուրծքը, որ կ'ելեւէջէր իր հեւ ի հեւ շնչառութեան տակ, Բերայէն Հէտոխան Չըքմալըն կը դառնար միտեանճի Սերգօն, պարապ կուժը գլխուն վրայ, մէկ ձեռքը մէջքին դրած:

Օգ-Մէյտանիի շիտակ սարահարթին վրայէն կը յառաջանար խոշոր քայլափոխերով եւ ետեւէն ձգելով իր խոշոր իրանին հինգապատիկ երկար ստուերը, որ կ'աւարտէր կուժին կոնաձեւ կիսաշրջանակովը:

Գլուխը, իր բեռին պատճառով, հաստարկչէտ դիրքի մը մէջ, դէպ յառաջ կարկառած էր քիչ մը. տեսակ մը գոհունակութիւն կ'արտայայտէր դէմքը: Քսանեւհինգ տարեկան հազիւ կար, թիկնաւէտ էր եւ կորովի. շուխայէ լայն ու փոթ փոթ տափատ մը հագած էր՝ ճերմակ գօտիով մը մէջքին վրայ պնդուած: Խռուցեալ հօծ մազերուն մէջ վերջացող հին ու մաշ ֆէսին վրայէն կապած էր կարմիր թաշկինակ մը, որուն մէկ ծայրը ականջին կը դպչէր եռանկիւնաձեւ. իր շարժմանց մէջ ունէր ըմբշական այն արհամարհոտ հոլը, որ իր դասակարգի մարդոց վրայ կը նշմարուի առ հասարակ: Այն տաժանելի կեանքը զոր կը վարեն այս մարդիկ ծովու վրայ, արեւին տակ, փողոցներու մէջ, կարծես աւելի կը զօրացնէ, կ'ամրապնդէ անոնց ուժն ու կորովը: Իրենց բիրտ ու կոպիտ կենսավարութեան մէջ անզգայ երջանկութիւն մը կը վայելեն, զոր բարձր դասակարգի մարդիկ՝ իրենց հեշտակեցութեամբն հանդերձ՝ անկարող են գտնել, բացարձա՛կ անկարող: Քիչ մը Աստուծոյ մատը կայ, կարծեմ, այս բանին մէջ:

Այսպէսեայ զառիվերը կը մագլցէր հիմակ միտեանճի Սերգօն, անհաւատալի դիւրութեամբ անցնելով դերբուկ այդ ասլեփն: Խորունկ մտածումի մը մէջ թաղուած կ'երեւէր, շրթունքը կը շարժէին երբեմն, թերեւս առանց իր գիտնալուն, ու կը մոլտար.

— Պէյօղլուն պաշխա բան է պէ, էղածը կը ծախես, հէ՛մ լաւըլը կինով կը ծախես ... մէյ մըն ալ վո՞վ կը պտտի սատեղներ ... պօշըպօշընա տապան ծեծէ, պոռա կանչէ, պօղազըդ ծակը չորցուր ...:

Ցանկարծ միտքէն փայլակ մը անցածի պէս, ընդհատեց խօսքը եւ մէկէն ի մէկ խիստ երեւոյթ մը առաւ.

— Փիճը ի՞նչ ըրաւ աճապ, մրմռաց:

Եւ շարունակելով իր ճամբան, Չըքմալընի մանուածապատ նեղ փողոցներէն անցաւ, դարձաւ, իջաւ, ելաւ, եւ վերջապէս կանգ առաւ միայարկ խարխուլ տնակի մը առջեւ, որուն պատուհաններէն ներս կրնար նայիլ փողոցը կեցող մը. կուժը գետինը դնելով, երկար շունչ մ'առաւ եւ գօտիին ծալքերէն բաստած բանալի մը հանելով դուռը բացաւ եւ կուժը ձեռքը ներս մտաւ:

Կը սարսռայ մարդ երբ այդ տուներուն ներքին կողմը տեսնայ. աւերակի մը հոտը կայ հոն. ամէն անկիւն, ամէն առարկայ, ամէն բան ցուրտ դրոշմ մը կը կրէ իր վըրայ. զգայուն նայուածք մը երբ յածի ստուեր մը կ'ունենայ իր տեսողութեան հանդէպ, որ թշուառութեան ուրուականն է. հոս կոտրած սափոր մը, հոն ծըռած սեւցած սան մը, աղին մրայոյն պատի կտոր մը որուն առջեւ լաթ լուացած են, անդին ծըւիկ ծըւիկ անկողին մը պատառոտուն վերմակով մը ծածկուած, ամէնուրեք հնութիւն, աղքատութիւն, թշուառութիւն: Ամբողջ կահն այդ ողորմելի խցիկին՝ չորս հինգ անյենարան աթոռակներ, գետինը փռուած մէկ քանի աղտոտ «մինտէր»ներ, մանր մունր բաներ, ոչնչութիւններ վերջապէս:

Փողոցին վրայ նայող խցիկը մտաւ Սերգօ եւ փռուեցաւ գետինը, իր խոշոր մարմնոյն խոնջէնքը սփռելով մաշած մինտէրին վրայ: Յետոյ, գօտիին ծալքերուն մէջէն խողոտ քսակ մը հանեց, որուն պարունակութիւնն իր կոշկոտ ափին մէջ թափելէ ետք, սկսաւ համրել:

— Քսանըվե՛ց ղրուշ, մրմնջեց գոհունակութեան ժպիտով մը եւ իր բարակ պեխը ոլորելով: Անհանգ է նէ սա գիշեր Թոփին էմ:

Եւ երբ կը պատրաստուէր գլուխը վար դնել անոյշ մրափ մը քաշելու համար, փողոցէն եկած սրադող ձայնէ մը ականջը անկեց յանկարծ եւ ելաւ կայնեցաւ.

— Սեփն է, ըսաւ ինքնիրեն:

Պատուհանէն դուրս հանեց գլուխը եւ ահեղ ձայնով գոչեց.

— Ծօ Սե՛փ, սա ատեն վո՞ւր էս:

— Կը ծախեմ կոր, ախպար տահա չը հատաւ, առնող չիկայ, պատասխանեց երկչոտութեամբ տասներկու տասներեք տարեկան տղայ մը, կարճուկ, վտիտուկ, մերկոտն, շուխայէ պատառատ զգեստներ հագած եւ գլուխը քաց չարաճճի մը, որ երկու ձեռքը բռնած ունէր ապակիէ երկու ամաններ մէջը պատենագորեկ ձկնականջներով լեցուն:

— Ծօ տահա չը հատուցի՞ր միտեսիչին, չոմչանորդի, հիմա խաֆային պան մը կը զարնեմ, ճէհէլլէմ եղիր ըսէ. սաաթէ մը հոս պիտի ըլլաս, միտեան ծախած:

— Բէք աղէկ, ախպար, ըսաւ չարաճճին ոստում մը ընելով եւ աննշմարելի չեղ ակնարկ մը նետելով քովի ցածուկ տան պատուհանն երեւցող մանրիկ կարմրուկ դէմքի մը, որ կը ժպտէր:

(Շար. 1)

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ՅԱԿՈԲ Ա. ՔՀՆՅ. ԿԷՕՔՃԵԱՆԻ

Ի լուր Հայց. Եկեղեցւոյ հոգեւորական դասուն եւ եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն կը գուժենք մահը Տ. Յակոբ Ա. Քհնյ. Կէօքճեանի, որ Հայց. Եկեղեցւոյ բազմամեայ սպասաւորներէն մէկն էր:

Տէր Հայրը սրտի տագնապի մը հետեւանքով 1998 Օգոստոս 11-ին անակնկալօրէն հիւանդանոց փոխադրուած էր եւ այնուհետեւ մտած էր մահաքունի մէջ:

Կատարուած բժշկական բոլոր միջամտութիւններով հանդերձ Տէր Հայրը վախճանած է Օգոստոս 16-ի առաւօտեան կանուխ ժամերուն:

Հանգուցեալ Տ. Յակոբ Ա. Քհնյ. Կէօքճեան 1985-էն ի վեր կը պաշտօնավարէր Գերմանիոյ մէջ եւ վերջին վեց տարիներուն նշանակուած էր միջին Գերմանիոյ հայ համայնքներուն հոգեւոր հովիւ:

(Շար. Ա. էջէն)

Ելցին արձակուրդէն վերադարձած է դէմ դնելու համար կացութեան:

ՕՄԱԿԻ մէջ (հիւսիսային Իրլանտա) Օգոստոս 18-ին կը կատարուէր Օգոստոս 15-ի ռմբափորձին զոհերու յուղարկաւորութիւնը: Ամէնէն սրտաճմլիկը կը նըկատուէր նոյն ընտանիքի մը երեք անդամներուն, երեք սերունդ, թաղումը՝ մեծ-մայրիկ մը, յղի աղջիկը եւ 18 ամսու թոռնիկը: Քանի մը կասկածելիներ ձերբակալուած են, բայց յուզումը չէ մեղմացած եւ ոչ ոք կրնայ ներել նման վայրագութիւն մը:

ՄՈՒԺԷՆԻ (Քոթ-տ'Ազիւր) ամէնէն համբաւաւոր ճաշարաններէն՝ «Մուժէնի ագարակը» խուժած են 5 ծպտուած եւ զինուած աւազակներ, Օգոստոս 15-ի իրիկունը, պարտադրած որ 80 յաճախորդները գետինը պառկին ու յանձնեն ինչ որ ունին՝ դրամ եւ գոհարեղէն: Ընդհանուր ձեւով 200 հազար ֆրանք ձեռք ձգած են, 15 հազար ալ ճաշարանին արկղէն:

ՄՈՆԻՔԱ ԼԵՎԻՆՍԿԻԻ (այն կինը որուն յարաբերութիւնները Գլինթընի հետ համայն աշխարհը կը զբաղեցնեն) հագուստին արատը, որ Գլինթընի սերմն է ըստ ենթակային, ծանուցումի գաղափար մը տուած է Հրեաներուն: Հեռատեսիլէն սփոփ մը երկու գաղտնի գործակալներ կը ներկայացնէ որոնք Մոնիքայի տան առջեւ են, հոն կը գտնեն ճերմակ հագուստ մը զոր մեքենայէն կ'անցընեն պիւմաքփոշի օճառով, ուրկէ երբ հանեն «աւելի քան ճերմակ է», բայց յանկարծ իրենց կ'ըսուի՝ «կապոյտ հագուստի մը հարցը կար»...:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռի - Պուա - Գոլոմպի, Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Շաքէ-ուլ Հիսայեանի մահուան առթիւ. -

Գալիֆորնիայէն՝ Տէր եւ Տիկին Թ. Գազանճեան, Տիկին Մարի Որբերեան, Պ. Արմէն Գազանճեան 50-ական տոլար:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*Spitak*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL
Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.
Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. -

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 - 39 - 83 - 71 - 19
ժամը 20-էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 - 45 - 84 - 57 - 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ - ՍԱՐՍԷԼ - ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ-ԼԸ-ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19-ին դասընթացքներու վայրը
71, avenue Henri Barbusse — Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. Mesrop ATAMIAN —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ձոխ խաբալոկ

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
Mme Lucie Dossikian 01 45 46 10 11 ou Mme Elisabeth Davidian 01 46 65 81 53.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 20
JEUDI
20 AOUT
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·445 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.445

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԿՈՒՍԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ ՉԸՆԴՈՒՆԻՐ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ.Ի ՏԵՂԱՊԱՀԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԸ

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17–ին, Պոլսոյ կուսակալութիւնը հրաւիրուած էր Շահան Արք. փոխ–կուսակալ Օսման Տէմիրի կողմէ կրկնակ նամակներով թէ՛ իր տան, թէ Պատրիարքարանի հասցէով։

Շահան Արք. ներկայացած է ընկերակցութեամբ իր եղբօր՝ Հայկ Սիւաճեանի եւ տեղեկացած որ կուսակալութիւնը զինք հրաւիրած էր հաղորդելու համար որ Ներքին նախարարութիւնը եւ նոյն գծով Պոլսոյ կուսակալութիւնը չեն ընդունած Եկեղեցական Համագումարի ընթացքին Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի Տեղապահ ընտրուիլը եւ այդ առընչութեամբ Ներքին նախարարութիւն ղրկուած դիմումնագիրը։ Փոխ–կուսակալը յայտնած է որ այդ դիմումնագիրը կը վերադարձուի առանց իսկ նկատի առնուելու, նախ որովհետեւ անոր բովանդակութիւնը անընդունելի է, ապա նաեւ անոր համար որ սխալ հասցէի ղրկուած է։

Փոխ–կուսակալը յայտնած է որ Պատրիարքարանը կայացած Եկեղեցական Համագումարէն ետք, Պսակ Քահանայ Թէքնէեանի եւ Գրիգոր Քահանայ Տամատեանի ստորագրութիւններով եւ Համագումարին ատենապետութեամբ կատարուած տեղապահական ընտրութեան մասին դիմումը ղրկուած է Ներքին նախարարութեան, մինչդեռ պէտք է ղրկուէր Խմինէօնիւի գայմագամին կամ կուսակալութեան։ Ուրեմն, Ներքին նախարարութիւնը կուսակալութեան ետ ղրկած է զայն, կուսակալութիւնն ալ կը վերադարձնէ Շահան Արք.ի, որպէսզի ան ալ վերադարձնէ Պատրիարքարանին։

Փոխ–կուսակալը պնդած է որ տեղապահական ընտրութիւնը ապօրինի է եւ թէ կարելի չէ Տեղապահի ընտրութիւն ընել հիմնուելով 1862–ի կանոնագրութեան վրայ (իմա՝ Ազգային Սահմանադրութիւն) որ Թուրքիոյ Մայր Սահմանադրութեան եւ Լօզանի դաշնագրէն վերջ չեղեալ կը նկատուի։ Իշխանութիւնները իրենց խօսակից կ'ընդունին Շահան Արք.։ Այս վերջինն ալ դիմած է Պատրիարքարան եւ ժամադրուած որպէսզի հանդիպում ունենայ Գրիգոր եւ Պսակ Քահանաներու եւ Մեսրոպ Արք.ի հետ։ Այդ տեսակցութիւնը տեղի ունեցած է յաջորդ առաւօտը, Երեքշաբթի, Օգոստոս 18–ին։ Շահան Արք. փոխանցած է Մեսրոպ Արք.ի փոխ–կուսակալին յայտարարութիւնները, յանձնած՝ վերադարձուած պատճէնները եւ իրեն ուղղուած նամակին լուսապատճէնը եւ աւելցուցած թէ պատասխանի կը սպասէ։

Այս մասին, Մեսրոպ Արք. ըսած է «Մարմարա»ի խմբագրութեան (Օգոստոս 18) թէ Շահան Արք.էն առած է հարկ եղած տեղեկութիւնները եւ ի մօտոյ կրօնական ժողով պիտի գումարէ, նաեւ խորհրդակցի փաստաբաններու եւ աշխարհականներու հետ, ապա կուտայ իր պաշտօնական պատասխանը։

***

Նոյն օրը, Օգոստոս 18ին «Հիւրրիյէթ»ի մէջ, Մէլթէմ Խօզաէմիրի ստորագրութեամբ հրատարակուած է Պատրիարքական ընտրութեան մասին թղթակցութիւն մը, ուր կ'ըսուի որ խառնակ վիճակ կը տիրէ այս խնդրին մէջ։

Թղթակիցը, արձագանգ հանդիսանալով Պատրիարքարանի մօտիկ շրջանակներու, կը գրէ որ ճնշումը բաւական բարձրացաւ, երբ աջակողմեան մամուլը «Հայ կոմիտաճի» անուանեց Մեսրոպ Արք.ը եւ ձեռնարկեց ցեխարձակման արշաւի մը։ Կ'աւելցնէ որ Հայ համայնքի բազմաթիւ մտաւորականներ ու յառաջդէմ մարդիկ, ներառեալ Էթիէն Մահչուպեան, կանգնեցան 42 տարեկան Մեսրոպ Արք.ի կողքին։ Հայ մամուլի մէջ գրուեցաւ որ Մեսրոպ Արք.ի դէմ այս արշաւը բացուած է կարգ մը անձերու կողմէ, որոնք հայկական կալուածներէ եկամուտներ ապահովելու ետեւէ են։ Ասոնք Շահան Արք.ի կողքին կանգնեցան մտածելով որ կրնային օգտուիլ անոր երէց հոգեւորականի հանգամանքէն ու այդ կերպով տպաւորել ժողովուրդը։

Թղթակիցը ապա կը խօսի կուսակալութեան միջամտութեամբ ստեղծուած նոր կացութեան մասին եւ կ'ըսէ. Երբ կը կարծուէր թէ Տեղապահի ընտրութեամբ մթնոլորտը պիտի խաղաղի, այս անգամ ալ լսուեցաւ որ կուսակալութիւնը երէկ «գաղտնաբար» իր մօտ հրաւիրած էր Շահան Արք.ը եւ ան ալ կրկին պիտի պահանջէր որ Պատրիարքի Փոխանորդութիւնը իրեն փոխանցուի։

Ըստ Թղթակցին, Պատրիարքարանի մօտիկ շրջանակներ դիտել տուած են որ եթէ այս բոլորը ճիշդ են, մեծ խառնակութիւն մը կը ստեղծուի։ «Մենք կը սպասենք որ Ներքին Նախարարութիւնը ժամ առաջ արտօնէ Պատրիարքական ընտրութիւնը։ Չենք հասկնար թէ ինչո՞ւ նոր սովորութիւններ կը ստեղծուին 4–րդ դարէն ի վեր չարունակուող մեր աւանդութիւններուն մէջ», ըսած են Պատրիարքարանի մօտիկ շրջանակները։

***

Առայժմ, չենք ուզեր խորհրդածութիւններ կամ մեկնաբանութիւններ ընել, ծանօթ ըլլալով նաեւ այս շատ անհամ պատմութեան ներքին բոլոր ծալքերուն։ Կարելի չէ, սակայն, ցաւով չհաստատել թէ ինչ–ինչ պատճառներով շատ անտեղի կացութիւն մը ստեղծուած է, իբրեւ հետեւանք Թրքական իշխանութեանց արգելքին պատրիարքական ընտրութեան (նախատեսուած էր Մայիս 17ին) մինչ, միայն այդ ընտրութիւնով է որ առաջքը պիտի առնուէր այս աւելի քան անախորժ իրադարձութեանց։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 18 / 19)

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԸ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Օգոստոս 18–ին Էջմիածնի ժողովրդական դատարանը քննած է Անահիտ Ֆերջուլեանի դիմումը որ կատարուած է Մայր Աթոռին որպէսզի վերադարձնէ 1915–ին հօրը կողմէ եկեղեցիին պահ տրուած հարստութիւնը։ Ֆերջուլեան ընտանիքը, 1915 Հոկտեմբեր 22–ին, Վանի մէջ գրաւոր արձանագրութեամբ (անհրաժեշտութեան պարագային վերադարձնելու պայմանով) ունեցածը պահ տուած է Խորէն Եպիսկոպոս Մուրադբէկեանին որ յետագային դարձած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս։ Ատեանին ներկայացուած է Արարատեան թեմի առաջնորդ Ներսէս Արք. Պօզապալեանի բանաւոր պատասխանը որով առաջարկած է պահանջեալ հարստութեան փոխարէն տալ 14 հազար տոլար։ Հակառակ որ համաձայնութիւն գոյացած է հինգ հազար տոլարով բաւարարուելու, Էջմիածնի գործավար Արտակ արեղայ միջոց մը ետք ըսած է որ որեւէ հատուցում կարելի չէ, քանի որ Ֆերջուլեաններու պատկանող իրերը բոլշեւիկները գրաւած ու տարած են։ Իսկ դիմողի կողմի փաստաբանն ալ մերժած է դիմումը պատճառաբանելով որ գոհացում տրուելու պարագային նախադէպ կը հանդիսանայ ուրիշներու համար։ Որոշուած է Օգոստոս 28–ին նիստի հրաւիրել Արտակ արեղան։ Պահանջուած հարստութիւնը կը բաղկանայ ոսկեդրամներէ, զարդոսկիներէ, զարդեղէններէ։ Ա. Ֆերջուլեանի ամուսինը յայտնած է թէ 14 հազար տոլարի հատուցումով հարցը փակելու որոշումին ծանօթ եւ համամիտ եղած է Գարեգին Ա. Կաթողիկոսն ալ։

***

ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ԲԱՔՈՒԻ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ

Օգոստոս 15–ին կառավարութիւնը քննած է Տրասեկա ծրագիրը, յստակացնելու համար Հայաստանի տեղը եւ դերը անոր մէջ, հայկական պատուիրակութեան Բաքու մեկնումին որպէս նախապատրաստութիւն։ Վարչապետ Ա. Դարբինեանի կարծիքով ան կ'երաշխաւորէ Հայաստանի ապամեկուսացումը։ Բաքուի վեհաժողովին կը մասնակցին 44 երկիրներ. ինչպէս յայտնած է Փոխադրութեան նախարար Ե. Զաքարեան, Ազրպէյճանի մայրաքաղաքը կը դառնայ այդ ծրագրին կեդրոնը եւ անդամակցութեան փափաք ներկայացնող նոր երկիրներու ընտրութեան իրաւունքը կ'ունենայ։ Կը սպասուի որ ծրագիրը խթանէ Եւրոպա – Ասիա – Կովկաս տնտեսական գործակցութիւնը։

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՎՐԴՈՎՈՒՄԸ ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան նամակ մը գրած է ԱՄՆ–ու նախագահին, յայտնելու համար անընդունելի արարքներու նկատմամբ Հայաստանի վրդովումը։ Ան կառավարութեան եւ ժողովուրդին անունով ցաւակցութիւն յայտնած է զոհերուն ընտանիքներուն։

***

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ՓՈՂՈՑ ԵՒ ՏՈՒՆ – ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Ակադեմական Վ. Համբարձումեանի ծննդեան 90–ամեակին առիթով Երեւանի քաղաքապետը որոշած է Արկադի Գայդար փողոցը վերակոչել Վ. Համբարձումեանի անունով։ Նոյն առիթով Օգոստոս 17–ին Բիւրականի աստղադիտարանի շրջանակին մէջ բացուած է Վ. Համբարձումեանի տուն – թանգարանը ուր գիտնականը ապրած է մօտ կէս դար։ Մուտքի ժապաւէնը կտրելով բացումը կատարած է Գիտութեան ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեան։

***

ՃԱՄԲԱՐ ԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Աւետարանական Եկեղեցիներու «Յոյս Հայաստանի համար» Բարեգործական կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ Իջեւանի մէջ կը գործէ ամառնային հոգեւոր ճամբար մը ուր կը հանգստանան 200 դպրոցականներ։ Ձեռնարկը կարելի եղած է 500 ընտանիքներու կողմէ հանգանակուած գումարներով։

***

ՎԱՐՈՐԴՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ԴԺԳՈՀԻԼ

Երեւանի քաղաքապետարանին փոխադրութեան վարչութեան հետ Օգոստոս 18–ին խորհրդակցութիւն ունեցած են երթեւեկէ արգիլուած մէկ դուռով հանրակառքերու վարորդներուն ներկայացուցիչները։ Սակայն, կարելի չէ եղած համաձայնութիւն գոյացնել։ Վարչութեան պետը յայտնած է թէ այդ փոխադրամիջոցներուն արտօնութիւնը ոչ թէ ջնջուած, այլ չէ նորոգուած Օգոստոս 1–ին։ Նման հանրակառքերու աւելի քան 60–ին վարորդները կրցած են փոխել գանոնք ու տիրանալ ընդունելի փոխադրամիջոցներու։ Միւսներուն ալ խորհուրդ տրուած է այլ աշխատանք գտնել, կամ շարունակել աշխատիլ աւելի ապահով փոխադրամիջոցներով։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԻՍԿԱԿԱՆ ԻՐԱ»Ն յայտարարութեամբ մը հրապարակ հոչակեց, առանց որեւէ պայմանի, չեչտելով թէ վերջ կը դնէ զինուորական բոլոր գործողութիւններուն եւ թէ չէր ուզած սպաննել։ Զոհերու յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 18–ին։ Ներկայ եղաւ դահճառանդ իշխանը՝ Շառլ։

ԳԼԻՆԹԸՆ, իր մէջ դուլփայէն ետք, որ լաւ ընդունելութիւն գտած է հանրային կարծիքին մօտ, կնոջը, աղջկան եւ շունին հետ արձակուրդի մեկնած է երկու շաբաթուան համար։ Հարցը, սակայն, չէ փակուած ցորչափ դատախազը վերջակէտ դնել չուզէ։ Արդէն, իր կարճ յայտարարութեան ընթացքին, Գլինթըն չխնայեց դատախազը, զայն մեղադրելով որ հարցերը վերածեց քաղաքական ներընչում ունեցող դատի մը։ Հետաւեսիլի իր ելոյթին առթեն, Միացեալ – Նահանգներու Նախագահը յանցաւոր մանուկի մը երեւոյթն ունէր, երբ կը խոստովանէր. – «Ինչպէս գիտէք, հարցաքննութեան մը ընթացքին Յունուարին, հարցաքննուեցայ Մոնիքա Լեւինսկիի հետ յարաբերութեանս մասին։ Նոյնիսկ եթէ պատասխաններս պատշաճ էին փրաւականօրէն, կամովին տեղեկութիւններ չտուի։ Արդարեւ, Օր. Լեւինսկիի հետ յարաբերութիւն մը ունեցած եմ որ վայել չէր։ Սխալ մըն էր։ Ծանրակշիռ սխալ մը եւ թերացում մը իմ կողմէս եւ որու միակ եւ ամբողջական պատասխանատուն եմ»։ Ամերիկեան շրջանակներու համաձայն, Գլինթընին ելոյթը մեծ մասամբ գրուած է իր կնոջ՝ Հիլարիի կողմէ, յայտնութիւն մը որ նոր լոյս մը կը սփռէ «ընտանեկան տագնապին» վրայ։ Այս ամբողջ պատմութեան մէջ, որ ինքնատիպ բնոյթ մըն ալ չունի, եթէ անտեսուին անսովոր հետեւանքները, բուն հարցը այն է, որ նախագահը ստած է երդումով, ինչ որ բաւական ծանր յանցանք է։

ԵԼՑԻՆ կրկին արձակուրդի մեկնած է, բայց, դրամական ծանր տագնապը չէ լուծուած եւ ռուսական դրամատուները անանկութեան սպառնալիքի տակ են։ Այս պատճառաւ կառավարութիւնը իր հաւանութիւնը տուաւ որ «փուլ» մը ստեղծուի 12 առանձնաշնորհեալ դրամատուներու ապահովելու համար դրամատնային գործողութեանց կայունութիւնը։

ԴՈՒՄԱՅԻ (Ռուսաստանի երեսփոխանական ժողով) Օգոստոս 21–ի արտակարգ նիստին ընթացքին, Համայնավար կուսակցութիւնը Ելցինի հրաժարումը պիտի պահանջէ, յայտարարած է կուսակցութեան պետը՝ Զիուգանով։ Ըստ իրեն տագնապին գլխաւոր պատճառը Ելցինն է։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՖԻԱՅԻՆ գլխաւոր դէմքը՝ Ալաէտտին Չաքըճը որ ձերբակալուեցաւ անցի օր Նիսի մէջ, կրնայ մաս ունեցած ըլլալ հրացանաձգութեան մը մէջ, որու հետեւանքով 45 հոգի մեռած էր, Պոլիս։ «Ֆիկառօ» բաւական կ'անդրադառնայ այս մաֆիոզին կենսագրականին (Օգոստոս 19)։ Ֆրանսական իշխանութիւնները կը քննեն յանձնումի թրքական պահանջը։

***

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՐ

Նոյեմբերեանի շրջանը Օգոստոսի առաջին երկու շաբաթուան ընթացքին ծանրօրէն տուժած է ողողումներէ, կարկուտէն ու սաստիկ հովէն։ Ոչնչացած են արտեր, բանջարանոցներ, այգիներ, մրգաստաններ։ Մեծապէս վնասուած շրջաններէն է Կողբը, ուր նաեւ աւերուած են տուներ, ինքնաշարժներ։

«ՇՈՒՇԻՆ ՑԱՒԱԾ ՀՈԳԻՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔ Է»

Մինչեւ ազատագրումին թուականը, 1992 Մայիս, Շուշին խորհրդանիշն էր գերեվարուած հայկական հողին։ Արցախի պատմական ու մեծափառ այդ մայրաքաղաքը անցնելով թշնամիին ձեռքը, վերածուած էր կրակ թափող պատուանդանի, իր ստորոտը գտնուող Ստեփանակերտի գլխուն։ Մինչեւ որ խիզախութիւնն ու վճռակամութիւնը յաղթեցին ամէն խոչընդոտի եւ Շուշին վերադարձաւ Արցախին։ Անկէ ի վեր հոն կը գործէ վերականգնումի, վերաբնակեցումի ու առնցմով՝ վերահայացումի հոլովոյթը։ Անոր մասին հասած պարբերական լուրերու ամէնէն պերճախօս էր Ատրպէջանցիներու խորամանկութեամբ զինամթերքի պահեստարանի վերածուած Ղազանչեցոց եկեղեցիին նորոգութիւնը ու Վարդավառի օրը վերաբացումը։ Բան մը որուն մէջ կարեւորագոյն դերը կատարած է Արցախի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան որ բաւական կը տարբերի առաջնորդներու այն տիպարէն որ փառատենչութեան խորհրդանիշի արժէքով կը ներկայանայ զանգուածին։ Եւ մտածել որ նոյն Պարգեւ Եպիսկոպոսին ժամանակակից, պաշտօնակից, միաբանակից է Ասողիկ Եպիսկոպոս մը որ այսօր արգելափակուած է Պաշտպանութեան Նախարարութենէն կարեւոր գումարներու իւրացումի ծանր ամբաստանութեամբ. Պաշտպանութեան նախարարութենէն երկրի մը ոչ փակած չէ պատերազմին էջը։

Անունները յիշատակումէն թելադրուած այս շեղումէն ետք վերադառնալով Շուշիին, անոր մամուլը նիւթ եղած կը գտնենք «Հայաստանի Հանրապետութեան» Յուլիս 25-ի թիւին մէջ։ Այս անգամ ո՛չ ազատագրումի տարեդարձ մըն է նիւթը, ոչ ալ եկեղեցիի բացում։ Աւելի ընդհանրական բնոյթի մարդ մը. անոր մամուլը։ Գաւիկ Մարտոյեանի տեսակցութիւնը միակ այդ մամուլին՝ «Շուշի» թերթին երեւանցի խմբագիրին՝ Վարուժան Փամբուխչեանի հետ, պատկեր մը կուտայ նաեւ քաղաքին ներկային։

Թերթը հիմնուած է 1994-ին ու միշտ լոյս տեսած է անկանոն պարբերականութեամբ։ Պատճառները ենթադրել դժուար չէ բնաւ։ Արդէն խմբագիրը կ'ըսէ թէ առանձին հովանաւորներու ջանքերով լոյս տեսած թիւեր ըլլալով հանդերձ, ընդհանուր առմամբ պետական պիւտճէի յատկացումով հրատարակուած է։ Այսօր այդ յատկացումը կը բաւէ ամսական 4 էջնոց 2 թիւի։ Այս հերթականութիւնը եւ ծաւալը արդարօրէն անբաւարար կը նըկատուին ժողովուրդին հետ յման կապ պահպանելու։ Մանաւանդ որ Շուշին ունի ո՛վ գիտէ քանի խնդիր։ Հարցը նաեւ հոն է որ Արցախի շրջանային թերթերն ալ հոն չեն հասնիր ու «Շուշի»ն պէտք է առանձին լրացնէ այդ շրջանին մամուլի պահանջը։

Թերթը ներկայիս ունի 500 տպաքանակ։ Ղազանչեցոց Եկեղեցիին վերաբացումին առթիւ ան կրկնապատկուած է։ Կը նախատեսուի 700 – 800 հատ տպել ու ցրուել նաեւ Երեւանի ու Սփիւռքի մէջ։ Հատը կ'արժէ 50 դրամ, բայց որոշուած է 75-ի բարձրացնել (1 Ֆրանքէն նուազ)։ Խմբագիրը կ'ըսէ որ 50%-ի այդ տարբերութիւնը մեծ ազդեցութիւն չի գործեր ընթերցողին գրպանին վրայ, սակայն կրնայ բաւական նպաստել խմբագրութեան աշխատանքին։ Թերթին աշխատակցութիւնը վճարովի է. գաղափար մը կուտայ ըսուածը թէ «հինգ յօդուածի համար 10 հազար դրամ (մօտ 100 Ֆր.) վաստակելն արդէն զգալի գումար է»։ Յաւ են միւսներուն աշխատավարձքերն ալ. գլխաւոր խմբագիրը կը ստանայ 30 տոլարի չափ (180 Ֆր.), մնացեալը՝ աւելի քիչ։ «Պէտք է բարեբարներ գտնուեն որ «Շուշի» թերթը ոտքի կանգնի» կ'ըսէ Վ. Փամբուխչեան. ապա կը թուէ ոտքի կանգնելու համար հարկաւորը։ Թերթը զուրկ է թէքնիք միջոցներէ. կը պատրաստուի ու կը տպուի Ստեփանակերտի պետական տպարանը։ Իրենք միայն նիւթերը կը տրամադրեն։ Եթէ բաւարար թէքնիք միջոցներ ունենան, կրնան գումարներ խնայել ու բարձրացնել որակը, նաեւ մըշակութային աշխուժութիւն ստեղծել շըրջանին մէջ։

Քաղաքին մէջ կայ գրողներու միութեան մասնաճիւղ մը. կան հոն ապրող բանաստեղծներ որոնցմէ ամէնէն ծանօթն է Բոպէր Եսայեանը։ Խմբագրութիւնը մտադիր է գանոնք եւս ընդգրկելու թերթին աշխատանքներուն։

Ինչ կը վերաբերի թերթին պարունակութեան, ան կոչուած է վարչակազմին ու ժողովուրդին միջեւ կապ ըլլալու։ Այլ խօսքով՝ մէկ կողմէն պէտք է շրջանային իշխանութեան ըրածն ու չըրածը հասցընել ժողովուրդին, միւս կողմէն՝ այս վերջինին ձայնը լսելի ընել վարիչներուն։ Ըսելէ ետք թէ ազատ են իրենց ուզածը ընելու, խմբագիրը կ'ըսէ թէ գլխաւոր նիւթ է իրենց համար Արցախի հարցին բազմակողմանի լուսաբանումը։ Կ'ուզեն նաեւ Հայաստանը եւ Սփիւռքը ծանօթացընել Շուշեցիին։ Եւ փոխադարձաբար։ Հասկնալի է որ տարիներու մեկուսացումին պատճառով Շուշիի Հայը շատ տեղեակ չէ Հայաստանի իրականութեան, ալ ո՛ւր մնաց Սփիւռքին։ Թէեւ այդ անտեղեակութիւնը քիչ մը վիճելի է որ նախընտրելին չըլլայ անոր համար, անգամ մը ծանօթանալէ ետք Երեւանի ու ապա նաեւ Փարիզի, Լոս – Անճըլըսի կամ ուրիշ գաղութներու միջուկին։

Վերջին հարցումով Գ. Մարտոյեան կ'ուզէ գիտնալ որ թերթին խմբագրութիւնը ի՛նչ տեղ պիտի յատկացնէ ազգային գիտակցութեան, ոգեղէն ամրութեան խնդիրներուն։ Վ. Փամբուխչեան կը պատասխանէ որ ատոնց արծարծումը անխուսափելի է Արցախ ապրողներուն։ Ան կ'ըսէ. «Շուշին ցաւած հոգիների քաղաք է։ Գրեթէ չկայ այնպիսի ընտանիք որ զոհուած կամ վիրաւոր չունենայ։ Շատ են այրիները, որբերը, որդեկորոյս մայրերը։ Ուզես թէ չուզես այդ հիմնահարցին բախուելու ես։ Արցախն այսօր մեր ազգային ազատագրական շարժման առաջապահն է։ Ներքին կայունութեան, ռազմաճակատի ամրութեան հարցերը դու Երեւանում այնպէս չես զգայ, ինչպէս Շուշիում եւ ընդհանրապէս Արցախում։ Առաւօտեան երբ կանգնում ես Ղազանչեցոց Եկեղեցու բարձունքներում եւ նայում ես Վարանդայի հովտին, հասկանում ես որ դիմացն Ադդամն է, դիմացը Թուրքն է եւ յարմար առիթ լինելու դէպքում շարժուելու է առաջ։ Եթէ ուժը պատեց մէկ քայլ անելու, ուրեմն անպայման կ'անի։ Ժողովուրդն իր առողջ բնազդով գիտէ այս մասին»։

Շուշին նաեւ այն քաղաքն է ուր շատ զինուորականներ շաբաթներով, ամիսներով տուն չեն դար, ճակատին վրայ հսկելով հողին ապահովութեան ու անդորրին։ Այս բոլոր պարագաները արդէն կը դծեն խմբագրութեան ուղղութիւնը, կեանք տալու համար «ցաւած հոգիներու քաղաք»ին թերթին։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ԿԱՐՕՏԱԼԻՑ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Մէկը եղբօր մը չափ հարազատ նկատե՛լ, մէկը եղբօր մը չափ մօտիկ զգա՛լ, բայց անոր դէմքը առաջին անգամ ըլլալով տեսնել մօտաւորապէս յիսուն տարի վերջ։ Քիչ կը պատահի։ Կեանքի խորհուրդ է։

Եւ ես 1993-ին Պոլսոյ մէջ այս խորհուրդին մասին կը մտածէի երբ կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը սեղմէի Մինաս Թէօլէօլեանին ձեռքը։ Մօտաւորապէս յիսուն տարի սպասած էի որպէսզի այդպէս օր մը կարենայի սեղմել անոր ձեռքը, զինքը տեսնէի ուղղակի՝ առանց գիրի ու թերթի միջնորդութեան։ Եւ երբ վերջապէս կը սեղմէի այդ ձեռքը, բնաւ չէի գիտեր թէ կարճ ժամանակ վերջ արդէն պիտի ստանայի անոր մահուան գոյժը։ Ուրեմն նախախնամութիւնն էր կարծես որ կարգադրեր էր որ ես զինքը գոնէ անգամ մը տեսնէի՝ զինքը վերջնականապէս կորսնցնելէ առաջ։

Այդ տարի Միացեալ – Նահանգներ հրաւիրուած էի բանախօսելու համար Հայ առաջին պարբերաթերթի հիմնադրութեան 200-ամեակին առիթով, այսինքն ողջունելու համար Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքին մէջ Շմաւոն Քահանայի կողմէ 200 տարի առաջ հրատարակուած «Ազդարար»ը։ Հրաւիրուած էի բանախօսելու Նիւ – Եորքի, Տիթրոյթի, Պոսթընի մէջ։ Բայց երբ Պոսթընի Ուաթըրթաուն քաղաքին մէջ իմ ունկնդիրներուս առաջին գծին վրայ տեսայ Մինաս Թէօլէօլեանը, զոր անմիջապէս ճանչցայ եւ որուն քով գացի բանախօսութեանս սկսելէ առաջ իսկ, հասկցայ որ ես իրականութեան մէջ նախախնամութեան կողմէ Ամերիկա հրաւիրուած էի ո՛չ թէ բանախօսելու համար, այլ Մինաս Թէօլէօլեանը տեսնելու։ Բայց ի՛նչ տարօրինակ եւ դառն ճակատագիր։ Անոր անմիջապէս քովը նըստած էր ուրիշ թանկագին գրագէտ մը, ինծի շատ սիրելի դէմք մը, Յակոբ Կարապենցը, զոր նմանապէս առաջին անգամ կը տեսնէի եւ որ նմանապէս շուտով հրաժեշտ պիտի առնէր մեր աշխարհէն։ Երկուքն ալ նոյն անգութ հիւանդութենէն։

Մինաս Թէօլէօլեան հեռաւոր Ամերիկայի մէջ մեր Իսթանպուլահայ գրականութեան առաջին ու ամէնէն ջերմ բարեկամը եղաւ շատ կանուխէն։ Այնպիսի շրջանի մը երբ արտասահմանի մէջ շատեր վերապահութեամբ, նոյնիսկ հեգնանքով կը դիմաւորէին Իսթանպուլահայ գրականութեան նորարարութիւնները, Մինաս Թէօլէօլեան «Հայրենիք» օրաթերթին մէջ առիթ չէր փախցներ այդ գրականութեան ջատագովութիւնը ընելու համար։ Ան, հակառակ որ բնած էր Պարտիզակի մէջ, երբեք չթողուց իր «Պոլսահայութիւն»ը եւ շատ ալ լաւ հասկցաւ այն երիտասարդ գրողները, որոնք նոր բաներ մը չահեցընել կը ջանային մեր գրականութեան։ Ինք ալ արդէն նորարար մըն էր, գրած էր գերարդիական քանի մը բանաստեղծութիւններ։ Բայց 930-ական թուականներուն արդէն հեռացած էր մեր քաղաքէն եւ առիթը չէր ունեցած ճանչնալու այն երիտասարդները, որոնք այդ թուականներէն վերջ հրապարակ պիտի իջնէին։ Բախտը այնպէս բերաւ որ ան դառնայ խմբագիր, խմբագիրի աշխատանքով է որ հարթեց կեանքի իր ճամբան եւ ժամանակ չունեցաւ ստեղծագործական գրականութիւնը այնքան խորացնելու որքան լաւ կ'ըլլար որ խորացնէր։ Բարեբախտաբար միաժամանակ դարձաւ հմանալի գրականագէտ մը, գրականութեան պատմաբան մը, գրականութեան ուսուցիչ մը եւ իր մաղէն անցուց աւելի քան հարիւր տարուան հայ գրականութիւնը իր ամբողջութեան մէջ՝ Սփիւռքով ու Հայաստանով։

Զարմանցուցիչ ըրած կ'ըլլա՞մ արդեօք եթէ ըսեմ որ Մինաս Թէօլէօլեան տասնամեակներ շարունակ ապրելով հանդերձ Պոսթընի մէջ, միշտ կարծես իմ քովս եղաւ, ինծի հետ ամէն առտու տունէս Խմբագրատուն գնաց, ինծի հետ ամէն իրիկուն Խմբագրատունէն տունս եկաւ, միշտ իր երկու թեւերուն տակ պահելով իր նշանաւոր «Դար մը գրականութիւն» կոթողային ու անմրցելի գործին երկու հատորները։ Սա վերջին տասնամեակներու ընթացքին քանի՛ անգամ արդեօք բացած եմ այդ երկու հատորներուն էջերը ու Թէօլէօլեանը օգնութեանս կանչած եմ սա կամ նա գրագէտին մասին տեղեկութիւն մը ստանալու, սա կամ նա գրագէտը աւելի լաւ ճանչնալու, սա կամ նա գրագէտին ընտիր էջ մը գտնելու, անոր լուսանկարէն օգտուելու համար։

Ե՞րբ ժամանակ գտաւ այսքան լաւ ուսումնասիրելու հարիւր տարուան ժամանակամիջոցի մը վրայ փռուած այսքան մեծ թիւով գրագէտներու, բանաստեղծներու կեանքն ու գործը, երբ ան իր կեանքը կը մաշեցնէր «Հայրենիք» օրաթերթին համար խմբագրականներ գրելու, թերթը խմբագրելու ու կուսակցական ապերախտ աշխատանքներով ժամավաճառ ըլլալու պարտաւորութեան մէջ։ Բազմահազար յօդուածներ, որոնք քանիչորս ժամուան կեանք մը պիտի ունենային՝ երկու օր վերջ բռնելու համար դամբանի ճամբան, ի՜նչպէս արտօնեցին որ ան գրէ նաեւ բազմահազար այնպիսի յօդուածներ, եւ ընէ այնպիսի ուսումնասիրութիւններ, որոնք քով քովի գալով կըրնային դպրոց կամ գրադարան մը դառնալ բոլոր անոնց համար, որոնք պիտի ուզէին խորանալ հարիւր տարուան հայ գրականութեան մէջ։

Ռ. Հ.

«ԳԵՐԱԶԱՆՑ» ՑԵՂԻՆ ԳՈՅԱՏԵՒՈՒՄԸ

ԿՈԶԱԿՆԵՐԸ ԴԱՐԵՐ ՇԱՐՈՒՆԱԿ ՊԱՇՏՊԱՆԱԾ ԵՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱՌԱՅԱԾ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԱՅՍՕՐ ԱՆՈՆՔ ԿԸ ՁԳՏԻՆ ՃԱՆՉՑՈՒԻԼ ԻԲՐԵՒ ԱՌԱՆՁԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Ռուսիոյ պետութիւնը կոզակները կը համարի իրողապէս ապրող ժողովուրդ մը։ Սակայն պատմագէտներ աւելի հաւանական կը նկատեն, թէ անոնք պատմական երեւոյթ մըն են կամ ընկերային դասակարգ մը։

Կոզակները իրենց արմատները կը տանին մինչեւ Նոր քարէ դարու ժամանակները եւ իրենք զիրենք կը համարին սարմաթեաններու, սկիւթացիներու, խազարներու, ալաններու եւ հնդկական պատերազմիկ ցեղերու ժառանգորդները։ Իրօք, այս ցեղերուն վաղեմի կենցաղն ու ոգին գոյատեւած է անոնց մէջ, թէեւ պատմագէտներու կարծիքով, առաջին կոզակները գիւղացիներ եղած են, որոնք 15-րդ դարու սկիզբը գաղթած են դէպի Ռուսիոյ հարաւային սահմանները՝ խոյս տալով իրենց մոսկուացի աւատապետներուն բռնատիրութենէն։ Կոզակները բացարձակապէս կը մերժեն ընդունիլ այս տեսակէտը՝ պնդելով, որ «իսկական կոզակը երբեք խոյս չէ տուած»։

Կոզակներու արմատներուն շուրջ տիրող վիպերգականութիւնը հաճելի կը թուի այսօրուան ռուս ազգայնականներուն, որոնք արեւելեան եւ արեւմտեան ցեղերու գերազանց միաձուլում մը կը գտնեն անոնց մէջ։

ՎԵՐԱԿԵՆԴԱՆԱՑՈՒՄԸ

Կոզակներու վերակենդանացումը սկիզբ առաւ Խորհրդային Միութեան վերջին տարիներուն։ Անոր արագ ընթացքին մէջ իր դերը ունեցաւ այն իրողութիւնը, որ Ստալինի իշխանութեան ժամանակաշրջանին անոնք զանգուածային գաղթի չէին ենթարկուած, ինչպէս՝ այլ փոքրամասնութիւններ։ Անոնք ահաւոր կորուստներ տուած էին ռուսական յեղափոխութեան տարիներուն, տառապած էին 1920-ական տարիներու սովի շրջանին եւ 1930-ական տարիներու մաքրագործումի արշաւներուն ժամանակ, ինչպէս նաեւ

Հիթլերի դէմ պատերազմի ընթացքին։ Անոնք աքսորուած էին դէպի Խորհրդային Միութեան այլ շրջաններ, սակայն բաւարար թիւ մը մնացած էր պահպանելու համար ինքնութեան զօրաւոր զգացողութիւն մը, որ ընդհանրապէս առնական բնոյթ ունեցած է, թէեւ ներկայիս զինուորագրուիլը այլեւս պարտադիր չէ։

Խորհրդային Միութեան բարեկարգումի տարիներուն կոզակները իրենց ձայնը բարձրացուցին՝ բողոքելով միջավայրի եւ կենսոլորտի աւերին դէմ։ Աւելի ուշ անոնք ուզեցին իրենց խօսքը ունենալ շրջանային կառավարութեան մէջ։ 1990-ին ստեղծուեցաւ «Կոզակներու միութիւնը», որ շատով հակահամայնավարական ըղձացումներ սկսաւ հրահրել։ Երկու տարի ետք Բորիս Ելցին կոզակները դասեց Խորհրդային Միութեան ճնշուած ժողովուրդներուն շարքին եւ ներգրաւեց անոնց քուէները՝ առանձնաշնորհումներ խոստանալով, ինչպէս՝ ռուսական բանակին մէջ միայն կոզակներէ կազմուած զօրամասեր։

Կիսապաշտօնական տուեալներու համաձայն, շուրջ 4·5 միլիոն կոզակներ կ'ապրին Ռուսիոյ տարածքին։ Անոնք արդէն ունին իրենց պաշտօնաթերթը, դրօշները եւ միութիւնները։ Նշանակուած կամ ընտրուած կոզակներ արդէն իրենց ազդեցութիւնը ունին շրջանային կառավարութեան մէջ։ Համեմատաբար վստահելի առեւտրականներ եւ ապահովութեան պատասխանատուներ կը համարուին։ Թէեւ ռուսական բանակը տակաւին ամբողջութեամբ կոզակներէ բաղկացած զօրամասեր չէ հաստատած, սակայն անոնք իրենց ծախսերով մասնակցած են զանազան կռիւներու՝ Մոլտաւիոյ, Պոսնիոյ, Աբխազիոյ եւ այլ վայրերու մէջ։ «Կը ծառայենք սլաւ ժողովուրդներուն», կը բացատրէ կոզակ ղեկավար մը։

«Ծառայութիւնը» մեծ տեղ ունի կոզակներուն կոչումին եւ ճանաչում գտնելու ձգտումին մէջ։ Այսօրուան կոզակները նախանձով կը վերյիշեն իրենց 19-րդ դարու նախահայրերը, որոնք կրնային իրենք զիրենք նուիրել «Հայրենիքին, ցարին եւ ուղղափառութեան»։ Այսուհանդերձ կոզակներուն երազն է ունենալ անկախ հաւաքականութիւն մը ատամանի մը (ձիաւորներու հայր) ղեկավարութեամբ։ Աւանդաբար ամէն տարի կոզակներու իւրաքանչիւր համայնք ընտրած է իր ատամանը, ինչ որ կը նշանակէ, թէ կարգ մը Ռուսեր բոլորովին զուրկ չէին ժողովրդավարական «բնազդներէ»։

ԽՐԿՓԵՂԿՈՒԱԾ ՈԳԻՆ

«Կոզակ» բառը փոխ առնուած է թաթարներէն, որոնք այս անունով կը կոչէին ռուս պատերազմիկները։ Անիկա կը նշանակէր «ազատ»՝ «հաւաքականութենէ դուրս» իմաստով։ Բառը առաջին անգամ յիշատակուած է 1444-ին։

Սկիզբը կոզակները որոշ հեռաւորութիւն մը պահած են ռուսական պետութենէն, որովհետեւ ռուսական օրէնքը կը կաշկանդէր գիւղացիներուն ազատութիւնը։ 15-րդ դարուն դէպի Ռուսիոյ հարաւային շրջանները գաղթած կոզակները մեծ մասամբ ապօրինի արարք մը գործած էին իրենց տեղափոխութեամբ։ Այսուհանդերձ անոնց կրօնը՝ ուղղափառ քրիստոնէութիւնը զանոնք կը կապէր Ռուսիոյ։

Կոզակները թափառաշրջիկ խումբերով իրենց ձիերը կը քշէին իսլամ պաշկիրներու եւ պուտտայական քալմուքներու կողքին։ Ռուսիոյ պետութիւնը նպաստաւոր կը նկատէր անոնց գոյութիւնը։ Ի վերջոյ, անոնք կ'ընդարձակէին ռուսական սահմանները եւ կը մաքրագործէին նոր գրաւուած տարածքները։

Իբրեւ յաջորդ ցարեր փորձած են կոզակները իրենց հակակշիռին տակ առնել, ինչ որ զանոնք մղած է ապստամբութեան։ Նափոլէոնի արշաւանքներուն ժամանակ պետութիւնը արդէն յաջողած էր իրեն ենթարկել կոզակները եւ զանոնք վարժեցնել նստակեաց կեանքի՝ ռուսական սահմանագլուխներու վրայ հաստատուած գիւղերու՝ սթանիցաներու մէջ։ Այնուհետեւ անոնք կանոնաւոր կերպով զօրամասեր հայթայթած են ռուսական բանակին։ Փոխարէն պետութիւնը անոնց շնորհած է հողեր, ձկնորսական իրաւունքներ, ինչպէս նաեւ հաւաքական բարօր կեանք։

Կոզակները իրենց ծառայութեան ոսկեդարը ապրած են Նափոլէոնի արշաւանքներէն ետք։ Այդ ժամանակներու ռուս գրագէտներ վիպականացուցած են զանոնք։ Լեւ Թոլսթոյ սթանիցան նկարագրած է իբրեւ «անդիմադրելի պարզութեան դրախտը»։ Թոլսթոյի կոզակները կը ձգտին այս երազային անցեալին։

ԱՆՈՐՈՇ ԱՊԱԳԱՅ

Դոն գետի շրջակայքին ապրող կոզակները 1993-ին ինքնավարութիւն պահանջեցին։ Նախապէս անոնք ինքնավարութիւն պահանջած էին 1918-ին՝ կռուելով համայնավարներուն դէմ։ Պարտուելէ ետք ոմանք գաղթեցին եւ համայնավարներու դէմ ատելութենէ մղուած՝ 25 տարի ետք նացիներուն կողքին կռուեցան Ռուսիոյ դէմ։ Ոմանք գերեվարուեցան Բրիտանացիներու կողմէ եւ պատերազմի աւարտին յանձնուեցան Ռուսիոյ համայնավար պետութեան։

Ցարդ կոզակները չեն յաջողած միանալ մէկ ղեկավարութեան տակ, ինչ որ կը դժուարացնէ անոնց ինքնավարութեան երազին իրագործումը։ Տարբեր հաւաքականութիւններ գլխաւորող ատամաններ առիթ չեն փախցներ իրենց մրցակիցները ամբաստանելու իբրեւ մաֆիայի ղեկավարներ։ Այսուհանդերձ 500 տարիէ ի վեր միասին ապրած ըլլալով՝ անոնք պէտք պիտի շարունակեն գոյատեւել, նոյնիսկ եթէ ինքնավար հողամաս չունենան եւ իրենք զիրենք չվերահաստատեն իբրեւ Ռուսիոյ զինուորական դասակարգը։

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ԵՐԲ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ՇԱԲԱԹ ՕՐՈՎ

Աշխարհի ամէն անկիւնը մեծ աղմուկով պիտի նշուի 2000 տարուան մուտքը։ Բացառութիւն պիտի կազմէ Երուսաղէմը՝ հոն, ինչպէս ամբողջ երկրին մէջ, 1999 Դեկտեմբեր 31-ի գիշերը շատ տարբերութիւն պիտի չունենայ նախորդէն կամ յաջորդէն, քանի որ ան կը զուգադիպի Հրեաներու նուիրական Շաբաթին։ Ասիկա կը նշանակէ որ անկարելի է խրախճանք կազմակերպել Երուսաղէմի պանդոկներէն մէկուն կամ հանրային սրահի մը մէջ։ Մեծ պանդոկներուն պատասխանատուները արդէն յայտնած են թէ այդ գիշերուան համար տօնական ոչ մէկ ծրագիր ունին եւ 1999 Դեկտեմբեր 31-ը սովորական գիշեր մը պիտի ըլլայ։

Մինչդեռ ճամբորդական մեծ գործակալութեան մը տնօրէնը կը շարունակէ սրահ մը փնտռել ուր կարենայ ընդունիլ շուրջ հազար ամերիկացի քրիստոնեայ ուխտաւոր որոնք 2000 Թուականը ողջունել կ'ուզեն Ս. քաղաքին մէջ։ Բայց կրօնաւորները դէմ են իր ձեռնարկին։

Երուսաղէմի պանդոկները Շաբաթէն ու հրէական տօներէն զատ օրերու ալ կրօնական տօներու խրախճանք, ինչպէս Ծնունդի, չեն կազմակերպեր, վախնալով որ իրենցմէ կ'առնուի եբրայական կանոններու յարգանքի երաշխաւորագիրը։ Միւս կողմէ, գիտակից են որ դրօսաշրջութեան պահանջներու անտեսումներ ինչ հեռանկար կրնան ունենալ այս ոլորտին համար։

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԽԱՐՄԱՆԼԻ ԵՒ ՍՈՒԻԼԵՆԿՐԱՏ երկու փոքր քաղաքներ են Պուլկարիոյ հարաւային սահմանին մօտ եւ ուր կը բնակին քանի մը հայ ընտանիքներ։ Յուլիս 11-ին, «Երեւան»ի խմբագիրը՝ Վարդի Թոփաքպաշեան այցելած է այս երկու քաղաքները եւ կը նշէ որ շնորհիւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Փլովտիւի մասնաճիւղին եւ Արմէնթուրի, կարելի եղած է իրագործել այս այցելութիւնը, քանի Հ. Բ. Ը. Միութեան Փլովտիւի մասնաճիւղի վարիչը՝ Ռուբէն Զաւուշեան ջանք կը թափէ մասնաճիւղեր ստեղծելու նոյնիսկ փոքր քաղաքներու մէջ։ Խարմանլի կ'ապրին 10-15 Հայեր որոնք տասնեակ տարիներէ ի վեր ներկայ չէին եղած հայկական պատարագի մը եւ իրենց համար բացառիկ հաճոյք եղած է, երբ Յուլիս 11-ին, տեղւոյն պուլկարական Ս. Տիմիթըր Եկեղեցւոյ մէջ, հայածէս պատարագ մատուցած է Փլովտիւի հոգեւոր հովիւը՝ Գէորգ Ա. Քհնյ. Խաչերեան։ Յետ պատարագի հանդիպում մը տեղի ունեցած է որու ընթացքին քննուած են զանազան հարցեր։ Նոյն օրը, Գէորգ Քհնյ. եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի եւ Արմէնթուրի ներկայացուցիչները այցելած են Սուիլենկրատ, ուր եւս կ'ապրին քանի մը Հայեր։

* * *

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ «Շումնաթիցա» վայրը տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի 7-րդ բանակումը մասնակցութեամբ 180 սկաուտներու, եկած Սոֆիայէն, Փլովտիւէն, Վառնայէն, Ռուսէէն, Շումէնէն։ Յուլիս 25-ին, արի – արենուշները հանդիսաւոր կերպով տօնած են Խանասորի արշաւանքը։ Յաջորդ օրն ալ աւելի քան 100 հիւրերու ներկայութեան, ի շարս որոնց Հայաստանի հիւպատոս՝ Արա Մկրտչեան, հանդէս մը տեղի ունեցած է։ Բացումը կատարած է Վառնայի խմբապետ Օ. Օհաննէսեան։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է բանակումի վարիչը՝ Խորէն Քիրազեան, ապա նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի երկարամեայ անդամ եւ գործիչ՝ Ապրօ Մինասեան։

* * *

ՍՈՖԻԱՅԻ «Հողը եւ մարդիկ» Ազգային Թանգարանին մէջ, Յուլիս 16-ին համերգ մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին թաւջութակահար Սեդա Պալթայեան եւ Միլենա Թրիֆոնովա (դաշնակ) նուագած են Պեթհովէնէն, Հենտէլէն եւ Շոսթաքովիչի գործերէն։ Սեդա Պալթայեան ծանօթ թաւջութակահարուհի է, աւարտած է Մոսկուայի Երաժշտանոցը աշակերտելով Մ. Ռոստրոպովիչի։

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՊԶՏԻԿ ՍԵՖԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Սեփ – Յովսէփի կամ Յուսեփի կրճատումը – ցատքելով խաղալով ճամբան շարունակեց, մինչ սրինգի պէս իր սուր ձայնով կը գոչէր.

– Մխտեսիչի Թավալը՛դ։

Սերքօ, եղբայրը, անոր ետեւէն կը նայէր խոժոռ աչուըներով, եւ գլուխն երերցնելով կը մռմռար.

– Էս քուկին հախէդ կուգամ, փի՛ճ։

* * *

Ժամ մը ետքը, որոց միջոցին Սերքօ խորունկ քուն մը քաշած էր, ամանները պարպած ետ դարձաւ պզտիկ Սեփ, արխայ խաղի մը եղանակը քթին տակէն մռմռալով եւ միշտ ոստոստելով, մօտեցաւ խրճիթի պատուհանին եւ ձեռքիններ զետին դնելով՝ շունիկի մը պէս կախուեցաւ պատուհանին եզերքէն, վեր քաշուեցաւ, արագ ակնարկ մը նետեց դէպի ներս. նորէն կամաց մը վար իջաւ՝ աչուըներուն մէջ ունենալով գոհունակութեան չարաճճի շողիւն մը եւ մրմնջելով.

– Օ՛խ, կը քնանայ կոր։

Ապա, գողի մը զգուշութեամբ, որ օձիքը ձեռք տալու վախն ունի, մեղմիւ սահեցաւ պատուհանին տակէն եւ քովի տնակին մօտ գալով, կամաց, երկչոտ ձայնով բսաւ.

– Արո՛ւս, Արո՛ւս...։

Ահազին կոչ մը ատկից աւելի ազդեցութիւն չպիտի ունենար. վասնզի, գրեթէ անմիջապէս, խրխլած պատուհանի շրջանակին մէջ երեւան ելաւ պզտիկ աղջկան միշտ ծիծաղկոտ այն դէմքն, որուն ժամ մը առաջ ժպտած էր Սեփ, խաժ աչուըներով, պզտիկ գունատ շրթներով կլորակ դէմք մը, ուր սակայն թշուառութիւնն ու անօթութիւնն արդէն իսկ զարկած տպաւորած էին իրենց ահռելի դրոշմը։

Մանկուհիին եւ պատանեակին աչուըները անհուն գորովի մը, անսահման խանդաղատանքի մը մէջ իրարու խառնուեցան. զիրար կը դիտէին մելամաղձական չես գիտեր ինչ նայուածքով, ուր գորովէ, խանդաղատանքէ ալ վեր բան մը կար կարծես, սէ՛ր։

– Ի՞նչ կ'ընէիր կոր, Արո՛ւս, հարցուց Սեփ։

– Օտան կ'աւլէի կոր, ախպարիկ, պատասխանեց պզտիկ աղջիկը, անուշիկ ձայնով մը, որուն մէջ նրբօրէն կը զգացուէր այն պչրանքը, որ անխտիր ամէն աղջկան հետ կը ծնի, տարիքին համեմատութեամբ մեծնալով եւ սաստկանալով՝ վտանգաւոր ըլլալու աստիճան։

– Դո՞ւն ինչ ըրիր։

– Ես մխտեսիչիս ծախեցի, ըսաւ Սեփ ձեռքը զարնելով տափատի գրպանին, որ հաստ հնչիւն մը հանեց։

Հիմակ նիհար բազուկին մէկը դուրս հանած էր Արուս եւ սամթրակին երկընցած մազերը կը շօշափէր, ան ալ, կարծես հեզօրէն հաճոյք մը զգալով այդ հըպումէն, թող կուտար որ ուզածն ընէ իրեն։

Յանկարծ Սեփ գլուխը վեր առաւ եւ տխուր շեշտով մը հարցուց.

– Արո՛ւս, այսօր ի՞նչ կերար։

Մանկուհին կարծես թէ սարսուռ մ'ունեցաւ, թեթեւ կարմրութիւն մը պատեց այտերն, եւ առանց պատանեակին երեսը նայելու, յոյժ մեղմ ձայնով մրմնջեց.

– Ցամաք հաց։

Ամպ մը անցաւ Սեփին աչերէն, պզտիկ, գրեթէ անլսելի հեծիւն մը թռաւ կոկորդէն, երկիւղալի ակնարկ մը յածեց չորսդին, կամացուկ մը գրպանը խօթեց ձեռքը եւ բան մը դուրս հանելով՝ դրաւ զայն պզտիկ աղջկան վար կախուած ձեռքին մէջ, միանգամայն փսփսալով.

– Վաղը եէմիշ առ կեր, հա՞, աղուորիկ Արուս։

Պզտիկ աղջիկն առջինէն աւելի կարմրեցաւ, վեր չառաւ ձեռքը, իբր թէ յեղակարծ բան մը սառեցուցած ըլլար զայն։

– Պահէ՛, պահէ՛. ըսաւ Սեփ շտապագին, հիմա վար կ'իջնայ։

Հազիւ թէ խօսքն աւարտած էր, ահագին, սարսափելի ձայն մը վեր ցատքեցուց զայն. Արուսի գլուխն ի քթթել ական անհետ եղած էր։

Սերքօ, որ քունէն նոր էր արթնցած, գլուխը պատուհանէն դուրս հանելով կը գոչէր.

– Ծօ՛ փի՛ճ, փարչա փարչա պիտի ընեմ հիմա քեզի, ներս էկուր, չափուխ ներս էկուր։

Հէ՛դ պատանեակը, սահմռկած սասանած, առաւ զետնէն ամանները, եւ անբացատրելի վիշտով խառն երկիւղով մը, յանցաւոր աշակերտի մը պէս, ներս մըտաւ իրենց դռնէն զոր եղբայրը բացած էր։

Սերքօ բռնեց անոր ականջէն ոլորեց, ճմլեց, եւ միւս ձեռքովը մէկ երկու ուժգին ապտակ փակցուց խեղճ Սեփի երեսին։

– Ո՛հ, սրտաճմլիկ էր այդ տեսարանը։

– Սէնիկլիտի փի՛ճ, կը պոռար միտեսաճին ահեղ ձայնով, ծօ էս քեզի միլիոն անգամ չըսի՞ քի ան քովի միսխալէթներուն հետ կէօրիւշմիշ չպիտի ըլլաս. ծօ չիյտե՞ս քի մարըս, սաված օղորմի հոգուն, վիրա կ'ըսէր քի քովինները ամէն վախիթ միսերնիս կ'ուտեն. մեռած ատենը չըսա՞ւ քի ծառըմնէդ եախաս ըլլայ էյէր ան չըղիկին երեսը նայիք. ծօ՛, մարըս վերէն սա քու ըրածդ տեսնայ նէ ընտոր քեզի պէտտուս չընէ. ան սատկած լակոտէն ի՞նչ ես հասկցեր ... Բէք աղէկ, նայէ՛, նորէն կ'ըսեմ կոր, շարունակեց Սերքօ ուժգնակի ցնցելով պզտիկ Սեփը՝ որ ափ ի բերան մտիկ կ'ընէր այս սաստը, էյէր մէյ մըն ալ տեսնամ քի ան միսքիններուն հետ կէօրիւշմիշ կ'ըլլաս կոր, պաճախըդ պռնածիս պէս էրկուք կ'ընեմ, հասկցա՞ր, հիմա կրնա ուզածդ ըրէ։

(Շար. 2)

Գերմանիոյ Հայոց Թեմի հոգեւոր հովիւներէն՝

ԱՐԺ. Տ. ՅԱԿՈԲ Ա. ՔՀՆՅ. ԿԷՕՔՃԵԱՆԻ

որ անակնկալ սրտի տագնապի մը հետեւանքով վախճանած է 1998 Օգոստոս 16-ին, Թաղման կարգն ու օծումը կը կատարուի Օգոստոս 23-ին, Քէօլնի Սուրբ Սահակ _ Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ ձեռամբ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Բարձ. Տ. Գարեգին Արք. Պեքճեանի: Յաջորդ օրը Երկուշաբթի, Օգոստոս 24, ժամը 14·30-ին պիտի կատարուի յուղարկաւորութիւնը, Քէօլնի հայկական գերեզմանատան մէջ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879-ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱԻԱՐՏԱԿԱՆ
Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի
դասաւանդման զուգահեռ
Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

DATES A RETENIR

RETENEZ DES MAINTENANT LES DATES DES
5 et 6 DECEMBRE
pour
LA GRANDE BRADERIE DE NOEL
de
CHENE FRANCE

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր հին եւ նոր ննջեցեալներուն յիշատակին, Տիկին Ովսաննա Գալէնտէրեան 300 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, Թատրոն եւ քունկ-ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. —
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 - 39 - 83 - 71 - 19
ժամը 20-էն յետոյ:
կամ՝
ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 - 45 - 84 - 57 - 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ — ՍԱՐՍԷԼ — ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ-ԼԸ-ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ — Սարսէլ — Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19-ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse — Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL
Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.
Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par la section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon 2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
Mme Lucie Dossikian 01 45 46 10 11 ou Mme Elisabeth Davidian 01 46 65 81 53.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 Ֆր.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ	150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյն) 120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատոր գլուխ:

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15h30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK - MESROP
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 21
VENDREDI
21 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·446 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.446

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԿՈՒՍԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Շահան Արք.ի հետ ունեցած իր տեսակցութենէն ետք, որուն ընթացքին ան հաղորդած էր Պոլսոյ կուսակալութեան գիրքը, Մեսրոպ Արք. յայտնած էր թէ Կրօնական ժողով կը գումարէ, ապա կու տայ իր պատասխանը: Այդ ժողովին արդիւն, հրապարակուած է հետեւեալ հաղորդագրութիւնը. —

ՅԵԿՈՅՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Պատրիարքական Աթոռոյս Կրօնական ժողովը, Օգոստոս 18 Երեքշաբթի օրուան նիստին, միաձայնութեամբ որոշեց բարեպաշտ հասարակութեան եւ բոլոր հետաքրքրուողներուն զեկուցել հետեւեալ հաստատագիրը.

1 - Օգոստոս 3, 1998 թուի Եկեղեցական Համագումարը, որ Աթոռոյս Պատրիարքական Տեղապահը ընտրեց, հաւաքուած էր Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կարգադականոնաց եւ սրբազան աւանդութեանց համաձայն: Օգոստոս 3-ի Եկեղեցական Համագումարը որեւէ կապ չունէր 1863-ի «Ազգային Սահմանադրութեան» հետ:

2 - Թուրքիոյ Հայոց Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւոր իրաւասութեան սահմաններէն ներս այսօր գոյութիւն չունի ոեւէ եկեղեցական, որ կը կրէ «Պատրիարքական Փոխանորդ» տիտղոսը:

3 - Մինչեւ Նոր Պատրիարքի ընտրութիւնը, Թուրքիոյ Հայոց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Պետն է Բարձրաշնորհ Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանը, որ Օգոստոս 3 թուին Պատրիարքական Տեղապահ ընտրուած էր Եկեղեցական Համագումարին կողմէ: Մինչեւ Նոր Պատրիարքի ընտրութիւնը Աթոռոյս կրօնա-եկեղեցական եւ վարչական բոլոր պաշտօնական գործերը կը ղեկավարուին Տեղապահ Սրբազան Հօր եւ իր նախագահութեան ներքեւ հաւաքուող Կրօնական Ժողովի կողմէ,

ԴԻՒԱՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
1998 Օգոստոս 18

***

Ինչպէս կը տեսնուի, Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը եւ կուսակալութիւնը իրարու ասպարէզ կարդալու դիրք մը որդեգրած են, որուն հետեւանքը ցարդ անյայտ է: Այսպէս հետաքրքրական բնոյթ ունի սակայն, նոյն օրուան, Օգոստոս 18, «Ճումհուրիյէթ»ի տեղեկատուութիւնը այս նիւթին առնչութեամբ:

«Սվաճեան Պատրիարքական Փոխանորդ նշանակուեցաւ» խորագրին տակ, թերթը լուր մը կը հրատարակէ ըստ որուն Իսթանպուլի Կուսակալութիւնը Ներքին Նախարարութենէն ստացուած հրամանով մը ընծեց Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի Տեղապահութեան տիտղոսը եւ դրաւոր հրահանգ տուաւ որպէսզի Պատրիարքական Փոխանորդութեան պարտականութիւնը փոխանցուի Շահան Արք. Սվաճեանին: Թերթը կը գրէ որ Իսթանպուլի կուսակալութիւնը ստուեր թողուց ընտրութիւններու վրայ եւ կը պնդէ թէ ստուգուած է որ Իսթանպուլի Կուսակալութեան Ապահովութեան տնօրէնութեան Փոքրամասնութեանց բաժնի կարգ մը պաշտօնեաները չահեր ապահոված են հայկական քանի մը հաստատութիւններէ ու անոնց թելադրութեամբ է որ ընտրութիւնը յետաձգուած է մինչեւ որ նոր կանոնագրութիւն մը պատրաստուի:

«Ճումհուրիյէթ» այս նիւթին մէջ Արտաքին Նախարարութեան մասին ալ կը խօսի ու կը գրէ որ Արտաքին Նախարարութիւնը երկու կէտերու վրայ դէմ կու գայ կուսակալութեան այն դիրքաւորումին, որ ներհակ է 1961-ի Սեպտեմբերի կանոնագրութեան (այսինքն՝ նախկին Պատրիարքական ընտրութեան ընթացքին գործածուած կանոնագրութեան): Այդ երկու կէտերն են.

1) Պատրիարքական ընտրութիւնը կարգ մը կանոններու կապուած է, ընտրութիւնը պէտք էր կատարուէր այդ կանոններուն համաձայն:

2) Թրքական օրէնքներու ու միջազգային կանոններու ներհակ է ապագայի ուղղեալ նոր կանոնագրութիւն մը պատրաստել, փոխանակ կիրարկելու այն կանոնագրութիւնը որ արդէն գոյութիւն ունէր երբ Պատրիարքը վախճանեցաւ:

Այս գործադրութեամբ Թուրքիա կրնայ դարձեալ ու խիստ կերպով քննադատուիլ մարդկային իրաւունքներու հարցին մէջ: Թերթը կը նշէ որ կուսակալութեան այս նոր կարգադրութեան պատճառաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքարանը երկու փոխանորդներով չփոթ նոր շրջան մը պիտի ապրի:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 19 / 20)

ՄԱՀ
ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆԻ

Պատմաբան, լրագրող Լ. Մկրտիչեան մահացած է Օգոստոս 16, Կիրակի օր: Հեղինակ էր բազմաթիւ հատորներու: Ծնած էր 1919-ին Երեւան, 1956-էն մաս կը կազմէր Մինիխի Ազատութեան ձայնասփիւռի կայանին աշխատակիցներուն: Հիմնադիրներէն էր Մինիխի Հայկական Ուսումներու Հիմնարկին: Անդամ էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ կ'աշխատակցէր դաշնակցական մամուլին:

***

ՆՈՐ ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐ

Օգոստոս 18-ին գիշերուան ժամերուն Ազրպէյճանի զինուած ուժերուն կողմէ գնդակոծուած են Նոյեմբերեանի, Բերդաւանի եւ Բարեկամաւանի, ապա նաեւ Տաւուշի Այգեպար շրջանի պաշտպանական դիրքերը: Պատասխան գործողութիւններէ ետք Ազրպէյճանցիները կրակը դադրեցուցած են: Տուժածներ չկան:

***

ԶԻՆՈՒՈՐԸ ՎԵՐԱԴԱՍՆԵՐՈՒՆ ԶՈՀ ԷՐ

Օգոստոս 17-ին Շահումեանի մէջ սկսած է Արմաւիրի մէկ զօրամասին մէջ Փետրուար 11-ին հինգ զինուոր սպաննած ու յաջորդ օրը անձնասպան եղած Մկրտիչ Օհանեանի դատին քննութիւնը: Մեղադրանքի տակ են այս վերջինին պատկանած զօրամասի եւ գումարտակի հրամանատարներն ու անոնց տեղակալները: Հրամանատարական ամբողջ կազմը ստիճանազուրկ եղած է: Ստուգուած է որ Մ. Օհանեան բռնութիւններու զոհ եղած է գտնուած զօրաբաժնին մէջ: Դեկտեմբեր 19-ին ծեծով կոտրած են քիթը, բայց հրամանատարները յաջորդ օրուան ստուգումին «չեն նկատել» ատիկա:

***

ԱՂԱՆԴԱՒՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԴՊՐՈՑՆԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

Կրթութեան Նախարարութեան Արտաչափ խորհրդակցութեան մարզին մանկավարժները վրդովում յայտնած են աղանդաւորական շարժումին վերաբերեալ, ըսելով որ արդէն ան սկսած է դպրոց մուտք գործել: Նախարարութենէն Ա. Ղուկասեան յայտնած է որ առաջարկուած է որպէս պայքարի միջոց, աւելցնել հայ ժողովուրդի պատմութեան դասաժամերը, կազմակերպել քրիստոնէութեան, հայ եկեղեցիի պատմութեան ուսուցում: Ան ըսած է նաեւ որ Հայոց պատմութեան նոր դասագիրքեր կը պատրաստուին, աւելորդ նիւթերէ մաքրուած:

***

ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ԲՈՒԺՈՒՄ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Բուժումի կարօտ այրուածքներ ունեցող 6 երախաներ Գերմանիա մեկնած են Օգոստոս 19-ին, գերմանական «Ֆրիտենստրոֆ Ինտերնացիոնալ» կազմակերպութեան ու Հայաստանի մանկական ֆոնտի ներկայացուցիչին ընկերակցութեամբ: Կազմակերպութիւնը որ կ'աշխատի 24 երկիրներու մէջ, 7 տարիէ ի վեր կը գործակցի Հայաստանի հետ. անոր շնորհիւ մինչեւ այսօր Գերմանիոյ մէջ բուժուած են 34 երախաներ:

***

ԱՆՋՆԱՍՊԱՆ ԿՆՈՋ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ ՃՇԴՈՒԱԾ

Օգոստոս 12-ին Երեւանի Կիեւեան կամուրջէն նետուելով անձնասպան եղած կնոջ ինքնութիւնը յայտնուած է. ան Երեւանցի է, 1941-ին ծնած, Լարիսա Սայանովա կը կոչուէր: 18 տարիէ ի վեր հոգեկան հիւանդ էր ու որոշ շրջաններ բուժուած՝ առողջարաններու մէջ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ՃԱՏՐԱԿԻ ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Պոլսոյ Պահչէչէհիր թաղին մէջ Օգոստոս 21 - 29 տեղի կ'ունենայ ճատրակի միջազգային պատանեկան մրցաշարքը: Մասնակցողները պէտք է առաւելագոյն 16 տարեկան ըլլան: Այս մրցաշարքին Հայաստան եւս մասնակցութիւն կը բերէ չորս խաղացողներով. Լեւոն Աչարոնեան (16 տարեկան), Վարուժան Յակոբեան (15 տարեկան), Գաբրիէլ Սարգսեան (15 տարեկան), եւ Տիգրան Պետրոսեան (14 տարեկան):

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱ – ԱՒՍՏՐԻԱ 2 – 2

ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՊԱՀՈՎԵՑԻՆ ՃՈՐՔԱՅԷՖ ԵՒ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Բարեկամական հանդիպում մըն էր, Ֆրանսա – Աւստրիա մրցումը որ տեղի ունեցաւ Վիէննա Օգոստոս 19-ին: Ֆրանսական խումբը դժուարութիւններու բախեցաւ եւ վերջաւորութեան մօտ է որ Ճորքայէֆի մէկ փոխանցումէն կ'օգտուէր Պօղոսեան ապահովելու համար հաւասարեցնող կէտը: Եւրոպա 1 ձայնասփիւռի կայանի լրագրողը, որ կը մեկնաբանէր մրցումը, չեշտեց տոնց հայկական ծագումը, առաջինը մօրը կողմէ, երկրորդը՝ հօրը, մէկը Տեսինէն, միւսը Մարսէյլի Սէն – Ժիւլիէն արուարձանէն, առանձնապէս գնահատելով իրենց յաջողուցած կէտը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԻՍԿԱԿԱՆ ԻՐԱ»ՅԻ կրկնակ զեկոյցները մեծ տպաւորութիւն չգործեցին, տրուած ըլլալով որ յուզումը եւ վրդովումը դեռ վառ կը մնան Օմակի մէջ, ահաբեկչական ոճրափորձէն չորս օր ետք: Առաջին զեկոյցով մը «Իսկական ԻՐԱ»ն կը յայտնէր թէ ոճրափորձը գործուած էր առեւտրական թիրախի մը դէմ, Բրիտանացիներուն հետ պատերազմի շրջագծին մէջ եւ ներողամտութիւնը կը խնդրէր քաղաքացիներուն: Զեկոյցին չոր ոճը շատ դէշ տպաւորութիւն գործած ըլլալով, «Իսկական ԻՐԱ»ն երկրորդ զեկոյցով մը, Օգոստոս 18-էն 19-ի գիշերը, նախորդէն քանի մը ժամ ետք, կ'ըսէր թէ ոդբերգութեան իբրեւ անմիջական հետեւանք, կը ձեռնարկէ խորհրդակցութիւններու ճշդելու համար ապագայ գործունէութեան ուղին եւ միաժամանակ կ'առկախէ զինուորական գործողութիւնները: Կը թուի թէ շարժումը խուճապի մէջ է ի տես կատարուածին:

ԳԼԻՆԹԸՆ, որ Օգոստոս 19-ին ընտանիքին հետ իր 52-րդ տարեդարձը տօնեց Մարթա'զ Վայնեարտ ուր արձակուրդի գացած է, դեռ իր հաշիւը չէ փակած արդարադատութեան հետ, հակառակ իր փափաքին: Դատախազը կը շարունակէ իր հարցաքննումները եւ Օգոստոս 20-ին Մոնիքա Լեվինսկի կրկին կանչուած էր Մեծ Դատակազմին առջեւ, որ նախապէս ալ չորս ժամ լսած էր Գլինթընի նախկին խորհրդականը՝ Տիք Մորիս: Այս վերջինոյն վկայութիւնը շատ ծանր է նախագահին համար: Դեռ կայ փողկապի մը պատմութիւնը: «Նիւ – Եորք Թայմզ» կը գրէ թէ Գլինթըն հարցաքննուած է այն փողկապին մասին զոր կը կրէր Օգոստոս 6-ին, այն օրը երբ կը հարցաքննուէր Մոնիքա Լեվինսկի: Այդ փողկապը, ըստ թերթին, մէկն է այն վեց փողկապներէն զորս Մոնիքա նուիրեր է եւ ըսեր է. – «Երբ տեսնեմ որ այդ փողկապը կը կրէք, կ'իմանամ որ ձեր սրտին մօտ եմ»: Նման փողկապ մը կրեր է նաեւ Ջինաստան գացած ատեն եւ վերադարձին:

ՓԵՇՏԱՅԻ մէջ, ուր տեղի կ'ունենան Աթլեթիզմի Եւրոպայի ախոյեանական մրցումները, 100 մեթր վազքի մէջ ախոյեան հանդիսացաւ Ֆրանսուհի (Կուատըլուփ) Գրիսթին Արոն 23 տարեկան, 10″73-էն միաժամանակ կոտրելով Եւրոպայի մրցանիշը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մաֆիային գլխաւոր դէմքը նկատուած Ա. Չաքըճըի ձերբակալութեան արձագանգը լայն տեղ կը գրաւէ Թուրք մամուլին մէջ: Կ'ըսուի թէ Թուրք իշխանութիւնները յայտնած են թէ կեղծ է անոր գործածած դիւանագիտական անցագիրը, բայց ստոյգ տեղեկութիւն տալու համար պէտք է որ քննեն զայն: Այս ձերբակալութիւնը պատճառ եղած է որ Ա. Չաքըճըի անցեալի ապօրինի գործունէութիւնը եւ յարաբերութիւնները նիւթ ըլլան բաւական մանրամասնութեամբ: Այս ուղղութեամբ հետաքրքրական է «Միլլիյէթ»ի (Օգոստոս 20) մէջ Ե. Տօղաղանի գրութիւնը ուր ամենայն յստակութեամբ ցոյց կը տրուի թէ Չաքըճը բազմաթիւ անգամներ վայելած է Թուրք գաղտնի սպասարկութեան (ՄԻԹ) հովանաւորութիւնը,

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒՆ ՏԵՂԸ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հեղինակ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՓԻՏԷՃԵԱՆ

Նիւ – Եորքի մէջ լոյս տեսած է ազգագրագէտ – երաժիշտ Գրիգոր Փիտէճեանի «Հայ յեղափոխական երգերուն տեղը Հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ» խորագրով աշխատութիւնը, բաղկացած 278 էջերէ:

Նախ՝ քանի մը խօսք հեղինակին մասին:

Գրիգոր Փիտէճեան (աւազանի անունով՝ Յակոբ) ծնած է 1935–ին Աղեքսանդրիա. նախակրթութիւնը ստացած է Պօղոսեան Ազգային վարժարանին մէջ: Երաժշտութեան սէրը ժառանգած է իր ընտանիքէն: Տակաւին պատանի, մաս կազմած է խմբավար Կարպիս Աճէմեանի – Ներկայիս Փարիզ հաստատուած – «Յառաջդիմասէր» ակումբի երգչախումբին, ուր հաղորդուած է հայկական ժողովրդական երաժշտութեան դասական գործերուն հետ:

Գրիգոր Փիտէճեանի հայեցի ու ազգային դաստիարակութեան բուն օճախը եղած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքը, ուր ան հմայուած է հայ եկեղեցական երաժշտութեան վեհութեամբ: Ուսանողութեան շրջանէն իսկ եղած է դասապետ, դպրապետ, երաժշտութեան ուսուցիչ ունենալով Համբարձում Պէրպէրեանը – ներկայիս Ամերիկա հաստատուած –: Դպրեվանքը աւարտելէ ետք յաճախած է Պէյրութի պետական երաժշտանոցը, նոյն ատեն վարելով Դպրեվանքի երաժշտութեան եւ ձայնագրութեան ուսուցչի պաշտօնը:

1962–ին Նիւ – Եորք հաստատուելէ ետք Գրիգոր Փիտէճեան կազմած է «Գուսան» երգչախումբը, որ տասը տարի հնչեցնելով Հայաստանեան երգերը Նիւ – Եորքի եւ Նիւ – Ճըրզիի շրջաններուն մէջ, յաջողած է հայ երգի ու հայրենիքի կարօտ հոգիներուն պապակը: Նոյն տարիներուն, ան յաճախած է Նիւ – Եորքի հռչակաւոր Մաննէս երաժշտանոցը, ուրկէ ստացած է ղեկավարի Պաշտօնական Գիտութեանց վկայականը: Ապա, աւելի խորացնելով երաժշտագիտական իր ուսումը Հանթըր Գոլէճին մէջ, ան ստացած է երաժշտութեան Մագիստրոսի վկայականը: Այդ միջոցին Գրիգոր Փիտէճեան հետեւելով յատուկ տոհմային երաժշտութեան դասընթացքներու, ուսումնասիրած է հնդկական, պարսկական, թրքական, արաբական, հրէական եւ արեւմտեան ափրիկեան ժողովուրդներու երաժշտութիւնները, որպէսզի աւելի չափով ըմբռնէ ու վերլուծէ հայ երաժշտագէտի մը առջեւ ներկայացող տոհմային երաժշտական հարցերը: Ան տարի մը վարած է Մաննէս երաժշտանոցի երգչախումբին փոխ – ղեկավարի պաշտօնը, նաեւ տարիներ երաժշտութիւն դասաւանդած Նիւ – Եորքի պետական վարժարանի մէջ:

1970–ին, Նիւ – Եորքի Սուրբ Վարդան Մայր տաճարի արհեստավարժ երգչախումբը կազմած ու աւելի քան տասը տարի ղեկավարած է Գրիգոր Փիտէճեան, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ երաժշտութեան վայել երգեցողութեամբ մը օժտելով եկեղեցին:

Գրիգոր Փիտէճեան նաեւ յօրինող է, մշակող, դաշնաւորող, երաժշտագէտ եւ վերլուծող: Իր գործերէն շատեր մեկնաբանուած են Միջին – Արեւելեան երկիրներու, ինչպէս նաեւ Գանատայի եւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ: Տպագրութեան պատրաստ ունի խմբերգային ու մեներգային յօրինումներ ու մշակումներ, ինչպէս նաեւ եկեղեցական երաժշտութեան մշակումներ: Իսկ երաժշտագիտական մարզին մէջ ունի խազաբանական վերլուծական եւ պատմաբանասիրական աշխատանքներ՝ «Ս. Գրիգոր Նարեկացի շարականագի՞ր», «Անձինք նուիրեալք», «Հայ պանդխտութեան երգեր» եւ այլ ուսումնասիրութիւններ:

Ահա այսպիսի երախտաշատ երաժշտագէտ եւ իր ազգային համոզումներով ու գործունէութեամբ Նիւ – Եորքի եւ շրջակայքի հայկական գաղութի մշակութային վերազարթօնքի ռահվիրաներէն մէկն է Գրիգոր Փիտէճեան, որուն անունն իսկ յիշատակուած չէր Մարգարիտ Յարութիւնեանի եւ Աննա Բարսամեանի հրատարակած «Հայ երաժշտութեան պատմութիւն» գիրքին մէջ: Տեղին է յիշել որ Գրիգոր Փիտէճեան 1969–ին, իբրեւ Սփիւռքի հայ երաժիշտ, հրաւիրուած էր մասնակցելու Կոմիտասի ծննդեան 100–ամեակի հանդիսութիւններուն:

***

Իւրաքանչիւր քաղաքակիրթ ժողովուրդ անպայման ունի իր երգն ու երաժշտութիւնը, որ արտայայտութիւնն է տուեալ ժողովուրդի բովանդակ պատմութեան: Մեր խօսքը մասնաւորելով հայ երգի մասին, պէտք է ըսել որ հայ երգը արտացոլումն է մեր ժողովուրդին դարաւոր պատմութեան:

Արդարեւ, քրիստոնէութեան առաջին դարերուն, հայ երգը ունէր առաւելաբար կրօնական նկարագիր մը եւ զայն յօրինողներն ու տարածողները հոգեւորականներ էին: Միջին դարերուն, հոգեւոր երաժշտութեան արընթեր, մենք ունեցած ենք նաեւ աշխարհիկ կամ ժողովրդական երաժշտութիւն, որով կը ցոլանար հայկական կեանքին մէջ տեղի ունեցած բարեշրջումը, յատկապէս գրական – գեղարուեստական մարզերուն մէջ: Այդ բարեշրջում տեղի ունեցաւ մասնաւորաբար Կիլիկեան հայկական թագաւորութեան եւ անոր յաջորդող դարերուն, երբ հայ ժողովուրդը՝ զրկուելով իր անկախ պետականութենէն, դարձաւ պանդուխտ ու տարագիր եւ բռնեց գաղթի ճամբան, հաստատուեցաւ օտար ափեր, իր ալեխռով կեանքին ու ներաշխարհին անդորրը ապահովելու նպատակով:

Սակայն, մեր ժողովուրդը, հակառակ տարբեր հորիզոններու տակ սփռուած ու մասնատուած ըլլալուն, պահեց ցեղային իր ուրոյն յատկանիշները, իր ազգային դիմագիծը: Հայ հոգիին մէջ մնաց հայկականութիւնը, որ երեւան ելաւ երգի ու երաժշտութեան միջոցով:

Ու այսպէս՝ մինչեւ ԺԹ. դար:

ԺԹ. դարը Հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ, բառին ամբողջական իմաստով, յեղաշրջում յառաջ բերաւ: Հայրենիքի ազատութեան եւ զայն պետականութեամբ օժտելու ոգին գլխաւոր հիմքը կազմեց մեր երգարուեստին: Այդ շրջանին, մեր ժողովուրդին ապրած կեանքն ու քաղաքական խմորումները իրենց պողպատեայ արձագանգը ունեցան հայ երգի անդաստանին մէջ, որուն նուիրեալ մշակները հանդիսացան՝ հայկական ազատագրական պայքարի ռահվիրաներէն Րաֆֆի՝ իր Ձայն տուր ո՛վ ծովակ, Միքայէլ Նալբանդեան՝ իր Ազատութիւն Մեր Հայրենիք, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան՝ իր Մահ քաջորդւոյն, Թաղումն քաջորդւոյն բանաստեղծութիւններով եւ բազմաթիւ ուրիշներ:

Այս բոլորը, հայ երգի ասպարէզին մէջ, բացին նոր ուղի եւ նոր դարաշրջան մը: Ծնաւ հայ երգի նոր մանուկը, որ մկրտուելով հայկական յեղափոխութեան գաղափարական աւազանին մէջ, կոչուեցաւ հայ յեղափոխական երգ կամ երաժշտութիւն:

Հայ յեղափոխական երգը, կարճ ժամանակամիջոցին, արագ զարգացում ու տարածում ունեցաւ, հայելին հանդիսանալով հայրենիքի անկախութեան գաղափարին կառչած նոր սերունդի յոյզերուն եւ ապրումներուն: Հայը, տիրող քաղաքական նոր պայմաններու եւ իր մէջ հետզհետէ միխացող ազգային – հայրենասիրական բոցերու ջերմութեան տակ, ունեցաւ նկարագրային նոր գիծեր, զգացումներու եւ տրամաբանութեան նոր ըմբռնումներ: Ազգային ազատագրական պայքարի գինուորագրեալ սերունդի նկարագիրն է, որ հայ յեղափոխական երգերուն մէջ կը ցոլանայ իբրեւ բարոյականութեան ու պատուի, բարութեան, քաջութեան, նուիրումի ու զոհողութեան սկզբունքներու խորհրդանիշ:

Թէ ի՛նչ արժէք կը ներկայացնեն հայ յեղափոխական երգերը եւ թէ ո՛ւր է անոնց տեղը հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ, այդ հարցը խորացնին ուսումնասիրած, բազմակողմանի քննարկումի ենթարկած է ազգագրագէտ երաժիշտ Գրիգոր Փիտէճեան գրախօսուող իր աշխատութեան մէջ:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Կ. Պոլսոյ գրաւումէն ետք Օսմանեան կայսրութեան համար կը բացուի վերելքի շրջանը: Այդ շրջանին ամէնէն յայտնի դէմքերն են Սէլիմ Ա. եւ Սիւլէյման Բ. որոնց տիրակալութիւնը բազմաթիւ յաղթանակներ նուիրած է կայսրութեան: Յատկապէս երկրորդը ծովային պատերազմներով ծունկի բերած է Հռոդոսի ասպետները եւ վերջ տուած Ճենովայի ու Վենետիկի ծովային մենաշնորհին: Հունգարիան հարկատու գաւառի մը վերածած է (1526), իսկ Վիէննան եւ Աւստրիան քրիստոնեայ ծայրակէտերու:

Եւրոպայի սրտին վրայ ստեղծուած այս նոր կացութիւնը առաջնորդած է օսմանեան արքային ու Ֆրանսուա Ա.ի բարեկամական դաշինքին: Սիւլէյման երբ – 1534–ին գրաւած է Պարսկաստանն ալ, կայսրութիւնը տարածուած է Պաղտատէն, Միջագետքէն մինչեւ Վիէննա:

Այսուհանդերձ, իր մահով բացուած է անկումի շրջանը որուն խորհրդանիշը կը նկատուի Միջերկրականի մէջ Լեփանթի պարտութիւնը (1571): Թէեւ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ անոնց ներկայութիւնը կը շարունակուի: Օսմանեան ԺԷ. դարը ենիչէրիներու ապստամբութեան շարժումներու դարն է. այդ ապստամբութիւնները բոլորն ալ արիւնալի ճնշումներով լուծեան մատնուած են: Դարուն Բ. կիսուն կայսրութեան վէզիրութեան կը բերուի ալպանացի Քէօփրիւլիւ ընտանիքը որ այդ պաշտօնին հինգ ղեկավար տուած է:

Նոյն շրջանին կը զուգադիպի Եւրոպայի քաղաքական բեմին վրայ Հապսպուրկներու արեւելեան թեւին յայտնութիւնը: Անոնք յաղթանակներ կը տանին օսմանեան զօրքերու դէմ, հակառակ այս վերջիններուն մէկ – երկու յաղթանակներուն: 1664–ին օսմանեան յառաջխաղացքը կարելի կ'ըլլայ կասեցնել Հունգարիոյ արեւմտեան շրջանին մէջ, Սէն Կոթարի առջեւ: 1669–ին Կրետէ կը յաղթէ Վենետիկի, իսկ 1674–ին Թուրքերը կը սպառնան Կիեւի:

Աւստրիոյ համար օսմանեան ամէնէն լուրջ վտանգը կ'ըլլայ 1683–ին Վիէննայի պաշարումը: Մէհմէտ Դ. մեծ յոյսեր ունի, մանաւանդ որ Լուի ԺԴ. իրեն խոստացած է չմիջամտել ի նպաստ Վիէննայի: Յուլիս 15–ին կը սկսի պաշարումը որ կը տեւէ մինչեւ Սեպտեմբեր 12: «Սեւ Մուսթաֆա» անուանուած Թուրք հրամանատարը կը պարտուի Ժան Սոպիէսքիի ղեկավարած լեհ զօրագունտերէն: Այդ պարտութիւնը վերջ կը դնէ Օսմանցիներու դէպի արեւմուտք արշաւին ու կը սկսի Պալքանեան թերակղզիէն աստիճանական նահանջի շրջանը:

Վիէննայի պաշարումէն Եւրոպայի մնացած է նախաճաշի քրուասանը, որ գրեթէ ոչ մէկ նախաճաշողի կը յիշեցնէ օսմանեան պաշարումի մը սարսափազդու օրերը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՄԷՋ ԲԱՑՈՒԵՑԱՆ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԳԵՐԱՐԴԻԱԿԱՆ «ԱՍՏԱՐՃԵԱՆ» ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆՆԵՐԸ

Օգոստոս 15, Շաբաթ, յետմիջօրէին, ժամը 16–ին Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնն ու բժշկապետութիւնը արդար հպարտութեամբ ու երջանիկ ժպիտներու մէջ, բացին Հիւանդանոցի գեր – արդիական վիրաբուժարանը, որ կոչուած է Աստարճեան վիրաբուժարան: Եթէ չըլլար բարերարին անունը, այս նորակառոյց բաժինը կրնար կոչուիլ նաեւ «վարդագոյն վիրաբուժարան» կամ ««վարդագոյն բաժին»: Արդարեւ երկու յարկերէ բաղկացեալ ու անհաւատալիօրէն բարձր ճաշակով ու բարեացակամութեամբ կառուցուած այս բաժնէն ներս կը տիրեն ո՛չ միայն թէքնիք ամէնէն նոր սարքերն ու կարելիութիւնները, այլ նաեւ վարդագոյնը, որուն մարդիկ այնքան պէտք ունին երբ կը մտնուին հիւանդութեան ու տառապանքի սեւ պայմաններուն: Բոլոր պատերը ներկուած էին շատ անոյշ վարդագոյնի մը, որուն եթէ նայէին, մարդիկ դժուար կը հաւատային որ մտած էին վիրաբուժական գործողութիւններու բաժնէ մը ներս:

Իրականութեան մէջ դժուար է «բաժին» կոչել այս նորակառոյց մասը, որ ինքնին հսկայ հիւանդանոց մը կրնայ նկատուիլ: Այստեղ, գերարդիական վիրաբուժութեան չորս սրահներու շուրջ կառուցուած են հանգստաւէտ սենեակներ, խտացեալ-խնամքի կեդրոն մը, օժտուած հանգստաւէտութեան ամէն տեսակ յարմարութիւններով: Այսուհետեւ նոյն վայրկեանին կարելի պիտի ըլլայ չորս անջատ գործողութիւններ կատարել: Գետինները ծածկուած են այնպիսի չինանիւթերով, որ կրնան դիմադրել ամէն տեսակ մանրէի ու աղտոտութեան: Դուները կը բացուին – կը գոցուին ելեկտրական ու համակարգիչային սարքերով, վերջապէս այս բոլորէն ներս կը տիրէ ճարտարապետական շատ բարձր ոճ մը, զոր Հիւանդանոցը կը պարտի Պ. Նշան Եաղուպեանի:

Հիւանդանոցը, որ Ազգին Տան հողերը առաւելագոյն չափով կ'օգտագործէ, մեծ հնարամտութեամբ կրցած է իրագործել այս շատ լայն բաժինը, որ կ'իրականանայ ահաւասիկ նախկին խնթանպուլահայ, այժմ Ֆրանսաբնակ Պր. Հայկազուն Աստարճեանի բարերարութեամբ: Այս պատուական անձն էր որ աւելի առաջ ալ Հիւանդանոցին նուիրած էր թոմոկրաֆիի շատ թանկարժէք գործիքը, որ այդ շրջանին Հիւանդանոցը դարձուցած էր այս գործիքը ունեցող քանի մը հիւանդանոցներէն մէկը: Այս անգամ Աստարճեան ընտանիքը, որ բազմաթիւ անդամներով ու ազգականներով ու բարեկամներով Ֆրանսայէն յատկապէս եկած ու ներկայ գտնուած էր բացման հանդիսութեան, ըստանձնած էր նորակառոյց բաժնի բարերարութիւնը: Իսկ խտացեալ – խնամքի սարքերը Հիւանդանոցին նուիրուած էին Օր. Արտեմիս Պիլէքի կողմէ: Ճարտարապետութիւնը ստանձնած ու աշխատանքին վրայ անձամբ հսկած էր Պր. Նշան Եաղուպեան: Հոգաբարձութեան անդամներէն մասնաւորաբար Պր. Նիկողոս Համամճեան ու Հերման Պալեան մեծ բաժին բերած էին կառուցման աշխատանքներու վրայ հսկելու պարտականութեան մէջ: Արդիւնքն այն է՝ որ այսօր մեր պապերէն մեզի աւանդ թողուած 166 տարուան այս տիպար հաստատութիւնը կրկին կը դառնայ մեր երկրին առողջական շրջանակներու ու ամէնէն արդիական հիւանդանոցներու նախանձը գրգռել իր այս նորակառոյց բաժնով:

Շաբաթ կէսօրէ վերջուան բացման հանդիսութիւնը, որ կը կատարուէր հեղձուցիչ տաքի մէջ եւ անհամբեր օր ու ժամով, ի մի բերած էր Հոգաբարձուներ, բժշկական դասը, անձնակազմը, ազգային հաստատութիւններու ներկայացուցիչները, համակիրներն ու բարերարին ընտանիքն ու բարեկամները, կատարուե–

...ցու Պատրիարքական Տեղապահ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի նախագահութեամբ, որուն կ'ընկերակցէր օտար հոգեւորական մը: Հոգաբարձութեան Բ. ատենապետ Մելքոն Գարագէօզ բարի գալուստ մաղթեց, շնորհակալութիւն յայտնեց ցուցաբերուած ուշադրութեան համար: Խօսք առաւ Հոգաբարձութեան ժրաջան անդամներէն՝ Ատենադպիր Գրիգոր Տէօշէմէճեան, որ յիշեցուց որ Հիւանդանոցը դարձեալ կարեւոր քայլ մը կ'առնէ հասարակական առողջութեան բնագաւառէն ներս: Յայտնի է որ երկրի հիւանդանոցներէն շատեր հեռու կը մնան փափաքելի արդիական մակարդակէն ու կարելիութիւնները ցուցաբերելէ, որովհետեւ պետական օժանդակութեան բացակայութիւնը կը դժուարացնէ ժամանակին քայլ յարմարցնելու հրամայականը, ըսաւ Տէօշէմէճեան: Թէ ի՞նչ է այս ընդհանուր պատկերին մէջ Ազգային Հիւանդանոցին դերը, այդ մասին իր մտածումները հաղորդեց Պր. Տէօշէմէճեան, որ ընդգծեց թէ Հիւանդանոցը, որպէս մարդասիրական վաքֆ, այս պարտականութիւնը կը կատարէ առանց նիւթական շահու մասին մտածելու:

Ապա ան ծանօթացուց բարերար Հայկազուն Ասատուրեանը, մէկը՝ որ օտար երկրի մէջ հաստատուելով հանդերձ իր կապը չէ խզած իր ծննդավայր երկրին ու համայնքին հետ: Դրուատեց անոր պատրաստակամութիւնը միշտ Հիւանդանոցին օգտակար ըլլալու ուղղութեամբ: Շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ միւս բարերարուհիին՝ Օր. Արտեմիս Պիլէքին, որուն շնորհիւ միայն վիրաբուժարանին համար կարելի եղած էր սարքել Խտացեալ – Խնամքի կեդրոն մը: Շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ միւս բոլոր անձերուն, որոնք ուժնաջան աշխատանք տարին այս կապակցութեամբ: Պր. Տէօշէմէճեան իր խօսքերը համառօտ կերպով կրկնեց անգլերէնով ալ, նկատի առնելով որ օտար հիւրեր ալ կային հաւաքոյթի ընթացքին: Բժշկապետ Տոքթոր Արման Չաքըր եւս բացատրութիւններ տուաւ ու բացատրեց թէ այս նորակառոյց բաժինը ինչ մասերէ կը բաղկանար ու այսուհետեւ ինչպիսի ծառայութեան մը կարելիութիւններ պիտի ընձեռէր:

Բարերար Պր. Ասատուրեան քանի մը նախադասութեամբ յայտնեց օգտակար ըլլալու իր գոհունակութիւնը եւ շնորհակալութիւն յայտնեց Հոգաբարձութեան անդամներուն որոնք օգնեցին իրեն որպէսզի այս ձեռնարկը իրականանայ: Ապա Մեսրոպ Սրբազան եւ բարերարը միասնաբար կտրեցին վարի եւ վերի յարկի ժապաւէնները:

Հանդիսութիւնը աւարտեցաւ ճոխ ընդունելութեամբ մը:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

Օգոստոս 17

ՀԱՄԱՍԵՐՈՒՄԻ ՓԱՅԼՈՒՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

1997 Փետրուարին ամբողջ աշխարհը շշմեցաւ տեղեկանալով համասերումի (fլոնաժ) արդիւնք ծնած գառնուկի մը գոյութեան: Ան մաքիի մը մէկ բջիջէն ստեղծուած էր, Սկովտական գիտաշխատանոցի մը մէջ: Այսօր ամէնէն անհաւատները անգամ ընդունած են որ Տոլին խակապէս իր մօրը համասերն է:

Պարզ է որ յաջողած այդ փորձը պիտի կրկնուէր ուրիշ գիտնականներու կողմէ, ուրիշ վայրերու մէջ: Այսօր Տոլին գիտութեան այդ նուաճումին միակ օրինակը չէ այլեւս: Ճափոնի, Հավայիի մէջ նոյն թէքնիքով ուրիշ կենդանիներ ծնած են: Ճափոնի մէջ ծնածները երկու հորթուկներ են. կիրարկուած է Սկովտիոյ թէքնիքը գրեթէ նոյնութեամբ: Իսկ Հաւայիցիները կը հպարտանան որ այլ ձեւով մը յաջողած են մուկեր բազմացնել:

Շատ մը ուրիշ երկիրներ յայտնած են թէ մշակած ու գործադրութեան դրած են համասերումի իրենց ծրագիրները: Չինաստանի մէջ հետազօտողներ մտադիր են այդ ձեւով կորուստէ փրկելու հսկայական փանտաներու սեռը որ անյայտանալու սպառնալիքին տակն է: Սկովտիոյ մէջ կ'աշխատին մեթոտը կիրարկել խոզերու: Ֆրանսայի մէջ կարճ ատենէն ճագարներ, հորթեր, մուկեր աշխարհ պիտի գան, գիտնականներու փորձանօթներէն: ԱՄՆ–ու մէջ որոշ հետաքրքրութիւն կայ նաեւ կապիկներու նկատմամբ:

Այս մարզին նուիրուած աշխատանոցները ժամանակի իսկական մրցումի մը ելած են: Պիտի շահի ան որ տարբեր ձեւ մը պիտի գտնէ ու առոր մենաշնորհը ծախէ կենսաթեքնոլոժիի նախաձեռնութիւններուն: Այս վերջինները մեծ օգուտներ կը տեսնեն կենդանիներու համասերումին մէջ: Օրինակ, կարելի պիտի ըլլայ այնպէս ընել, որ համասերուած մաքի մը մարդկային բնապիտներ արտադրէ իր կաթին մէջ, նաեւ պէտք պիտի չըլլայ այդ բարդ գործողութիւնը կատարել յետագայ սերունդներուն համար ալ. ծիներու վրայ կատարուած միակ փոփոխութիւն մը բաւարար պիտի ըլլայ որ կենդանիին յաջորդ սերունդներն ալ արտադրեն մարդկային բնապիտներ: Այս առումով համասերումի նիւթը ոչ միայն գիտական յեղաշրջում մըն է, բայց նաեւ շուկայի կարեւոր հարց մը:

Թ. Ա. Թ.

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ՝ ՀԱՅ «ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

«Հիւրրիյէթ» թերթի արուեստի «Կէօսթէրի» պարբերաթերթի վերջին թիւին մէջ Հիքմէթ Աքարսու տեսակցութիւնմ ը հրատարակած է գրագէտ Մկրտիչ Մարկոսեանի հետ, զինքը ներկայացնելով «գաւառական գրականութեան» ներկայացուցիչը, «գաւառական գրականութիւն» բառերը գործածելով իրենց հայերէն ձեւով: Հարցազրոյցի տուն տուողը Մկրտիչ Մարկոսեանի վերջին գիրքն է՝ «Պիլէթիմիզ Իսթանպուլա Քէսիլտի»: Աքարսու Մկրտիչ Մարկոսեանը կը նկատէ «գաւառական գրականութեան» մերօրեայ ամենակարեւոր ներկայացուցիչը: Ան կը նշէ որ Մկրտիչ Մարկոսեան, որ Տիյարպաքըրի մէջ աշխարհ եկած է, երկար տարիներ հեռու մնալէ վերջ գրականութենէ, սկսած է հայերէն «Մարմարա» թերթի մէջ պատմուածքներ գրել: 1992-ին թրքերէնով հրատարակուեցաւ իր «Կեավուր Մահալլէսի»ն: Այս գիրքով ան արժանացաւ արտակարգ հետաքրքրութեան մը եւ շարունակեց աշխատիլ նոյն ուղղութեամբ: Յետոյ հրատարակեց «Սէօյլէ Մարկոս Նէրէլիսին»ը: Իսկ երրորդ գիրքին մէջ, Մարկոսեանի ցնցիչ հայրենաբաղձութիւնը հասած է իր գագաթնակէտին:

Մարկոսեան կ'ըսէ որ իրականութեան մէջ այս թէմաները նոր չեն, աւելի առաջ ալ անոնց մասին խօսած է հայերէն լեզուով: Բայց զանոնք թրքերէնի վերածելու ընթացքին կ'ընդլայնէ ու կը վերակառուցէ: Ինք ալ գիւղի գրականութեան սիրահար է, բայց ինք կը գրէ եօթը հազար տարիէ ի վեր գոյութիւն ունեցող եւ իր դռները անհամար քաղաքակրթութիւններու առջեւ բացած քաղաքի մը մասին: Իր գիրքերուն մէջ ան կը խօսի հայ, թուրք, քիւրտ, ասորի, գլտանի կամ Հրեաներու կեանքին մասին: Իսկ թէ գրական աշխարհին մէջ ինք ի՞նչպիսի տեղ մը կը տեսնէ ինքզինքին համար, Մարկոսեան կը պատասխանէ որ այդ հարցումը պէտք է ուղղել գրական քննադատներուն:

Գալով «Արաս» հրատարակչատան մէջ իր բերած աշխատանքին, Մարկոսեանի գաղափարն այն է թէ հայ գրականութեան գործերը թրքերէնի թարգմանելը պահանջ մըն էր: Կը յիշէ որ Ազիզ Նէսին ըսած էր որ «մենք ի՞նչ յանցանք ունինք եթէ հայերէն չենք գիտեր ու չենք կրնար կարդալ հայ գրողներու գործերը, սա գործերը թրքերէնի թարգմանեցէք որպէսզի մենք ալ կարդանք»:

Մարկոսեան կ'աւելցնէ որ իր այս աշխատանքին առընթեր կը շարունակէ յօդուածներ գրել «Ակօս» ու «Ենի Եիւզըլ» թերթերուն մէջ:

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ ՄԷՋ, Օգոստոս 7, 8, 9–ին տեղի ունեցած է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Գանատայի շրջանի 29–րդ միջմասնաճիւղային խաղերը, նուիրուած Հ.Մ.Ը.Մ.ի 80–ամեակին եւ Համազգայինի 70–ամեակին: Խաղերուն մասնակցած են Թորոնթոյի, Սէնթ – Գաթրինզի, Համիլթընի, Գէմպրիճի եւ Մոնրէալի մասնաճիւղերը, նաեւ Տիթրոյթի, Պոսթընի եւ Ֆիլատելֆիոյ մասնաճիւղերը: Զոմսն խաղերէն ետք, Օգոստոս 8–ին, Հայ Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է յաղթանակի խրախճանք ներկայութեամբ պաշտօնական անձնաւորութիւններու եւ 400 հոգիի: Յայտագրի ընթացքին խօսք առած են Պետրոս Պետրոսեան, երեսփոխան Սարգիս Ասատուրեան, Մկրտիչ Ֆէրմանեան: Այս առթիւ Հ.Մ.Ը.Մ.–ի վարչութեան յատուկ գնահատանքով պատուուած են 24 վաստակաւոր Հ.Մ.Ը.Մ.–ականներ: Օգոստոս 9–ին տեղի ունեցած են աւարտական խաղերը «Էսթըր Շինըր» մարզադաշտին վըրայ: Մարզական տողանցքէն ետք, հանդիսութեան ընթացքին խօսք առած են վարչութեան ատենապետ՝ Զարեհ Տէրվիշեան, Շրջ. վարչութեան ատենապետ՝ Գէորգ Մանկէլեան, Հ.Յ.Դ. կ.կ.ի ներկայացուցիչ՝ Յակոբ Ճանպազեան եւ հոգեւոր հովիւ Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեան: Մրցանակներու, մետալներու եւ բաժակներու բաշխումէն ետք, հանդիսութիւնը փակուած է «Յառաջ Նահատակ»ով:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան սրահին մէջ, Օգոստոս 10–ին պաշտօնական հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Տոքթոր Գէորգ Պաղճեանի մեծարման եւ Հայաստանի անցագրի տուչութեան առթիւ: Միութեան ատենապետ՝ Աշոտ Գասպարեան հակիրճ կերպով ներկայացուցած է մեծարեալը, տալով կենսագրական գիծեր: Շնորհաւորութեան իրենց խօսքերով յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Արմէն Ա. Քահանայ Իշխանեան, Հայ Կաթողիկէ Միութեան ատենապետ՝ Համբարձում Անտոնեան որ կարդացած է նաեւ առաջնորդ Յովհ. Եպիսկոպոս Դերձակեանի ուղերձը, ՀՀ. դեսպան Լեւոն Բարխուդարեան: Հուսկ բեմ հրաւիրուած է 85–ամեայ մեծարեալը որ յուզուած իր ստացած անցագրէն շնորհակալութիւն յայտնած է դեսպանին եւ ներկաներուն:

ՊԶՏԻԿ ՍԵՓԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Այս ըսելով սատկապէս հրեց տղեկը, որ գնաց թաւալեցաւ հողին վրայ, մինչեւ այն ատեն առանց ճիչ մը հանած ըլլալու:

– Հա՛, աղէկ միտքս ինկաւ, յարեց խոշոր սրիկան՝ ձայնին մէջ քիչ մը մեղմութիւն դնելով այս անգամ, միտեաին փարան վո՞ւր է:

Տղան ելաւ կայնեցաւ, աչուըները միշտ գետին յառած, դուրս հանեց գրպանին ստակները, զորս ձեռքին մէջ առնելով՝ սկսաւ համրել Սերքօ:

– Ա՞ս ինչ է, քսան փարա պակաս է՛, վո՞ւր է ծօ Սեփ, մէյ մըն ալ նայէ ճէպդ:

– Չէ, ախպար, չըկայ, ըսաւ պատանեակը դողահար ձայնով, ասնի մնաց նէ թծուն միտեան քսան փարա պակսընա տալի:

– Ա՛խ, մռլտաց Սերքօ, կատաղի նայուածք մը սեւեռելով պզտիկին վրայ, էս քեզի մարդ պիտի ընեմ ես՛:

Եւ վայրկեանին մէջ նորէն հագուելով հուժկու միտեաճին՝ սալթան ուսին զարկաւ, դրանը ետին պահած եէմէնիները ոտքն անցուց եւ դուրս ելաւ դռնէն, ըսելով Սեփին.

– Ինծի մէկը կայ նէ, ըսէ քի Թոտիին կնաց:

Երբ խոշոր ոտնաձայնն հեռացաւ փողոցին մէջ, ոտքի ելաւ ստամբակը, վրան գլուխը շտկեց, եւ աչուըները շփելով կը մրմռար.

– Ցամաք հա՛ց կերեր է, վախ Արուս, վա՛խ:

***

Ալ անկից ետքը Սեփ չափազանց զգուշաւորութեամբ սկսաւ տեսնուիլ պզտիկ Արուսին հետ, չենթարկուելու համար իր եղբօրը սաստերուն եւ ծեծին: Միայն, երբ առտուները կանուխ դուրս ելլէր տունէն՝ ձուկ, ձկնականջ եւ այլն ծախելու համար, վեր կը նայէր գաղտագողի, վայրկենական մնջկատակ մը տեղի կ'ունենար, յորում այդ երկու պզտիկ մատաղ սրտերն ալ կը հրճուէին:

Իրենք ալ չէին գիտեր թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս կը սիրէին զիրար, երկուքն ալ թշուառութեամբ մեծցած եւ թշուառութեան խեթ տեսած էին իրենց շուրջը, կարելի է այս պարագան իսկ պատճառ եղած էր որ Սեփ եւ Արուս, որք գրեթէ միեւնոյն տարիքն ունէին, թաքուն համակրութիւն մը տածեն իրարու, սէր մը անմեղունակ, անարատ, տակաւին իր փթթումին մէջ եւ անպահանջկոտ:

Երբեմն օգուտ կը քաղէր եղբօրը բացակայութենէն, որ ձուկ որսալու կ'երթար, եւ անցնելով քովի տունին պարտէզը որ իրենց պարտէզէն կը զատուէր մէկուկէս կանգուն բարձրութեամբ տախտակորմով մը, «քուրէկին» հետ «միսաֆիր օյնի», «պէպէք օյնի» կը խաղար, մէկ քանի անգամ ալ «հարսնիք օյնի» խաղացին, գլուխ գլխի տուին, եւ Արուսին մամիկը վերի պատուհանէն աղօթք մը մրմնջեց «խիէք» փաթթելով հանդերձ. պսակը կը վերջանար համբոյրով մը զոր ստամբակը կը դրոշմէր մանկուհիին երեսը. Արուս կը կարմրէր, բայց ձայն չէր հաներ:

Ամէն գիշեր երերտկալէն տուն կը դառնար Սերքօ, օղիով գլուխը տաքցած, խուլ ձայնով յիշոցներ, նախատինքներ կը տեղար անծանօթ անձերու, ոչնչութիւններու դէմ. իր հայհոյութիւններէն մեծ բաժին մը կը հանէր «քովի տունիններուն», սպառնալիքներ կ'որոտար անոնց դէմ, աչուըները՝ կատաղի բոցերով լեցուն՝ Սեփին վրա՛յ յառած, որ կը ջանար ծածկել իր ներքին սարսափն ու զգացած անհուն վիշտն այդ անողորմ անիրաւ նախատինքներէն: Երբեմն, այնքան կը լեցուէր սիրտը, ջիղերն այնքան թունդ կ'ելնէին, որ քիչ կը մնար որ պէտք եղած կերպովը պատասխանել համարձակէր այդ անարդական ժայթքումներուն, այդ բիրտ խօսքերուն. բայց ինք իր վըրայ կը դարձունէր ակնարկը, կը տեսնէր իր խեղճ իրանը, ողորմելի սրունքներն ու բազուկները, եւ անգամ մըն ալ սարսափով կը դիտէր եղբօրն արինագոյն գլուխը, ամեհի կուրծքն ու կարշնեղ բազուկները, ու անմիջապէս կը վհատէր, կը ամքէր, կուլ տալով իր քէնն ու վիշտը կապարէ գնդակներու պէս: Իր այդ բոլոր յուզումները, վիշտերը, գայրոյթները խօսք մը միայն կը թելադրէին նմա.

– Ա՛խ, մէյ մը մեծնայի՛, կ'ըսէր:

***

Ձմեռը եկած էր իր սպիտակափառ ձիւնովը, իր փաղփուն սառոյցովը ու իր մոլեգնապտոյտ քամիովը:

Ձիւն իբր ակնահաճոյ զարդ մը, իր վատկայնման խաւին տակ սքօղած էր փլփլկած տուներու փեռիկներն ու վէրքերը, փողոցներու ծուռ ու մուռ եւ աղտոտ սալարկն, ամէն բան որ կապոյտ երկնքին տակ, արեւուն ճառագայթներուն մէջ կը ցցուի տխրատեսիլ ու անհրապոյր:

(Շար. 3)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վարդինակ Միքճեանի *Թարմ յիշատակին, Լիոնցի բարեկամ մը 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :*

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին :

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան :

Կ'ուսուցուի Հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ — ֆու :

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. —

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼՃԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ :

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹՈՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ
ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի Հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի Ծնողքներէն նկատի ունենալ :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon

2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:

Mme Lucie Dossikian
01 45 46 10 11

ou

Mme Elisabeth Davidian
01 46 65 81 53.

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE DU 21 SEPTEMBRE JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30 à la Salle des Fêtes Municipale, Place François Mitterrand (RN3) à Livry-Gargan

Réservation avant le 22 septembre aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68

Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

C H A V I L L E

PROGRAMME SCOLAIRE 1998 - 99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. **Mesrop ATAMIAN** —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ — 100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ — 80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ — 75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ — 75 Ֆր.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ — 150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ — 75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տաղկափաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) — 120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի :

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատը գլուխ :

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du : DIMANCHE 13 SEPTEMBRE

pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris

animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»

dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas

Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)

P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 22-23
SAMEDI - DIMANCHE
22-23 AOUT
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա ։ Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ ։ 635 Ֆ.
Արտասահման ։ Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը ։ 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.447 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.447

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 20 / 21)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԹԻՖԼԻՍ ԱՅՑԸ

Օգոստոս 19-ին հասնելով Թիֆլիս, Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան ընդունուած է նախագահ Շեվարնածէի կողմէ։ Ան գոհունակութիւն յայտնած է երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն ներկայի մակարդակին։ Ընդգծած է գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը։ Անդրադառնալով վերջին օրերուն Ախալքալաքի մէջ պատահածին, Շեվարնածէ վստահութիւն յայտնած է որ տեղական բնակչութիւնը բաժին չունիատոր մէջ եւ միջադէպը կազմակերպուած բնոյթ չի կրեր։ Պատրաստակամութիւն ցոյց տուած է հայ բնակչութեան ընկերային պայմանները բարելաւելու։

Նոյն օրը նախարար Վ. Օսկանեան տեսակցութիւն ունենալով Արտաքին Գործերու նախարարին հետ, քննած է տնտեսական գործակցութեան, շրջանի ծրագիրներու, այդ կարգին Տրասեկայի մասնակցութեան հարցերը։ Հանդիպումէն ետք հրապարակուած է համատեղ յայտարարութիւն։

Յաջորդ օրը Վ. Օսկանեան հանդիպում ունեցած է Վրաստանի Խորհրդարանի նախագահ Զ. Ժվանիայի հետ. երկուքն ալ նշած են հարկային եւ մաքսային նման օրէնսդրական դաշտ ստեղծելու կարեւորութիւնը, ինչպէս խրախոյս օտար ներդրումներու։ Նիւթ եղած է Տրասեկա ծրագրին նուիրուած Բաքուի վեհաժողովը, Ղարաբաղի հարցին մասին Հայաստանի կեցուածքը եւ Ախալքալաքի ծանօթ միջադէպը։ Զ. Ժվանիա ափսոսանք յայտնած է որ այդ մասին լրատուներ տեղ տուած են որոշ անճշտութիւններու։

Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը նոյն օրը վերադարձած է Երեւան։ Ոչ պաշտօնական այցով, նոյն օրը Երեւան հասած է Վրաստանի Խորհրդարանին նախագահը։

⁂

«ՋԱՒԱԽՔ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ախալքալաքի մէջ տեղի ունեցած վերջին միջադէպին մասին «Ջաւախք» Հայրենակցական Բարեսիրական Միութիւնը հրապարակած է հետեւեալ յայտարարութիւնը.

«Ս. Թ. Օգոստոսի 13-ին համատեղ զօրավարժութիւններ կատարելու նպատակով Ախալքալաքի շրջան եկած Վրաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան հրետանային բրիգադի հետ կապուած միջադէպը վրացական մամուլում եւ որոշ պետական գործիչների կողմից որակուեց որպէս լուրջ հակամարտութեան եւ պատերազմի շարժառիթ։

Մեր համոզմամբ նման գնահատականները խիստ չափազանցուած են։ Իրականում տեղի է ունեցել հետեւեալը. Ախալքալաքի շրջան հրետանային բրիգադի զօրասեան մուտք գործելուց անհանգստացած տեղի «Ջաւախք ժողովրդական շարժում» կազմակերպութեան ակտիվիստները, որոնք մամուլում ներկայացւում են որպէս գրոհայիններ, ընդառաջ են գնացել պարզելու դրա շարժառիթները։ Բրիգադին չեն դիմաւորել Ախալքալաքում տեղակայուած ռուսական զօրամասի ներկայացուցիչները, ու տեղում հնարաւոր չի եղել պարզել նրանց հետ ունեցած պայմանաւորուածութեան առկայութիւնը, որից յետոյ չորասիւնը յետ է վերադարձել աւելորդ բարդութիւններ չստեղծելու համար։

Ռուսական զօրամասի զինապահեստների վրայ Ախալքալաքում յարձակում չի եղել, կալանուածներ չկան, իսկ Օգոստոսի 13-ի լոյս 14-ի գիշերը շրջանային վարչական շէնքի հարկային տեսչութեան աշխատասենեակի պայթեցումն այդ միջադէպի հետ որեւէ կապ չունի։

Կատարուածը պատճառ դարձաւ որ Ջաւախքը մէկ անգամ եւս յայտարարուի «անհանգիստ տարածաշրջան», վայր, որտեղ, իբր, գործում են յատուկ ծառայութիւնների կողմից ֆինանսաւորուող ուժեր, մաֆիոզ – կլանային խմբաւորումներ, որոնց նպատակը Հայաստանի եւ Վրաստանի միջեւ յարաբերութիւնների սրումն է։

Դժուար չէ կռահել, թէ իրավիճակի նման որակումներն ու սադրանքը այդ – օրինակ փորձերն ուժ են ձեռնտու՝ Վրաստանում աշնանը նախատեսուող տեղական ընտրութիւնների նախաշեմին։

Մենք, խորապէս հասկանալով նման զարգացումների անցանկալի հետեւանքները,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԴՈՒՄՆԵ՜Ր, ԵՐԴՈՒՄՆԵ՜Ր

Գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի սպանութեան հետաքննութեան մասին կայուն լռութիւն մը կը տիրէ։ Ճիշդ է որ մամուլը աշխոյժ ու լայն հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ, լայն տեղ կը յատկացնէ նիւթին, բայց գրուածները վարկածներու, անձնական համոզումներու եւ բացատրութիւններու սահմանը չեն զանցեր։ Այն տպաւորութիւնը կը ստեղծուի որ պաշտօնական դիրքերու գլխաւոր ցանկութիւնն է հարցին մոռացումը, առանց ակնկալուած քայլերուն. քայլեր որոնք – դատելով մամուլին հրապարակումներէն–, բաւական անմիջական կերպով կ՚առընչուին չարագործութեան անմատչելի ոլորտներուն։ Ոչ մէկ լուր կը տրուի թէ օրինակ Ներքին նախարարը որ իր անձին մէջ կը կեդրոնացնէ ազգային ապահովութեան պատասխանատուութիւնն ալ, ի՛նչ կեցուածք ունի ծանրագոյն այս ոճիրին նկատմամբ։ Ոչ ալ տրամաբանական քան է ենթադրել որ Հանրապետութեան նախագահը Նիսի իր արձակուրդին օրերը կը մաշեցնէ այս մասին մտմտալով։

Ու եթէ Օգոստոս 6-էն ի վեր շարունակուող այս կայունութիւնը անակնկալ փոթորիկ մը չխռովէ, Հ. Խաչատրեանի սպանութիւնն ալ պիտի աւելնայ մութին մէջ ձգուած այլ սպանութիւններու շարքին վրայ. հակառակ՝ այնքան պերճախօս իր յայտնութիւններուն եւ ամբաստանութիւններուն։

Արդէն նախորդներու շարքին հետ նմանութեան պարագայ մը կը նշէ «Առաւօտ»ը (Օգոստոս 11), քանի մը տողով անդրադառնալով Հ. Խաչատրեանի գործակից Արամ Կարապետեանի յուղարկաւորութեան ու թաղման։ Ծանօթ է որ ան առաջին պահէն ներկայացուեցաւ որպէս ոճիրին հեղինակը որ անմիջապէս վերջ տուած էր իր կեանքին ալ։

Օգոստոս 9-ին տեղի ունեցած թաղման արարողութեան մասնակիցները բազմաթիւ անգամներ շեշտած են թէ չեն հաւատար պաշտօնական թէզին որ Ա. Կարապետեանը կը ներկայացնէ որպէս մարդասպան եւ անձնասպան։ Տեղեկատուութիւնը կ՚ըսէ. «Նրա դերեզմանի վրայ ընկերները երդուեցին պարզել ճշմարտութիւնը, որպէսզի կարողանան բացճակատ այցելել նրա շիրմին»։

Այս երդումը կը յիշեցնէ Ղարաբաղ Կոմիտէի 11-էն, ապա Երեւանի քաղաքապետ Հ. Գալստեանի սպանութենէն ետք (1994 Դեկտեմբեր), շրջանի ապահովութեան պատասխանատու Դ. Շահնազարեանի խոստումը թէ անպայման պիտի բացայայտուի ոճիրը եւ գտնուի ոճրագործը։ Մօտ չորս տարի անցած է այդ թուականէն եւ Հ. Գալստեանի սպանութիւնը կը շարունակէ մութին մէջ թաղուած ոճիրներու շարքին մէջ պահել իր կարեւոր տեղը։

Կարելի՞ է յուսալ որ Ա. Կարապետեանի ընկերները աւելի ազդեցիկ կ՚ըլլան իրենց երդումը յարգելու համար, քան՝ ապահովութեան երէկուան գլխաւոր պատասխանատուն։ Դժուար հեռանկար որ Ա. Կարապետեանի շիրիմին բացճակատ այցելելու հնարաւորութենէն զատ, ազդանշան մը կ՚ըլլայ որ ներկան, գոնէ այդքանով, երէկուան կրկնութիւնը չէ։

Թ. ԱՐՓԻ

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Պատրիարքարանին Դիւանը հետեւեալ ճշդումը ղրկած է «Մարմարա»ի որ զայն հրատարակած է Օգոստոս 20-ի իր թիւին մէջ առանց մեկնաբանութեան։

ՃՇԴՈՒՄ

Դիւանս նկատողութեան առաւ «Մարմարա» օրաթերթի երէկուան թիւի մէկ լրատուութիւնը, ուր Աթոռոյս Պատկառելի Կրօնական Ժողովը կ՚ամբաստանուի «անդրդուելի», «անզիջող», ու «կարծր» կեցուածք պահած ըլլալով «կուսակալութենէն եկած հրահանգներուն դիմաց»։

Պատրիարքարանս «Մարմարա» օրաթերթի յարգելի Խմբագրութեան այսու գրիւ կը տեղեկացնէ, որ Պատրիարքարանս կամ Պատկառելի Կրօնական Ժողովը ցարդ որեւէ գրաւոր «հրահանգ» չեն ստացած Իսթանպուլի Կուսակալութենէն։ Շատ հեռու «անդրդուելի», «անզիջող» ու «կարծր» կեցուածք որդեգրելէ, Աթոռոյս պատուարժան եկեղեցականաց դասը իր հոգեւոր կոչման եւ հայրենակցական յանձնառութեանց խոր գիտակցութեամբ, անցումային այս շրջանին, պարտականութիւն կը զգայ հաւատարիմ մնալու՝ «Աստուծոյնը Աստուծոյ՝ իսկ կայսրինը կայսեր» տալու յաւիտենական պատուէրին։

ԴԻՒԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

Օգոստոս 20

⁂

Թուրք մամուլը կը շարունակէ գրագիլ այս հարցով եւ դիրք ալ բռնելով, ինչ որ, գոնէ սկզբունքով, իր գործը չէ։ Այսպէս Թիւրքիյէ կը նախընտրէ «փորձառու Շահան Արք.ը, մոլեռանդ Մեսրոպ Արք.էն», մինչ «Եենի Եիւզեըլ» կը գրէ թէ Հայ համայնքը գայրացած է կուսակալութեան հրամանագրին այն յօդուածին դէմ ըստ որուն Պատրիարքարանի խօսնակը էմինէնիւի գայմագամն է։ Յօդուածագիրը տեղեկացած է նաեւ որ Նախարարաց Խորհուրդը նախորդ օրը որոշած է արտօնել պատրիարքական ընտրութիւնը։ Այդ որոշումէն ետք սակայն դարձեալ փոթորիկ պայթած է կուսակալութեան վերջին հրամանագրով։ Գրութիւնը կ՚աւարտի Պատրիարքարանի զեկոյցին («Յառաջ», Օգոստոս 21) արձագանգով։

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱՀԷ ՎԱՀԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Օգոստոս 20-ի առաւօտեան, Պէյրութի իր բնակարանին մէջ իր մահկանացուն կնքած է գրագէտ, հրապարակագիր, բանաստեղծ, դաստիարակ՝ Վահէ Վահեան, բուն անունով՝ Սարգիս Ապտալեան։ Ծնած էր 1908-ին Կիւրին, հազիւ երկու տարի յաճախելէ ետք տեղւոյն Մայր վարժարանը, 1915-ին կը բռնէ աքսորի ճամբան։ Բազմանդամ իր ընտանիքէն մնացած մօր եւ երկու քոյրերուն հետ կը հասնին Համա, ապա՝ Դամասկոս։ 1919-ի վերամուտին կ՚ընդունուի Այնթապի Վարդանեան վարժարանը, յետոյ ընտանեօք կը փոխադրուին Քիլիս, հուսկ՝ Հալէպ։ 1921-ին կը մտնէ Աւետարանականներու նոր բացուած վարժարանը որ կը փոխանցուի Ամերիկացիներուն, կազմելով կոլէջը «Ալեփփօ գոլէճի»։ 1925-ին կը մտնէ Պէյրութի ամերիկեան համալսարանը զոր կ՚աւարտէ 1930-ին որպէս ճարտարագէտ։ Զորս տարի պաշտօնավարելէ ետք անգլիական «Հայ սքուլ», կը հրաւիրուի հայերէն եւ հայ գրականութիւն դասաւանդելու Անթիլիասի դպրեվանքը, միաժամանակ անգլերէն լեզու աւարտական դասարանին։ 1935ին պաշտօնի կը կոչուի Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանը ուր կը մնայ մինչեւ 1946, որպէս ուսուցիչ հայ լեզուի եւ գրականութեան, հոն, 1944-ին հիմնադիրներէն մէկը կ՚ըլլայ Հայաստանի Բարեկամներու Միութեան։

1946 Ապրիլէն, Պէյրութի մէջ կը հիմնէ ու կը խմբագրէ «Անի» ամսագիրը. Նոյն տարին, որպէս արտասահմանի պատգամաւոր կը մասնակցի Հայաստանի Գրողներու Միութեան Բ. Համագումարին։ «Անի»ի հրատարակութիւնը կը դադրի 1955-ին, նիւթական պատճառներով։ Պէյրութի մէջ, Հայ լեզու եւ գրականութիւն կը դասաւանդէ Հ. Բ. Ը. Մ.ի Դարուհի Յակոբեան եւ Յովակիմեան – Մանուկեան վարժարանները, 1964-ին կը կոչուի Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նորահաստատ Երուանդ Հիւսիսեան հայագիտական հիմնարկին տնօրէն։

Գրական իր գործունէութիւնը սկսած է 1930-ին, աշխատակցելով Արշակ Չօպանեանի «Անահիտ»ին, եւ Հ. Բալուեանի «Զուարթնոց»ին։ 1933-ին լոյս կը տեսնէ քերթուածներու իր առաջին հատորը՝ «Արեւ – անձրեւ», ապա՝ «Ոսկի կամուրջ», հայրենական յուշերու իր ընդարձակ հատորը լոյս կը տեսնէ 1953-ին «Ցարալէզներու հաշտութիւնը»։ 1968-ին կը հրատարակէ քերթուածներու իր երրորդ հատորը՝ «Մատեան սիրոյ եւ մորմոքի»։ Լիբանանեան պատերազմի տարիներուն լոյս ընծայած է իր գործերէն Հատընտիր մը, 1978-ին ալ յօդուածներու հաւաքածոյ մը՝ «Բերդահաւաք»։ Ցաջորդաբար նաեւ, լոյս ընծայած է թարգմանութիւններ Ռապինտրանաթ Թակորէ, Օսքար Ուայլտէ, կազմած է Վահան Թէքէեանի նուիրուած հատոր մը, 1978-ին լոյս տեսած է «Հայ գրականութիւն» պատմուածքներու Ա. հատորը, որու ամբողջական պատրաստութիւնը իր գործն է, նաեւ ներածականը։

Վերջին տարիներուն զգալապէս տկարացած էր իր տեսողութիւնը, բայց խոշորացոյցով մը կը շարունակէր կարդալ։

Վաստակաւոր մտաւորական բառին ամբողջական իմաստով, Վահէ Վահեան որպէս գրագէտ թէ կրթական մշակ, իր կեանքի երկայնքին ծառայած է Հայ մշակոյթին, իր մահով, Ապրիլեան գրական սերունդի վերջին ներկայացուցիչներէն մէկն է, եթէ ոչ վերջինը, որ կ՚անհետանայ։

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒՆ ՏԵՂԸ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հեղինակ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՓԻՏՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Հայ յեղափոխական երգերուն տեղը հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ» խորագիրը կրող գիրքին ներածական բաժնով հեղինակը կը պարզէ իր մօտեցումը նիւթի քննարկման կապակցութեամբ, գրելով. «Որպէս ազգագրագէտ երաժիշտի աշխատանքս կատարած եմ անաչառօրէն, անշահախնդիր ու անկողմնակալ կերպով եւ կուսակցական – քաղաքական դիտումներէ հեռու մնալով: Ստիպուեցայ այս կէտը շեշտելու, որովհետեւ ազգային, յեղափոխական երգերը քաղաքական նկարագիր ունենալով, արտասահմանի մէջ այն կարծիքը սերմանուած եւ տարածուած է, թէ յեղափոխական երգերը կուսակցական երգեր են եւ որպէս այդ համազգային կամ համահայկական արժէք չեն ներկայացներ: Ու այն երաժիշտները, որոնք զբաղած են յեղափոխական երգերով, պիտակուած են դաշնակցականներ»: Նկատի առած այն՝ որ բոլոր յեղափոխական երգերը միայն ու միայն կուսակցական բնոյթ ունեցող երգեր չեն, հեղինակը կը նշէ, թէ «Երաժշտապատմաբանասիրական գետնի վրայ մօտենալով այս երեւոյթին, յեղափոխական երգերուն հանդէպ այսպիսի կեցուածք ունենալը սխալ է: Յեղափոխական երգերը հայ ժողովուրդին երգերն են»:

Այս հաստատումէն ետք Գրիգոր Փիտճեան առանձին գլուխի մը տակ կը ներկայացնէ հայ երաժշտութեան սեռերն ու տեսակները, նշելով որ հայ երաժշտութիւնը զարգացած է գլխաւոր երկու սեռերով՝ աշխարհիկ եւ կրօնական – եկեղեցական: Նկատի առած այն՝ որ հայ յեղափոխական երգերը կը պատկանին երաժշտութեան աշխարհիկ սեռին, հեղինակը կը ծանրանայ այդ սեռի երկու տեսակներուն վրայ՝ ժողովրդական եւ քաղաքային – մասնագիտացուած: Ժողովրդական երաժշտութիւնը ժողովուրդին ընդհանուր ստեղծագործութիւնն է, իսկ քաղաքային – մասնագիտացուած երաժշտութեան մէջ կը տեսնուի անհատ երաժիշտի մը ստեղծագործական տաղանդը: Անդրադառնալով յեղափոխական երգերուն նկարագրին, կ'ըսուի, թէ երգերուն մեծ մասը յօրինուած ըլլալով գուսաններու եւ աշուղներու կողմէ, անոնք ունին գուսանական – աշուղական նկարագիր եւ հետեւաբար անոնք մաս կը կազմեն քաղաքային երաժշտութեան բաժնին:

Խօսելով յեղափոխական երգերուն ծնունդ տուող պարագաներուն եւ պատճառներուն մասին, Գրիգոր Փիտճեան կու տայ ԺԴ. դարուն մեր անկախութեան կորուստին յաջորդող շուրջ վեց դարու ժամանակաշրջանի մեր ժողովուրդին պատմութիւնը, Թաթարներու, Թուրքերու, Պարսիկներու եւ Քիւրտերու կողմէ կրած հարստահարումները, ջարդերը, թշուառութիւնները, ապա նաեւ Զարթօնքի շրջանին ի յայտ եկած մշակութային, ընկերային – կազմակերպական կեանքի ծաղկումը եւ ազգային – քաղաքական կեանքի կենսունակ պատկերը, նշելով որ նման աճուն եւ խռովայոյզ իրադարձութիւններով լեցուն շրջանի մը մէջ է, որ սկիզբ կ'առնէին ազգային – յեղափոխական շարժումները ինքնապաշտպանութեան նախադրեալով: Յեղափոխական այս շարժումները իրենց կարգին ծնունդ կու տան երգերու նոր տեսակի մը, որ կը կոչուի ազգային – յեղափոխական երգի ժանր:

«Ազգային – յեղափոխական երգերը» խորագիրը կրող գլուխին տակ հեղինակը լայնօրէն կ'անդրադառնայ իւրաքանչիւր երգին (շուրջ 40 երգ) ծնունդ տուող դէպքին, երգին բառերու հեղինակին, յաճախ եղանակը յօրինողին, երգին ազգագրական բովանդակութեան, անոր բառերուն ընդմէջէն ի յայտ եկող հայու նկարագրին, յանուն ազգի ու հայրենիքի ազատութեան զոհուելու պատրաստակամութեան: Այս բաժնին մէջ հեղինակը կը ներկայացնէ նաեւ յեղափոխաշունչ այն բանաստեղծութիւնները, որոնք կ'երգուին արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող եւ ընդհանրացած երգի մը եղանակով: Հետաքրքրական է նկատել նաեւ այն՝ որ կարգ մը երգեր կ'երգուին թէ՛ դաշնակցական եւ թէ հնչակեան խումբերու կողմէ, անշուշտ իւրաքանչիւրը իր խումբի մտածողութեան յատուկ բառերով, ինչպէս՝ «Քաջասիրտ առիւծ ոտքի կանգնեցաւ» եւ «Արիւնոտ դրօշ վեհ դաշնակցութեան» երգերը, որոնք կ'երգուին գրեթէ նոյն եղանակով: Հեղինակը դիտել կու տայ, թէ երբեմն տարբեր ուխտերու խումբեր միասնաբար կը ծրագրէին եւ համագործակցաբար կը վարէին ու կը կատարէին յարձակումներն ու կռիւները: Այդպիսի երգերէն է «Մէկ սիրտ, մէկ հոգի» (Միութեան Սուրբ Դրօշակը) խորագիրը կրող երգը, որուն բառերը այնքա՛ն խօսուն են եւ օրինակելի մինչեւ այսօր ալ.

Միութեան սուրբ դրօշակը,
Մասիս լերան կատարից,
Ծածանւում է դէպի երկինք,
Փողփողելով հրճուալից:
Հնչակ, Դաշնակ մէկ սիրտ
մէկ հոգի դարձան,
Հայոց դաշտ ու լերինք
նոր կեանք ստացան:

Կարելի՞ է վերահաստատել ցանկալի այս համագործակցութիւնը, դար մը ետք...

«Կոմիտաս վարդապետ ազգային – ազատագրական ու յեղափոխական երգերու մշակող» խորագիրը կրող գլուխին տակ Գրիգոր Փիտճեան անդրադառնալով հայրենի երաժշտական կարգ մը քննադատներու այն տեսակէտին, ըստ որուն իբրեւ թէ Կոմիտաս Վարդապետ դէմ եղած է ազգային ազատագրական շարժումներուն եւ հետեւաբար ազգային երգերուն, Կոմիտասի խօսքի մէջբերումով, ինչպէս նաեւ հայրենի կոմիտասագէտներ Ռ. Աթայեանի եւ Ն. Թահմիզեանի վկայութիւններով հանգամանօրէն կը հերքէ վերոյիշեալ սխալ կարծիքը եւ օրինակներ տալով Կոմիտասի մշակած ազգային – յեղափոխական երգերէն, կը հաստատէ թէ «Կոմիտաս Վարդապետ խանդավառ մասնակցութիւն բերած է ազգային, ազատագրական, յեղափոխական շարժումներուն նուիրուած երգերը մշակելու աշխատանքին ու անոնց ոգին հրահրած է երիտասարդներուն մօտ...»:

«Համայնավարութիւնն ու յեղափոխական երգերը» խորագրին տակ հեղինակը կ'անդրադառնայ Հայաստանի Հանրապետութեան խորհրդայնացումէն ետք յեղափոխական երգերու լռումին հայրենի հողին վրայ, ինչպէս նաեւ այդ երեւոյթի արձագանգներուն Սփիւռքի տարածքին, նշելով որ «Հնչակեան եւ մանաւանդ Դաշնակցական կուսակցութեանց ու անոնց համակիրներուն մօտ կենդանի մնացին յեղափոխական երգերը»: Այս բաժնին մէջ հեղինակը կը ներկայացնէ յեղափոխական երգերուն հանդէպ երկու տարբեր մօտեցումները: Մէկը այն՝ որ զանգուած մը իբրեւ սրբութիւն պահելով ու հնչեցնելով այդ երգերը, զանոնք ազգային ներշնչման աղբիւր դարձուցած է, անոնցմով դաստիարակած սերունդներ, անոնց մէջ վառ պահելով Հայաստանի ազատութեան տենչը. միւսը այն՝ որ այլ զանգուածներ ժամանակավրէպ, անօտի եւ «ապուշ» կ'որակէին այդ երգերը եւ ծաղրի առարկայ կը դարձնէին զանոնք կատարողները: Հեղինակը նշուած ժամանակաշրջանի պատմութեան ուրուագծումով ցոյց կու տայ ազգային – յեղափոխական երգերու բովանդակութեան գաղափարաբանութեան յաղթանակը: Գաղափարաբանութիւն՝ որով թրծուած ֆէտայիներու, մարտիկներու եւ զինուորներու յաջորդական սերունդներ՝ Վանէն Մուշ ու Սասուն, Ուրֆայէն Զէյթուն ու Սարդարապատ եւ մինչեւ Արցախ, նետուելով կռուի դաշտ, բարձր պահեցին մեր ժողովուրդին ազգային արժանապատուութիւնը եւ ապահովեցին մեր լինելութեան յաւերժութիւնը:

Գիրքին Ա. մասի վերջին գլուխին տակ Գրիգոր Փիտճեան դիտել կու տայ թէ 1965–էն ետք Խորհրդային Հայաստանի մէջ, ազգային գետնի վրայ, ճնշումներու մեղմացումով եւ քօղարկուած ձեւով հետզհետէ սկսած են ազգային երգերը կեանքի կոչուիլ: Առաջին ազդանշանը կու տար Յովհաննէս Բաղալեան՝ «Զարթիր լաօ» եւ «Իբրեւ արծիւ» երգերու մեկնաբանութեամբ, 1970–ին հրատարակուած Մակար Եկմալեանի «Խմբերգներ եւ մեներգներ» հատորին մէջ կ'ընդգրկուէին անոր մշակած ազգային ու յեղափոխական երգերը: 1980–ին կը հրատարակուէր Հայրիկ Մուրատեանի «Հայրենի երգ» հատորը, ուր տեղ կը գտնէին նաեւ հայրենասիրական երգեր որակումով մեզի ծանօթ յեղափոխական կարգ մը երգեր: Այսպէսով, 1980–ական թուականներու վերջաւորութեան կը վերակենդանանային ազգային յեղափոխական երգերը, որոնց ոգին նոր շունչ պիտի տար այս անգամ Արցախի ազատագրական պայքարի դաշտ իջած հայ ֆէտայիներուն եւ զինուորներուն: Երգիչներ ու գուսաններ ո՛չ միայն կ'երգէին հին երգերը, այլեւ կը սկսէին յօրինել ու երգել յեղափոխական նոր երգեր, ինչպէս՝ «Արդեօք ովքե՞ր են», «Հայեր միացէք», «Գետաշէն», «Հայ քաջեր» եւ այլն:

Գիրքին Ա. մասը եզրափակող իր խօսքին մէջ հեղինակը հետեւեալ առաջադրանքը կը յանձնէ հայ երաժշտութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան նուիրուած երաժշտագէտներուն եւ ազգագրագէտներուն ուշադրութեան. «Ինչպէս մեր ժողովրդական երաժշտութեան գեղջկական բաժինը մեր երաժշտագէտներուն ու ազգագրագէտներուն ուշադրութեան եւ հետաքրքրութեան առարկան դառնալով ըստ արժանւոյն արժեւորուած ու գնահատուած է եւ իրեն յատուկ տեղը գրաւած հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ, նոյնպէս պատմական խիստ կարեւոր շրջաններուն յեղափոխական երգերը՝ հին եւ նոր, պէտք է լրջօրէն ուսումնասիրուին, մանաւանդ իրենց ներկայացուցած պատմական ու երաժշտական հարստութեանց համար: Չէ կարելի հայ երաժշտութեան պատմութենէն դուրս ձգել այսպիսի մեծ պաշարով հարուստ երգարանի տեսակ մը: Պարզ ըսած, սխալ է, դաւաճանութիւն է»:

Գիրքին Բ. մասով տրուած են հայ յեղափոխական 28 երգերու ձայնագրութիւնները: Կոմիտասի, Վարդան Սարգսեանի, Տիգրան Չուխաճեանի, Մակար Եկմալեանի եւ Գէորգ Կառվարենցի գրի առած եւ դաշնաւորած յեղափոխական կարգ մը երգերու շարքին տեղ գտած են նաեւ Գրիգոր Փիտճեանի գրի առած, մշակած եւ դաշնաւորած յեղափոխական 12 երգերու քառաձայն ձայնագրութիւնները, դաշնակի ընկերակցութեամբ հանդերձ: Դաշնաւորումներ՝ որոնք իրենց արժանի տեղը կրնան գրաւել արհեստավարժ որեւէ երգչախումբի համերգային երգացանկին մէջ, Հայաստան թէ Սփիւռքի տարածքին: Այդ դաշնաւորումներուն միջոցով ներհուն երաժիշտը յաջողած է ցայտուն դարձնել յեղափոխական երգի առթած մարտունակ ոգին: Ինչպէս իրաւամբ կը նշէ հեղինակ երաժիշտը, «մեր ազգայնաշունչ եւ հերոսաբոյր գեղջուկ երգերը, ըստ արժանւոյն մեկնաբանուելով բեմերէն, ունկնդիրին սիրտն ու հոգին կը լեցնեն ազգասիրութեան ու հայրենասիրութեան ջերմ զգացումներով ու խիզախ ոգիով»:

«Հայ յեղափոխական երգերուն տեղը հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ» խիստ շահեկան եւ հարուստ տուեալներով լեցուն գիրքը, որ լոյս տեսած է հեղինակին եղբօր՝ Տէր եւ Տիկին Փօղոս եւ Թագուհի Փիտճեանի մեկենասութեամբ, յոյժ օգտակար հրատարակութիւն մըն է երաժշտութեան պատմութեամբ հետաքրքրուող մասնագէտներուն համար ընդհանրապէս եւ յեղափոխական երգերով խանդավառուող ու դաստիարակուող սերունդներուն համար մասնաւորաբար:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԸՄԵԱՆ

ՏՈՄՍԵՐ «ԵՒՐՈՊԱՑԻ»ԷՆ (*)

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 30ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

«ԶԱ՞ՐԴ» ԹԷ «ՎԱՐԴ»

Ֆրանսացի քնարերգակ բանաստեղծ մը, Մալերպ որ ապրած է 1555–էն մինչեւ 1628, անգամ մը, Ռոզէթ անունով ծաղկասուն ու ծաղկաբոյր մանկամարդուհիի մը մահուան առթիւ, անոր կը ձօնէ քերթուած մը, որ կը սկսէր այսպէս.

– Et Rosette a vécu ce que vivent les roses – l'espace d'un matin (Եւ Ռոզէթ ապրեցաւ այնքան, որքան կ'ապրի վարդը – առտու մը միայն):

Բանաստեղծին չար բախտէն – ո՛չ, բարի բախտէն – գրաշարը քերթուածին առաջին տողը կը փոխէ անուշադրութեամբ եւ կը շարէ.

– Et rose, elle a vécu··· եւայլն:

Այսինքն, Պարոն գրաշարը, չկարենալով լուծել Մալերպի անընթեռնլի ձեռագրին հանելուկը, ինքն իր գլխուն գիւտ մը կ'ընէ.

– Ինքն ալ վարդ մը ··· ապրեցաւ միայն առաւօտ մը:

Կը յանդիմանուի՞. Ո՛չ, ընդհակառակն, կ'արժանանայ բանաստեղծին ջերմ շնորհաւորութեան եւ շնորհակալութեան: Որովհետեւ, իր գիւտը, իր տուած պատկերը – աղջիկը նմանցնել վարդի մը – տասն անգամ աւելի գեղեցիկ էր:

***

Մեր ազգին գրաշարներն ալ, երբեմն, հրաշալի գիւտեր կ'ընեն:

Դուն կը գրես.

– Արշալոյսը ընտանիքին զարդն էր···

Ան կը շարէ.

– Արշալոյսը ընտանիքին վարդն էր···

Յիմար պիտի ըլլաս որ սրբագրես: Եղածին պէս կը ձգես ու մօքէդ – երբեմն ալ բարձրաձայն – կը շնորհաւորես զինքը:

Գրաշար կայ, որ բանաստեղծին «յոյս»ը կը փոխէ «լոյս»ի, «ծոյլ»ը «յոյլ»ի կամ «ծուշ»ը «թուշ»ի ու կը փաստէ թէ ինք աւելի բանաստեղծ է քան ձեռագիրը իրեն յանձնող բանաստեղծը:

Ունինք ձեռնհաս եւ մասնագէտ գրաշարներ ալ, որոնք գրագէտին ու բանաստեղծին, խմբագրին ու վարժապետին ուղղագրութիւնը կը սրբագրեն, յաճախ, առանց ձայն ձուն հանելու:

Ի՜նչ Աստուած հեռու ընել՛իք ձեռագիրներ կը հասնին մեր խմբագիրներուն ձեռքը: Հազար աչք պիտի ունենաս որ մէկ տառը միւսէն զանազանես:

Գրաշարը, որ ունի այդ հազար աչքերը, վրան կը վազէ.

– Աս մարդը «փառահեղ»ը «փառայեղ» գրեր է, ես պիտի սրբագրեմ ··· Այս մէկն ալ իրարու հետ շփոթեր է «թոյլ»ն ու «դոյլ»ը ··· Հրաման կու տա՞ս որ սրբագրեմ···

***

Բայց, մեր գրաշարներն ալ անսխալական չեն:

Դուն կը գրես «տէր», ան կը շարէ «սեր», դուն կը գրես «տաշտ», ան կը շարէ «դաշտ», դուն կը գրես «բացօթեայ», ան կը շարէ «բացօդեայ», դուն կը գրես «գանձ», ան կը շարէ տանձ»···

Երբեմն, գրաշարները այնպիսի ահաւոր գիւտեր կ'ընեն որ խմբագիրը հազար փա՛ռք կու տայ՝ փորձերը կարդալու սովորութիւնը հաստատողին:

Եղբօրմէս լսած եմ որ ժամանակին, Սուլթան Համիտի օրերուն, «Սուրհանդա_

կծի գրաշարը, Վիլհելմ կայսեր չինած «մէշարձան»ը կը վերածէ «իշարձան»ի: Թերթը կը փակուի չարաթներով:

Բայց, վստահ եղէք, մեր գրաշարները յատ մեծ ձեռնհասութիւն ունին իրենց արհեստին մէջ:

Մե՛զ որ իրենց ի պատիւ ոչ մէկ քայլ կ'առնենք: Ու երբ մեզմէ անվերադարձ բաժնուին, երկու տող ալ չենք գրեր իրենց մասին: «Ալերախտաբար», կը մոռնանք որ առանց գրաշարին, խմբագիրը կուտ մը չարժեր:

Մալերպի գրաշարը արժանացաւ անոր շնորհակալութեան:

Մերինները հոր ու ցամաք «շնորհակալենք» մըն ալ չեն լսեր՝ մեր բերնէն: Առնուազն իրենց հրաշալի գիւտերուն համար:

Անիրաւ չե՞նք:

«ԶՊԱԽԱԼ...»

Ամէն Պոլսահայ լսած է Սամաթիայի Թաղականին պատմութիւնը:

Ձկնավաճառ Սեդրաքը, հրաչքով մը, Թաղական Խորհուրդին անդամ – եւ Ատենապետ – կ'ընտրուի: Եւ օրին մէկն ալ, Պատրիարքէն ետք, ժողովին մէջ, կ'առաջարկէ.

– Փէք աղէկ ամա, սա վարժապետներուն այսչափ փարա քի կուտանք կոր նէ, խապար ունի՞նք քի չոճուխներուն բան մը կը սորվեցնե՞ն կոր մի չեն սորվեցներ կոր...

– Ի՞նչ կ'առաջարկես, կը հարցնեն, Թաղական Խորհուրդին մնացեալ անդամները:

– Ըսե՛մ... Վաղ առտու, ամէնքս մէկէն կ'ելլենք դպրոց կ'երթանք եւ չոճուխներուն քանի մը հարցում կ'ընենք:

Յաջորդ առտու, Թաղական Խորհուրդին անդամները, ձկնավաճառ Սեդրաքի առաջնորդութեամբ կ'արշաւեն վարժապետ Արթինի դասարանէն ներս: Եւ կը սկսին «չափել» աշակերտներուն գիտցած հայերէնը:

Ձկնավաճառ Սեդրաքի աչքին կը զարնէ կայծակի նայուածքով մանչուկ մը:

– Հո՛ս եկուր, նայիմ, մանչս...

Կաս – կարմիր գոգնոցով մանչուկը թեւերը կոնակին վրայ կապած, կը ներկայանայ Թաղական էֆէնտիներուն:

Եւ ձկնավաճառ Սեդրաքը, որ չմոռնանք, Թաղական Խորհուրդին Ատենապետն է, կը հարցնէ.

– Ըսէ՛, նայիմ ծօ՛, պախալին հայերէնը ի՞նչ է...

Կայծակէ աչքերով մանչուկը կը դողայ, կը դողդղայ, կը կարմրի, կը ճերմկի եւ աղերսարկու նայուածքներ կը նետէ իր դասընկերներուն, որոնք իրեն չափ սմքած էին հարցումին ... մեծութենէն: Բայց, յանկարծ, վրան քաջութիւն մը կուգայ:

Ու կը պատասխանէ՝ հերոսաբար.

– Զպախա՛լ, էֆէնտի...

***

Այս անուշիկ մանչուկին գիտցած «հայերէն»ին հետ կարելի է բաղդատել մեզ շրջապատող կարգ մը ո՛չ – մանչուկներու գիտցած «գրաբար»ը:

Մարդիկ, որոնք ձեւեր կ'առնեն, հովեր կ'առնեն, կը բարակնան եւ ամէնէն սովորական խօսակցութեան մէջ անգամ կը գործածեն «կիրակնօրեայ» բառեր: Որպէսզի դիմացինը ըսէ.

– Աս ի՛նչ զարգացեալ մարդ է պէ... Անանկ բառեր գիտէ կոր որ մեր վարդապետը անգամ չի գիտեր...

Առտուն կանուխ կամ իրիկունը ուշ ատեն, ճամբաս կը կտրէ այս «բարակցող»ներէն մէկը: Սովորութիւն մը յարգած ըլլալու համար կը հարցնես.

– Ի՞նչպէս էք, տնեցինե՞րը ինչպէս են, Տիկի՞նը, մայրի՞կը:

Կը սպասես որ պատասխանէ.

– Շատ լաւ են, շնորհակալ եմ:

Չէ՛, այդքանը չի բաւեր: Պէտք է զգացնել տա՛յ քեզի թէ մաքրամաքուր հայերէն գիտէ: Եւ անհաւասիկ գլխուդ վրայ կը պարպէ տօնական օրերու գործածուող բառերու իր տոպրակը.

– Իմ ողջախութիւնս սքանչելապատում կացութեան մը մէջ պարուրուած ըլլալով հանդերձ, խորապէս կը ցաւիմ ու կը տառապիմ եւ մինչեւ իսկ կը տուայտիմ ու կը տոչորիմ յայտարարելու համար որ իմ սիրասուն տիկնոջս առողջական վիճակը իր լաւագոյն եւ գերագոյն բարձրութեան եւ վեհութեան գագաթնակէտէն գահավիժած է դէպի անդունդը խորխորատի մը եւ օր ըստ օրէ կը վատթարանայ եւ գանձակկիծ հոգեկան տառապանքներու ճանկերուն եւ չղթաներուն մէջ կ'առնէ իմ բովանդակ էութիւնս ... Իսկ իմ թանկագին եւ աստուածատիպ ու աստուածապարգեւ մայրիկս...

Համբերութիւն – եւ ժամանակ – պէտի ունենաս որ իրեն չպատմես Սամաթիայի մանչուկին պատմութիւնը: Եւ պատուիրես իրեն խստօրէն.

– Բարեկա՛մ, մի՛ «գրաբարանար»... Պախալին հայերէնը «նպարավաճառ» է...

(*) Իր ամէնօրեայ տոմսերը «Եւրոպացի» կը ստորագրէր «Հայրենիք» երբեմնի օրաթերթի մէջ (Պոսթըն) Ժիրայր Միսաքեան, որ իր մահկանացուն կնքեց, նոյն քաղաքին մէջ, 1968 Օգոստոս 23-ին: Կրտսեր եղբայրն էր թերթիս հիմնադիր Շաւարշ Միսաքեանի: Ծնած էր Պոլիս 1899-ին, շրջանաւարտ կեդրոնական վարժարանէն, իր ուսումը կատարելագործած է նախ Պերլին, ապա Մանչէսթըրի համալսարանը եւ հաստատուած Լոնտոն, ուր պատերազմի շրջանին որպէս ներկայացուցիչ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի բանակցութիւններ վարած է: Ապա, անցած է Պոսթըն եւ տարիներ խմբագիրը եղած է «Հայրենիք»ի: Մնայուն աշխատակիցը եղած է «Յառաջ»ի եւ խմբագրութիւնը վարած Շ.ի բացակայութեան 1947-ի աշնան: Անգլերէնի թարգմանած է Պատաքագը եւ ուղեցոյց հատոր մըն ալ հրատարակած է (անգլերէն) Հայ Դատի մասին: 15 տարիներու տքնաջան աշխատանքով մը պատրաստած է անգլերէն – հայերէն – ֆրանսերէն ստուգաբանական բառարան մը, որու 60 ձեռագիր հատորներէն միայն մէկ մասը կարելի եղած է գտնել իր մահուան վաղորդայնին: Ինչ որ գտած ենք, այդ օրերուն իսկ յանձնած ենք Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

ՅԱԿՈԲ Ա. ՔՀՆՅ. ԿԼՕՔՃԵԱՆԻ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Արժանապատիւ Տ. Յակոբ Ա. Քհնյ. Կլօքճեան ծնած է Պէյրութ 1938-ին, Կիլիկիոյ Սիս քաղաքէն Պէյրութ գաղթած ընտանիքէ մը: 1946-ին հանգուցեալի ընտանիքը տեղափոխուած է Հայաստան: Պատանի Յակոբը կը յաճախէ Երեւանի թիւ 61 եւ ապա 41 միջնակարգ դպրոցները: 1956-ին կ'աւարտէ միջնակարգը եւ նոյն տարին ալ կ'ընդունուի Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարան: 1961-ին փայլուն յաջողութեամբ կ'աւարտէ Հոգեւոր Ճեմարանը եւ Երջանկայիշատակ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Հայրապետի տնօրինութեամբ կը մեկնի Ռուսաց Պատրիարքարանի Զակորսքի Ակադեմիան, ուր մէկ տարի կը խորացնէ ռուսերէնի իմացութիւնը՝ ստանձնելով նաեւ միջեկեղեցական յարաբերութիւնները ամրապնդելու պարտաւորութիւնները: Նոյն տարին ան կ'ընդունուի Մոսկուայի Համալսարանի պատմութեան եւ հնագիտութեան բաժինը, որուն ամբողջական դասընթացքը 1966-ին աւարտելէ եւ քննութիւնները յանձնելէ ետք՝ կը վկայուի նոյն Համալսարանէն՝ աւարտաճառի նիւթ ունենալով «Ռուս – Թրքական պատերազմը եւ Հայկական հարցի ծագումն ու Պէրլինի գոնկրէսը» թեման:

Մոսկուա եղած տարիներուն Տէր Հայրը մասնակցած է ուսանողական շարժումներուն եւ յարաբերութիւններ հաստատած է բազմաթիւ անուանի Հայորդիներու, ի մասնաւորի Սուրէն Մելքումեանի, Անաստաս Միկոյեանի, Մարշալ Պաղրամեանի եւ Բաբաճանեանի եւ այլոց հետ:

Համալսարանաւարտ Յակոբ Սարկաւագ Կլօքճեան խորացնելու համար իր պատմագրական գիտելիքները եւ գիտական փորձ ձեռք բերելու համար շրջան մը կ'աշխատի Հայաստանի պատմական արխիւի մէջ:

1967-ին Յակոբ Սարկաւագ կ'ընդունուի Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Արեւելագիտութեան Ինսթիթիւթի Միջազգային յարաբերութիւններու բաժինը՝ նիւթ ունենալով Մերձաւոր եւ Միջին – Արեւելքի 19-րդ դարու վերջի եւ 20-րդ դարու առաջին քառորդի Անգլօ – Ֆրանսական, Գերմանա – ռուսական եւ Թուրք – արաբական դիւանագիտութեան փոխյարաբերութիւններու պատմութիւնը:

1968-ին Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետի հրաւէրով կը ստանձնէ Մայր Աթոռի փոխ – դիւանապետի պաշտօնը եւ 7 տարիներ շարունակ բարեխղճութեամբ կը կատարէ իր պարտականութիւնները: Այդ ընթացքին որպէս Մայր Աթոռի ներկայացուցիչ մասնակցած է Ամերիկայի Արեւելեան Հայոց Թեմի 1971 թուականի պատգամաւորական ժողովին:

1973-ին Վեհափառ Հայրապետի առաջարկով կը ձեռնադրուի քահանայ եւ ընտանեօք կը մեկնի Հնդկաստան որպէս Հոգեւոր Հովիւ Հնդկահայ գաղութի եւ դասախօս Կալկաթայի Մարդասիրական Ճեմարանի: 1978 – 1981 կը վարէ նաեւ Ճեմարանի տեսչական պաշտօնը:

1982-ին կը վերադառնայ Մայր Աթոռ եւ կը ստանձնէ Էջմիածնի Ս. Հռիփսիմէ եւ Ս. Շողակաթ վանքերու վանահայրութիւնը: Նոյն տարին մեկնած է Լիբանան՝ ստանձնելու հոգեւոր հովուի պաշտօն եւ դասաւանդելու տեղւոյն բարեգործական դպրոցներու մէջ, բայց պատերազմի պատճառով վերադարձած է Հայրենիք:

1962 եւ 1973 թուականներուն Վազգէն Ա. Վեհափառի չքախումբի մէջ մասնակցած է Մոսկուայի խաղաղութեան Միջազգային Գոնկրէսներուն:

1985-ին Վեհափառ Հայրապետի հրահանգով մեկնած է Գերմանիա եւ ստանձնած է Քէօլնի եւ Հիւսիսային – Գերմանիոյ Հոգեւոր հովուի պարտականութիւնները, ուր 7 տարիներ ծառայելէ ետք տեղափոխուած է Ֆրանքֆուրթի շրջանը որպէս Հոգեւոր հովիւ այդ շրջաններու Հայ համայնքներուն:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Գանատահայ երիտասարդ ջութակահար Ստեփան Արման Օգոստոս 13-ին առաջին մրցանակը շահած է Քէպէքի «Օրֆորտ» միջազգային մրցումին: Իսկ Օգոստոս 15-ին ան Օրֆորտի փառատօներու նուագախումբին հետ նուագած է Վիէնիավսքիի «Ֆաուսթ ֆանթէզի»ն, ղեկավարութեամբ՝ Եուլի Թուրոֆսքիի: Ծրագրուած է որ նոյն կտորը ան ձայնագրէ «Միւզիքէ տի Մոնրէալ»ի հետ:

Ս. Արման Գանատայի մէջ արժանացած է ուրիշ առաջին մրցանակներու եւս ու նուագած բազմաթիւ նուագախումբերու հետ, ինչպէս՝ «Մոնրէալ սէնֆոնի», «Սփրինկֆիլտ սէնֆոնի» եւայլն:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՊԶՏԻԿ ՍԵՖԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Ծնունդի խթման չարաթ օրն էր: Մութն ու լուսուն ելած էր Սերքօն եւ կարգի կը դնէր ձկնականջները, զորս այն օրը պիտի ծախէր, երեք մասի կը բաժնէր, պզտիկ, միջակ, խոշոր, յետոյ կը դասաւորէր ձուկերը, կը շոյէր, կը փայփայէր զանոնք սքանչացմամբ եւ երբեմն խոշոր ձուկ մը ձեռքն առնելով՝ կշռելու ձեւով մը կը շարժէր վայն եւ կը մըմըռար.

– Ը՛հ, անամ պապամ:

Յետոյ գործն աւարտելէ ետք, գնաց կիցովն արթնցուց պզտիկ Սեփը, որ խենթի պէս ցատքեց ելաւ ցուրտէն դողդղալով եւ հագաւ պատառուն զգեստները:

– Ծօ՛, ըսաւ Սերքօ, սա քէֆալին չավէլան առ, օխան հինգէն վար չի պիտի տաս, իչտէ աստար կ'ըսեմ. երեք օխա է, տասնըհինգ ղրուշ կ'ընէ ... լմնցունելուդ պէս թախըրմիկովը կ'առնես Թոտիկին կը բերես. պէլքի հոն կ'ըլլամ. չըլլամ նէ՝ ըսել է քի տուն էկած եմ, չիտակ հոս կը վազես. Հասկցա՞ր, հաստը խաֆա:

Սեփ, անձայն, անմռունչ ոտքն անցուց մաշած ցեխոտ ոտնամանները, բացաւ դուռն ու դուրս ելաւ չավէլան գլխուն վրայ դնելէ ետք, քովի տանը պատուհանին տակէն անցած պահուն վեր առաւ գլուխը եւ սա խօսքերը արտասանեց ցած ձայնով.

– Արո՛ւս, աս գիշեր ծուկ կը պերեմ ձեզի:

Եւ ճամբան շարունակեց՝ իր սրտագոչ ձայնն հնչեցունելով ձիւնապատ փողոցներուն մէջ:

Ձիւնը վերակալած էր տեղալ խոշոր պատառներով. հով չկար. տրտմաթախիծ լռութիւն մը կը տիրէր Զըքսալընի այդ տխուր փողոցներուն մէջ: Իրիկուն եղած էր. խաւարն աննշմարելի կերպով կը փռուէր մթնոլորտին մէջ, կարծես ձիւնին հատիկներուն հետ երկինքէն իջնելով իբր անսահման մաղ մը որուն ծակերէն ջուր կը վազէ, այլ չդիմանալով համայնածաւալ ապիտակութեան, կը մարէր, կը ցընդէր, գետնի վրայ իջած ատեն: Պզտիկ Սեփ ձեռքերն ի գրպան, վտիտ բարակ ուսերը դէպ յառաջ, բերանէն կախուած ունենալով ձուկի չավէլան, տուներուն տակէն սողալով սողոսկելով կը վազէր: Ուսի անճիգ հարուածով մը տանը դուռը բացաւ, ներս մտաւ եւ չորսդին արագ եւ երկիւղալից ակնարկներ պտըտցուց:

– Հոս ալ չէ, մըմռաց, օ՛խ:

Վար իջաւ նեղ եւ ծռմռած սանդուխէ մը եւ գտնուեցաւ քառակուսի մթին տեղ մը, որ հաւանօրէն խոհանոց մըն էր, պահ մը ականջ դրաւ. ձայն ձիւն չկար, եւ թէ՛ ցուրտէ եւ թէ ներքին յուզումէ դողդղացող տխեղծ ձեռներովը վեր առաւ գետինը ծածկող ալիւններէն մին, աման մը դուրս հանեց, նորէն տեղը դրաւ քարը եւ պարտէզին դուռը բանալով՝ դուրս ելաւ:

Ձեռքի ամանին մէջ կը գտնուէր օխայի մը չափ ձուկ:

Գետինը դրաւ ամանը, տախտակորմին տակը գնաց եւ երկու ձեռները բերնին քովերը դնելով իբր ձայնատար.

– Արու՛ս, Արո՛ւս, գոչեց:

Աղօտ պատուհանին ետեւը նկատուեցաւ տժգոյն ծնդած դէմք մը: Արուսին ճերմըկոտիկ դէմքը, որուն ի տես թեթեւ հառաչ մը արձակեց Սեփ:

– Վա՛ր էկու, ըսաւ.

Վայրկեան մը ետքը տախտակորմին վրայ շուլլուելով, Արուս կը ժպտէր ըստամբակին, որ անճառ խանդով մը, շողարձակ աչուըներով կը դիտէր զայն եւ ձեռքն երկնցնելով կը շոյէր անոր մեռելատիպ երեսը: Մանկուհին աւելի վար կը ծռէր, աւելի հանգիստ վայելելու համար այդ շոյանքը, որ կարծես կենդանութիւն մը կը հեղուր միսին վրայ: Իրենց կեցած տեղէն քայլ մը անդին, տախտակորմին մօտիկը կը գտնուէր կիսախուփ հոր մը:

Ձիւնը կը տեղար հիմա աւելի բարակ, խիտ խիտ եւ կը դիզուէր երկու պզտիկներու գլխըներուն եւ գլուխներուն վրայ, կարծես խնամք տանելով զոցել, զարմանել ի՛նչ տխուր եւ թշուառ բան որ կար անոնց վրայ:

(Շար. 4)

(Տար. Ա. էջէն)

գլխում ենք Վրաստանի իշխանութիւններին եւ խնդրում ձեռնարկել հանարաւոր բոլոր միջոցները՝ պաշտպանելու Ջաւախքի բնակչութեան սահմանադրական իրաւունքներն ու առաջիկայում եւ ընդհանրապէս թոյլ չտալ այդօրինակ սպրանքների հնարաւորութեան»:

***

«ՀԶՕՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ը ՄՏԱՀՈԳ

Ջաւախքի իրադարձութիւններուն մասին մամուլի յայտարարութիւն մը կատարած է Հզօր Հայրենիք կուսակցութիւնն ալ ուր մտահոգութիւն կը յայտնուի միակողմանի, իրականութենէն հեռու յայտարարութիւններով ու մեկնաբանութիւններով հայեւվրացական յարաբերութիւնները կրելիք խաթարումին: Կատարուածը նկատելով «սադրանք» կուսակցութիւնը կը յուսայ որ Վրաստանի պետութիւնը ճիշդ կ'արժեւորէ եղածը ու այսուհետեւ կը կանխէ նման գործողութիւններ:

***

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ
ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Օգոստոսի վերջին օրերուն կը սպասուէր որ Կովկաս երթայ Եւրոպայի խորհուրդի գլխաւոր քարտուղարը: Այցին պատճառներէն մէկն ալ այն է որ Մինսկի խումբին գործունէութիւնը գրեթէ անելի մատնուած է: Հանրապետութեան նախագահի խորհրդական Ա. Սարգսեանի կարծիքով գլխաւոր քարտուղարին այցը նպատակ ունի սայլը տեղէն շարժելու: Ան կրկնած է թէ Հայաստան բանակցութեան սեղան կը նստի առանց նախապայմանի ու Ատրպէյճանը պէտք չէ պատրանքներ ունենայ որ Հայաստան պարտաւոր կ'ըլլայ զիջումներ ընելու: Ա. Սարգսեան ըսած է. «առաջնային է մնում այն որ մեր դիրքորոշումը հիմնաւորուած է այսօրուայ քաղաքական իրողութիւններով եւ, ի հարկէ, այն հանգամանքով որ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը ձեւաւորուել է միջազգային իրաւունքի նորմերին համապատասխան»:

***

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Շիրակի մարզպետ Ա. Գոմցեան վերջերս Մոսկուա այցելելով ղեկավար դէմքեր հրաւիրած է մասնակցելու Սպիտակի երկրաշարժին տասնամեակի նշումներուն: Կ'ակնկալուի որ ժամանեն Ռուսաստանի պետական եւ հանրային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ որոնք գործօն մասնակցութիւն բերած են փրկարար աշխատանքներուն եւ վերանորոգման փուլին: Մարզպետը նաեւ հրաւէր ուղղած է տնտեսական գործակցութիւն հաստատելու աղէտեալ շրջանին հետ, անոր արդիւնաբերութիւնը վերականգնելու համար: Որպէս օգնութեան վարկեր յատկացնելու խնդրանք ալ ներկայացուած է որպէսզի կարելի ըլլայ բնակարաններ, դպրոցներ, մանկապարտէզներ շինել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԼԻՆԹԸՆ ռմբակոծել տուաւ Աֆղանիստանի եւ Սուտանի ահաբեկչական ենթակառոյցներ, իբրեւ հակազդեցութիւն այն ոճրափորձերուն որոնք գործուեցան Նայրոպի եւ Տար էս Սալամ ամերիկեան դեսպանատուներու դէմ: Գլինթըն լուրը հաղորդեց հեռատեսիլի երկու յաջորդական ելոյթներով, առաջինը արձակուրդի վայրէն, երկրորդը՝ Ուաշինկթընէն ուր երթուղարձ մը բրաւ: Թիրախները կապ ունին սաուտցի միլիառատէր Օսամա պէն Լատէնի հետ, որ այդ ահաբեկչութեանց պատասխանատու կը նկատուի, որպէս հրահանգիչը եւ նիւթականը ապահովող: Այժմ ապաստանած է Աֆղանիստան: Սպայակոյտի պետը յայտարարած է որ ռմբակոծուած են վեց կայաններ Աֆղանիստանի մէջ, որոնք ահաբեկչական ցանցերու ապաստարաններ էին եւ դեղագործական գործատուն մը Սուտան, որու համար կասկած կայ թէ քիմիական զէնք կը պատրաստէ: Աֆղանիստանեան աղբիւրներու համաձայն 15 մեռեալ կայ: Օգոստոս 21-ին, կարգ մը երկիրներ իրենց հաւանութիւնը արտայայտած էին Գլինթընի հակազդեցութեան, առաջինը՝ Մեծն – Բրիտանիա: Այն տպաւորութիւնը կար նաեւ որ այս ձեւով Գլինթըն կ'ուզէ քիչ մը մոռցնել տալ Մոնիքա Լեվինսկիի պատմութիւնը:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ կ'ուզէ որ «Ազգային Ճակատը» ուղղակի արգիլուի եւ իր այս յայտարարութիւնը առաջին էջի խորագիր ալ եղած էր «Մոնտ»ի մէջ (Օգոստոս 21): Անթոնիի երեսփոխան – քաղաքապետը կը պատասխանէ թերթին 3 հարցումներուն, աջին պարզած պառակտուած պատկերին մասին, ի մասնաւորի վերջին իրադարձութեան որ կը վերաբերի Ժագ Պլանի ընդունման (ընտրուած է նաեւ Ազգային Ճակատի ձայներով) Մատըլէնի «Ազատական Ժողովրդավարութեան» մէջ եւ ոմանց քաշուելուն այդ պատճառաւ: Փ. Տէվէճեան շատ յոռետես է «Զինակցութեան» ապագային մասին (աջի համախմբում), եւ կը գտնէ որ Ազգային Ճակատը վճռական դեր ունի, ոմանք կողմնակից են անոր հետ զինակցութեան մը, ոմանք՝ ոչ: Ըստ իրեն Ազգային Ճակատը հանրապետական կուսակցութիւն մը չէ եւ կը փափաքի որ պարզապէս՝ արգիլուի:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ նոր ոճրափորձի մը հետեւանքով 13 մեռեալ կար Օգոստոս 20-ին: Ռումբ մը դրուած էր Էլ – Խեմիսի հրապարակը (80 քիլոմեթր՝ հարաւ – արեւմուտք Ալժէէն) եւ կը թուի թէ պատասխան մըն էր նախագահ Զերուալի նախորդ օրուան յայտարարութեան: Ան շեշտած էր որ ապահով կացութիւնը յարատեւ բարելաւում կ'արձանագրէ:

ՓԱՐԻԶԻ Ընկերվարականները իրենց դաշնակցային Ա. քարտուղարին՝ Ժան – Մարի Լը Կէնի բերնով կ'ուզեն որ աշունէն իսկ մեթրոյի «Մեծ գրադարան»ին կայանը անուանուի Ֆրանսուա Միթերան: Նման յանձնառութիւն մը ստանձներ է Ժագ Շիրաք 1996-ին Ռոլան Տիւմայի մօտ: Այս խոստումը պէտք է յարգուի, կ'ըսէ Լը Կէն, դատապարտելով ինչ որ Թիպէրիի վէթօն կ'անուանէ:

ԻՍՐԱՅԷԼ 2500 նոր յարկաբաժիններ պիտի շինէ Կոլանի սուրիական բարձրաւանդակին վրայ (գրաւուած 1967-էն ի վեր): Միջնախարարական յանձնախումբ մը որու կը նախագահէ Շարոն, ազգային ենթակառոյցներու նախարարը իր հաւանութիւնը տուած է այս ծրագրին: Այդ գրաւեալ շրջանը ներկայիս 13 հազար Իսրայէլցի կ'ապրի:

ՄՈՆԻՔԱ ԼԵՎԻՆՍԿԻ Օգոստոս 20-ին կրկին ունկնդրութեան հրաւիրուած էր դատախազ Սթարի կողմէ եւ ըստ կարգ մը աղբիւրներու, յայտարարած կ'ըլլայ որ յուսախաբ եղած է Գլինթընի խոստովանութիւններէն եւ թէ իրենց կապը շատ աւելի հեռու գացած էր քան պարզ յարաբերութիւն մը: Ամէն պարագայի մէջ Գոնկրէսը մտահոգ է: Հանրապետական կողմը, մէկ ներկայացուցիչ Գլինթընի հրաժարումը կ'ուզէ, մինչ Դեմոկրատները աւելի անհանգիստ են եւ կ'ըսեն թէ երդմնազանցութիւնը չի հատուցուիր ներողութիւն խնդրելով, ան ալ երբ ծանրակշիռ փաստեր երեւան ելան եւ ճնշում գործուեցաւ:

ԳԸՐԳ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ աւելցուցած է իր մասնակցութիւնը Մէթրօ Կոլտուին Մէյէրի մէջ, ուր արդէն բաժնեթուղթերու մեծամասնութեան տէրն է, ըստ Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլի, որու կարձագանգէ «Ֆիկարօ»ի տնտեսական յաւելուածը (Օգոստոս 21): 389 միլիոն տոլարի գնած է բաժնեթուղթերու 25%-ը որու տէրն էր աւստրալիական հեռատեսիլի ոչ պետական կայանը՝ Սեվըն Նեթուորք: Ներկայիս Գրիգորեան ԷՄ – Ժի – ԷՄ-ի իրաւունքներու 90%-ը ունի եւ դեռ կրնայ աւելնալ: Ըստ մասնագէտներու, կ'ուզէ ամրապնդել ընկերութիւնը ապագային համար, ոչ թէ ծախել:

ՓՐԱԿԱՅԻ ՄԷՋ, որոշ անտարբերութեամբ կ'ոգեկոչուի խորհրդային զօրքերու մուտքին 30-ամեակը (1968, Օգոստոս 21) ճզմելու համար «Փրակայի գարունը»: Այդ օրը խորհրդային զօրքերուն միացած էին Վարշաւայի Ուխտի միւս անդամները եւ անխնայ ջարդած բազմութիւնները, 19-ամեայ երիտասարդ մըն ալ՝ Եան Հրապարակին վրայ ինքզինք հրկիզած էր:

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ իտալական Ճեներալի ընկերութիւնը համաձայնագիր մը ստորագրեց Միացեալ – Նահանգներուն հետ հատուցանելու համար հրեայ զոհերու ընտանիքները: Ճեներալի 100 միլիոն տոլար պիտի վճարէ:

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon

2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:

Mme Lucie Dossikian 01 45 46 10 11 ou Mme Elisabeth Davidian 01 46 65 81 53.

1954 44ème ANNIVERSAIRE 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes

Sous la présidence de

MGR LAGRANGE, Evêque de Gap

et MGR DARON GEREJIAN, Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*

La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— **13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.**

Des autocars, suivant le nombre des inscrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;

— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;

— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;

— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :

Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille

Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

SEJOUR LINGUISTIQUE
organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*Spitak*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL
Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.
Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

MARDI
ՕԳՈՍՏՈՍ 25
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
25 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·448 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.448

ՀԵՏԵՒԱՆՔ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ

ԵԼՑԻՆ ՃԱՄԲՈՒ ԴՐԱՒ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, ԵՏ ԿԱՆՉԵՑ ՀԻՆԸ...

Օգոստոս 23, Կիրակի օրուան անակընկալը կուգար Մոսկուայէն: Արդարեւ, օրուան ընթացքին կը հաղորդուէր որ Ելցին պաշտօնազրկած է Սերգէյ Կիրիէնկօն եւ ամբողջ կառավարութիւնը եւ նորէն գլուխը կանչած է, փոխանցման շրջանի մը համար, նախորդ վարչապետ՝ Վիկտոր Չերնոմիրդինը:

Ռուսաստանի Ելմտական տագնապը այնքան մեծ է որ կրնայ անմիջական ազդեցութիւն ունենալ... տագնապը այնքան մեծ է որ կրնայ անմիջական արգելք դառնալ եւ Ուրբաթ օր, Օգոստոս 21-ին, Դուման (երեսփոխանական ժողով) հրաժարումը պահանջած էր Ելցինի: Այս վերջինը իր երիտասարդ – 36-ամեայ – վարչապետին նախընտրեց վճարել տալ սնանկութեան հաշուեցոյցը: Կիրիէնկօ վարչապետ նշանակուած էր անցեալ Մարտին փոխարինելու համար Չերնոմիրդինը, 60 տարեկան եւ այն ատեն Ելցին բացատրած էր որ անհրաժեշտ է աւելի արդիւնաւէտ դարձնել տնտեսական բարենորոգումները, անոնց քաղաքական մղում մը տալու համար: Այսօր, կը պարզուի որ հաշիւը սխալ էր, թէեւ այլեւս ոչ ոք համոզուած է որ տրուած որոշումները իսկապէս Ելցինէն կուգան: Շշուկներու համաձայն, օրուան մէջ միայն քանի մը ժամ գիտակից է:

Չերնոմիրդին նոր մարդ չէ: Կիրիէնկոյի ճիշդ հակառակ տիպարն է եւ Ելցինի մըցակիցը, ինչ որ մասամբ կը բացատրէր իր հեռացումը: Չէր ծածկած թէ թեկնածու է նախագահական աթոռին: Համայնավար շրջքերը մտած է 23 տարեկանին եւ անկէ հեռացած 37 տարի ետք, երբ հրապարակէն կը հեռանար Գորբաչով: Նախարարական աթոռներ գրաւած է Բրեժնեւի եւ Գորբաչովի օրով, գլուխն է Կազպրոմի որ ազգայնացած ճարտարարուեստին բերդն է: Վարչապետ նշանակուած էր 1992-ին:

Այս ամբողջը ուրիշ բան չի նշանակեր անշուշտ եթէ ոչ անկարողութեան խոստովանութիւն մը հիւանդ եւ մաշած նախագահի մը կողմէ:

Չերնոմիրդինի գործը դիւրին չէ, հարկ է որ տնտեսական աղէտին առաջքն առնէ նախքան ներքին պոռթկում մը: Ամխոնեբէ ի վեր է որ հանքագործներու, դասատուներու եւ այլոց աշխատավարձքերը չեն վճարուած: Կիրիէնկօ Դումային կը վերագրէր ելմտական տագնապին պատասխանատուութիւնը, այն պատճառաբանութեամբ որ ան մերժած էր եղած առաջարկները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Համայնավար կուսակցութիւնը, առաջին անգամ ըլլալով, կազմակերպած էր «ամրան համալսարան մը» որ տեղի ունեցաւ լա Սէն սիւր Մէռ: Շարքերը բաւական դժգոհութիւն յայտնեցին, որովհետեւ կառավարութեան համայնավար երեք նախարարները հլու-հնազանդ կը հետեւին ընկերվարական որոշումներուն եւ տեղի կուտան ամէն բանի: Ռոպէր Հիւ փորձեց համոզել ամէնէն թերահաւատ տարրերը, ընդունելով հանդերձ թէ պէտք է արագացնել բարենորոգումները: Նոյն օրը, յանուն ընկերվարականներուն Ֆ. Հոլանտ պատասխանեց, շեշտելով թէ ոչ արագացնելու, ոչ ալ կասեցնելու հարց կայ, այլ պէտք է հասնիլ ակնկալուած նպատակներուն:

Ժ. Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ ալ իր շարժումին («Քաղաքացիներու Շարժում», 4000 անդամ) «ամրան համալսարանը» կազմակերպած էր շաբաթավերջին, բայց, շատ չշեշտեց իր տարբերութիւնը գիտակցելով որ մեծ կշիռ մը չի ներկայացներ: Եւրոպայի նկատմամբ իր դիրքը կը պահէ սակայն եւ ըսաւ որ «Ամսթերտամի դաշինքը այնքան պարապ է, որ հարց կը ծագի թէ կ'արժէ՞ պայքարիլ անոր դէմ»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Թեհրանէն վերադարձաւ բաւական լաւատես: Եթէ մարդկային իրաւանց հարցը տարակարծութեան նիւթ է միշտ, ֆրանքօ-իրանեան յարաբերութիւնները լաւ ճամբու վրայ են: Հ. Վետրին հրաւէր մըն ալ փոխանցեց Նախագահ Խաթամիի Փարիզ գալու: Օգոստոս 23-ին, Թեհրանի մէջ սպաննուած է «Թեհրանի մսագործը», Խոմէյնիի մէկ մօտ բարեկամը, որ Էվինի բանտին նախկին տնօրէնն էր: Անխնայ հալածանք տարած էր այն օրէն, 1979-ին, երբ դատախազ դարձած էր: Ժողովուրդին Մուճահետինները տէր եղան մահափորձին:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առած են նախատեսելով ահաբեկչական նոր արարքներ: Եթէ Անգլիա եւ Գերմանիա իրենց ամբողջական հաւանութիւնը տուին ամերիկեան ռմբակոծութիւններուն, շատ աւելի, վերապահ եղաւ Ֆրանսա, որ հասկնալով հանդերձ ամերիկեան հակազդեցութիւնները կ'ուզէ որ ահաբեկչութեան դէմ պայքարը տարուի միջազգային իրաւունքի կանոններուն համաձայն: Բոլորովին դէմ արտայայտուեցան Ռուսաստան եւ արաբական երկիրները: Ելցին յայտարարեց թէ վրդոված է: Աֆղանիստան, Փաքիստան, Սուտան եւ այլուր հակամերիկեան ցոյցերը բուռն բնոյթ առած են, ցուցարարներուն յոզունգն է՝ «Մա՛հ Ամերիկային, կեցցէ՛ իսլամը»: Միւս կողմէ Սուտան բողոք բարձրացուց Ապահովութեան Խորհուրդին մօտ իր կրած ռմբակոծութեան համար: Խարթումի իշխանութիւնները կը պնդեն որ դեղերու ռմբակոծուած գործարանը միայն ու միայն դեղ կ'արտադրէր եւ ոչ քիմիական տարրեր, կը հրաւիրեն միջազգային յանձնախումբ մը որ գայ ու տեղւոյն վրայ հաստատէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը գրաւոր դիմումով մը ՖԻՖԱ-յին տեղեկացուցած է թէ երկրին համար անբաղձալի անձնաւորութիւն է Եուրի Ճորքայէֆ որ բացայայտ զօրակցութիւն յայտնած էր Հայերու ցեղասպանութեան Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ ճանաչումին: Թուրքիոյ դաշնակցութիւնը նամակին մէջ ըսած է թէ չի փափաքիր որ Ճորքայէֆ որուն մայրը Հայ է, մաս կազմէ Ֆրանսայի Ֆութպոլի խումբին որ Հոկտեմբերին Թուրքիա պիտի երթայ մասնակցելու աշխարհի ախոյեանութեան մրցումներուն:

ԳՈՆԿՈՅԻ Ժողովրդավար Հանրապետութեան (նախկին Զայիր) կռիւները միջազգայնացման ճամբուն վրայ են: Քապիլա չգնաց Փրեթորիայի ժողովին, որուն կը նախագահէր Մանտելա եւ որուն միակ որոշումը եղաւ հրադադարի կոչ մը ընել: Ապստամբները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացումը: Անկոլա եւ Զիմպապուէ Քապիլայի զօրավիգ են, մինչ Ուկանտա եւ Ռուանտա ապստամբներուն կ'օժանդակեն:

ՓԱՐԻԶԻ Սէն – Պեռնար Եկեղեցւոյ առջեւ, քանի մը հազար հոգի ցոյց մը ըրին Օգոստոս 23-ին, ոգեկոչելով նոյն Եկեղեցւոյ գրաւման Բ. տարեդարձը առանց թուղթի օտարականներու կողմէ: Միշտ կը պահանջեն ամբողջական կարգադրութիւն մը ինչ որ Ներքին նախարարը կը մերժէ:

ՏԱՂՍՏԱՆԻ գլխաւոր կրօնաւորը՝ Սայիտ Մուհամէտ Աբուբակարով եւ իր եղբայրը սպաննուած են Օգոստոս 21-ին ռումբի մը պայթումէն: Մուֆթին ծանօթ է որպէս ընդդիմադիր մը իսլամական վահաբիթ արմատականներուն: Քանի մը ամիս է Կովկասի այս ռուսական հանրապետութիւնը կրօնական բիրտ բախումներու բեմ է:

ԹՈՒՐՔ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԽԵՂԱԹԻՒՐԵԼՈՎ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Թուրքիոյ Արտաքին Գործերու նախարարութեան բանբերը Ն. Ութքան ռուսական թերթի մը մէկ հարցումին պատասխանելով ըսած է թէ Հայաստանի նախագահ Ռ. Քոչարեան բացայայտօրէն կը խեղաթիւրէ պատմական փաստերը. ապա աւելցուցած որ նման մօտեցումներու վրայ կարելի չէ հայ-թուրք բնականոն յարաբերութիւններ հիմնել երբ Ռ. Քոչարեան կը պահանջէ որ Թուրքիա ընդունի Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ գղջում արտայայտէ:

Ութքան ըսած է թէ հայ այլ ղեկավարներ ալ նման պնդումներով հանդէս եկած էին ու ամէն բան ըրած որ իրենց պնդումները ընդունուին: Յիշեցուցած է որ այդ խեղաթիւրուած պնդումներուն վրայ հիմնուած հայկական ահաբեկչութեան զոհ դարձած 34 Թուրք դիւանագէտներ կան: Թուրք պաշտօնատարը չեշտած է թէ Թուրքիա խստիւ կը մերժէ պատմական եղելութիւններու եւ փաստերու հակասող ամէն պնդում. վերջաւորութեան աւելորդ չէ համարած կրկնելու Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանին թշնամիին հետ գործակցած Հայերու պարագան որուն պատասխան նկատած է Հայերու տեղահանութիւնը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 22 / 24)

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ
ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ
ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՅՍՏԱԿԵՑՄԱՆ

Օգոստոս 21-ին տեղի ունեցած է Սահմանադրական բարեփոխումներու յանձնաժողովին նիստը, նուիրուած՝ նախագահի լիազօրութիւններու յստակեցման: Կ'առաջարկուի որ նախագահութեան թեկնածուի քաղաքացիութեան եւ Հայաստան բնակութեան պայմանաժամը 10-էն 5 տարիուան իջնէ, նախագահը կասեցնէ կուսակցական իր գործունէութիւնը, նշանակէ եւ վերջ տայ գլխաւոր դատախազին պաշտօնին, ղեկավարէ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդը:

Ինչ կը վերաբերի նախագահին կառավարութեան եւ Խորհրդարանի փոխ-յարաբերութեան, կ'առաջարկուի որ նախագահը Ազգային Ժողովը ցրուելու իրաւունք ունենայ միայն երբ ան կառավարութեան ծրագրին երկու անգամ անվստահութեան քուէ տուած ըլլայ, կամ կառավարութեան ծրագիրը երկու անգամ չհաստատէ: Յետագայ նիստերուն կը քննարկուին այս առաջարկները: Հաւանօրէն այդ նիստերուն մասնակցի Ռ. Քոչարեան:

***

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Չորս ամսուան բացակայութենէն ետք, Օգոստոս 22-ին, առաւօտեան կանուխ ժամերուն Լոնտոն – Երեւան թռիչքով Էջմիածին վերադարձած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը: Օդակայանը զինք դիմաւորած են Սահմանադրական դատարանի Նախագահ Գ. Յարութիւնեան, Գիտութեան եւ Կրթութեան նախարար Լ. Մկրտչեան, Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան, Հիմնադրամի տնօրէնը Ր. Յովհաննէսեան, Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդի անդամներ, եւայլն: Լրագրողները արտօնութիւն չեն ունեցած մաս կազմելու դիմաւորողներուն: Մայր աթոռի դիւանապետ Ներսէս Արք. Պողապալեան բարի գալուստի խօսք արտասանած է որուն համառօտ ելոյթով մը պատասխանած է Գարեգին Ա. գոհունակութիւն

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Երրորդ օրուան մրցումներու կարգին, Օգոստոս 22-ին, Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ 1 – 1 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգեց Սետանի դէմ եւ բարելաւեց իր դիրքը: Այժմ, դասաւորման 16-րդ տեղը կը գրաւէ 2 կէտով: Գլուխն է Թրուա 9 կէտով եւ 20-րդ ու վերջին՝ Պօվէ 1 կէտով:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԻՒՐՐԻՅԵԹ» ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Հիւրրիյէթ»ի թղթակից Մէլթէմ Էօզթէմիր Օգոստոս 22-ին դարձեալ սիւնակ մը կը լեցնէ Պատրիարքական ընտրութեան հարցով եւ արձագանգ կը հանդիսանայ «Պատրիարքական ընտրութեան մէջ վերջին թանկօ»ին: Գրածներուն մէջ նորութիւն չկայ, բացի մէկ կէտէ: Ան կը տեղեկացնէ թէ Նախարարաց Խորհուրդը արտօնութեան խնդրին մէջ կանանչ լոյս վառեց Ներքին նախարարութեան առջեւ եւ ուզեց որ ընտրութեան արտօնագիրը ղրկուի: Միայն թէ հիմա հարց է թէ արտօնագիրը որո՞ւն պիտի յանձնուի, քանի որ Կուսակալութիւնը Շահան Արք.էն ուտութեան: Իսկ իշխանութիւնները, որոնք չեն կրնար ընտրութիւն մը ընել, Փոխանորդ: Թղթակիցը կը նշէ որ հարցը պատճառ դարձաւ որ Հայ համայնքը հանրապետութեան պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով հակադրուի Պետութեան հետ: Իսկ իշխանութիւնները, որոնք չեն կրնար ընտրութիւն մը ընել, կը մտածեն թէ լաւագոյն միջոցը պիտի ըլլայ թերեւս արտօնագիրը յանձնել ընտրական յանձնաժողովին որ կը բաղկանայ աշխարհականներէ:

Թղթակցութեան վերջաւորութեան թղթակիցը կ'արձագանգէ նաեւ Մահչուպեանի կարծիքին: Մահչուպեան, որ կ'ըսէ թէ ինք հայ համայնքին մէջ չէ, այլ լուսանցքին վրայ կը կենայ, դարձեալ եկամուտներէ ու դրամական շահերէ կը ճառէ եւ այն կարծիքը կը յայտնէ որ սա դարաշրջանին պետութիւնը իրաւունք չունի իր նախընտրութիւնները պարտադրելու:

ԴԱՏԱԽԱԶԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

«ԻՆՉՈ՞Ւ»Ն ԳՐԵԹԷ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԱԾ, ԿԸ ՄՆԱՅ «Ո՞Վ»Ը

Երկու շաբաթ անցած է Հայաստանի գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեանի սպանութենէն ի վեր: Լրատուները պաշտօնական աղբիւրներէ ուշինչ կը հաղորդեն հետաքննութեան ընթացքին մասին. սակայն մամուլը, — գոնէ մեր տեսած չափով—, կը շարունակէ լայն տեղ տալ պատահարին, մանաւանդ պեղելով այդ սպանութեան ենթախորքը: Այդ պեղումին մէջ կը նշմարուի ընդհանուր համաքայլ ընթացք մը որով նոյն եզրայանգումները կ՚ունենան տարբեր թեւերու պատկանող թերթեր: Այս երեւոյթը ուշագրաւ առաջին կէտն է որ մտածել կու տայ թէ շատերուն ծանօթ բաւական բան կայ Հայաստանեան յանցաշխարհին մասին եւ թէ վերջին զոյգ սպանութիւնները լուսաբանելու խնդիրը առաւելապէս քաղաքացիական արիութիւն պահանջող բան է, քան՝ հետաքննութեան վարպետութիւն, եւայլն: Մանաւանդ երբ գլխաւոր դատախազին սպանութեան մասին առաջին ընդհանուր մատնանշումը այն է որ ան «պատժուած է» նոյն այդ արիութիւնը ցոյց տալուն պատճառով: Մատնանշում որ մութը ծղուած թղթածրարներ քրքրելու կը մղէ մամուլը, նոյնատեն բաւական սուր բաներ ըսել տալով Հայաստանեան երէկուան ու այսօրուան իրականութեան մասին:

Օգոստոս 8 — 15-ի մամուլի անուններէն այս մասին ամէնէն գործնական քայլին դիմածնէ «Առաւօտ»ը (Օգոստոս 8): Հոն տրուած է Աննա Իսրայէլեանի զրոյցը՝ 1988 — 1990 շրջանի գլխաւոր դատախազին՝ Վլ. Նազարեանի հետ: Ան ներկայիս Ազգային Ժողովին իրաւաբանական բաժնին վարիչն է եւ բաւական մտերիմ եղած երկու սպաննուածներուն՝ Հ. Խաչատրեանի եւ Ա. Կարապետեանի հետ, ինչպէս կ՚ըսեն զրոյցին նախաբանի տողերը:

Վլ. Նազարեանի արժեւորումը միայն դրական է Ա. Կարապետեանի մասին, որպէս դատախազ: Ան եղած է իր աշակերտը: Անոր աշխատանքին մասին կը տրուին «օրինակելի, ճշդապահ» որակումները: Ըսելէ ետք թէ երկու սպաննուածները «հացընկերներ, պաշտօնակիցներ էին ու անձնական յարաբերութիւններում որեւէ լարուածութիւն չի եղել նրանց միջեւ», Վլ. Նազարեան եւս կը ժխտէ դէպքին վայրը երրորդ անձի մը գտնուելու կասկածը: Այդ գրասենեակը եղած է իր ալ աշխատատեղին ու քաջ ծանօթ է կարելիին ու անկարելիին: Միայն կը դատապարտէ թիկնապահները որոնք «ուղղակի նողկալի են» իրենց անտեղի միջամտութիւններով ու անհրաժեշտութեան պարագային ալ բացակայութեամբ: Իրեն համար անբացատրելի ու անըմդունելի է որ դատախազին օգնականին փոխարինող հերթապահը առանց թոյլտուութեան, ձըգած է որ Բ. անգամ Հ. Խաչատրեանի սենեակը մտնէ Ա. Կարապետեանը:

Հ. Խաչատրեանի մասին ալ դրական են իր արժեւորումները, թէեւ հակասական. ըսելէ ետք թէ ան «շատ պատուախնդիր, արժանապատուութեան զգացումով մարդ էր», Վլ. Նազարեան համոզում կը յայտնէ որ անձնապաշտութեան որոշում տըւած էր, սպաննելու վճիռէն առաջ: Իսկ այդ վճիռը կայացուցած էր հետը տանելու համար «այն մարդուն, որը հրաժարուել էր իրեն զօրակցել»:

Այդ «զօրակցութիւն»ը որ կ՚ենթադրուի թէ Ա. Կարապետեան փնտռած է գլխաւոր դատախազին մօտ, լոյսին կը բերէ Հայաստանի երկաթուղիի պետ Հ. Ղանդիլեանի սպանութիւնը (1993 Մայիս) որ լուսաբանուած չէ մինչեւ այսօր: Այդ տարիները «կրիմինալ ժամանակահատուած» կ՚որակէ Վլ. Նազարեան, աւելցընելով կցկտուր բաներ «վակոններով բարձած ապրանքներ»ու յափշտակութեան եւ հեղուկ վառելանիւթի ներածման մասին: Կ՚ըսէ միայն թէ իր կարծիքով Հ. Խաչատրեան որ կ՚աշխատէր Հ. Ղանդիլեանի սպանութիւնը լուսաբանելու, «երեւի ինչ — որ փաստեր» ի յայտ բերած էր «որոնք կարող էին տհաճ ու անցանկալի լինել Արամի համար»:

Բացայայտ է որ Հ. Ղանդիլեանի թղթածրարը կարեւոր հանգոյց մըն է գլխաւոր դատախազին ու Ա. Կարապետեանի սպանութեան մէջ: Նոյն նշումը կայ այլ թերթերու մէջ ալ: Օգոստոս 14 — 20-ի «Իրաւունք»ը նիւթին նուիրուած էջի մը մէջ զոր ստորագրած է Յովհ. Գալաջեան, կը գրէ աղբիւր տալով Ա. Կարապետեանի այրին, թէ այս վերջինը փոխադրութեան դատախազ եղած շրջանին, շատ մտերիմ եղած է Հ. Ղանդիլեանի հետ: Աւելէ հաւանական կը նկատուի որ ան իրեն պատմած էր թէ «էներգետիկայի համար նախատեսուած մազութի փոխարէն երկաթգծով ներկրւում էր պէնզին»: Իսկ Հ. Խաչատրեան չէ՞ որ յայտարարած էր թէ բացայայտուած է Հ. Ղանդիլեանի սպանութիւնը...: Ուժանիւթի Հայաստան ներածման առընչուած ապօրինութիւնները այդ շրջանին կապ ունէին նաեւ Ռուսաստանի, Թիւրքմէնիստանի որոշակի շրջանակներուն հետ: Ուրեմն, ինչպէս կը գրէ Յ. Գալաջեան, «միանգամայն տրամաբանական է ենթադրել որ Հ. Ղանդիլեանի գործի ընթացքը կանգնեցնելով շահագրգռուած են չափազանց խոշոր ուժեր եւ՛ Հայաստանում, եւ՛ Հայաստանից դուրս»: Իսկ ուշագրաւ է Ա. Կարապետեանի անձնասպանութեան եղանակը. ան ո՛չ թէ կրակած է քունքին, ինչպէս կ՚ըլլան սովորաբար, այլ բերանին, «ինչը մաֆիոզ խորհրդանիշերի լեզուով նշանակում է "շատ գիտէի, դրա համար ընդմիշտ լռել եմ"»:

Ինչ որ առընչուած է Հ. Ղանդիլեանի սպանութեան առաջնորդող ծանր յանցագործութիւններուն, բաւական մանրամասն բացատրուած է Օգոստոս 11-ի «Հայոց աշխարհ»ին ամբողջ մէկ էջով: Հոն Գագիկ Մկրտչեան «Ինչո՞ւ սպաննեցին Հ. Ղանդիլեանին» խորագրուած այդ էջով կը մերկացնէ Վլ. Նազարեանի կցկտուր ակնարկութիւնները, ուժանիւթի փոխադրութեան մէջ մաֆիային դերին ու ապահոված շահուն մասին: «Հրաշքով Հայաստան հասնող գնացքները ձեւակերպւում էին որպէս թալանուած, հաբեւան հանրապետութեան տարածքում: Այդ գնացքների բեռների իրացումից մաֆիան իր գրպանը դրեց հարիւր միլիոնաւոր ռուբլիներ: Եւ այս հրէշաւոր յանցագործութիւնը կատարւում էր պատերազմող, ցուրտ ու սոված երկրում»: Քիչ անդին կը բացատրուի թէ Հայաստանի իրբեւ թէ թալանուած բեռներուն 40 — 45 տոկոսը կամ վաճառուած է երկիր մտնելէ առաջ, կամ տեղ հասած է ու մաֆիային բերած քանի մը հարիւր միլիոնի մաքուր շահ; Իսկ Հ. Ղանդիլեանը «երկար տարիներ լինելով նոյն այդ մաֆիայի անբաժանելի մասը, իր ուժերի ներածին չափով ակտիւօրէն մասնակցում էր երկրի թալանի աստուածահաճոյ գործին»: Յօդուածագիրը յանուն ճշմարտութեան չի մոռնար աւելցնելու նաեւ, որ ան քանի մը անգամ փորձած է «ինչ — որ կերպով սահմանափակել թալանը կամ բացառել սեփական մասնակցութիւնը»: Այդ փորձերէն կը յիշուի Ախուրեանի կայարանին մօտ բարձրորակ պղինձ բեռցած Թուրքիա մեկնող գնացքը կանգնեցնելը որ «տէրերի արդարացի զայրոյթն առաջացրեց»:

Գրութեան վերջին մասին մէջ նիւթ կ՚ըլլայ ուրիշ սպանութիւն մըն ալ, նոյնպէս մութ մնացած, որուն զոհն է ՊԱԿ-ի ղեկավար Մարիուս Եուզբաշեանը: Ան մտերիմ մըն է Հ. Ղանդիլեանի որուն հետ յաճախ խօսակցութեան նիւթ կ՚ըլլայ երկաթուղիի «ահռելի չափերի հասած» թալանը: Եուզբաշեան, ըստ իր խոստումին, կ՚ենթադրուի թէ կատարուածին մասին Ապրիլի վերջաւորութեան (1993) կը յաջողի զրուցել Լ. Տէր — Պետրոսեանի հետ: Մայիս 3-ին կը սպաննուի Հ. Ղանդիլեան, մէկուկէս ամիս ետքն ալ, Յուլիս 21-ին, Մ. Եուզբաշեան:

Աննա Իսրայէլեան «Առաւօտ»ի մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցին կ՚ուզէ գիտնալ Վլ. Նազարեանի կարծիքը, յաճախ շեշտուած զուգադիպութեան մը մասին. պատահակա՞ն էր գլխաւոր դատախազին սպանութեան օրը Վ. Սիրադեղեանի հարցաքննութիւնը: Պատասխանը հաստատ տուեալի վրայ չէ հիմնուած: Սակայն, նախկին գլխաւոր դատախազը կ՚ըսէ թէ այդ շրջանի իր յաջորդին՝ Դէորդեանի օրով «ամբողջ դատախազութիւնը ահաւոր ճընշման տակ էր»: Որպէս աննախադէպ «ըստորնացում»ի օրինակ, կը յիշէ թէ «դատախազը, կամ տեղակալը գնացել՝ 5 ժամ նստել էին վանոյի ընդունարանում, չէր ընդունել»: Իսկ Հ. Խաչատրեան ձեռնարկած էր սրբագրութեան: «Դատախազութիւնը սկսել էր արդէն հեղինակութիւն ձեռք բերել: վառուեց այդ կռուի մէջ: Բանն աւելի խորն էր խրել, քան ինքը ուժ ունէր բարձրացնելու»: Եւ զրոյցի վերջին մասին մէջ Վլ. Նազարեան անգամ մըն ալ շեշտելէ ետք մութ ու ելքի ըստուգումներու անհրաժեշտութիւնը, չի կրնար շրջանցել մաֆիայի նիւթը: Այն մարդիկը որոնք կաշառակերութեան, մաֆիային առընչուող լուսաբանութիւններով զբաղած են, իր կարծիքով պէտք է անպայման պաշտպանուին. «Թէ չէ տասնեակ միլիոններ ունեցողների համար ի՞նչ է դրսից մի 30 հազարով քիլլեր բերելը. իսկ տեղական մարդասպան 5 հազարով էլ կարելի է գտնել»: Ու կը յաջորդէ եզրակացութիւն — ամփոփումը. «Յանցագործ աշխարհը ստուերում մնալով, լաւայի պէս տակը եռում է: Իսկ այդ լաւայի գոլորշիներից շատ մարդիկ թունաւորւում ու մահանում են»:

Մեկնելով այս նոյն հարցազրոյցէն, Օգոստոս 13-ի «Մենք»ն ալ կը խորագրէ. «Զրացայայտուած սպանութիւնը որպէս անօրինականութեան ծանրաչափ»: Մանուկ Յարութիւնեան ապա այլ վարկածներ ալ կ՚առաջարկէ, մնալով գրեթէ նոյն շրջանակին մէջ. կ՚ըսէ օրինակ թէ Ա. Կարապետեանի սպաննելու եւ անձնասպան ըլլալու որոշումին մէջ կարեւոր դերը կատարած է «կորսուած» քրէական գործը որուն մասին դատախազին սպանութեան յաջորդող օրերուն պաշտօնական լրատուներ ալ տեղեկացուցին: Կ՚ենթադրէ որ գլխաւոր դատախազը Ա. Կարապետեանէն պահանջած է ներկայացնել «կորսուած» այդ թղթածրարը. Ա. Կարապետեան շաբաթ մը պայմանաժամ խնդրած է, հաւանօրէն խորհրդակցելու համար «իր բարձրաստիճան հովանաւորների հետ»: Շաբաթ մը ետք ներկայացած է առանց պահանջուածին, հրաժարականը գրպանը: Մ. Յարութիւնեան իր գրութեան մէջ կ՚արձագանգէ հանրային կարծիքին մէջ ձեւացած կարգ մը համոզումներու ալ: Կ՚ըսէ թէ որոշ շրջանակներ կը խօսին այն մասին որ «Հ. Խաչատրեանի անզիջում ու կոշտ դիրքորոշման հետ բախուելով Ա. Կարապետեանը յայտնուել է փակուղային իրավիճակում»: Կան շշուկներ ալ թէ սպանութիւնը կանխաւ որոշուած է եւ «գրան մղել են նաեւ Ա. Կարապետեանի երէկուայ հովանաւորները»: Ծանրակշիռ է կարծիքը թէ իր քայլով Ա. Կարապետեան հարուածեց հանրութեան յոյսերը թէ օր մը կը լուսաբանուին Հ. Ղանդիլեանի եւ ուրիշներու սպանութիւններուն դրդապատճառները եւ իսկական պատուիրատուները: Արդէն մտաւորականութեան մաս մը համոզուած է որ մաֆիա — քլանային շըրջանակները ամէն քայլի կրնան դիմել, կանխելու համար կարելի մերկացումներ: Եւ քանի որ «պետապարատի, նրա կառուցուածքային օղակների պաշտօնները յաճախ ննջափոխւում են մաֆիական շահերով, իսկ օրինականութեան պաշտպան մարմինները երբեմն դառնում են խաղատիկնիկ այդ ազդեցիկ խմբերի ձեռքին», Հ. Խաչատրեանի սպանութիւնը ցոյց կու տայ որ «մեզանում լրջօրէն վըտանգուած է իշխանութիւնների, առաջին հերթին նախագահի, օրէնքի ու օրինականութեան հասարակական հեղինակութիւնը»:

Նիւթին յատկացուած Օգոստոս 11-ի «Ազգ»ի սիւնակներուն մէջ Նարինէ Դիլբարեան նկարագրելով Ա. Կարապետեանի տիպարը, կը շեշտէ անոր խառնուածքէն գլայացունց արարքներու բացակայութիւնը: Կ՚ըսէ թէ կը դրսեւէր արեւելեան ուսումներով ու եօկան իրեն միջոցը կուտար սեփական վարքը կառավարելու: Բարեկեցիկ կեանք կ՚ապրէր ու «դատախազական գործունէութեան զուգահեռ զբաղւում էր տնտեսական գործունէութեամբ»: Կը սիրէր հազուագիւտ ծառատեսակներ, ունէր անձնական զբօսայգի, ուր գրեթէ 40 ծառերը անձամբ կը մշակէր: Իր երկու զաւակները կ՚ուսանէին Վիեննայ: Իսկ ինչ կը վերաբերի հրաժարականին, անոր պարունակութեան մասին միայն այս էջին մէջ կայ հետեւեալ մանրամասնութիւնը թէ Ա. Կարապետեան գրած էր թէ «տնտեսական գործունէութեան անցնելու պատճառով խընդրում եմ ազատել զբաղեցրած պաշտօնից»:

Հ. Խաչատրեանի սպանութեան յաջորդած անմիջական գլխաւոր հակազդեցութիւնը այն եղած էր որ պատահարը նախ լուրջ մարտահրաւէր էր Ռոպէր Քոչարեանի իշխանութեան, ապա կը սպառնար դատախազին հաւանական յաջորդներուն որ վճռական նման խիզախումներէ: Քանի մը օր ետք միայն առժամեայ նշանակումը գլխաւոր դատախազի մը, մտածել կու տայ որ իբրեւ կայպէս դժուար յաջորդութիւն մը ու փոխարինում մը խնդրոյ առարկայ է: Իսկ ինչ կը վերաբերի ներկայ իշխանութեան ուղղուած մարտահրաւէրի վարկածին, դայն պիտի արդարացնէ, կամ հերքէ ոճիրին յստակ բացայայտումը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ ԵՒ ԵՍ ԵՐԿՈՒ ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐՍ

Մինաս Թէօլէօլեանը իմ մտքիս մէջ մօտաւորապէս քառասուն տարի քանդակուեցաւ իր երիտասարդ ու ակնոցաւոր գեղադէմ մարդու այն լուսանկարով զոր մենք հրատարակած էինք 1957-ի մեր «Համայնապատկեր Հանրապետութեան Իսթանպուլահայ գրականութեան» հատորին մէջ: Բայց հիմա այս պատկերը իր տեղը թողած է նոր պատկերի մը, որ մտքիս մէջ դրոշմուեցաւ 1993-ին Պոլսոյ մէջ, երբ առաջին ու վերջին անգամ տեսայ զինքը: Իսկ ինչ որ Մինաս Թէօլէօլեան ապրեցաւ այս երկու պատկերներուն միջեւ, պատմութիւն մըն է որ հիմա ինծի մտածել կու տայ մեր գրականութեան ու մամուլին համար տարուած ապերախտ աշխատանքներու ճակատագրին մասին:

Երբ մամուլի կեանքէ մուտք գործեցի ու սկսայ կանոնաւորապէս տեսնել արտասահմանեան թերթերը, ինծի համար հայերէն լեզուի դասախօսութեան հետեւիլ մը նշանակեց մինչ Թէօլէօլեանի առօրեայ խմբագրականներուն ընթերցումը: Ի՛նչ հոյակապ լեզու, հայերէն լեզուի ի՛նչ անխարդախ գործածութիւն, առօրեականէն վեր, մինչեւ իսկ ընկերային ու քաղաքական յօդուածի մը պահանջածէն տասնապատիկ բարձրաթռիչ ու մաքրամաքուր լեզու մը ամէն տողի վրայ: Լեզուն իր ընկերը կը գտնէր նոյնքան բարձրաթռիչ ոճի մը մէջ: Երկուքը միանալով Թէօլէօլեանը ինծի համար կը դարձնէին Հայոց լեզուի ինծի ծանօթ ամենամեծ վարպետներէն մէկը, որ կարծես գրիչը կը վերցնէր այս կամ այն գաղափարը յայտնելու, այս կամ այն դատը պաշտպանելու պատրուակին տակ ցոյց տալու համար թէ ի՛նչպիսի կատարելութիւն մը ունի մեր լեզուն եւ թէ ինք ատակ էր գործածելու զայն իր ամենակատարեալ ձեւին մէջ: Մխիթարեաններու հզօր շունչը կար անշուշտ անոր լեզուին մէջ, բայց ի՛նք էր որ առանձինն աշխատանքով այդ շունչը հզօրացուցած եւ դէպի ա՛լ աւելի բարձրերը տարած էր: Օրթագիւղի Թարգմանչաց Վարժարանէն ու Փանկալթըի Մխիթարեան Վարժարանէն ետք, նախ իբր ուսանող, ապա իբր Մխիթարեան Վարժարանի ուսուցիչ, ան արդէն որոշած էր իր կեանքը նուիրել Հայոց լեզուի պաշտամունքին: Բայց հովը դէպի մինչեւ ո՞ւր պիտի քշէր զինքը իր այդ պաշտամունքին մէջ: Այս քաղաքին մէջ նախ հրատարակեց «Արձակ» անուն գրական թերթ մը, եւ ... միայն մէկ թիւ: Յետոյ խմբագրական աշխատանք տարաւ «Ազդարար»ի ու «Մարմարա»ի մէջ: Բայց հորիզոնը նեղ կու գար իրեն, ան աւելի բարձր երկինք մը կը փնտռէր ճախրելու համար: Սոֆիա, Հալէպ, Գահիրէ, գաղթական հայու մայրաքաղաքներ, որոնց մէջ բանաստեղծութիւններ գրեց, թերթ խմբագրեց ու ուսումնասիրեց մէկ դարու հայ գրականութիւնը: Եւ վերջապէս օր մըն ալ հովը զինքը քշեց նոր աշխարհ, Պոսթընի այն քաղաքը որուն անունը մեր սերունդին համար նոյնացած էր Ամերիկահայ մամուլի հետ, Ուաթըրթաուն, «Ջուրերու

քաղաք», քանի որ հոն կը հրատարակուէին այդ տասնամեակներու երկու նշանաւոր ամերիկահայ օրաթերթերը, «Հայրենիք»ը ու «Պայքար»ը: Թէօլէօլեան ինքինք գտաւ «Հայրենիք»ին մէջ եւ սակայն չարտօնեց որ խեղդուի միայն քաղաքական յօդուածներու մէջ եւ չարունակեց մնալ գրականութեան մարդը որ իր ակնարկը սեւեռուն կը պահէր Սփիւռքահայ ու Հայաստանեան գրականութեան վրայ, այդ բոլորին մէջ գուրգուրանքի չատ տաքուկ տեղ մը պահելով Իսթանպուլահայ գրականութեան համար:

Կը կարծեմ որ մեր այդ շրջանի պատմութեան մէջ ո՛չ մէկը կրնար զինքը այնքան լաւ հասկնալ, որքան պիտի հասկնայի ես: Երկուքս ալ թերթ խմբագրելու պաշտօնին եկած էինք գրականութեան սիրով, երկուքս ալ չէինք արտօներ որ խմբագրի աշխատանքը խեղդէ գեղարուեստական գրողի մեր մտահոգութիւններն ու նախասիրութիւնները, երկուքս ալ շատ յաճախ կը սոխուէինք մեր առօրեայ կեանքին շատ կարեւոր մէկ բաժինը յատկացնել ապերախտ ու տրխմար այնպիսի աշխատանքներու որոնցմէ ոչինչ պիտի փոխանցուէր ապագային: Երկուքս ալ հաւասարապէս համոզուած էինք որ առօրեայ հայ թերթը իր անխտիր բոլոր սիւնակներուն մէջ Հայոց լեզուի պաշտպանութիւնը պէտք է իրեն ընտրէ որպէս անսակարկելի ու առաջնահերթ պարտականութիւն: Երկուքս ալ իրեն կուռնը, թերթը հրատարակելէ ու տուն վերադառնալէ վերջ, կը մոռնայինք ամէն ինչ ու կը սկսէինք պտըտիլ հայ գրականութեան երէկուան ու այսօրուան պարտէզներուն մէջ: Բայց մէկ բան մեզ իրարմէ տարբեր կը դարձնէր: Ան կուսակցութեան մը պաշտօնաթերթին խմբագիրն էր, որքան ալ հաւատաւոր ըլլար իր համոզումներուն մէջ, պարտաւորութիւններ չունէ՞ր իր վրայ, ինքզինք երբեմն կաշկանդուած չէ՞ր զգար իր այդ պարտաւորութիւններուն մէջ, տրամադրութիւն ունենար կամ չունենար, ամէն օր պարտաւոր չէ՞ր գրել այն ինչ որ թերեւս երբեմն պիտի չուզէր գրել: Իսկ ես բոլորովին անկախ էի, ո՛չ մէկ պարտաւորութիւն կը տեսնէի իմ վրայ, բացի իմ ուզած ձեւով իմ ընթերցողներուս ու իմ մշակոյթիս ծառայելու բաւական ազատ ու անկաշկանդ աշխատանքի մը ծանրութենէն: Այս տեսակէտով կը մտածէի որ ես աւելի երջանիկ էի, աւելի նախանձելի: Այս բաղդատութիւնը պատճառ կը դառնար որ աւելի մեծ արժէք տեսնէի դրաքննադատական այն ծովածաւալ աշխատանքին մէջ զոր Թէօլէօլեան տարած էր մեր գրականութիւնը ճանչնալու ու ծանօթացնելու համար: Իրարու հետ թղթակցութիւն չունէինք, մէկ անգամ իսկ հեռաձայնով խօսած չէինք իրարու հետ, բայց կարծես աւելի օր իրարու հետ էինք մտերիմ հոգւով:

Ռ. Հ.

ՊԵՐՆԻՆԻ՝ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾԸ ՈՐ ԿԵԱՆՔ ԿՈՒՏԱՐ ՔԱՐԻՆ

Յաւիտենական քաղաք Հռոմի գերագոյն ճառագայթումներէն մէկը անկասկած քանդակագործ Ճանլորենցօ Պերնինիի (1598 – 1680) արուեստէն կը բխի: Բովանդակ քաղաքը հսկայ ցուցասրահ մըն է՝ Պերնինիի ստեղծագործութիւնները ընդգրկող: Ամէն քայլի կը հանդիպինք վարպետին կամ իր աշակերտներուն երկերուն: Քաղաքը ինքնին պերնինիեան բացօթեայ մեծ թանգարան մըն է:

Իր քսանըհինգ տարեկանին, Պերնինի արդէն իսկ կը նկատուի Հռոմի մէջ գործող մեծագոյն քանդակագործը՝ Միքէլանճելոյէն ետք: Վերածննդեան բազմակողմանի այլ հանճարներու նման, ան այլազան մարզերու մէջ ցոյց կուտայ իր բարձր ճարտարութիւնը: Որպէս ամենակարող ճարտարապետ, Պերնինի կը յղանայ եզակի կառոյցներ, ցայտաղբիւրներ, կը կանգնեցնէ սիւներ, կը բանայ հրապարակներ, Հռոմի մէջ ամէնուրեք իր դրոշմը թողլով: Իր ծննդեան չորս հարիւրամեակին առթիւ, այս հմայիչ քաղաքը տեղի կ'ունենայ բացառիկ ցուցահանդէս մը (Մայիս 15 – Սեպտեմբեր 20), իր հանճարը պանծացնող:

Պերնինի ծնած է Նափոլի, ուր իր ընտանիքը փոխադրուած էր: Զաւակն է Ֆլորանսացի քանդակագործ Փիեթրոյի որ, 1606–ին, Նափոլին ձգելով Հռոմ կը հաստատուի ընտանիքով: Պատանին իր հօրը մօտ կը կազմաւորուի որպէս քանդակագործ եւ մինչեւ իր քսանըհինգ տարեկանը, արդէն իսկ կ'իրագործէ բազմաթիւ գլուխ գործոցներ: Նոյնիսկ եթէ այս տարիքին մահացած ըլլար, իր այս չորքի երկերէն «Պրոսերպինէի առեւանգումը», «Դաւիթ»ն ու «Ապողոն եւ Դափնէ»ն, բաւարար պիտի ըլլային, որպէս աննման իրագործումներ, իր դարու ճաշակը փոխելու:

Իսկութեամբ, Հռոմի ցուցահանդէսը կը կեդրոնանայ Պերնինիի երիտասարդական շրջանի գլուխ գործոց քանդակներուն վրայ: Իր արտակարգ տաղանդին նմոյշներէն մէկն է նաեւ մարմարէ այն բազմոցը՝ որուն վրայ երկնցած է հնադարեան քանդակագործութեան ամէնէն համբաւաւոր երկերէն մէկը՝ «Հերմաֆրոտիդ»ը: Այս արձանը Հռոմի Գարմելիթեռու Սանթա Մարիա տելլա Վիքթորիա եկեղեցին բաժնուածքին մէջ զետեղուած է: Կորդինալ Շիփիոնէ, փոխանակուած դոյն ձեւը ձգել եւ Պերնինիէն կը պատուիրէ քնացող հրապուրիչ եւ որձեւէգ կերպարին համար բազմոց մը քանդակել: Ասիկա այնպիսի ճարտարութեամբ իրագործուած է որ կարծէք իրական բազմոցի մը փափկութիւնն ունենայ:

Իսկ «Դաւիթ»ը ինքնանկար մըն է, որ Պերնինիի բուռն նկարագիրը ցոյց կուտայ: Աւելին, 1638–ին, առաւօտ մը, կատղած դէմքով եւ երկաթէ ձող մը ձեռքին, Պերնինի Հռոմի թաղերուն մէջ իր եղբայրը Լուիճին կը հալածէ, որ իր Ճանլորենցոյի) սիրուհիին, Գոսթանցա Պոնարելլիի տունէն դուրս կուգար: Լուիճի, երկու ջարդուած կողերով, ապաստան կը գտնէ Սանթա Մարիա Մաճորէ Եկեղեցիէն ներս: Իսկ աղջկան բախտը աւելի դառն կ'ըլլայ քանի որ, Պերնինիի կողմէ պատրաստուած վարձկանի մը ձեռքով, իր դէմքին ածելիի հարուածներ կը ստանայ: Պերնինի պատիժէ կը պրծի, Պապին պաշտպանութեան շնորհիւ:

Յաջորդական Պապերու հովանաւորութիւնը վայելելով Պերնինի, քանդակագործութեան կողքին, կը դառնայ նաեւ յղացողը հաւաքական ճարտարապետական նախաձեռնութիւններու: Մինչեւ 1644, Պարգաչչայի եւ Թրիթոնէի ցայտաղբիւրները կ'իրագործէ, ինչպէս եւ Պարպերինի պալատը: Իսկ յաջորդող տասնամեակի իր աշխատանքներէն կը հանդիսանան Մորոյի եւ Նաւոնա հրապարակին Չորս Գետերուն ցայտաղբիւրները:

Պերնինիի ոճին արմատները ոչ միայն Միքէլանճելոյի եւ հնադարեան քանդակագործութեան մէջ կը գտնուին այլ նաեւ՝ իրեն ժամանակակից նկարչութեան: Պերնինի կերպարային ներկայացման նոր յղացք մը ի գործ կը դնէ, երբ միակ շարժման մը մէջ կը քանդակէ կերպարները եւ՝ միակ դիտանկիւնով, զանոնք ձերբազատելով կայունութենէ մը որ հեռաւորութիւն մը կը ստեղծէ քանդակուած կերպարին եւ դիտողին միջեւ: Այսպէս, այս կերպարը, զինք շրջապատող միջոցը ճեղքելով, մուտք կը գործէ դիտողին միջոցէն ներս, որ իր կարգին այս դրոյթէն ծագած ընդհանուր շարժումին մաս կը կազմէ: Այս նոր գաղափարը հիմերէն է Պառոք շրջանի գեղարուեստական արտայայտութեան, որուն ստեղծողն ու մեծագոյն ներկայացուցիչն է Պերնինի:

Պառոք շրջանը Զեւապաշտութեան կը յաջորդէ եւ իր ամէնէն ցայտուն արտայայտութեան կը հասնի «Բարձր Պառոք»ի տասնամեակներուն, 1630-էն 1680 երկարող, ինչ որ վերի վարոյ Պերնինիի հասունութեան կը համապատասխանէ: «Բարձր Պառոք»ը իր գերագոյն լրումը կը գտնէ ճարտարապետութեան, նկարչութեան եւ քանդակագործութեան ընդելուզման մէջ, միասնաբար գործելով դիտողին զգայնութիւններուն վրայ, պատրանքի, գոյնի եւ լոյսի համախմբումին ընդմէջէն: Այսպէս, Պերնինի այս գործարկումը իր ծայրագոյն սահմանին կը տանի, քանդակագործութեան մէջ նկարչական յատկութեան ներմուծումով, շրջագիծերու մեղմացումով, շարժումը լոյսի թրթռացումներուն միջոցաւ ստեղծելով եւ կրօնական ամէնէն խոր եւ հրայրքով ապրուած զգացութիւնները արտայայտելով, ինչ որ կը ցոլացնէ այդ շրջանի կաթողիկէ եւ Հակաբարեկարգումի գաղափարախօսութիւնը, որով Պերնինի դրոշմուած էր, ըլլալով ջերմեռանդ հաւատացեալ:

Պերնինիի համբաւը այնքան մեծ էր որ Լուտովիկոս ԺԴ. 1665-ին զինք Փարիզ կը հրաւիրէ Լուվրը վերայղանալու համար: Սակայն այս այցելութիւնը արդիւնք չի տար, ի բաց առեալ արքային զմայլելի կիսանդրիին իրագործումը: Իսկ քանի մը տարի յետոյ երկնուած քանդակ մը, արքան ձիու վրայ նստած ներկայացնող, մեծ դժգոհանք կը պատճառէ իշխանաւորին, երբ 1685–ին Վերսայլ կը հասնի, այնքան որ այս վերջինը իրեն համար գործող քանդակագործ Ֆրանսուա Ժիրարտօնէն կը պահանջէ որ զայն պուրակային յարդարանքի մը վերածէ:

Ասիկա տեղի կ'ունենայ Պերնինիի մահէն հինգ տարի ետք: Անուանի քանդակագործը նախատեսած էր որ իր համբաւը յետ մահու պիտի տուժէ: Սակայն ոչ մէկ անձ քաղաքի մը վրայ իր դրոշմը, տեսիլքն ու անհատականութիւնը նոյնքան ուժգնօրէն կնքած էր որքան Պերնինի, Հռոմի վրայ:

Կազմեց՝
ՍԱՐՈՒՆԻ

ՎԻՔԻՆԿՆԵՐԸ ՉԱՐ ՉԷԻՆ

Երկար դարեր Եւրոպայի լատինադաւան ժողովուրդները չար հրէշներ նկատած են հիւսիսային ծայրամասի բնիկ Վիքինկները: Անոնք կը ներկայացուէին որպէս անխիղճ նաւորդներ որոնք կ'ահաբեկէին ամբողջ ժողովուրդներ:

Վիքինկ անունը կը նշանակէ դէպի արեւմուտք ընթացող. ինչպէս այս բացատրութիւնն ալ ցոյց կուտայ, անոնք ըսկանտինաւցի պարկեշտ առեւտրականներ էին, Դանիայէն, Շուէտէն եւ Նորվեկիայէն: Առեւտուրի մարզը նախընտրած էին, հիմնուելով իրենց երկու մասնայատկութեան վրայ. սակարկելու մեծ յատկութեան տէր էին ու քաջ նաւորդներ որոնք կրնային ձեռնարկել հեռաւոր ուղեւորութիւններու: Ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուած են որ Վիքինկները Դանիայէն հացահատիկ ու խոզի միս, Շուէտէն երկաթեղէն, մուշտակեղէն, Նորվեկիայէն փոկի կամ չանաձուկի ճարպ եւ տախտակ կը տանէին ծախելու: Կար նաեւ չորցուած ձուկի միսը: Ցոյներն ու Լատինները մեծ պահանջ կը ներկայացնէին այս ապրանքներուն: Այդ բոլորին փոխարէն Վիքինկները առաւելապէս գերիներ կ'ուզէին:

Վիքինկներու մասին ուսումնասիրող պատմաբանները սխալ պատկերացումի աւանդութիւնը կը բացատրեն անով որ այդ առեւտրականներուն վերաբերող հնագոյն վկայութիւնները կը պատկանին հիւսիսցի աւազակներու գոհերուն:

ԲԱՂՉԱՆ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՊԶՏԻԿ ՍԵՓԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

– Տուտուղ հո՞ս է, հարցուց Սեփ:

– Չէ, չեկաւ տահա, փաթթած խփէքները տարաւ քի փարա առնէ տէ..

– Նենէ՞ղ:

– Նայէ, ձեզի ձուկ պերի, Արուս, ըսաւ Սեփ ցուցնելով ամանն ուր ձուկերը կ'երեւէին ձիւնով ծածկուած:

Հիմակ աւելի վար ծռած էր Արուս, եւ Սեփ ոտից ծայրերուն վրայ կոխելով, գրեթէ իրարու տաք շունչը կը զգային իրենց դէմքին վրայ:

– Եաղ ունի՞ք, հարցուց տղան:

– Զունինք:

– Ա՛հ ... քէօմի՞ւր:

– Զունինք:

– Ա՛հ:

Սեփ գրպանը խառնշտկեց, երերցուց եւ դուրս հանեց պզտիկ քառասուննոց մը, զոր աղջկանը ձեռքին մէջ դրաւ ըսելով.

– Տուտուղ կայ նէ, աս փարան անոր տուր քի քէօմիւր առնէ:

Իրարու երես կը նայէին անշարժ, անխօս, իրարմէ հմայուած, իրարու թըշուառութեան զգացումէն վշտակոծ:

Սրտաբեկ էր տեսարանը զոր կը ներկայացնէին այդ երկու պզտիկ արարածները: Արուս գրեթէ մինչեւ կէս մէջքը վար կախուած տախտակորմէն վտիտ քամակը ցուցնելով, ուր ձիւնն հետզհետէ կը դիզուէր. Սեփ, երկու պզտիկ բազուկները անոր վզին պլլած, հեշտութեամբ ծծելով մանկուհիին նուաղ շունչը, թեթեւ համբոյրներ դնելով անոր այտին վըրայ. բան մը չէին իմանար, ոչ ցուրտը, ոչ ձիւնը, ոչինչ ... կարծես կը քնանային անուշ մեղկ քունով մը...

Յանկարծ մեծազօրդ ոտնաձայն մը եւ ահագնալուր աղաղակ մը տակն ու վրայ ըրաւ այդ սրտաճմլիկ տեսարանը:

Սերքօ, կատղած գազանի պէս, պարտէզ կը վազէր խոշոր բազուկները տատանելով եւ պոռալով.

– Ծօ՛ շունշանորդի փի՛ճ...

Այնքան սաստիկ եւ ցնցիչ եղած էր այդ յեղակարծ աղաղակին ազդեցութիւնն, ու պզտիկ Սեփ յետս ընկրկած էր եւ երկիւղի ճիչ մը բառնալով, եւ Արուս, հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելով պարտէզ իյնած էր, գլխիվայր եւ ոտուըներովը օդին մէջ շրջան մը գծելէ ետք թաւալած էր հորէն վար՝ առանց ճիչ մը իսկ արձակելու:

Ակնթարթի մէջ տեղի ունեցած էր այս ամէնը:

Հիմակ Սերքօ Սեփին ետեւէն կը վազէր վայրագ կառանչներ բառնալով, ոտքը գայթելով իյնալով ելնելով – վասնզի գինով էր – նորէն վազելով, այս անգամ աւելի կատղած, փրփրած. իսկ Սեփ կը փախչէր, կը դառնար պարտէզին չուրջը ձիւներուն մէջէն, հեծեծանքներ արձակելով, լալով, ողբալով, եւ երբեմն գոչելով.

– Արո՛ւսը, Արուսը, հորին մէջ ինկաւ:

Պահ մը օդուս քաղելով եղբօրն անկումէն, որ գետնին վրայ փռուած էր սոսկալի յիշոցներով, հորին քով վազեց, եւ բովանդակ զօրութեամբը «Արո՛ւս» պոռաց. ձայն չկար, նորէն պոռաց, գլուխն հորին մէջ, ամէն բան մոռցած, լալագին հեծկլտանքներ, սրտայոյզ աղաղակներ փրցունելով. եւ հէ՛ք տղան, իր այդ անհուն կսկիծին յափշտակութեանը մէջ, չի կրցաւ տեսնել Սերքօն որ ոտք ելնելով՝ իր քովն հասած էր եւ ուժգին, անգութ կից մը կը զարնէր կռնակին. Սեփ, վշտի, ցաւի եւ ահաբեկումի երկար աղաղակ մը արձակեց, որ իրեն հետ հորին ջուրերուն մէջ կորսւեցաւ, անհետացաւ:

Այն ատեն, ո՛վ գիտէ ի՛նչ դարձաւ այդ կատաղի գինովին էութենէն, ձեռքերովը գլուխը բռնեց, ցնցեց, բռունցքի երեք ուժգին հարուածներ տուաւ կուրծքին, վերջին ահռելի յիշոց մըն ալ արձակեց՝ այս անգամ գուցէ իրեն դէմ, եւ ամբողջ մարմնովը նետուեցաւ այդ մարդակուլ հորին մէջ:

Եւ ձիւնն հիմակ աւելի խիտ եւ աւելի խոշոր կ'իյնար, իբրեւ պատանք մը պաըուրելով այդ եղերավայրը, ծածկելով, լեցունելով Սեփին ու Սերքօյին ոտքի նշանները, որք քիչ քիչ անհետանալով, եթէ կէս ժամ վերջն աչք մը յառէր այդ պարտէզին վրայ, պիտի սքանչանար թէ ի՛նչպէս ձիւնն այդքան միապաղաղ կերպով ծեփած էր անոր ամէն կողմը:

(Շար. 5 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

յայտնելով տուն դարձին եւ շնորհակալ ըլլալով անոնց որոնք ապաքինման մաղթանք յղած էին իրեն։

***

ԹԻՐԱԽԸ ԲԱԺՆԻ ՊԵՏԸ ՉԷՐ

Օգոստոս 20-ին լուրեր տարածուած են թէ մահափորձի թիրախ եղած է Սեւանի ներքին գործերու բաժնի պետ Մ. Շահինեան։ Սակայն, յետոյ պարզուած է որ այս վերջինը հետախոյզ խումբի մը հետ մասնակցած է չարագործի մը որոնման։ Չարագործը որ երկու հոգի ծանրօրէն վիրաւորած ու փախուստի դիմած էր, զինք հալածողներուն վրայ ալ կրակ բացած է, ինչ որ պատճառ եղած է սխալ լուրին տարածումին։ Վերջապէս կարելի եղած է ձերբակալել, զինաթափել ու արդարութեան յանձնել Ս. Մովսիսեանը որուն վիրաւորած լճաշէնցիներէն մէկը մահացած է։

***

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՎԱՐԺԸՆԹԱՑԸ

Գերմանիոյ Գայզերլաութէրնի համալսարանէն ճարտարապետական ճիւղի 17 ուսանողներ Յուլիս 28 – Օգոստոս 18 ուսումնական վարժընթաց մը կատարած են Հայաստանի մէջ։ Անոնք չափագրած են Լոռիի Ս. Աստուածածին (ԺԳ. դար) Եկեղեցին, այցելած՝ Հաղպատ, Կայանաբերդ, Օձուն, Սանահին, Խորակերտ եւ Սեւան, ծանօթանալով Զ. _ ԺԳ. դարու հայկական ճարտարապետութեան կոթողներուն։ Խումբին ղեկավար, նոյն համալսարանի փոխ _ նախագահ փրոֆ. Հ. Քուրթ քաջատեղեակ է հայկական ճարտարապետութեան եւ ունի ուսումնասիրութիւններ։

***

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ Կ'ԱՇԽԱՏԻՆ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Երրորդ տարին է որ Երեւանի ուսանողներէն «Արցախ» շինարարական ջոկատի անդամները մեկնած են Արցախ, մասնակցելու Նորագիւղ բնակավայրին բարեկարգումին, օգնելու կարօտ ընտանիքներու որ վառելափայտ կուտակեն։ Մօտ օրէն կը մեկնի Բ. խումբ մըն ալ, աշխատելու համար Մարտունիի շրջանը։ Նախորդ տարիներուն նման խումբեր մասնակցած են Շուշիի Ղազանչեցոց Եկեղեցիին վերանորոգումին։

***

ԿԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԻ ԱՄԱՐԱՍՆ ԱԼ

Ղարաբաղի պատերազմին թշնամիին ռմբակոծումներէն լըջօրէն վնասուած էր Ամարասն ալ որուն մասին աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ հիմնուած է Դ. դարուն Գրիգոր Լուսաւորիչի ձեռքով եւ ուր առաջին հայկական վարժարանը բացած է Մեսրոպ Մաշտոց։ Արդէն տարիէ մը ի վեր Արցախի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոսի նախաձեռնութեամբ սկսած են նորոգման աշխատանքները, շուտով կը վերականգնի զանգակատունը, ապա կը շարունակուի կից շինութիւններու նորոգութիւնը։

***

Ի՛ՆՉ Կ'ԱՐԺԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՋԵՐԸ

Վերջերս Սիւնիքի մարզին մէջ յաճախադէպ սկսած են ըլլալ արջերը որոնք լուրջ վնաս կը պատճառեն արտերու բերքին։ Մարզին Արծուանիկ գիւղի բնակիչները երբ զգուշացուցած են թէ կը պատրաստուին սպաննել այդ անասունը, բնապահպանութեան նախարարութենէն յայտնուած է թէ արջերը, ինչպէս վայրի խոզերը եւ այլ հազուադէպ կենդանիներ, արձանագրուած են Հայաստանի Կարմիր գիրքին մէջ, ուստի անոնց սպանութիւնը յանցանք կը նկատուի։ Արջուն որսը խըստիւ արգիլուած է ու մեղաւորները պետութեան 500 հազար դրամի վնաս պատճառած կը նկատուին։ Գիւղացիներուն խորհուրդ տրուած է արջուն դէմ ալ ապահովագրուիլ, ինչպէս բնութեան աղէտներուն դէմ։

***

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 21-ին Հայաստանի ու ԼՂՀ-ի Երիտասարդական միութիւններուն միջեւ գործակցութեան եւ օգնութեան պայմանագիր ստորագրուած է։ Կողմերը նպատակ ունին գործակցութիւնը ընդլայնելու եւ ծրագրած են համդիպում կազմակերպել Հայաստանի, Ղարաբաղի, Վրաստանի ու Ատրբէջանի երիտասարդական կազմակերպութիւններուն հետ։

***

ԲԵՐՔԱԲԵՐԻ ՋՐԱՏԱՐԸ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ

Ընկերային ներդրումներու հիմնադրամին յատկացուցած 11 միլիոն դրամով նորոգուած ու գործածութեան դրուած է Տաւուշի Բերքաբեր գիւղի 6 քիլոմեթրնոց ջրատարը որ հրետակոծումի հետեւանքով վնասուած ու անգործածելի դարձած էր։

Տիկին Մարկրիթ Օհանեան,
Փիէր եւ Մոնիք Օհանեան,
Ռեժին եւ Յարութիւն Գասպարեանց,
Գիլէր, Լօր եւ Սթեֆան
եւ ընտանիկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ՓՕԼ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 21-ին, 77 տարեկանին, Շէնէ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 27, ժամը 14·15-ին Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին

6, rue Père Komitas, Chaville

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիրոֆլէի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Ցաւակցութիւն տոմարով,

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. _ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէրտէրեան 200 Ֆր. «Յառաջ»ի տարեդարձին առթիւ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպան «Արաքս» մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Միսքճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Սերժ Միսքճեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր, մեծ _ հօր՝ Վաղինակ Միսքճեանի մահուան առիթով։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալորէայի դասարան։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. _

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ _ ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse — Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1) ՀԱՅԵՐԷՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

7–էն 15 տարեկան երախաներու համար, Չորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9 _ 12։

Պիտի դասաւանդէ՝
Տիկին Հիլտա Գալֆայեան–Փանոսեան
Իր հեղինակած լսատեսողական մեթոտով որուն արդիւնքները փաստուած են։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 23–ին։

2) ՊԱՔԱԼՕՐԷԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Միջին մակարդակ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 16 – 17·30։

Յառաջացածներ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 17·30 _ 19։

Կը դասաւանդէ Պր. Մ. Աղամեան։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 22_ին։

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թարգմանչաց Վարժարան։

Հեռաձայն. _
01 – 46 – 45 – 60 – 55

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La section «Agnouni» d'Asnières - Bois Colombes - Argenteuil sera présente au Forum des Associations le Samedi 12 Septembre à l'Espace Concorde à Asnières.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք_Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

SEJOUR LINGUISTIQUE
organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique. alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre *«Spitak»*
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)

P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 26
MERCREDI
26 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: ARPIK MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·449 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.449

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵԼՑԻՆ ՆՇԱՆԱԿԵՑ ԻՐ ՅԱՋՈՐԴԸ՝ ՉԵՐՆՈՄԻՐԴԻՆ

ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԿԸ ՄՏԱՀՈԳԷ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՇՈՒԿԱՆԵՐԸ

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ Մոսկուայի վերջին իրադարձութիւնները ուրիշ բան չեն նշանակեր եթէ ոչ Ելցինի քաղաքական վախճանը : Ռուսաստանի մասնագէտ՝ Մարի Մանտրասի համար, Ելցին բոլորովին ծիծաղելի դարձաւ Կիրիէնկօ _ Չերնոմիրդին պատմութեամբ : Մարտին սխալ որոշում մը առած էր կանչելով Կիրիէնկօն, երբ տագնապը կար արդէն եւ նոր վարչապետը միջոցներ չունէր դէմ դնելու ու տագնապը ծանր յաւ :

Օգոստոս 24-ին, Ելցին հեռատեսիլէն ելոյթով մը հաղորդեց իր որոշումները : Յայտնելէ ետք թէ Վիկտոր Չերնոմիրդինի յանձնած է նոր կառավարութիւն մը կազմելու պաշտօնը, Ելցին կ'ըսէ . – «Հինգ ամիս առաջ, ոչ ոք կ'ակնկալէր որ ելմտական միջազգային տագնապը այսքան ուժգնօրէն հարուածէ Ռուսաստանը եւ երկրին տնտեսական վիճակը այսքան ծանրակշիռ բնոյթ ստանայ : Իրաց այս պայմաններուն մէջ, առաջնահերթ է խուսափիլ ետդարձէ մը եւ ապահովել կայունութիւնը : Այսօր, պէտք ունինք մարդոց զորս սովորաբար կը կոչենք ծանր կշիռներ, կը խորհիմ որ Չերնոմիրդինի փորձառութիւնը եւ կշիռը անհրաժեշտ են : Բայց, այս առաջարկին ետին, կարեւոր դրդապատճառ մը կայ – ապահովել իշխանութեան շարունակականութիւնը 2000-ին : Վիկտոր Ստեփանովիչի գլխաւոր առաքինութիւններն են՝ ուղղամտութիւնը, պարկեշտութիւնը եւ պատասխանատուութեանց գիտակցութիւնը : Կը խորհիմ որ այս առաքինութիւնները վճռական դեր կը խաղան նախագահական ընտրութեան առեն» :

Այս ձեւով, Ելցին որ հինգ ամիս առաջ ճամբու կը դնէր Չերնոմիրդինը, անոր մօտ տեսնելով մրցակից մը, այսօր ոչ միայն ետ կը կանչէ, այլեւ զինքը կը նշանակէ որպէս իր յաջորդը : Չերնոմիրդին ալ իր նախապայմանները դրած է . – 1) Պէտք է ինք ունենայ կառավարական անդամներու նշանակման ամբողջական հակակշիռը : 2) Պիտի աշխատի ազատօրէն, ոչ ոք պիտի խառնուի իր գործերուն :

Չերնոմիրդին կողմնակից է տնտեսական ուղղութեան լուրջ այլափոխումի մը եւ կ'ակնկալուին բաւական փոփոխութիւններ :

Արեւմտեան ելմտական շրջանակները շատ խանդավառ չեն Չերնոմիրդինի վերադարձով : Անցեալին ցոյց տուած է որ անկարող է յաջող բարենորոգումներ կատարելու : Դրամատուներու պատասխանատուները գոհ չեն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Զուգդիդի քաղաքին մէջ Օգոստոս 24-ին ուժին պայթում մը տեղի ունեցած է վարչական շէնքի մը մէջ : Երկու հոգի մահացած, 30 հոգի վիրաւորուած են :

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ տրամադրութիւն յայտներ է 13% համեմատութեամբ քաշուելու կարելիութիւն մը նախատեսելու Այսրյորդանանէն, այն պայմանաւ որ միայն հողերուն 10%-ը փոխանցուի Պաղեստինցիներուն : 3%-ն ալ պէտք է տեսակ մը չէզոք գօտիի վերածուի : Օսլոյի մէջ ալ, Օգոստոս 24-ին, Արաֆաթ եւ Իսրայէլի նախկին վարչապետը՝ Փէրէս տօնեցին Օսլոյի համաձայնագիրը ամերիկացի բանագնացին ներկայութեան :

ԱԼԺէԻ բարձունքներուն վրայ հինգ պատանիներ սպաննուած են Օգս. 24-ին :

ՄԻԱՑԵԱԼ _ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ կը պնդեն որ Պէն Լատէն 18 ռմբափորձերու հետ կապ ունի : Իրեն կը վերագրեն նաեւ Լուքսորի (Եգիպտոս) ահաբեկչական արարքը որու հետեւանքով 58 զբօսաշրջիկներ մեռած էին, անցեալ Նոյեմբերին :

ՆԱՓՈԼԻԻ Արքեպիսկոպոսը՝ կարդինալ Միքելէ Ճորտանօ մեղադրուած է վաշխառութեան հարցի մը կապակցութեամբ եւ իր փաստաբան եղբայրն ալ բանտարկուած : Կրօնաւորը լաւ համբաւ կը վայելէր, որպէս պարկեշտ եւ քաջ հովիւ : Կը սպառնար բանադրել վաշխառուները որոնք կը խեղդեն ընտանիքներն ու փոքր ձեռնարկները : Եղած քննութիւնները փաստած են որ ծիրանաւորը, հեռաձայնային պարզ խօսակցութենէ մը ետք, 200 միլիոն լիռ (660 հազար ֆրանք) փոխանցած է Կրօնքի Բարեսիրական գործերու Հիմնարկի (Վատիկանի դրամատունը) անձնական մէկ հաշիւէն իր եղբօրը հաշւոյն : Անոր յանձնած է նաեւ ստորագրուած բաց չէքեր : Կարդինալը ինքզինքը կը պաշտպանէ յայտնելով թէ եղբայրը նեղ կացութեան մէջ էր եւ օգնած է իր անձնական խնայողութիւններուն գումարով : Խիղճս հանգիստ է կ'ըսէ : Վատիկան ալ կը դատապարտէ արդարադատութեան մեթոտները :

ԻՍՐԱՅԷԼ իր հակակշռին տակ կը պահէ ջուրը եւ անոր բաշխումը, զրկելով Պաղեստինցիները : Հեպրոնի Պաղեստինցիներու վիճակը ողբերգական է եւ ջրատութենէ (Տէգհիտրաթասիոն) մեռնողներ կան : Այսրյորդանանի գլխաւոր հիւանդանոցը պիտի ստիպուին փակել, եթէ կացութիւնը չբարելաւուի :

Հ. Ս. ԹԻՒՐՔ ՎՃՌԱԿԱՆ Է.- «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՉԵՆՔ ԲԱՆԱՐ»

Պետական նախարար Հիքմէթ Սամի Թիւրք Ուրֆաթ, Օգոստոս 21-ին մասնակցեցաւ Կարսի մէջ Մարդկային Իրաւունքներու Համակարգող Վերին Խորհուրդի ժողովին, Շաբաթ օր ալ շրջեցաւ Կարսի մերձակայ Անիի աւերակները : Այս այցելութիւններուն առթիւ նախարար Թիւրք ըսաւ որ կարելի չէ որ Թուրքիա յարաբերութիւններ զարգացնէ Հայաստանի հետ որ շարունակ օրակարգի վրայ պահել կը ջանայ հայկական ցեղասպանութեան պնդումները : «Հայաստանի հետ սահմանադուռը բանալու հարց մը խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ», ըսաւ նախարար Թիւրք : Նախարար Թիւրք, որ աւելի վերջ իր քննութիւնները շարունակեց Արտահանի մէջ, հետեւեալ կերպով արտայայտուեցաւ . «Հայերուն ընթացքը, երկու երկիրներու միջեւ բարեկամութեան ու գործակցութեան տեղ, ատելութեան զգացումներ կը հրահրէ : Ո՛չ մէկուն համար օգտակար պիտի ըլլայ պատմական իրողութիւնները խեղաթիւրել, անհիմն պնդումներու եւ երեւակայութիւններու վրայ հիմնուած արտաքին քաղաքականութիւն մը կիրարկել» :

***

Աղբիւր ունենալով «Հիւրրիյէթ», (Օգոստոս 23), այս լուրին կ'արձագանգէր «Լը Մոնտ» (Օգոստոս 25) մինչ արեւմըտեան մամուլը բաւական ժլատ է հայաստանեան լուրերու նկատմամբ :

Կ'աւելցնէ որ նախարարը շեշտած է թէ սահմանները չեն բացուիր ցորչափ այդ երկիրը (իմա՝ Հայաստան) «թշնամական» քաղաքականութիւն վարէ Թուրքիոյ հանդէպ : Կը յիշէ նաեւ որ երկու սահմանագլուխները՝ Ալիճան (Իգդիրի գաւառ) եւ Տողու (Կարս) փակ են 1991-էն ի վեր :

ՋԱՒԱԽՔԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՂԱՂԱԾ ՉԷ

Կովկասեան մամուլի վրաստանեան գործակալութեան մը հարցումներուն պատասխանելով «Ջաւախք» Միութեան ղեկավարներէն Երուանդ Շիրինեան ըսած է թէ իրենց բուն նպատակը Ախալքալաքի շրջանին մէջ ինքնավարութեան տիրանալ է : «Եթէ Վրաստանի իշխանութիւնը մերժէ մեր այս պահանջքը, տեղացիներուն հետ ժողովներ պիտի ընենք ու ամէն մէկ գիւղէ ներկայացուցիչներ ընտրելով բանաձեւ մը պիտի ընդունենք, Բ. անգամ դիմելու համար երկրին ղեկավարութեան : Եթէ կրկին մերժեն, ուժի կը դիմենք» ըսած է ան, աւելցնելով որ այս պարագան կ'ենթադրէ քաղաքակիրթ ձեւ մը, քանի որ Հայերը չեն ուզեր զէնք վերցնել իրենց վրացի եղբայրներուն դէմ : Շիրինեան վստահեցուցած է որ Հայաստանի հետ միացումի ծրագիր չունին :

Շիրինեան իրենց այս պահանջքին նախընթաց նկատած է Աճարիան, Հարաւային Օսէթիան, Աբխազիան, որոնք ինքնավար են, աւելցնելով որ Հայերուն տրուած չէ նոյն կարգավիճակը, մինչ անոնք 92%-ը կը կազմեն Ախալքալաքի բնակչութեան : Ըսած է թէ ինքնավարութեան ձգտումին մեկնակէտն է իրենց մայրենի լեզուն եւ ազգային աւանդութիւնները պահպանելու մտահոգութիւնը : Աւելցուցած է թէ չի հասկնար ի՛նչ պատճառով Վրաստանի Արդարութեան Նախարարութիւնը կ'արգիլէ Հայոց պատմութեան դասաւանդութիւնը : Չի հասկնար նոյնպէս թէ Վրաստան ինչո՛ւ տակաւին չէ ճանչցած 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը երբ Ֆրանսայի նման հզօր երկիր մը առած է այդ քայլը : «Ինչո՞ւ Վրաստանի իշխանութիւնները կ'ուզեն Ջաւախքի վրայով երկաթուղի հաստատել Թուրքիոյ հետ, երբ կատարելապէս տեղեակ են անոնց հետ մեր յարաբերութիւններուն» հարց կուտայ ան, ապա կ'եզրակացնէ որ Վրաստանի այդ որոշումը նպատակ ունի Ջաւախքէն Հայերուն մեկնումը, «սակայն, ատիկա պիտի չպատահի երբեք, քանի որ Հայերս հոս ենք դարերէ ի վեր» կը շեշտէ :

Ե. Շիրինեանի համաձայն, շրջանի հայութիւնը չի փափաքիր որ ռուսական զօրամիաւորները մեկնին Ախալքալաքէն, քանի որ անոնք միակ ուժը կը ներկայացնեն, թրքական յարձակումի մը պարագային որպէս պաշտպանութեան ազդակ : Կը յիշէ 1918-ի անցքերը երբ Թուրքերը յարձակած էին Ջաւախքի վրայ, վրացական զօրքը ձգած հեռացած էր ու 40 հազար Հայ Թուրքերու զոհը եղաւ :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 24 / 25)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԻՐԱՆ ՄԵԿՆԱԾ

Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Օգոստոս 24-ին մեկնած է Թեհրան : Նոյն օրը նախ հանդիպում ունեցած է իր պաշտօնակիցին հետ. հանդիպումին գլխաւոր նիւթը եղած է Իրան _ Հայաստան կազմատարը, ապա Փոթի _ Մեղրի ճամբուն ծրագիրը որ կարեւոր ազդակ մը կ'ըլլայ թէ՛ Վրաստան _ Հայաստան – Իրան առեւտրական յարաբերութեան զարգացման, եւ թէ հիմ կը հանդիսանայ Եւրոպա _ Կովկաս _ Ասիա ընդհանուր գործակցութեան : Ապա Հայաստանի նախարարը ներկայացուցած է Ղարաբաղի կարգաւորման մասին Երեւանի կեցուածքը, ափսոսալով որ բանակցութեան ընթացքը անելի մատնուած է այսօր, գլխաւորաբար ազրպէյճանական կողմին պատճառով : Շեշտած է որ անելէն ելքի միակ ձեւը զիջումներու պատրաստակամութիւնն է :

Նոյն օրը Վ. Օսկանեան հանդիպում ունեցած է իրանահայութեան ներկայացուցիչներուն հետ : Օգոստոս 25-ին ան կ'ընդունուէր նախագահ Խաթամիի կողմէ :

***

ՀԱՅ-ԵՒԻՐԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՂԻՆ ԿԸ ՆՈՐՈԳՈՒԻ

Փոխադրութեան նախարար Ե. Զախարեան Գորիս, Սիսիան, Մեղրի ձեռնարկութիւնները այցելած, ապա հետաքըրքըրուած է հայեւիրանական կառուղիի վերանորոգման աշխատանքներով : Այդ աշխատանքներուն 26 քիլոմեթրը յանձնառած է հայկական կողմը, ամէն քիլոմեթրի համար 120 – 125 հազար տոլարի ծախքով :

***

ԵՐԵՒԱՆ ԴԱՐՁԱԾ ԷՐԵԲՈՒՆԻԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Պատրաստութիւն կը տեսնուի նշելու Երեւանի 2780-ամեակը : Այդ առընչութեամբ Օգոստոս 24-ին վարչապետ Ա. Դարբինեան եւ քաղաքապետ Ս. Աբրահամեան այցելած են Էրեբունիի միջնաբերդը եւ թանգարանը : Քաղաքապետը ըսած է որ մինչեւ տօնակատարութիւն կը բարելաւուի թանգարանին շրջակայքը : Վարչապետը եւս համաձայն գտնուած է որ թանգարան _ միջնաբերդը վերականգնուի ու զբօսաշրջական նախընտրելի վայր ըլլայ : Ծրագրին պահանջած կարեւոր գումարներուն համար քաղաքապետը խնդրած է որ պետական պիւտճէէն որոշ յատկացումներ ըլլան :

***

Հ.Յ.Դ.-Ի ՄԱՄՈՒԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ

Օգոստոս 23-ին սկսած է Հ.Յ.Դ. մամուլի խորհրդաժողովը որուն կը մասնակցին նաեւ Սփիւռքէն կարգ մը ներկայացուցիչներ : Խորհրդաժողովէն առընթեր նախատեսուած են բարձրաստիճան պաշտօնեաներու, մամուլի ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումներ :

ՄԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՆՔ ՊԻՏԻ ԳՐԵՆՔ

Ասկէ երկու ամիս առաջ Համայնքային կարգ մը թերթերու մէջ բաւական աղմուկ բարձրացաւ երկրորդական վարժարաններուն աւարտական դասարանի աշխարհագրութեան դասագիրքի մը պատճառով (1)։ Nathan հրատարակչական հաստատութեան կողմէ պատրաստուած այդ հատորին մէջ տեղ գտած էին բուրջ սխալներ Հայաստանի եւ ընդհանրապէս Հայոց վերաբերեալ (2)։

Պարզ է անշուշտ որ Ֆրանսացիներուն մեծամասնութիւնը մեծ կարեւորութիւն չընծայեր Հայաստանի նման, Անատոլուի եւ Կովկասի միջեւ բազմած, փոքրիկ երկիրի մը։ Շատ աւելի պարզ է որ չատեւը, գծրախտաբար, պիտի չյաջողին գայն ցոյց տալ քարտէսի մը վրայ. նոյն Ֆրանսացիները մանաւորապէս պիտի չյուզուին եթէ յանկարծ Մոլտավիան կամ Ղազախստանը իրենց դասագիրքերէն անհետանան։ Իսկ մենք ինչո՞ւ այդքան յուզուեցանք մէկ օրէն միւսը։ Որովհետեւ հայ աշակերտ մը (Այդ կը նշանակէ՞ արդեօք որ Ֆրանսայի մէջ գոյութիւն չունին աշխարհագրութեան եւ պատմութեան հայ ուսուցիչներ), գրեթէ պատահաբար, երբ գիրքը հինգ տարի օգտագործուելէն յետոյ գործածութենէ պիտի հանուէր, անդրադարձած է որ տուեալ հատորը կը պարունակէ ծանր սխալներ։ Ուրեմն եթէ լաւ հասկացանք, եթէ այդ արթնամիտ աշակերտը եղած չըլլար, շատ հաւանական է որ դասագիրքը նոյն թերութիւններով կրկին պիտի հրատարակուէր, քանի որ ո՛չ հեղինակները եւ ոչ ալ հայ եւ ոչ — հայ այլ «մասնագէտներ» անդրադարձած էին սխալներուն գոյութեան։

Այս դէպքը կրնար զուարճալի զաւեշտի մը նման ընդունուիլ, սակայն ան մեզ դէպի ծիծաղ չառաջնորդեց։ Խնդիրը խիստ լուրջ է. նախ որովհետեւ դասագիրքերը «պարզ» գիրքեր չեն. անոնք կը պարտադրուին աշակերտութեան, այսինքն հանրութեան մը որ մտաւոր կազմաւորման ընթացքին մէջ կը գտնուի եւ գրեթէ զուրկ է քննադատական որեւէ կարողութենէ։ Անոնք մեծ վստահութեամբ կ'օգտագործուին մանկավարժներու կողմէ որոնք չեն կրնար արդէն ծանրաբեռնուած դպրոցական ծրագիրներուն բոլոր մատնանշուած կէտերուն մանրամասնօրէն ծանօթ ըլլալ։ Հարցը առաւել եւս մտահոգիչ է որովհետեւ ինչպէս որ ասկէ առաջ ալ գրած էինք, մեր գաղութին երախաներուն 99·5 տոկոսը պետական դպրոցները կը յաճախէ ուր իրենց կը պարտադրուին նման դասագիրքեր։ Խնդիրը լուրջ է ուրեմն քանի որ հայ աշակերտներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը որեւէ ուրիշ միջոց չունի իր նախնեաց պատմութեան ծանօթանալու, բացի այդ քանի մը ծուռ ու շիտակ «փշրանքներ»ը որոնք կրնան հրամցուիլ — կամ չհրամցուիլ — իրեն։

Զենք գիտեր թէ բացադանչական արտայայտութիւններէն անդին, ո՞վ, ի՞նչ ըրած է նման անախորժութիւններ սրբագրելու, կամ կասեցնելու համար։ Մընաց որ քանի մը տարիներով մեր մամուլին մէջ արդէն արծարծուած այս հարցը (3) առանց մեծ արդիւնքի մնացած է, ինչպէս կը վկայեն դէպքերը։

Կարելի է, անշուշտ, հրատարակչական տուներուն եւ հեղինակներուն դիմել եւ ի հարկին նոյնիսկ պատասխանատուութեան կանչել զանոնք դատական ատեաններուն առաջ երբ յատկապէս հարցը կը վերաբերի Ցեղասպանութեան ուրացումին. սակայն ասկէ աւելի խաղաղ եւ մանաւանդ ազդու միջոցներու պէտք է դիմել քանի որ հնարաւորութիւններուն դաշտը ընդարձակ է։

Ամենավստահելի միջոցն է չթողուլ ուրիշին այն ինչ որ մեզի կ'իյնայ. այսինքն՝ չվստահիլ ուրիշին մեր պատմութիւնը գրելու գործը։ Պատմութիւնը կը կերտեն ժողովուրդները եւ այդ պատմութիւնը պէտք է ուրեմն գրի առնուի տուեալ ժողովուրդին պատմաբաններուն կողմէ։ Այդ սկզբունքը բացարձակապէս չարգիլեր անշուշտ ուրիշներուն հետաքրքրութիւնը մեր պատմութեան հանդէպ, սակայն երբ հարցը կը հասնի ազգային ինքնութեան սահմանումին, եւ պատմութեան ճիշդ մեկնաբանութեան, այդ իրաւունքները մենք մեզի պէտք է վերապահենք անտարակոյս։

Այս հաստատումներէն անդին երթալու համար, սակայն, պէտք է գործօն ըլլալ եւ յանցանքը միշտ ուրիշին — «օտարին» — վիզին չփաթթել։ Ի՞նչ կարելի է ընել։ Քանի մը տարիներու փորձառութիւն մը պետական վարժարաններուն մէջ, մեզ կ'առաջնորդէ աշխատանքային հետեւեալ եղանակին.

Ա — Համայնքային յաւելեալ նոր կազմակերպութիւն մը չաւելցնելու համար, ստեղծել աշխատանքային բջիջ մը, արդէն գոյութիւն ունեցող՝ Société des Etudes arméniennes–ի նման միութեան մը կից։ Այդ խումբին տալ՝ պետական դպրոցներուն մէջ ծառայող աշխարհագրութեան եւ պատմութեան (հայազգի) ուսուցիչներուն ամբողջական ցուցակը կազմելու պարտականութիւնը։ Այդ մանկավարժներուն թելադրել հրատարակչական հաստատութիւններուն կողմէ ուսուցիչներուն նախապէս ղրկուած դասագիրքերը (specimen) մանրամասնօրէն ուսումնասիրել եւ նկատուած թերութիւնները կամ մոռացումները խկոյն յայտնել այդ խմբակին (4)։

Բ — Այդ սխալները կամ մոռացումները սրբագրելու համար վրիպակներ խմբագրել եւ զանոնք ուղարկել իւրաքանչիւր հրատարակչական տունի եւ անոր խմբագրական խումբին, պահանջելով որ եղած դիտողութիւնները հաշուի առնուին նոր հրատարակութեան մը պարագային։

Գ — Նոյն դիտողութիւնները անպայման հասցնել Կրթական Նախարարութեան՝ Inspection Générale–ի բաժինը եւ մանաւանդ «Ծրագիրներու Ազգային Յանձնախումբ»ին (Commission Nationale des programmes) որ այս հարցերու մարդին խակական տէրն ու տիրականն է։

Դ — Հայ ուսուցիչները խրախուսել որպէսզի մտնեն հրատարակչական տուներու հովանաւորած խմբագրութիւններուն մէջ եւ այդ տեղ, աղբիւրէն իսկ, գործի անցնին։

1989–ին, դասագիրքերու հեղինակներուն հարիւրաւոր անուններուն ցանկին մէջ մէկ Հայուհի մը կար։ Տասը տարի յետոյ, ոչինչ փոխուած ըլլալ կը թուի։

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Լիոն

Օգոստոս 18, 1998

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

(1) LA LETTRE DE L'UGAB / n° 218 / Samedi 18 avril 1998, p. 3 «*Une géographie qui nous cherche des histoires*» *ԱՇԽԱՐՀ* / n° 220 / samedi 27 juin 1998, p. 6 Arminé AZIZIAN: «*L'affaire des manuels scolaires*»

(2) GEOGRAPHIE TERMINALES, collection J. R. Pitte. Nathan éditeur. Էջ 65, Հայաստան քարտէսի մը վրայ կը ներկայացուի որպէս իպամ պետութիւն մը։ Ուրիշ տեղ երբ կը խօսուի ցեղասպանութիւններու մասին, մէկ բառ անգամ չկայ 1915–ի Մեծ Եղեռնի մասին մինչդեռ ուրիշ տեղ մըն ալ կ'ըսուի որ Հայերը ծանր հալածանքներու ենթարկուած են ... Ռուսերուն կողմէ, եւ այլն...

(3) «*ՅԱՌԱՋ*», 1989, Հոկտեմբեր 25, էջ՝ 2։

«Արցախեան շարժումը պատմութեան նոր դասագիրքերու մէջ»։

«*ՅԱՌԱՋ*», 1993, Սեպտեմբեր 6, էջ՝ 2։

«Հայաստան, գոյութիւն չունի ... ֆրանսական դասագիրքերու մէջ»։

LES NOUVELLES D'ARMENIE n° 8 / février 1994, pp. 28-29 «*Le génocide arménien dans les manuels d'Histoire*».

(4) Պէտք է գիտնալ որ դասագիրքերուն «*չուկան*» չափազանց շահաբեր է, ուստի հրատարակիչները, ծրագիրի ամէն մէկ փոփոխութեան ժամանակ, իւրաքանչիւր ուսուցիչի կ'ուղարկեն նմոյշներ իրենց արտադրութենէն։ Դասագիրքին ընտրութիւնը կը վստահուի դպրոցին ուսուցիչներուն։ Իւրաքանչիւր դասագիրք ծնողքներուն կը նստի, միջին հաշւով, 100–էն մինչեւ 150 փրանքի։

Հարցազրոյց նկարիչ՝ ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆի հետ

Հ. — Ո՞ր տարիներու յաճախեցիք Մելգոնեան։

Պ. — 1934–էն 1941։ Ես առիթը չունեցայ սակայն աւարտելու Մելգոնեանը։

Հ. — Ի՞նչ ազդեցութիւն ունեցաւ Մելգոնեանը ձեր վրայ։

Պ. — Մելգոնեանը շատ զօրաւոր ազդեցութիւն ունեցաւ վրաս։ Այնքան զօրաւոր էր իր ազդեցութիւնը որ Մելգոնեանէն վերջ կեանքիս շարունակութիւնը եղաւ այդ ազդեցութեան տակ։ Պիտի ըսեմ որ ինծի համար ուրախ տեղ մը չէր Մելգոնեանը, մանաւանդ այդ ժամանակ։ Դպրոցը կորսուած էր դուրսի աշխարհէն։ Ամենամօտ կառոյցները 4 — 5 քիլոմեթր հեռու էին։ Քիչ առիթ կար բնական, սովորական կեանքի հետ շփուելու։ Այդ վտանգաւոր բան է որովհետեւ մարդ աւելի բնական կը կազմաւորուի իր հասարակութեան մէջ։

Հ. — Իբր նկարիչ, Մելգոնեանը ձեր վրայ որեւէ ազդեցութիւն ունեցա՞ւ։

Պ. — Գիտես, Մելգոնեանի մէջ ես ունեցած եմ երկու ուսուցիչներ՝ Առաքել Պատրիկը եւ Օննիկ Աւետիսեանը, որոնք ինծի շատ սիրած են եւ ես ալ զիրենք շատ սիրած։ Իրենք զիս շատ քաջալերած են եւ իրենց այդ զուրգուրանքով կարծես թէ զիս մղած են դէպի նկարչութիւն։

Հ. — Ուրեմն իբր նկարիչ ձեր մէջ առաջին հունտը ցանուած է Մելգոնեանի մէջ։

Պ. — Այո, կրնամ ըսել որ նկարչութեան առաջին հունտը մէջս դրուած է Մելգոնեանի մէջ։ Շատեր նկարչական ընդունակութիւն ունին բայց չեն շարունակեր կեանքի մէջ որովհետեւ իրենց շուրջը քաջալերող չըլլար։

Հ. — Մելգոնեանէն վերջ ո՞ւր գացիք։

Պ. — Վերադարձայ ծննդավայրս՝ Եգիպտոս եւ հոն ապրեցայ մինչեւ Հայաստան ներգաղթելս՝ 1962–ին։ Միայն երկու տարի, 1952–էն 1954–ը ապրեցայ Փարիզ։ Մէյ մըն ալ Մելգոնեան գացի 1981–ին երբ հրաւիրուած էի Կիպրա — Խորհրդային Միութեան բարեկամութեան միութեան կողմէ ցուցահանդէս մը տալու։ Շատ փոփոխութիւններ կային, աւելի աղատ դպրոց մըն էր քան մեր ժամանակ, նոյնիսկ այդ ամայութիւնը չէր մնացած, նոր շէնքեր կային դպրոցին շուրջ։ Բայց վերադարձը տխուր բան մըն է որով դուն անցեր ես արդէն, տարիքդ բարձրացեր է, մանկութիւնդ չի կրնար ետ գալ, յիշատակներդ են միայն հոն։

Հ. — Ինչո՞ւ որոշեցիք Հայաստան ներգաղթել։

Պ. — Թերեւս Մելգոնեանը մեծ դեր մը խաղաց այդ հարցին մէջ։ Մելգոնեանի հայեցի դաստիարակութիւնը ինծի տուած էր հայ գիտակցութիւն մը եւ անբնական կը գտայի որ օտար տեղ ապրիմ։ Հայ միջավայրի մէջ ապրելու պահանջք, աւելի ապահով զգալու պահանջք մը կը զգայի։

Հ. — Երբ Հայաստան գացիք, արդէն իսկ ասպարէզով նկարի՞չ էիք։

Պ. — Այո։ 40 տարեկանիս գացի Հայաստան։ Իմ առաջին անհատական ցուցահանդէսս Հայաստանի մէջ տուի։ Եգիպտոսի մէջ տուած էի ցուցահանդէսներ, բայց ոչ անհատական, Այդ առաջին ցուցահանդէսով շատ լաւ ընդունուեցայ։ Պէտք է ըսել որ նկարչութեան վիճակը դժուար էր, այն իմաստով որ ռէժիմ մըն էր, որ արուեստագէտներէն կը սպասէր որ իրեն փրոփականտայի համար աշխատին միայն, եւ այդպէս արուեստ անհրաժեշտ տարրին է ստեղծել։ Բայց 60–ական թուականներուն երբ ես գացի Հայաստան, Խրուշչովի օրերուն, վերածնունդի պէս բան մը կ'ապրէր Հայաստանը մտաւորական իմաստով։ Բաւական թոյլատու մթնոլորտ մըն էր։ Ինծի սիրով ընդունեցան եւ մէկ անգամէն համակրանքի արժանացայ։ Այդ շատ կարեւոր էր ինծի համար որով վերջնապէս այդ երկրին մէջ պիտի ապրէի։ Սկսայ Խորհրդային Միութեան այլ քաղաքներու մէջ ցուցահանդէսներու մասնակցիլ, Մոսկովեան թանգարաններու մէջ ունեցայ նկարներ, եւ այդպիսով կամաց կամաց դարձայ Խորհրդային Միութեան սահմաններու մէջ գործող եւ յարգուած նկարիչ։

Հ. — Իբր նկարիչ, ձեր ասպարէզին անփիւնադարձային շրջանը ե՞րբ եղաւ, ձեր Հայաստան երթա՞լը։

Պ. — Ոչ։ 30 տարեկանիս, երբ տակաւին Եգիպտոս էի, որոշեցի ինչ ալ պատահի, ինչ արդիւնքի ալ հասնիմ, նկարչութիւնը պիտի չձգեմ։ Յետոյ թափով շարունակեցի նկարել եւ մինչեւ օրս կը նկարեմ։

Հ. — Բնութիւնը պատկերող ձեր նկարները յատկանշական են իրենց անապատային չոր տեսարաններով։ Ի՞նչն է որ ձեզ կը քաշէ նկարել այդպիսի տեսարաններ։

Պ. — Քեզի չեմ կրնար ըսել որ ինչն է որ կը քաշէ։ Աշխարհը անապատներէ ալ կազմուած է, չոր մասեր ալ կան աշխարհի մէջ։ Զեւով մը երկրագունդին խղճացած մասերն են ատոնք եւ կարծես թէ զիս աւելի կը հետաքրքրեն այդ խեղճացած մասերը։ Մարդոց մէջ ալ զիս միշտ հետաքրքրած է խեղճ մասը, տկար մասը։ Բայց հիմա քիչ կը պատահի որ բնանկարներուս մէջ այդ խեղճութիւնը պատկերեմ։

Հ. — Ի՞նչ է նկարիչին պարտականութիւնը հասարակութեան մէջ, եթէ անշուշտ այդպիսի պարտականութիւն մը կայ։

Պ. — Պարտականութիւն մը չկայ։ Նկարչութիւնը բնական վիճակ մըն է, մարդուն մէջ դրուած բնական յատկութիւն մըն է, այդ մենք չենք ստանար, այլ ունինք բնականէն։ Ապացոյցը՝ ամենանախնական ժողովուրդներու քարայրներու մէջ նկարած նկարներն են։ Նկարելը մարդու մէջ բնական մղում մըն է, գոյներու, գիծերու, ձեւերու։ Նկարելը միայն այն չէ որ առնես եւ կախես թանգարաններու մէջ, մեր ամբողջ շրջապատը նկարչութեամբ ողողուած է, մարդկանց հագուած հագուստներէն մինչեւ ուտելիքի տուփերը։ Այդ բոլորը նկարիչներու գործեր են։ Հետեւաբար, նկարչութիւնը կեանքէն անբաժանելի մաս մըն է։

Հ. — Նկարի մը մէջ ի՞նչ յատկանիշներն են որ այդ նկարը կը վերածեն գլուխ-գործոցի։

Պ. — Ասիկա շատ կարեւոր հարց մըն է որ կը հարցնես։ Ինչո՞ւ որոշ տեսակի նկարներ կ'ընտրուին եւ կը կախուին թանգարաններու պատերէ դժուար է ըսելը։

Հ. — Կարելի՞ է ըսել թէ այդ ընտրողներն են, ըլլան անոնք արուեստի քննադատներ կամ թանգարաններու պատասխանատուներ, որոնք կը ստեղծեն «հանճարեղները» եւ կը դատապարտեն մնացեալը։

Պ. — Պատահական ընտրութիւններ չեն անոնք։ Այսինչ նշանաւոր նկարիչին՝ նշանաւոր հետաքրքրուողներն ալ եղեր են։ Նկարչութեան պատմութեան մէջ, յատկապէս Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ, իրենց ժամանակին մէջ շատ հանճարեղ նկարիչներ չեն ընդունուած իբրեւ այդպիսին եւ նոյնիսկ հալածուած եւ արհամարհուած են։ Բայց գտնուած են մարդիկ որոնք ըսած են «ոչ, այս է մեր խակականը» եւ այդպիսով կրցած են հանել մէջտեղ։

Հ. — Փիքասօն ունի «Եզի Գլուխ» գործը, որ հեծանիւի ղեկը եւ աթոռը իրարու միացուցած ու կախած է պատէն։ Եթէ ես բրած ըլլայի այդ, շատ հաւանական է արուեստի գործ չնկատուէր։

Պ. — Կը սխալիս հոն։ Հաւատա՛ որ եթէ դուն ալ ընէիր այդ, արուեստի գործ կը նկատուէր եւ կ'ըլլայիր Փիքասօ։ Քեզի կը թուի թէ այդ այնպիսի պարզ բան մըն է որ դուն ալ կրնայիր ընել, բայց իրականութեան մէջ չէիր կրնար ընել, որովհետեւ եթէ կարենայիր, արդէն իսկ ըրած պիտի ըլլայիր։ Այդ միայն Փիքասօն կրնար ընել։

Հ. — Ո՞ր նկարիչները, հայ թէ օտար, ունեցած են ամենամեծ ազդեցութիւնը ձեր վրայ։

Պ. — Ուղղակի կերպով չեմ կրնար ըսել։

Շուրջս կատարուող բոլոր ազդեցութիւններէն ազդուած եմ, բայց այդպէս մէկ կամ մի քանի նկարիչէ չեմ ազդուած :

Հ. – Ո՞ր նկարիչներուն գործերն են մեր սրտին ամենամօտը :

Պ. _ Շատ են թիւերը արժէքաւոր գործերու: Բոլորն ալ հիանալի են, տարբեր անհատականութիւններ են, տարբեր ոճեր: Սակայն կրնամ ըսել որ յատուկ սէր մը, ակնածութիւն մը ունիմ մեր Հայ նկարիչներուն հանդէպ: Մեր Սարեանը, Մինաս Աւետիսեանը, Յարութիւն Կալենցը որ եկաւ Պէյրութէն: Մինաս Աւետիսեանի անժամանակ մահը մեծ կորուստ էր մեր ժողովուրդին համար: Անփոխարինելի տաղանդ մըն էր ան :

Հ. –Համայնավարութեան օրերուն պետութիւնը նեցուկ կը կենար նկարիչներուն այն պայմանով որ նկարիչը նկարէր պետութեան ուզածը: Հիմա որ այդ նեցուկը վերացած է, ինչպէ՞ս կը տեսնէք գեղանկարչութեան ապագան Հայաստանի մէջ :

Պ. – Իրականութեան մէջ, համայնավարութիւնը չէ պաշտպանած արուեստը, այլ արուեստագէտներ պատրաստած է որ այդ մարդիկը ընեն այն ինչ որ ինք կ'ուզէ: Արուեստի ապագան անբաժանելի է իր ժողովուրդի ապագայէն: Եթէ աղքատ է ժողովուրդը, իր արուեստագէտը չի կրնար պահել: Շատ արուեստի գործեր ստեղծուած են ոչ թէ նկարիչին քմահաճոյքին համար, այլ, օրինակ, հարուստ մը ուզած է իր պալատը զարդարել կամ ուզած է իր նկարը նկարել եւ վճարած է այդ գործին համար: Ժողովուրդը եթէ բարեկեցիկ վիճակի մէջ ըլլայ, ժամանակը եւ կարելիութիւնը կ'ունենայ մշակութային բաներով զբաղելու, Այդ իմաստով դժուար վիճակի մէջ է մեր ժողովուրդը եւ այդ կրնայ որոշ չափով կասեցնել նկարիչներու մէջտեղ գալը :

Հ. _ Հայաստանի մէջ ուրիշ. Մեկենասներ կը հանդիպի՞ք :

Պ. – Այո, կան մի քանի Մեկենասներ: Օրինակի համար կայ Կարպիս (Սարկաւագեան) Սուրէնեանը, մեր նշանաւոր գրողներէն մէկն է, շատ նուրբ գրող եւ շատ արժէքաւոր թարգմանիչ: Շաբաթը անգամ մը կամ տասը օրը անգամ մը կ հանդիպինք: Կուգայ արուեստանոց, կը խօսինք, ես մէկ կողմէն կը նկարեմ: Կը յիշենք մեր հին օրերը: Ինծի համար շատ սպասելի հիւր մըն է :

Հարցազրոյցը վարեց՝
ԱՍՊԵՏ ՓՈՂԱՐԵԱՆ

«Մելգոնեան համաշխարհային սանուց»
Յուլիս, 1998

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ ՎԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԷՆ

«Միլլիյէթ»ի (Օգոստոս 20) լրագրողներէն մէկուն մէկ բարեկամը որ քանի մը օրուան համար Վան գացած է, հետեւեալ պատկերը կու տայ քաղաքին ներկայ կացութենէն ;

«Քաղաքին բնակչութիւնը հարաւի զինեալ ընդհարումներու շրջանէն փոխադրուած գիւղացիներու պատճառով 788 հազարի բարձրացած է: Այդքանէն միայն 3·000 հոգի առողջական ապահովագրութիւն ունենալով կ'աշխատի: Քաղաքին միակ մեծ պողոտային երկու մայթերը իրիկուան ժամերուն կը գրաւուին շրջուն վաճառորդներով որոնք կը ջանան ոտքի վրայ բաներ մը ծախել: Բոլորն ալ հարաւէն՝ Հաքքեարիէն հասած են: Տեղացի աղքատ դասակարգն ալ զուգահեռ փողոցներու մէջ կը սպասէ որ գործաւորի պէտք ունեցողներ գործ մը առաջարկեն: Այդ մարդոց համար Պոլիս գաղթելն ալ անիմաստ է, քանի որ հոն ալ ուրմանացի գաղթականներ իրենց աժան գիներով զեղչած են շահերը ինչպէս Վանի Հաքքեարիցի գաղթականները: Կացութիւնը ընդհանուր է ու ամէն մարդ հարց կու տայ թէ կարելի՞ է չոր հացով մը օրը իրիկուն ընել ;

Օրաթերթերը միայն կէսօրէն ետք Վան կը հասնին, իսկ ժամը 16–էն մինչեւ առաւօտ քաղաքը շրջակայ քաղաքներու կապող բոլոր ճամբաները կը փակուին ապահովութեան ուժերու կողմէ, քանի որ ճամբաներուն վրայ կեանքի ապահովութիւն չէ մնացած: Սրճարանի մը մէջ գիւղացի մը կ'ըսէ թէ Վանէն մինչեւ Իրաքի սահմանը երկարող տարածքին մէջ կեանքի ամենափոքր նշոյլի մը անգամ կարելի չէ հանդիպիլ, որովհետեւ բոլոր գիւղերը պարպուած են :

Նոյն հարցը գոյութիւն չունի քաղաքին կեդրոնական մասին մէջ, ուր ապահովութեան մեծ թիւով ուժեր պատրաստ կը հսկեն: Անոնց աչալուրջ հսկողութիւնը զգալի կ'ըլլայ յատկապէս օրը մթնելէն ետք երբ պաշտօնական զանազան ձեւի փոխադրամիջոցներով մինչեւ լոյս կը շրջին Վանի փողոցներուն մէջ ;

Գրութեան ընկերացած է հայկական եկեղեցիի մը լուսանկարով Վանի բացիկ մըն ալ, շեշտելու համար լրագրողին տըպաւորութիւնը թէ գեղեցիկ նկարին ու ներկայի պատկերին միջեւ մեծ է տարբերութիւնը :

ՄԻՔԵԼԱՆՃԵԼՈՅԻ ԵՐՐՈՐԴ «ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԱՅՐԸ»

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ԼՈՒԾԵԼ ՄԻՔԵԼԱՆՃԵԼՈՅԻ ՄՐՃԱՀԱՐԱԾ ԵՒ ԿՈՏՐՏԱԾ «ՓԻԵԹԱ»ԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Միքելանճելօ ծեր եւ հիւանդ էր, երբ սկսած է քանդակել իր կոթողային «Փիեթա»ն: Սանդուխները կը բարձրանար ցաւոտ ոտքերով եւ յաճախ չէր կըրնար աշխատիլ: Սակայն 1540–ական տարիներու կէսերուն ան կ'իրագործէր իր ամէնէն հասուն եւ զգայացունց քանդակը, զոր պատմաբաններ կը կոչեն Ֆլորանսի «Փիեթա»ն ;

Քանդակը հսկայական էր, շուրջ 2·5 մեթր բարձրութիւն ունէր: Միքելանճելօ մտադրած էր զայն վերապահել իր սեփական դամբարանին: Սակայն օր մը, առանց որեւէ բացատրութեան եւ տասնամեակ մը ժամանակիր աշխատելէ եւ զգացական տագնապներ ապրելէ ետք, արուեստագէտը առաւ մուրճը եւ կոտրըտեց արձանին ձեռքերը, թեւերն ու ոտքերը, գրեթէ քանդելով զայն, մինչեւ որ իր նուիրեալ սպասաւորները հեռացուցին զինք: Ի վերջոյ կոտրտուած բեկորներ իրարու կցուեցան նուազ տաղանդաւոր օգնականներու կողմէ :

Այնուհետեւ չորս դարէ ի վեր ուսումնասիրողները կը չարչրկէ հետեւեալ հարցումը. «Ինչո՞ւ Միքելանճելօ քանդած է իր «Փիեթա»ն, որ իր արուեստի գլուխ գործոցներէն մէկն էր» :

Հարցումին սովորական պատասխանները կ'ըսեն. որովհետեւ Միքելանճելօ կատարելապաշտ էր, ջղագրգռած էր թերութիւններ նկատելով մարմարին մէջ, զայրացած էր սխալներ յայտնաբերելով իր յղացքին մէջ. սակայն այս պատասխանները գոհացուցիչ չեն :

Հետեւաբար Միքելանճելոյի այս քանդակին մասին ուսումնասիրութիւն մը պատրաստող մասնագէտ մը՝ Ճէք Ուասըրման դիմած է համակարգիչի Այ – Պի – Էմ. ընկերութեան ուսումնասիրութեան կեդրոնին, գիտական նորագոյն միջոցներով պատասխան մը փնտռելու համար :

Այժմ գիտականներ լուսանկարչական յատուկ կազմածներ, լէյզըր եւ Քէ. ճառագայթներով մեքենաներ, ինչպէս նաեւ Միացեալ – Նահանգներու ամէնէն հզօր համակարգիչները օգտագործելով կը փորձեն լուծել Վերածնունդի ժամանակաշրջանի արուեստին ամէնէն առեղծուածային գաղտնիքներէն մէկը: Սակայն ասիկա դիւրին գործ մը չէ :

«Բնական միջոցներով կարելի չէ լուծել գաղտնիքը: Ուզեցի քանդակը շարժել, սակայն կոտրտել այնպէս, ինչպէս Միքելանճելօ կոտրտած էր, տեսնելու համար, թէ ի՛նչ պատահած էր: Ի՞նչպէս պիտի կարենայի ընել այս բոլորը», կը բացատրէ Ուասըրման :

Վըրչուալօ կոչուած լուսանկարչական յատուկ գործիքով զինուած՝ Այ – Պի – Էմ–ի մասնագէտները երեք ուղղութեամբ լուսանկարներով յաջողած են հազարաւոր պատկերներ ընձեռել Ուասըրմանի: Այս լուսանկարները քանդակը ցոյց կու տան միաժամանակ չնչին տարբերութեամբ անկիւններէ դիտուած, լոյսի եւ հեռաւորութեան տարբեր պայմաններու տակ :

Սակայն համակարգչային ոչ մէկ միջոց կրնայ ստեղծել այն տպաւորութիւնը, որ «Փիեթա»ն պիտի ստեղծէր Ֆլորանսի Օփերայի թանգարանին իր մշտական «բնակավայրին» մէջ, ուր անկէ ժայթքող ողբերգականութիւնը կը տիրապետէ միջոցին մէջ:

Միքելանճելոյի իւրաքանչիւր արձանը ձեւերու եզակի համադրում մըն է: Սակայն այս «Փիեթա»ն յատկապէս բարդ է: Համակարգչային ծրագիրներով պատրաստուած ամբողջական պատկեր մը կրնայ դիտողը տեղադրել արուեստագէտին ուղեղին մէջ: Քանդակուած Քրիստոսին ոտքերէն մէկը տակաւին անդոյ է, ինչ որ մտածել կու տայ, թէ միակ տեղը, ուր Միքելանճելօ կրնար տեղադրել զայն, Աստուածամօր ծունկին վրայ պիտի ըլլար: Իսկ նման պատկերում մը Միքելանճելօն պիտի առաջնորդէր մեղանչելու եկեղեցիին պարտադրած «պարկեշտութեան» սկզբունքին դէմ: Համակարգիչին վրայ դիւրին պիտի ըլլայ տեսնել, թէ արձանը ինչ պատկեր պիտի ստանայ, եթէ Քրիստոսի ոտքը հանգչէր Աստուածամօր ծունկին վրայ:

Աստուածամօր այս արձանը Միքելանճելոյի երեք «Փիեթա»ներէն ամէնէն բարդը եւ ամէնէն հետաքրքրականն է: Անիկա տակաւին զօրութիւնը ունի մարդիկ աղօթքի մղելու:

Վերածնունդի շրջանի եւ Միքելանճելոյի մեծագոյն գործերէն մէկը արդեօք կարելի՞ է աւելի լաւ հասկնալ 20–րդ դարու արհեստագիտութեամբ:

«Չեմ գիտեր, թէ որքան կարելի է հասկընալ: Սակայն մէկ բան յստակ է. կըրնաս քանդակը դիտել յաւիտեան եւ տակաւին չտեսնել, թէ իրականութեան մէջ ինչ է ան», կը բացատրէ կաթոլիկ կրօնաւոր մը:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՕՅԵԱՆ _ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՆԵՐՈՒՄԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

_ Թիւթիւնճի, սիկարա քէհատը, քա՛վ քիպրիթ :

Հիմակ հազիւ տասներկու տարու կայ Ռափիկ. երկու տարի առաջ մեծ հայրը թեւէն բռներ ու դպրոցէն դուրս հաներ էր՝ սա տրամաբանական շարժառիթը նետելով թոռանը երեսին. «Ծօ՛, ուսումնքը փուլ մը չըներ, հացերնուս փարան հանելու նայինք. հայտէ նայիմ, հի՛շտ, ասա խութին» :

Ու Ռափիկ կէս մէթր երկայնութեամբ, քառորդ մէթր լայնութեամբ եւ հինգ մատ բարձրութեամբ տուփ մը կախեր էր ճիտէն վար, որուն մէջ կային ծխախոտի զանազան մեծութեամբ տուփեր, սիկարի թուղթի թերթիկներ, ու լուցկիի տուփեր, զորս պարտաւոր էր փողոցէ փողոց պըտըտցնել, իր մանկական սուր, կերկերահունչ ձայնովը գոչելով.

– Թիւթիւնճի՛, սիկարա քէհա՛տը, քա՛վ քիպրիթ :

Մեծ հայրը նախ իր խռպոտ ձայնովը կրկներ էր այս բացագանչութիւնը, մէկ քանի անգամ. եւ մէկ քանի պտտակներ ալ գործնականապէս ազդելով Ռափիկի մըտային ու ձայնային լարերուն վրայ, հիմակ կազմած էին սոյն եղանակաւոր եւ լեւէջով երբեմն մելանոյշ, երբեմն սրածոյ բացագանչութիւնը, որուն արձագանգը կը թնդար փողոցներուն մէջ, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, ամառ ձմեռ, ձիւնին ու անձրեւին, մերթ սոխակի մը դայլայլին տպաւորութիւնը թողլով, մերթ տխրահունչ վայոցը յիշեցնելով ագռաւի բուէն :

Խարխուլ, ողորմելի սենեակը, ուր մեծ հայր ու թոռ կ'ապրէին՝ փլփլած տան մը գետնայարկին կըծող խոնաւութեանը մէջ, ուշագրաւ էր իր ներքին կարգ ու սարքովը. Ցածկեկ փողոցի մը անկիւնը, կորաքամակ ու ծերուկ մարդ մը նստած էր, երկայն սեւ վերարկուի մը մէջ պահած էր իր ոսկրոտ մարմինը որուն մէկ մասն անշարժութեան դատապարտուած էր: Վշտալից տարիներ քանդակագործի մը հերիւնին նրբանքովը ակօսներ փորփրած էին անոր երեսին լերկ մաշկին վըրայ, անողոք ոլորքներով, ճակտէն մինչեւ վիզը :

Ռափիկին մեծ հայրն էր այս մարդը: Դէմքին դաժան ու խեռ արտայայտութիւնը, մորթին փոթերէն շեշտուելով, ահարկու տպաւորութիւն մը կը թողուր: Պըղտոր աչքիներով ու ժանգոտած շրջանակներով ողորմելի ակնոց մը ոսկրացիք քթին վրայ կը հանգչէր միշտ. աչքն անքթիթ յառած լուցկի տուփերու խառն ի խուռն զանգուածի մը վրայ, որոնց մէջ շարունակ կը պտըտէին իր չոր ու ծըմռկած մատները, լեցուն տուփերէն դողնալով ու պարապները լեցնելով: Իր ճիշդ քովը, գետնին վրայ կը պառկէր երկայն սեւ գաւազան մը, որ իր անթացուպն էր, եւ ի հարկին, իր ահարկու զէնքը, որուն յատկութիւնները խղճի մտօք սերտած էր փոքրիկ Ռափիկը :

Ուրիշ մանր մունր առարկաներ կը գըտնուէին այդ գարշահոտ խուցին մէջ, երկու երեք մրոտած փոքր ամաններ, կրակարան մը, որմադարանի մը մէջ կանթեղ մը, մէկ երկու պնակներ, հին դեղնած սաղմոս մը, եւայլն :

Տախտակամածը ծածկուած էր եղի ու կերակուրի թափթփուքներու ահագին աւազաններով: Երկու պատուհաններուն ապակիները կ'երեւային՝ փտած ճաթռտած փայտագոյներու մէջէն, աղտոտ ու փոշեթաթաւ: Այդ գարշելի խուցին մէջ թափանցող նուաղկոտ լոյսը թախծկոտ տըխրութիւն մը կը ցանէր հոն, առարկաներու գիծերը տարտղնելով, իրար խառնելով, ու սրտամորմոք ամբողջութիւն մը արտադրելով: Ու այս ամէնուն մէջ, շարժուն միակ բանը, բազմոցի մթագգած ծերուկին երկար, ոսկրոտ մատներն էին որոնք դողդոջուն գիծեր ու շրջաններ կը ձեւացնէին օդին մէջ, լուցկիի տուփերուն մէկէն միւսին երթալով շարունակ, լուցկիի կոյտեր կազմելով պարապ տուփերուն համար, որոնք իր բացէն շահը կը ներկայացնէին, եւ որոնց վրայ կը յառէին իր մթաշաղ խաժ աչուըները, թասատ եւ պխտակախառն յօնքերուն տակէն :

Հաճի Մարտիրոս կսկիծ տեսած մարդ էր. զաւակներ ու թոռներ թաղած էր, հաստատուն կաղնիի պէս մինակ ինք անխախտ մնալով այն մահաբոյր քամիներուն դէմ որոնք բիրտ ուժգնութեամբ առեր տարեր էին իր «ճիւղերը»ը, հետզհետէ պարապութիւն բերելով իր շուրջը, խեղճութիւն սփռելով ;

Եւ կսկիծն ալ կարծրացնելով այդ ծերացած զառնացած սիրտը, անտարբերութիւն, սոսկալի անզգածութիւն առաջ բերեր էր: Ա՛լ մահուան աւերներէն բնաւ սոսկում չունէր հիմակ. ամէն բան եղած լմնցած էր. Ինքը կը մնար ու Ռափիկ թոռը, որուն գոյութիւնը միայն անոր համար կարեւոր էր իրեն, վասնզի անոր աշխատանքին արդիւնքով կ'ապրէր, ինք աւելի գոհ կ'ըլլար, եթէ ան ալ մեռնէր: Կը կարծէր որ իրեն կը յիշեցնէր իր բոլորովին անհետացած դէմքերը. ու երբ մէջտեղէն վերնար տղան, Հաճի Մարտիրոս պիտի ըսէր թէ սաանկ եկած է աշխարհքի վրայ, մէս մինակ ու սաանկ պիտի երթայ :

(Շար. 1)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՆՈՒՎԻԼ. — Տէր եւ Տիկին Շառլ Եկէնեան 1000 Ֆր. Թերթին 73–րդ տարեդարձին առթիւ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La section «Agnouni» d'Asnières - Bois Colombes - Argenteuil sera présente au Forum des Associations le Samedi 12 Septembre à l'Espace Concorde à Asnières.

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998 - 99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:

M. **Mesrop ATAMIAN** —

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon

2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements :

Mme Lucie Dossikian 01 45 46 10 11 ou Mme Elisabeth Davidian 01 46 65 81 53.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք–Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

SEJOUR LINGUISTIQUE
organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 Ֆր.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ	150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Ծաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն)	120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի։

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատը գլուխ։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1) ՀԱՅԵՐԷՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

7–էն 15 տարեկան երախաներու համար, Չորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9 – 12։

Պիտի դասաւանդէ՝

Տիկին Հիլտա Գալֆայեան–Փանոսեան իր հեղինակած լսատեսողական մեթոդով որուն արդիւնքները փաստուած են։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 23–ին։

2) ՊԱՔԱԼՕՐԷԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Միջին մակարդակ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 16 – 17.30։

Յառաջացածներ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 17.30 – 19։

Կը դասաւանդէ Պր. Մ. Ատամեան։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 22–ին։

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թարգմանչաց Վարժարան։

Հեռաձայն. —
01 – 46 – 45 – 60 – 55

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 80–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10–ին, Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան։

Սոյնը 80–րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է։ Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ Թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց փոխանորդագրերը, — Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, — յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. —

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1. — Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին։

2. — Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին։

3. — Ընտրութիւն Միութեան կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու։

4. — Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը։

5. — Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առնչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու։

6. — Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու։

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻՋ – ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 27
JEUDI
27 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 19.450 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.450

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. ԺԻՒՓԷ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

ԿԸ ՄԵՂԱԴՐՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՇԻՆԾՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Եթէ Օգոստոս 25-ի իրիկունը, հեռատեսիլի Ա. կայանէն, նախկին նախարարապետը պաշտպան կը թուէր, Օգոստոս 26-ի «Ֆիկարօ»ի մէջ չի ծածկեր որ խորապէս ցնցուած է: Ի՞նչ պատահած է: Ալէն Ժիւփէ քննութեան տակ առնուած է, այսինքն կը մեղադրուի որ Շիրաքի կուսակցութեան համար (ԷՌ – Փէ – ԷՌ) աշխատած են մարդիկ որոնք կը վճարուէին մասնաւոր ձեռնարկութիւններու կողմէ եւ Փարիզի քաղաքապետարանին: Այսինքն չինծու աշխատանքներ սարքուած էին եւ վճարուած, մինչ անոնք կուսակցական գործիչներ էին: Իրականին մէջ, չինծու աշխատանքները պատժական օրինագիրքին կողմէ նկատի չեն առնուիր եւ Ալէն Ժիւփէ կը մեղադրուի այլ ձեւով. – Ա) Մեղսակցութիւն եւ գողակցութիւն (ռըսէլ) հանրային ինչքերու, Բ) Մեղսակցութիւն եւ վստահութեան չարաշահում: Գ) Հանրային հիմնադրամներու իւրացում: Ժիւփէ ելմտական պատասխանատուութիւններ ունէր որպէս քաղաքապետի կցորդ՝ դէպքերը կը վերաբերին 1988 – 1994 շրջանին:

Ժիւփէ կը ստանձնէ իր պատասխանատուութիւնները եւ պատրաստ է պատասխանելու դատաւորին հարցումներուն: Ի յառաջագունէ կը ճշդէ սակայն. – «Փարիզ – քաղաքը չի վճարեր եւ երբեք չէ վճարած ԷՌ – Փէ – ԷՌ-ի գործիչներ: Պաշտօնատարներ կան որոնք աշխատանք մը ունին եւ անդին, իրենց գործունէութեան մէկ մասը քաղաքականութեան կը տրամադրեն»: Ժիւփէ կ'առարկէ որ նման գործելակերպեր շատ ընթացիկ էին նախքան 1995, երբ օրէնք մը ելաւ կուսակցութեանց դրամական աղբիւրներու մասին:

Ժիւփէի հետ քննութեան տակ առնուած է նաեւ Միշէլ Ռուսէն, նախկին նախարար, որ 1984-էն 1993, քաղաքապետ ժագ Շիրաքի դրասենեակին պետն էր:

Ժիւփէ, պարզ է, ամէն բան պիտի ստանձնել որպէսզի հարցը չհասնի բուն տէրը, այսինքն՝ Շիրաքի: Ճիշդ է որ Հանրապետութեան որպէս նախագահ անձեռնմխելի կը մնայ, ինք կրնայ դատուիլ միայն «բարձր դաւաճանութեան համար իր պաշտօնին գլուխը»:

Այս կէտը ճշդեց արդէն Փաթրիք Տէվճեան, հեռատեսիլէն: Ըստ որ պետութեան ղեկավարը «ամբողջական անձեռնմխելիութիւն կը վայելէ», բայց, «Լիպերասիոն» դիտել կուտայ (Օգոստոս 26) որ այդ կէտը կրնայ նկատի չառնուիլ նախագահութիւնը կանխող շրջանին վերաբերող դէպքերու համար: Իրաւական տեսակէտով, կը յիշուի որ 1995-ին ըսուած էր թէ յորջափ նախագահ մը իր պաշտօնին գլուխն է, կարելի չէ բան մը ընել: Ուրեմն, մինչեւ 2002, Շիրաք հանգիստ է:

Ամէն ջանք կը թափուի արդէն խնայելու համար Շիրաքը: Տէվճեան չի խորհիր որ քննութիւնը մինչեւ Շիրաք երթայ ու կ'աւելցնէ. – «Փարիզի քաղաքապետը ամէն մէկուն թղթածրարին չէր հետեւեր»: Ընդհանուր ձեւով, այս հարցը մէկ դրական արդիւնք ունեցաւ, համախմբել ԷՌ – Փէ – ԷՌ-ը, որ մէկ մարդու պէս Ժիւփէի կողքին է: Մնաց որ աջին պարզած ողբալի պատկերը ամիսներէ ի վեր շատ բան չի կրնար փրկել: Ճիշդ է որ այս չինծու աշխատանքներու հարցը ԷՌ – Փէ – ԷՌ-ի մենաշնորհը չէ եւ բոլոր կուսակցութիւններն ալ, աջ թէ ձախ նոյն խնդիրներուն հետ դէմ յանդիման գտնուած են եւ կը գտնուին:

Քաղաքապետարանի ընկերվարականներու խումբին նախագահին համար, ինչ որ կը պատահի անակնկալ մը չէ եւ կը փաստէ արդարադատութեան անկախ նկարագիրը: Համայնավար խումբը շատ կարեւոր կը գտնէ որ յստականայ հանրային գործերու մատակարարութիւնը, իսկ Ազգային Ճակատի ընդհանուր պատուիրակը՝ Պ. Մեկրէ չի հասկնար թէ ինչո՞ւ Շիրաք քննութեան տակ չառնուիր, քանի որ չէր կրնար անգիտանալ ինչ որ կը կատարուէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ այլեւս նոր վարկեր չի բանար Ռուսաստանի եւ երաշխիքներ չի տար դէպի Ռուսաստան արտածումներուն: Պոնի քաղաքական շրջանակներու մէջ, Ռուսաստանը Դանայեան տակառ մը կը նկատուի: Արդարեւ, աւելի քան 120 միլիառ մառք (400 միլիառ ֆրանք) կը նկատուի Պոնի շնորհած եւ կորսուած վարկերը: Այս գումարին վրայ կ'աւելնան գերմանական դրամատուներու տուած վարկերը որ 54.6 միլիառ մառք է: Առեւտրական այս համաձայնագիրը ստորագրուած էր Պոն 1991-ին, մինչ կարգադրութիւնը եղած էր տարի մը առաջ Ստաւրոպոլ (Կովկաս) Քոհլի եւ Գորպաչովի միջեւ, այս վերջինը այդ գինը կը պահանջէր Գերմանիոյ վերամիացման փոխարէն:

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Ալիանց (Գերմանիա), Աքսա (Ֆրանսա), Վինթէրթուր եւ Պալուազ (Զուիցերիա) ընկերութիւնները համաձայնագիր մը ստորագրած են հրեայ զոհերու հատուցման համար: Համաձայնագիրը որ բանակցութեան արդիւնք է Հրէական Համաշխարհային Գոնկրէին հետ կը նախատեսէ միջազգային յանձնախումբի մը ստեղծումը, որ կը քննէ ապահովագրողներու դիւանը եւ բողոքները:

ՊԵՐԼԻՆԻ սրտին վրայ Ողջակիզման յուշարձանի մը կառուցումը բանավէճի նիւթ է Գերմանիոյ մէջ: Քոհլ կողմնակից է, Շրէօտէր (իր մրցակիցը) դէմ է: Նախատեսուած է որ յուշարձանը բարձրանայ վաղուան մայրաքաղաքին սրտին վրայ, այսինքն՝ Փոցտամըր փլացի եւ Պրանտըպուրկի Դրան միջեւ: Տարը տարիներու վէճերէ, ճարտարապետական երկու մրցումներէ եւ փորձագէտներու միջազգային երեք գոլլոքներէ ետք, կը թուէր որ հարցը հասունցած է: Նկատի առնուած էր Ամերիկացիին՝ Փիթըր Այզընմանի ծրագիրը. – Հսկայ Լաբիւրինթոս մը պեթոնէ սիւներով, որոնց միջեւ ամէն մէկ այցելու կը պտըտի առանձին յիշատակի իր ճամբան գտնելու համար: Համարձակ ծրագիր մը, ապագայ կառավարական թաղամասին ճիշդ կեդրոնը, այսինքն Գերմանացիք տեւականօրէն իրենց աչքին առջեւ կ'ունենան նացիական վարչակարգի 6 միլիոն հրեայ զոհերու յիշատակումը: Եւ քանի որոշումին ժամկէտը կը մօտենար, վերապահութիւնները կը բազմանային: Պէրլինի քաղաքապետը կը բողոքէր՝ Պէրլին պէտք չէ «զղջումի քաղաք ըլլայ»: Ի վերջոյ, բանավէճը այնքան սուր բնոյթ առած է որ Քոհլ եւ քաղաքապետը վերջնական որոշումը յետաձգեցին յետ ընտրական շրջանին:

ԱՊՈՒ – ՆԻՏԱԼ, պաղեստինեան կազմակերպութեան հերձուածին՝ Ֆաթահ – Յեղափոխական Խորհուրդ պետը Եգիպտոս կը գտնուի ուր արգելափակուած է: Հերքուեցաւ որ արեան խլիրդէ կը տառապի, բայց, կը հաստատուի որ առողջական հարցեր ունի սրտի հետ կապուած:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 25 / 26)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ ԵՒ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Օգոստոս 24-ի երեկոյեան Նիսի արձակուրդէն վերադարձած է Երեւան ու յաջորդ օրը ընդունած Եւրոպական Միութեան ներկայացուցիչ Տ. Քորպոն: Գործակցութեան, գործընկերութեան հեռանկարներէ ետք կողմերը անդրադարձած են Տրասեկա ծրագրին մասին Սեպտեմբերին Բաքու կայանալիք համաժողովին: Նախագահ Ռ. Քոչարեան շեշտած է որպէս շրջանին մէջ կայունութեան երաշխիք այդ ծրագրին կարեւորութիւնը եւ Եւրոպայի Միութեան որոշիչ դերը:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ – Մ. ԽԱԹԱՄԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Օգոստոս 25-ին Իրանի նախագահը ընդունած է Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Մ. Խաթամի յոյս յայտնած է որ ինք եւ Ռ. Քոչարեան մօտ ատենէն կարելիութիւն կ'ունենան հանդիպելու եւ քննելու երկու կողմին համար հետաքրքրութիւն ներկայացնող հարցեր: Թէ՛ նախագահ Խաթամի, թէ՛ Վ. Օսկանեան շեշտած են համագործակցութեան ընդլայնման համար անհրաժեշտ ներուժի գոյութիւնը: Նիւթ եղած է Ղարաբաղի կարգաւորման հարցն ալ ու Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարը ներկայացուցած է Հայաստանի կեցուածքը:

***

Նոյն օրը Վ. Օսկանեան ընդունուած է Իրանի Մեճլիսի նախագահ Ն. Նուրիի կողմէ: Հանդիպումին ներկայ գտնուած են Իրանի հայազգի երեսփոխաններն ալ:

***

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ

Նախագահին կարգադրութեամբ հաստատուած է նախագահին առընթեր քաղաքական խորհուրդի սկզբնական կազմը: Ան բաղկացած է հետեւեալ կազմակերպութիւններէն.

Ազգ. Ինքնորոշում Միութիւն – Ռ. Վարդանեան
Երկրապահներու Միութիւն – Ս. Այվազեան
Գիտաարդիւնաբերական եւ քաղաքացիական Միութիւն – Ա. Աղամալեան
Դեմոկրատական Կուսակցութիւն – Ա. Սարգսեան
Երիտասարդութեան Ազգ. Խորհուրդ – Մ. Բաղալեան
Հանրապետական Կուսակցութիւն – Ա. Մարգարեան
Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւն – Յ. Կարապետեան
Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն – Վ. Յովհաննիսեան
Ընկերվարական Կուսակցութիւններու Միութիւն – Ռ. Խուրշուդեան
Ազգ. Ժողովրդավար Միութիւն – Ա. Յովակիմեան
Սահմ. Իրաւունքի Միութիւն – Հ. Խաչատրեան

Խորհուրդը առաջին նիստը կը գումարէ Օգոստոս 28, Ուրբաթ օր:

***

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՅՑԵԼԱԾ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի

Օգոստոս 24-ին Խ. Ցարութիւնեան այցելած է Մայր Աթոռ, ողջունելու համար Գարեգին Ա.ի վերադարձը: Իրեն ընկերացած են Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Ա. Բաղէեան, յանձնաժողովի նախագահներ, իսկ հանդիպումին ներկայ եղած են Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի անդամներ:

***

ՌՈՒՍԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ ԴՈՒՄԱՅԻՆ ԱՌՋԵՒ

Նախագահ Ելցին Դումային վաւերացման ներկայացուցած է Հայաստան բնակող Ռուսերու եւ Ռուսաստան ապրող Հայերու օրինավիճակին մասին 1997 Օգոստոս 29-ին Մոսկուա ստորագրուած պայմանագիրը: Դումայի նախագահին ուղղուած նամակին մէջ Ելցին ըսած է թէ պայմանագիրը իրաւական անհրաժեշտ հիմը կ'ընծայէ Հայաստանի մէջ Ռուսերու, Ռուսաստանի մէջ Հայերու բնակութեան պայմաններ ապահովելու: Վաւերացման քննարկումներուն նախագահի պաշտօնական ներկայացուցիչ նշանակուած է Արտաքին Գործերու Նախարարի Ա. տեղակալ Բ. Պաստուխով:

***

ՄԻՆՉԵՒ 16 ՏԱՐԵԿԱՆ 7500 ՀԱՇՄԱՆԴԱՄ

Հայաստանի մէջ այսօր կայ մինչեւ 16 տարեկան 7500 հաշմանդամ երախայ որոնց ամէն մէկը ամսական 10.100 դրամ կը ստանայ: Անոնց 60%-ը կ'ապրի առժամեայ կայարաններու մէջ: 1997 – 1998 տարեշրջանին հարիւրաւոր հաշմանդամ երախաներ չեն կրցած դպրոց յաճախել, շէնքերուն մէջ անոնց տեղափոխութեան անհրաժեշտ թեք հարթակներ չգտնուելուն պատճառով: Հաշմանդամներու վարչութեան պետ Զ. Պաղտասարեան ըսած է որ դիմած են կազմակերպութիւններու եւ անհատներու որպէսզի աջակցութիւն գտնեն:

***

ՆՈՐ ՊԱՆԴՈԿԻ ՈՒ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄ

Երեւանի Հանրապետութեան փողոցը սկսած է կառուցուիլ «Եւրոպա» պանդոկը եւ «Սապերաթուր – Սեւան» ճամբորդական գրասենեակի շէնքը, այդ գործակալութիւններու տնօրէններուն՝ Վարուժան Սարգիսեանի եւ Լեւոն Պաղտասարեանի պատուէրով: Բացումը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 30-ին:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՑՈՒՇԱԳԻՐ

Օգոստոս 24-ին Երեւանի մէջ կրթութեան եւ մշակութային գործակցութեան

(Շար.ը Գ. էջ)

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԵՐ 17-19 ԴԱՐԵՐԷՆ ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻՆ ՎՐԱՅ

Պատմական վկայութիւններ ու տեղեկութիւններ (Աննա Քոմնինա, Նիքիթա Հոնիաթ, եւ այլն) անվիճելիօրէն ցոյց կուտան թէ նախքան Օսմանեան տիրակալութիւնը Պալքաններու վրայ, 6-էն մինչեւ 13-րդ դար պուլկարական ու բիւզանդական հողատարածքին եղած է հայ բնակչութիւն, անկախ՝ հայկական զօրաբաժանումներէ, բիւզանդական ծառայութեան մէջ։ Դժբախտաբար, հայկական սոյդ հաւաքականութենէն՝ Փիլիպպուպոլիս, Վելիքօ Թըրնովօ, Սերտիքա (այսօր Սոֆիա) եւ այլն, ոչինչ բացայայտուած է առայժմ, ո՛չ հայերէն լեզուով գրականութիւն, ո՛չ յուշակոթողներ, ոչ ալ գերեզմանաքարեր, համապատասխան արձանագրութեամբ։ Անկասկած այս երեւոյթը իր առարկայական պատճառները ունի եւ բացատրութիւնները, որոնք կրնան այլ ուսումնասիրութեան նիւթ դառնալ։

Շատ աւելի ուշ շրջանէ նիւթական հայկական ժառանգութիւն մը կը մնայ որ ազգային – կրօնական համայնքներու կազմաւորման հետ առնչութիւն ունի, 17-րդ դարու սկիզբին երբ արդէն Պալքաններու վրայ կը ծածանի Թրքական մահիկը։ Ներկայ գրութեամբ կը փափաքինք հայ հասարակութեան ներկայացնել պուլկարահայ գաղութի ժառանգութեան միայն մէկ մասը՝ հայկական տապանաքարերը, որոնք բախտի բերումով, որոշ քանակութեամբ հասած են մինչեւ մեր օրերը։

Հայ ժողովուրդին մօտ հաստատուած աւանդութիւն էր անցեալին որ գերեզմանաքարերը յուշակոթողներ չներկայացնեն, այլ՝ տապանաքարեր։ Անոնք տարբեր քարատեսակներէ կերտուած են, մեծ մասամբ մարմարեայ, համապատասխան արձանագրութեամբ· գործածութեան մէջ եղած են երկար ժամանակ (աւելի քան երկու դար), Հայոց հաստատումով Պալքաններու վրայ որպէս գաղթականութիւն։ Այս տապանաքարերը իրենց զարգացումը ունին, որ անկասկած կապուած է Հայերու նիւթական բարեկեցութեան, ժամանակի եւ քարարուեստի գեղարուեստական մակարդակին եւ անոր ուղղութեան հետ։ Այս ուղղութեամբ առկայ նիւթեղէն նմոյշները նկատի ունենալով, կարելի է երեք պայմանական շրջաններ ուրուագծել՝ որոնք կը միախառնուին անընդհատաբար եւ հաստ սահմանագատում մը կարելի չէ ընել անոնց միջեւ։

Առաջին շրջանը կամ փուլը առնչուած է պուլկարահայ գաղթօճախի առաջին տասնամեակներուն հետ, երբ պուլկարական տարածքին կը խարսխեն հայ գաղթականներ Օսմանեան կայսրութենէն, Պարսկահայաստանէն, Ղրիմէն եւ այլն։ Ասիկա շրջան մըն է, երբ տակաւին հայ համայնքները տնտեսապէս ամրացած չեն եւ անոնց նիւթական կարողութիւնները սահմանափակ են. այդ ամբողջը իր անդրադարձը ունեցած է հայկական գերեզմանաքարերու օգտագործման ուղղութեամբ։ Առանձին պահուած նմոյշներ, յատկապէս Փլովտիւ, այդ տապանաքարերը քառանկիւն մարմարեայ քարազանգուածներ են, փորագրուած՝ երկաթագիր արձանագրութեամբ։ Հայկական թէքստը երկու – երեք կամ չորս տողանի է, առանց ճոխաբանութեան։ Նման տիպի գերեզմանաքարեր պահուած են Այթոս քաղաքի հին հայ համայնքէն եւ նոր գերեզմանատունը փոխադրուած (շուրջ 20-ի մօտ), որոնք այթոսեան քարատեսակին կը պատկանին եւ կոպիտ ձեւեր ունին։ Անոնց վրայ քարարուեստի ու դրուագման որեւէ հետք չկայ։ Առանձին օրինակներու վրայ կարելի է սովորական, համեստ, փորագրուած խաչի առկայութիւնը գտնել, հանգուցեալ անունը, հօր անունը, վախճանումի թուականը՝ հայկական այբուբենի տառերուն արժէքներուն հիման վրայ եւ ըստ մեր հայկական թուագրութեան։ Յիշուած է նաեւ ծննդավայրը։ Պահուած այս տիպի տապանաքարերը մնացած են 17-րդ դարու երկրորդ կէսէն վերջ եւ 18-րդ դարու առաջին մէկ երկու տասնամեակներուն։ (Փլովտիւ, Այթոս)։ Տապանաքարերու արձանագրութիւնը միշտ հայերէն է (գրաբար) եւ կը պատկանին առաջին գաղթականներու հանգուցեալներուն կամ անոնց առաջին սերունդի ներկայացուցիչներուն։

Հայկական տապանաքարերու երկրորդ շրջանը կամ փուլը ուղղակի առնչութիւն ունի Պալքաններու վրայ 17-րդ եւ 18-րդ դարերու Օսմանեան արուեստներուն հետ, որոնք իրենց գործադրութիւնը գտած են ճարտարապետութեան, ներքին ձեւաւորման, որմնանկարչութեան, փայտփորութեան, քարարուեստի եւ արհեստներու այլ բնագաւառներու մէջ։ Անոնց բոլորը ոչ միայն Թուրք եւ այլ մահմետական վարպետներու պէտք է վերագրել, այլ նաեւ ներդրում մը, նուաճուած քրիստոնեայ ժողովուրդներու ճարտար ձեռքերով ներկայացուցիչներէն՝ Հայեր, Պուլկարներ, Յոյներ, Սերպեր եւ այլն։ Ասիկա ուշ Միջնադարի եւ պուլկարական վերածնունդի ժամանակաշրջանն է, երբ Արեւմտեան Եւրոպայէն Օսմանեան կայսրութիւն մուտք կը գործեն նոր ոճեր ու գեղարուեստի նոր ըմբռնումներ. Պարօք, Ռոքոքօ, որոնց մասամբ կը ներհիւսուի Արեւելքի արուեստը. պարսկական, մասամբ՝ արաբական։

Յատկապէս քարային կերպարուեստի ուղղութեամբ յուշակոթողներն եւ մասամբ տապանաքարերը այդ ոճի, մոթիւներու եւ ոճաւորումի յատկանիշերը կը կրեն, ինչ որ արդէն գործնական դիմագիծ ստացած է եւ աւանդոյթ դարձած։ Վարդանախշը մոթիւներու ձեւերէն մէկն է եւ անոնց ոճի կապակցութեամբ Միհայլա Սթայնովա ցոյց կուտայ անոնց երեք փուլերը՝ Պուրսայի, դասական ու «Լալէ» («Կակաչ») ոճը եւ կը գրէ. – «Լալէ ոճի վարդանախշը գրեթէ փարթամօրէն ծաղկած վարդի ձեւակերպումն է – այնտեղ օգտագործուած են թէ՛ Պրուսայի, թէ՛ դասականի վարդանախշերը, բայց ստեղծագործողին մտայղացումը բացայայտօրէն ներկայացուած է. այդ կերտուածքը պէտք է կենդանի վարդի տպաւորութիւն թողու» (1)։

Պէտք է շեշտել, որ 18-րդ դարուն երբ «Լալէ» ոճը գերակշռող է քարային կերպարուեստին մէջ, հայկական միջավայրին մէջ, այդ ոճը կը զարգանայ առանց կապ ունենալու Օսմանեան կայսրութեան ճարտարապետութեան հետ, բայց ենթակայ եղած է իր ժամանակի այդ տեսակ արուեստի հակումներուն։

Յատկանշական է, որ ո՛չ առաջին, ո՛չ ալ երկրորդ փուլին հայկական գերեզմաններուն մէջ մահարձաններու կը հանդիպինք, այլ միայն տապանաքարերու, որպէս մեր նախնիքներու աւանդութիւն։ Այս պարագան հաւանաբար պէտք է բացատրել նաեւ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ընդունած սկզբունքներով, որոնց համաձայն քանդակուած մահարձանները կռապաշտական Հայաստանի անցեալը յուշող կուռքերու կերտուածքներ են։ Ճիշդ այդ պատճառով ալ տապանաքարերու կիրառումը պուլկարական գաղթօճախի տարածքին, շարունակութիւն մըն է մեր նախնիքներու աւանդոյթին, գրեթէ մինչեւ 19-րդ դարու վերջին քառորդը։ Ասոր որպէս արտայայտութիւն Պուլկարահայերը գերեզմանաքարերու համար կ'օգտագործեն տապանաքարեր՝ մակերեսային ոճաւորումով մեծ մասամբ եւ անոնցմէ մէկ մասը լաւագոյն կերպով պահպանուած կը մնան Ռուսէի «Սուրբ Աստուածածին» Եկեղեցւոյ բակը՝ քարայարդակի վրայ զետեղուած։ Առանձին նմուշներ «Լալէ» ոճով տապանաքարերու կարելի է հանդիպիլ Սիլիսթրա ու Սոֆիա։ Այդ ոճաւորմամբ տապանաքարերու խորայատակ է եռայօտի տարածքային ձեւաւորումը։ Անոնք բաժնուած են երեք տարբեր լայնութեամբ գօտիներու (դաշտերու)։

Տապանաքարի վերի մասը (առաջին գօտին) որ եզերուած է, անկիւններու վրայ փորուածք – սուրէ կամ ցած բազմատերեւ վարդազարդ մը կը ներկայացնէ, իսկ մէջտեղը՝ ծաղկաման մը, ոճաւորուած ծաղիկներով կամ պտղաման մը, պտուղներով՝ մէջը տարբեր պտուղներ՝ խնձոր, նուռ, խաղող եւ այլն։ Մէջտեղի մասը՝ երկրորդ գօտին կը պարունակէ համապատասխան արձանագրութիւն մը, երբեմն 14 եւ աւելի տողանի, բարձրաքանդակ մեսրոպեան երկաթագիրերով եւ հայերէն լեզուով՝ մինչեւ 19-րդ դարու կէսը։ Կան տապանաքարեր, ուր արձանագրութիւնը փորուած է երկաթագիր կամ բոլորգիր։ Այս արձանագրութիւններուն մէջ երբեմն տեղ գտած է ճոխաբանութիւնը մահկանացուին հանդէպ եւ առկա նկատելի է մանաւանդ երբ ան բարձրաստիճան հոգեւորականի կամ «իշխանի» կը վերաբերի։

Արձանագրութիւնները սովորաբար կը մատնանշեն հանգուցեալին անուն – հօրանունը, ծննդավայրը, մահուան թուականը, արտայայտուած հայկական այբուբենի տառերու արժէքներով եւ ըստ հայկական թուագրութեան։ Գրութիւնները գրաբար են եւ տեղի խնայողութեան համար կարելի է կրճատումներ եւ կցագիրներ տեսնել այնտեղ։ Երբեմն այդ արձանագրութիւններուն մէջ ուղղագրական սխալներ սպրդած են՝ անկասկած բարբառային ազդեցութեան տակ կամ կիսագրագիտութեան հետեւանքով՝ պատուիրատուի կամ կատարողի պատճառով։

Երրորդ մասը (ներքեւի գօտին) նոյնպէս եզերուած՝ բարձրաքանդակ երիզով, ամբողջ քանդակային «շարադրանք» մը կը ներկայացնէ. Միատեսակ կամ այլատեսակ ծաղկամաններ, տարբեր տեսակի ծաղիկներով. առաջին հերթին՝ կակաչ, վարդ, մեխակ, ամբուլ եւ ճիւղեր։ Այլ տեղեր միայն պտղաման պտուղներով՝ երեք առանձին երկարաւուն շրջանակներու մէջ, ինչպէս եւ ծաղկամանները՝ առանձին առանձին։ Երբեմն կարելի է հանդիպիլ ներքեւի մասին մէջ, միայն ծաղիկներով մէկ ծաղկամանի, կամ մէկ պտղամանի, պտուղներով, եւ անոնց երկու կողմը մէկական նոճի, գագաթները դէպի ներս հակած։ Նոճիներու քանդակները կարելի է գտնել նաեւ Ուրարտացիներու քարարուեստին մէջ, մահմեդական Պարսկաստանի մանրանկարչութեան մէջ եւ անկէ փոխանցուած է օսմանեան Թուրքերուն։

Ռուսէի հայկական տապանաքարերու ոճային ձեւաւորումը եւ տիպականացումը առանձին երեւոյթ չէ, այլ անիկա իր զուգահեռները ունի պուլկարական մաս մը տապանաքարերու քարարուեստին մէջ Հիւսիսային Պուլկարիա եւ կարգ մը յունատառ տապանաքարերու Փլովտիւի մէջ, 18-րդ դարէն։ Պուլկար հետազօտողներ ցոյց կուտան քարկոփ (քարտաշ) աշխատանոցներու որոշ կեդրոններ, ինչպէս՝ Քրասէն գիւղը Ռուսէի շրջանին (2), ուր հաւանաբար հայ վարպետներ աշխատած են, նկատի ունենալով Ռուսէի հայ համայնքին անցեալէն պահպանուած տապանաքարերը։

Փլովտիւի հայ համայնքին անցեալէն եկած տապանաքարերու, ինչպէս Ռուսէի Հայկական Առաքելական Եկեղեցւոյ բակին մէջինը, չենք հանդիպիր, հակառակ որ որպէս սալաքար օգտագործուած են աւելի քան 40 մարմարեայ տապանաքարեր, որոնց մակերեսը լրիւ ջնջուած է ժամանակի ընթացքին եւ այսօր անկարելի է որեւէ բան տեղեկանալ այդ ննջեցեալներուն մասին։ Անգիտութիւնը այսպիսով իր աւերները գործած է փլովտիւահայ կեանքի պատմութեան մէկ մասին հանդէպ։ Որպէս բացառութիւն, պահպանուած մնացած է տապանաքարի մը առաջին մասը, որ դիպուածի բերմամբ որպէս ատիճան գործածուած է նախկին, «Սուրբ Խաչ» փոքրիկ եկեղեցիի աջակողմեան սեմին։ Պահուած արձանագրութեան տակ՝ այդ բեկորին ներքեւի մասին վրայ, յստակ կարելի է տեսնել ծաղկաման մը ծաղիկներով եւ անոր երկու կողմը մէկական նոճի գագաթները դէպի ներս խոնարհած։ Այս ոճային ձեւաւորումը հիմք կրնայ ծառայել, ընդունելու համար որ Փլովտիւի «Սուրբ Գէորգ» Եկեղեցիին բակը գտնուած տապանաքարերէն գէթ մէկ մասը քարարուեստի տեսակէտէ պատկանած ըլլան «Լալէ տեվրի»ի («Կակաչի դարաշրջան»ին), մանաւանդ որ այդ ժամանակ մեծահարուստ Հայեր պակաս չեն եղած։

Առանձնացած երեւոյթ մը կը ներկայացնէ մարմարեայ դամբանը նոյն եկեղեցիին բակին մէջ, որ պուլկարահայ գաղութին մէջ առ այժմ միակն է եւ մնացած 19-րդ դարէն (Թուագրութիւն կարելի չէ բացայայտել, ինչպէս եւ արձանագրութեան բովանդակութիւնը, կիսով չափ մաշած ըլլալուն, այս դամբանին երկու նեղ կողմերուն վրայ բարձրաքանդակ զանգ ու ոսկերք կերտուած են, իսկ անոնց երկու կողմը գեղարդաձայր գա[illegible]ապաններ։ Երկայնքի կողմի վրայ զարդեալ բարձրաքանդակ քարակերտ ծաղկեայ դրասանգ մը կ՚երկարի մէկ ծայրէն միւսը, ամուր բռնուած մէկական մարդկային ձեռքէ։ Դամբարանին կափարիչը նոյնպէս մարմարեայ է եւ շարժուն։

Շումէնի «Սուրբ Աստուածածին» Եկեղեցիին բակը պահպանուած տապանաքարերը զուրկ են քարարուեստի մակերեսային դրուագներէ, այլ ունին միայն ցցուն կամ փորագրեալ արձանագրութիւններ՝ Երկաթագիր կամ Բոլորագիր։ Նման տապանաքարեր կարելի է գտնել Տօպրիչի ու Սիլիսթրայի հայկական եկեղեցիներու բակը։ Անոնցմէ ոմանց վերնամասին փորագրուած կը տեսնենք գեղագիր «է» տառը, որպէս լինելութեան, գոյութեան խորհրդանիշ։ Համեմատած պուլկարական բազում գերեզմանաքարերու հետ, ուր այդ շրջանին որպէս յուշաքար գործածուած են տարբեր տեսակի խաչեր, մեծ մասամբ քարարուեստի հասարակ նմոյշներ, խաչեր, որոնք որեւէ նմանութիւն չունին հայկական խաչքարերու հետ. Նմոյշներ բարձրարուեստ քարակերտումի, պուլկարահայ համայնքին մէջ պուլկարատիպ գերեզմանախաչեր չեն պահպանուած, շատ հաւանական է, որ անոնք չեն օգտագործուած այստեղ Հայերու կողմէ։

Պուլկարահայ գաղթօճախի ամէն համայնքին մէջ կարելի չէ տապանաքարեր գտնել, որոնք մակերեսային քարարուեստի նմոյշներ կը ներկայացնեն։ Շատ հասարակ են Այթոսի հայ համայնքին տապանաքարերը, մէկ նմոյշ կայ Պուրկասի հայկական եկեղեցիին մուտքին ձախ կողմը։ Հայկական տապանաքարերը իրենց ընդհանուր բնոյթը կը պահեն մինչեւ Պուլկարիոյ ազատագրումը Թրքական տիրապետութենէն։ Յատկանշական է, որ 19-րդ դարու արդէն առաջին եւ յատկապէս երկրորդ կիսուն տապանաքարերուն մէկ մասը հայատառ թրքերէն արձանագրութիւններ ունին։ Այս երեւոյթը պէտք է դարերու ընթացքին Թրքական լեզուային ազդեցութեան վերագրել, երբ հաղորդակցութեան լեզուն Օսմանեան կայսրութեան մէջ Թրքերէնը եղած է, իսկ հայերէնը հայ ընտանեկան շրջանակի մէջ գործածուող լեզուներէն մէկը, երբեմն Թրքերէնի գերակշռութեամբ։ Հայատառ Թրքերէն տապանաքարերու կարելի է հանդիպիլ Ռուսէի, Շումէնի, Փազարճիքի, Տօպրիչի եւ այլ հայաշատ քաղաքներու հայ համայնքներուն մէջ։

18 – 19-րդ դարերու ընթացքին հայկական գաղութները պուլկարական տարածքին վրայ իրենց տնտեսական վերելքը կ՚ապրին եւ առիկա հնարաւորութիւն տուած է հարուստ խաւի մը ձեւաւորման. ան իրեն թոյլ տուած է մարմարեայ ճոխ քարակերտումներով տապանաքարեր ունենալու իր ննջեցեալներուն համար։ Բայց միշտ եղած է նաեւ աւելի չունեւոր դաս մը, որ գոհացած է համեստ տապանաքարերով։ Նման երեւոյթ նկատելի է այդ դարաշրջանին, ժամանակաւոր տնտեսական անկումի հետեւանքով, երբ ոչ մարմարեայ, այլ կրաքարէ եւ այլ տեսակի հասարակ քարերով տապանաքարեր շինուած են։ Այս տեսակէտէն, շատ յատկանշական է Շումէնի Հայոց Եկեղեցիին բակին մէկ մասին սալարկումը նման տապանաքարերով։

Հայկական տապանաքարերու քարարուեստի զարգացման երրորդ փուլը հետզհետէ կը սկսի երեւան գալ 19-րդ դարու վերջին երեսնամեակին, իսկ լրիւ կերպով Պուլկարիոյ ազատագրութենէն վերջ, երբ կը խզուի հայկական գերեզմանաքարերու հին աւանդութիւնը, տապանաքարերու գործածումը եւ նախընտրելի կ՚ըլլան մահարձանները, որպէս յուշակոթողներ, ինչպէս յատկանշական է Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներուն պատկանող ժողովուրդներուն եւ կաթոլիկէ դաւանանքը ընդունած ազգերուն։ Այս երրորդ փուլը անկասկած այդ շրջապատի ազդեցութեան հետեւանքով է, ինչպէս նաեւ գեղագիտական նոր հասկացողութեանց արդիւնք եւ հետեւողականութիւն։ Անոր քննութիւնը սակայն դուրս կը մնայ մեր նիւթին շրջագիծէն եւ այլ ուսումնասիրութեան առարկայ է։

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Յուլիս 5 – Օգոստոս, 1998
Փլովտիւ

ԾԱՆՕԹ. –

(1) – Միհայլա Սթայնով – «Օսմանեան արուեստները Պալքաններու վրայ 15-18-րդ դար» Սոֆիա, 1995, էջ՝ 85, 100։ (Պուլկարերէն)։

(2) – Իվա Լիւպենովա – «Գերեզմանները նոյնպէս կը մահանան» Սոֆիա։ 1996, էջ՝ 160։ (Պուլկարերէն)։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՈՒՍԱՄԱ ՊԷՆ ԼԱՏԷՆ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

Երէկ բարեկամ, այսօր ոսոխ Թըշնամի Ուսամա Պէն Լատէն ասպարէզ կը կարդայ Միացեալ Նահանգներու: Ինքն ճիհատ յայտարարած է եւ հրահանգած՝ «Ալլահի օգնութեամբ, կոչ կ՚ընենք ամէն մէկ մահմետականի որ Աստուծոյ կը հաւատայ հնազանդիլ իր հրամաններուն, սպաննել Ամերիկացիները եւ կողոպտել իրենց հարստութիւնը ուր որ գտնուին»:

Բայց, այսպէս չէր անցեալին եւ Սի-Ի-Ա-ն մեծապէս օգնած է Ուսամա Պէն Լատէնի որպէսզի ան պայքարի խորհրդային ուժերու դէմ Աֆղանիստանի մէջ: Ամերիկան է որ իրեն Սթինճըր հրթիռներ հայթայթած է գաղտնաբար:

Ո՞վ է այս մեծահարուստը: Ծնած է Ռիատ (Սաուտի Արաբիա) 1957-ին, մէկն է Մուհամմէտ Աուատ Պէն Լատէնի 53 զաւակներէն: Հայրը իր հարստութիւնը դիզած է պալատներ եւ մզկիթներ կառուցանելով արքայական ընտանիքին համար: Բայց, սեւ կէտ մը կայ. – Իր մայրը, ամէնէն երիտասարդ եւ վերջինն է հօրը 11 կիներուն: Ան պաղեստինցի է եւ միւս 10 կիներէն ատուած: Միակ զաւակը, երբեք գնահատուած չէ իր ընտանիքին ծոցը: Տնտեսական փայլուն ուսումներ ընելով հանդերձ Ճետտայի համալսարանը, պահեան մըն է սիւննի հաւատքին, ինչ որ զինքը կը մղէ սերտ կապեր հաստատելու մոլեռանդ շրջանակներուն հետ: 1979-ին, խորհրդային ուժերը Աֆղանիստան կը մտնեն եւ մահմետականի իր խիղճը կը ցնցուի: Փաքիստանէն անցնելով Աֆղանիստան կը հասնի:

Իր անունը եւ հսկայ հարստութիւնը (այսօր՝ 2 միլիառ ֆրանք գնահատուած) բոլոր դուռները կը բանան իր առջեւ: Բերել կուտայ արաբ, եգիպտացի, ալժերացի, լիբանանցի մարտիկներ երկրէն դուրս քշելու համար անհաւատը: Ճամբաներ եւ հաղորդակցութեան միջոցներ շինել կուտայ եւ այդ շրջանին է որ Ամերիկայէ Ռեկընի գլխաւորութեամբ մեծ օժանդակութիւն կը բերեն իրեն: 1989-ին, խորհրդային զօրքը կը քաշուի Աֆղանիստանէն, բայց, յեղափոխականի իր ասպարէզը վերջ չի գտներ: Հարաւային Եմէնի կերթայ պայքարելու համար համայնավար վարչակարգին դէմ, բայց իր դերը նեղ կացութեան կը մատնէ Սաուտի Արաբիան: Ծոցի պատերազմի ատեն, բայց ի բաց Իրաքի կողքին է: 1994-ին կը զրկուի սաուտական քաղաքացիութենէն, չորս կիներուն եւ զաւակներուն հետ Սուտան կ՚անցնի, ուր գրկաբաց կ՚ընդունուի: Սի-Ի-Ա-ն սակայն կը կասկածի որ ահաբեկիչներու մարզումի կայաններ կը պահէ եւ տարիներու երկայնքին պատասխանատուն կը նկատուի շարք մը ոճրափորձերու՝ Եմէն (1992), երկու մահափորձ 1993-ին Յորդանանի իշխանին դէմ, 1995-ին նախագահ Մուպարաքի դէմ:

Սուտանի մէջ ալ իր ներկայութիւնը սկսած է խանգարել, քաղաքավարօրէն դուրս կը դրուի, 1996-ին Փաքիստան կ՚անցնի, ապա՝ Աֆղանիստան Թալիպաններու կողքին: Ստեղծած է իսկական «ահաբեկչութեան համալսարան» մը վեց հարիւր ուսանողներով: Անյայտ կը մնայ սակայն իր ապաստանը: Տարի մը առաջ, կրկին ասպարէզ կը կարդայ Ամերիկացիներուն պաշտօնական համաձայնագիր մը ստորագրելով հոլանտական ընկերութեան մը հետ, որ իրեն թոյլ կուտայ, 5 տարիներու ընթացքին, օրական 10 ժամ իսլամական յայտագրեր սփռելու:

Թ. Ա. Թ.

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

● Յունիս 20, 1998-ին Պոնի մէջ ՀՀ Գերմանիոյ Դեսպանատան մէջ կայացաւ հանդիպում – խորհրդակցութիւն գերմանահայ համայնքի շարք մը կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ: Հանդիպման Առաջնորդութիւնը կը ներկայացնէին Թեմական Խորհուրդի ատենապետը՝ Տոքթոր Սարգիս Քէհյաեան ու փոխ – ատենապետը՝ Պր. Հերման Օտապաշեան: Խորհրդակցութեան հիմնական նպատակն էր քննարկել 1999 թուականի վերջաւորութեան ՀՀ Դեսպանութիւնը Պերլին տեղափոխելու հետ կապուած կազմակերպչական խնդիրները եւ գերմանահայ համայնքի՝ այդ գործընթացին օժանդակելու հնարաւորութիւններն ու ձեւերը:

Քննարկումներու իբրեւ արդիւնք որոշուեցաւ աշխատանքային յանձնախումբ մը կազմել, որ պիտի մասնակցի Պերլինի մէջ դեսպանութեան շէնք մը ձեռք բերելու աշխատանքներուն: Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութիւնը այս յանձնախումբին մէջ պիտի ներկայացնէ Հոգշ. Տ. Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանն ու Պր. Հերման Օտապաշեանը:

● Յունիս 27, 1998-ին Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանը այցելեց Համահայկական Հիմնադրամի Հայաստանի եւ արտաքին կապերու վարիչ Պր. Ներսէս Մկրտիչեան ընկերակցութեամբ ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանատան գործավար Պր. Վահագն Մելիքեանի, տեսակցութիւն մը ունենալու Թեմական Խորհուրդի ու Քէօլնի հայ համայնքի վարչութեան անդամներուն հետ: Պր. Մկրտիչեան այս տեսակցութեան ընթացքին ներկայացուց հիմնադրամի նոր ծրագիրներն ու վերակազմակերպման աշխատանքներու տարողութիւնը, սպասելով որ Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդարանը եւս աջակցի այս նոր գործունէութեան: Առաջնորդ Գարեգին Արքեպիսկոպոս յայտնեց Առաջնորդարանի բարի կամեցողութիւնը եւ առաջարկեց յառաջիկայ համագործակցութիւնը զարգացնել երկկողմանի հասկացողութեան հիման վրայ:

● Կիրակի, Յունիս 28, 1998-ին Քէօլնի Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն նորոգ հանգուցեալ Լուիզա Պողապալեանի մահուան քառասունքին առթիւ: Ինչպէս ծանօթ է հանրութեան, հանգուցեալը երկար տարիներ երգած էր Գերմանիոյ տարբեր օփէրաներուն մէջ եւ մեծապէս գնահատուած էր գերմանացի արուեստասէր զանգուածին կողմէ: Լուիզա Պողապալեան չէր զլանար նաեւ ընդառաջելու հայ համայնքներէն եկած հրաւէրներուն, որոնց ընթացքին իր գեղեցիկ ձայնով առիթը կուտար ըմբոշխնելու հայ երգը:

Հանգուցեալի հարազատները Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանին նուիրեցին հանգուցեալին հայերէն գիրքերն ու հարիւր յիսունէ աւելի ձայնապնակ, որ իր ձայնով հրատարակած էր արժէքաւոր երգչուհին ներկայացնելով հայկական երգերու փունջ մը:

● Յուլիս 3, 1998-ին, Շթութկարթ քաղաքին մէջ, Համահայկական Հիմնադրամի վարիչ - տնօրէն Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հետ հանդիպում մը ունեցաւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գարեգին Արք. Պեքճեան, որ յարգելի տնօրէնին հետ գաղափարի փոխանակում ունեցաւ Հիմնադրամի եւ Առաջնորդարանի միջեւ յառաջիկայ համագործակցութեան ծրագրերուն շուրջ: Պր. Յովհաննէսեան ապա երկու օրեր շարունակ այցելեց Թեմի կարգ մը ուրիշ համայնքներն ալ:

● Յուլիս 11, 1998-ին Գերաշնորհ Գարեգին Արք. հետը ունենալով Թեմական Խորհուրդի անդամներէն Տոքթոր Սարգիս Աստմը, ներկայ գտնուեցաւ Պատէն – Վիւրթէմպէրկ նահանգի հայ համայնքի վարչական ժողովին, ուր ան լսեց համայնքի առաջարկներն ու տեղեկացաւ յառաջիկայ ծրագրերուն: Առաջնորդն ու Տոքթոր Սարգիս Աստմ գոհունակութեամբ մեկնեցան քաղաքէն, քանի որ ներկայ վարչութիւնը՝ գլխաւորութեամբ ատենապետ Պր. Ժան – Յակոբ Աւետիքեանի աշխոյժ աշխատանք կը տանի իր եկեղեցաշէն գործունէութեամբ եւ մանաւանդ նոր վարձուած Հայ Տան մէջ կը ծաւալէ մշակութային գործունէութիւն, համախմբելով շրջանի ժողովուրդը մէկ տանիքի տակ:

Առաջնորդը խոստացաւ հնարաւոր ամէն օժանդակութիւն ցուցաբերել Առաջնորդարանի կողմէ, Թեմական Խորհուրդի ամենամօտ ժողովէն ետք: Առաջնորդարանը մինչ այդ եկեղեցական գիրքեր նուիրեց համայնքին, մանաւանդ Ս. Պատարագի Թարգմանութիւնը առ ի գործածութիւն արարողութիւններու ընթացքին: Առաջնորդարանը պիտի օժանդակէ նաեւ վերականգման՝ Շթութկարթի գերեզմանատան մէջ գտնուող հայկական բաժնի դամբարաններուն, որոնք ընդհանրապէս կը պատկանին Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմէն ետք Գերմանիա հաստատուած ռազմագերիներուն:

● Օգոստոս 15, 1998-ին Թեմիս Առաջնորդը ներկայ գտնուեցաւ Քէօլնի Մայր Տաճարի հիմնադրութեան 750-ամեակի եկեղեցական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններուն:

Գարեգին Արք.ի գլխաւորութեամբ Պապի ներկայացուցիչ կարդինալ Անճելօ Սոտանօի կաթողիկէ եկեղեցւոյ տարբեր երկիրներէն եկած երեսունէ աւելի կարդինալներու եւ բոլոր յարանուանութիւններու բարձրաստիճան ներկայացուցիչներու կողքին, առաւօտեան նախ մասնակցեցաւ Ս. պատարագին, որ կը մատուցանէր Քէօլնի Եօախիմ կարդինալ Մայզնէր: Ներկայ էին նաեւ պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներ՝ ինչպէս վարչապետ Հէլմութ Քոհլ, նահանգապետներ՝ Եօհաննէս Րաու եւ Վօլֆկանկ Քլէմէնթ, քաղաքապետ Նորպէրթ Պուրկէր, նախկին Խորհրդային Միութեան նախագահ Գորբաչով եւ տակաւին բազմաթիւ պատուոյ հիւրեր:

Պատարագէն ետք տրուած ճաշէ յետոյ Գարեգին Արք. մասնակցեցաւ դասախօսութեան մը, որ կիւրցէնիչ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ: Հոն, Գարեգին Արք. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմէ ուղարկուած նամակ մը յանձնեց կարդինալ Մայզնէրին, որ կը պարունակէր իր սիրալիր ողջոյններն ու խնդակցութիւնը հոգեւոր այս տօնախմբութեան առթիւ, մաղթելով որ այս տաճարը մնայ ոչ միայն պատմական ու արուեստի յուշարձան մը, այլ մնայուն ներկայութիւնը Տիրոջ՝ որպէս հովանաւորը գերմանացի ժողովուրդին ու քրիստոնեայ եղբայրներուն:

ԴԻՒԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն
Օգոստոս 19, 1998

(*) ՅԱՌԱՋ». _ Հաղորդագրութենէն զանց առած ենք երկու պարբերութիւններ (Էջմիածնի օրհնութիւն եւ Կարօ Յովսէփեանի քաղաքապետական ընտրութիւնը) որոնց անդրադարձած էինք ատենին:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՆԵՐՈՒՄԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Իր կեանքը աշխարհքի վրայ կեդրոնացած էր լուցկիներու, սիկարի թուղթերու եւ ծխախոտի տուփերու մէջ, զորս առտուընէ մինչեւ իրիկուն մաներուն մէջէն կ՚անցընէր շոյելով փայփայելով ու համրելով անընդհատ, իր միտքն յոգնեցնելով միայն այն ապօրէն միջոցներուն վրայ որոնցմով կրնար աւելորդ շահ մը ընել:

Տարի մը առաջ, երբ իրիկուն մը կառուի հարուածներ կ՚իջեցնէր փոքրիկ Ռափիկին, յանկարծ թուլութիւն մը զգացեր էր ձախ կողմին վրայ, ու մասնակի անդամալուծութիւն մը անզգայացուցեր էր իր ձախ ոտքն ու ձեռքը: Բժշկական մասամբ առողջացեր էր, բայց ձախ սրունքը նոյնը կը մնար միշտ ու այս պատճառով խուցին մէջ մտեր էր այն խոշոր անթացուպը, որ ճշմարիտ պատուհաս մըն էր եղած Ռափիկի գլխուն:

Մութը կը կոխէր, Նոյեմբերի ցրտահարած այն մութը որ մռայլով ու թախծութեամբ չինուած է: Հաճի Մարտիրոս ակնոցը հաներ էր, ու իր պղտոր աչքերովը փողոցը կը դիտէր, երբեմն քթին տակէն մրմռալով.

– Աս լակո՞տը վուր մնաց, ա՛խ էյէր նորէն պակաս է նէ…

Ու աջ ձեռքովը անթացուպը կը շոյէր, դէմքի աղետալի ծամածռումով մը:

Յանկարծ ծերունին վեր առաւ գլուխը, որսի շան մը պէս ականջները տնկելով. իրիկնամուտի յարաճուն հանդարտութեան մէջէն հեւասոր սրադոյ ձայնի մը արձագանգը լսուեցաւ.

– … Քէհատը, քիպրիթ…

Ծերունիին նուաղկոտ աչքերուն մէջ շողին մը փայլեցաւ ու անմիջապէս մարեցաւ:

– Ան է, մրմռաց ու դողդոջ ձեռքովը շօշափեց իր անթացուպը, որ անորոշ կերպով կ՚ուրուագծուէր սենեակին մութ յատակին վրայ:

Մէկ քանի վայրկեան ետքը խարխուլ դրան բացուիլը կը լսուէր ու ծերունիին նստած սենեակին սեմին վրայ երեւան կուգար, դզզոյշ ու վախկոտ շարժումներով, փոքր մարմինը Ռափիկին, վիզէն կախուած ունենալով իր քառակուսի տուփը:

Հազիւ երեւցած էր, ծերունին խեղդուկ ձայնով մը պոռաց.

– Ծօ Ռափիկ, ինչո՞ւ ուշ մնացիր:

Տղան վարանեցաւ, դողաց, շուրթերը շարժեց ու կմկմաց.

– Տէտէ, միւշտէրի էլաւ…

– Վայ. բէկ աղէկ, հոս բեր նայիմ, ի՞նչ ծախեցիր…

Ռափիկ քիչ մը քաջասրտուեցաւ, յառաջացաւ մինչեւ ծերունիին ցած բազմոցին առջեւ ու վիզէն հանեց տուփին կապը:

Դաժան ծերուկը «Սա խանտիլը վառէ» պոռաց, մինչ իր դողդոջ մատներն արդէն սկսած էին առ խարխափ շօշափել տուփին մէջ գտնուածները, ու քթին տակէն կը մռլտար.

– Մէկ, երկուք, երեք…

Ռափիկ վազեց ննջարանին մէջէն առաւ կանթեղը, սրտադողով վառեց զայն ու բերաւ մեծ հօրը մօտ, բազմոցին վրայ: Կանթեղը սկսաւ պլպլալ իր դուրս կարմիր բոցէն արձակելով խիղտ ծուխ մը, որ ցած ձեղունը կ՚երկարէր մինչեւ, ու երբեմն իր տատանումներուն մէջ չկրնալով ուղղակի վեր ելլել՝ ծերունիին ճակատը կը մրոտէր: Գարշ հոտ մը սկըսաւ տարածուիլ սենեակին մէջ:

Հիմակ Հաճի Մարտիրոսի կռնակը կլորցած էր տուփին վրայ, ակնոցով զինուած աչքերը սոսկալի սեւեռումով կը դիտէին լուցկիի, ծխախոտի տուփերն ու թուղթի թերթիկները, զոր աջ ձեռքին դողացող աղտոտ մատներովը կը համրէր, բաղդատելով զանոնք դեղնած թուղթի կտորի մը վրայ երեւցող ծուռիկ մուռիկ թուանշաններու հետ: Քիչ մը անդիօք կեցած էր Ռափիկ աչքերը սարսափի բուռն արտայայտութեամբ մը յառած տուփին վրայ, շուրթերը սարսուռն, վերահաս փոթորիկի մը սոսկումներովն համակ: Ծերունին անյողդողդ, աշխարհքէն անգիտակ, իր կենսական գործին քննութեանը փաթթըլուած հոգւով մարմնով, ձայն ձուն չէր հաներ, կանթեղին երերուն անփայլ լոյսին մէջ աշխատելով, որուն սեւ ծուխը երբեմն իր ճերմակ լերկ գանկը կը լղըրոտէր: Յանկարծ վեր առաւ գլուխը, ձեռքերը դուրս հանեց տուփէն, եւ լսաւ.

– Ծախածներուդ փարա՛ն…

Ռափիկ դողաց, ձեռքը իր բաճկոնին գրպանը խոթեց ու շատ մը մանրուք դրամներ հանելով՝ թափեց բազմոցին վրայ. ծերունին սովալլուկ գայլի մը պէս որ իր ճանկերը կը նետէ որսին վրայ, յափշտակեց առաւ դրամները եւ սկսաւ համրել իր կռչկոտ ափին մէջ:

Այդ միջոցին խեղճ Ռափիկին երեսը նայողը անպատճառ մեռած պիտի կարծէր զայն. չէր դողար, մարմինը սառած էր կարծես ու դէմքը դիակի գոյն:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

յուշագիր ստորագրուած է Հայաստանի եւ Սաքսոնիա – Անհալթ շրջանի Մշակութային նախարարութիւններուն միջեւ։ Ծրագրուած է համալսարանական կապերը զօրացնել, 1700–ամեակի նիւթով գիտաժողով կազմակերպել, եւայլն։

***

ՆՈՒԷՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ

Աշտարակի գրադարանը որ տարիէ մը ի վեր կը կրէ Վարդգէս Պետրոսեանի անունը, 3700 տոլարի արժէքով 213 հատոր ստացած է մշակոյթի աշխատողներու արհմիութեան խորհուրդէն, աջակցութեամբ՝ Երասխ հիմնադրամին։

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՌԱՋՆՈՒԹԵԱՆ 10–ՐԴՆ Է

Յունահռոմէական ոճի ըմբշամարտի Գահիրէի աշխարհի երիտասարդական առաջնութեան Հայաստան մասնակցելով չորս մարզիկներով, գրաւած է 10–րդ դիրքը։ Գիւմրեցի Վահան Զուգարեան (54 քկ.) առաջին մրցումին կողը վնասելով հանդերձ յաջողած է արծաթէ մետալ շահիլ։ Իսկ Մովսէս Կարապետեան (70 fկ.) չորրորդ հանդիսացած է։

Ջախահասներու Շուէտի աշխարհի ըմբշամարտի առաջնութեան (Օգոստոս 26) Հայաստան մասնակցած է երեք ըմբիշներով. Արմէն Թովմասեան, Արթիւր Սարգսեան եւ Լեւոն Գեղամեան։

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք–Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԵՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse — Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ։

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon

2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:

Mme Lucie Dossikian ou	Mme Elisabeth Davidian
01 45 46 10 11	01 46 65 81 53.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1) ՀԱՅԵՐԷՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

7–էն 15 տարեկան երախաներու համար, Չորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9 – 12։

Պիտի դասաւանդէ՝
Տիկին Հիլտա Գալֆայեան–Փանոսեան

Իր հեղինակած լսատեսողական մեթոտով որուն արդիւնքները փաստուած են։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 23–ին։

2) ՊԱՔԱԼՕՐԷԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Միջին մակարդակ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 16 – 17.30։

Յառաջացածներ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 17.30 – 19։

Կը դասաւանդէ Պր. Մ. Ադամեան։

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 22–ին։

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թարգմանչաց Վարժարան։

Հեռաձայն. –
01 – 46 – 45 – 60 – 55

CHAVILLE

PROGRAMME SCOLAIRE 1998-99

Les cours de langue arménienne et de catéchisme, seront prodigués deux fois par semaine sous l'égide de l'Eglise de Chaville. Ils se dérouleront dans la salle annexe Sarkis BALABANIAN, suivant le programme et les horaires suivants :

— les **mercredis de 10h-12h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves débutants;

— les **mercredis de 14h-16h** : langue arménienne et catéchisme pour les élèves de niveau moyen;

— les **vendredis de 18h-21h** : langue arménienne pour les élèves de niveau avancé et pour les adultes.

Les cours débuteront le 9 septembre à 9h30.

Pour plus de renseignements, s'adresser auprès du professeur:
M. Mesrop ATAMIAN —
Tél. : 01. 47. 09. 23. 18.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

1954 — 44ème ANNIVERSAIRE — 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France

et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes

Sous la présidence de *MGR LAGRANGE, Evêque de Gap*

et *MGR DARON GEREJIAN, Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France*

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*

La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des inscrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP —
04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) &
04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille

Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

ԾՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ ֆաքաղոկ

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 28
VENDREDI
28 AOUT
1998

LE NUMERO : 6.00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (սովորական առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.451 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.451

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ ԵՒ ՎԱԼԱՆՍԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՄԻՋԵՒ

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ ԼԱՊՈՆԻ ԱՄԲԱՍՏԱՆԱԳԻՐ-ՆԱՄԱԿԸ

Վալանսի քաղաքապետարանին կողմէ Մարտ 30-ին յայտնուած Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման բաղձանքը ուշագրաւ թղթակցութեան մը պատճառ եղած է Թուրքիոյ Լիոնի հիւպատոսին եւ Վալանսի քաղաքապետին միջեւ (*)։ Այս թղթակցութեան ենթադրելի պարունակութեան մէջ առանձին հետաքրքրութեան արժանի էջ մը կը կազմէ քաղաքապետ Պր. Փաթրիք Լապոնի (ԼՌ-ՓԷ-ԼՌ) պատասխանը, իր հատու չեչտով ու ամէն դարձուածքէ զերծ անմիջականութեամբ։

Ինչ կը վերաբերի Թուրք հիւպատոսին Աքըն Ալկանի անդրադարձին, ան պաշտօնական քաղաքավարութեան կաղապարներով գրի առնուած երկտող մըն է, Օգոստոս 7 թուակիր, որ քաղաքապետին նկատառման կը յանձնէ Թուրքիոյ Արտաքին Գործերու Նախարարութեան պատրաստած գրութիւնը, Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին Մայիս 29-ի քուէարկութեան առթիւ։

Աւելորդ է բնականաբար նորութիւն ակնկալել նիւթին՝ Հայերու ցեղասպանութեան մասին, պաշտօնական տեսակէտը կրկնող այդ էջերէն։ Իսկ քուէարկուած բանաձեւին առընչուած տողերը Ազգ. Ժողովի արարքը կը նկատեն պատմութեան եւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան դէմ անարդարութեան արտայայտութիւն որ պիտի քաջալերէ ահաբեկչութեան հակումները եւ մանաւանդ վնաս պատճառէ ֆրանքօ-թուրք քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւններուն։ Կայ նշումն ալ թէ ցեղասպանութեան ճանաչումին ընդունուած բանաձեւը ժխտական ազդեցութիւն պիտի գործէ Կովկասի մէջ խաղաղութեան եւ կայունութեան հոլովոյթին վրայ։

Վալանսի քաղաքապետին Օգոստոս 13 թուակիր պատասխանը կուտանք ամբողջութեամբ.

Պարոն Ընդհ. Հիւպատոս,

Ցատուկ ուշադրութեամբ կարդացի ձեր ղրկած փաստաթուղթը։

Անոր պարունակութիւնը գայթակղեցուցիչ է, որովհետեւ կը շարունակէ Թուրք պետութեան քննապաշտական քաղաքականութեան գիծը որուն ան կը հետեւի 1920-էն ի վեր։ Ան մեղսակցութիւն մը կը ստեղծէ Հայերու ցեղասպանութեան կիրարկու Երիտ-Թուրքերու վարչակարգին եւ այսօրուան Թուրք պետութեան միջեւ որ կ'ուրանայ կատարուածը։ Գիտցէ՛ք որ միայն դիւանագիտական ձեր անձեռնմխելիութիւնն էր որ արգելք եղաւ ինծի, ձեզ դատարան առաջնորդելու, ժխտողական քարոզչութեան ամբաստանութեամբ։

Ձեզի կը փոխանցեմ Վալանսի քաղաքապետական խորհուրդին բովանդակ զայրոյթը, ի տես՝ տնտեսական սպառնալիքներ արտայայտող Թուրքիոյ կեցուածքին եւ հակաֆրանսական ատելութեան այն քարոզչութեան, որուն լծուած է Թուրք պաշտօնական մամուլը։

Ի՞նչպէս Թուրքիա կրնայ այս կերպով ծանակել Ֆրանսան որ եւրոպացի ներդնողներու գլխաւորն է եւ ձեր երկրին Եւրոպական Միութիւն մուտքին ամէնէն ջերմ պաշտպանը։

Ամօթալի բան է կարդալ այդ էջերուն մէջ որ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովը կը քաջալերէ ահաբեկչութեան շարժումները։

Սահմռկեցնող է տեսնել որ Թուրքիա Ղարաբաղի Հանրապետութեան ինքնապաշտպանութեան եւ ինքնորոշման շարժումը կը վերածէ գրաւումի մը, մինչ Թուրքիա ինք զինուորական գրաւման տակ կը պահէ Կիպրական Հանրապետութեան տարածքին մէկ երրորդը։

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանին տրուած որակումին թէ շրջանին մէջ անկայունութեան գլխաւոր ազդակն է, կը խորհիմ թէ այդ որակումը աւելի յարիր է պետութեան մը որ կը բնաջնջէ քիւրտ ժողովուրդը, գրաւման տակ կը պահէ Կիպրոսի մէկ երրորդը, կանոնաւոր կերպով ոտնձգումներ կ'ունենայ Եւրոպայի Միութեան անդամ Յունաստանի հանդէպ, իր ամբարտակներով ջուրի սպառնալիք կ'ընէ Սուրիոյ, սահմանային եւ տնտեսական շրջափակում մը կը պարտադրէ Հայաստանին, կ'արհամարհէ մարդկային իրաւունքները. պետութեան մը որուն ստեղծումը եւ գոյութիւնը հիմ ունին իր փոքրամասնութիւններուն բնաջնջումը, քննապաշտութիւնը եւ իր դրացիներուն վրայ գործուած յարձակումները։

Ժամանակը հասած է որ Թուրք իշխանութիւնները հետեւին օրէ օր աւելցող Թուրք քաղաքացիներու օրինակին որոնք կը փափաքին ճանչնալ պատմական իրողութիւնը, կը ձգտին դրացի պետութիւններու միջեւ խաղաղութեան եւ ժողովուրդներու բարեկամութեան։

Արտօնեցէք վերջապէս որ անձնական հարցում մը ուղղեմ ձեզի։ Վաղը երբ ամբողջ աշխարհը ճանչցած պիտի ըլլայ Հայերու ցեղասպանութեան իրողութիւնը եւ Թուրք կառավարութիւնը եւս պիտի առնէ այդ քայլը, արդեօք ի՞նչպէս պիտի թարգմանէք ձեր զաւակներուն ակնարկը։

Կը խնդրեմ որ ընդունիք, Պր. ընդհ. հիւպատոս, յարգալիր բարեւներս։

ՓԱԹՐԻՔ ԼԱՊՈՆ

(*) «ՅԱՌԱՋ».- Թղթածրարը ստացանք Վալանսի քաղաքապետին կցորդ՝ Նուպար Քէշիշեանէ։

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2-4-7ԻՆ

Պոլսոյ կուսակալը, Օգոստոս 26-ին, իր մօտ հրաւիրելով Պատրիարքական թեկնածուներէն Շահան Արքեպիսկոպոս Սվաճեանը, յայտնած է թէ ընտրութեան արտօնագիրը հասած է. ընտրութիւնը հաւանօրէն տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 2 – 4 եւ 7 թուականներուն։ Առաջին օրը կ'ընտրուին կրօնական պատգամաւորները, Հոկտեմբեր 4-ին ալ աշխարհականները. իսկ Պատրիարքը անոնց քուէներով կ'ընտրուի Հոկտեմբեր 7 Չորեքշաբթի օրը։

Լուրը հաղորդելով, «Միլլիյէթ» (Օգոստոս 27) տեղ կուտայ նաեւ Պատրիարքական Տեղապահ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի թեկնածութեան պատճառած վէճերուն եւ յատկապէս Անգարայի հակադրութեան։ Կ'ըսուի որ ան նախորդ ընտրութեան ալ թեկնածու ներկայացած էր, ինչ որ ճիշդ չէ, եւ թէ անճշտատ տեղեկագիրներով խնդրոյ առարկայ եղած էր անոր «հակաթուրք գործունէութիւնը, Երեւանի հետ շատ սերտ յարաբերութիւնները եւ հակաթուրք կեցուածքով ծանօթ Հ.Յ.Դ.-ի ենթամամբ համակրանքը»։ Թերթը ասոր հետ տեղ կուտայ նաեւ հայ գաղութէն արձագանգող լուրերու թէ Մութաֆեան Արք.-ի թեկնածութեան վէճերը գործն են այն շրջանակներուն որոնք շահեր ունին գաղութային կալուածներէ եւ այդ անհիմն ամբաստանութիւններով կը ջանան խոչընդոտել անոր ընտրութիւնը։

Թերթին տեղեկատուութեան համաձայն, երկու թեկնածուներուն վրայ աւելցած է Գերմանիոյ առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեանի անունն ալ։

***

Այս լուրին առընչութեամբ, Հինգշաբթի առտու հեռաձայնային կապ հաստատեցինք Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ Գարեգին Արք.ի հետ, որ յայտնեց թէ բնաւ լուր չունի, ինք ալ նոր տեղեկացած է «Միլլիյէթ»ի գրածէն, մինչ, ինք, ցարդ ոչ ոքի որեւէ բան չէ ըսած։

ԹՈՒՐՔ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ Ա. ԶԱՐԱՔՕԼՈՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՄՐՑԱՆԱԿԻՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ

Թուրք հրատարակիչ Այշէնուր Զարաքօլու որ Հայերու ցեղասպանութեան ու Քիւրտերու, մարդկային իրաւունքներու եւ թապու այլ նիւթերու մասին հրատարակած հատորներով աննախընթաց շարժումի մը առաջնորդն է Թուրքիոյ մէջ, արժանացած է Միջազգային հրատարակիչներու ընկերակցութեան «Մարդկային իրաւունքներու մրցանակ»ին։ «Պէլկէ» հրատարակչականին այս հիմնադիրն ու տնօրէնուհին որ ինչպէս ծանօթ է, իր գործունէութեան պատճառով քանիցս բանտարկուած է Թրքական ատեաններու վճիռով, 10 հազար մարքի (35 հազար ֆրանսական ֆրանք) մրցանակը պիտի ստանայ Ֆրանքֆորթի գիրքի տարեկան տօնավաճառին որ տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 7 – 12։

Ա. Զարաքօլու 51 տարեկան է, հրատարակած է աւելի քան 350 հատորներ։ Հրատարակչատունը հիմնուած է 1977-ին։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին Մայիս 29-ի քուէարկութեան որպէս հակազդեցութիւն, Հայկական հարցին մասին հրատարակութիւն մըն ալ ունեցած է Տրապիզոնի քաղաքապետութիւնը։ Ան խորագրուած է «Հայկական պատմութիւնները, տեղահանութեան պատճառները եւ կիրարկութեան մէջ պետութեան դերը»։ Հատորին հեղինակն է հանգստեան կոչուած գնդապետ մը Հ. Պէքթաշ։ Ամբողջովին հերքումի եւ ուրացումի տեսակէտներուն կրկնութեամբ լեցուած հատորը կը կրկնէ նաեւ ծանօթ եզրակացութիւնը. «Օսմանեան պետութիւնը երբեք բնաջնջումի հրահանգ արձակած է։ Անոր ղեկավարները յանցաւոր չեն. ոչ ալ մենք որ անոնց թոռներն ենք։ Մեր ճակատը բարձր է եւ հոգին անվրդով»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԳԱԳԻԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

Օգոստոս 26-ին, իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի Հանրապետութեան գիտութիւններու Ազգ. Ակադեմիայի փոխնախագահ, ակադեմական՝ Գագիկ Սարգսեան։ Ծնած էր 1926-ին, Երեւան։ Աւարտած է Լենինգրադի համալսարանի պատմութեան ճիւղը, 1954-էն աշխատած է Գիտութեան Ակադեմիայի Հիմնարկը, 1956-էն 1962 աւագ գիտաշխատող եւ ԳԱ. հանրային գիտութիւններու բաժանմունքի քարտուղար եղած է, 1966 – 1971-ին Հին աշխարհի պատմութեան բաժնի վարիչ, 1971-էն Գիտութիւններու Ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկի տնօրէն։ 1984-ին ընտրուած է Խորհրդային Միութեան արեւելագէտներու Հայաստանի մասնաճիւղի նախագահ։ Ունի բազմաթիւ աշխատութիւններ, հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն։

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի որոշումով, Օգոստոս 26-ին կառավարական յանձնախումբ կազմուած է գլխաւորութեամբ Ակադեմիայի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեանի, յուղարկաւորութեան կարգադրութեանց կապակցութեամբ։

ԱՐԱՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԵՐԹՈՒԴԱՐՁԸ ԵՐԵՒԱՆ

Օգոստոս 25-ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը վարչապետ Րաֆիք Հարիրիի անձնական օդանաւով, նոյն օրուան մէջ երթ ու դարձ մը կատարած է Երեւան։ Իրեն կ'ընկերանային ընդհանուր փոխանորդ Արտաւազդ Արք. Թրթռեան, մէթր Խաչիկ Պապիկեան եւ գաւազանակիր՝ Վրոյր Վրդ. Տէմիրճեան։

Այս այցելութեամբ Արամ Ա. չուտափոյթ ապաքինում մաղթած է Գարեգին Կաթողիկոսին, ապա երկու Կաթողիկոսները երկար հանդիպում մը ունեցած են նախագահ Քոչարեանի եւ վարչապետ Դարբինեանի հետ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 26 / 27)

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Թուրքիոյ նախագահ Ս. Տէմիրէլ հրաւէր ուղղած է Ռ. Քոչարեանին, մասնակցելու Հոկտեմբեր 29 – 30-ին Անգարա եւ Պոլիս կայանալիք հանդիսութիւններուն որոնք նուիրուած պիտի ըլլան Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակին։ Օգոս-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՓԻ ՄԷՋ (Հարաւի Ափրիկէ) հակամերիկեան ռմբահարձ մը գործուեցաւ Օգոստոս 25-ին, որու հետեւանքով մէկ մեռեալ եւ 27 վիրաւոր կար։ Ռումբը մը պայթած է ամերիկեան ճաշարանի մը մէջ, ուր բազմաթիւ ընտանիքներ եւ զբօսաշրջիկներ կային այդ ժամուն։ Արարքին տէր եղաւ «Մահմետականներ ամբողջական ճնշումին դէմ» անունով կազմակերպութիւն մը։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Արտաքին նախարարը հերքած է թէ Սալու Նիտալ Եգիպտոս կը գտնուի, Պաղեստինեան ազբիւրներու համաձայն հոն էր եւ արգելափակուած ու մահամերձ։

ԱՈՒՇՎԻՑԻ խաչերու բանավէճը չէ փակուած, ազգայնական Լեհեր 222 նոր խաչեր ցցած են. եպիսկոպոսներն ալ կոչ ըրած են որ այդ խաչերը տեղափոխուին, յարգելու համար Հրեաներու զգայնութիւնը։

ԼԻՒՐԻ ՄԷՋ (Հօթ - Սոնի նահանգ) հաւաքուած են 40 հազար գնչուներ իրենց տարեկան համագումարին համար։

ԿԱՐՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՑԸ ՎԿԱՅ...

Մօտ ամիս մը առաջ, Ֆրանսական շըր-ջանակի մէջ կը գտնուէի երբ յանկարծ իմանալով հայ ըլլալս, ալեհեր մազերով մէկը մօտեցաւ, աջ ձեռքը երկարելով եւ լայն ժպիտով մը յայտարարեց. «Ձեր նախկին մայրաքաղաքէն կուգամ ուր դեռ կը գըտ-նուէի երկու շաբաթ առաջ»: Շուտ մը հասկցայ որ մարդը Անին նկատի ունէր: Ես միշտ բարի նախանձով մը դիտած եմ այդ առասպելական քաղաքէն եկող իւրա-քանչիւր ճամբորդի, անոր մէջ տեսնելով տեսակ մը «Մահտեսի»: Պահ մը միտքս տարի մը ետ գնաց եւ յիշեցի որ միակ առիթը Անին տեսնելու 1997-ի յուլիսեան կիզիչ օրերուն ընծայուեցաւ ինծի երբ խումբ մը Ֆրանսացի եւ գիւմրեցի ման-կավարժներու հետ այցելած էինք Անի-ճեմզայի սահմանային գօտին: Այս ա-ռիթը, բնականաբար, թէ հոգեկան ու-րախութիւն եւ թէ դառնութեան բըղ-ձում մը արթնցուցած էր մէջս. ես որ նախանձորդն ու սիրահարն էի այդ հի-նաւուրց ոստանին, զայն կը դիտէի արդի Հայաստանի սահմանէն եւ ան ալ հեռա-դիտակով երբ նոյն վայրկեանին Ախուր-եան գետին հակառակ ափին վրայ, օտար զբօսաշրջիկներ ազատօրէն Մայր Տաճա-րին եւ միւս եկեղեցիներուն պատերուն տակէն կը քալէին: Ու ես միտքովս երա-նի կուտայի իրենց...:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՈՂԲԱԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՎԿԱՆ

Մարդուն ձայնը զիս ետ բերաւ Ֆրան-սա. անձանօթը իր կատարած ճանապար-հորդութեան նկարագրութիւնը շարու-նակելով, աւելցուց այս անգամ. «Ձեզի գէշ լուր մը պէտք է յայտնեմ»: Ես խո-րոյն մտածեցի որ Թուրքիայէն եկողին մեզ ուրախացնելու քիչ առիթներ կը տըր-ուին ու անմիջապէս միտքս գնաց այս ան-գամ պատրիարքական ընտրութեան շուրջ ծագած յայտնի խնդիրներուն: «Կարսի ձեր եկեղեցին, հասնելէս ութ օր առաջ, Թուրքերուն կողմէ մզկիթի վերածուե-ցաւ»: Մարդը գիտէր անշուշտ որ լուրը զիս անտարբեր պիտի չձգէր: Զիս մխի-թարելու միտումով ան ըսաւ «պարապ տեղ մի՛ ցաւիք, անցեալը անցեալ է»: Այո՛, մենք ալ պիտի ուզէինք որ «անց-եալը անցեալ ըլլար» սակայն կայ մէկը որ կ'աշխատի միշտ եւ ամէն վայրկեան, այդ անցեալը որպէս խայթ օգտագործել: Ի-րականութեան մէջ, շատերս մոռցած էինք գուցէ Կարսի Սրբոց Առաքելոց տա-ճարին գոյութիւնը: Ոմանք պիտի ըսեն անկասկած «ինչեր կորսնցուցիք, այդ-մէ՞կին վրայ պիտի կենաք հիմա»:

Ասկէ ուղիղ քսան տարի առաջ սակայն, օտար մը՝ փրոֆեսոր Ժան - Միշէլ Թիէ-րին էր որ զայն մեր ուշադրութեան ա-ռարկայ կը դարձնէր իր հրատարակած մէկ հատորով (1): Ու այդ թուականէն ի վեր, գրեթէ ոչ մէկ լուր: Վերջին ա-միսներուն սակայն շշուկներ կը շրջէին այդ սրբավայրին մզկիթի վերածուելուն մասին: Վրայ հասան Ֆրանսական Ազգա-յին Ժողովին Ցեղասպանութեան ճանաչ-ման լուրը, Կիպրոսի Հայոց Մակարավան-քը պանդոկի վերածելու հարցը, Պոլսոյ Պատրիարքութեան խնդիրը: Բոլորիս հա-մար, բացի անշուշտ Եւրոպացիներէն ո-րոնք ոչ մէկ տեղ, երբեք, չարիք կը տես-նեն, յստակ էր որ երկու վերջին դէպքե-րը պատասխանն էին առաջինին: Ուրեմն ասոնց վրան, քանի մը շաբաթներէ ի վեր պէտք է աւելցնել Կարսի Եկեղեցիին սըր-բապղծութիւնը: Պէտք է գիտնալ սակայն որ այդ Եկեղեցիին ճակատագիրը իսկա-պէս իւրօրինակ եղած է, սկիզբէն իսկ...:

ՁԵՌՔԷ ՁԵՌՔ

Երեք կարեւոր պատմիչներ՝ Ասողիկ Տարօնցի (Ժ. դար), Սամուէլ Անեցի եւ Մխիթար Այրիվանեցի (ԺԳ. դար) անդ-րադարձած են այդ եկեղեցւոյ հիմնադը-րութեան պայմաններուն: Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ օրինակի համար Ասողիկ Տարօնցի՝ «Շինեալ թագաւորին զկաթողիկէ սուրբ ի քաղաքին Կարուց՝ վիմարդեան արձանօք, որձաքար, պողովատաշ վիմօք, բոլորա-պէս գմբեթաւորեալ, պայծառ զարդուք, երկնանման խորան»: Սուքիաս վարդա-պետ Էփրիկեան, իր «Պատկերազարդ բը-նաշխարհիկ բառարան»ին երկրորդ հա-տորին մէջ հետեւեալը կը գրէ տաճարին մասին. «Յիրաւի վայելուչ եւ անսովոր ձեւ մ'ունի, արտաքուստ ութանկիւնի բո-լորակ, ներքուստ քառաթեւ. քարձր եւ սրածայր գմբէթը՝ կը բարձրանայ ութ կողմերէն առանց սեան, տասներկու երես բաժնուած, որոնց վրայ ներսէն ըն-կարուած է երկոտասան առաքելոց պատ-կերները» (2): Եկեղեցւոյ նկարագրու-թիւնէն յետոյ, մէջբերելով Ասողիկ Տա-րօնցիին վկայութիւնը, հեղինակը կը շա-րունակէ պատմելով սրբավայրին օծման տարօրինակ պարագաները. «Այս եկե-ղեցւոյ համար է որ աբխազ Բեր կամ Թեւդա թագաւորը, նախատանօք դեսպան դրկեց առ Աբաս (3) որ նաւակատիքը (4) չընէ, մինչեւ որ ինքը գայ իրեն ծիսովը օրհնել տայ. Աբաս ալ յարձակելով Բերայ զօրաց վրայ՝ որ Կուր գետոյն եզերքը բա-նակեր էին, վանեց վռնտեց, եւ թա-գաւորը ձերբակալելով բերաւ մտցուց ներս եւ ցուցընել տալով իր շինած եկե-ղեցւոյն վայելչութիւնը ըսաւ. Լաւ տես, վասն զի մէկ մ'ալ պիտի չտեսնես. եւ աչ-քերը խաւարեցնելով՝ գլխուն գինը առաւ եւ արձակեց (5):

1054 - 1055 թուականներուն, Իպրահիմ Ինալ, սելճուք նուաճողներուն պետերէն մէկը, կը գրաւէ Կարս քաղաքին ցած, անպաշտպան մասը եւ ամբողջ հայ բնակ-չութիւնը սուրէ կ'անցընէ առանց ամուր բերդին վրայ յարձակելու: Այս առաջին յարձակումը ահազանգի պէս կը հնչէ ան-շուշտ Բագրատունիներուն համար: Տոհ-մին վերջին ժառանգորդը՝ Գագիկ - Աբաս իր հայրենական կալուածը կը զիջի Բիւ-զանդացիներուն եւ Կապադովկիա կ'ա-պաստանի 1064-ին: Քաղաքը քիչ ժամա-նակ Յոյներուն ձեռքը կը մնայ: Երկու դար շարունակ ան կռուախնձոր կը դառ-նայ Վրացիներուն եւ Թուրքերուն միջեւ: 1579-ին, Սուլթան Մուրատի հրամանա-տար Մուսթաֆա Փաշա Կարս կը հաս-տատուի. Առաքելոց Եկեղեցին որ լքուած եւ մասամբ ալ թաղուած էր, առաջին ան-գամ մը մզկիթի կը վերածուի:

ԺԹ. դարուն աւարտին Կարսի նահան-գին մէջ մօտ 21.000 Հայեր կ'ապրէին: Այդ շրջանին, Առաքելական Հայերը երկու եկեղեցիներ ունէին՝ մէկը հին էր, Սուրբ Նշան անունով, Բագրատունիներէն մնա-ցած, միւսը՝ Սուրբ Աստուածածին, կը գտնուէր միջնաբերդին ժայռին տակ: Կաթողիկէները մէկ եկեղեցի ունէին՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ բողոքա-կանները ժողովարան մը: Յոյները մէկ եկեղեցի ունէին՝ Սուրբ Գէորգ:

1877-ին, Ռուսեւօսմանեան պատերազ-մը կ'աւարտի Թուրքերուն պարտու-թեամբ: Քաղաքին ազատարարներուն շարքերուն մէջ կը գտնուին հայազգի բազմաթիւ սպաներ որոնցմէ Կոմս Լօրիս - Մելքովը: Տաճարին գմբէթին վրայ կրկին կը բարձրացուի Քրիստոսի, բայց այս անգամ երեքթեւեայ, խաչը... Ե-կեղեցին ռուսական աղօթավայրի կը վե-րածուի զինուորներուն համար: Ռուս հա-մայնքին միւս հաւատացեալները կը յա-ճախեն քաղաքին մէջ գտնուող Սուրբ Միքայէլ Հրեշտակապետի Եկեղեցին: Ա-ռաքելոց Եկեղեցին այս նոր վիճակին մէջ կը մնայ մինչեւ 1918-ի ռուսական աղէ-տալի նահանջը: Մինչ այդ, ռուսական տիրութեան քառասուն տարիներու ըն-թացքին, հայկական բնակչութիւնը ըզ-գալիօրէն աճած էր: 1897-ի տուեալնե-րուն համաձայն ան հասած էր 73.000 շունչի: Այդ նոյն տարին Կարսի մէջ, գոր-ծավաճառ Սողոմոնեաններուն տունին մէջ, կը ծնէր ապագայ բանաստեղծ Եղիշէ Չարենցը: 1903-ին, Կարսի մէջ գոյութիւն ունէին տասներկու հայկական վարժա-րաններ: Անոնց աշակերտութեան թիւը կը հասնէր 1283-ի:

1919-ի Ապրիլէն մինչեւ 1920-ի Հոկ-տեմբեր 30, քաղաքը եւ համանուն մարզը մաս կազմեցին Հայաստանի Հանրապե-տութեան: Հայերը լման շրջանը կորսն-ցուցին սակայն իրենց անմիաբանութեան պատճառով քանի որ նոյն տարուան Մա-յիսին քաղաքին հայ բոլշեւիկները, ղըե-կավարութեամբ Ղ. Ղուկասեանին, ապըս-տամբած էին Երեւանի դաշնակցական կառավարութեան դէմ անիշխանութեան եւ քաոսի մատնելով ամբողջ շրջանը (6): Շրջանը եւ քաղաքը կրկին Թուրքերուն ձեռքը կ'անցնին 1921-ին ստորագրուած տխրահռչակ «Կարսի պայմանագիրով»: Հայ բնակչութիւնը անգամ մը եւս կը ստիպուի գաղթել: Սրբոց Առաքելոց տա-ճարը կրկին մզկիթի կը վերածեն, սա-կայն շուտով քէմալական իշխանութիւն-ները զայն կը պետականացնեն ու կը ծա-խեն տեղւոյն Թաղապետութեան որ մը-տադիր էր զայն քանդելու տեղը ... դըպ-րոց մը շինելու նպատակով (7):

Այսուհետեւ, տասնամեակներով սրբա-վայրին ճակատագիրը անորոշ պիտի մը-նար. Թրքական իշխանութիւնները, տե-ղական կամ կեդրոնական, լուռ կը մնան պահեստարանի, հուսկ ելեկտրական կա-յանի վերածուած եկեղեցին նորոգելու բոլոր առաջարկներուն առջեւ:

Այսօր, աշխարհահռչակ (լաիք) Թուրքիոյ պետութիւնը որ ԻՒՆԵՍՔՕ-ի անդամ ալ է եւ դեռ քանի մը ամիս առաջ, առանց ամօթի, միջազգային ժողովներուն կ'ա-ռաջարկէր Օսմանեան կայսրութեան հիմ-նադրութիւնը տօնել, չի կրնար իր անց-եալը «մաքրել» եւ հանդուրժել որ հայ-կական ճարտարապետութեան, զոնէ Ա-նիի, Ախթամարի կամ Կարսի Առաքելոցի նման գոհարները պահպանուին եւ ներկա-յացուին որպէս այդ: Դեռ քանի մը օր առաջ, այս անգամ մեր երկրին մէջ, հեռատեսիլի LA CINQ կայանը իր հան-դիսատեսներուն կը հրամցնէր Թուրքիոյ բոլոր շրջանները ներկայացնող մէկ ժամ-ուան հաղորդում մը (8) առանց անգամ մը «Հայ» կամ «Հայաստան» բառերը գոր-ծածելու: Այս պարագային, Ֆրանսացին պիտի ըսէր՝ Chapeau! Պատգամը պարզ էր սակայն եւ բիւրեղի պէս յստակ «Հա-յե՛ր, ոչ գոյութիւն ունեցած էք, ո՛չ ալ ունիք»:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻ՞ՒՆ

Նոյնիսկ մզկիթի վերածուած, Կարսի Սրբոց Առաքելոցը հակառակը կ'ըսէ: Կարս եւ իր տաճարը կը վկայեն որ Պատ-մութիւնը երբեմն քմահաճ է եւ յա-ճախ անակնկալներով լի: Ասոր «կենդա-նի» վկան է Կարսի Սրբոց Առաքելոց Հա-յոց տաճարը:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Լիոն
Օգոստոս 17, 1998

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.-

(1) J. M. Thierry, *La cathédrale des saints apôtres de Kars* (930-943).
Matériaux pour l'archéologie arménienne · 1 · Louvain-Paris 1978
71 pages + 8 planches de photographies.

(2) Սուքիաս Վրդ. Էփրիկեան, Պատկերազարդ բնաշխարհիկ բառարան Բ. Հատոր, Վենետիկ 1903 - 1905, էջ 342, Բ. սիւնակ:

(3) Աբաս Բագրատունի, Կարսի թա-գաւորութեան (նաեւ «Վանանդի թագա-ւորութիւն» կոչուած) արքայ: Ծննդեան եւ մահուան թուականները յայտնի չեն: Տաճարը կառուցուած պէտք է ըլլայ 971-ի շուրջ:

(4) Այսինքն հանդիսաւոր օծումը:

(5) Պատկերազարդ բնաշխարհիկ ... էջ 342, Բ. սիւնակ:

(6) Հայ զինուորներէն շատերը մերժած էին անգամ կռուիլ, ինչպէս վկայած է ժամանակին Գարեգին Եպիսկոպոս Յով-սէփեանց (ապա՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոս):

(7) J. M. Thierry, *La cathédrale*... p. 6

(8) Օգոստոս 16, Կիրակի, ժամը 2-էն 3 LA TURQUIE.
Ժապաւէնը պատրաստուած էր գործակ-ցաբար Pacha-tour ճամբորդական ընկե-րութեան հետ:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԱՐ ՄԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մինաս Թէօլէօլեանին անունը շատ եր-կար ժամանակի մը համար անքակտելի կերպով կապուած պիտի մնայ «Դար մը գրականութիւն» կոչուած երկու հատոր-ներուն: Խորագիրէն դատելով հարիւր տարուան, բայց բովանդակութենէն դա-տելով մօտաւորապէս 130 տարուան գը-րականութեան մը խղճամիտ, բարեացա-կամ պատմութիւնը՝ որուն հերոսներն են բազմահարիւր հայ հեղինակներ: Թէօլէօ-լեան ասոնցմէ մօտաւորապէս 170 դէմ-քերը առանձին կերպով ուսումնասիրած է, ընթերցողին տալով կենսագրական տուեալներու կողքին իւրաքանչիւր գը-րագէտին մասին խորաթափանց վերլու-ծում մը ու յատկանշական նմոյշ մը անոր գրականութենէն: Առաջին հատորը, կ'ընդգրկէ 1850 - 1950 թուականները, իսկ երկրորդ հատորը կ'ընդգրկէ 1920 - 1980 թուականները: Ուրեմն երկրորդը կը դառնայ ժամանակակից գրականութեան համայնապատկեր մը, տալով գործերը սա սերունդին, զոր հեղինակը կը կոչէ «անմիջական սերունդ»: Երկու հատոր-ներով 1300 մեծադիր էջ: Բայց իւրաքան-չիւր էջը աղբիւր՝ տքնաջան աշխատան-քի, խղճամիտ ուսումնասիրութեան, ո-րուն համար յայտնի է որ հեղինակը նը-ւիրած է իր կեանքին երեսուն, քառասուն տարիները: Գործ մը որ ուղղակի յար-գանք ու երախտապարտութիւն կը պար-տադրէ, մանաւանդ եթէ նկատի առնենք որ Թէօլէօլեան բոլոր այս ուսումնասի-րութիւնները ըրած է հիմնուելով միմիայն իր անձնական աղբիւրներուն ու արխի-ւներուն վրայ, առանց ապաւինելու մին-չեւ իսկ ուսումնասիրութեան նիւթ դար-ձած հեղինակներու զօրակցութեան, քանի որ ինչպէս գիտել կուտայ, շատեր չէին պատասխանած իր կոչերուն ու չէին ղըր-կած իրենց գիրքերէն նմոյշներ:

Մինաս Թէօլէօլեան այս երկու հատոր-ները պատրաստած է դասագիրքի նման օգնական գիրք մը պատրաստելու գլխաւոր նպատակով, այդ պատճառաւ ալ, իր վը-կայութեամբ, ջանացած է պարզ եւ հաս-կընալի ըլլալ: Յատկանշական նախա-դասութիւն մը կը գործածէ ան իր գործը ծանօթացնելու համար: Կ'ըսէ. «Ասիկա ծառայութիւն մըն է, ո՛չ թէ հեղինակու-թիւն»: Ես ու բոլորս ալ լաւ կը հասկը-նանք թէ ինչ ըսել կ'ուզէ: Ըսել կ'ուզէ որ զոհողութիւններ ըրած է նիւթերու մէջ խորանալու ու աւելի հարուստ բառա-մթերքի ու ոճի վրայ հիմնուած լեզու մը գործածելու իր փափաքներուն մէջ: Բայց վերջին հաշուով, լաւ որ ըրած է այդ եր-կու զոհողութիւնները, որովհետեւ ան իսկապէս այդ կերպով մեծ ծառայութիւն մատուցած է եւ մեր տրամադրութեան տակ դրած է ամէն առթիւ ու դիւրու-թեամբ օգտագործելի անսպառ աղբիւր մը: Այսպիսի օգնական գիրք մը պէտք է մնայուն կերպով պահուի ամէն գրողի, ամէն գրասէրի, ամէն գրաքննադատի, ա-մէն խմբագիրի աշխատասեղանին վրայ:

Մարդ չի կրնար չհիանալ Թէօլէօլեանի հմտութեան ու համադրական կարողու-թիւններուն վրայ, եթէ ուշադրութեամբ կարդայ երկու հատորներու սկիզբները հրատարակուած ներածականներն ու մա-նաւանդ երկրորդ հատորին մէջ հրատա-րակուած «Նկատողութիւններ» բաժինը: Այս երկու հատորներէն դուրս մնացած անուններ կան, ինք ալ կը խոստովանի ու կը թուէ պատճառները: Անիրաւութիւն մը իրապէս բոլոր անոնց համար որոնք դուրս մնացած են հարիւր տարուան այս պատմութենէն: Եւ ամենամեծ անիրաւ-ութիւնն ալ թերեւս իրեն՝ հեղինակին համար, քանի որ ան խօսելով հանդերձ հարիւրաւոր անուններու գրականութեան մասին, որքան որ գիտեմ, որեւէ տեղ չէ կրցած խօսիլ իր իսկ գրականութեան մա-սին, հակառակ որ ինք ալ որոշապէս ե-ղած էր գեղարուեստական գրականու-թեան մշակ մը: Դերձակին դժբախտու-

ՆԱՒԱԲԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Վերջերս պանձախոյզներու չրջանակին մէջ մեծ հետաքրքրութեան նիւթ է այն հակամարտութիւնը որ կայ Շուէտացի եւ Ֆինլանտացի սուզակներու միջեւ: Կռուախնձորը նաւ մըն է որ ընկղմած է Ֆինլանտոյ ծոցին վրայ, կոնեակի, գինիի ու չամփանյի կարեւոր բեռով: Այդ բոլորը ապսպրուած էին ռուսական բանակի սպայակոյտին կողմէ որոնք այդ չրջանին տիրած էին երկրին: 1916–ին այդ նաւը ընկղմած էր գերմանական ընդծովեայի մը հետ բախում ունենալով: Հետը տարած էր աւելի քան 50 հազար լիթր շամպէնի որուն արժէքը 1·5 միլիոն ֆրանք գնահատուած էր: Նոյն վայրերուն մէջ ընկղմած ուրիշ նաւ մըն ալ պրպտումներու առարկայ է: Այս մէկն ալ կ'ըսուի թէ Հոլանտայէն Կատարինէ Բ. ցարուհիին կը տանէր արծաթէ եւ ոսկիէ իրեր, նաեւ ժէ. դարու Հոլանտացի վարպետներու պաստառներէն կազմուած հաւաքածոներ:

Ցարուհին որ մեծ տկարութիւն ունէր արուեստի գործերու, իր գործակալներուն ըսած էր որ Լահէի մէկ աճուրդէն գնեն այդ պաստառները: Վկաներու տեղեկութեան համաձայն, պաստառները ոլորուելով կապարէ գլաններու մէջ զետեղուած էին ու անոնց բերանը մեղրամոմով փակուած: Ասկէ մեկնելով մարդիկ յոյս կը սնուցանեն որ կրնայ ծովուն ջուրը փճացուցած չըլլալ արուեստի գործերը: Նաւը 1771 Հոկտեմբերի սկիզբը փոթորիկի բռնուած էր, խրած աւազուտի մը ու երկու օր ետք ընկղմած:

Փնտռտուքի աշխատանքները սկսած են Հովանաւորի մը տրամադրած միջոցներով, բայց անոնք միայն երկու չաբթուան բաւած են: Նաւաբեկութեան ստոյգ վայրը յայտնի չէ, այդ պատճառով սուզակները հարիւրաւոր քառակուսի մեթրանոց չրջանի մը վրայ տարածած են փնտռտուքները: Անոնք այդ ընթացքին գտած են անցեալ դարէն առագաստանաւ մը որ բաւական լաւ վիճակի մէջ մնացած է: Գտած են նաեւ եկեղեցիի ժամացոյցներ:

Ինչ կը վերաբերի Կատարինէ ցարուհիին ապսպրած բեռան, չատեր հարց կուտան թէ ներկայիս որո՞ւ կը պատկանի ան: Ֆինլանտական օրէնքը կ'ըսէ որ աւելի քան դարու մը հնութեամբ գանձերը որոնք կը յայտնաբերուին Ֆինլանտական հողերուն վրայ, կամ ջուրերուն տակ, պետութեան ստացուածքը կը կազմեն: Այս հիման վրայ, եթէ գտնուի Կատարինէ ցարուհիին ապսպրանքին նաւը, յայտնաբերողը չատ – չատ պարզ վարձատրութիւն մը կրնայ ստանալ: Ըմպելիներու պարագան քիչ մը աւելի բարդ է: Այդ նաւը 82 տարի առաջ ընկղմած ըլլալով, տիրութեան իրաւունքը կը պատկանի գտնողին. այսինքն՝ Շուէտացի սուզակներուն:

Այսուհանդերձ, Ռուսաստանն ալ կրնայ հաւանօրէն իրաւունք պնդել կոնեակէն եւ չամփանյէն, քանի որ ապսպրանքը կը պատկանի ռուս զօրքին սպայակոյտին: Վէճի պարագային կարելի է միշտ դիմել միջազգային օրէնսդրութեան տրամադրութիւններուն:

ՔԱՂՀԱՆ

թի՛նը: Իր վրայ հագուստ չի կրնար կաւել:

Խմբագիրի ու գրականութեան մարդու կեանքիս մէջ, այն օրէն ասդին երբ ունեցած եմ Թէօլէօլեանին գիրքերը, այսինքն աւելի քան տասներհինգ տարիէ ի վեր, անհամար անգամներ բացած եմ այս գիրքերը եւ օրհնութիւններ տեղացնելով օգտուած եմ անոնցմէ: Եւ սա կամ նա հեղինակը փնտռելու ընթացքին, յանկարծ դէմ յանդիման եկած եմ իմ սեփական լուսանկարիս եւ ինծի յատկացուած բաժինին հետ: Այն ատեն պահ մը կեցած եմ այդ բաժինին վրայ եւ կրկին ու կրկին կարդացած եմ այն ինչ որ ան գրած է իմ գրականութեանս մասին: Յուզումով կարդացած եմ չորսուկէս էջ տարողութեամբ իր ուսումնասիրութենէն սա տողերը.

«Հատուէճեան կ'ապրի դարուն խռովքը, կուզէ քանդուած տեսնել անխորտակելի, անըմբռնելի այն բերդը՝ որ բարձրացած է մարդոց միջեւ զանոնք բաժնելու համար իրարմէ եւ դատապարտելու համար առանձնութեան: Կ'ուզէ խորտակել մարդկային եւ ընկերային անհաւասարութիւններու, հակադրութիւններու, հակամարտութեանց այն ցանցը՝ որուն մէջ բռնուած են մարդիկ, գիրար չհասկնալու երդումով մը կարծես»:

Եւ մտածած եմ հետեւեալը. Եթէ գիտակցաբար լաւ հասկցեր է, կը նշանակէ թէ ճիշդ է նաեւ այն բոլորը զոր գրած է ուրիչներու մասին:

Այսպէս՝ յաւերժութեան յանձնելէ վերջ ամէն իրաքանչիւրին գրական գործը, ամէն անգարձ բաժնուեցաւ Մինաս Թէօլէօլեան, Խիթանպուլահայ արդի գրողներու երէց եղբայրը, անոնց հովանաւորը: Ես կ'ըսեմ. Հողը այնքան թեթեւ թող ըլլայ իր վրայ, որքան ծանր եղաւ անոր կորուստը:

Ռ. Հ.

ԳՈՂՑՈՒԹԷ ԳՈՂՑՈՒԹ

ԳՆԱԼԸՐ (Պոլիս) կազդուրման կայանի ամառնային չրջանը վերջ գտած է Օգոստոս 22–ին գեղարուեստական հանդիսութեամբ մը, հովանաւորութեամբ Պատրիարքական Տեղապահ՝ Մեսրոպ Արք.ի: Բացումը կատարած է կազդուրման կայանի տնօրէնուհի Հերմինէ Զընար որ բացատրութիւններ տուած է կատարուած աշխատանքներուն մասին: Կայանին մասնակցած են 184 փոքրիկներ 13 ուսուցիչներու հսկողութեան տակ: Ապա, գործադրութեան դրուած է տղոց կողմէ պատրաստուած գեղարուեստական յայտագիր մը: Մասնակցած է երգիչ Պարթեւ: Ցաջող ելոյթ մը ունեցած է նաեւ կայանին պարախումբը: Եղած են արտասանութիւններ, երգեր, խմբերգներ: Փակման խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Արք.: Նախապէս ալ, Աստուածածնայ յաջորդող Երեքշաբթին, ըստ աւանդութեան Պուրկազ կղզիի հայութիւնը ճաշով մը հիւրասիրած է կայանին տղաքն ու անձնակազմը:

***

ԹԵՀՐԱՆ այցելութիւն մը կատարած է, Յուլիս 22-էն Օգոստոս 8, իրանահայ երեք թեմերու հրաւէրով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Կրօնական Ժողովի ատենապետ՝ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան: Ան մասնակցած է Ս. Թադէ վանքի 44–րդ ուխտագնացութեան եւ երկու չաբթուան ընթացքին եղած է նաեւ Թաւրիզ, Նոր – Ջուղա բազմաթիւ հանդիպումներ ունենալով:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Եղբայրակցութեան Աստուածաչունչի Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Օգոստոս 14-ին, նախաձեռնութեամբ հոգաբարձութեան, դասախօսական դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է: Օրուան դասախօսը եղած է, Լոս – Անճըլըսէն փրոֆ. Գէորգ Խրլոպեան, նիւթ ունենալով՝ «Հայերը ինչո՞ւ ընդունեցան քրիստոնէութիւնը»: Օգոստոս 16–ին ալ, կազմակերպութեամբ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ վարչութեան, Գ. Խրլոպեան խօսած է «Հայաստանի քրիստոնէացման առաջին աւետարանիչները» նիւթին չուրջ:

***

ԼԱՍ – ՎԵԿԱՍԻ իր բնակարանին մէջ, Օգոստոս 13–ին իր մահկանացուն կնքած է հրապարակագիր, գրող, կուսակցական գործիչ Անդրանիկ Անդրէասեանի այրին՝ Ազատուհի Անդրէասեան:

Ա ՍԿ Է Ա Ն Կ Է

ՏԵՍԱԿ-ՏԵՍԱԿ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐ

«Էքսփրէս» չաբաթաթերթը (Օգոստոս 13) կը թուէ կարգ մը խենթուկ կազմակերպուած արձակուրդներ: Ասոնց կարգին, Ամսթերտամի ճամբորդական Վոյաժ դրասենեակը կ'առաջարկէ ԷՍ – ՏԷ – ԷՖ (անտունիներ) չրջանակի մէջ այցելութիւններ: Երկու կարելիութիւններ կը հրամցուին, մէկը՝ «անտունիներու մշակոյթին ծանօթացում» կամ «վերապրումի վարժընթաց մը»:

Աւելի հնարամիտ է Ճէորճիայի (Միացեալ – Նահանգներ) Աքատէմի Թրէյնինկ Սէնթըրը որ կ'առաջարկէ երկու գիշեր բանտը անցընել 8600 ֆրանքի փոխարէն: Ցայտագիրը կ'ընդգրկէ հարցաքննութիւն, մարմնային խուզարկութիւններ եւ արգելափակման յատուկ պատժամիջոցներ...:

***

ԴԵՂԻՆ ԳԵՏԸ ԿԸ ՎԱԽՑՆԷ ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԸ

Չինացի գիտնականներ մտահոգ են Դեղին գետին ապագային համար: Մասնագէտներու կարծիքով, ան 2020 թուականին պիտի դադրի ովկէանոսին մէջ հոսեցնելէ իր ջուրերը: Երեւոյթին պատճառ կը նկատուի գետափի բնակիչներուն ջուրի տարապայման սպառումը եւ մանաւանդ երաշտը: Արդարեւ, 1980–ին, գետին ովկէանոս թափած 150 քիլոմեթրանոց մասին վրայ 7·4 օր չոր եղած է, մինչդեռ 1997-ին 700 քիլոմեթրի վրայ 226 օր: Աւելի մտահոգիչը այն է որ գիտնականները կը վախնան անապատացումի երեւոյթէ մը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՍԿ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Թիւ 3 – 4, Մարտ – Ապրիլ 1998,

Անթիլիաս, Լիբանան

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՆԵՐՈՒՄԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Եւ մէկէն ի մէկ բան մը տեղի ունեցաւ սենեակին մէջ, անգութ, սրտաճմլիկ բան մը. կանթեղին ծխարձակ բոցը ալ չարունակ կը տատանէր խոլ չարժումներով. Հաճի Մարտիրոս իր տեղը չէր. հիմակ անոր հուժկու հասակը կը ցցուէր սենեակին մէջ, աչքերը բոցարձակ, ձերմակ մազերը գանկին վրայ խառնամառն, ու աեւ, աչարկու անթացուպն իր ձեռքերուն մէջ որ կ'ելլէր կայծակի սլացումներով, ամէն մէկ էջքին չոր ադմուկ մը եւ սըրտակտուր ճիչ մը հանելով, որ կ'երկարաձգուէր մինչեւ յաջորդ հարուածը, նորէն արձակուելու համար աւելի բարձր, աւելի աղեկտուր:

Հաճի Մարտիրոս իր թոռը կը ծեծէր: Տուփ մը լուցկի եւ տուփ մը ծխախոտ պակաս էին, անչուչտ չարաճճի ստամոքսը ծախած էր զանոնք եւ ստակովը պըտուղ գնած ու կերած էր. մեծագոյն ոճիրը ընչեղ ծերունիին համար, եւ այս քանի՞երորդ անգամն էր. երկու երեք օրն անգ մը այս յանցանքը կը գործէր Ռաֆիկ, ամենեւին չուզգուելով կերած սաստերէն ծեծերէն, ու երթալով ծերունին կը կատղէր, կը սաստկացնէր իր հարուածները, օր մը եւ գիչեր մը անօթի կը ձգէր տղան եւ սակայն չէր կրնար առաջքն առնել այդ աղէտին:

Եւ խեղճ տղան ճղիկ ճղիկ գալով կը պոռչտար.

– Ամա՜ն տէտէ ... ոտքդ պագնեմ, տէտէ ... էս չառի ... էս չկոխծայ...

– Պիտի սատկեցունեմ քեզի, չան լակոտ ... կը խորդար ծերունին յուզումէն խեղդուած ձայնով:

Բայց խոնջէնքը եկաւ կասեցուց Հաճի Մարտիրոսին ախտավարակ ձեռքը, պատին կռթնած կը հեւար կուրծքի խժլտացող ելեւէջով մը, ձեռքերը, երկու կողմէն կախուած, կը դողդողային, մինչ Ռաֆիկ, ահաւոր հարուածներէն խորտակուած, գետնին վրայ կը փռուէր, ցաւագին հեծիւններ արձակելով:

Ու կանթեղը խոլակերպ չարժումներէն հանդարտած թուխ բոցը կ'արձակէր չիպ չիտակ՝ մուխի գալարներ դրկելով օդին մէջ դէպի ձեղունը, կէս մութի մէջ թաղելով երկու թշուառ արարածները, Զըքսալընի անչուք այդ անկիւնը, խարխլիկ տան մը խոնաւ, մութ գետնայարկին մէջ:

Ծերունիին մոլորագին ակնարկը, գիւղային չարժումներով, կը պճլտար տժգոյն լոյսին մէջ, գառագեղի վանդակին ծակերէն երեւցող անօթի վագրի մը թոցափայլ աչքերուն հանգունակ:

Բայց յուզումն սկսաւ անցնիլ, թուլցած ջիղերը հանդարտեցան, ու գետնէն առնելով անթացուպը՝ կաղն ի կաղ մինչեւ բազմոցը գնաց ու գլխակի մը ծանրութեամբ ինկաւ անոր վրայ՝ քթին տակէն մռլտալով.

– Մէկալներուն պէս տո՞ւն ինչու չսատկեցար, ան ատեն հաց չէի կտնար ուտելու՝ է՛ս ալ կը սատկէի:

Կէս ժամ ետքը, կանթեղին սեւ մուրն աւելի երկնցած էր ու դադրը հոտն աւելի սաստկացած, Հաճի Մարտիրոսին հերախռիւ գլուխը բարձն ի վար ինկած էր հիմակ, դիմագիծերու աչարկու ծըռմըռկումով մը բերանը չափազանց բաց, կմախքի մը ցուրտ երախին նման, ու քանի գնչառութիւնը ուժգին հեւքով մը դուրս ելլէր իր հիւանդ սրտէն, երկար գիծ մը կ'իջնէր կանթեղին մթագոյն բոցէն լուսաւորուելով:

Անդին, խղոտ տախտակամածին վրայ, կը տուեւորկուէր փոքր նիհար մարմինը Ռաֆիկին որ մուշ մուշ կը քնանար անմեղի քունով, հակառակ քաշած թշուառութեանը, սիրուն եւ հաճոյալի:

Եւ երկու հանդիպակաց պատերուն վրայ հիմակ անոնց ստուերներն ալ կը խաղային քմշոտ գիծերով, այլանդակ կոտրուածքներով ու երկարաձգումներով. ծերունիին գլուխը, իր անդնդային երախին հետ մինչեւ ձեղունը կը բարձրանար ամէն բան կուլ տալու ահռելի թափով մը, ու յանկարծ վար կը թաւալէր կանթեղին մէկ փոքր չարժումէն, ու մերթ կ'երթար մինչեւ իսկ կը խառնուէր Ռաֆիկին չուքին հետ, որ վտիտ ու բարակ գիծերովը անհետ կ'ըլլար անոր տակ:

Չըքսալըն հանդարտ էր, ծանրաթախիծ հանդարտութիւն մը որ ճիշդ հակապատկերն է ցերեկի թշուառութեան եռացող ժխորին: Գիշերապահը ճոկանովը կը տափէր գետինը, եւ չուն մը, հեռաւոր փողոցէ մը, սուր կաղկանձ մը կ'արձակէր:

***

– Թիւթիւնճի՛, սիկարա քէհատը՛, քիպրի՛թ...

Այս տխրաչունչ վայոյը կը լսուէր դարձեալ փողոցներուն մէջ, փոքրիկ Ռաֆիկին յաւիտենական ձայնարկութիւնը որուն զուարթ ու կայտառ չեչտը քիչ քիչ տեղի կուտար լալագին եղանակի մը, հեծկլտուքներէ ու հառաչներէ պատառուած կոկորդէ մը դուրս թռչելով: Մանաւանդ առտուները, երբ բնութիւնը դեռ բոլորովին չէ արթնցած իր մթաստուեր թմրութենէն, Ռաֆիկ առջի գիշերուան դաւաղանին հարուածներուն քայքայող ազդեցութենէն ընկճուած ու տխրահամակ, գրեթէ լալահառաչ կը հանէր իր ձայնը, ոսկորներուն մէջ զգալով դեռ կծու ցաւ մը եւ իր մանկային երեւակայութեան մէջ հրաչէկ երկաթներու պէս ցցուած տեսնելով հազարաւոր անթացուպեր որոնք պատրաստ էին ճզմել մարմնոյն վրայ եկել իջնելու անխնայ, ջախջախիչ:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

տոս 26–ին Նախագահի խորհրդականը ըսած է թէ հրաւէրը ընդունուած է, սակայն տակաւին որոշ չէ որ ի՛նչ կազմով պատուիրակութիւն մը կը մեկնի Թուրքիա:

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՄԱԿ–Ի ԲԵՄԷՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 23–ին կը մեկնի ԱՄՆ, ընկերակցութեամբ Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի, օգնական Ա. Գէորգեանի եւ խորհրդական Կ. Աբգարեանի: Ծրագրին համաձայն ան Սեպտեմբեր 25–ին իր ելոյթով բացումը կը կատարէ ՄԱԿ–ի այդ օրուան ժողովին: Նախատեսուած են շարք մը պետութիւններու ղեկավարներու, ՄԱԿ–ի Ընդհ. քարտուղարին եւ Նիւ – Եորքի հայութեան հետ հանդիպումներ: Սեպտեմբեր 26–ին պատուիրակութիւնը Գ. Գրիգորեանի հրաւէրով կը մեկնի Լոս – Անճըլըս ուր եւս հանդիպումներ նախատեսուած են:

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ՕՏԱՐ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Օգոստոս 26–ին ընդունած է Անգլիայէն, Վրաստանէն, Ատրպէյճանէն խումբ մը լրագրողներ որոնք Երեւանի Մամուլի ակումբին հրաւէրով Երեւան գացած են լրատուութեան մասին գիտաժողովի մը մասնակցելու: Պատասխանելով հիւր լրագրողներու հարցումներուն նախագահը խօսած է արտաքին քաղաքականութեան հիմնական ուղղութիւններուն, յատկապէս Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին: Ռ. Քոչարեան նշած է թէ Տրանսեկայի նման ծրագիրներ շրջանի կայունութեան լաւագոյն երաշխիք են եւ թէ Հայաստան բոլոր կարելիութիւնները ունի այդ գօտիին մէջ ամէնէն կայուն եւ կազմակերպուած երկիրը ըլլալու:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ՅԱՂԹԱՆԱԿԷ ՅԱՂԹԱՆԱԿ Կ'ԵՐԹԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3 – ՌՈՒՄԱՆԻԱ 1

«Մարմարա»ի մարզական աշխատակից Նազար Հանչէր կը հաղորդէ. –

Ճատրակի ողիմպիականները Օգոստոս 25-ին ալ փայլուն անցան Հայաստանի պատանի ճատրակիստներու համար: Ռումանիոյ դէմ հայ պատանիները յաղթանակեցին 3 – 1 արդիւնքով:

Հայաստանի խումբը, որ ցուցերական գրութեան պատճառաւ չարունակ կը բախիլ ուժեղ խումբերու դէմ ճակատիլ, խմբական գրութեամբ կը շարունակէ ընթանալ դէպի ախոյեանութիւն:

Երեքշաբթի, Օգոստոս 25–ին Ռումանիոյ դէմ մրցումները տուին հետեւեալ անհատական արդիւնքները. –

Լեւոն Ահարոնեան 0,5 – Ռումանիա 0,5, Վարուժան Յակոբեան 0,5 – Ռումանիա 0,5, Գաբրիէլ Սարգսեան 1 - Ռումանիա 0, Տիգրան Պետրոսեան 1 – Ռումանիա 0:

Մինչեւ այսօր խաղացուած մրցումներէն վերջ պատկերը հետեւեալն է.

Հայաստան 4 – Լիտուանիա 0, Հայաստան 4 – Մոլտաւիա 0, Հայաստան 2,5 – Հնդկաստան 1,5, Հայաստան 2,5 – Ուկրանիա 1,5, Հայաստան 3 – Ռումանիա 1:

Հայաստանի նիշերուն ընդհանուր գումարը ուրեմն 16 է միւսներու հաւաքական 4–ին դիմաց:

Նշենք որ Գաբրիէլ Սարգսեան մինչեւ այսօր հինգ խաղերու մէջ հինգ յաղթանակներ ապահոված է:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԻԷՌ. – Տիկին Մատլէն Փափազեան 500 Ֆր. թերթին 73–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալորէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19

ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

⁂

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ ԵՒ ՎԻԼԻԷ–ԼԸ–ՊԷԼԻ «ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19–ին դասընթացքներու վայրը

71, avenue Henri Barbusse — Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք–Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
S A H A K - M E S R O P
Direction : **KHATCHIG YILMAZIAN**

Les détails ultérieurement.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1) ՀԱՅԵՐԷՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

7–էն 15 տարեկան երախաներու համար, Չորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9 – 12:

Պիտի դասաւանդէ՝

Տիկին Հիլտա Գալֆայեան–Փանոսեան

Իր հեղինակած յատեսողական մեթոտով որուն արդիւնքները փաստուած են:

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 23–ին:

2) ՊԱՔԱԼՕՐԷԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Միջին մակարդակ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 16 – 17·30:

Յառաջացածներ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 17·30 – 19:

Կը դասաւանդէ Պր. Մ. Ադամեան:

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 22–ին:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թարգմանչաց Վարժարան:

Հեռաձայն. –
01 – 46 – 45 – 60 – 55

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La section «Agnouni» d'Asnières - Bois Colombes - Argenteuil sera présente au Forum des Associations le Samedi 12 Septembre à l'Espace Concorde à Asnières.

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

RENTRÉE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Cours de langue et civilisation arméniennes.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements :

Mme Lucie Dossikian	ou	Mme Elisabeth Davidian
01 45 46 10 11		01 46 65 81 53.

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :

DIMANCHE 13 SEPTEMBRE

pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris

animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»

dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas

Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)

P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 29-30

SAMEDI - DIMANCHE
29-30 AOUT
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.452 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.452

ԵԼՑԻՆ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ՞

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ Կ'ԱԶԴԷ ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ամերիկեան հեռատեսիլի Սի - Պի - էՍ կայանն է որ Օգոստոս 27-ին, Հինգշաբթի օր կը հաղորդէր թէ Ելցինի հրաժարականը անմիջական է: Կրեմլին կը հերքէր՝ «հնարքներ եւ սուտեր» որակելով լուրը, բայց, Սի - Պի - էՍ ի վիճակի էր մանրամասնութիւններ ալ տալու, Կրեմլինի աղբիւրներէն իսկ: Կ'ըսէր թէ հրաժարականը շարադրուած է եւ ստորագրուած, բայց ձգուած է միայն թուականը: Եւ պարզ է որ Ելցին, եթէ նոյնիսկ չքաշուի, վերջացած մէկն է, որ միայն որպէս խամաճիկ մը կրնայ մնալ գործի գլուխ, աւելի ճիշդ՝ Պետութեան գլուխը:

Տագնապը սուր է: Տնտեսականէն անցաւ քաղաքականի առանց լուծելու առաջինը: Ռուսաստանի սակարանը փակուած է, ռուբլին 60% կորսնցուց Օգոստոս 17-ի արժեզրկումէն ի վեր եւ դեռ կրնայ շարունակել իր անկումը մինչեւ 400%: Գերդրամահոս մըն ալ կը սպառնայ: Այս բորբոքը ծանր հետեւանքներ ունեցած են աշխարհի բոլոր շուկաներուն վրայ: Ռուբլին այլեւս գին չունի, այսինքն գինը չի ճշդուիր: Համաշխարհային շուկաներու վրայ, հետեւանքները բաւական ծանր էին նոյն օրը: Առաջին անգամ ըլլալով, Թոքիօ 4% անկում կ'արձանագրէր, Լոնտոն՝ 3,2%, Մատրիտ՝ 5,85%, Ցիւրիխ՝ 5% եւ Ֆրանքֆորթ՝ 3,26%: Փարիզ ալ ամէնէն դժուար նահանջը կ'ունենար վեց տարիէ ի վեր, 4,28% անկումով, դեռ անդին, Փեշտա կը կորսնցնէր 14%, Պոլիս աւելի քան 13%, Փրակա 6,83%, Վարշաւա՝ 6%: Միացեալ - Նահանգները շատ մտահոգ են, սակարանի փակման Տաու Ճոնսը 357,36 կէտ կը կորսնցնէր, այսինքն՝ 4,2%: Իրաց այս կացութեան մէջ, Միջազգային Հիմնադրամը (ԷՖ - ԷՄ-ի) այլեւս չի կրնար դրամ տալ, եթէ կառավարութիւնը խստակեցութիւն չպարտադրէ: Յայտնի չէ թէ ո՞ւր գացած է տրուած վերջին գումարը: Դեռ կայ Ռուսաստանի ժողովուրդին ընդվզումը եւ մտանդէտ մը, որ նախկին խորհրդական մըն էր Գորպաչովի, չէր վարաներ ըսելու թէ կացութիւնը տարբեր չէ 1917-ի կացութենէն: Առայժմ, բայց միայն առայժմ, սպասողական շրջան մըն է որմէ կրնան օգտուիլ նոր ղեկավարները, բայց չի կրնար երկար տեւել:

Քաղաքական ճակատի վրայ երկու դէմքեր կը տիրապետեն: Չեռնոմիրդինի կողքին, բացայայտ է զօրավար Լեբէդի ներկայութիւնը: Իրենց տեսակցութենէն ետք, Լեբէդ յայտարարած է թէ տեսակէտներու նոյնութիւն կայ իրենց միջեւ երկիրը տագնապէն փրկելու համար: Հարցը կայ սակայն թէ երկուքն ալ թեկնածու են նախագահութեան, այսինքն մրցակիցներ, ինչ որ որոշ չափով վտանգաւոր է: Լեբէդ Սիպերիոյ Կրասնոյարսկ հարուստ շրջանին կառավարիչ ընտրուեցաւ Մայիսին (Ալէն Տըլոն ալ գնաց օգնելու...) եւ ժողովրդական դէմք է: Գալով Չեռնոմիրդինի, մեծահարուստ համայնավար մըն է որու վարած քաղաքականութիւնը անշարժութեան համապատասխանած է: Բարենորոգումներու մասին խօսած է, ոչինչ ընելով եւ գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի այսօրուան սնանկութեան:

Երկրին մէջ խուճապ կը տիրէ, խուժում կայ դրամատուներու վրայ քաշելու համար խնայողութիւնները, եթէ կարելի ըլլայ: Բոլորը համաձայն են հաստատելու որ Արեւմուտքը կուրօրէն վարուեցաւ Ռուսաստանի հետ եւ միայն այսօր, յանկարծ, աչքերը կը բանայ: Բայց եւ այնպէս, այսօր ալ չի կրնար երեսի վրայ ձգել աշխարհի երկրորդ հիւլէական պետութիւնը:

ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԹՈՒՐՔԻԱ ՀՐԱՒԷՐԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, նախագահ Տէմիրէլ Թուրքիա հրաւիրած է Հայաստանի նախագահը Հանրապետութեան 75-ամեակի հանդիսութեանց առթիւ, Հոկտեմբեր 29 - 30-ին:

Այս լուրին արձագանգած են «Լը Մոնտ» եւ «Ֆիկարօ» (Օգոստոս 28): Առաջինը կը գրէ նոյնիսկ թէ Ռ. Քոչարեան ընդունած է հրաւէրը, մինչ հրաւէրը ընդունուած է, չէ ճշդուած թէ ո՞վ պիտի երթայ: «Մոնտ» կը յիշէ նաեւ թէ անկախ Հայաստանի նախագահի մը առաջին այցելութիւնը կ'ըլլայ (եթէ երթայ անշուշտ) Թուրքիա, որուն իշխանութիւնները միշտ մերժած են ճանչնալ 1915-1917-ի Հայոց ցեղասպանութիւնը: Հայերու տեղահանութիւնը դէպի Սուրիա, այն ատեն Օսմանեան գաւառ, 1,2 եւ 1,3 միլիոն մահ պատճառած էր ըստ Հայերուն եւ 250 հազարէն 500 հազար ըստ Թուրքերուն:

«Ֆիկարօ» արձագանգելով հրաւէրին, կ'ըսէ թէ առաջին այցելութիւնը կ'ըլլայ եթէ երթայ: Յիշենք որ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Օզալի յուղարկաւորութեան գացած էր, այսինքն այցելութիւն չէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԻՆՇԱՍԱՅԻ մէջ (նախկին Զայիր, այժմ՝ Գոնկօ) կատաղի կռիւներ կը շարունակուէին Օգոստոս 28-ին եւ կը թուէր որ Քապիլայի ուժերը տէրն էին կացութեան, բայց անխնայ, ահաւոր վայրագութեամբ կը ջարդէին, կը մորթէին ապստամբները եւ անոնց օգնողները, այրելով, անդամատելով, դաշունահարելով: Արեւմտեան թղթակիցներու համար ալ շփոթ կացութիւն մը կը տիրէ եւ կարելի չէ յստակ պատկեր մը կազմել:

ԹԵԼ - ԱՎԻՎԻ ՄԷՋ ռումբ մը պայթած է Օգոստոս 27-ին եւ շուրջ 20 հոգի վիրաւորուած են: Նեթանիահու անգամ մը եւս մեղադրած է պաղեստինեան իշխանութիւնը որ հարկ եղածին չափ չի պայքարիր ահաբեկչութեան դէմ: Իսրայէլեան իշխանութիւնները արտօնութիւն տուած են որ 132 յարկաբաժիններ շինուին Հրեաներուն համար արեւելեան Երուսաղէմի պաղեստինեան թաղամասին մէջ: Հողը գաղտնօրէն գնուած էր հրեայ Ամերիկացի Մոսքովիչի կողմէ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ առաջնորդը՝ կարդինալ Կլէմփ ցաւ յայտնած է, Օգոստոս 25-ին Չեսթոքովայի մենաստանին մէջ, որ «Հրեայ ազգը, որ անցեալին բարգաւաճ կեանք մը ունեցած էր Լեհաստանի մէջ, պէտք է կարենար աւելի լաւ յառաջդիմել քան ուրիշներ ահաւոր ջարդ մը կրելէ ետք, չկարենայ այսօր գտնել հասկացողութեան եւ համաձայնութեան բառերը»: Հարցը կը վերաբերի Աուշվիցի խաչերուն եւ ծիրանաւորը նկատել կու տայ որ Աուշվիցը տեղծուեցաւ Լեհաստանի մէջ, բայց գրաւուած Լեհաստանի, մինչ Լեհերը կը նետուէին արգելափակման կայաններու եւ դիակիզարաններու մէջ: Նախորդ օրը, լեհ եպիսկոպոսները կոչ ըրած էին որ տեղափոխուին վերջերս դրուած 200 խաչերը, բայց մնայ «Պապին խաչը»: Լեհաստանի մեծ ռաբունապետը կը պահանջէ բոլոր խաչերուն հանումը, առանց բացառութեան, Հրեաներուն համար, կ'ըսէ, «մէկ կամ հազար խաչ նոյն բանն է»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՛ՒՐ ԷԻՆ ՌՈՒՍԵՐԸ 1492ԻՆ

Կ'ըսուի թէ Հոնտուրասի կարմրամորթները Օգոստոս 30-ին պիտի հաւաքուին, Քրիստափոր Գոլոմպոսի խորհրդանշական դատավարութեան Բ. մասը կատարելու: Մեծ երկրախոյզը այս ձեւով յետ մահու Բ. լուրջ հարուածը կը կրէ, «տեսնելէ» ետք թէ Ամերիկայի իր գիւտը մարդկութեան ի՛նչ նուէր մը եղած է...: Անշուշտ, աւելի լուրջ է դատավարութեան պարագան, մանաւա՛նդ պատրաստուած ծանրածանր ամբաստանագիրով:

Այդ փաստաթուղթին մէջ հաւաքուած են Գոլոմպոսի գիւտին ընկերացած չարիքները որոնց թիրախ եղած է բնիկ կարմրամորթներու զանգուածը. ցեղասպանութիւն, հարստահարութիւն, բռնաբարում, ներխուժում, գերեվաճառութիւն, ոճիրներ, ջարդում եւ բնի ուժով մշակոյթի մը պարտադրումը: Կարմրամորթներու ներկայացուցչական մարմինը կ'ըսէ թէ բնաջնջուած ցեղակիցներուն թիւը 70 միլիոնի կը հասնի, ինչ որ կ'արդարացնէ «մարդկութեան պատմութեան մեծագոյն եղեռնը» սահմանումը:

Բարեբախտաբար, լրատուութիւնը կը շեշտէ դատավարութեան «խորհրդանշական» բնոյթը. այլապէս ի՛նչ յաւելեալ տաղտուկ պիտի ըլլար ան նախագահ Գըլինթընի վարչակարգին համար որ տակաւին չէ թօթափած Լեվինսկիի փէշերուն հեշտագին դառնութիւնը:

Մանաւանդ որ 1492-ին, կամ յաջորդ տարիներուն, ռուսական ներխուժումի մը փաստն ալ չէ արձանագրած ամերիկեան պատմութիւնը. բան մը որ կրնար մեծապէս դիւրացնել գլինթընեան իշխանութեան գործը, իրենց դաշնակից ու զինակիցին օրինակով հակադարձելու համար թէ կարմրամորթները ապստամբած էին Գոլոմպոսի դէմ ու ռուսական զօրքերուն միանալով կռնակէն հարուածած զանոնք. արարքներ, որոնք հարկադիր ըրած էին կարմրամորթ ապստամբներուն տեղահանութիւնը եւ բնական էր որ այդ ընթացքին շատեր մեռնէին օդի աննպաստ պայմաններէն, համաճարակներէն, եւայլն:

Թէեւ միշտ կարելի է, նոյն օրինակով, հակափաստը ներկայացնել կարմրամորթներուն զոհ գոլոմպոսեաններուն եւ ձեռնարկել այդ զոհերուն նուիրուած յուշարձաններու կանգնումին, Ուաշինկթընէն սկսած բոլոր կարելի ու անկարելի վայրերուն մէջ:

Թ. ԱՐՓԻ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 27 / 28)

Ո՞ՒՐ Է ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐ

Յունիս 28-ին, Պաշտպանութեան նախարարութենէն դրամական իւրացումներու եւ վարչութեան պետ գնդապետ Մ. Աւետիսեանի անձնասպանութեան առընչութեամբ դատական հետապնդում բացուած էր: Հիմնաւորուած ըլլալով անձնասպանութեան արարքը, թղթածրարը փակուած է. ինչ կը վերաբերի շուրջ 1 միլիոն տոլարի իւրացումին, այդ հարցը յանձնուած է զինուորական դատախազութեան: Խնդրին առընչութեամբ, որպէս Մ. Աւետիսեանի մեղսակից, ձերբակալուած եւ արգելափակուած են պահեստապետ Օ. Գալստեան, Ի. Խաչատրեան եւ Ա. Եպիսկոպոս Արիստակէսեան:

***

Ո՛ՒՐ Է ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԸ

1700-ամեակի նշումներուն պատրաստութեան այս շրջանին, Ազգային պատկերասրահի տնօրէն Շ. Խաչատրեան հիմնուելով քանի մը տարի առաջ մահացած արուեստաբան Մ. Սարգսեանի տեղեկութիւններուն վրայ, կ'արծարծէ պաստառի մը հարցը: Ան կը պատկանի Յ. Այվազովսկիի վրձինին, կը ներկայացնէ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը: Նկարը գծուած է Պոլսոյ 1857 - 1858-ին հրդեհի դոհ եղած եկեղեցիին նորոգութեան առթիւ, տեղացիներու խնդրանքին վրայ: Այսօր յայտնի չէ թէ պահուա՞ծ է թէ ոչ այդ գործը. կամ եթէ պահուած է, ո՞ւր կը գտնուի ան:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Հ.Յ.Դ. ՄԱՄՈՒԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Օգոստոս 27-ին ընդունած է Հ.Յ.Դ. մամուլի խորհրդաժողովին մասնակիցները. զրոյցին գլխաւոր նիւթերէն եղած է Սփիւռք - Հայաստան յարաբերութիւններու մարզը: Նախագահը հարկաւոր նկատած է որ Սփիւռքը իր ներուժով լուրջ դեր կատարէ Հայաստանի զարգացման գործին մէջ:

***

«200 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐԻ ԳՈՐԾ»

Շահումեանի դատարանին մէջ կը շարունակուի դատաքննութիւն մը որ կը վերաբերի «200 հազար տոլարի գործ»ին: Ամբաստանեալն է «Աէրոլիտ» ընկերութեան նախագահը՝ Գէորգ Կարապետեան: Ան «Հայէկոնոմ» դրամատունէն Հայաստան հիմնադրամին միջնորդութեամբ 200 հազար տոլար վարկ ստացած է, որպէսզի վառելանիւթ ներածէ: Սակայն, 1993-ի ձմրան այդ ծանր օրերուն ոչ վառելանիւթ ներածած է, ոչ ուրիշ բան, ոչ ալ վարկը վերադարձուցած է: Իսկ 1995-էն ընկերութեան գործունէութիւնը դադրեցնելու դիմում կատարուած է հարկային տեսչութեան: Ֆինանսներու նախարարութիւնը ստուգած է որ այդ թուականէն ետք նոյն ընկերութիւնը Հայաստան բերած է 700 թոն հացահատիկ, ծախած Երեւանի ալիւրաղացին, փոխարժէքը առած, բայց բնաւ չէ մտածած վարկը հատուցանելու մասին: Ամբաստանագրին համաձայն, Գ. Կարապետեան իր աշխատակիցներուն արգիլեր է հարկային տեսչութեան որեւէ հաշուետուութիւն ներկայացնել, որով խուսափած է պետութեան շուրջ 500 հազար տոլար վճարելէ (ներառեալ տուգանքներ, եւայլն): Ներկայիս երբ հասած է դատական ատեան, կը պնդէ որ փաստերը խեղաթիւրուած են եւ խեղաթիւրողն ալ դատախազութիւնն է:

***

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏԸ

Օգոստոս 27-ի նիստին որուն նախագահած է վարչապետը, որոշուած է կարեւոր, նաեւ պատմամշակութային շէնքերու, կոթողներու ցանկը պատրաստել: Որոշուած են նաեւ ապրանքներու ներածումը դիւրացնող մաքսային կարգադրու-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՀՈԳԵՒՈՐ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ» ՆՈՐ ՏԷՐ ՈՒՆԻ

Մշակոյթի մարզը նախարարութիւն ունենալով հանդերձ, կամ թերեւս նոյն այդ պատճառով, ամէնէն պարագայականն է Հայաստանի մէջ: Անկախութեան եօթը տարուան ընթացքին այն տպաւորութիւնը արթնցած է որ ոչ ոք մտահոգութիւնը ունեցած է այդ բազմածալ, բազմաբնոյթ բնագաւառը սահմանելու որպէս գոնէ նախարարութեան մը գործելու շրջանակը: Մինչդեռ, գոնէ երկու տուեալներ բաւական կարեւոր զօրութեամբ կը ներկայանան Հայաստանի պարագային. առաջինը խորհրդային կարգերու յաջորդած անկախութեան շրջանէն թելադրուած արմատական փոփոխութիւններն են, երկրորդը՝ աշխարհացրիւ ժողովուրդի մը հայրենիքը ըլլալու եզակի երեւոյթը: Ժողովուրդ որ շատ յաճախ միասնութեան, մէկութեան ձգտումը կը փորձէ տեսնել մշակութային կալուածին մէջ:

Ինչ կը վերաբերի առաջինին, խորհրդային օրերու չափուած _ ձեւուած մշակոյթին տեղ առողջը, հարազատը գնելու նպատակը արդէն յապաղած մտահոգութիւն է այսօր գրեթէ. այդ ուղղութեամբ չարտայայտուած մտահոգութիւններ, չծրագրուած քայլեր ամէն հովի բաց տափաստանի մը վերածեցին երկիրը ուր տիրակալութիւն հաստատեց անճաշակը, աժանը, պոռոտը, կապկումը, հազիւ թէ ձգելով յարգելի բացառութեան նեղ լուսանցք մը: Հագուստ _ կապուստ, շինարարութիւն, ուտել _ խմել, երգ - երաժշտութիւն, ապրելակերպ, եւայլն, եւայլն սահմանափակումներու, պարտադրանքներու բերածէն ետք, հպատակեցան ազատութեան արձակութեան: Թէ մշակոյթի պատասխանատուի մը պարտականութիւնը չէ բոլոր այս մարզերուն սեփականութիւնը, հասկնալի է, պայմանաւ որ մէկը բացատրէ այդ պատասխանատուութեան անհրաժեշտութիւնը: Մանաւանդ որ փողոցի, շուկայի ճաշակին առաջատարները եւ հետեւորդները առնչութիւն չունին Մշակոյթի նախարարութեան մը ըրածին, կամ չըրածին հետ, իսկ «վերնախաւը» դժգոհութեան, տրտունջներու մշտական արտադրող մըն է: Ո՛չ գրողները, ոչ թատրոնի մարդիկը, ոչ ալ միւսները գոհ են: Թէեւ, պէտք է ըսել նաեւ որ յայտնուած դժգոհութիւնը մեկնակէտ ունի յաճախ անցեալի առաւելութիւններուն անյայտացումը եւ ո՛չ օրինակ՝ կիրարկուած, կամ չկիրարկուած մշակութային քաղաքականութիւն մը: Իրերայաջորդ նախարարներն ալ չկրցան ունենալ կացութիւնը շրջելու կարողութիւնը կամ միջոցները:

Այսօր, Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան օրով ու Հ. Յ. Դ.-ի քաղաքական բեմ վերադարձով, մարզը յանձնուած է Ռոլան Շառոյեանին: Անկախութեան շրջանի յատուկ երեւոյթի մը բացառութիւններէն մէկն է ան: Այդ երեւոյթը կը վերաբերի կուսակցութիւններու յարումին որ 1991-ին յաջորդած տարիներուն ո՛չ բոլորովին քաղաքական նախընտրութիւններով շինուած աշխուժութիւն մը բերաւ այդ ոլորտին: Մարդիկ զանազան հեռանկարներով, հաշիւներով ընդգրկուեցան յատկապէս դասական կոչուած երեք կուսակցութիւններէն մէկուն մէջ. շատերուն համար չափանիշը գաղափարը, կամ համոզումը չէր, այլ դիրքի տիրանալու ձգտումը: Այս պարագան որ տուեալ պայմաններուն մէջ կարելի է բնական նկատել, լաւագոյն արտայայտութիւնը գտաւ Խորհրդարանի կազմութեան օրերուն երբ զանգուածային անդամակցութիւն եղաւ Հ. Հ. Շ.- վերջերս նոյնն էր պարագան երբ այդ ճակատէն ճեղքերու արմուկը հազիւ հասած, ուշադրութիւնները դարձան դէպի Երկրապահները:

Այս ծաւալուն երեւոյթին մէջ Ռ. Շառոյեանի բացառութիւնը կը կայանայ քաղաքական իր համոզումին, յարումին մէջ պարագայականին բացակայութեամբ: Փէտայիներու, ազատագրական շարժումին համակրանքն ու ընտանեկան մթնոլորտին ազդեցութիւնը զինքը ազատութեան առաջին օրէն դրած են Հ.Յ.Դ.-ի հաւատաւոր հետեւորդի ուղղութեան վրայ, երբ տակաւին մաս կը կազմէր «Գարուն»ի շրջանակին: Այսուհանդերձ, այլ հարց է թէ դատելով իր առաջին հարցազրոյցներէն, այս յատկանիշները կ'արդարացնե՞ն մշակոյթի նման չարչրկուած բնագաւառի մը տիրութիւնը:

«Առաւօտ»ի մէջ (Օգոստոս 11) զինք զրոյցի հրաւիրած է Սաթիկ Սէյրանեան: Սկիզբէն իսկ, նախարարին պատասխանները կը բերեն ազգային _ ըղունդային ու գաւառականի շեշտը: Սահմանելու համար մշակութային քաղաքականութիւնը, ան արդէն կը դիմէ ինքնարժեւորումի ձեւերու, ըսելով. «մենք ոչ թէ պիտի մնանք այսպէս, մարգարիտ՝ խեցու մէջ, այլ մեր ունեցածը, մեր կերպը, տեսակը, ինքնութիւնը, մտածողութիւնը, մեր լեզուի շքերթը, եկեղեցիները, պատմութիւնը, հաւատքը, ծէսը պիտի ներկայացնենք աշխարհին». առանց անդրադառնալու հարկին թէ այդ բնագաւառներուն գրեթէ բոլորը այսօր նախ կը ներկայանան ինքնաճանաչումի հոլովոյթի մը անշրջանցելի գործօնները: Արդարեւ, վերանուաճումի անյետաձգելի ջանք կը պահանջէ անոնցմէ ամէն մէկը. խեցիի մէջ փակուած մարգարիտէ տարբեր պատկեր կը թելադրեն ռուսերէնին հետ անգլերէնին տիրապետութեամբ կրկնակի կերպով ինք իրմէ օտարացած լեզուն, աղանդներու գրեթէ անարգել նուաճումին դէմ անզօր եկեղեցին, անտեսումի նշաւակ տաճարները որոնք կը քանդուին տարուէ տարի եւ որոնց շուքին ամէնուն հաւանութեամբ միլիոնաւոր տոլարներ կը յատկացուին 1700-ամեակի փառքի նոր տաճար կառուցանելու: Ներկայի մը մէջ երբ կարելի է դիւրութեամբ երկարել շարքը, անհրաժեշտը չէ՞ ինքնաճանաչումի գործունէութիւն մը, աշխարհին բան մը ներկայացնելու նկրտումէն առաջ: Թէեւ որոշ հակասութիւն մըն ալ կայ նախարարին արտայայտութեան մէջ, երբ աշխարհին մերը ծանօթացնելու հարկէն ետք կը խոստովանի որ «այն հոգեւոր կուլտուրան մշակոյթը որ ունեցել ենք, վերջին ժամանակաշրջանում փոշիացել է»: Այդ մշակոյթն ալ զարմանալիօրէն կ'ամփոփուի հետեւեալ պատկերին մէջ. «երբ հայ մարդը քայլում էր փողոցում եւ եթէ տեսնում էր գետնին ընկած հացի կտոր կամ փշրանք, վերցնում էր, համբուրում, փչում էր փոշին, դնում բարձր տեղ, ասելով՝ մեղայ Աստծուն, մեղայ հացին»: Ահա ա՛յս է «հոգեւոր կուլտուրան» որ պէտք է վերականգնուի, վերարժեւորուի «եւ աշխարհին ներկայանալու խնդիրն ունենք» անով: Յետոյ, աշխարհին ներկայանալու խնդիրը կ'ամփոփէ բաւական սուր մատնանշումով մը. «վերջին անգամ հայ մշակոյթի լաւագոյն ներկայութիւնը աշխարհին, մարդկութեանը, համարում եմ Կոմիտասի ելոյթը Փարիզում»:

Հարցազրոյցին մնացեալ մասը կը բաղկանայ արտասահմանեան համերգներու, ցուցահանդէսներու ծրագիրներէ եւ նոր ամէն նշանակումի հետեւող անխուսափելի արարքէն. «նախարարութեան ներսում գրեթէ բոլոր վարչութիւնները փոխուել են»: Նախարարը ակներեւ կերպով գոհ է այդ փոփոխութիւններէն, որովհետեւ ոչ իսկ կանգ կ'առնէ Ս. Սէյրանեանի բաւական սուր մէկ - երկու դիտողութեան վրայ. ան հարց կուտայ օրինակ, թէ ինչո՞վ կը բացատրուի թանգարաններու, գրադարաններու եւ կերպարուեստի մարզին միացեալ վարչութեան պետ նշանակումը վարչութեան նախկին պետ Վարդան Վարդանեանին «որը առաջ էլ իբրեւ վարչութեան պետ այդ բնագաւառում ոչինչ չէր անում»: Նոյնն է պարագան Թատրոնին. «նախկին թատերարուեստի վարչութեան պետ վրէժ Ցակոբեանին որը այդ ոլորտում ոչինչ չէր արել, ո՞ր լաւ աշխատանքի շնորհիւ նշանակեցիք Սունդուկեան թատրոնի տնօրէն» հարցումին Ռ. Շառոյեան կը պատասխանէ թէ փորձած է շատ ուրիշներ գտնել, բայց ամէնէն յարմարը զինք կը նկատէ որ կարենայ իրականացնել իր փափաքած կառուցուածքային փոփոխութիւնները:

Հարցազրոյցէն, անուններու, նախասիրութիւններու, չափանիշներու թիւմէն միտքերու մէջ կը յամենայ ինքնավստահութեան արտայայտութիւն մըն ալ. «հիմա ժուռնալիստիկայով չեմ զբաղւում, բայց կարծում եմ որ Հայաստանում եթէ տասը մարդ կայ, մէկը ես եմ որ շատ լաւ գիտեմ ի՛նչ է ժուռնալիստական: Ինձ համարում եմ այսօրուայ դրութեամբ այդ բնագաւառի ամենապրոֆեսիոնալ մարդկանցից մէկը» կ'ըսէ նախարարը, արդար անդրադարձին արժանանալով զրուցավար լրագրողուհիին որ կը զարմանայ թէ ան «ինչո՞ւ չի գնացել տեղեկատուութեան վարչութիւն: Իրեն յարգող մասնագէտը կ'ընտրէր իր լաւ տիրապետած բնագաւառը»:

Պէ՞տք է հետեւցնել թէ Ռ. Շառոյեան իր անձէն աւելի կը յարգէ «հոգեւոր կուլտուրան մշակոյթի», թէ տեղեկատուութեան վարչութիւնը մաս չէր կազմեր Հ.Յ.Դ.-ի բաժին իշխանութեան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՔՆՆԱՐԿԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴՐԴԱՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Չորս ականաւոր պատմաբաններու մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է մտքերու փոխանակութիւն մը Հայկական ցեղասպանութեան մասին: Վաւերականութեան խնդիրը ծեծելու փոխարէն, մասնակցողները կը քննարկեն ցեղասպաններու շարժառիթները: Քննարկումը լոյս տեսած է «Արմինիըն Ֆորում» հանդէսին 1998-ի ամառուան թիւին մէջ (*):

Գրաւոր մտքերու փոխանակութեան մասնակցած են Ռոնալտ _ Գրիգոր Սիւնի, Էնկին Աքարլը, Սելիմ Տերինկիլ եւ Վահագն Տատրեան: Թէ՛ բովանդակութեամբ, թէ՛ մասնակցողներու ինքնութեամբ, տեղի ունեցած քննարկումը իսկապէս մեծ յառաջխաղացում է:

Վիճաբանութեան մեկնակէտն է յօդուած մը, որուն հեղինակն է Ռոնալտ - Գրիգոր Սիւնի: Ան Շիքակոյի համալսարանին քաղաքական գիտութիւններու բաժնի դասախօս է: Մինչեւ վերջերս Միչիկանի համալսարանին (Անն Արպըր) Արդի Հայոց Պատմութեան Ալեք Մանուկեանի Ամպիոնի վարիչն էր: Ան հեղինակն է բազմաթիւ գիրքերու, որոնց շարքին է «Հայեացք դէպի Արարատ» հատորը՝ համալսարաններու մէջ Հայոց արդի պատմութեան ամենատարածուած դասագիրքը:

«ԴԱԺԱՆԱՑՆՈՂ ԲՈՎ»

Պատմաբան Պերնար Լէուիս 1915-ի դէպքերը բնորոշած է իբրեւ «երկու ազգերու միջեւ միեւնոյն հայրենիքին տիրանալու համար կենաց -- մահու պայքար»: Սիւնի նախ կը մերժէ այս գաղափարը եւ ընդհանրապէս քաղաքացիական պատերազմի որեւէ գաղափար. - Քաղաքացիական պատերազմին մասին խօսելով՝ կ'ըսէ թէ «ծախուած կեղծարարներ» ցեղասպանութեան զոհերը կը ներկայացնեն իբրեւ «քիչ թէ շատ հաւասար պայքարի մը մէկ կողմը», ցեղասպանները բարձրացնելով իրենց հայրենիքը պաշտպանող հերոսներու դիրքին:

Աւելի՛ն. Երիտասարդ Թուրքերը իրենք զիրենք յստակ չէին նկատեր առաջնորդները «Թուրք ազգ»ի մը, որուն հայրենիքը հայկական բարձրաւանդակն էր: Անոնք իրենք զիրենք աւելի կը նկատէին խորտակուող կայսրութեան մը ղեկավարները, կ'երազէին այդ կայսրութիւնը դէպի Կովկաս եւ Միջին Ասիա ծաւալել: Հակառակելով Լէուիսին, ուրեմն, Սիւնի կը գրէ թէ Երիտասարդ Թուրքերը ձեռնարկեցին ցեղասպանութեան, «իբրեւ կայսրութիւնը վերակենդանացնելու եւ ծաւալելու վերջնական, անճարակ փորձ մը»:

Ան կը հաստատէ թէ 1890-ական թուականներու ջարդերը, որոնք տեղի ունեցան Սուլթան Ապտիւլհամիտի օրերուն, եւ 1915-ի Աղէտը կազմակերպուեցան հիմնովին տարբեր նպատակներով: Ապտիւլհամիտին համար, ճնշումը «կայսերական նեխող կարգը պահպանելու նախընտրուած ռազմավարութիւնն էր»: Իսկ ջարդը ճնշումի մէկ ձեւն էր: Երիտասարդ Թուրքերու նպատակը, սակայն, ճնշում չէր, այլ կայսրութեան յեղափոխական վերափոխումը:

Սիւնի կը պնդէ թէ ցեղասպանութիւնը Հայերու հանդէպ՝ Թուրքերու տարիներու բորբոքած ցեղային եւ կրօնական ատելութեան բնական եւ անխուսափելի շարունակութիւնը չէր: Ցեղասպանութիւնը կը կարօտէր «իշխող ընտրանիին կողմէ ռազմավարական մեծ որոշումի մը որդեգրում»ին: Ըստ Սիւնիին, այդ որոշումը որդեգրուեցաւ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի «դաժանացնող բովին մէջ»: Պատերազմի առաջին տարուան ընթացքին ջախջախիչ պարտութիւններ կրած Երիտասարդ Թուրքերը իրենք զիրենք համոզեցին, որ Հայերը «անմիջական վտանգ մը կը ներկայացնեն»: Ասիկա «որոշեցին տեղահանութեան եւ ջարդի դաժան քաղաքականութիւն մը գործադրել, շրջանի Հայերը մաքրագործելու համար»:

Թէեւ Երիտասարդ Թուրքերը հայկական բարձրաւանդակը յստակ ձեւով չէին նկատեր Թուրք ազգի մը հայրենիքը, այսուամենայնիւ իրենց արարքները դարձան «ազգակերտումի հիմնական պահ մը»: Սիւնի կ'եզրափակէ, որ «իր հետեւանքներով, ցեղասպանութիւնը Անատոլուի մէջ Թրքական Հանրապետութեան մը հիմքը տրամադրեց, մաքրելով Թուրքերու նորագիւտ «հայրենիքը» իրենց գլխաւոր մրցակիցներէ մէկէն»:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԴԱՍԵՐ

Ընդառաջելով «Արմինիըն Ֆորում»ի խմբագիրներու հրաւէրին, երեք մասնագէտներ կը պատասխանեն Սիւնիին: Առաջին պատասխանողը Էնկին Աքարլըն է: Աքարլը Պրաուն համալսարանի Պատմութեան Ճուքովսքի Ամպիոնին վարիչն է: Ան ճանչցուած է իբրեւ Սուլթան Ապտիւլհամիտի եւ Օսմանական Լիբանանի պատմութեան մասնագէտ:

Աքարլը համաձայն է Սիւնիի հետ որ սուլթանին «Հայերու վրայ համեմատաբար չափաւոր ճնշումը» բնոյթով տարբեր էր Երիտասարդ Թուրքերու Հայերը «բնաջնջելու քաղաքականութենէն»:

Գալով համաթուրանականութեան հարցին, Աքարլը կը տարաձայնի Սիւնիի: Ըստ Աքարլըի, Երիտասարդ Թուրքերու առաջնահերթ մտահոգութիւնն էր «ամէն գնով» պահպանումը Օսմանական կայսրութեան իբր կեդրոնաձիգ կազմ:

Աքարլը նաեւ կը մատնանշէ թէ Երիտասարդ Թուրք ղեկավարներէն շատերը եկած էին Պալքանեան շրջանէն, ուր քը-

րիտասարդներու կողմէն կատարուած ջարդերու ականատես եղած էին: Կայսրութեան 1912 – 1913 թուականի նուաստացուցիչ պարտութիւնը Պալքանեան շրջանին մէջ, 1914 – 1915–ին Երիտասարդ Թուրքերու միտքը կը տանջէր:

Աքարըր կը նշէ որ Երիտասարդ Թուրքերու մտահոգութիւնները չեն կրնար բացատրել ռուսական ճակատէն հեռու հակահայ իրենց արարքները: Ան կը շեշտէ որ Երիտասարդ Թուրքերու ժամանակաշրջանին պայմանները յիշել՝ չարդարացներ անոնց արարքները: Սիւնիի պէս, ան կ'ընդգծէ ցեղասպանութեան հետեւանքները, «որոնք կ'ընդգրկէին մեծ թիւով անմեղ Հայերու մահը, նուաստացում, ընչազրկում, եւ սեփական հայրենիքէն վտարումը»:

«ՀԱՄԱԹՈՒՐԱՆԱԿԱՆ ՀՐԷՇԸ»

Սիւնիին պատասխանող երկրորդ հեղինակը Սելիմ Տերինկիլն է: Տերինկիլ Պոլսոյ Պողազիչի Համալսարանին պատմութեան բաժնի դասախօս է: Ճանչցուած է Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմի ընթացքին Թուրքիոյ դերքի մասին իր գիրքով:

Տերինկիլ խիստ կերպով կը քննադատէ Սիւնիի յօդուածը: Աքարըրի պէս, ան կը տարաձայնի Սիւնիի, համաթուրանականութեան հարցին շուրջ: Ըստ իրեն, Սիւնին կարծէք ազդուած է համաթուրանական հրէշի մասին ռուսական ու՝ բանական վախէն. համաթուրանականութիւնը միշտ մնաց լուսանցքային շարժում մը Երիտասարդ Թուրք քաղաքականութեան մէջ: Երիտասարդ Թուրքերու առաջնահերթ նպատակը միշտ եղաւ Պալքանեան տարածքները եւ Եգիպտոսը վերագրաւել»:

Տերինկիլ համաձայն է Սիւնիի որ Թուրք ազգայնական պատմագրութեան «քաղաքացիական պատերազմ»ի թեզը «անհեթեթութիւն» է, մանաւանդ պատերազմի վայրէն հեռու գտնուող շրջաններու պարագային: «Անտարակոյս, նաեւ, թէ խիղճ ունեցող ոչ մէկ պատմաբան կրնայ ընդունիլ «քաղաքացիական պատերազմ»ի թեզը, որ պատմաբանական սկզբունքներու ծաղրանք է»:

Ան Սիւնիի համաձայն է նաեւ, որ 1890–ական թուականներու ջարդերը եւ «Երիտասարդ Թուրքերու ժամանակաշրջանին կատարուած կանոնաւոր հալածանքները» պէտք է զանազանել:

«ԻՐՔԻ ՈՃԻՐ ՉԷՐ»

Երրորդ պատասխանը գրեց Վահագն Տատրեան: Տատրեան Հայկական ցեղասպանութեան վերաբերեալ բազմաթիւ աշխատութիւններու հեղինակ է: Սիւնիին պատասխանող իր 50 էջնոց յօդուածին մէջ ան կը ներկայացնէ ցեղասպանութեան դրդապատճառներու վերաբերեալ իր անձնական փաստարկումները:

Տատրեան կը տարաձայնի Սիւնիի կեցուածքին թէ 1890–ական թուականներու ջարդերը եւ 1915-ի դէպքերը տարբեր նպատակներով կազմակերպուեցան: «Սուլթան Ապտիւլհամիտի գուսպ ընթացքը թիրախներու ընտրութեան եւ կազմակերպուած զանգուածային սպանդի տեւողութեան խնդրին մէջ, կը ներկայանան իբրեւ հնարաւորութիւններու եւ կարելիութիւններու սահմանափակութեան նշաններ եւ ո՛չ իբրեւ չափաւորութեան եւ գութի նշաններ»:

Տատրեան կը գրէ որ 1890–ական թուականներու ջարդերը եւ 1915-ի դէպքերը կարեւոր ձեւերով իրարու կապուած էին: Համիտեան ջարդերը 1915–ին համար ճամբայ բացին, Երիտասարդ Թուրքերուն տալով «ենթադրելի անպատժելիութիւն»: Այսինքն վստահութիւնը թէ հայասպանութեան համար պիտի չպատժուին:

Տատրեան փաստեր կը մէջբերէ թէ Երիտասարդ Թուրքերը երկար ժամանակէ ի վեր նպատակ ունեցած էին Հայերը բնաջնջելու: Ըստ իրեն, ցեղասպանութեան ձեռնարկելու որոշումը պատերազմի ընթացքին չէ՛ր որ որդեգրուեցաւ. ցեղասպանութիւնը «կիրքի ոճիր չէր»:

Տատրեան կը գրէ որ պատերազմը առիթ հանդիսացաւ Հայերը բնաջնջելու երկար ատենէ ի վեր ծրագրուած գաղտնի դաւադրութիւն մը գործադրելու: Աւելի՛ն. Օսմանեան Կայսրութեան մասնակցութիւնը Առաջին Համաշխարհային Պատերազմին կրնար «տեղծուա՛ծ առիթ» ըլլալ: Երիտասարդ Թուրքերը «իրենք օգնեցին առիթը ստեղծելու, Ռուսերու դէմ Սեւ Ծովու մէջ միացեալ թուրք – գերմանական յարձակումի մը նախաձեռնելով»: Այլ խօսքով, կրնայ ըլլալ, որ պատերազմի մտան ցեղասպանութեան ծրագիրը գործադրելու առիթը ունենալու համար:

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԴԷՊՔ

Սիւնին վերջաւորութեան կը պատասխանէ իրեն պատասխանողներուն: Ան կը գրէ որ համաթուրանականութեան կարեւորութեան հարցին շուրջ գինք քննադատողները բաւարար պատճառաբանութիւն չեն տար իրենց եզրակացութեան համար:

Գալով Տատրեանի կողմէ մէջբերուած փաստերուն, Սիւնի կը գրէ որ այդ փաստերը կ'ապացուցանեն միայն որ հակահայ տրամադրութիւններ կային Թուրք ընտրանիի մէջ պատերազմէն շատ առաջ: «Բայց այս, ըստ իս, չի նոյնանար Հայեր բնաջնջելու նախամտածուած, տարիներով ծրագրուած որոշումի մը հետ: Եթէ համաշխարհային պատերազմ չըլլար, ցեղասպանութիւն տեղի պիտի չունենար, ո՛չ միայն այն պատճառով, որ դէպքերը ծածկող պատերազմ մը գոյութիւն ունեցած պիտի չըլլար, այլեւ այն պատճառով, որ Թուրքերու մէջ վտանգուած ըլլալու զգացումը նոյնքան ծայրայեղ պիտի չըլլար»:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԵՐԵՍԸ

Մօքերու այս փոխանակութիւնը ի վերջոյ դուռ կը բանայ մեկնաբանական խնդիրներու բազմակողմանի քննարկման: «Ծրուունակութիւն – պայմանականութիւն» հարցը կը ծագի իբր վերլուծական հիմնական հարցերէն մէկը:

Յօդուածներուն կ'ընկերակցի Օսմանեան Կայսրութեան մէջ ապրող հայ ընտանիքներու պատմական նկարներու հաւաքածոյ մը: Նկարները կը յիշեցնեն Աղէտին մարդկային երեսը:

(*) «Արմէնիըն Ֆորում» _ անկախ անգլերէն եռամսեայ որ կը զբաղի ժամանակակից հարցերով:
Armenian Forum, P.O. Box 208,
Princeton, NJ 08542-0208, USA.

Օ ՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՖՂԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Ամերիկեան զոյգ դեսպանատուներուն ուղղուած ահաբեկչական վերջին արարքները միջազգային հանրային կարծիքին ուշադրութիւնը անգամ մը եւս կեդրոնացուցին իսլամական մոլեռանդութեան վրայ: Այս անգամ խնդրոյ առարկայ եղաւ անոր սիւնի թեւը որուն արմատական գլխաւոր շարժումը եւ պարագլուխները կեդրոնացած են Թալիպաններու հակակշռին ենթարկուած Աֆղանիստանի մէջ: Գերմանական թերթ մը կ'ըսէ թէ «Աստուծոյ մարտիկները» կոչուած այդ ուժերուն կը միանան ամբողջ աշխարհի մոլեռանդները:

Աֆղանիստանի Խոստ լեռնային գաւառին մէջ որ սահմանակից է Փաքիստանի, անոնք յարմար բանակավայր մը ունին. անմատչելի այդ վայրին գիւղերը իրենց ենթարկած են ու իրենք կը տնօրինեն ամէն բան: Կան շրջաններ ուր պաշտօնական ներկայացուցիչ մը դարուս սկիզբէն ի վեր ոտք դրած չէ: Այսօր ալ, Թմբեցուցիչի ճիւղին ոստիկանները այդ կողմերը կ'երթան միայն երբ նուազագոյն 100 հոգի ունենան իրենց հետ: Սահմանային այդ վայրին մէջ հաստատուած են տարրալուծարաններ որոնց մէջ աֆղանական ափիոնը հեռոյինի կը վերածուի: Իսկ ուրիշ գիւղերու մէջ կան զինագործներ որոնք կրնան շինել այն բոլոր զէնքերը որոնց յատակագիծը կ'ունենան: Հոն են նաեւ մարտական պատրաստութեան կայանները որոնց մէջ ապագայի մարտիկները կը պատրաստուին: Գլխաւորաբար Կեդրոնական եւ Հարաւային Ասիոյ շրջաններէն կ'ըլլան այս վերջինները որոնք յետագային կը ղրկուին կռուելու Գաշմիր, Տաճիկիստան կամ Չէչէնիա:

Կայաններէն մէկը միայն արաբ եւ հիւսիսային – ափրիկեցի երիտասարդներուն յատուկ է: Կ'ըսուի թէ անոր նիւթականը կը տրամադրէ Ուսամա Պէն Լատէն որուն անունը յաճախ յիշուեցաւ Գենիայի ու Թանզանիոյ ահաբեկչութիւններուն առթիւ: Սաուտցի այս մեծահարուստը արդէն ծանօթ դէմք դարձած էր խորհրդաֆղան պատերազմին շրջանին: Մեծ ազդեցութիւն ունի մարտիկներու վրայ որոնցմէ շատեր պատրաստ են զէնք վերցնելու, անմիջապէս որ ան սրբազան պատերազմ յայտարարէ:

Այդ հաստատութիւններէն մէկը որ առեւտրին աֆղան մարտիկներու 500–նոց խումբի մը հրամանատար եղած է, կը հաւաստէ թէ իրենց հովանաւորը կրնայ որեւէ կառավարութեան կեանքը շատ ու շատ դժուարացնել: Կ'աւելցնէ թէ տասը հազարէն աւելի է այդ կայաններուն մէջ մարզուած երիտասարդներուն թիւը:

Գաղտնիք չէ որ Աֆղանիստան իսլամ ծայրայեղականներուն նոր կեդրոնն է, իսկ Փաքիստան կը ծառայէ որպէս անոնց ղեկավարութեան վայր: Իսլամապատի մէջ որ այս վերջինին մայրաքաղաքն է, դիւանագէտները կը զարմանան ամերիկացի իրենց պաշտօնակիցներուն թափած ջանքերուն, ձեռք անցընելու համար աֆղանական առձեռն հեռաձայններու կարելի չափով շատ թիւեր: Առիկա այդ երկրին հետ հաղորդակցութեան վստահելի միակ միջոցն է եւ ԱՄՆ կը յուսայ այդ ճամբով աւելի լայն տեղեկութիւն քաղել Ուսամա Պէն Լատէնի մասին, ունկնդրելով անոր հեռաձայնային խօսակցութիւնները:

Գերմանական թերթը կ'աւելցնէ թէ իրենց օգնական կրնայ ըլլալ երկու երկիրներուն մէջ շրջած շշուկ մը թէ Թալիպաններու գերագոյն պետը որ Պէն Լատէնի հիւրընկալն է, միակ բացառութիւն մը կրնայ ընել արեւմտեցիներ ընդունելու իր մերժումին մէջ. եւ այդ բացառութիւնը, կ'ըսուի թէ պիտի վերաբերի ՍԻԱ–ի Փաքիստանի ղեկավարին:

ԹՐՔԱՍԷՐ Է. ԹԱՇՃԸ ՀԻՆԳ ԺԱՄ Կ'ԱՐՏԱՑԱՑՏՈՒԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Նիւ – Եորքաբնակ էտուըրտ Թաշճը որ զաւակն է ասորի հօր մը եւ հայ մօր մը կը շարունակէ արտայայտել իր թրքասէր զգացումները եւ այդ առընչութեամբ էր Գանալ 6 կայանին հիւրը եղած է Օգոստոս 21–ին, «Ճէվիզ գապուղու» (Ընկոյզին կեղեւը) ծանօթ յայտագրին եւ աւելի քան հինգ ժամ գովքը հիւսած է Թուրքերուն, անգամ մը եւս կրկնելով թէ Հայերը պէտք է ներողութիւն խնդրեն Թուրքերէն, որովհետեւ բնաւ անմեղ չէին եւ չարիքներ գործած են Թուրքերուն եւ հակառակ տարր. – «Նոյնիսկ տեղահանութեան ատեն, Թուրքերը շատ զորովալից վարուած են Հայերուն հետ»:

Կը խորհինք որ այս նմոյշը կը բաւէ գաղափար մը տալու համար անձին մասին, աւելին՝ աւելի պիտի ըլլար:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՆԵՐՈՒՄԸ

ԵՐՈՒԽԱՆ

Բայց երբ արեւը կը ծփար երկինքին կապոյտ յատակին վրայ, երբ ոգեւորութիւնը կը տիրէր փողոցներուն մէջ ու Ռաֆիկ կը սկսէր առուծախ ընել, իր դեղնած դէմքը վատ երեւոյթ մը կը ստանար, նուաղկոտ աչքերը կը բոցավառէին ու իր կայտառիկ ու չարաճճի հասակը կը պըտըտցնէր փողոցէ փողոց, իր երկարաձիգ ու զուարթ կանչն արձակելով.

– Թիւթիւնճի՛...

Ու ցորեկները, հակառակ իր մեծ հօր խիստ պատուէրներուն, սովորութիւն ըրած էր փողոցի մը մէջ վար դնել իր տուփն, ու հասակակից տղաքներու հետ զանազան խաղեր խաղալ: Երբեմն ժամէն աւելի հոն կը մնար, տղայութեան անսանձ բնազդին համակերպելով, բայց մէկէն ի մէկ, յեղակարծ վերյիշումով մը որ պողպատէ դանակի պէս կը կըտրէր կ'անցնէր իր էութենէն, կը մտաբերէր առջի գիշերուան ահաւոր տեսարանը, կը տեսնէր տէտէին դժոխային դէմքը, ու ինքզինքին գալով կը թողուր խաղ դրօսանք, կ'առնէր ճիտը կ'անցունէր տուփին շուանը ու աճապարանքով կը հեռանար, հիմակ անթացուպը կռնակին մէջտեղին ուտելու սարսափելի զգայութեամբ մը:

Բայց դեռ այդ վերյիշումը չունեցած ու խոյս չտուած, խեղճ Ռաֆիկ վատ արարքի մը զոհ կ'երթար, որ իր մատաղ կեանքը կը ջախջախէր: Խաղին ամէնէն տաք կէտին, տղաքներէն մէկը, մանրանկարը զուցէ ապագայ այն մարդուն որ միշտ չարիք հասցնելու հետամուտ պիտի ըլլայ ուրիշներուն, կամացուկ մը առանց տեսնուելու, կը սպրդէր դէպի Ռաֆիկին տուփը ու ակնթարթի մէջ բան մը կը թըռցունէր անկից. կամ տուփ մը լուցկի, կամ սիկարէթի թուղթ, կամ ծխախոտի ծրարիկ մը, ու չարութիւն մը գործած ըլլալու անգիտակից ուրախութեամբ մը համակ, կը գրպանէր զայն, Ռաֆիկին մեկնումէն ետք իր ընկերներուն հետ բաժնելու համար այդ անարգ կողոպուտը: Եւ խեղճ տղան, գիշեր ցերեկ չարաչար յոգնեցնելով հանդերձ իր տկար ուղեղը, չէր կրնար գտնել գաղտնիքը այդ կործանարար անհետացումներուն: Շատ անգամ կը պատահէր որ առջի գիշերուան ծեծը սաստիկ ըլլալով, չէր ուզեր մասնակցիլ տղաքներուն զբօսանքին, եւ երբ անոնք պատճառն հարցունէին, կը բանար իր աղտոտ շապիկին կուրծքը եւ կը ցուցունէր տէտէին իջուցած անգութ հարուածներուն երաշխէշները վտիտ ոսկորներուն վրայ. անսիրտ չարաճճիները, գործին տեղեակ, խնդալէն կը ճաթէին ու դարձեալ կը ստիպէին զայն իրենց հետ խաղալու. Ռաֆիկին սիրտը չէր դիմանար, վար կը դնէր անիծեալ տուփը, ու կը սկսէր վազվռտել, մինչ Գարեգին, չար տղան իր սովորութեան համեմատ, մանրը դաղտագողի կ'երկրնցնէր անոր տուփին մէջ:

Ի՜նչ դժոխային սրտադողով կը պաշարուէր Ռաֆիկ, երբ արեւը մարը կը մըտնէր եւ մութի ստուերները կը սկսէին սպրդիլ փողոցներուն մէջ. քայլը առաջ չէր երթար. իր արցունքոտ աղուորիկ աչքերը երկինք կը սեւեռէր՝ գերագոյն անյուսալի օգնութեան մը աղաչանքովն առլի. բայց վերջապէս, ուզէր չուզէր, պիտի մտնար այդ տանջանարանը, գետնայարկի խոնաւ խուցը ուր ահարկու ծերունին կը սպասէր, անթացուպը ձեռքն առած:

Երբեմն, իր անքուն գիշերները, կատաղութեան անզօր թափեր կ'ունենար Ռաֆիկ. անակնկալ ներշնչումով մը կ'երազէր գտնել հեղինակն իր չարչարանքներուն, այն աներեւոյթ էակը որ իր տուփը կը կողոպտէր շարունակ, անխնայ. ու իր մոլեգնութեան մէջ վրէժ մը կ'ուխտէր, անողոք, վայրագ վրէժ մը այդ անիծածին դէմ: Իր տկար բազուկներուն մէջ կ'ուզէր խղդել զայն, ջախջախել գանկը, կտոր կտոր ընել, կոխկռտել, չքացնել: Բայց, շուտով զգալով իր անզօրութիւնը, կը սկսէր յորդ արցունք թափել ու իր կարծր սնարը խառատել յուսահատօրէն...

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

թիւններ: Ազգային Ժողովին քննարկումին պիտի ներկայացուի «վարչական իրաւախախտումներու օրէնսգիրք»ն ալ, որպէսզի հարկաւոր լրացումները կատարուին: Նոյն նիստին առեղծուած քաղաքաշինութեան տեսչութիւնն ալ պիտի հսկէ քաղաքաշինութեան ընթացքին:

***

ԿԵՆՍԱՖԻԶԻՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Օգոստոս 17-ին Գիտութիւններու ազգային ակադեմիայի նախագահութեան դահլիճին մէջ բացուած է բժշկագիտութեան միջազգային գիտաժողով մը որ կը տեւէ մինչեւ Սեպտեմբեր 5: Մասնակից երկիրներէ _ ԱՄՆ, Անգլիա, Ճափոն, Յունաստան, Իտալիա, ՀԱՊ-ի երկիրներ, եւայլն _ գիտականներ կը քննարկեն բջիջային եւ մանիկային կենսաֆիզիքի հարցեր:

***

ՎԱՐԱԿՈՒԱԾ ՄԻՍԻ ՀԱՐՑ ՄԸ

Վրաստան արգիլած է Հայաստանէն ներածումը մսեղէններու որոնց մասին վախ կայ որ վարակուած ըլլան. խնդրոյ առարկայ են մասնաւ անասուններէ զատ թռչունի, ձուկի արտադրութիւնները: Արգելքին պատճառը այն է որ Թուրքիոյ եւ Իրանի մէջ տեսնուած են հիւանդութեան տէր անասուններ եւ քանի որ Հայաստանի մսեղէնը առաւելաբար կուգայ այդ երկիրներէն, Վրաստան դիմած է կանխազգուշական միջոցի: Արգելքը չի վերաբերիր եփած միսով պատրաստուած սննդեղէններու:

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՑԵՄԵՆՏ - ԼՕԶԱՆ = 1 _ 2

Եւրոպայի բաժակի նախնական խաղերու շարքին Արարատի Ցեմենտ խումբը Երեւանի մէջ մրցած է Զուիցերիոյ Լօզանին հետ, Օգոստոս 27-ին: Առաջին խաղին Լօզանի 5 - 1 յաղթանակէն ետք Ցեմենտի խաղացողները վճռած ըլլալով հանդերձ յաղթել, չեն յաջողած: Առաջին կիսախաղը աւարտած է Ցեմենտի միակ կէտով, բայց Բ. կիսախաղին Զուիցերացիները հաւասարած ու վերջին վայրկեանին ալ նշանակած են յաղթանակի կէտը:

***

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5-ին Հայաստան կը մրցի Անտորայի հետ:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ՄՆԱԼ ՑԱՆԿԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Հայաստանի պատանի ճատրակիսթները որոնք մարզիչ Վլատիմիր Հայրապետեանի առաջնորդութեան ներքեւ կը շարունակեն ճակատիլ Իսթանպուլի պատանի ճատրակիսթներու, ոլիմպիականի մրցումներուն Օգոստոս 26-ին ռուսական խումբին դիմաց հաւասար մնալով շարունակեցին պահել իրենց տեղը ցանկին առաջին գծին վրայ: Ռուսերու դէմ մրցումներու ընթացքին Լեւոն Ահարոնեան մէկ - զէրօ արդիւնքով պարտութեան մատնեց իր մրցակիցը, որ Ռուսաստանի ախոյեան էր: Գաբրիէլ Սարգսեան 0 - 1 պարտուեցաւ իր մրցակցին դիմաց: Վարուժան Յակոբեան 1 _ 0 շահեցաւ: Տիգրան Պետրոսեան 0 - 1 պարտուեցաւ: Լեւոն Ահարոնեան այժմ այն միակ ճատրակիսթն է որ ցարդ որեւէ պարտութիւն չէ կրած:

Օգոստոս 26-ի մրցումներէն վերջ ընդհանուր դասաւորման մէջ Հայաստան կը գրաւէ առաջին կարգը 18 նիշերով: Երկրորդն է Ուկրանիա (17.5), իսկ երրորդ՝ Վրաստան (15.5): Ցարդ կայացած մրցումներուն ընդհանուր պատկերը հետեւեալն է.

Հայաստան 4 - Լիթուանիա 0, Հայաստան 4 - Մոլտաւիա 0, Հայաստան 2,5 _ Հնդկաստան 1,5, Հայաստան 2,5 _ Ուկրանիա 1,5, Հայաստան 3 _ Ռումանիա 2, Հայաստան 2 - Ռուսաստան 2:

Վերի ցուցակէն յայտնի կը դառնայ որ Հայաստանի պատանիները 18 նիշ շահած, ընդհանուրին դիմաց 6 նիշ կորսնցուցած են:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VISITE AUX CHATEAUX DE LA LOIRE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. Prix du voyage comprenant les visites, les repas et l'hébergement : 2400 F.

Le nombre de places étant limité, prière de réserver avant fin septembre, en téléphonant au 04 78 93 57 43.

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 80-րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան:

Սոյնը 80-րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց փոխանորդագրերը, _ Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, _ յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. _

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1. _ Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր քարոզական տեղեկագրին:
2. _ Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:
3. - Ընտրութիւն Միութեան կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:
4. - Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:
5. _ Նկատառում եւ գործադրում վերոնչեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին լոյս պատշաճի արծարծուող հարցերու:
6. _ Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻՋ - ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
S A H A K - M E S R O P
Direction : **KHATCHIG YILMAZIAN**
Les détails ultérieurement.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք_Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20.60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1) ՀԱՅԵՐԷՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

7-էն 15 տարեկան երախաներու համար, Զորեքշաբթի առաւօտները ժամը 9 _ 12:

Պիտի դասաւանդէ՝
Տիկին Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեան
Իր հեղինակած լսատեսողական մեթոտով որուն արդիւնքները փաստուած են:

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 23-ին:

2) ՊԱՔԱԼՕՐԷԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Միջին մակարդակ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 16 - 17.30:

Յառաջացածներ՝ Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ժամը 17.30 _ 19:

Կը դասաւանդէ Պր. Մ. Ազատեան:

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպտեմբեր 22-ին:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թարգմանչաց Վարժարան:

Հեռաձայն. _
01 _ 46 - 45 _ 60 - 55

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La section «Agnouni» d'Asnières - Bois Colombes - Argenteuil sera présente au Forum des Associations le Samedi 12 Septembre à l'Espace Concorde à Asnières.

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris

animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»

dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas

Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola

Réservez bon accueil à nos billets de tombola.

Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)

P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

SEJOUR LINGUISTIQUE organisé par la C.B.A.F.

Vous avez entre 14 et 18 ans.

Vous voulez apprendre à **parler** l'arménien dans une ambiance sympathique, alors ce séjour vous concerne.

Vous préparez le Baccalauréat en LV I, LV II, LV III ou option.

Pour assurer un meilleur résultat des examens et surtout pour pratiquer la langue de Machtotz, pendant 7 jours sans interruption du 24 octobre au 1er novembre 1998, rejoignez-nous à Bellefontaine (Jura) au Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France.

Renseignement et inscription: CBAF: 01. 45. 84. 57. 18
01. 34. 19. 44. 63
01. 39. 83. 71. 19, de 19h à 21h.